Kodolányi János

Vízözön

Meseregény

ELSŐ KÖNYV

1

A világ úgy csukódott be Utnapistim előtt, mint egy álmatagon forgatott könyv É-kur híres könyvtárában. Legalább ez jutott eszébe, amikor csodálkozva dörzsölte szemét egy hajnalon. „Hogyan? - gondolta megütődve. - Tán nem lép fel Samas, a hős, a Világ Kapujának küszöbén?" Kilépkedett szobájából az emeleten körbefutó nyílt tornácra s szétnézett. Samas, a hős, átlépte ugyan a Világ Küszöbét, de fénye nem ragyogott. Szürke homály feküdte meg a várost, mintha finom, tapinthatatlan hamu szitált volna. Utnapistim fölemelte csupasz, ráncos arcát az égre: szürke volt az égbolt, mint a vas. Nannar ijesztő vérvörös korongja vadul izzott az északi látóhatár fölött, a Nap sugarai is melegen tűztek, a kettős fényben meg-megcsillantak Anu templomának a lapos háztetők fölé emelkedő fehér teraszai, távolabb látszottak az elnyúló hegygerincek, az országút szalagja is láthatóan kanyargott a szélben görnyedő óriási páfrányok között. S Utnapistim látta az embereket is, amint apró bogarak módjára mozogtak az országúton - de mindezt csak homályos, hályogos ködön át. Félkezével erősen megkapaszkodott a tornác korlátjában, hogy a dühöngő szélvész az alant tátongó szűk udvarra ne sodorja, másik kezével megint megdörzsölte szemét. Pillogott. Könnyezett. Nem látott jobban. Csakugyan, úgy zárult be a világ, mint a könyvtárban a vékony fatáblákból összerakott könyv lapjai, amikor leszáll az alkony, a keskeny ablakon csak a vadul keringő vörös Nannar világít be a mennyezetig érő polcokra, s a süket könyvtáros megjelenik, hogy figyelmeztesse az olvasásba mélyedt tudósokat a könyvtár bezárásának idejére.

Ott állt a tornácon, fél kezével keményen fogta a korlátot, mintha a lassú éjszakába forduló világba akarna kapaszkodni, pálmalevél ruháját eszeveszett rohamokkal tépi a dühöngő szélvész, csupasz arcát az Égre emeli, s összevont szemmel figyeli a szédülten lebegő óriási Nannart. Majd a kezét nézegeti. Nagy gonddal, figyelemmel, mintha nem is az övé lenne ez az úszóhártyás, ráncos, pikkelyekkel födött, erős karmú s majdnem fekete kéz. Csakugyan, látja a pikkelyeket, a körmöt, a csupasz tenyér görbe vonalait: a szívvonalat, az életvonalat, a fejvonalat, a májvonalat, a Nap-dombot, a sorsvonalat, házasságának apró keresztjeit mutatóujja tövénél, a hosszú öregséget mutató mély karpereceket csuklója körül, még a kemény kis bütyköt is a mutatóujján, amit a sok-sok napéven át szorongatott íróvessző nyomott rá - tehát mégiscsak lát. De mintha sűrű szürke füstbe mártotta volna a kezét, s azon keresztül nézegetné.

Visszalépeget a szobába. Idebent egészen sötét van. A Nap keskeny fénycsóvát szór be a magas ablaknyíláson át, a szoba mélyén sárgán pislákol az istenszobor elé állított agyagmécs. Utnapistim ágyára telepszik, maga alá szedi lábszárait. Úszóhártyás jobb lába most a bal ágyékára szorul, maga alá kanyarított jobb lábfején ül, kezét ernyedten vastag fekete térdére nyugtatja, s maga elé néz. Lassan lélegzik. Kopasz feje lehorgad, nagy orra, mint a madárcsőr, mered az ölébe. Egy pillanatra elréved, s már bizonyosan tudja, hogy meg fog vakulni.

Megráz egy kis ezüstcsengőt. A gyengéd csilingelő hang szétfut a nagy ház vastag falai között, utat keres a szobák, folyosók során, s elhal a távolban. A vihar tombol a kéményben.

Szabitum, a Gazella, nesztelenül nyitja a bőrsarkokon lengő ajtót.

- Mit kívánsz, ó, férjem?

Utnapistim bólint.

- Figyelj, Gazella - mondja a feleségének nagyon komolyan. - Én meg fogok vakulni.

- Mi? Mit mondtál? - hebeg Szabitum. Dermedten áll a küszöbön. - Ó, jóságos Anu, Egek istene.

- Mit jajgatsz, ó, feleségem? - feddi Utnapistim. Anu nem bocsát rám rosszat, Anu szeret. Ha vakká tesz, nyilván azért cselekszi, hogy javamra váljék. Értem Anu szándékát: vakká tesz, hogy jobban lássak.

De Szabitum, a Gazella, csak annyit ért mindebből, hogy Utnapistim megvakul. Rémületében jajveszékelni kezd, csapkod, kapkod, ide-oda szaladgál a szűk, hosszú szobában, ősz haját tépi, sűrű könnyei leomlanak ráncos fekete orcáján. Kicsiny termete - haj, valamikor olyan fürge és karcsú volt ez a kicsiny, csillogó pikkelyekkel borított test, mint a gazella - még jobban összetöpörödik. Férje mellé ül az ágyra, átöleli széles vállát, fejét a fejéhez szorítja, úgy jajong.

- Jaj, jóságos Atyánk, de megvertél! Jaj, Nergál, fekete halál kegyetlen istene, te Alvilág fejedelme, be meglátogattál! Mi lesz most már belőlünk, ki visel rám gondot vénségemre, ki támogat, ha beteg leszek! Ó, jaj nekünk!

Utnapistim vállára borul, görcsösen zokog.

A vén Utnapistim, akit úgy szoktak nevezni Szurippak városában, hogy „Meglelte-Az-Életet," bölcs türelemmel viseli a jajongást. Megtanulta már régen, hogy a földi világ legizgatottabb lényei a madarak meg a nők. Csak meghalni tudnak nyugodtan. Szabitumnak is hányszor magyarázta már, akkor is, amikor még valóban Gazella volt, hogy Anu, az égi Atya, sohasem tesz rosszat teremtményeivel, s nincs olyan csapás, amin siránkozni kellene, íme, vénségére sem tanulta meg. Szelíden simogatja az asszony fejét, ujjai megszokott mozdulattal siklanak pikkelyes vállára - bizony, nem simák, hajlékonyak s ezüstösek már ezek a pikkelyek, hanem csontosak, merevek, sőt töredezettek is -, mosolyog, de csak annyit mond neki:

- No, no, nyughass már... Semmi baj, no... csak megvakulok...

- Ó, jaj, csak megvakulsz! - sikít az asszony.

Hát igaz, a vén Utnapistim látott elég bajt, rondaságot hosszú életében. Mikor ifjú volt, Erechben élt, ahol a nők uralkodtak. Vége-hossza nem volt esztelen pörlekedéseiknek, torzsalkodásaiknak, gyűlölködéseiknek, háborúságuknak s a lázadó férfiakon gyakorolt kegyetlen megtorlásaiknak. Később, amikor férfiúvá érett, már férfiakat választottak a városi tanácsokba, s Utnapistim is tanácstag lett. Ez a korszak sem volt jobb, bár az isteni törvényeket valamivel jobban tisztelték, mint az asszonyuralom korában. De az esztelen pörlekedés, torzsalkodás, gyűlölködés, háborúság s a lázadókon betöltött kegyetlen bosszú nem lett kevesebb. Csak más. Szemérmetlenül loptak, hazudtak, csaltak, hamisították a mérleget, gyilkolták egymást, ha valamelyiknek jobb volt a szeme, kikaparták még azt is. Utnapistim észrevette, hogy a tanácsban annak a szavát követik, aki nagyobbat, szebbet tud hazudni, s mennél nyilvánvalóbb volt a hazugság, annál bódultabban helyeseltek. Utnapistim nem akart hazudni, ellenkezőleg, meghalt volna, ha nem az igazat mondja. S mégis, megdöbbenve látta, hogy akaratlanul hazudik. Hazugságainak hatalmas sikerük volt. Irigyei megszaporodtak, ellenségei annyian voltak, mint a fűszál. Ekkoriban nevezték el Atra-Hasisnak, azaz Nagyeszűnek. Ez a kitüntető név élete legnagyobb hazugságához fűződött. Az ő érdeme volt ugyanis az emberi nem legnagyobb újítása. Amikor elviselhetetlenné vált a nőuralom zsarnoksága, kicsinyessége, korlátoltsága, s mind több nagyelméjű férfiú látta, hogy a társadalom rendjén változtatni kell, azaz a párosodási ösztön s az anyaság törvénye helyett az értelemre, a józan belátásra kell alapozni az életet, az akkori Atra-Hasis dolgozta ki az új törvényeket, s szervezte meg a

győzedelmes átalakulást. Az új törvények a józan értelem pillérein épültek. Atra-Hasis lángelméje pedig éppen abban mutatkozott meg, hogy megengedte a nőknek azután is a többférjűséget.

A nőuralom idején, amíg asszonyok intézték a közügyeket a tanácsban, asszonyok örökölték a birtokot, asszonyok ítélkeztek a bíróságon, ők üzentek hadat, kötöttek szerződéseket, az emberi társadalom egy csupa kotlóstyúkból álló baromfiudvarhoz hasonlított. Minden rendbe jön, ha megfordítjuk a dolgot: intézzék a közügyeket, örököljék a vagyont, kössék a szerződéseket, ítéljenek a bíróságon, üzenjenek hadat a férfiak. Istár istennő egyeduralmát váltsa föl Anu, az Égi Atya, valamint Enki és Enlil meg a többi férfiistenek uralma.

Távol legyen tőlünk, hogy párhuzamot vonjunk a matriarchátus és a patriarchális társadalmi berendezések között. Csak futólag mutatunk rá, hogy Utnapistim, eredeti sumér nevén: Zi-u-szudra törvényei lényegesen enyhítettek a törvények és szokások szigorán. Az új rend korántsem volt olyan kegyetlen, mint amilyen a nők uralma alatt. Többet bízott a bölcsességre a természetes ösztönökre, nem volt annyira kicsinyes, szűkkeblű, s a megtorlások terén sem ment olyan messzi, mint a nőuralom. Megelégedett például a puszta karóba húzással.

Mindez azonban nem biztosította volna a birodalmat a nők lázadásától, hiszen tudjuk, a nők kényesek hatalmi helyzetükre, s egyáltalában nem válogatósak az eszközökben. Utnapistim lángeszét azonban láttuk. Meghagyta számukra a legfontosabbat: a többférjűség intézményét, jogi helyzetüket a férjekkel szemben, az anyagi függetlenséget (szabadon rendelkeztek hozományukkal, a férfi köteles volt a házasság előtt biztosítékot letenni válás esetére s így tovább), s változatlanul érvényben maradt Istár istennő tisztelete is. Istár papnőit sem korlátozták élvezetes és tiszteletreméltó működésükben, bár a templomváros kolostoraiban kellett lakniok. Így aztán nem kellett attól tartani, hogy az ősi titkos szervezetekben tömörült nők forradalmat szítanak, visszacsikarják politikai hatalmukat, s iszonytató megtorlásban részesítik az új rend megalapítóit.

Azonban mindez nagyon-nagyon régen történt. Azóta Utnapistim korszakokon esett át, többször újjászületett, s meglehetősen átalakultak a társadalom apró-cseprő berendezkedései is. Az emberek így sem éltek jobban vagy rosszabbul. Az az Utnapistim, akit a tornácon láttunk, aki szobájába vonult, és a feleségének csengetett, aki megvallotta, hogy el fogja veszíteni a szeme világát, már régóta nem a hajdani Nagyeszű volt...

Legokosabb, ha visszalépünk néhány ezredévvel vagy még többel is, abba az időbe, amikor Atra-Hasis, azaz Nagyeszű, vidéki birtokán tartózkodott, tanúja lett egy mindennapos eseménynek, s abból az eseményből meglepő jelentést olvasott ki a maga módján. Akkoriban az emberek általában hajlamosak voltak, hogy közönséges látványok mögött másvilági erők játékát, esetleg istenek kinyilakoztatását keressék. Ma már megállapíthatjuk, hogy ama vízözön előtti kor emberei nemcsak loplak, gyilkoltak, kegyetlenkedtek, hanem a mai embernél lényegesen többet és nagyobb áhítattal imádkoztak is.

Ámde mondjuk el, mi történt egy-két kozmikus esztendővel azelőtt, hogy Utnapistim a tornácon körülnézett, megfürdette kialvóban levő sötét szemét Nannar vörhenyes fényében, s Anu akaratában békésen megnyugodva tudomásul vette, hogy a világ, mint egy könyv fatáblái, be fog csukódni előtte. Aki most még nem értené azt a döntő pillanatot, türelemre intjük. Lassanként ki fog derülni, miképpen került az ugyanazon a délkörön lengő Nannar vérszínű korongja az égboltra, miért sötétült el Samas, miért vált szürkévé az égbolt, miért dühöngött eszeveszetten tomboló szélvihar, miért volt ilyen fenyegető színe a világnak - miért volt ez a pillanat döntő.

2

Atra-Hasis a patakban horgászott nagy kiterjedésű, változatos tájakkal ékeskedő birtokán. Túl volt a hatalmon, lemondott a közszereplésről, magának éldegélt. A Nap édesdeden sütött, fehér felhőcskék vonultak el tisztelgő menetben Samas fénylő orcája előtt, mint avatásra járuló fátyolos szüzek. Atra-Hasis feje fölött szinte az Égig nyúltak a vérpiros virágokkal rakott óriás páfrányok, ennek a gőzölgő, távoli kornak legjellemzőbb növényei. Lepedőnyi csipkés leveleik súlyosan bólogattak. Egy kövön ült, messze ellátott a mocsaras völgybe. Két hosszú nyakú, tarajos farkú sárkány viaskodott a mocsárban, túrta-kavarta az örvénylő iszapot, hányta a sarat, iszonyú farkával ugyancsak verte a mocsárban lustálkodó, szundító, jóllakottan sütkérező, de a viadal kavargásától megrémült óriás gyíkok csapatait. Madarak rikácsoló serege rajzott körülöttük. Atra-Hasis elgyönyörködött a borzongató látványban. Nevetségesnek találta, hogy ezek a ház nagyságú szörnyek aránylag olyan kicsiny fejjel boldogulnak a világban, hangjuk pedig szánalmas nyöszörgésnél, vinnyogásnál nem egyéb, holott dörgő ordítást várna tőlük az ember. Most egy repülőgyík félelmetes árnyéka terült a viaskodók fölé, a szárnyas szörnyeteg rikácsolva lecsapott, s biztos mozdulattal kivájta az egyik palaszürke sárkány szemét, bár érezte, hogy horgát hal pedzegeti. Így maradt néhány percig vagy kettősóráig, esetleg napig, netalán esztendeig, ki tudja? Mert az idő megállt. Atra-Hasis hunyt szeme előtt vakító fényességbe borult a végtelen térség. Kigyúlt a semmi! Elfeledte, hol van, mit művel, elfeledkezett önmagáról is. Ijedt boldogsággal, lepkekönnyű örömmel merült el a fényességbe. A fényesség pedig nem volt más, mint Anu maga, az Égi Atya.

- Láttad, mi történt odalent a völgyben? - kérdezte a hangtalan hang, olyan nyelven, amit Atra-Hasis sohasem hallott még, de azért csodálatosképpen az ő nyelve volt, legbelsőbb anyanyelve, szavak, ragok, képzők, hangsúlyok nélkül is érthető nyelv.

- Láttam - felelte repeső örömmel ugyanazon a szótlan nyelven Atra-Hasis.

- Hát gondolkodj rajta, és értsd meg, amit jelent.

Atra-Hasis fölrévült kábulatából. A napfény ragyogóbb volt, mint az imént, a felhők fehérebbek, a világ világosabb, tisztább, közelibb s egyben sokkal másvilágibb. Minden megváltozott körülötte.

Utnapistim, aki „meglelte az életet”, mindenekelőtt leborult a kőre, könnyeivel öntözte, s hálát adott Anunak végtelen szeretetéért. Azután megtekintette a sárkányok küzdelmének színhelyét. A kéklő messzeségből keselyűk szárnyaltak a fölvert mocsár felé, s vadul szétütöttek a madarak között. A megvakított sárkány még vonaglott, tíz garnyi fényes, iszamos teste vadul csapkodott a sással, zsurlóval lepett vízben. Hosszú nyaka görcsösen fölmeredt, tátogó szája vakon kapkodott kínzója felé. De a repülőgyík dárdás fogakkal fegyverzett hosszú csőre lecsapott a félholt dög torkára, tépte-szaggatta, vitorla nagy szárnyával vadul vert fölötte, sarló alakú karmai a lapockájába mélyedtek. Ez már a küzdelem vége volt. Keserves, reménytelen vonaglás. A mocsár százfajta kisebb-nagyobb ragadozó madara még elevenen kikezdte, s a kitépett hússal vijjogva repült tova. Csakhamar ellepték a letépett szörnyeteg tetemét úgy, hogy látni is alig lehetett, s akik eddig vele küzdöttek, most egymással marakodtak harsány csárogás, vijjogás, károgás, rikácsolás között. A küzdő óriások izgalmas, szép birkózása a mocsár söpredékének undorító marakodásává züllött.

Távolabb eszeveszetten menekült a másik sárkány. Mérföldes ugrásokkal rohant a völgy sűrű páfrányrengetege felé. Csenevész első lábait a mellére szorítva, hosszú nyakát megnyújtva, száját kitátva, emeletes hátsó combjai duzzadó, szürke izmait megfeszítve, fényes farkát támasztékul használva szédületeseket ugrott, magasra verte a mocsár vizét, legázolta a sásrengeteget, a virágokkal rakott magas zsurlókat, törte az óriási páfrányokat. Ezer meg ezer

rikácsoló, cserregő piros, zöld, kék madarat riasztott föl rohanásában. Alakja rohamosan törpült, majd hirtelen eltűnt a távoli sűrűben.

Most már csak a mozdulatlan dög volt odalent s a rajta osztozó madársereg. Még néhány pillanat, s a fehérlő csontváznál nem marad belőle egyéb. A csőrüket fenő keselyűk máris oszladoztak a nagyvásárból, a repülőgyík meg, kiszedve a dög nemesebb belső részeit, zúgva elrepült.

Utnapistim felgöngyölítette horgát, lassan feltápászkodott a kőről, pálmaszoknyájáról leverte a hangyák s egyéb bogarak nyüzsgő sokaságát, s elindult Erech fele. Miután Atra-Hasis volt, azaz: a Nagyeszű, úgy gondolta, az embereket okvetlenül föl kell világosítani a megtalált igazságról. Ha ki-ki értelemmel belátja s megérti az igazságot, egyben kitárul előtte a helyes élet kapuja is.

3

Fölmenvén a templomhoz, mélyen meghajolt a hét bejárat egyikét őrző, emberarcú szárnyas kéribbuk előtt, s a tanácsházba sietett. Azag Aja, a Sugárzó, egy emelvényen ült a hosszú, homályos terem végén, csupasz arcát tenyerébe támasztotta, óriási, tág szemét a távolba meresztette, s elgondolkozva lassú szóval diktált valamit a mellette kuporgó írnoknak. A sovány, nagy orrú írnok alázatosan tekingetett a főpapra, buzgón rótta pálcikájával az apró ékeket, még a nyelvét is kidugta igyekezetében. Azag Aja mögött a fülkében komor, rejtelmes, magába merült ábrázattal ült Belit-szeri, a Föld istennőjének hatalmas szobra, agyagtáblát tartott a térdén, kezében íróvesszőt, amint jegyezni szokta a földi világ eseményeit. Lápisz-lazuliból faragott drága mécses égett előtte.

Utnapistim térdet hajtott az istenasszony előtt, azután tenyereit összeillesztve s homlokához emelve, tisztelettel köszöntötte a főpapot.

Azag Aja kegyesen bólintott.

- Bizalmasan akarok beszélni veled, ó, Sugárzó - rebegte izgatottan Utnapistim.

A főpap intett, a sovány írnok készségesen fölugrott, s nesztelen macskalépésekkel kisurrant a teremből.

Most halálos csend volt a vastag téglafalak között. A világi életből nem hatolt be ide semmi nesz.

Azag Aja megvakargatta pikkelyes mellét, s várakozóan tekintett Utnapistimre. Ez nagy reménykedéssel eltelve fogott hozzá, hogy egymásra torlódó szavait ellelkendezze.

- Két sárkány viaskodott a mocsárban - mondta. - S a két szörnyeteg mindaddig marcangolta egymást, amíg egy repülőgyík le nem csapott a magasságból, s iszonyú fogas csőrével ki nem tépte egyikük szemét.

Azag Aja bólintott. Arca merengő volt, szemét behunyta. Kis, hegyes, fekete álszakálla reszketett.

- Értem - dünnyögte. - Erech és Szurippak küzdelme. De az Ég Atyja lecsap rá s megvakítja. És mi legyőzzük a gyalázatost, gőgjét megtörjük, s elkergetjük istenét.

- Hadd mondjam tovább, ó, Beavatott - folytatta türelmetlenül Utnapistim. - Az egyik sárkány ottpusztult ugyan, de a másik rémülten elmenekült. S a dögkeselyűk s egyéb dögevő madarak...

- Értem - mosolygott s bólintott ismét a Sugárzó, mint aki első pillantásra behatol, Ég, Föld s Alvilág minden rejtelmébe. - Erech megmenekül, Szurippak tetemén pedig a környék népe fog lakmározni. Anu kegyelme nagy!

Utnapistim szorongva nézte a Beavatottat. Ez fölvetette nagy sugárzó szemét, jobbját lassan fölemelte, s hosszan nézegette megráncosodott fekete úszóhártyáit.

- Nem így magyarázom, ó, Sugárzó - nyögte Utnapistim. - Mert miközben mindezt néztem, Anu, az égi Atya, részeggé tett s betöltött fényességgel.

- Hát hogy magyarázod, ó, Nagyeszű? - kérdezte fölényesen Azag Aja, éles tekintetét most úszóhártyáiról Utnapistimre vetve.

- A földi világ mélységes mocsarában életre-halálra viaskodik Erech és Szurippak - kezdte Utnapistim. - Ezt jól értetted, ó, Beavatott. De éles elméd hadd lássa meg azt is, amit Anu nekem látnom engedett. Mert szörnyű égi gyík támad, s megvakítja Szurippakot, lecsap rá, s húsát szétmarcangolja, szívét kitépi, s májából lakmározik. De ugyanez lesz a sorsa dicsőséges városunknak, Erechnek is minden népével együtt, ha el nem menekül az égi gyík dühe elől. Halljad, ó, Sugárzó! - kiáltotta elragadtatott hangon. - Dögkeselyűk s ragadozó madarak martaléka leszünk mi is, akár Szurippak, ha menedéket nem találunk valahol a világ hegyein, sűrűiben, ahol meghúzhatjuk magunkat.

- Jól van, tegyük fel, hogy helyesen értetted Anu szavát - bólintott beleegyezően Azag Aja, s megint elmerengve nézegette kiterjesztett úszóhártyáit. - Hogyan meneküljön akkor Erech?

- Egyszerűen, ó, Sugárzó. Használja értelmét az értelem elűzésére, s kövesse, amit a szívében lakozó Anu parancsol.

- Használja... értelmét az értelem... elűzésére... - szótagolta mereven, lassan a Sugárzó. - Ez bölcs beszéd, magam is ezt hirdetem számtalan napév óta. És éppen ezért nincs semmi baj, ó, Nagyeszű. Mert mi itt Erechben hirdetjük és követjük Anu, az égi Atya parancsait. Vezetésem alatt, mérnökeink terve szerint, fölépítettük É-annát, Anu és Istár templomát. Papjait beavatjuk a misztériumokba, halálba küldjük, és visszahívjuk a halálból. Megtanítjuk...

Utnapistimot csak a főpap iránt érzett mélységes tisztelet akadályozta meg, hogy lemondóan, sőt szemtelenül ne legyintsen. Hát hogyne! Tudja ő mindezt jól. Anu szolgái beavatottak, megjárták a halál birodalmát, találkoztak Ennugival, a soha vissza nem térés istenével, a Gödrök Urával, leborultak Ereskigal, a nagy föld úrnője, az Alvilág istennője előtt és színről színre látták a rettenetes arcú Nergált, a fekete halál istenét. Erejük s hatalmuk most legyőzhetetlen. Puszta akaratukkal halálba tudják meríteni önmagukat, s föltámadnak az általuk előre megszabott időben. Mozdíthatatlan faragott köveket emelnek kezük intésével, s szállítanak a hegyek ormára. Ismerik az élet titkát, vizsgálják eszközeikkel Ninib seregét, amikor leborul az éjszaka. Tudnak szavakkal ölni s füstölővel gyógyítani, ők éneklik a nép előtt a himnuszokat Anu és Istár tiszteletére, s tépik ki a föláldozott férfiak szívét. Ők küldik hadba a népet Szurippak ellen. Mindezt tudja Utnapistim, jobban, mint bárki a város lakói s a falvak serege között. Ismeri s rettegi a Sugárzó főpap rettenetes hatalmát s erejét. Miért nem érti meg mégsem, mire oktatta őt Anu a patakparti sziklán a sárkányok példázatával?

- Hadd dadogjam el, ó, bölcsek bölcse a te beavatott elméd előtt, mit mondott nekem Anu - kezdte újra Utnapistim. - Le kell mondanunk a Szurippak ellen vívott áldatlan harcról. Le kell mondanunk az egymás ellen folytatott küzdelemről. Le kell mondanunk városunkról, földünkről, hazánkról, palotáinkról és templomainkról. Le kell mondanunk varázserőnkről. Mindenről le kell mondanunk, mert erőnk s hatalmunk átkozott az eljövendő Égi Gyík előtt. Ha mindenről lemondunk, meg fogjuk hallani az Égi Atya szavát.

- Barátom és testvérem, ó, Nagyeszű - zárta be a vitát Azag Aja, s egyetlen mozdulattal felkelt ültéből -, részegséged megzavart téged. Anu nem fenyeget bennünket Égi Gyíkkal, s nem kívánja, hogy az ő szent felségéért vívott harcról lemondjunk, tűrjük Szurippak istentelen galádságait s féktelenségét. Hatalmunkat, erőnket azért adja, hogy országunkat, városainkat megdönthetetlen falakkal övezzük, s faragott kövekből puszta akaratunkkal építsünk templomokat, palotákat s hegyi utakat. Ezért avattattunk be a halál titkába is, hogy uralkodjunk az életen, el tudjunk rejtőzni eljövendő napévekre, akaratunkkal uralmunk alatt tartsuk a földet, szavunkkal élni, füstölőnkkel gyógyítani tudjunk. Ha pedig minderről lemondanánk, mint te kívánod, úrrá lenne fölöttünk Anu ellenségének, Szurippaknak népe, falainkat földig rombolná, az Égi Atyát trónusáról ledöntené, földünket sóval hintené be, hajóinkat belegázolná a tengerbe, földönfutók lennénk, üldözött erdei vadak, összeomlana az emberiség szép rendje s így tovább. Ezt nem akarhatja Anu, a mi Égi Atyánk.

- Használd értelmedet az értelem elűzésére, s hallgasd, amit Anu a szíved mélyén mond, ó, Sugárzó - rimánkodott Utnapistim.

- Miután ismeretes vagy bölcsességedről s nemes szándékaidról - fejezte be a főpap -, jónak látnám, ha véleményedet előadnád a tanácsban is. Szóljanak hozzá a Beavatottak s a Vének.

Intett, Utnapistim összetette s homlokához emelte kezét, mélyen meghajolt, térdet hajtott az istennő előtt is, aztán kiballagott a teremből. Hallotta, amint a főpap tapsolt, s az írnok besurrant a bronzveretű nehéz ajtón.

Néhány napig úgy kóválygott, ténfergett a házban s a város zsúfolt utcáin, mint az alvajáró. Pillanatra sem tudott szabadulni a harcoló sárkány képétől. Ugyanaz a révület, ami a patak partján oly boldog részeggé tette, szállta meg minden alkonyatkor. De akárhogy forgatta, hüvelyezte Anu szavait, nem tudott bennük más értelmet találni, mint amit a főpappal közölt.

Megverték É-anna, azaz: Ég Háza hatalmas gongját, tanácsba hívták a nép Véneit. Az étel- és italáldozat ünnepélyes bemutatása, a himnuszok és könyörgő litániák eléneklése után méltóságos léptekkel bevonultak a tanácsházba. Surrogtak a pálmalevél szoknyák, csoszogtak az úszóhártyás meztelen lábak, zörögtek az összesúrlódó testek szarupikkelyei, amint letelepedtek a mozaikos padlóra, mint egy sereg pingvin, Azag Aja elfoglalta főhelyét az emelvényen. Tojás alakú, vörös tiara a fején. Megnyitotta a tanácskozást.

- Barátunk, Anu szolgája, Atra-Hasis álmot látott. Álmában szólott hozzá Anu, az Ég Atyja, s fölhívta figyelmét két sárkány és egy repülőgyík viaskodására, ami Atra-Hasis szeme előtt folyt a völgyben. A Nagyeszű ezután hozzám jött, s megmagyarázta a viadal példázatát. Én nem értettem vele egyet, noha Beavatott vagyok, ismerem a halál titkát, láttam Nergál arcát s Ennugit, a gödrök, csatornák urát, a soha vissza nem térés istenét. Hatalmat nyertem, mint tudjátok, a test fölött, akaratommal helyükre emelem a faragott köveket, szavammal ölök, és füstölőmmel gyógyítok. Anu az én kezemből fogadja kegyesen a számára kitépett s fölmutatott szíveket. Azonban lehet - tette hozzá gőgös, finom mosollyal, s megint hosszasan nézegette kiterjesztett ujjai között az úszóhártyát -, hogy tudásom s erőm cserbenhagyott. Nem értek egyet Atra-Hasis véleményével s kívánságaival. Az ő bölcsessége fölülmúlja az enyémet.

- Ó, ó, távol legyen! Nem úgy van! Lehetetlen! - zúgták, kiabálták, rikoltották a tanácstagok összevissza.

- Nem, nem - kiáltotta maga Utnapistim is. Fölemelt kézzel tiltakozott a főpap feltevése ellen.

Azag Aja szerényen mosolygott, s ő is tiltakozóan fölemelte jobbját.

- Hadd szóljon Atra-Hasis testvérünk, a Nagyeszű, aki a birodalmunkban dicsőségesen uralkodó, mindnyájunkat boldogító, egyedül helyes, igazságos, istennek tetsző rendet megalapította, s tanúságot tett nagy elméjéről s Anu Atyánk iránta tanúsított különös kegyeiről.

Utnapistim szólásra emelkedett. Majdnem szóról szóra ugyanazt mondta, amit minapában a főpapnak. Kíváncsi arcok ébenragyogása, villogó nagy szemek tüze fordult felé. Utnapistim folyamatosan, csöndesen, higgadtan beszélt, hol az egyik, hol a másik szempárt fogta bűvöletébe, hol az egyik, hol a másik arcon tapadt meg a tekintete. Ismerte őket jól. Ez itt Ammiszaduga, a mezei munkák elöljárója, magas, csontos, fekete képű férfiú, meztelen testén esőtől, széltől, rekkenő napfénytől szerszámok törésétől cserepesek a pikkelyek, körme töredezett, ujjai között sok helyütt szakadozott, forradásos, hasadt az úszóhártya. Az a hallgatag férfiú amott Irnu, a Cédrus, az erdők s az erdei gazdálkodás elöljárója. Ő gondoskodik épületfáról, hajóépítésre alkalmas anyagról s minden egyébről, amit az erdő ad. A főpap közelében üldögélt Ilan-semea, az építkezések felügyelője és tervezője, a kőbányák elöljárója, a mérnökök feje. Hosszú fehér haját nem kötötte magas kontyba a búbján, mint szokták, hanem régi módi szerint szabadon a vállára csapta. Nyakában finom művű lazúrkő nyakláncot s amulettet viselt, bal karján ugyancsak lazúrkőből faragott apró szemű karperecet. Foga a bételdió örökös rágásától fekete volt. Atra-Hasissal éppen szemközt szélesen, lomhán ült összehajtogatott combján Ana-am, Ilan-semea fia, széles mellén pazarul csillogtak olajjal kenegetett pikkelyei, gondos női kezek fonták remekbe pálmalevél szoknyáját, mindkét felső karján kéken ragyogott a lápiszlazuli karperec. S nagy körben ültek még a többiek, Enmu-dugga, a hadak fővezére, sarló alakú karddal az övében, vállán pálmalevél köpönyeg, fején lápiszlazuli tarajjal díszített fényes bőrsisak. Lala, a csatornák felügyelője meg Simetán, a csillagjósok elöljárója - ez két testvér volt -, alacsony, zömök, nagy orrú férfiú, kontyukban kagylóhéj fésűt viseltek. S így tovább.

Ha valamelyikükre ránézett, bólogatva helyeselt mindahány, de ha szemét másfelé fordította, nyomban a szomszédja arcát leste, s ábrázata aggódóvá vált. Az aggódó arcok főképpen akkor szaporodtak, amikor Utnapistim kifejtette, hogy le kell mondani a Szurippakkal vívott örökös harcról, a vetélkedésről, a kövek s más hatalmas súlyú tárgyak puszta akarattal való elmozdításáról, a szavakkal végrehajtott ölésről. Míg az helyeselt, akire éppen nézett, a többi zúgott, tiltakozott. Egy röpke pillantás a főhelyen trónoló főpap hideg, gúnyos arcára meggyőzte Utnapistimot, hogy kárba veszett a fáradozása. Nem értik, nem tudják fölérni ésszel, szívükbe fogadni alázattal az ő csodálatos igazságát. Pedig hogy megértették akkor, amikor hirdette, hogy meg kell változtatni a társadalom rendjét. Akkor belátták, hogy veszélyben az emberi nem jövője. Akkor égtek a vágytól, hogy uralomra juttassák Anu törvényeit, az igazi törvényeket, az értelem rendjét. Most, amikor meg kellene érteniök, hogy Anu az értelem nevében a minden tudományról és hatalomról való önkéntes lemondást kívánja, megtorpannak, s bámulatosan ostobáknak bizonyulnak. Valóban ők azok a tekintélyes, tisztelt férfiak, akik finoman font pálmalevél szoknyákban s köpönyegekben, magasra tornyozott konttyal, hajukban kagylóhéj fésűvel, nyakukon remekbe készült lápiszlazuli láncokkal, csuklójukon, bokájukon cizellált perecekkel, méltóságosan lépkednek a város utcáin, vagy gyaloghintón vitetik magukat, szolgáik pávafarokkal legyezik őket, és piros ernyőt tartanak a fejük fölé, pikkelyes bőrüket olajjal kenegetik, s messze elnéznek a világ kavargása fölött? Valóban ők borulnak térdre az első sorban az Ég Háza oszlopcsarnokában Anu és Istár oltára előtt, ők lengetik a füstölőt, ők éneklik legszárnyalóbban a himnuszokat és végtelen litániákat? Ők hordozzák az Égi Atya törvényeinek betöltéséért a felelősség roppant súlyát?

Mikor szavait befejezte s leült, zavart csend támadt. Majd elsőnek Ammiszaduga, a parasztok s a földművelés elöljárója emelkedett szólásra.

- Meghallgattam Atra-Hasis szavait - kezdte megfontolt, mély, dörmögő hangon -, valóban, nemhiába nevezzük őt Nagyeszűnek. Én, bár szintén Beavatott vagyok, s nem dicsekvésként mondom, szintén láttam Nergál rettenetes orcáját s a gödrök és csatornák urának, Ennuginak ábrázatát, s bár nem vetélkedhetek a Sugárzó főpap erejével, de amolyan kisebbfajta kőkolosszusokat magam is megemelek a puszta akaratommal, nem is szólván róla, hogy termékenységért könyörgő áldozataimat Niszaba anyánk mindig kegyesen veszi, hogy legyen betevő falatja az országnak... - itt nagyot nyelt, szaporán kapargálta mellén a fölpörsent szarupikkelyeket, s erősen reszelte a torkát. - Szóval... nem azért mondom, hogy dicsekedjem, mindenki tudja... De hogy mondhatnánk le erőnkről s hatalmunkról, hogy engedhetnénk át vetéseinket, termékeny földjeinket Szurippak hitvány népének? Kérdem én, vajon ki táplálja a népet, ha én nem áldozok többé...

- Igaz! Úgy van! Ez az igazság! - helyeseltek a tanácsbeliek.

- Egyszóval: én tisztelettel meghajtom fejemet Atra-Hasis bölcsessége s szívének tiszta szándéka előtt, de... Anu Atyánk parancsait nyilván velünk is közli, ha kíván valamit, nem csupán Atra-Hasissal, s ki felel érte, hogy Atra-Hasis részegsége valóban az Égi Atya részegsége volt-e, s Atra-Hasis, ha csakugyan az Égi Atya részegségét érezte, az ő szavait hallotta, igazán s helyesen magyarázza-e azokat az égi szavakat...

Újabb helyeslés. Mindnyájan föltartották hüvelykujjukat, jeléül, hogy nagyon-nagyon egyetértenek a szólóval.

Enmu-dugga, a hadsereg turtánja következett.

Kissé hátrataszította sisakját, megigazgatta görbe kardját, jobb lábát mereven előrenyújtotta, s fokról fokra erősödő hangon, végül szinte kiáltozva beszélt.

- Én Anu, az Égi Atya hódolatában kelek és fekszem. Még álmaiban is gyakran meglátogatom, mondhatom, büszke vagyok erre. Tisztelem Atra-Hasis véleményét. Azt sem vonom kétségbe, hogy csakugyan Anu szólt hozzá a tóparton...

- Patakparton - igazította helyre a bírák elöljárója.

- Helyes, ezt akartam mondani. Csakhogy az igazság az, hogy abban a pillanatban, mihelyt én szélnek eresztem a hadsereget, s ama hitvány Szurippak észreveszi, hogy nincs mitől tartania, hát olyan disznóságot művel...

Akkora helyeslő, örvendező zúgás kerekedett, hogy szinte már nem is volt méltó ehhez az előkelő testülethez. Az arcok, a szemek ragyogtak. A főpap elnézően mosolygott a hős katona kissé faragatlan szavain...

- Szeretném én látni - folytatta most már kiabálva a hős -, vajon miként akadályozza meg Atra-Hasis barátunk, hogy föl ne dúlják É-anna csodálatos épületeit, földre ne döntsék szobrait, szét ne rúgják oltárait, le ne nyilazzák papjait, föl ne hasogassák papnői hasát, sárba ne taposssák Anu és Istár nevét és... és...

Ezt már bőszülten ordította. Végül fölemelte hatalmas öklét s megrázta.

- Hát, én pedig akármikor hajlandó vagyok véremet adni Anu Atyánk szent birodalmáért, akármi legyen is Atra-Hasis barátunk véleménye... és... és.

Fújva, gyorsan leült. Pálmalevél köpönyege csücskével megtörölte izzadó homlokát. Belenézett a sisakjába, aztán úgy a fejébe csapta, hogy szinte csattant.

Következett a bíróságok felügyelője. Hosszan, szárazon, megfontoltan beszélt. Kristálytiszta következtetések, megokolások, érvek finoman kiművelt láncolatával bizonyította, hogy Anu szavát követni annyi, mint Anu törvényeit megtartani és megtartatni, ez pedig csak úgy lehetséges, ha e világon széltében-hosszában kiterjesztik a törvények uralmát, viszont ez meg csak hatalom segítségével történhetik, ámde ha lemondunk a harcról, a fegyverről, a hatalomról, a törvények uralmát sem terjesztjük ki, viszont így megtagadjuk Anu parancsát, aki...

Olyan világos, olyan tiszta volt, figyelni sem kellett rá.

Ilan-semea hosszú ősz haját egyre a mutatóujjára csavargatva beszélt, hangja gyenge volt, mint a sáska szárnyának nyiszergése. Közben nyámmogva rágta a bételdiót, s egyre köpködött. Bőségesen ismertette a felügyelete alatt végrehajtott nagyobb építkezéseket s az újabb építkezések terveit. Így többek között, hogy csak a legfontosabbat említsük, egy hatalmas magtárét, egy csillagvizsgáló toronyét, ebben nagyméretű könyvtártermek is lennének, ahol összegyűjtenék az ősi följegyzések idevágó részét, hogy a tudósok rendelkezésére álljanak. (Itt a csillagász Simetán hangosan helyeselt s azt kiáltotta: már régen kellett volna!) Továbbá egy kiegészítő épület tervét É-anna északi oldalához, ahol az ifjúság ünnepeit tarthatnák, egy tágas és díszes épületet a főiskola szárnyához, egy új kaputoronyét a keleti kapu fölé, a kikötőben pedig újabb raktárházak sorának terveit. Mindezt a tőle megszokott tüzetes aprólékossággal, megszabva a falak nagyságát, az emeletek számát, a helyiségek méreteit, az anyag mennyiségét s a szükséges munkások tömeget. Végezetül kijelentette, hogy Anu dicsőségét csak úgy szolgálhatjuk, ha minden erőnkkel s képességünkkel építkezünk az örökkévalóság számára.

Amikor fia, An-am szólott, Utnapistim már fásult közönyösségbe süllyedt. Térdére könyökölve nagy szorgalommal négyszögeket meg háromszögeket rajzolt körmével ruhájának egyik különösen szép sima pálmalevelére. Azt sem tudta, hol van, s mi történik körülötte. Mint valami különös, de mégis unalmas, sokszor látott álom, zajlott a tanácskozás a maga megszokott rendjén. Egészen más módhoz kell folyamodnia, gondolta. Miféle módhoz? Ezt nem tudta. De bizonyos volt benne, hogy amint Anu megmutatta neki az igazságot, ugyanúgy megmutatja majd a módot is, hogy igazságát érvényesítse.

Amikor mindennek vége lett, Utnapistim is hazafelé vette útját. Néhányan egy irányban mentek. Simetán csatlakozott hozzá. Részletesen kikérdezte a látomásról, helyeselte véleményeit, alapjában véve el is fogadta, amit ajánlott, de hivatkozott rá, hogy ekkora fontosságú kérdést nem lehet máról holnapra eldönteni. A megvalósítás olyan fölfordulással, akkora zűrzavarral járna, olyan beláthatatlan következményeket vonna maga után, hogy jobb lesz még egyelőre várni, hátha Anu újabb utasításokat ad majd... Aztán ki jobbra, ki balra elköszönt, s Utnapistim egyedül bandukolt a hirtelen leszakadó esti szürkületben.

4

Végül is nem ment haza, hanem elballagván a Szukku, azaz Gát utcában levő ház előtt, ahol lakást bérelt, befordult a szűk Asbár, azaz Takács utcába, s nagy kerülővel visszakanyarodott az É-anna épület felé. Elhatározta ugyanis, hogy felmegy a Csillagtoronyba. Homályos, de annál kínzóbb érzés nyugtalanította. Mintha a sötét égboltozat aljáról valami halk, reszketeg sugárzás érkezett volna, agya belsejében szinte csiklandozást érzett. Gyorsabban vert a szíve is a szokottnál. Nagy vágyat érzett, hogy folytassa a beszélgetést a csillagásszal.

Föllépkedett a kanyargó lépcsőn, s belépett egy terembe. Csak egy szolgával találkozott, aki a falon elhelyezett vajmécseseket gyújtotta meg. Egyébként az egész nagy, súlyos épület mintha kihalt volna. A halotti csendet még növelte a templom egyik épületéből áthallatszó zsolozsma egyhangú dallama.

Jó magasra kellett fölkapaszkodnia Utnapistimnak, amíg a csillagvizsgáló teraszra érkezett. Tíz gar magas torony tetején nyílt a kör alakú terasz. De már az is alacsonynak és szűknek bizonyult. Az építkezések felügyelőjének igaza volt, amikor új torony s hozzá könyvtárszobák létesítését kívánta. Ezt az épületet úgyszólván tegnap, csak egy világhónappal ezelőtt építették, de már elavult. Igaz, Utnapistim ifjúkorában ez sem volt. Az emberek tisztára belső sugallatukra hagyatkoztak. Ó, akkor még boldog egyszerűségben élt az ember, Anu tiszta szívű gyermeke! Tudta, hogy Anu benne van, s ő Anuban, megértette szavát, s Anu is az övét. A végtelen páfrány- meg pálmaerdők mélyén testvéri közösségben élt a majmokkal, tigrisekkel, bölényekkel, bogarakkal, óriás gyíkokkal meg a láthatatlan világokkal. Nem viselt görbe kardot, íjat-nyilat nem használt, s nem tartott övében kovából pattintott kést. Nem ismerte a halált, mert nem ismerte az időt.

Ezen elmélkedett Utnapistim, míg lassan fölhágott a lépcsőn. Fejében egyre kavarogtak a balul végződött tanácskozás apró jelenetei. A tanácstagok arca, hangja. Hogy nem értették meg őt, amikor szavai olyan világosak voltak, s az egész kérdés annyira tiszta, mint egy ital víz? Miért nem tekintenek magukba ezek a bölcsek, ezek a tudósok, Beavatottak, ezek a hatalmasok és erősek, hogy fölismerjék magukban Araru részét, Anu lelkét, megértsék szavát, átadják magukat intő szeretetének? Csatornákat terveznek és ásatnak, várfalakat, kaputornyokat, palotákat és raktárakat építenek az örökkévalóság számára... (Itt szánakozóan mosolygott, mert jól emlékezett még a pálmalevél házakra, paticspalotákra, gerendatornyokra, amelyeket valaha szintén az örökkévalóság számára építettek, s hol vannak ma már!) Hadcsapatokat szerveznek, kardokat kovácsolnak, nyílhegyet meg kést pattintanak, íjat ragasztanak-préselnek, haditerveket koholnak, hogy rakásra öljék Szurippak népét, s rakásra ölessék magukat... Mindezt Anu érdekében teszik. Mintha bizony Anut ledönthetnék a világ trónusáról! Ha pedig ledönthetik, hát csak döntsék, nem isten, akit le lehet dönteni. Cédrust szállítanak a tengerpartra, műhelytelepeken hajókat építenek, hogy elvonuljanak Dekár partjaira, vagy a távoli aztláni birodalomba, s arannyal, rézzel, drága szövettel, esetleg emberi koponyákkal térjenek vissza. Mozdíthatatlan köveket faragnak a kőbányákban egy beavatott felügyelő irányítása alatt, s akaratuk erejét arra fordítják, hogy hegyre emeljék őket, várakat építsenek belőlük, meg az eliszaposodó tengerpartokon hosszú párkányokat szegezzenek a hullámok ereje elé. Szavaikkal ölnek, füstjükkel, kezük rátételével gyógyítanak. Elrejtőznek halottak módjára, hogy majd később életre támadjanak, amikor ebből a földből, ebből a tengerből, ezekből a városokból és falukból, ezekből a szilárd falakból és tornyokból nem lesz már semmi... s tán az emberi nem utolsó nyomait is elmossa az idő végtelen óceánja. Le akarják győzni az időt! A világot. Szurippak pedig ugyanezt cselekszi. Az is tud igével ölni, füsttel gyógyítani, sziklákat emelni, kardot élesíteni s íjat gyártani. Az is az örökkévalóság számára épít. Az is le akarja győzni a földet, a világot, az időt.

Utnapistim nyugodt szokott lenni, mint a szikla, de most nagyon nyugtalan volt. Külsőleg nem látszott rajta. Lassan lépegetett egyik lépcsőfokról a másikra, úszóhártyás lába, amely olyan időtlen idők óta taposta már a földet, nesztelenül hágott a kellemes, hűvös kövekre.

Fölérkezvén a négy oszlop által tartott tetőre, nyomban észrevette Simetánt, amint a párkánynál ült, s faragott lécből készült szextánsával mért valamit az égboltozaton. Simetán, az Esthajnal, nem fordult meg Utnapistim lépéseire, talán nem hallotta, vagy annyira elmerült mun-

kájában, hogy nem is hallhatta. Mint valami árnyék, kuporgott kis székén, orra élesen kivált a sötétkék mennybolt hátteréből.

Utnapistim csöndesen mögé állt s hallgatott. Simetán csak keze tiszteletteljes fölemelésével jelezte, hogy észrevette őt s üdvözli.

- Alig lépett ki a Világ Kapuján Samas, Ninib serege máris csodálatosan ragyog - suttogta Utnapistim, áhítattal körültekintett, s megint érezte azt a csodálatos, megfejthetetlen, csiklandozó izgalmat agyában s a szíve környékén.

A csillagok égtek. Égtek, szikráztak, hunyorogtak, mint végtelen kikötő vizén a hajók lámpásai. Anu Útja fent, a Zeniten, szinte világított, mint az égő köd. Utnapistim megborzongott. Átjárta a mindenség hidege. Mélyen beszívta a város körül levő kertek, mocsarak illatát, aztán visszafojtotta lélegzetét. Széles mellkasa megfeszült. Úgy érezte, most rögtön le fog ugrani a mélybe.

Odalent feketén zsúfolódtak a lapos háztetők. É-anna teraszai mintha ködből épültek volna, elvesztették súlyukat. A völgyben gőzölgött a mocsár. Távolról recsegés hallatszott: magányos sárkány törte a rét bozótját. Egy hang hosszan jajdult, mintha kést mártottak volna valakibe. Békák milliója brekegett. Madár vijjogott, kurrogott. Oroszlán bődült el álmatagon, nyomban rá egy rémült kisborjú, oly esetlenül, mint az anyja mellett álmában fölsíró gyermek. Füttyök hasítottak át a messzeségen: az erdőből most vonultak ki az emberforma majmok, hogy megdézsmálják a gyümölcsöket.

A világ ezer hangján élt, zsongott az éjszakában.

Simetán levette szeméről a szextánst, s Utnapistimhez fordult. Hegyes süvegét hátrább lökte borotvált fején, meg megint előrecsapta.

- Hány Bibbu jár az égen, ó, Nagyeszű? - kérdezte izgalomtól elszorult hangon.

- Hat Bibbu - suttogta csodálkozva Utnapistim. - Samas, a hős, Bibbu, a Bak, Dilbat, Zabbaténu, Mulu-babbar, a Fehér Csillag, s Kaiman.

Simetán bólintott.

- Azt hittem, Nergál elvette az eszemet. S hány csillagkép van, ó, Nagyeszű?

- Kinevetteted magadat, ó, Simetán, holott nagy tudós vagy! - mosolygott Utnapistim. - Anu uralma alatt huszonhárom, Enlilé alatt harminchárom s Enkié alatt tizenöt.

- Nergál mégis elvette az eszemet! - kiáltotta Simetán megdöbbenve. Kimutatott Kelet felé, a Világ Gátjának aljára. - Odanézz! Oda, oda! Ahol Samas, a hős szokott belépni a Világ Kapuján. Látod? Látod?

Szinte reszketett izgalmában.

Utnapistim jól odanézett. Majd Simetán kövérkés ábrázatára meredt. A derengő homályban jól látta, hogy a tudós arcának minden izma rángatózik, mintha Nergál valóban elvette volna az eszét. Távolba mutató keze is reszketett! Ismét kimeredt az égboltozatra.

- Az Égi Gyík! - susogta. Arcából lefutott a vér. Lélegzete elállt. Le kellett ülnie a párkányra s jól megfogóznia a kőperemben, hogy le ne zuhanjon.

Sokáig ültek, hallgattak.

- Hát mégis jól láttam - magyarázta gyorsan, rekedten Simetán. Fölállt, járt néhány lépést, megint leült, s a távolba meredt. - Már régóta gyanús volt nekem az a tájék. Éreztem, tudtam, kell ott valaminek lennie. Föltúrtam a régi feljegyzéseket. Több mint tizenkét világév tapasz-

talatai vannak bennük, mint magad is tudod, ó, Atra-Hasis. Közbevetőleg mondom: csakugyan jó lenne már az az új könyvtár, amiről beszélnek, akkora a rendetlenség, hogy a méreg eszi meg az embert... Szóval, gyanús volt. Az is különös, hogy egy idő óta nyakra-főre születnek csupasz csecsemők, s később sem nő ki a pikkelyük. Olyant is hoztak már, hogy csináljam meg a horoszkópját, akinek úszóhártyája helyén csak amolyan csenevész kis bőrcsökevény volt. Hiszen erről te is halhattál a városban. A múlt héten egy asszony kútba dobta a gyermekét, mert nem volt úszóhártyája. A nép nagy változásokról suttog. Szurippak győzni fog, mondja. Szurippak legyőzi Anut... Ez mégiscsak furcsa, mondom magamban. Egyszer aztán eszembe jutott, hogy nekem most ágyban fekvő betegnek kéne lennem, olyan gyalázatosan érzem magam. Ég a hólyagom, fáj a vesém, valami rossz sugárzás hat rám. Előveszem a csillagképemet, nézem, semmi. Vagy rosszul számították ki, mondom, vagy éppen születésem idején leszállóban volt egy gonosz sugárzású csillag, amit akkor még nem láttak. Utánanézek a számításoknak. Kikeresem az ősi táblákat, összehasonlítom. Semmi hiba. Nincs más hátra, mondom, itt valahol egy Bibbunak kell bujkálnia. Mégpedig Keleten, mert most kell fölszállóban lennie. Hát csakugyan! Ma este megláttam az új Bibbut. Meg is mértem. Huszonkét fok, negyvenhárom perc Anu Útjától északra, amint látod. És most... most, hogy vélekedsz te magad, ó, Atra-Hasis?

Utnapistim hallgatott. Elkérte a szextánst, gondosan célba vette a gonoszul, vörösen csillogó apró csillagot. Megmérte az állását. Simetán nem tévedett. A vajmécsesnél kiderült, hogy a mérés fokra, percre egyezik.

- Az Égi Gyík - dörmögte ismét, s rámeredt Simetánra. Aztán hosszasan, merengve bámulták megint a csillagot. Hallgattak.

- Vörös - dünnyögte Simetán.

- Hol volt eddig? - töprengett Utnapistim. - Honnét jött? Vajon ott marad-e, ahol van, vagy közeledik?

- Nagy baj lesz ebből - sóhajtotta keservesen Simetán, levette süvegét, s vadul vakargatta öblös kopasz koponyáját. - Ég a hólyagom, minduntalan vizelhetnék, a vesém fáj...

- Csakugyan jól értettem Anu szavát - suttogta Utnapistim.

- Nem ok nélkül születnek csupasz gyermekek... Meg akiknek nincs úszóhártyájuk.

Gondolataikba merültek, hallgatták az éjszaka hangjait. A csillagok lassan fordultak tovább a maguk útján. A kis vörös csillag is följebb, följebb emelkedett, ott hunyorgott a Mulubabbar mellett.

- Szólni kell Azag Aja őszentségének - nyögte tétován a csillagász.

Szólni ám, szólni bizony s nemcsak a főpapnak, hanem az egész tanácsnak - tépelődött Utnapistim, de görcsösen hallgatott tovább. Szólni kellene az egész városnak. Nem is szólni, kiabálni, ordítani kellene. Leugrani a mélybe, végigrohanni az utcákon, kifutni a mezőkre, kiáltozni a falvakban, átszökni Szurippakba, lármázni a piacon, fölmenni a Csillagtoronyba s megmutatni a szurippaki csillagászoknak is azt a kicsiny csillagot.

- Anu kegyelme nagy - mondta végül nyugodtan. Lélegzetét visszafojtotta, mozdulatlanul ült. Kinyílt benne az a titokzatos belső fényesség. - Anu kegyelme nagy, s én leborulok előtte - rebegte fölriadva. - Íme, engem választott ki, hogy szóljon hozzám, s általam megtartsa az életet... Ó, tudós Simetán, nagy idők előjele ez a csillag. Mától fogva semmi más tennivalónk nem lehet, csak ennek a figyelése. Nyomon kell követnünk az útját. Meg kell mérnünk a moz-

gását. Tudnunk kell, vajon közeledik-e vagy távozik. Én tudom, hogy közeledik. Tudom, pusztulásunkat hozza. De amit én tudok, más nem hiszi el. Azért számokra van szükségünk.

- Vigyázzunk és várjunk - súgta mintegy önmagának Simetán, az Esthajnal.

5

Most hadd mondjuk el, hogy Utnapistim nemzetségének égi védnöke a szurippaki Lugalbanda volt. Életében színről színre látta Anut, az Égi Atyát, szívében hordozta és szerette őt, szavára figyelt, intéseit követte. Földi halála után pedig fölemelkedett az örökkévalóságba, Anu fényességébe. Felesége, Ninszun, Anu hűségében élt ura oldalán, s vele együtt marad mindörökké.

Utnapistim atyja, a bölcs és alázatos Ubara-Tutu, azaz Tutu isten Védence, szép kis templomot épített a városon kívül egy dombon az ős tiszteletére. Ebben a templomban szolgált a fiatal Risat-Ninlil mint a megistenült Ninszun asszony papnője. Ügyes kis házban lakott a templom mellett. Ninszun meg Lugalbanda alabástrom szobra elé minden reggel friss virágokat helyezett, naponta háromszor kiválogatta Utnapistim földjének legszebb kalászait, legédesebb datolyáit, legpirosabb almáit. Égőáldozatról is lelkiismeretesen gondoskodott, gabonát, illatos magvakat, fenyőágakat s borostyánt égetett, hogy füstjét kegyesen fogadja Utnapistim nemzetségének ősatyja-anyja.

Ninszun szolgálatában ő fogadta a családhoz látogatóba érkező férfivendégeket s Utnapistim népes nemzetségének férfitagjait, ha tengerről, faluról Erech városába hozta az útjuk. Így természetesed nem ment férjhez. Békében, okosan, Anu szeretetében s Ninszun iránt való mély alázatban éldegélt, tisztán tartotta házacskáját s a templomot, művelte kertjét, pálmalevélből ruhát font, vesszőből-sásból kosarat, vízhordó kannát, heverőszőnyeget készített. Gyakran megfordult a városban, jó tanácsokat adott a családnak, részt vett É-anna nagy körmenetein, virágokat s gyümölcsöt vitt a kerek keblű, bagolylábú, karcsú, ifjúságában pompázó Istár hatalmas szobra elé, meglátogatta válogatott papnőit, s lélekben újra meg újra megtisztulva tért vissza kedves templomához a városon kívül.

Kis termetű, fekete hajú nő volt, pálmalevelekből kötött rövid szoknyája muzsikált, amikor kisded lába szerényen végigtipegett Erech utcáin, s fölszökdelt a templomkapuhoz vezető széles lépcsőkön. A férfiak megfordultak utána, nem győztek betelni kerek csípőjének, csupasz, kemény mellének, virágkoszorús fürtös fejének, dallamos járásának, vágyat keltő alakjának szépségével. Sok erős férfi vágyát helyezte Ninszun lábai elé, sokan adtak hálát Utnapistim ősanyjának, amikor jóllaktak teste ízével, beteltek mámorral.

Maga Utnapistim gyakran meglátogatta házában, amikor fölügyelt az aratásra, megtekintette szőlőit, vigyázta a kútgémhez hasonló szőlőtörő sulykok járását s a mély aszfaltverembe csurgó must csobogását. Megpihent Risat-Ninlil vályogházában, fogyasztott némi kenyeret, datolyát, ivott egy kis sört, elmélkedett és szundikált. Üldögélt a ház előtt. A fákon papagájok hintáztak, a páfrányok csipkés levelein ökölnyi vérpiros virágok illatoztak, kék lepkék tenyérnyi szárnya surrogott a forró levegőben, a távoli erdőkből bódító illat hömpölygött a völgybe. Samas vakító sugarai forralták a csillogó tavak vizét. Utnapistim szerette nézni a kövér felhők járását az égen, árnyékuk gyors futását a rét zöldjén. Nehezen telt be a mocsárban hentergő vagy hatalmas ugrásokkal iramodó sárkányok látványával is. Ifjúkora emlékein tűnődött. Akkoriban még a keselyűk által megtisztogatott sárkánycsontvázak bordáiból építettek háztetőt. Kisfiú korában ő is hordta a pálmalevélkévéket, amikkel a nagy, fehér bordákat fürtösen befonták. Gyakran a belső támasztóoszlopok is sárkányok lábcsontjai voltak, emlékezett: egy falu úgy kivetkőzött Anu ismeretéből, hogy a mocsaras tóban tanyázó sárkányokat imádta.

Tavasszal meg ősszel szűzleányt áldozott, hogy békén hagyják a zebucsordákat. Így vonultatta emlékeit Utnapistim a kis ház előtt a kövön. „Emlékek kövének” nevezte.

Sokszor a felügyelőjével is ott tanácskozott. Volt, hogy Risat-Ninlil házában töltötte az éjszakát is. Kivonult a világból, távoli szigetre költözött. Néhány szép himnusz termett ezekből a magányos éjszakákból, Istárhoz, az életadóhoz s -elvevőhöz. Elefántcsonttoronynak, egek kapujának, tisztaság edényének, aranyháznak nevezte az istennőt.

Abban az időben, amikor Utnapistim meg Simetán éjszakáról éjszakára az Égi Gyíkot figyelte, Risat-Ninlil fiat szült. Fölkelvén a gyermekágyból, gondosan bepólyázta, ölébe vette, s a városba gyalogolt, hogy bemutassa Istár istenasszonynak meg Utnapistimnak. Risat-Ninlil nem örült a gyermeknek. Nemcsak, mert mint papnő meddőséget fogadott, hanem azért is, mert valamely nagy bűne miatt a fiú torzszülött volt. Risat-Ninlil könnyei patakként omlottak, amikor Utnapistim szobájában ülve, vontatottan kibontogatta a pólyát, s az iszonyúan sivalkodó gyermeket Gazella meg Utnapistim elé tárta.

- Nergál megvert engem! Istár megcsúfolt engem! Ó, bár venne magához Ennugi, a soha vissza nem térő utak, a gödrök és csatornák ura! Mit véthettem, mit véthettem! - jajongott a szegény asszony.

Szabitum óvatosan fölemelte a gyermeket, s megnézte.

- Ó, ne siránkozz, ne vétkezz, hiszen ez a fiú nem is torz - vigasztalta a papnőt.

De Risat-Ninlil egyre hajtogatta, ő bizony kiteszi a templom elé, vagy verembe dobja, nem neveli föl szégyenszemre, csapásra.

Torz ugyan nem volt, mint Szabitum is mondta, de vörös teste majdnem teljesen csupasz, azoknak a halvány, apró, selymes kis pikkelyeknek némi nyomát csak itt-ott lehetett látni, amelyek az egészséges csecsemőt borítják. Sem kezén, sem lábán nem mutatkozott úszóhártya sem. Csúf, rövid kis korcs bőr feszült apró ujjai között. Egyébként emberi lény volt tetőtől talpig. Ordítani is úgy ordított, mint az emberi csecsemők.

Hát Risat-Ninlilnek is olyan gyermeke született, amilyenről a csillagász szólott, s a nép suttogott! Risat-Ninlilnek, a papnőnek - Szabitum alig tudta titkolni rémületét. Maga Risat-Ninlil eszét vesztve jajgatott. Ebből a szörnyetegből rablógyilkos lesz bizonyosan. Vagy az Alvilág küldte, hogy így hozzon szerencsétlenséget a városra. Nergál keze ránk nehezedik, az Anunnakik törvényt ültek fölöttünk s pusztulásra ítéltek!

Vége-hossza nem volt a siralomnak, a komor jóslatoknak. Szabitum vigasztalgatta ugyan az ifjú papnőt, de inkább szánalomból, mint meggyőződéssel.

- Csend legyen - mondta végül bosszúsan Utnapistim. - A gyermeket fölneveled, ahogy kell. Én pedig örökbe fogadom, amint a törvény előírja. Ősanyám papnője vagy. Illik, hogy fiamnak tekintsem a fiadat, s ő engem atyjának. Még ma fölmegyünk a templomba, s megíratjuk az örökbefogadási szerződést. Ha nincs pikkelye, úszóhártyája, hát nincs. Emberi arca, szeme, alakja van, s ez éppen elegendő. Nem korcs. Anu lelke ilyen alakban méltóztatott testet ölteni.

Szavai nyomán aggódó csend támadt. Gazella nyugtalanul pislogott Utnapistimra, nem mert szólni. Risat-Ninlil könnyei megszűntek ugyan, de azért gyanakodva nézegette a kisfiút. Ez pedig egyre veszettebbül sírt. Vörös arcát eltorzította a düh.

- Még a képe is vörös, amilyennek az aztlániakat mondják - nyögte Risat-Ninlil.

- Szoptasd meg - parancsolta Szabitum.

Az anya kelletlenül szorította emlőjéhez a gyermeket. A sírás egyszerre elakadt, hangos cuppogás neszezett a jóleső csöndben. A dühös kis arc kisimult, szeme lecsukódott. Most nem volt vörös, hanem gyengéden világosbarna, mint az olaj.

- Minek fogod nevezni? - kérdezte Utnapistim.

- A templomban azt mondták, nevezzem Gisnek vagy Gilgamesnek. Ó, Anu atyám, Istár anyám, de megvertél, de meglátogattál... de szép kisfiút adtál! - zokogott Risat-Ninlil.

Ujjával gyengéden megsimogatta az álomba merülő szelíd kis arcot.

- Gilgames... - dünnyögte Utnapistim. S így folytatta: - E fiú hírnöke az eljövendő emberi nemnek. Mert lesznek idők, amikor senkit sem borít pikkely, és csak a torzszülöttek ujjai között lesz úszóhártya. Ez a fiú s a többi hozzá hasonló, az égi gyík korának fia. Nagy szerencsétlenség támad, de hadd jöjjön az újfajta ember, s teremtsen új világot.

A két asszony áhítattal figyelte Utnapistim kinyilatkoztatását. Ő tudta, hogy nem értik. Mosolygott, s kiment a szobából.

6

Amikor fonálra fűzzük Utnapistim földi bolyongásának főbb eseményeit, amíg tudtára nem ébredt megvakulásának, szólnunk kell a két nagy város: Erech és Szurippak ősi vetélkedéséről is.

Szurippak, a nagy gondvánai szárazföld keleti partján, erős falakkal körülvett város volt, körülbelül akkora, mint Erech. Voltak vályogházai, könyvtára, temploma, csillagvizsgáló tornya, kikötője. A kikötőben hajók sürögtek, a keskeny utcákon nép tolongott. Árusok kiáltozták portékáik árát s kiválóságát. Előkelők hordoztatták magukat gyaloghintón, teherhordók vezették szamarukat - egyszóval, éppen úgy éltek, jöttek-mentek, fenekedtek, mint Erechben. A falakon dárdás, nyilas őrség ácsorgott, a kapukat reggel megnyitották, este bezárták, a templomban gongot vertek, a főpap hét részből álló vörös tiarát s szent álszakállt viselt, a papok s elöljárók Beavatottak voltak, éppúgy fölemelték s szállították a faragott köveket, mint Erechben, éppúgy holttá tudták tenni magukat, ugyanúgy el tudtak rejtőzni, igével ölni, kézrátevéssel, füstöléssel gyógyítani, mint az erechiek.

Az eladó lányokat ott is ezüstért, aranyért, mindenféle szép holmiért vették, tavasszal nagy ünnepet ültek, ősszel körmenetben adtak hálát Inninninek a termésért, és új sör mellett nagy mulatozást, táncot, dorbézolást csaptak a termékenység előmozdítására. Gyermekeiket a mesterek éppúgy tanították írni-olvasni, mint az erechi gyermekeket. Volt hadseregük, a katonák sarló alakú bronzkardot, kovából pattintott kést, nyilat használtak, fejükön bőrsisakot, vállukon bő pálmalevél köpönyeget viseltek. Mindenben éppen olyanok voltak tehát, mint az erechiek.

Hasonló volt a nyelvük is, ámbár nem értették egymást.

Ez már elegendő ok a gyűlölködésre. Hiszen nehéz eltűrni, hogy más is olyan legyen, mint mi. A hasonlóságok ellentéte ez.

Ha pedig meggondoljuk a nagy s döntő különbségeket, megértjük, hogy a gyűlölködésre a kelleténél is több okuk volt.

Az őskorban Szurippak népe férfiuralom alatt állott, nem úgy, mint Erech. Az ősök pásztorok s vadászok voltak, legelőiken hatalmas juh- meg szarvasmarhanyájakat terelgettek. Lovuk is volt. Nem pálmalevél házakban laktak, hanem sátrakban. Nemzetségeik feje férfi volt, a vagyont férfiak örökölték, a szerződéseket férfiak kötötték, ők viselték a méltóságokat, a fegy-

vert, ők üzentek hadat. A vadászatban elannyira kitűntek bátorságukkal s ravaszságukkal, hogy még az északi vidékek óriás elefántjait, bölényeit, sőt nemegyszer a mocsarak félelmetes sárkányait is el tudták ejteni. Hasított körmű törpe lovaikat úgy idomították, mint a kutyákat. A repülőgyíkot meglesték, s fúvócsövön kilőtt mérgezett nyíllal ölték meg. Mindez természetesen férfimunka volt, férfiúi szívet s erőt kívánt. Dumuzi, a Pásztor uralkodása idején éltek így.

Később Erech példájára letelepedtek, csatornákat ástak, földet műveltek. A földműveléssel együtt lassan-lassan nőuralom virított Szurippakban. Amikor tehát Erechben nőuralom virított, Szurippak férfiuralom alatt élt. Ez a harcias társadalom gyakran megsanyargatta, adófizetésre kényszerítette a gyámoltalanabb Erechet. Amikor meg Szurippakban a férfiuralomnak már csak a nyomai maradtak meg, Erechben szerveződött férfiuralom, így a kibékíthetetlen ellentét továbbra is megmaradt közöttük.

A kétféle társadalom kétféle istenben testesült meg. Erech Anu, az Égi Atya egyedül igaz vallását követte, bár elismerte Istár istenasszonyt is. Szurippak Inninni istennőt imádta, s neki épített templomot. Az erechi tudósok ugyan azt állították, hogy Inninni nem más, mint Istár, de ha ez igaz, miért nem nevezték Istárnak, miért Innininnek? Éppen ilyen elviselhetetlenül kifacsarták Nergál szent nevét is: Irrának mondták. A szurippakiak olyan tévhiedelmeket hirdettek még, hogy az első embert Enki teremtette, s Adapának nevezte, holott az egész emberi nem tudja azokból az időkből, amikor Anu maga nyilatkoztatta ki az igazságot, hogy az első embert Aruru, a szobrász-istennő agyagból gyúrta, s reaköpött, nevét pedig Adamának mondotta. De ki tudná mind fölsorolni Szurippak hitbeli tévelygéseit? Nyilván Azag Aja, a főpap maga sem. Éppígy Szurippak főpapja s egyben királya, Lugal sem tudta volna nyilvántartani Erech tévelygéseinek halmazát és zűrzavarát.

De ezeknél bosszantóbb, kibírhatatlanabb különbségek is voltak közöttük. Az erechiek például csípőn kötötték meg a pálmalevél szoknyát. A szurippakiak a csípő alatt. Emiatt a határmenti falvak asszonynépe naponként kikaparta egymás szemét. Az erechi nők magasra tornyozták a hajukat, s nagy, faragott ezüst- vagy bronztűvel tűzték meg. A férfiak kopaszra borotválták koponyájukat, vagy ugyancsak fölkötötték a hajukat foglalkozásuk, társadalmi állásuk szerint. (Ilan-semea, az építkezések felügyelője, vállára eresztve viselte, azonban ő maradi volt.) A szurippaki nők lebocsátották a hajukat, kagylóhéj-fésűt nyomtak bele, a lányok koszorút tettek rá, az asszonyok két ágba fonták, a férfiak meg csak úgy hagyták szabadon, kettéválasztva, megvajazva. Ha lovagoltak, futottak, vagy hálót húztak, homlokukon összekötötték. Aztán, például, az ajtók. Erechben a lakások ajtajai befelé nyíltak, úgy lévén helyes, hogy befelé nyissa az ember az ajtót, ha valahová bemegy. Szurippakban viszont kifelé nyíltak, úgy gondolván, hogy kifelé kell nyitni, ha a házból kimegyünk. Csónakjaik is mások voltak, mint az erechbeliek. Baloldalt két doronggal egyensúlyozófát erősítettek rájuk, hogy a korallzátonyon megtörő hullámok föl ne borítsák. Az erechi halászok ellenben arra hivatkoztak, hogy a hosszú evezők ugyanúgy megteszik a legvészesebb hullámtörésben is.

Szurippakban a köleskására borsót hintettek, s a bambusznád fiatal hajtásait mézzel ették.

Erechben a köleskására mézet csurgattak, s a világért sem ették volna a bambuszhajtást másként, mint vajjal és sóval.

Végezetül még egy példát: az erechiek „tetvesnek” csúfolták Szurippak népét a hosszú hajviselet miatt. A szurippakiak pedig, minthogy kényes orrúak voltak, „büdösek”-nek mondták az erechieket, mert szerintük az erechi nőknek pézsmaszaguk volt.

A két ország között annyira elmérgesedett a gyűlölet, hogy a társadalom legmélyét is átjárta, s belejátszott mindennapi életükbe. Hajóik megcsáklyázták egymást. A nép véres verekedéseket rendezett. Beleavatkozott a katonaság is. Ebből háborúság támadt. Elhajtották egymás barmát. Fölégették a gabonáját. Agyonverték a kutyáját, tyúkját. Kitépték egymás fáit. Kölcsönösen megátkozták egymást, s az átok ellen rontó művelettel védekeztek. Ha Erech bőrt, sót vagy cédrust szállított valamely külföldi városba, megjelentek Szurippak követei, s megfenyegették, ha ezután is venne Erechtől valamit. Ugyanezt cselekedték viszonzásul az erechi hatóságok is.

A hadsereget mind a két birodalom a végtelenségig növelte. Arra hivatkozott, hogy a másik ellen kell védekeznie. A katonaság száma annyira megnőtt, hogy néha több ezer harcos állott a határon, s nézett farkasszemet egymással. A fegyvereket hihetetlenül tökéletesítették. Erech harcosainak íja hatszáz lépésre hordott, Szurippak fiai fúvócsöveket s mérgezett nyilakat használtak. (Szurippak is gyártott volna olyan erős íjat, mint Erech, ha ismerte volna az íj halenyvvel s préseléssel való ragasztásának titkát. Erech meg örömmel kapott volna a mérgezett nyílon, ha ki tudta volna találni, milyen mérget használ az ellenség. Titkuk ellesésére kémeket küldözgettek, ezért ha akár itt, akár ott elfogtak valakit a másikak közül, minden teketória nélkül kivégezték.)

Abban az időben, amikor Utnapistim meg Simetán fölfedezték az Égi Gyíkot, a két birodalom viszonya igen elmérgesedett. Ekkoriban a távoli Aztlán istenkirálya követeket küldött Erechbe, s baráti szándékait, Erech iránt érzett mély tiszteletét pazarul festett s égetett, sziromlevél vékonyságú, szinte átlátszó hatalmas vázák ajándékozásával bizonyította. A vázákat a három előkelő aztláni ünnepélyesen adta át a főpapnak s a tanácsnak É-anna főoltára előtt, ott is állították ki magas kőoszlopokon, hogy lássa, csodálja a nép. Maguk a követek is sűrűn mutatkoztak a nyilvánosság előtt. Azag Aja palotájából gyakran vitték őket díszőrség kíséretében piros gyaloghintókon hol istentiszteletre, hol a leronthatatlan várfalak és kaputornyok vagy az oroszlánszívű katonaság megtekintésére. E bronzképű, kontyos, lengő tollakat viselő, magas termetükön arannyal hímzett, piros köpönyeget suhogtató, arany fülbevalóval, kar- meg lábpereccel rakott különös férfiak az utcai nép kíváncsiságát végtelenül fölcsigázták. Sűrű tömeg kísérte őket, a katonák csak erőszakkal tudtak utat nyitni a gyaloghintók előtt. A főpap palotájának kapuját éjjel-nappal ácsorgók serege állta el. Vadidegen emberek kérdezősködtek egymástól. Miféle nép ez - firtatták -, talán nem is igazi ember? Hiszen vállal magasabbak, mint mi. A bőrük vörösbarna, arcukon kék, piros meg fehér ábrák vannak, nyilván isteni jelek, varázserejük titkai. S mik azok a tollak a fejükön? Tán csak nem a koponyájukból nőnek? Haj, de gazdagok lehetnek, hogy így megrakták magukat arannyal!

Akadt, aki mint tengerész járt már abban a távoli birodalomban. Ez azután fennhéjazó magyarázatba fogott. A kíváncsiak gyűrűje közrefogta. E bételdiót rágó és sűrűn köpködő tengerészek voltak az utca ünnepelt hősei. Szédítő csodákat meséltek tapasztalataikról. Érthető, hogy sokan irigyelték a dicsőséget, s maguk is fölcsaptak aztláni világjáróknak. Derekasan megtetézték az igaziak elbeszélését, sőt azt is tudták, hogy Aztlán szövetséget kíván kötni Erechhel Szurippak ellen.

Mindezeket hallván, Szurippak megijedt, s fegyverbe szólította a férfiakat.

Mit tehetett mást Erech? A tanács összeült, a turtán kijelentette, hogy fenyegetettnek látja a birodalom biztonságát, Anu dicsőségét, a rend, a józan ész s a törvények uralmát, s csak úgy viselheti a felelősséget, ha a férfiakat fegyverbe szólítja.

Ezekben a feszült napokban Utnapistim éjjel-nappal töprengett, mit tegyen. Szobájába zárkózott, böjtöt tartott, szüntelenül imádkozott. A ház népe lábujjhegyen járt ajtaja előtt. Még felesége, Szabitum is ijedten hátrált, amikor valamely fontos kérdéssel benyitott hozzá. Utnapistim mozdulatlanul ült ágyán, csak a szemét nyitotta ki, felesége máris menekült.

Amikor böjtjét s imádságait befejezte, a főpappal s a tanáccsal a kikötőbe vonult a követek búcsúztatására. A hosszú kőpartokat ellepte a nép. Aztlán fiának díszes gyaloghintaja úgy ringott a tömeg fölött, mint hullámokon a hajó. Sok tülekedés árán végül elérték a rakodópartot, s a tollas, palástos férfiak kiszálltak. Itt még a tolmács segítségével Isten bőséges áldását kérték egymás népére, s megfogadták, hogy áldozni s imádkozni fognak egymásért. A tollas fejű követek remélték, Erech városát mihamar viszontlátják, méghozzá a mainál is nagyobb fényben, virágzásban.

A tiarás főpap pedig remélte, hogy a követek útja kényelmes, biztonságos lesz, s ő is elutazhat egyszer Aztlán, a Vízi Birodalom híres fővárosába. Amíg személyesen nem mehet, szégyenkezve küldi emlékül e néhány szerény s mindennapi kis lápiszlazuli csecsebecsét. A cédrusládikában kincseket érő, csodálatos faragott, cizellált nyakláncot, hajéket, karperecet, gyűrűt, örökmécsnek való lámpát nyújtott át. Kézről kézre adták a ládikát, hogy jelezzék: még az illedelem törvényeit is áthágják, annyira örülnek a kincsnek. Végül méltóságosan fölvonultak a hajójukra, a meztelen, vörös testű idegen tengerészek majomügyességgel szedték föl a pallót, kúsztak a kötelekre, s fordították a tenger felé hosszú, magas orrú, emeletes fahajójukat a kikötő árbocrengetege s csónakhada között.

7

Ketten ültek a Csillagtorony egyik szobácskájában: Utnapistim meg Simetán. A mennyezet ablaknyílásáról egy szolga félrehúzta a bőrtetőt, a Nap élesen tűzött be rajta. Egy kis asztalkán ezüsttálban mirszu, azaz tejszínből, olajból, gyümölcsből kevert pép volt. A napfényben vakítóan szikrázó tányérkákba vettek egy keveset, ujjukkal eszegették.

Utnapistim halkan megkérdezte Simetánt:

- Hogy szolgál az egészséged, ó, Esthajnal?

Simetán arca most sokkal soványabb volt. Sötét bőre sem tudta eltüntetni beteges sápadtságát. Fáradt szeme véres volt, ajka minduntalan eltorzult valami belül rágó fájdalomtól.

- Makacsul ég a hólyagom, s egyre vizelnem kell - panaszkodott, s tenyerét ruhája alatt a hasára szorította. - Jó a meleg. Otthon meleg téglát teszek rá, de az a baj, hogy ritkán vagyok otthon. Rendeltek belső orvosságot is, nem használ. Nyilvánvaló, hogy az Égi Gyík tépi a belsőmet.

A szolga kőkorsóban hideg sört állított az asztalra.

- Nem iszom - rázta kopasz fejét fanyarul a csillagász. - Észrevettem, hogy a sörtől jobban ég a hólyagom, s fáj a vesém.

- Mutatkozik-e az Égi Gyík hatása a horoszkópokban? - tudakolta Utnapistim.

- Egyre erősebben. Akik az Égi Gyík órájában születnek, rosszkor születnek. Rengeteg horoszkópot hasonlítottam össze, ha a Kaimánuval van együttállásban, még hagyján. Kaimánu kiegyenlíti a rossz sugárzást. Még jobb a Fehér csillaggal való együttállás. De ha Dilbat erősíti az Égi Gyíkot, reménytelen. Dilbat, mint tudjuk, nem más, mint Istár. Jókedvében termékenységet, vidámságot, szapora, boldog életet áraszt. De rosszkedvében kétségbeesést, szerencsét-

lenséget, halált, a nemző szervekben betegséget. Szerencsés időben áld. Rossz időben ver. Most, ha az Égi Gyík erősíti Dilbat haragját az ilyenkor született ember sorsa rettenetes. Nemegyszer látom jelét, hogy a maga kezével vet véget életének. Akinek az Égi Gyík a csillaga, jól vigyázzon. Az Égi Gyík a nemi szervek istene. Gonosz isten. A test alsó nedveinek istene.

Utnapistim hosszasan figyelte a nyomorult állapotban levő csillagászt. Lassan iszogatta sörét, töprengett.

- Születnek-e csupasz gyermekek? - kérdezte.

Simetán legyintett.

- Hajjaj, ó, Nagyeszű! Egyre több. Pedig hozzám csak azok jönnek, akik horoszkópot készíttetnek. De mennyire titkolják! Sokan kútba, verembe, csatornába vetik a csecsemőt rémületükben vagy szégyenükben. Sokan meg kiteszik Istár szentélye elé a lépcsőre. Ide figyelj - suttogta, s óvatosan körülnézett, egészen odahajolt Utnapistimhez -, Enmu-Dugga, hős vezérünk, járt nálam... de ez titok, nagy titok... Horoszkópot kért újszülött fia számára. A fiú... szinten egészen csupasz, úszóhártyája nincs, bőre pedig olyan világos, mintha nem is erechi anya szülte volna. Enmu-Dugga kétségbe van esve. Felesége mindenáron meg akarta fojtani az újszülöttet. Aztán le akart ugrani az ablakból. Mit szólsz hozzá, ó, Nagyeszű?

- Risat-Ninlil, ősanyám papnője, szintén csupasz fiút szült - vallotta meg Utnapistim. - Hogy ki az apja, nem lehet tudni, hiszen Risat-Ninlil papnő. De minthogy ősanyám papnője, s magam is élveztem teste gyönyörét, a gyermeket fiammá fogadtam, szerződést írtam. A fiú neve Gilgames, teljesen csupasz, csak a hátán, mellén, a combján meg a kezefején látszik némi gyönge pikkely. Úszóhártyája sincs. A bőre meg olyan világos, mint a dió héja.

- Vajon nem valami új isten nemzi ezeket a gyerekeket? - töprengett Simetán.

- De igen. Az Égi Gyík. Az ő gyermekei ezek. Egyre többen lesznek. Mi pedig pusztulunk, s ők uralkodnak a földön. Anu kegyelme nagy, tervei csodálatosak.

Ezután megint hallgatott. Utnapistim ma még ritkábban szólt, mint máskor. Mintha valami nagy terven törte volna a fejét. Miközben a csillagász gőgös szerénységgel fejtegette, hogy a tenger vize észrevehetően emelkedik, rétekben, völgyekben mélyül a vadvíz, mintha oda sem figyelt volna. De azért minduntalan rajta maradt sötét, mély, nagy szeme Simetán petyhüdt arcán, érzelmes és mégis hideg szemén. Simetán is észrevette, hogy töpreng valamin, hol ki akarja mondani, hol elhallgatja. Nem akarta háborgatni kérdezősködéseivel.

Igen büszke volt Utnapistim barátságára, lépten-nyomon dicsérte nagy elméjét, bátorságát, jóstehetségét, egy kissé félt is tőle.

- Este visszajövök - dünnyögte végül Utnapistim. - Most dolgom van.

Elköszönt s távozott. Oly váratlanul, hogy Simetán csodálkozva bámult az ajtóra.

Este csakugyan megjelent a Csillagtorony teraszán. Leült a párkányra, hosszan nézte az új csillagot. Bár úgyszólván mindennap látta, mégis meglepte az Égi Gyík nagysága és fényessége. Amikor Samas kilépett a Világ Kapuján, s a gyors sötétség rászakadt a városra, az Égi Gyík nyomban megmutatkozott, mégpedig majdnem a Zeniten. Uralkodott a szikrázó csillagok között. Akkorára nőtt már, mint egy galambtojás. Fénye rőtvörös volt, mint a pislákoló parázs. Utnapistim sokáig nézte. Agyában különös lüktetést érzett, szíve táján bizsergő izgalmat. Járkálni szeretett volna, de uralkodott magán. Mindössze a két kezét feszítette a szívére.

- Rohamosan közeledik - suttogta.

Simetán nyomban magyarázni kezdett.

- Képzelj egy égő mécsest, ó, Atra-Hasis, meg egy éji lepkét, amint egyre szűkülő körben kering a mécses körül. Ezt cselekszi az Égi Gyík. Rohanása egyre szűkebb körben mozog, egyre gyorsabb. Már azt is kiszámítottam, mikor érkezik hozzánk. Most állunk a Vízöntő küszöbén. Mire a vége felé járunk, lecsap ránk az Égi Gyík.

- Ez nem sokkal több egy világhónapnál - hagyta helyben Utnapistim.

- Talán még kevesebb is, hiszen a rohanás egyre gyorsul. Az is lehetséges, hogy az Égi Gyík máról holnapra lecsap. Anu kezében vagyunk.

- Vajon Szurippakban is tudják ezt? - töprengett Utnapistim. - Ott is vannak tudósok. Ott is látnak. Ott is élnek Beavatottak!

Simetán a hasát simogatva helyeselt. Kíntól torzult, sápadt arcát tiszteletteljes mosoly öntötte el.

- Mindig ezt szerettem s bámultam benned legjobban, ó, Nagyeszű, hogy meglátod az ellenségben is a gyámoltalan emberi lényt. Hidd el, Anu legszebb adománya ez benned. Mert ugyanakkor, amikor látod a messzi múltat, s bepillantasz a jövendőbe, észreveszed az istenhit híján tévelygő, rosszindulatú ellenséget is. Segíteni akarsz mindenkin. Tele van a szíved szánalommal. Ezért vagy te sokkal nagyobb minden Beavatottnál. Ezért kedvel az égi Atya.

Miután mindenkinek szüksége van hízelgőkre, akik tévedéseit igazolják, hitét megerősítik, Utnapistim is jóleső kéjjel hallgatta a csillagász szavait, de kezével azért elhárító mozdulatot tett.

- Én azonban, mint mindig, most is csak azt mondom - folytatta szerény, oktató hangon Simetán -, hogy túlságosan jó véleménnyel vagy az ellenségedről. Hajlandó vagy föltenni, hogy Szurippakban is látják az Égi Gyíkot, odaát is vannak tudós csillagvizsgálók, s kiszámították az új isten útjának adatait. Én azonban ismerem a szurippaki tudományt. Nem vagyok olyan jó véleménnyel róla, mint te. Bocsáss meg - szúrt közbe gyorsan -, én csak mint csillagtudós szólok. Nem akarom kisebbíteni szavaid értékét.

- Találkozni szeretnék Lugallal, a szurippaki főpappal - bökte ki Utnapistim.

Simetán egy kissé elbámult. Beesett arcvonásai vonaglottak. Utnapistim olyannak látta most a derengő éjszakában, mint egy öregasszonyt. Még színtelen hangja is vénasszonyos volt. A szeme érzelmes meg hideg egyszerre, mint a vénasszonyoké.

- Találkozni? - ismételte csodálkozva. - Hogyan, találkozni?

- Találkozni s beszélni vele. Mi csodálatos van ebben?

- Hát... hát nem szokták nálunk... hehe! Könnyen félreérthetnék...

- Majd te segíteni fogsz, ó, Esthajnal - fordult felé igen komolyan Utnapistim. - Időtlen idők óta hűséges barátom vagy. Tudós csillagvizsgáló, figyeled az istenek útját. Beavatott vagy, ismered a halál birodalmát, a soha vissza nem térő utak urát. Látod az Égi Gyíkot, kimérted gonosz törvényeit. Tudod, mit szeretnék s helyesled. Amikor a tanácsból kijöttünk, helyeselted.

- Igen, igen, csakugyan helyeseltem... s most is helyeslem... Te jót akarsz, ó, Nagyeszű... Csak attól tartok, annyira az örökkévaló dolgokon csüngesz, hogy nem látod, nem is láthatod a mindennapi élet ezer apró veszélyét... az emberek hitványságát... az akadályok nagyságát... a következményeket... Hiszen tőled ilyesmit nem is lehet várni! Sokkal több vagy te, sokkal nagyobbra hivatott... Megvallom, féltelek, ó, Nagyeszű... hiszen a barátod vagyok... Sőt az a

küldetésem, hogy téged szolgáljalak, őrizzelek, az én sokkal csekélyebb, de gyakorlatibb tudásommal útjaidat egyengessem... Csalódásoktól megóvjalak... Hiábavaló reményektől megkíméljelek...

Utnapistim megint elhárító mozdulatot tett.

- Én csak azt szeretném cselekedni, amit Anu kíván - mondta csöndesen. Akármennyire szomjazta is a hízelgést, legbelsőbb lénye irtózott tőle.

De akkoriban még Utnapistim abban a meggyőződésben élt, mint már a főpappal folytatott beszélgetéséből s a tanácsban elmondott szavaiból is láttuk, hogy az emberek javára mindent meg kell tennie. Ha veszedelem fenyegeti őket, el kell hárítani. Igazának tudtában, mély hitének talapzatán állva, aggodalmában, szorongásában cselekedni akart mindenáron. Szánakozó szívének mérhetetlenül fájt, hogy az emberek a földi hatalom után rohannak, Anutól elrugaszkodó gőgjükben varázserejükkel, gazdagságukkal, fegyvereikkel büszkélkednek, s nem akarják tudomásul venni a fejük fölött hunyorgó, elpusztításukra készülődő Égi Gyíkot. Istenadta szerencse, hogy ez a derék tudós ugyanúgy látja a romlást, mint ő. S ha látja, bizonyosan segít majd el is hárítani.

- Hogyan beszélhetnék Lugallal? - töprengett.

- Nehéz, nehéz - vakarta kopasz fejét a csillagász. - De ha akarod, majd gondolkodom rajta. Kényes ügy, hiába... Jaj, de ég a hólyagom, megint vizelnem kell! - nyöszörögte s fölugrott. - Bocsáss meg, egy pillanatra...

Elrohant.

Míg odajárt, Utnapistim számba vette régi barátait. Elsősorban É-anna hatalmas könyvtárának igazgatójára, Ur-Ba'ura gondolt. Itt volna még Namzi, a templom első hárfása, himnuszköltő és történetíró. Nem hagyhatja figyelmen kívül az édesszavú dalok költőjét, Hétilt sem. Ennyi egyelőre elegendő. Igen, ezek a kiváló, beavatott férfiak, ezek a nagy tudósok és művészek, akik elragadtatott pillanataikban oly csodálatosan közvetítik Anu és Istár szavát, mindent el fognak követni, hogy az embereket rábírják a világi hatalomról, a varázstudományról való lemondásra, megértetik velük a közelgő pusztulás iszonyúságát, s rávezetik a menekvés egyetlen útjára: Anu parancsainak követésére.

Mikor Simetán megkönnyebbülve visszatért, közölte vele gondolatát. A csillagász lelkesen helyeselt. A könyvtáros, a hárfás, a költő és történetíró egytől egyig Erech büszkeségei, nagy elmék, Beavatottak, beszélni kell velük. Véleménye szerint legokosabb lenne itt, a csillagvizsgáló teraszon találkozniuk, ő majd megmagyarázza az Égi Gyík mivoltát, mozgásának titkait, meg is mutatja nekik, ha eddig nem látták volna. Utnapistim pedig fejtse ki, mit kell tenniök az emberi nem megmentésére.

Utnapistim bólintott.

8

Ur-Ba'u, azaz Ba'u szolgája, mint minden reggel, aznap is erősen megkésve rohant föl a könyvtár lépcsőin, amikor Utnapistim meglátogatta. Kézzel-lábbal iparkodott, hogy a késést csökkentse. Örökké rohant. Örökké elkésett. A könyvtár látogatói gyakran úgy kuporogtak a lépcsőkön, mint a verebek. Ő meg szélsebesen rohant föl, bevágódott a nehéz bronzkapu, már messziről integetett, szabadkozott, sajnálkozott, de hát annyi a dolga örökké... Üzenetet kellett küldenie fia családjának falura. Zöld hagymát, retket, s halat kellett vásárolnia a piacon a feleségének. Meg kellett vizsgálnia fiúgyermeke feladatát, egy fordítást irodalmi nyelvről

köznapi nyelvre, s a hibákat meg kellett magyaráznia. El kellett rohannia beteg nénjéhez a város felső részébe. Útközben beugrott egy asszonyhoz, aki családja részére pálmalevél szoknyákat szokott kötni, elkészült-e már az új ruhája, mert ez, amit visel, annyira szakadt, kilátszik alóla az ülepe. És mert mindennap csőstül voltak ilyen sürgős elintéznivalói, mindennap késett.

Most is hanyatt-homlok rohant föl a lépcsőn, már messziről hadonászott Utnapistim felé, s lengette a könyvtár hatalmas bronzkulcsát.

- Ó, te itt vársz, édes barátom, te itt vársz! - ordította, mert süket volt, nem hallotta a saját hangját. - Bocsáss meg, bocsáss meg! - hevesen megölelte Utnapistimet. - Rögtön, rögtön, nyitom már! Lépj be, barátom. Megkéstem egy kicsit, annyi dolgom támadt, tudod, a feleségem gyöngélkedik, segítenem kellett neki... Mostanában mindig gyöngélkedik, valami női gyöngeség vagy mi, de nem megy orvoshoz... Mit kívánsz, mit keressek ki neked?

- Semmit, beszélnem kell veled, ó, Ba'u Szolgája.

- Rögtön, rögtön, hozatok egy kis gyümölcspépet.

Egy pillanatig sem tudott nyugton maradni. Úgy szaladgált az óriási teremben a cédruspolcok között, mint a város utcáin szokott, véget nem érő dolgai elintézése közben. Még akkor is nehezen ült le, akár a tojó galamb, amikor a szolga már behozta, s egy sarokban az asztalkára tette a mirszut. Keze fejével megtörölgette izzadó homlokát, s a süketek feszült mosolyával nézett Utnapistimre. Ez megfogta barátja karját, keresztbe tette, s kényszerítette, hogy nyugton maradjon.

A mirszu érintetlenül állott előttük a tálban.

Utnapistim hangtalan szavakkal, ajkát erősen mozgatva, némely szó jelét ujjával a levegőbe rajzolva elmondta az Égi Gyík feltűnésének s az emberiséget fenyegető katasztrófának legfontosabb mozzanatait. A könyvtáros minden szót hangosan megismételt, hogy ellenőrizze önmagát, de türelmetlenségében ötször-hatszor is helytelen szót mondott, izgalma nőttön-nőtt. Gyakran hangosan fölüvöltött. Furcsán, olykor szinte érthetetlenül mondta a szavakat, a hangsúlyt sem oda vetette, ahová kellett, nehéz volt vele beszélgetni. Utnapistim mosolyogva ismételt meg egy-egy szót, csillapította süket barátját, ha dühében öklével a homlokát verte, s harsányan baromnak nevezte magát.

- Hm... - dünnyögte végül, arcának mélyre ásott árkai megmerevedtek, szemét behunyta. - Hm... Hallottam valamit, tanácskozás is volt, nem? Igen, igen... Azag Aja nem hiszi. Hm... A többi sem hiszi. Tudod, barátom, én mindenben melletted állok, én, ha akarod, hangjegyekre szedem a bélhangjaidat, én testestül-lelkestül hiszek neked... De hát... Sokáig tart, amíg félreteszik az értelmüket, s Anu szavára figyelnek. A hatalomról, az uralkodásról lemondani nem könnyű. S ha mi, erechiek, lemondunk is, nem zúdulnak ránk a szurippakiak? Egészen bizonyosan... Hm...

- Beszélni akarok Lugallal, hogy ők is úgy cselekedjenek, mint mi.

- Cselt gyanítanak majd. Attól félnek, rájuk rontunk, ha leteszik a fegyvert, abbahagyják a varázslást... Hm...

Hosszú ideig tanakodtak. A süket könyvtáros görcsös erővel vetette föl magát abból az örökké zúgó csöndből, amibe valaha, régen, elmerült, mint ragadozó hal veti fel magát a tengerből, hogy elkapjon egy-egy elszálló madarat. Így kapta el a szókat Ur-Ba'u. Közben folyton evett. Egyre kínálta Utnapistimet is. Végül Utnapistim elfáradt. Kérte barátját, mutasson néhány szöveget, amely az Égi Gyík eljöveteléről szól.

Most Ur-Ba'u létrán mászkált, ládikákat szedett le, s rakott Utnapistim elé az asztalra, a földre, minden talpalatnyi helyre. Lefújta a port, kotorászott, régi fatáblákat emelgetett ki a ládikákból, megnézte a számozást, visszavitte, ami nem volt jó, újat hozott, lázasan tevékenykedett. S közben kiabálva, rikoltva, suttogva, majd meg harsányan kitörve magyarázott. Voltak itt ősi szövegek, amelyeket még szójelekkel írtak, azaz véstek éles késheggyel a sima, vékony fatáblákra. Voltak szótagírással rótt éksorok égetett agyagtáblán. Utnapistim gondosan olvasgatta a tudós által kijelölt részeket, összekapcsolta őket. Igen, ismerte ő ezt mind, de most ki kellett emelnie emlékezete időtlen rétegeiből s összekötni egymással, hogy elvonuljanak lelki szemei előtt a kezdettől tudott, most bekövetkező események.

- Olvasd ezt - bökött a könyvtáros egy töredezett, igen régi fatáblára. Megnézte a tábla jelzőszámait, elrohant, egy nagy poros sástekercset vonszolt ki, széthúzta s kiabált: - Ez a jóslat az Aztlánon túl levő birodalomból került hozzánk, a Vízi Birodalom királya ajándékozta valaha, nem is tudom, mikor. A szöveg fordítás. Nehéz olvasni, mert ősi szójelekkel írták, de érdemes vesződni vele.

Már Utnapistim mellett állt, nagy körmű úszóhártyás ujjával bökdöste a jeleket, s görcsösen föl-fölkiáltva, segített Utnapistimnak az olvasásban.

A szöveg ezt mondta:

„És a Tizenhárom Istent megragadta a Kilenc Isten. És nagy zivatar hullott, és hamu hullott, és sziklák és fák hullottak. És ő egymáshoz csapdosta a sziklákat és a fákat. És a Tizenhárom Isten megragadtatott, és a fejüket levágták, arcukat megverdesték, és kiokádtattak ők... És az ő nagy Kígyójuk lerántatott az égből csörgőpikkelyű farkával és a kecal madár tollaival..."

- Itt is van valami - bökött egy másik lapra a könyvtáros. - Ez is a múltról szól, mint az előbbi, de tudjuk, hogy Anu a világot időnként összeromboltatta, s új meg új alakban teremtette újjá. Amit a szöveg mint elmúlt eseményt mond el, eljövendő esemény... - Most vadul fölnyerített, s széles tenyerét rácsapta a fatáblára. - Nergál pusztítsa el, régóta szöget ütött már a fejembe az a sok egyforma szöveg! Én barom! Csak az Égre nem néztem fel!

„A vizek kisodortatva az ég szívéből, Hurakanból, forrni kezdtek, és nagy áradat zúdult minden teremtményre. Égő szurok hullott az égből, a föld arca fekete lett, éjjel és nappal fekete eső zuhogott, és az égben zaj hallatszott, mint tomboló lángoké. Az emberek elrejtőztek a barlangokban, de a barlangok összezúzták őket. A tűz és víz elpusztított mindent."

Ilyeneket s hasonlókat olvastak, s vérük lefutott agyukból, tagjaikat dermedtség fogta meg, szemük előtt égett, dőlt, forrt s jajgatott a világmindenség.

- Hát mi viaskodunk egymással, mint a sárkányok s hagyjuk, hogy megvakuljunk s megsemmisüljünk? - kiáltott föl Utnapistim.

- Mit mondasz? Nem értem - fordult felé a könyvtáros.

Utnapistim gondos tátogatással és kézmozdulatokkal közölte vele, hogy találkozni fognak a Csillagtorony tetején s távozott.

9

Útját most kifelé vette a városból. Ugyanis Namzi, azaz: Élet, kint, a falakon kívül lakott egy kis házban, gyümölcsöskert közepén. Nem tudta elviselni a városi élet zaját, a nép tolongását, az utcai árusok és szamárhajcsárok kiáltozását, a vastag kerekű kordék nyikorgását s a barátai gyakori látogatásait. Hárfás volt, himnuszköltő és történetíró, mindhárom minőségben csendre,

magányra volt szüksége. Még a könyvtárba is csak akkor ment, ha munkájához könyvre volt szükség. Ott sem igen olvasott, barátja s tisztelője, Ba'u Szolgája megengedte, hogy hazavigye a cédrusládikákban őrzött táblákat. Ezekért is jobbadán a feleségét küldte. Fölvéste, amire szüksége volt, vagy elsorolta élőszóval.

Mint hárfás csak a nagy, díszes istentiszteleteken működött. Odahaza ellenben hosszú kettősórán át szorgalmasan gyakorolt, ha elmélyedt a zenében, nem volt szabad benyitni hozzá.

A faragott kőszörnyektől védett kapu ellenségesen meredt az idegenre. Holmi mindennapi járókelő megborzadhatott az arasznyi fogakat vicsorgató, vaskos pofájú alakoktól, a ridegen bezárkózott kaputól. Utnapistim azonban nyugodtan megdöngette a kaput a láncon függő bronzbuzogánnyal, s amikor a kémlelőnyíláson egy mosolygós, melegbarna gyermeki fél szemet pillantott meg, maga is elmosolyodott.

- Ó, Atra-Hasis! - csicsergett odabent egy friss leányhang, s a kapu csikorogva megnyílt kőbe ágyazott sarkain.

- Üdv neked, kis É-anna-du - köszönt nyájasan Utnapistim.

A csinos növendéklányka vígan kiáltotta:

- Üdv neked, megint tévedtél! Én Turturra vagyok.

- Az ám, Turturra - kapott észbe Utnapistim, amikor végignézett a formásodó leánykán. Hogy megnőnek a gyermekek. Íme, már Turturra mellecskéje is duzzad, csípője kerekedik, tekintete tüzesebb s pajzánabb a szajkóénál. Hiszen akkor É-anna-du, a legidősebb, már eladó nagylány.
- Itthon van atyád?

- Itthon. Mindnyájan itthon vagyunk.

- Mit művel?

- Most éppen É-anna-dunak magyarázza a Nagy Misztériumot s Istár istenasszony megújulását.

Szökdécselve futott a tágas, buja kert kanyargó gyalogútján a ház felé. Pálmalevél szoknyája ütemesen lengett izmos combján. Apró pikkelyű lábszára meg-megvillant a sűrű levelek között betűző sárga napfényben, bokaperecei csörögtek. Két vörhenyes, nagy kutya rohant elébe, barátságos szóval, becéző rikkantással lecsillapította őket.

Namzi hűvös, homályos szobájából egy nagyobb, szép fekete leány surrant ki, amikor Utnapistim belépett. A házigazda fölemelkedett gyékénnyel takart heverőjéről, vidáman lépett Utnapistim felé, túlzott udvariassággal mélyen meghajolt.

Illedelmesen érdeklődtek egymás egészsége iránt, majd letelepedtek a heverőre, s maguk alá szedték a lábukat. Kellemes, hűvös kis szobában lakott Namzi, azaz: Élet. Jól félreesett a lakóház népesebb részétől. Erre szükség is volt, mert Namzit és feleségét eddig öt élő leánnyal áldotta meg Istár (kettő meghalt). S az öt közül a két legnagyobb, É-anna-du; azaz: Ég-Háza-Hozta meg Turturra, azaz: Csöppség, kora reggeltől késő estig parázs veszekedésben állott egymással, miután Turturra bájai napról napra hevesebben virágzottak, s már veszélyeztette É-anna-du elsőbbségét. Vak féltékenységükben szörnyű lármát tudtak csapni, anyjuk szigora is megtört rajtuk. A három kisebb pedig éppen azért lármázott, mert még kicsi volt.

- A Nagy Misztériummal foglalkoztam éppen - dünnyögte Namzi, összerakosgatta a himnuszokkal televésett táblákat, gondosan visszatette ládikájukba s elhelyezte egy kis polcon, egyéb könyvesládikák mellé. - É-anna-du már nagylány, legközelebb avatják, s részt kell vennie a nagy Tammuz ünnepén.

A sarokban remekművű hárfa állt, hangszekrénye kagylóhéjjal volt kirakva.

- Mindig itthon tartod? - intett szemével a gyönyörű hárfa felé Utnapistim.

- Arra gondolsz, hogy a lányok összetörhetik? - nevetett gyermekesen Namzi. - Ebbe a szobába csak akkor szabad másnak belépni, ha én is itthon vagyok. Különben a hárfát minden alkalommal magammal viszem, a szolgám cipeli.

Fölkelt, a hárfához lépett, áhítatosan megsimogatta a faragott halfejet, megpengette a húrokat. Álmatag, lágy hang áradt szét a hűvös szobában, mintha tetszhalálból ébresztett lélek sóhajtott volna a gyönyörűségtől, amit az égi fényességben átélt.

Megint visszaült a heverőre. Kíváncsian nézte Utnapistimot.

- Mi gondban vagy?

Namzi vézna, sápadt férfiú volt, kopasz, öblös feje gömbölyű agyagfazékhoz hasonlított, arca azonban gyermekes volt, szinte fejletlen. Mélyre ásott szeme képsenge élességével szúrt ki élesen metszett szemhéja közül. Hideg, biztos, kutató, mérlegelő s ítélkező szeme volt, mint a sebésznek, aki csipeszeivel, ollóival s éles obszidián késével belek között vájkál, mint a papnak, aki biztos mozdulattal hasítja föl az áldozat mellét, nyúl a remegő tüdőszárnyak közé, s tépi ki a forrón lüktető szívet, hogy fölmutassa az istennek.

Utnapistim újra megállapította mindezt, valahányszor találkozott Namzival. Most is, míg elmondta, miket tapasztalt az utóbbi időben, s mit vélne helyesnek, egyre azon csodálkozott, milyen fazékforma feje van Namzinak, milyen könyörtelen szeme s milyen fejletlen, gyermekes arca.

- Most jövök Ur-Ba'utól - fejezte be Utnapistim előadását - Megnézegettük a régi szent iratokat. Ur-Ba'u véleménye ugyanaz, ami az enyém. Ur-Ba'u szent férfiú.

- Igen, van benne valami kutyaszerű - jegyezte meg Namzi. Hosszan töprengett.

- Isten hűséges kutyája - tette hozzá meghatottan Utnapistim. - Szent kutya. Híven őrzi Anu kinyilatkoztatásának beláthatatlan gazdagságát. Ha vele vagyok, úgy érzem, meg kell simogatnom s veregetnem a fejét.

- Tud ám ő harapni is!

- Hát mi a véleményed? - firtatta Utnapistim.

- Én mindezt már megénekeltem egyik himnuszomban! - magyarázta szaporán Namzi. Egyszerre fölélénkült, mint a vízbe dobott hal. - Ismered Rammán-himnuszomat? - S fennen szárnyaló érzelemmel szavalta: - Az Úr, ha haragszik, reszketnek az egek, Rammán, ha dühöng, reng a föld. Hatalmas hegyek omlanak előtte, haragja elől, dühe elől, ordítása elől, dörgése elől a menny istenei a mennybe menekülnek, a föld istenei a földbe bújnak, a Nap alámerül az ég fenekére, Dilbat eltűnik az ég magasán...

- Hatalmas himnusz - bólintott Utnapistim. - De úgy vélem, ez Rammánról, azaz a mennydörgésről szól s nem az Égi Gyíkról.

- Tulajdonképpen ugyanaz. Amikor ezt a himnuszt énekelni kezdték, Simetán nyomban megértette s attól fogva vizsgálja az Égi Gyíkot.

- Ez most nem lényeges, ó, Namzi - terelgette barátját egyenesbe Utnapistim - Az a kérdés, hogy helyesled-e, hogy találkozzam Lugallal, s megpróbáljam a varázshatalomról, erőszakról, földi gazdagságról való lemondásra bírni, hogy Anu méltónak tartson bennünket az életre.

- A tanácskozáson ott leszek - biztosította Namzi. - De jó lenne, ha meghívnátok Gubbubut. Tudom, nem tartjátok sokra, de én nagyra becsülöm. Sokat utazott, sokat látott. Tiszta jellem.

Gubbubu, a Kopasz nevének hallatára Utnapistim szájíze elfanyarodott.

- Sokan leszünk...

- Gubbubut nem szabad kihagynunk. Mégiscsak tanult férfiú. Velem ugyan mindig csúnyán bánt, csepülte himnuszaimat, sőt olyasmit is mondott a főpapnak, hogy a templomi zenekar rossz. De azért szólni kell neki is.

- Majd szólunk neki, ha kívánod, ó, Namzi. Különben mi a véleményed, helyesled, hogy találkozzam Lugallal, s megpróbáljuk elejét venni a háborúnak?

- Végre is mindegy, hogy a Vörös Sárkány esz-e meg bennünket, vagy a Fekete Halál - válaszolta vidoran Namzi. - Szerintem az emberi nemnek vége. Nem lehet rajta segíteni. Régen megmondtam már, hogy az emberi nem története körülbelül befejeződött. Én is meghalhatok bármikor, beteg a szívem. De azért kíséreld meg, ó, Nagyeszű, hogy Anuhoz fordítsd a szíveket. Én ugyan nem bízom az eredményben, részt sem akarok venni semmiben, de a találkozásra elmegyek, s megmondom a véleményemet. A legvégső esetre egy korsó beléndekfőzetet tartogatok, hogy családommal együtt megmérgezhessem magam.

Utnapistimet ismét csüggedés szállta meg, és egy pillanatra magába mélyedt, s elrévedt Anu fényességében. S hite megint csak megerősödött: az emberi nemen segíteni kell. Ő megteszi a magáét, a többi Anu dolga. Anu nagy, és hatalmas az ő serege.

Ekkor úgy látszott, mintha terhére lenne a himnuszköltőnek és történetírónak, bár udvariassága s kedvessége nemhogy csökkent volna, hanem inkább nőtt. Vagy talán éppen ezért. Namzi éppen a túlzott udvariassággal, figyelmességgel éreztette látogatóival, hogy terhére vannak. Most is mindenáron sört akart hozatni, hiába tiltakozott Utnapistim. Hát jobbnak látta elköszönni. Kölcsönös hajlongások, üdvözlések s kézemelések után el is távozott.

10

Most a város másik vége felé irányozta lépteit. A kapuőrség hódolattal köszöntötte, az utcákon tolongó nép közül sokan üdvözölték. Utnapistim tisztelt férfiú volt városában. Nem is csoda. Látta ezt a várost, amikor még hitvány kis halászfalu volt s pálmalevél kunyhókból állott. Itt élt, amikor hatalmas kövekből megrakták védőfalai szilárd alapját, noha az a fal még igen silány volt ehhez képest. A mai hatalmas templomváros helyén is látta a cédrusoszlopokon, sárkánylábcsontokon emelt régi szerény kis templomot s benne a nehézkesen faragott, de azért megrendítő istenszobrokat meg a vaskos kéribbukat bejáratnál. Akkor még egyedül Istár bagolylábas szobrát őrizték a főszentélyben. Anu maga szerény helyet foglalt el egy oldalszögletben. Csillagvizsgáló torony sem volt akkor, s a könyvtár, ahol az ősi szent írásokat őrizték, otromba terméskő kunyhó volt, durva kőládák álltak benne a mai cédruspolcok helyett, írás is kevés volt még. A szent kinyilatkoztatásokat könyv nélkül tudták. Erech a szeme láttára s az ő nem csekély hozzájárulásával nőtt szédítő nagyságú, kábító forgalmú, kápráztató szépségű világvárossá. A férfiak tudták, hogy ő alapozta meg bölcs törvényeivel a férfiuralom rendjét, a nők pedig, hogy neki köszönhetik a többférjűség intézményének fennmaradását, a biztos anyagi helyzetet, anélkül, hogy a felelősség rájuk hárulna a város sorsáért.

Hétil, az édesszavú szerelmi dalok híres költője a Kutimmu, azaz Ezüstműves utcában lakott egy nemrég épült emeletes házban. Utnapistim a költőt az emeleti tornácra nyíló szobácskájában találta. Szemközt ült az ajtóval, s a beáradó fényben szorgosan forgatta íróvesszejét

egy lágy agyagtáblán. Nagy fejét lelógatta, kontyba kötött fekete haja félreomlott, de ez aligha zavarta munkájában, mert még a szeméből sem rázta félre.

- Lú sulmu ana kása - dörmögte az üdvözlő szavakat, anélkül, hogy írásából föltekintett volna. - Te vagy, ó, Atra-Hasis? - örvendezett aztán, mikor látta, hogy a fényt elálló árnyék nem más, mint Utnapistim. - Telepedj le, kérlek. És hallgasd meg ezt a dalt. Éppen most fejeztem be.

Még Utnapistim le sem telepedett a gyékényre, máris szavalni kezdett. „Ez éjszakára, igen, ez éjszakára, hadd lássam bájaid édes kertjét! Szívem ma telve ujjongással és a hárfák zengő zenéjével. Ma éjjel rád gondoltam...” - kezdte izzó, fojtott hangon, szép nagy száján édesen gördültek ki a kerek szavak, mint a gyöngyök, ujjaival minduntalan a haját gereblyézte, mert makacsul hullt. - Az Istár-misztériumban fogják énekelni - mondta a végén, szokatlanul sötét arca boldogságtól ragyogott.

Utnapistim gyönyörködött a dalban. Majd némi hallgatás után közölte, hogy Namzitól jön, véleményét kívánja hallani egy igen fontos kérdésben. Namzi nagy tudású férfiú, de egy kissé reménytelennek látja az emberi nem jövőjét...

- Igen, Namziban van valami magzatszerű - dünnyögte mély hangon Hétil. - Olyan az arca, mintha meg sem született volna, mintha az anyaméhben kuporogna. S örökké a halálát várja.

Az Égi Gyíknak úgy megörült, mint gyermek a színes kavicsnak.

- Nem is néztem, nem is néztem! - kiáltotta sajnálkozón. - Még ma éjjel megnézem. Micsoda, akkora már, mint egy tojás? Ó, Nagyeszű, hiszen ez csodálatos! Elmegyek a csillagászhoz, megkérem, magyarázza el, mit lehet tudni róla.

De amikor Utnapistim kifejtette az Égi Gyík feltűnésének következményeit, elkomorodott, szinte megrémült.

- Ó, Atra-Hasis, te mindentudó ember vagy! - kiáltotta, s fölugrott, vadul beletúrt a hajába, majdhogy sírva nem fakadt, nagy szeme gyermekes könyörgéssel bámult Utnapistimre. - Hiszen ez szörnyűség. Mi történik a feleségemmel, gyermekeimmel, öreg anyámmal? Mit tegyek? Hová meneküljek? Te mindent tudsz, bizonyára tudod hát, hol az a hely, az a völgy vagy hegy, vagy sziget, ahová nem ér el az Égi Gyík hatalma!

Utnapistim annyira megsajnálta, hogy majdnem könnyezett.

- Anu eddig is elpusztította már a világot, hol tűz, hol víz által - magyarázta csöndesen. - Égi Gyíkot, Vörös Sárkányt eddig is küldött már az emberi nemre. Szent írásokban olvashatod, ó, Hétil, mily szörnyű pusztulás szakadt a világra a múltban, amikor még magunkféle emberek nem is voltak, csak afféle hal alakúak vagy madárszerűek. De az emberi nem fönnmaradt, mert hűséges volt Anuhoz, s Anu megmutatta a menekülés útját. Tudhatod, hogy eleinknek még három szemük volt, s erejük a miénknél is sokkal rettenetesebb. Mégis összetörtek Anu dühének sújtó keze alatt. De megmaradt a vele szövetségben élő emberek sokasága s íme, élünk s vagyunk mi is. A menekvés útja most is az, ami volt. El kell fordulnunk a világtól, a hatalomtól, a varázstudománytól, a fegyvertől, s meg kell találnunk magunkban s egymásban Anut. Rá kell bíznunk magunkat Anura. Helyre kell állítanunk vele az ősi szövetséget. Meg kell találnunk a hajdani Aranykort, amikor az emberek Anuval, egymással, állattal és növénnyel, ásványokkal és láthatatlan világokkal szent egyezségben éltek, nem ismerték az időt s nem haltak meg. Anu kegyelmes, és hatalma végtelen.

- El kell fordulnunk a világtól... a hatalomtól... a varázstudománytól... a fegyvertől... - ismételgette magában Hétil, s egyre a hajában turkált, mintha tetvészkednék. - Aranykor... Ó, Nagyeszű, lehetetlent mondasz. Hiszen mindezt Anu adta s az istenek akarták! Attól félek, ó,

Atra-Hasis, elvesztetted az eszedet. Valamikor nem ezt mondtad. Vagy nem te alapítottad meg az emberiség új rendjét, az értelem uralmát, a férfiak társadalmát? Nem azóta növekszik s gyarapodik Erech hatalomban, fényben, tekintélyben, gazdagságban, mióta te ezt a rendet megalapítottad? Nem azóta építettünk leronthatatlan várfalakat, lenyűgöző templomot, felhőkbe nyúló csillagtornyot, tudománnyal rakott könyvtárat, nem azóta ásunk csatornákat, aratunk bőségesen, táplálkozunk gazdagon, iszunk zamatos sört, illatos bort, lakunk kényelmes házban, ülünk gyaloghintón vagy gyors kerekű kordén? Nem azóta lesz mindez közös kincs, mióta te új, értelmes, józan törvényeket szerkesztettél? S most mindezt vágjuk a szemétre, s éppen a te kívánságodra?

- Akkor tévedtem - suttogta Utnapistim, lehajtott fejjel. Most azt kívánja általam, hogy mindezt dobjuk a szemétre. Mert új életet akar. S új élete csak annak lesz, aki a mostanitól jajszó nélkül el tud szakadni.

Hétil a fejét rázta.

- Nem, nem, lehetetlen! - kiáltotta majdnem dühösen. - Ha egyszer tévedtél, tévedhetsz kétszer is. Amikor a küzdő sárkányokat nézted, Istár elvette eszedet. Ur-Ba'u pedig megzavart azokkal a régi írásokkal. Ur-Ba'u egy kicsit agyalágyult. S azok az írások talán nem is szentek.

- Hát nem helyesled, hogy találkozzam Lugallal?

- Ó, Atra-Hasis, mindent meg kell tenni, hátha Lugal másként látja a dolgot, nekik is van Csillagtornyuk, ők is látják az Égi Kígyót, ők is gondolkodnak. Igen, bizonyosan tudom, Lugal nem tanácsol ilyen őrültséget, sőt, ami rosszabb: lehetetlent. Ha a pusztulás ránk szakad, meg kell találnunk a menekülés útját, de nem úgy, hogy mindent sutba dobunk, ki vonulunk a mezőre, füvet legelünk, tollastul esszük a madarakat, hátulról öleljük a nőket, mint a szőrös erdei emberek, s dal helyett vonítunk, mint a kutyák.

Utnapistim hite megint megrendült, mint már annyiszor. De úgy vélte, most nincs ideje a vitának, majd a találkozáson. Hétil megígérte, hogy ott lesz, csak Ur-Ba'u meghívása nem tetszett neki. Ur-Ba'u többet olvasott, mint amennyit véges elméje megbír, mondta, szent ember, de egy kissé együgyű. Ellenben Gubbubu meghívását ő is helyeselte. Igaz, fitymálóan nyilatkozott szerelmi dalairól, sőt olyasmit is mondott valahol hogy ő, Hétil, gyermekdalokkal tűzdeli meg az Istár-misztériumot, de éppen ezért. Ne mondja Gubbubu, hogy ő, Hétil elfogult.

Amikor Utnapistim távozott, Hétil mélyen lelógatta hatalmas, nehéz fejét, mindkét kezével a kontyát csavargatta s olyan kétségbeeséssel bámult Utnapistim után, mint aki édes, mély álomból ébredvén azt veszi észre, hogy vicsorgó tigrisek állják körül az ágyát.

11

Alkonyatkor Utnapistim elsőnek érkezett a Csillagtorony teraszára, Simetán változatlanul kínlódott hólyagégése s vesefájdalmai miatt. Arca sápadtabb volt, mint legutóbb. Bágyadtan érdeklődött Utnapistim egészségi állapota s családja hogyléte iránt, majd megjegyezte, hogy Gubbubunak üzent, meg is ígérte, hogy eljön.

A teraszon asztalka állott, mellette néhány cifra gyékénnyel takart kényelmes heverő. A szolga nesztelenül egy kancsó sört s ivóedényeket hozott.

Csakhamar megérkezett a mindig pontos Namzi. Gyermekes arca vidor volt, szavai gyorsak, udvariasak s kedvesek.

- Nos, hát hol van a te Égi Gyíkod, ó, Atra-Hasis? - kérdezte. - Különben hallom, ó, Simetán, azóta vizsgálod olyan tüzetesen, mióta az én Rammán-himnuszomat éneklik a templomban.

- Rammán-himnuszod csodálatos, ó, Namzi! - bókolt nyájasan a csillagász. - Büszke vagyok, hogy olyan látogatóim lesznek, mint te és a többiek. Ha titeket látlak, bizakodás fog el. Ennyi nagy bölcse, isteni szavú költője, páratlan művésze s tudósa nincs egyetlen birodalomnak sem. Ha ti egyetértetek, az emberi nem megmarad s élni fog.

Most lassú léptekkel fölérkezett a lépcsőn Gubbubu. Meg kell állnunk mellette egy pillanatra, hogy szemügyre vegyük. Lassú mozdulatai kerekdedek, csiszoltak, fegyelmezettek voltak, nem úgy, mint akár Namzié, akár Hétilé. Nyomban feltűnt, hogy nem pálmalevél szoknyát, hanem finom, piros-kék rövid kendőt viselt, gondosan a lágyéka körül csavarva s a csípőjén bedugva. Finom művű ezüstcsattal erősítette meg. Álla alatt kicsiny, hegyes álszakállt viselt, mint a főpap, de nem feketét, hanem vöröset. Merev, méltóságteljes arcán egy-egy piros meg kék sáv virított. Feje búbján egy pici kontyban három szál tollat hordott, mint Aztlán követei. Egyébként olyan kopasz volt, hogy feje csillogott az alkonyat visszaverődő fényében.

Mindnyájan nagy tisztelettel köszöntötték, s érdeklődtek egészsége iránt. Gubbubu nem tette össze a kezét s emelte homlokához, mint szokás, hanem gyengéden tapsolt s hajlongott. Aztán lassan leült, ágyékkendőjét mutatós redőkbe szedte.

Miért viselt Gubbubu ilyen feltűnő ruházatot? Miért volt vörös álszakálla, három tolla, miért festett jeleket arcára, s honnét vette idegen szokásait?

Gubbubu mindezt Aztlánban szedte magára. Amikor a könyvtár épült, a főpap, a tanács és a hazánu, azaz főpolgármester egyetértettek abban, hogy Gubbubut ki kell küldeni Aztlánba, az ottani tudományos élet s a könyvtárak tanulmányozására. S ha már Gubbubu utazott, vele küldtek egynéhány gazdag kereskedőt is. Kiválasztották az alkalmatos hajót, kellőleg fölszerelték, válogatott tengerészeket rendeltek reá, s Gubbubu hosszú időre eltűnt a városból.

Amikor visszajött, már nem viselt pálmalevél szoknyát, arcán megkövesedett tekintély trónolt, üdvözléskor tapsolt, feje búbjára sastollakat tűzött, állára vörös álszakállt ragasztott, modora némileg gőgös és nagymértékben előkelő lett. Szavait pedig minduntalan megtűzdelte ismeretlen aztláni szavakkal, sőt úgy beszélt, mintha aztláni nyelvből fordított volna sumérra. Az erechi intézményeket olyan jóindulatú tisztelettel emlegette, hogy már megvetésnek is beillett. Ritkán mutatkozott a nyilvánosság előtt. Gyalog sohasem járt, csak gyaloghintón. Iszonyodott az utcai csőcseléktől, a kereskedőktől, az alacsonyabb rangú tisztviselőktől, de ezt is tiszteletteljesen. Időnként a főpapnál, egy-egy tanácsbélinél vagy Enmu-duggánál, a vezérnél vacsorázott. Estéit azzal töltötte, hogy szobájába zárkózva gondosan írta, javította s átírta utazásának emlékeit, tapasztalatait és tanulságait.

- Várjunk még Ur-Ba'ura? - kérdezte Hétil, a szerelmi költő.

- Azt hiszem, ne várjunk, ó, barátaim - ajánlotta Gubbubu. - Ur-Ba'u mindig késik, s egyébként is nehezen hall egy kissé.

- Talán egy korty sört mégis meginnánk addig, hátha jön, s az égbolt még úgysem elég sötét - vélte Simetán. Töltött az edényekbe, s ittak.

Igen meleg volt, jólesett a hideg sör. A távoli völgyből fehér gőz szállott, mint valami üstből. Az ég felhőtlen volt, csak Nyugaton villogott néhány hosszú rézvörös felhő, a világból kilépő Samas bíboruszálya.

Namzi arról beszélt, hogy újjáalakítja a templomi zenekart. Elégedetlen a harsonásokkal. Gubbubu helyeselt, de a dobosokat sem találta kifogástalanoknak. Aztlánban sokkal több dobot alkalmaznak, hárfát meg egyáltalában nem, ezért ott a zenekar sokkal keményebb, tömöttebb, férfiasabb, s hatása megrendítőbb.

Ebben Hétil egyetértett vele, s miután mohón kiivott még egy kupa sört, kifejtette, hogy itt, Erechben, bizonyára Istár tetszésére olyan lágy, érzelmes, megindító az ének meg a zene. - De azért nem bánnám, hogy ó, Gubbubu, ha mutatnál nekem néhány szerelmi dalt az aztláni misztériumból, szívesen versbe foglalnám, ha szó szerint lefordítanád - kérte Gubbubut.

- Örömmel állok szolgálatodra, ó, Hétil. Látogass meg. Én magam is versbe foglaltam néhányat a himnuszaik közül, de szerelmi dalokkal nem foglalkozom. Egyfajta mukumit érzek tőle... - elfintorította piros-kék sávos merev arcát. - Ott egyébkent csak a tavaszi madártáncmisztériumban énekelnek szerelmi dalokat.

Rohanvást érkezett Ur-Ba'u. Mindkét karját a levegőbe lendítette, harsogva kiabált. Az üdvözlő szavak ellihegése után leroskadt a heverőre, keze fejével gyöngyöző homlokát törölgette, s mohón nyúlt a sör után.

- Iszonyú hőség... Samas ma lángolt... bocsássatok meg, hogy egy kicsit késtem. Szegény feleségem gyöngélkedik, nem megy orvoshoz, nekem kell segítenem, annyi futkosnivalóm volt... Pfű, de melegem van, hadd igyam még egy kortyot.

Mindnyájan ittak.

Most Simetán vette át a szót. Amíg a gyorsan ereszkedő sötétség beburkolta a földet, adatokat mondott el az Égi Gyík pályafutásáról, gyorsaságáról, közeledése mértékéről s a hatásáról, amit az emberi sorsokban s a föld életében okoz. Fölhívta figyelmüket a csupaszon született gyermekek nagy számára, a szaporodó betegségekre - nekem is makacsul ég a hólyagom, s fáj a vesém, örökké vizelnem kell, sört sem ihatom - panaszolta, s egyre a hasán tartotta a kezét... Növekszik az ámokfutók száma is - folytatta felsorolását -, a tenger vize duzzad, a partok eliszaposodnak, a vadvizek megáradnak, holott eső csak ritkán mutatkozik egyelőre... Mert az a véleménye, hogy az égi Gyík közeledése majd hatalmas záporokat, viharokat zúdít a földre, béka, gyíkféle, szúnyog, pióca, mindenfajta féreg, bogár és nedvességben szaporodó nyű megsokasodik, Nergál fekete halállal sújt reánk, asszonyaink pedig női betegségek miatt válnak terméketlenekké...

Komor csendben hallgatták.

Közben besötétedett, az égbolton föltünedeztek a Bibbuk s Anu Útjának világító ködfelhői. Nyugaton, nem messze a Dilbat fényeszöld drágakövétől, előbb csak halványan, majd rohamosan erősödő fénnyel előtűnt az Égi Gyík tyúktojás nagyságú korongja.

Sokáig nézték. Rejtelmes borzongás járta át őket, agyukban csiklandó izgalmat, szívük táján szorongást éreztek. Minden porcikájukat átjárta az Égből áradó félelmetes, ellenséges sugárzás.

Dermedten ültek a heverőkön, a terasz párkányán, vagy álltak a meredély szélén, s bámultak a sötétkék égre.

- Hiszen láttam én ezt már ezelőtt is - mondta vidáman Namzi. - Sőt a Rammán-himnuszban meg is jósoltam a pusztulást, amit a világra hoz...

- Én eddig azt hittem, régi isten, most közeledik, de elleng ismét az Alvilágba, csillagászok dolga tudni, melyik s mi a neve - dünnyögte Hétil.

- Aztlánban nem látszik - jegyezte meg jóságosan leereszkedő hangon Gubbubu. - Egyfajta csillag ott nem látszik, s egyfajta látszik. Más isteneik vannak s más tlutljaik. De azért a mieink is hatalmasak... És nem vitathatunk el tőlük egyfajta örökkévalóságot.

- Egészen vörös - kiáltotta Ur-Ba'u. - Éppen olyan, amilyennek a Vu-könyv írja.

- Szemmel láthatóan forog - tette hozzá halkan Hétil. - Szörnyűség!

- Képzeljetek egy égő vajmécsest, ó, barátaim - magyarázta Simetán fojtott hangon, a párkányon Utnapistim mellett ülve s tenyerét a hasára nyomva. - Egy égő vajmécsest, amely körül éjszakai lepke kering. Egyre szűkebb körben, egyre gyorsabban. Így kering a világ körül az Égi Gyík, egyre szűkebb körben, egyre gyorsabban, vörös tekintetét a földre szegezve s száját föltátva, hogy egyszer, Enlil parancsára, kiokádja tüzét s forró leheletét... Bocsássatok meg egy pillanatra.

Fölugrott, s a sötétben lerohant a lépcsőkön.

- Szegény Simetán, beteg - rikoltotta messze hallatszó hangon Ur-Ba'u.

Utnapistim most összeszedte minden okosságát, türelmét, s utat engedett az emberi nem iránt régóta érzett aggódásának s forró szeretetének. Ékesen szólott, mindent elmondott, ami a szívét nyomta.

- Most pedig, miután valamennyien együtt vagyunk, mondjatok véleményt ti is, ó, barátaim - kérte őket befejezésül, s szeme könnybe lábadt. Hiszen úgy szerette a barátait! A beteg Simetánt, aki nemzedékről nemzedékre itt üldögél a teraszon, merőn figyeli a csillagokat, szemét szextánssal rontja, le-levéve a vajmécses sapkáját a pislogó fényben számjeleket ró hosszú oszlopokban, érintőt, párhuzamosat, gyorsaságot, ellipszist, cikloist, hatványt, gyököt, szöget, logaritmust számít, számokban él, lát és érez, s akit elsőnek tett beteggé az új isten rosszindulatú sugárzása. Ur-Ba'ut, a szent süketet, Anu kutyáját, a kinyilatkoztatások hűséges őrét, akinek mindig annyi a dolga, s oly kevés az ideje, örökké új ruha után vágyik, s a régi kopottból mindig kilátszik a fara, ha nem vigyáz. Namzit, a gyermekarcú, késtekintetű, fazékfejű hárfást és történetírót, aki félreeső szobácskájában égi zengzet harmóniáiba merül, himnuszokban dicséri az isteneket, s veszekedő leánykái között hasztalan próbál csendet teremteni. Hétilt, a nagy fejű, nagy szájú, rémült szemű óriást, aki egy szeretett asszonyhoz intézi forró éjszakákról szóló dalait, s Istár dicsőségére illeszti a misztériumba. Még ezt az aztláni világjárással kevélykedő Gubbubut is szerette, elvégre az istenek dicsőségére járta meg a tengert, visel ágyékkötőt, tollat meg álszakállt, s megbocsátja Erechnek az aztláninál szerényebb fényét, erejét, műveltségét...

Úgy szerette a Csillagtorony körül elterülő zsúfolt háztetőket, a vastag falakat, a négy világtáj felé nyíló kapukat, a távoli kerteket, a völgy gőzölgő mocsarát, a hegygerincet s az óriási páfrányok sötét erdeit. Úgy szerette a nyüzsgő utcákat, a szamarát hajtó hajcsárt, a pálmalevél kalap alatt verejtékező rabszolgát, a vonagló derékkal siető ifjú nőket, a kavicsokkal játszó gyermekeket, a templom gongját, a kikötő árbocerdejét, a csík módjára sikló csónakokat s a halászok dalát, amikor ütemes mozdulatokkal vonják a beláthatatlan hosszúságú súlyos hálót.

Úgy szerette feleségét, Gazellát, fiait s leányát meg a kedves kis papnőt s a csupasz fiút, Gilgamest. Úgy szerette a mirszut, a sült húst, a sört, a datolyát és a szőlőt, a hűvösen simogató patak vizét s a szikrázva cikázó halacskákat a vízben. Még a sárkányokat is szerette, azt, amelyiknek oly vékony fekete nyaka s gyíkforma feje van, azt is, amelyiknek palaszürke a teste, s iszonyatos szájában könyökhosszúságú fogak villognak. Szerette a vadállatokat is az erdőkben, hegyekben és barlangokban. A piros, zöld papagájokat, a drágakő-ragyogású virágmadarakat, a lomhán lejtő, mohó keselyűket, a táncoló darvakat, a Napba repülő halaványflamin-

gókat s a kicsiny zöld békákat a húsos levelű óriás fákon. A füttyögető, makogó pajkos erdei embereket.

Nem lehet, hogy Anu elveszítse azokat, akik forró szeretetet éreznek ember, állat, fák, tengerek, az egész világ s Anu iránt. Hadd szóljon most az igazi bölcsesség a csillagok alatt összegyűlt régi barátok ajakán.

A bölcsesség pedig, ami az ajkakon szólott, ilyen volt:

Elsőnek Namzi fejtette ki nagy vígan, hogy az emberi nem története körülbelül befejeződött, megmenteni nem lehet, jóformán mindegy, az Égi Gyík pusztít-e el bennünket, vagy a fekete halál. Az Aranykornak vége, a világ régen kifordult az Oroszlán házából. Bölcsessége elveszett, szíve megromlott, ami elmúlt, többé vissza nem hozható. Kár is megkísérelni, de ha Atra-Hasis megkísérli, ő szívesen ad tanácsokat, részt azonban nem vesz semmiben. Úgysem él sokáig. Végső esetben pedig családostul megmérgezi magát.

Másodiknak Gubbubu nyilatkozott. Elöljáróban ismertette Aztlán városának fekvését, alakját, a belső Szent Várost körülvevő csatornák számát, a hidak és kapuk nagyságát s alakját, a bölcs törvények néhány fontosabbikát, az ünnepek rendjét, a nép foglalkozását, életmódját s így tovább. Majd föltette a kérdést: ha az Égi Gyík nem mutatkozik, márpedig bizonyos, hogy nem mutatkozik, miképpen ébrednek a fenyegető veszély tudtára az aztlániak, s miként menekülnek meg? Nyilvánvaló, hogy egyfajta ellentmondás „fekszik” Atra-Hasis gondolatmenetében. Hát csak mi, itt Erechben vagy Szurippakban, távolodtunk el Anutól, szegtük meg az ősi egyezséget, fordítottuk erőinket bűnös, kárhozatos varázslatokra, vetettük magunkat a hatalom után, míg Aztlánban mindez nem történt? Avagy ott nem bűn? Továbbá, ha mi itt elpusztulunk, de Aztlán nem pusztul el, miért kell annyit töprengenünk, miért nem vándorolunk ki? Ő nem kételkedik benne, hogy egyfajta gonosz isten támadt az Égen, hiszen látja saját szemével, de hiszi, hogy el fog menni békén, s ha lesz is egyfajta nehézség, baj, talán csapás is, ezek ellen éppen a varázstudomány, a hatalom, a gazdagság, a bőség nyújt menedéket s nem az élet áldásairól való könnyelmű, sőt, meri mondani: csucsu-mitlis lemondás.

Harmadikul Hétil, a dalköltő szólott. Nehezen kezdte, hajában kaparászva keresgélte a szavakat, nagy fejét lelógatta. Megvallotta, hogy rémületében elment Azag Ajához, a főpaphoz. Megkérdezte a véleményét. Azag Aja mosolyogva megnyugtatta. Igaz, hogy az Égi Gyík föltűnt az égboltozaton, Atra-Hasis azonban helytelenül magyarázza Anu szavait, s a saját rémületét akarja elfogadtatni a világgal. Ő azonban, Hétil, mégsem olyan nyugodt és biztos, mint Azag Aja. Lehetségesnek tart valami kisebb méretű pusztulást. De hát nekünk, a föld kicsiny egereinek, édes mindegy, hogy egy dézsa vízben fulladunk-e meg vagy egy egész tóban. Nekünk, kis földi lepkéknek, vajmi közömbös, hogy egy máglya tüzében hamvadunk-e el vagy egy erdőégésben. Kérdés, megvalósítható-e, amit Atra-Hasis hirdet. Szerinte, nem. Lehetetlen falakat nem építeni, tornyokat nem emelni, fegyvereket nem kovácsolni, hajózást abbahagyni, nagy köveket akaratunkkal a helyükre nem emelni, rontó varázslat ellen nem védekezni, igékkel nem gyógyítani s így tovább. Mert vajon ki tudná rábeszélni az építészeket, a mérnököket, a kőbányászokat, a kőműveseket, a nádazókat, az ácsokat, a tengerészeket, a kereskedőket, a fegyverkovácsokat, a csatornaellenőröket, a zsilipnyitogatókat, a földműveseket, a... - Itt kifulladt és sóhajtott egy nagyot. - Egyszóval, neki az a véleménye, hogy: egyrészt az emberi nem történetének nincs vége, mint Namzi gondolja, másrészt a Vörös Sárkány avagy Égi Gyík ellen nem az élet eddig elért csodálatos eredményeinek elgórálása, szándékos lerombolása véd meg, hanem éppen ellenkezőleg, a tudomány, az építőmesterek, a hajósok, a katonák, a csatornavezetők... Fokoznunk kell tehát Anu adta képességeink eredményeit, meg kell ragadnunk minden eszközt... varázstudományt... észt... akaratot...

Poharába öntötte a sör utolsó cseppjeit, s égő torkába nyelte.

Ezután nagy zűrzavar támadt. Összevissza beszéltek, vitáztak, érveltek. A lárma egyre nőtt. Mindegyik a maga igazát hangoztatta.

De lám, csak nem feledkeztünk meg Ur-Ba'uról, azaz Ba'u Szolgájáról? Nem, hanem Ur-Ba'u feledkezett meg mindenről és mindenkiről. Első rohamra megivott néhány pohár sört, s valamennyire helyreállította a sok rohangálás meg a forróság által megzavart belső békéjét. Majd - miközben barátai az Égi Gyíkot bámulták, Simetán magyarázatait hallgatták, s egymást iparkodtak az általuk külön-külön képviselt, de homlokegyenest ellenkező egyetlen igazságról meggyőzni - a szolga hideg sültet, úgynevezett súmut tett az asztalkára, mégpedig hat felnőtt férfiú étvágyához szabott ezüsttálon. Megújította a söröskancsó tartalmát is. Ur-Ba'u jó darabig némán üldögélt, mintegy kívül az emberi társadalmon, magán a földi világon is, süketségének zúgó tengerébe merülve. Karját összetette ölében, s maga elé bámult. Arca mélyre ásott árkai kisimultak. Ezután látva, hogy a jelenlevők csak a maguk szavát hajtják, s egymással, főképp vele mit sem törődnek, hozzáfogott a sült elfogyasztásához, sörrel való leöblítéséhez. Sima, gyors, gyakorlott mozdulatokkal dolgozott, feltűnés nélkül, sőt némi megadással, úgyszólván hangtalan tiltakozással... Csak annyit hagyott, amennyit az illendőség legbarátibb értelmezésű törvényei okvetlenül megszabtak. Csöndesen ivott még egyet, kezét megint összetette szakadt pálmalevél szoknyáján, s emésztéshez látott. Ez volt a kedves ülő helyzete. Égi békesség, nyájas nyugalom szállta meg ebben az ülésben, mert afelől is bizonyos volt, hogy karja elfedi a szakadozott pálmalevelek közül netán kilátszó testrészeit. Mosolyogva bámult az éjszaka messzijébe, a szikrázó csillagok világába s a tüzes tojásként hunyorgó Égi Gyíkra. Azután szemét behunyta, állát a mellére ejtette. Elaludt.

De mindig tudta, mikor kell fölébrednie. Egyszer csak kinyitotta szemét, az égre tekintett, s ijedten fölordított:

- Ó, én barom, hogy elszundítottam, pedig már későn van, rég haza kellett volna mennem! A feleségem gyöngélkedik, aggódik értem, s én itt ülök...

Fölpattant, gyorsan elbúcsúzott barátaitól, s lerohant a vajmécsekkel világított lépcsőn. Alulról, a torony tövéből még fölintegetett, s nyugodalmas jó éjszakát üvöltött a társaságnak.

12

Éjjel-nappal nagy gondban, tusakodásban vergődött Utnapistim. Szokott derűs nyugalma elhagyta. Hogyne vergődött, hogyne tusakodott volna, amikor sem a főpap, sem a Vének Tanácsa, sem az ország válogatott tudósai s művészei nem hittek neki, ha hittek is, nem támogatták, mert megvalósíthatatlannak tartották terveit.

Közben híre terjedt Utnapistim vélekedéseinek és gondjainak. A főpap bizalmasan elmondta a feleségének, felesége az elöljáró feleségének az elöljárók egy részt ugyancsak a feleségüknek, másrészt a kedvesüknek, a fiuknak, bizalmas barátaiknak s így tovább... Simetán horoszkópjai sem maradhattak titokban: egyre többször bukkant föl bennük az új csillag rossz sugárzásának nyoma. Akárhogy titkolta is az újszülöttek apja-anyja előtt a sors fenyegető rémét - hiszen mindnyájan hivalkodni szerettek volna a csecsemő dicsőséges jövendőjével -, a horoszkópok gyanút keltettek, az örvendezni kívánó szülők orra lekonyult. Szaporodtak a csupaszon vagy félig-meddig csupaszon született gyermekek is. Most már az is igen feltűnő volt, hogy nem barna szeműek voltak, hanem zöld szeműek. Igaz, a különös gyermekek szaporodásával csökkent a kétségbeesés, a szégyen, de nem csökkent az aggodalom. S lehetetlen volt össze nem kapcsolni a szokatlan gyermekek nagy számát az új isten föltűnésével.

Persze a mindennapi emberek éppúgy tülekedtek, fenekedtek, dolgoztak, izzadtak, ettek, aludtak, szerelmeskedtek s imádkoztak, mint eddig. Sorsukat rábízták a Vénekre, hiszen tudták, hogy azok meg az istenekre bízzák, s így minden a legjobb rendben volt. De az agyukban, a szívük táján ők is egyre gyakrabban érezték azt a megmagyarázhatatlan csiklandást, szorongást, amit Utnapistim és társai már régóta éreztek. Azután még a legtörvénytisztelőbb, legbékésebb mindennapi embernek is tapasztalnia kellett olyasmit, amin a fejét csóválta. Így például a kikötő kétnaponként váltakozó eliszaposodása olyan nagy méreteket öltött, hogy a nagyobb hajók már be sem állhatták a rakodóparthoz, csónakokon kellett árut, utasnépet kicipelni, behordani. A ladikosok örültek, mert új keresethez jutottak, de nem örültek a hajótulajdonosok, a tengerészek s a raktárházak birtokosai. Ezeket különösen elkeserítette, hogy nagy költséggel, munkával épített s jó karban tartott raktáraik talpát kétnaponként a tenger vize nyaldosta, mintha a szörnyeteg óceán lustán nyújtózkodnék, s próbálgatná, miképpen nyelhetné le valamennyit az árukkal együtt feneketlen gyomrába. A város mögött elterülő hosszú völgyben úgy megdagadtak a vadvizek, hogy a szántóföldek nagy részét el kellett hagyni. A földművesnép nagy tömegben vonult a földművelés elöljárója elé, s előbb szép szóval, alázatosan kérte, majd fenyegetőzött, végül ordítozott s dobálózott kétségbeesésében. Az elöljáró új meg új áldozatokat mutatott be Niszaba istenasszonynak, a gabona úrnőjének, Niszaba nem hallgatta meg őt. Ekkor a nép a csatornák felügyelőjét vette ostrom alá. Először kért, majd követelőzött, végül kövekkel dobálózott. Az elöljáró bebizonyította, hogy a csatornák rendben vannak, sőt egyre újabbak épülnek, a zsilipkezelők szorgosan végzik dolgukat, áldozatot is mutatott be a tengerek és vizek istennőjének, Szabitunak. Ámde Szabitu nem fogadta el az áldozatot, a csatornák színig teltek, a zsilipek fölött átzuhogott a víz, békák, gyíkok, kígyók, mindenféle víziférgek beláthatatlan tömege lepte el a nemrég még viruló mezőket, nád, sás, káka, fűlencse, zsurlók buja rengetege verte föl. Hovatovább sárban hentergő óriás gyíkok, sárkányok, vadmadarak Édenkertjévé változott az egész vidék. A nép odahagyta vízbe merült házát, barmait a magasabb dombokra hajtotta, ellepte a kerteket, kiverte a kertészeket otthonukból, leszedte a gyümölcsöt, lelegeltette a babot, ellopta a datolyát, sőt gyakran meg is ölte a tiltakozó gazdát. Egyre nőtt a siralom, a szegénység. Vele együtt a düh is, természetesen. Mert vajon miért hull ez a sok csapás, ha nem az ország vezetőinek bűnei miatt? Miért fordultak el az istenek, ha nem a vezető férfiak ellen föltámadt bosszújukban?

Háború, nyavalyák, árvíz, szárazság meg más efféle elemi csapások idején a nép egyszerű gyermeke is fölemeli szemét az Égre, s keresi az istenek jeleit. Most is fölemelte, meg is találta a jelt: az Égi Gyíkot. Ha vak lett volna is, észre kellett volna vennie. Ott ragyogott Ninib szikrázó, ismert s megszokott serege, a Bibbuk és csillagképek között fölségesen, vörösen, fenyegetőn, s halvány tűzfényt árasztott szét a csendes éjszakai tájon. Lassan mozgott még, csak minden másodnap mutatkozott Keleten, nappal a diadalmasan föllépő Samas fénye elkergette, de újra meg újra visszatért, ha Samas kilépett a világból. Olykor napokra, sőt hetekre eltűnt. Néha csak a felét lehetett látni, másik felét bekapta valamely jóságos égi lény, tán maga Ninib, Anu gyógyító fia, az emberi nem szánakozó barátja. Ilyenkor az emberek nyugodtabbak voltak, jobban aludtak, vidámabban dolgoztak. De azután megint csak előbújt kajánul, ferdén, sötéten égve, s két napig kúszott az égboltozaton. Lesandított a földi világra, magasra szívta a tenger vizét, belenyúlt az emberek agyába, szorongatta a szívüket, s elvette az asszonyok eszét. A vizeket pedig behintette békaporonttyal, szúnyogtojással, piócával, kövér gilisztával, skorpióval s ezernyi más ronda, csípő, szúró, maró mérges féreggel.

Azag Aja a Vének Tanácsával egyetértett abban, hogy valamit tenni kell. Látni való, hogy Anu, az égi Atya, megharagudott az emberi nemre, s fia, a jóságos Ninib, nem tudja lecsillapítani haragját, szánakozásra indítani szívét. Az is lehetséges, hogy Istár istennő teremtő kedve

fordult vérengzőre. (Ezt abból is gondolni kellett, hogy a nők természete megromlott, tisztulásuk ideje megzavarodott.) A szokásosnál tömegesebb emberáldozatot kell tehát bemutatni, hogy kitépett szívek ezreivel engeszteljék meg a haragvó isteneket.

Templomi katonák járták tehát a várost és az országot, minden házba bekopogtattak, s följegyezték az elsőszülött ifjakat, akik még nem töltötték be a tizennyolcadik életévüket. Az ajtófákra jelet kentek. Nagy boldogság várt rájuk: őket fogják feláldozni Enlilnek. Az ifjak ujjongtak örömükben. Sört ittak, lerészegedtek, fejüket koszorúval díszítették, s összeölelkezve, dalolva vonultak a katonák között, É-anna lenyűgöző épületei felé. Ott lesz már ezután lakásuk, gyönyörűséges életük, enni-innivalójuk, ott imádkoznak, énekelnek, vigadoznak már, amíg föláldoztatván, megistenülnek, elfoglalják helyüket az örökkévaló fényességben, s megengesztelik Enlil haragvó szívét.

A katonák sorra járták a lányos házakat is, hogy Istár áldozatai közé besorozzák az elsőszülött szűz leányokat, akik még nem töltötték be tizenhatodik életévüket. Az ajtófélre piros jelet mázoltak. A leányok zokogtak boldogságukban, elteltek borzongató kéjjel, rémült gyönyörrel, mezítelenre vetkőztek, megfürödtek, testüket illatos olajjal kenték be, hajukba virágfüzért fontak, s jajongva borultak jó szüleik vállára, mint lakodalom előtt. Kart karba öltve, táncolva, énekelve vonultak azután hosszú sorban É-anna lenyűgöző épületei felé, ahol Istár lakóhelyén lesz immár lakásuk, gyönyörűséges életük, ott imádkoznak, énekelnek és táncolnak a papnők kegyes felügyelete alatt, amíg a nagy nap el nem érkezik. Akkor testüket Istárnak szentelik, majd beleugranak a Tüzes Hegy torkába, fölmennek az örök fényességbe, s megengesztelik Istárt, a termékenység, a szerelem és a gyönyör kegyetlen istennőjét.

A fiúk szülei pedig sírtak örömükben s a leányokéi zokogtak gyönyörűségükben, hálát adtak Anunak és Istárnak, hogy őket választotta ki az áldozatok szüleiül. Íme, most tisztelettel halmozza el őket a nép, kitünteti ajándékaival, koszorút tesz a fejükre, kitér előttük az utcán, mindennapi munkájuktól megkíméli őket. Életük méltóságban, megbecsülésben folyik e földi világon, békességben, örök nyugalomban, az alvilági istenek és istennők kegyeiben részesednek haláluk után. És lőn nagy örömünnep és dáridó szerte egész Erechben s a birodalom minden falujában, valahány családból áldozatot vettek.

A nép pedig ugyancsak örvendezett, mert bizonyos volt benne, hogy az Élő Szívek Áldozata megengeszteli Enlilt és Istárt, elkergeti az Égi Gyíkot, a tenger ismét visszatér medrébe, meghunyászkodik Szabitu istennő erős keze alatt, hullámai nem nyaldossák többé kétnaponként a gátakat, a vadvizek visszavonulnak a mélybe, Niszaba bőséges gabonát s gyümölcsöt ad ismét a földjeikre békésen visszatérő földműveseknek, a csatornák újra levezetik az öntözővizeket, ahogy kell, s a zsilipek a megszabott törvények szerint működnek.

- Látjátok? - magyarázta a város főterén egy csillagos este nagy sokaság közepén egy borbély. Még sumér mértékek szerint is kicsiny, zömök, izgékony alakja eltűnt az összeverődött csoportban, ámde a hangja annál inkább kivált. - Látjátok? Nézzétek! Sokkal kisebb. Ninib legyőzi, pedig még be sem mutattuk a nagy áldozatot. Anu szíve máris megindult rajtunk. Istár szeretete visszatért!

Az Égi Gyíkra mutogatott. Mindnyájan az égre bámultak: a vörös csillag csakugyan kisebb volt. Ninib mintha sikerrel fojtogatta volna.

- Meglássátok - rikoltotta lelkesen -, el fogja kergetni végképp. Ó, hála Anunak! Hála neked, jóságos Istár!

A borbély műhelye a térségre nyílt, reggeltől estig sokan megfordultak benne fejük s arcuk borotváltatása végett a Vének s előkelők közül. A gyékényen üldögélve, sorsukra várakozva bőven megbeszélték a város eseményeit. Járt a főpaphoz is, továbbá ő tartotta rendben a papok

nagy részének s az áldozatoknak a haját. Az utóbbiakat nem borotválták, csak kenték és fésülték, hosszú hajjal léptek utolsó útjukon a templom szentélyébe vezető lépcsőkre.

A borbélynak mindenki igazat adott, csak egy kereskedő, Samas-Lamasszi, akinek nagy áruraktárai voltak a kikötőben, s akinek fiát szintén besorozták az áldozatok közé, jegyezte meg elég kemény hangon:

- Azt hiszem, inkább azokat a csupasz, pucér új legényeket kellene föláldozni, hiszen tulajdonképpen az Égi Gyík gyermekei...

Samas-Lamasszi, azaz Samas-Az-Én-Őrzőm, eddig is nagy tekintélynek örvendett gazdagsága révén, de most, hogy fia a megistenülők közé került, rebegő hódolattal találkozott minden lépésnél. Az emberek feléje fordultak, s összetett kezüket a homlokukhoz emelték.

- Ó, bölcs gondolat, bizony! Igazad van, szentünk atyja! Ajánlani kellene a főpapnak! - mondogatták mindenfelől.

Egy asszony elkiáltotta magát:

- Igaza van! A csupasz lányok is az Égi Kígyó szülöttei!

- Nem óhajtok vitázni veled, ó, Samas-Lamasszi - fordult felé a borbély -, de nem bizonyos, hogy az Égi Gyík küldi őket. Én ápolom Ur-Ba'u könyvtáros fejét, tőle hallottam, hogy már régebben is megjelent az Égi Gyík, s mégsem születtek pucér gyermekek.

- Úgy van! Csak most születnek! - kiabálták többen, igen hevesen.

- Ki tudja, mit kívánnak az istenek? - folytatta a borbély. - Hiszen lám, a közmondás szerint is, amit régi bölcs őseink hagytak ránk: „Ki foghatná fel a mennyei istenek akaratát, s az istenek rejtelmes tervét ki érthetné meg?"

- Az isten szíve olyan messze van, mint a mennybolt teteje! Ezt is megmondták már! - rikácsolta egy személytelen hang.

Néhányan zúgolódni kezdtek. Ebből kitűnik, hogy többen voltak a hivők, mint a hitetlenek, bár jellemző, hogy ilyen kiáltás is elhangozhatott.

A nép tehát általában a legjobb reménységekkel nézett a nagy áldozatok elé. Nem így Utnapistim. Miután szentül hitte, hogy Anu, az égi Atya, kegyes és jó minden teremtményhez, az emberáldozatot nemcsak szükségtelen rossznak tartotta, hanem valóságos, iszonytató bűnnek. Szerinte Anu nemcsak nem kívánta a kitépett szívek véres áldozatát, a halomra ölt emberek s a tűzhányóba lökött leányok ezreit, hanem egyenesen tiltja. Hiszen Anu minden élő és élettelen lényben benne lakik, az ő részei vagyunk, s ő a mi legdrágább részünk, az isteni, az örökkévaló, a mindenütt jelenlevő, maga a Szeretet. El is határozta, hogy tiltakozik az emberáldozat megtartása ellen. Fölment tehát Azag Aja palotájába, s leborult a főpap előtt.

- Ó, Sugárzó - mondta a főpapnak az üdvözlő szavak s a hogyléte iránt érdeklődő kérdések elhangzása után -, Anu, az égi Atya küldött hozzád.

- Ismét hallottad az égi Atya szavát? - kérdezte mosolyogva a főpap, s megsimogatta kis fekete álszakállát, majd az úszóhártyáit kezdte vizsgálni a tőle megszokott gonddal. - Ülj le. Tudod, mindig szívesen hallgatlak, ó, Nagyeszű.

- Szomorú a szívem, ó, Azag Aja - sóhajtotta Utnapistim. - Nem is tudom, hogy kezdjem... Éanna szentélyének őrei házról házra járnak, megkeresik az elsőszülött ifjakat, s az ajtót piros festékkel jelölik meg. És megkeresik az elsőszülött szűz leányokat, s az ajtót piros festékkel jelölik meg. Házról házra jár a halál istene, s áldozatra gyűjti Erech virágzó ifjúságát. Vérzik szívem, ó, Sugárzó.

- Ugyan miért vérzik, ó, Nagyeszű? - kérdezte kissé gunyorosan a főpap. - Hiszen nagy örömre készül az ifjúság. Az ifjú férfiak koszorúval a fejükön, fuvolát fújva lépkednek majd föl a szent lépcsőkön s egyesülnek Enlillel. Életük örökkévaló lesz. A szűz lányok pedig ugyancsak virágot fűznek a hajukba, odaadják testüket Istárnak, s egyesülnek vele mindörökké a Tüzes Hegy mélyében. A nép ujjong, mert elhagyja az Eget az Égi Gyík, az ifjak szülei pedig büszkék, hogy odaadhatják gyermeküket az isteneknek.

- Anu azt mondja: nem kell nekem a Kitépett Szívek áldozata, s utálatos az én orromnak az embervér szaga! - kiáltotta Utnapistim olyan harsány hangon, hogy a színes csempével borított falak megreszkettek belé. - Halljad meg, ó, főpap, mit mond Anu: nem vagyok kegyetlen, nem kívánom a vért. Én vagyok a szeretet, a békesség, a jóság. Én vagyok az élet. És ezt mondja Anu az én ajkammal: aki önként áldozza magát nekem, ám tegye. Mindenki szabad magával s az életével. De ne járjanak a katonák házról házra, ajtóról ajtóra a városban, a falvakban, szerte a birodalomban, ne jelöljék meg az ajtófélfákat a vér jelével, ne menjenek az ifjak koszorúval a fejükön az Ég Házának lépcsein, s a leányok virággal befont hajukat kibontva ne adják magukat förtelemre, s ne vettessenek a Tüzes Hegy torkába! Halljad, ó, főpap, azt mondja Anu, az égi Atya: mert énnekem egyaránt kedves minden ember, akár erechi akár szurippaki, akár aztláni, akár erdei, akár maja- vagy akitabeli fekete, akár pikkelyes testű, akár csupasz. És egyaránt kedves előttem minden állat, akár óriás gyík, akár sárkány, akár repülőgyík, akár tollas madár, akár féreg, hal vagy pillangó. És azt mondja Anu: ne öljetek meg senkit az én nevemben, s állatot is csak ha megéheztek, forduljatok el az emberáldozat iszonyatos törvényétől, engedjétek szabadon a rabokat, bocsássátok el a kiválasztottakat, tagadjátok meg a Kitépett Szívek törvényét, s az utcára vetett leányok szemérmét ne bántsátok! Ezt mondja Anu az én szívemben, ó, Sugárzó, s ezt mondom én.

Végre hát kimondta. Amitől maga is félt.

Hosszú-hosszú, dermedt, igen súlyos csend ülte meg Utnapistim szavai után az egész palotát. Azag Aja nagy barna szeme mint a véső fúródott Utnapistim lángoló szemébe. Utnapistim állta a rettentő szemet. Nem pillantott, nem rebbent a szempillája sem, nem reszketett a tekintete. Nem volt sápadt. Nem, Utnapistim szilárdan, moccanás nélkül ült összehajtott lábszárain, s nézett a főpap szemébe.

Azag Aja végül kifeszített úszóhártyáira pillantott, s lassan, fakó hangon így szólt:

- Amit mondtál, ó, Nagyeszű, istenkáromlás, ősi törvényeink lábbal taposása. Istentelen megtagadása a legdrágább, legnagyobb áldozatnak: az Élő Szívek és a Tiszta Ágyékok áldozatának. S éppen akkor, amikor el akarjuk hárítani az Égi Gyík pusztító haragját. Azt kell hinnem, ó, Atra-Hasis, néped vesztét kívánod.

- Ti okozzátok a nép vesztét! - suttogta Utnapistim, s ujjával a főpapra mutatott.

Azag Aja elsápadt. Kis fekete álszakálla reszketett. Szeme égett, mint az a kétágú tüzes vas, amellyel az elítéltek szemét szokták kiszúrni.

- Bilincsbe verethetnélek, ó, Atra-Hasis - suttogta nagyon halkan. Előrehajolt, minden szót tagolva mondott. - Pince fenekére vettethetnélek. Kiszúrathatnám a szemedet. Mert istenkáromló, törvénytipró, lázadó vagy. De nem teszem. Tudom, Anu elfordította rólad a tekintetét, s ezért fecsegsz összevissza ily iszonytató dolgokat. Nem vagy ura magadnak, nem urad Anu. Az ő dolga tehát, hogy számon kérje indulataidat s számon tartson téged.

- Jaj neked, Azag Aja, mert Beavatott vagy, s mégsem tudod megérteni, mit mondtam - sóhajtotta Utnapistim keserűen. - Jaj Erechnek, és jaj az egész birodalomnak. Jaj az emberi nemnek, mert nem érti meg Anu szavát. Ó, hazám, Erech! - jajdult föl, könnyei kicsordultak. -

Tudtam, láttam, mégis meg akartam változtatni sorsodat... Te a Kitépett Szívek tömegét nézed, a szüzek föltépett szemérmét, a templom új és új épületét, a könyvtár új termeiben gyönyörködöl, s a csillagvizsgáló új tornyával büszkélkedel... Új, roppant vastagságú falaidban bizakodol, s a csatornáktól várod a vizek lefolyását. Ó, hazám, ó, népem! Az Alvilágba zuhant a te büszkeséged, s hárfáid zengése megszakadt. Rothadás van kiterítve alattad, és férgek a te takaród!

Lassan fölkelt, összetett kezét a homlokához emelte, s mélyen meghajolt a főpap előtt. Azag Aja fagyosan biccentett, De mikor betevődött mögötte az ajtó, egy pillanat alatt engedett benne a kemény fagy. Vállát lecsüggesztette, kezét az ölébe engedte, szinte összerogyott ültében. Szívét kételkedés mardosta. Hátha igaza van... elvégre Beavatott... Anu kiválasztotta... Nem kellett volna megalázni, bilincsbe verést, pincetömlöcöt emlegetni... No, hiszen úgysem verethetné bilincsbe, vethetné tömlöcbe, Atra-Hasis egyszerűen lerázná kezéről-lábáról a rákovácsolt bilincseket, kijönne a vastag pincefalakon át... Ugyan miért emlegette mégis ezt az ostobaságot? Majd megette magát dühében, szégyenkezésében, hogy így elveszítette józan önuralmát. S az az érv, hogy az Égi Gyík eltávoztatásáért kell bemutatni az Élő Szívek áldozatát... Holott éppen ő hangoztatta elsőnek Atra-Hasis tévedését... hogy Égi Gyík nincs... Anu példázatát rosszul magyarázta... mindössze Erech meg Szurippak küzdelméről volt szó...

Jaj, jaj, mi történt vele, hogy így megzavarodott! Mely gonosz isten ejtette hatalmába! Őt, a Beavatottat, a szent életű főpapot, Azag Aját, aki fekete álszakállt visel s az égi hatalmak kívánságait tolmácsolja a népnek! A törvény urát, a rend hatalmas ügyelőjét, életnek-halálnak dicső fejedelmét! Ó, jaj, jaj, hogy így kiszolgáltatta gyöngéit Atra-Hasisnak, hogy így legyőzette magát...

Utnapistim meg, ellenkezőleg, úgy érezte, őt győzték le.

Meg nem értéssel, vaksággal, süketséggel, konoksággal, bárgyú tekintéllyel, üres méltósággal, hiú gyermekes fenyegetéssel. Meg kellett értenie, hogy a Beavatott is lehet ostoba, ha elnémul benne Anu szava. Elnyomja a világi hatalom, a színes csempével rakott palotafalak lenyűgöző szépsége, az őrök, szolgák és barátok kutyahízelgése, az ünnepi szertartások méltósága, az istenközelség szaga, sőt talán elegendő maga a szakrális álszakáll. Gubbubunak csupán egy kis vörös álszakálla van, mintegy jelképéül, hogy rendkívüli ember, s már ez is milyen ostobává teszi...

Szinte érezte, amint a konok ostobaság súlya nekiről a mellének. Hiába feszül vele szembe, mozdíthatatlan. Használja varázserejét? Bűvölje nyakig földbe, mocsárba, ganéjba a főpapot? Ragadja el hatalmát? Belátóvá azzal sem tenné, legfeljebb megalázná... elsősorban önmagát. Azag Aja helyébe egy másik főpap ülne, éppen olyan, mint Azag Aja. Még a neve sem lenne más: a Sugárzó.

Efféle ízetlen gondolatok s keserű érzések közepette haladt Utnapistim hazafelé a Szukku, azaz Gát utca irányába. Mélyen magába merült, mert, mint már mondottuk, vívódott, tusakodott magában éjjel-nappal. De különösen ebben a percben, amikor elhagyta a főpap palotáját.

A Szukku utca nagyon megváltozott mostanában, akár maga a város is. A Gát, amelyről elnevezték, ötször akkora volt, mint amikor Utnapistim ebben az utcában lakást bérelt. Félkör alakú, széles, igen magas kőépítmény lett a hajdani keskeny földgátból, amelyet rátelepített sűrű gyep tett szilárdabbá. Hol volt már az a gyep! És a gyep szilárdsága! Mi volt mindez az irtózatos kőkockákhoz és hasábokhoz képest, amelyekből az új gátat rakták. A kemény szaruk szilárdságához, amely a száz biltunál is súlyosabb köveket összefogta. Vakondtúrás volt biz az, pedig nem volt csekélység. Ez meg másvilági óriások elképesztő műve.

Föllépkedett egy lépcsőn a Gát tetejére, végignézett a tengeren. Zúgó, sistergő, habzó, örökké vonagló szörnyeteg, csillogó pikkelyekkel borított istennő! Samas lehajló arca végigtükröződött rajta, s vakította a szemét. Utnapistim érzi a mérhetetlen víztömeg nyomását, amellyel a gátnak feszül. Forró szél ölelései alatt vonaglik a szörnyeteg, neki-nekirugaszkodik a Gát vörösen csillogó, messze tűnő falának, vicsorgatva, zihálva töri, tépi, marja, paskolja, veri, ássa, nekirohan, s át akarja ugrani, át szeretne zúdulni rajta, tajtékzón lerohanni a Gát mögött kanyargó utcákba, hogy elnyelje a város eme részét. De a Gát mozdulatlan. A Gát erős, nyugodt, rendíthetetlen. Felfröccsen rajta a tajték, s leomlik a mélybe megint. Mint a hasztalan, tébolyult szerelem.

De meddig, meddig lesz ilyen rendíthetetlen, ilyen szilárd, ilyen nyugodt a Gát?

Utnapistim leül a Gát szélén egy kőre. Elnéz a messzeségbe. Ott távolabb fehér a tenger, mint az ezüst. Hosszú, vakító fehér csík. Éles, mint a penge. Fölötte fehér, vemhes felhők gömbölyödnek s kúsznak el lassan a távoli öböl felé. Jobbról a kikötő rakodópartjai s raktárházai látszanak, mögöttük a város fala könyököl a magasba. Ez már új rakodópart. A régi kőperemet végleg elöntötték a szüntelenül magasan járó hullámok. Csak akkor látszik valami a régi kikötőből, ha a kétnaponként beálló apály visszazúdítja a vizet. De az apály sem akkora már, hogy a töltéseket, rakpartokat, raktárakat használni lehetne. Jóval beljebb új peremet raktak, s új raktárakat építettek, oda hordják most a kívül megálló nagy hajókról a népet meg az árut. Elladikáznak a régi épületek romladozó falai között. Elsiklanak fölöttük. Most is áll egy nagy gálya odakint, ahol a kék síkság zöldre változik. A hullámverés ütemesen emelgeti és süllyeszti. Emberek jönnek-mennek rajta, mint szalmaszálon a hangyák. Apró csónakok iparkodnak a part felé, mint csápos vízibogarak. Samas, a hős, ferdén ballag aláfelé égi útján, kilépni készül a nyüzsgő, vakító, forró világból. Hogy átengedje helyét az Égi Gyík komor hatalmának.

Utnapistim elnézte a tenger végtelenségét, a színeket és fényeket s gyönyörködött Szabitu erejében. Olyan illata volt a tengernek, mint az egészséges, fiatal asszonytestnek. Sirályok lengedeztek, rikácsoltak, kotkodácsoltak. Föllebbentek a magasba, mint viharban égre fújt ezüstös falevelek, le-lecsaptak a vízre, hangjuk recsegett. Olykor, ha fordultak, látni sem lehetett őket, eltűntek a kékségben, semmivé váltak, elszívta őket a Nap sugara. De egy pillanat múlva gyorsan hasították megint a magasságot éles, hófehér szárnnyal.

Ó, Anu Atyám, mit tegyek? - töprengett Utnapistim, szemlélve a változó valóság ezer csodáit. Szerette volna a tengerbe vetni magát, hogy eltűnjék a világból...

Nincs más hátra, gondolta hirtelen, varázstudományhoz kell folyamodnia. Ahhoz az erőhöz, amit elítél.

Hiszen igaz, ő, Utnapistim: mahhú. Azaz: emberfölötti erőkkel rendelkezik. Ha akarja, elvitetheti magát akár a legtávolabbi hegy ormára vagy a tengeren túl levő birodalmak akármelyikébe. Ha akarja, megnyílnak előtte a falak, föltárulnak a kapuk, levegőbe emelkednek a sziklák. Holtan hullanak le röptükben a madarak. Vihar támad a tengeren, jégeső zúdul a szőlőkre. Holtan esik össze a járókelő, a halott szelleme visszatér az Alvilágból. Ha akarja, holttá tudja tenni önmagát, hogy tetszés szerinti időben ébredjen föl ismét. Utnapistim: mahhú.

De ha ehhez a hatalomhoz nyúlna, fölébresztené másokban is a gonosz erőt, s végeláthatatlan versengés kezdődnék. Szörnyűséges tusa, sárkányok, bikák harca, démonok párviadala. Egymást tetéznék varázsigéikkel, egymást tépáznák műveleteik énjével. Eltakaríthatna maga elől Beavatottakat, Véneket, katonákat, ostoba költőket és művészeket, ellenséges falakat, akár városokat is népestül - de ez csak a Gonosz hatalmát növelné. A zűrzavarét, a gyűlölködését, a romlását. Ahelyett, hogy segítene embertársain, ártana nekik. Az Égi Gyík hahotázna odafenn. Vörös száját kitátva kettőzött gyönyörrel fújná forró leheletét s tüzes lángjait a világra.

Nem, nem nyúl a mahhú tudományhoz. Inkább megkísérli újra meg újra meggyőzni az embereket Anu kegyességéről, s rábírni őket a Hozzá való alázatos megtérésre.

13

A város pukkadásig megtelt ünneplőkkel. Minden házban vendégek tanyáztak. Az utcákon mozogni is alig lehetett. Messze hegyekből leszálltak a kecskepásztorok kecskebőr ruhában, a síkságról csordások érkeztek, hátukon batyuval, amelyben a szükséges élelmet s az áldozatra szánt holmit cipelték. Betódultak a földművesek is, komoran, telve panasszal s a szótlan halászok a partról, olyan halszagúak, mint amilyen maga a tenger. Mind ünneplőben, gondosan borotvált képpel és koponyával. Csoportosan ténferegtek a városban, nem győztek betelni nagyságával, szépségével, csodáival. Bár évről évre látták, úgy megbámulták, mintha álomvilágra ébredtek volna. Tülekedtek a piacon, szemlélődtek és bíráltak. Tolongtak a borbélyműhelyek s a fürdők előtt. Az íj- és szíjgyártók boltjaiban beszerezték a szükséges szerszámot, fegyvert. Ugyancsak jó üzletet csaptak a késesek és a szekercekészítők, a fazekasok meg a lámpakereskedők is.

Leginkább érdemes megnézni a templom környékét. A kapukhoz alig lehet hozzáférni a ki- s beáramló tömegtől. Kora reggeltől késő estig tart a vonulás: férfiak, nők hordják áhítatosan az áldozati gabonát, gyümölcsöt, galambot, zebut, kecskét, halat, virágot - mindenből a legszebbet. Az udvarok egyikében csak gabona- s gyümölcsáldozatot szednek, a másikban csak állatot, a harmadikban csak virágokat, a negyedikben csupán sört, bort, az ötödikben meg csak aranyat, ezüstöt, drágaköveket. A tömeg csendes türelemmel vár, amíg az áldozatok megvizsgálásával s átvételével megbízott papok rájuk kerítik a sort. Csöndes morajlás hallatszik, a suttogva vagy félhangon váltott szavak egyenletes hullámverése. Mert az ismerősök megmutogatják egymásnak, mit hoztak, halkan megbeszélik a családi s közéleti eseményeket, közben irigyen lesik, vajon nem különb-e a másik árpája, kölese, hala, galambja, gödölyéje vagy virágja. Különösen az asszonynép lesi rosszul titkolt karvalytekintettel egymást. Arra is nagyon ügyelnek, melyikük áldozatát utasítja vissza a pap. Ekkor csodálkoznak, s alig tudják elnyomni kárörömüket.

Az Élő Szívek Áldozatára szánt férfiak bambuszrudakkal elzárt fülkéi előtt ember ember hátán tolong. Itt üldögélnek, kockáznak, imádkoznak, énekelnek a kiválasztott elsőszülöttek, itt fogadják a bámész áhítatot, amellyel a megrendült nép nézegeti őket s a mérhetetlen mennyiségben odahordott pompás ételeket és italokat. Tetőtől talpig mezítelenek, fejükön virágkoszorú. Félig-meddig isteneknek kell őket tekinteni, hiszen néhány nap múlva egyesülnek Enlillel, s örök fényesség lesz osztályrészük. Bátrak és átszellemültek. Egy pillanatig sem gyötri őket a tudat, hogy életükből már csak néhány nap van hátra, azután fölvágják a mellüket, eleven szívüket kitépik, fölmutatják Enlilnek, holttestüket pedig darabokra metélik s megeszik. Nem félnek a kíntól. Miért félnének? Amikor férfivá avatták őket, mellükön fölhasították a bőrt, szíjat fűztek reá, odakötötték a szent oszlophoz, s addig kellett futniok, amíg a bőrük kiszakadt, vagy összeestek. Azután meg az erős sör révülete is segít. S azt is tudják, hogy nem halnak meg, ellenkezőleg: örökké élnek. Ez pedig nem adatik meg minden embernek - hiszen ki mondhatja, hogy az istenek kegyéből a halál után is élni fog?

Van azonban a több ezer főnyi áldozati legény között néhány, aki komoran üldögél a bambuszrács mögött, némán bámul a messzeségbe s fásultan mereng a múltak képein. Sőt olyan is akad, aki görcsös mozdulatokkal jár le-föl a fülkében, homlokát időnként sűrű izzadság lepi el, arca megfakul, szemét behunyja s támolyogva dől a falnak. Mint például éppen Samas-Lamasszi fia. Körbe-körbelépeget társai között, látszik, már holtfáradt. De azért egyre jár, jár,

noha talán nem is tudja, mit művel. Olykor megáll a rács előtt, két kezével megfogja a sima bambuszrudakat, homlokát a nádhoz szorítja, szeme vadul kutat a tömegben, mintha keresne valakit. Keze fejével megtörli lucskos homlokát, s folytatja a konok, kimért járkálást. Samas-Lamasszi naponta kétszer megjelenik az udvarban, nagy fáradozással a bambuszrácsig furakszik, s megáll a fia előtt. Ő is megfogja a bambuszrácsot, homlokát ő is a nádhoz nyomja, s hosszan elnézi a nyüzsgő, mezítelen férfiakat. Arca méltóságteljes, keze nem remeg, tartása nyugodt, szilárd. Olyan, amilyennek egy előkelő, tekintélyes sumér kereskedőnek lennie kell, aki ismert ember a városban, sőt Szurippakban meg Eriduban is. Aki minden kötelességének gondosan eleget tesz, áldoz az isteneknek, elvégzi imádságait, becsületesen él, szorgosan munkálkodik, örül javainak... Akit most hódolat övez, koszorút visel a fején. Csak azt az egyet nem tudja megérteni, hogy az Élő Szívek Áldozatára miért nem válogatnak a csupasz testűek közül, noha éppen az Égi Gyíkot akarják eltávoztatni az Égről... Miért áldozza föl a legkedvesebbjét, örökösét, akinek át akarta adni vagyonát s üzleteit, sőt éppen most akart megházasítani is - már kiválasztotta számára a szép, gazdag leányt -, miért, miért... Holott nagy számban születtek csupaszok és zöld szeműek, olyanok, akik magukon viselik az Égi Gyík jeleit.

A körülállók nem vesznek észre semmit. Dicsőítik az ifjakat, kérlelik, imádkozzanak értük Anuhoz, boldogoknak nevezi őket, dicsérik káprázta tó szépségüket, isteni bölcsességüket. Samas-Lamasszi méltóságosan áll a rács előtt, elnézegeti az egyik mezítelen ifjat, aki egy távolabbi sarokban ül, aranykupából bort iszik, és magáról megfeledkezve szerelmi dalt énekel Istárhoz. Meg azt a másikat, aki fél könyökre dőlve csendesen beszélget szemközt heverésző barátjával. Azt a harmadikat amott, aki zsoltárt énekel, s táncol hozzá eleinte lassú, majd egyre gyorsuló mozdulatokkal, aztán forog, forog, arca, keze-lába megsokasodik, végül lihegve hull a földre isteni ájulásban. Meg azt is, aki csak ül, ül, maga elé mered a kőkockákkal kirakott padlón, körmével a kövek közét piszkálja, s érthetetlenül dünnyög. Csak azt az egyet nem nézi, aki körbe-körbejár, lábát ismert, sima, könnyed mozdulattal teszi a földre, fordul, ismét lépeget, kezét összekulcsolja a farán, fejét fölszegi, megáll a rácsnál, megfogja a bambuszrudakat, homlokát a nádhoz feszíti, s elnéz a messzibe. Ezt az egyet nem nézi, pedig azt is tudja, hogy anyajegyet visel a bal lapockáján, első fogsorán egy kis hézag látszik - ez olyan bájossá tette kicsiny korában -, s egyszer az egész esős évszakon át makacsul köhögött.

Samas-Lamasszi lassan elmegy, hogy estefelé ismét visszatérjen.

Felesége odahaza a gyékényen fekszik s görcsösen zokog.

Hát az áldozatra sorozott leányok?

Ők is vígan vannak ugyancsak. Istár papnőinek épületében a nagy udvar körül elhelyezett fülkékben esznek-isznak, énekelnek, táncolnak, imádkoznak - rács sem választja el őket a tolongóktól, mint a férfiakat. Testük mezítelen, csak a hajukban virítanak a piros virágok. De fülük, nyakuk, karjuk, bokájuk rakva szebbnél szebb lápiszlazuli ékszerekkel. Ó, milyen szépek, milyen kívánatosak. Istárnak gyönyörűsége telik bennük. Meg a férfiaknak is, akik csodálják őket. Még néhány nap, s örömére szolgálnak mindenkinek. Testüket a papnők olajjal kenik. Illatosak s virulok. Tizenhat tavasznál többet egyik sem látott, alakjuk kicsiny, derekuk izmos, de karcsú, csípőjük-combjuk domború. Apró pikkelyük ezüstösen csillog, mint a halaké.

Csengő hangon éneklik a szárnyaló dalokat, amelyeket részint maga Istár adott az emberek ajkára az ősidőkben, részint kiválasztottainak sugalmazott, mint például Hétilnek. Fürge ujjuk hárfát penget. Többen összefogóznak, körtáncot járnak. Mások zokognak a boldogságtól. Van, aki a földre vetette magát, fekete haja elomlik a kőkockákon, s nem tesz mást, csak

hempereg ide-oda, mint a macska, hempereg, sötétbarna arcán isteni mámor könnyei csurognak. Van, aki csak ül, üldögél összehajtott combjain, s a messzibe néz. A hízelgő, magasztaló szavakat nem is hallja. Már most éli azt a hatalmas pillanatot, miikor ifjú testét beleveti a Tüzes Hegy torkába, s leszáll a mélybe, Istár mélységes, forró szerelmébe, szülötteit visszafogadó méhébe.

Hétil, a költő, naponta kétszer is eljön az Istár-papnők szent udvarába, megáll egy kis fülke előtt, s nagy fejét lógatva, nagy száját merev mosolyra vonva nézi az egyik leányt. Az ő leánya az, méltónak találtatott Istár áldozatára. Hétil a többi leányt nem is látja. Nem látja a gyönyörködő férfiakat, a leányukat dédelgető anyákat sem. Csak azt az egyet, aki térdelve kuporog a földön, fél kezével a haját fésülgeti, s hosszan szembenéz az apjával.

- Boldog leszek, apám? - kérdezi ragyogó, túlvilági arccal.

- Nagyon-nagyon boldog leszel - dörmögi Hétil szaporán.

- Egyenest Istárhoz jutok, a magas Egekbe?

- Behunyod a szemed, ugrasz, és már Istárnál is vagy, ó, leányom - magyarázta Hétil.

- Én most szent vagyok, ugye?

- Szent vagy, ó, leányom.

- Ugye, ez szebb és jobb, mintha feleségül mentem volna Namtilához?

- Ó, leányom, sokkal-sokkal szebb és jobb! - kiált föl mély hangon Hétil. - Az élet tele van gonddal, keserűséggel, csalódással, szegénységgel... Munkálkodnunk kell, mert az égi Atya büntet bennünket bűneinkért. Neked nem kell munkálkodnod, nem fogsz csalódni, nem leszel szegény, sem beteg... Istár olyan gyönyörökben ringat mindörökké, amilyenekről nem is álmodsz.

Így beszélgetnek egy darabig, azután Hétil hazaballag. A leány fölugrik térdeltéből, énekel, tapsol. Szent táncot jár a többiekkel, s úgy érzi, nagyon-nagyon boldog.

Hétil felesége odahaza a szobájában ül, kezébe temeti arcát, nem eszik, nem iszik, nem alszik, nem szól, csak ül, mint egy bálvány. A költő pedig üres fatábláit bámulva zokog.

Így érkezik el az ünnepek első napja.

Ezen a napon a nép bűnbánatot tart. Hiszen mindnyájan bűnösök vagyunk, akár tudva, akár tudatlanul. Ki ismerhetné az istenek és istennők tetszését? Naponta ezerszer meg ezerszer áthágjuk törvényeiket. Az ember, mióta elszakadt istentől, lépten-nyomon botlik, nincs kéz, amely biztosan vezessen. Istenétől eltiltottat evett? Istennőjétől eltiltottat evett? „Igen” helyett „nem”-et? „Nem” helyett „igen”-t mondott? Istenét megvetette? Istennőjét megvetette? Gonoszat mondott? Illetlent mondott?

Így sorolja elő a bűnök sorát a bűnbánat napján a pap a térdre borult sokaság előtt. A fölkelő Nap beragyog Anu templomhajójának felső ablakán, s odatűz az oltár fölött ragyogó hatalmas aranykorongra. A fény szikrázva omlik szét Anu arcáról az arannyal borított oszlopokon, a csillogó, cifra mozaikokkal kirakott magas falakon, játszik a szentélyben cédruspolcokon álló istenszobrokon, az istenősök faragott, hófehér képein. A három aranyláncon függő öröklámpa piros fénye mint eleven szív csillog keresztül az aranyos sugarak tüzén. Túlvilági derengés tölti be az óriási tetőzetet is. Fényárban úszik a templom. A tömeg földre borul, szemét föl sem meri emelni Anu sugárzó orcája, az orcáját körülküllőző fénynyalábok előtt.

- A bíróval hibás ítéletet hozattál? - harsog a Szent Mértékek kövénél térdeplő pap elnyújtott, a falakról és oszlopokról harsonazengéssel visszavert hangja. - Elnyomtad a gyengét? Elválasztottad apától a fiút? Elválasztottad fiútól az apát?

Végtelen a bűnök sora. Minden kérdésnél megáll, mintha feleletet várna az ezernyi bűnbánótól. Itt-ott mély sóhajtás hangzik. Valaki fojtottan fölzokog.

- Nem bocsátottad el a foglyot? Nem oldottad föl a megkötözöttet? Nem adtad vissza a napvilágot a bebörtönözöttnek? Azt mondtad egy fogolyra: „Fogd el őt”? Egy megkötözöttre: „Kötözd meg őt!”? Ismeretlen a bűn az isten ellen! Ismeretlen a bűn az istennő ellen.

Még jobban fölemeli a hangját:

- Megbántottál egy istent? Megsértettél egy istennőt?

Sorra következik az ősök megsértése, apának, anyának, rokonnak gyűlölete, a csalás, a hamis beszéd, a rágalmazás, a pénzhamisítás, a határjelek eltávolítása, a vérontás, az egyetértés megbontása. Az igazak üldözése, előzése, összetörése, megalázása, az erőszakoskodás, a rablás. A saját hasznára, mások ártalmára folytatott varázslás, igézés. Végül mélyre bocsátott hangon zengi a pap, s lassan fölkel, a nép felé fordul, kezét kitárja, szemét a magasba emeli:

- A sok bűntől, amit elkövettél, mindattól, amivel istenedet, istennődet megbántottad: oldoztassál fel!

A Nap eltűnt Anu arcáról, a fénysugarak kihunytak. Sok ezer fej emelkedett föl a padlóról, sok ezer száj sóhajtott megkönnyebbülten, sok ezer arcon folytak a megtisztulás boldog könnyei. A templomot a na-izi áldozatának sűrű, fehér, édeskés füstje töltötte be. Papok jöttek és mentek az égőáldozat oltára körül, aranyedényekből illatos tömjént szórtak a parázsra. Egyre újabb meg újabb dús fellegek szálltak a magasba.

Utnapistim végigzsolozsmázta a bűnvallás szavait, leborult a kövezetre, mellét öklével verte, szemét elöntötték a bűnbánat könnyei. Szent révületében nem látta a körülötte szorongó tömeget, az arannyal borított sudár oszlopokat, a szentélyben sorakozó istenszobrokat, csak Anu arcát, a ragyogó, aranyos fényességet látta, ez töltötte be egész lelkét, mint Naphoz nem hasonlítható napsütés. Érezte a sugarak átható forróságát, a sugárzó arc közelségét. Beleolvadt ebbe az arcba, amely annyira emberi volt s mégsem emberi. Mosolygott a ragyogó aranyarc, s mégis mozdulatlan volt. Végtelen messzi, s mégis ott fénylett az ő lelkében. Szembenézett vele, ráismert: ő volt, ő maga, Utnapistim: Aki-Megtalálta-Az-Életet.

Utnapistim évezredek óta élt. Egyik alakját levetette, s fölvette az újat. Volt hal, hüllő és madár. Volt kétnemű emlős lény, négykézláb járt. Volt úgy is, hogy három szemmel nézte a világot, aztán a középső szeme mélyen behúzódott az agyába, már nem látott, csak érzett. Utnapistim olyan lény volt, aki nem tudott fölegyenesedni, térdei összecsuklottak, görnyedten járt, mint az erdei ember. Beszélni sem tudott ezen a szép, sokrétű sumér nyelven, csak makogott, csivogott, dörmögött, bömbölt vagy fütyült - s mégis, már abban a különös nyelvben benne volt a mai nyelve. Most pikkelyes bőrt visel, egyenesen jár, füle megkisebbedett, beszélőizmai kifejlődtek, de múltjára sok vonás emlékezteti. Leginkább az, hogy Anu arcát most éppúgy ismeri, látja s magában hordozza, mint valaha. Eljön az idő, amikor ebben az alakjában is meghal. Többé újjá sem születik talán, végleg ottmarad Anu fényességében, az örökkévalóságban. Másféle, másfajta emberek következnek, már itt is vannak: testüket alig fedi pikkely, úszóhártyájuk összezsugorodott, színük is világosabb, szemük is zöld. De Anu arca bennük is ragyogni fog.

Az imádkozódeszkára borulva, kezét kiterjesztve, egész testét ernyedten elhagyva Utnapistim teljesen átadta magát Anunak. Nem tudta, hol van, kik vannak körülötte, s mit művelnek. Megfeledkezett a füstölőáldozattal foglalatoskodó papokról s a magasba szálló tömjénfüstről. Kiemelkedett a forgandó, folyton változó világból, nem tudott semmiről, s mégis tudott mindent.

Szorgosan eljárt a tíznapos ünnep minden istentiszteletére, részt vett az áldozatokban, csak az utolsó nap áldozatait és szertartásait nem vállalta. Szobájába zárkózott, amikor fölkelt a zibu, azaz a Mészárlás Napja. Nem vonult a Beavatottak csoportjába, az előkelők között a véres oltárhoz, nem nézte végig ezer meg ezer áldozatra szánt ifjú férfi ünnepi fölvonulását a lépcsőkön, nem kívánt ott lenni, amikor két-két pap megragadja az áldozat kezét-lábát, a vértől fekete kőoltárra fekteti, a főpap belevágja kovakését a mellébe, kitépi szívét s fölmutatja Enlilnek. Utnapistim irtózott a vértől síkos, kénszagú falaktól, az iszamos kövezettől, a véres papoktól, a fuvolázó, koszorús férfiaktól, s az eszméletlenségig elragadtatott nép ájult fetrengésétől s üvöltésétől. Nem kívánt enni a földarabolt emberi testekből. Otthon üldögélt sötét szobácskájában s böjtölt.

Nem jelent meg a részeg tömegben, amikor a nép Istár tiszteletére dorbézolt, táncolt, énekelt városszerte az utcákon, a férfiak az áldozatra sorozott ifjú szüzekkel ölelkeztek, a kéjekben fetrengő, elragadtatottságban vonagló férfiak és nők fejéről leesett a koszorú, az ágakból épített sátrak összedőltek, a levegőt sör, bor, verejték, illatos kenőcs és ondóillat töltötte be. A Tüzes Hegy ormára nem kísérte föl a bontott hajú, virágos lányokat, hogy végignézze, mint ugranak a hegy torkába a föláldozott szüzek. Utnapistim valaha ugyanígy áldozott, vigadott. Most kívül került ezeken a szertartásokon. Idegenné lettek számára. Sőt, ha mindenben teljesíteni tudta volna Anu parancsát, oda kellett volna állnia a hosszú menetben tolongó, virágos ágat lengető, éneklő tömeg elé s rá kellett volna kiáltania: „Megálljatok! Anu nem akarja ezt! Menjetek haza, zárkózzatok szobátok sötétjébe, merüljetek magatokba, Anu színe előtt irtózatos a vér, a kitépett szívek látása. A dorbézolás, a tűzbe lökött szüzek sikoltása bántja a fülét!” Csakhogy a tömeg agyontaposná őt.

Samas-Lamasszi ott volt az Élő Szívek Áldozatán. Látta fiát, amint merev lépésekkel fölment a lépcsőn. Látta, hogy ujjai a fuvolán járnak, de a fuvola hangját nem hallhatta a harsogó zenében, a nép ujjongó üvöltésében. Látta, amint megbotlott az utolsó lépcsőfokon, a mellette haladó ifjú megragadja a karját és segít neki. A többit már nem látta. Behunyta a szemét, s így fohászkodott:

- Kegyetlen és kegyelmes vagy, Anu, égi Atya! Nem ismerlek, de neked adom mindenemet. Fogadd kegyesen a legkedvesebb eleven szívét, és vedd őt Magadhoz az örök fényességbe. Bűneimtől tisztíts meg az ő vérével...

Később ő is evett az áldozati húsból. Talán éppen az ő fia friss, véres húsa volt.

Hétil is belesodródott a táncolva vonuló tömegbe, amely a lányokat a Tüzes Hegy oldalán, sziklalépcsőkön és tisztásokon az utolsó útra kísérte. Ő is virágos gallyat lóbált, fején virágkoszorú volt. Ereiben az orgia mámora, fejében a sör gőze kavargott. Samas vakítóan égett, de az ég fekete volt s mégis izzó. A kövér levelű óriás páfrányok feketék. Feketék az égő piros virágok is.

Hétil annyi szüzet ölelt, amennyit csak bírt. Talán közöttük volt az ő leánya is. Ezen a napon azonban nem volt apa és leány, ifjú és testvér. Csak Istár volt. Az egyén meghalt arra a napra. Csak Istár élt.

Nem látta a leánykáját, ezer leányt látott, mind az övé volt, Nem hallotta sikoltását, amikor a füstölgő mélységbe ugrott. Egyetlen sikoltást hallott, egyetlen borzongató, kéjes, ujjongó, rémült sikoltást. A nép ordított. Távoli hegyek verték vissza őrjöngő ordítását: „Euán! Euán!" A föld megtelt ezzel az eszeveszett euánnal.

14

Mikor az ünnepek befejeződtek, a város kiürült, ki-ki visszatért mindennapi munkájához. Utnapistimban megszilárdult az elhatározás, hogy varázstudományához folyamodik, s megidézi Lugalt.

Aggályai nem csillapodtak, de mégsem tehetett mást. A háború megint kitört Erech meg Szurippak között, a csak nemrég kötött örök barátsági szerződést fölbontották, Szurippak ugyanis elfogott egy erechi kereskedőembert, a katonák megmotozták, kémnek találták, a bírák szemének kiszúrására, szívének kitépésére ítélték, s az ítéletet Inninni tiszteletére végre is hajtották. Az erechi Vének Tanácsa Enmu-dugga, a turtán hosszas, kemény fölszólalása után szerződésszegésnek minősítette Szurippak eljárását, minthogy Anu törvényei, a józan ész rendje, az emberiség tisztessége, maga az Igazság tiportatott lábbal a szurippakiak rémtette által. A turtán tehát a határra vezényelte csapatait, a megtorlás Anu nevében megkezdődött. Erech biztos lehetett dolgában. A jósok ugyanis megállapították a hadjárat szerencsés kezdetének napját, a bemutatott áldozatok pedig biztosították az istenek támogatását.

Szurippakban hasonló események zajlottak le. A Vének Tanácsa kétségtelen biztonsággal megállapította, hogy Erechből egy kereskedőnek álcázott kém lopakodott szolgáival a birodalomba, meg is találták nála nyilakon alkalmazott titkos méreg fahéncsra írt leírását. Miután a méreg az istenek ősi ajándéka volt, a kém lábbal taposta tettével az isteni rendeléseket. De gyáván tagadott, hangoztatta, hogy ő nem a mérget akarta ellopni, hanem egy cserzőanyag keverésének adatait. Kínpadra vonták. Mindent vállalt. A bíróság összeült, a kereskedőt szemének kiszúrására s Inninninek való föláldozásra ítélte. Nyilvános istentiszteleten, az egész nép áhítatos részvételével végrehajtották az ítéletet. Nyomban ezután a jósok kikeresték azt a napot, amelyen a megtorló háború szerencsésen megindulhat, a szurippaki turtán csapatait a határra rendelte, s a megtorló háború Inninni nevében, az ő igazságáért, az isteni törvények rendjének megtartásáért megindult.

Az erechi árkászok futóárkokat ástak Szurippak határsánca alá.

A szurippaki árkászok ugyanígy cselekedtek, és semmivel sem árultak el csekélyebb ügyességet az erechieknél.

Az erechi mérnökök rávezették a mocsár vizét a szurippakiak szántóföldjeire.

A szurippaki mérnökök ugyancsak ismerték az isteni tudományt - hiszen közös ősük adományozta a rég múlt idők messzeségében mindkettőjüknek -, s vadvizek tömegét rávezették az erechi szántóvetők földjére.

Itt is, ott is vízben úsztak a gabonatáblák, a pálmák, a házak s a raktárak. Pusztultak a szőlők. A népet új csapás sújtotta: onnét is el kellett menekülnie szegényes motyójával, kisdedeivel, ahonnét az Égi Gyík által okozott áradások még nem öntötték ki. S Erechben is, Szurippakban is örvendezett a haditanács meg a turtán a hadműveletek sikerén.

A tengeren elrendelték a tengerzárat. Erechben is, Szurippakban is őrhajók vigyáztak a kikötőkre. Egymás hajóit, ahol érték, megcsáklyázták, elsüllyesztették, vagy a saját révükbe vonszolták.

Erechben nagyszámú szurippaki hadifoglyot áldoztak Istárnak, az Öldöklőnek, szívüket kitépték, testüket földarabolták s ünnepélyesen megették.

Szurippakban ugyancsak sok erechi hadifogollyal ugyanezt cselekedték Inninni tiszteletére, s a város népe mély áhítattal evett ellensége húsából. Ilyenformán az erechi nép a szurippaki katonák bátorságában, a szuripakki pedig az erechi férfiak vitézségében részesült. Az áldozat egyébként kedves volt Istárnak és Inninninek.

A nép éhezett, de bátran tűrt és harcolt. Eltűnt az árpa, a köles, a datolya, a só meg a hal. Tököt, babot ettek itt is, ott is. Sok ezren még azt sem. Az anyák elkergették küszöbükről éhező gyermekeiket.

Egyszóval, anélkül, hogy részleteznők a hadjárat eseményeit, minden a maga rendje-módja szerint történt. A főpap, a papság, a Vének, a Beavatottak, a hadvezérek, mérnökök és katonák, az íjgyártók és méregkeverők, a hajóácsok és a tengerészek, a csáklyások meg a búvárok mind-mind híven követték kötelességük parancsait s a hadi tudományok szabályait. Mind elteltek igazuk tudatával, s meg voltak róla győződve, hogy ezúttal az örök békesség ügyét szolgálják.

De ezen nincs mért meglepődnie, aki tudja, hogy a háború örök, egyedül a béke véges és rövid. Az örök háború során pillanatokig tartanak az örök békék.

Ilyen körülmények között miképpen mehetett volna Utnapistim Lugalhoz? Avagy Lugal Utnapistimhoz? A határok tűzben-vízben álltak, a nép szent dühe mindkét birodalomban égig csapott. Utnapistim kénytelen volt mahhú tudományához folyamodni.

Vállalnia kellett a varázslást. Az Égi Gyík megnőtt, akkora volt, mint egy ivóedény pereme. Miközben a birodalmak tépték, ölték, marcangolták, gyújtogatták, vízzel árasztották el, kivégezték, éheztették, szomjaztatták, elsüllyesztették, elfogták, vakították, oltárra fektették, megették egymást, az Égi Gyík lassan, de egyre gyorsuló lappangással közeledett. Ábrázata most már nem volt teljes egészében parázsvörös, hanem néhol rézvörös, néhol meg fehér, mint a fényes ezüst. De ezt a fehérséget is beragyogta valami titokzatos vörösség halvány sugárzása. A rézvörös helyeken nagy, fehér foltok látszottak, a fehéreken meg rézvörösek. Tisztán meg lehetett már különböztetni az Égi Gyík tátott száját, ijesztő fogait, villogó szemét, ábrázata torz rémvonásait az éjszakai égboltozaton. Különösen akkor volt félelmetes, ha felhők közül vicsorgott a földre. Sugarai alattomosan tűztek ki a felhők résén, leragyogtak a sötétbe merült természetre s a háborúban pihegő falvakra, városokra. Végtelenül megnövelték a hatalmas épületek arányait, árnyékba borították a szűk utcák medreit, az új kikötő óriási kövekből rakott gátját megnyújtották, be, egészen a csillogó, vörös vízterületig, ahol az Égi Gyík sugárhidat vert.

Mindez nem volt meglepő Utnapistim s néhány híve számára. Simetán számításai helyesek voltak, Ur-Ba'u szent szövegei mély értelmet nyertek. Hétil ugyan a főpaphoz alkalmazkodott, de azért nem kellett sokat töprengenie, hogy belássa: hiábavaló volt a nagy áldozat. Namzi sem mondta ok nélkül, hogy az emberi nem története nagyjából véget ért, a beléndekfőzetet sem tartotta készen ok nélkül. Meglepő csak az volt, hogy mindenki a véres háborúval törődött, ahelyett, hogy az égre vetette volna tekintetét, s elgondolkozott volna háború és béke tökéletes hiábavalóságán.

- Ó, Anu Atyám - imádkozott Utnapistim -, tudom, tilos a mahhú tudomány. Tudom, nem szabad más érvvel élnem, mint meggyőzéssel, türelemmel, józan elmével. De miképpen találkozzam Lugallal a háború forgandóságai közepette? A Te ügyed szolgálatában nyúl szegény szolgád a mahhú tudományhoz! Bocsáss meg neki, Anu.

Mindenfelől jól meghányva-vetve kötelességeit, a világ állapotát, az emberi gyarlóság, ostobaság mérhetetlen erejét és a saját tehetetlenségét, Utnapistim hét napig böjtölt és imádkozott. A nyolcadik napon elővette gondosan csiszolt kristályát, maga elé tette egy cédruslapocskára, lábszárát összehajtogatva elébe ült, s nyugodtan, mozdulatlanul nézte a kristályt. Érezte, amint az agyába húzódott hajdani harmadik szem összeköttetésbe kerül a sugárzó kristállyal, s legyőzhetetlen erejét Lugal irányába sugározza.

Végül nem látott semmit, magát a kristályt sem. Révületbe esett.

15

Az ajtó megnyílt, Lugal belépett. Meghajolt Utnapistim előtt. Meglepően magas férfi volt, s időtlen, mint Utnapistim. Arca sápadt, kemény. Szája nagy, keskeny, szorosan záruló. Szeme viszont kicsiny, fekete, két ferde redő fogta még kisebbre. Vékony fekete álszakállt viselt, fején hét részből összeillesztett vörös tiarát, homlokán csillogó kristálygombot. Öltözéke a Szurippakban szokásos, csípőn alul megkötött pálmalevél szoknya meg egy vállára vetett, hosszú fehér, rostokból szőtt kendő volt.

Behúzta az ajtót, letelepedett Utnapistimmal szemközt a gyékényre.

- Üdvözöllek, testvérem, Aki-Megtalálta-Az-Életet - köszöntötte igen halkan, kimérten. - Eljöttem, mert megtudtam, hogy beszélni kívánsz velem.

- Ó, Lugal, ó, király - szólította meg Utnapistim nagy hódolattal, összeillesztett tenyerét a homloka elé emelte. - Üdvözöllek. Hogy szolgál az egészséged?

- Jól, köszönöm. És a tiéd?

- Köszönöm, király. Innál egy korty sört?

Utnapistim megrázta a kis ezüstcsengőt. Csakhamar belépett egy szolga.

- Hozz egy tál almáslepényt s egy kancsó sört, két kupát - parancsolta a házigazda.

Az almáslepény meg a sör egy pillanat múlva ott állt a gyékényen. Sokkal gyorsabban, mint ahogy hozni lehetett volna.

A király mosolygott, kivett egy darab lepényt, udvariasan megette. Azután ivott egy kortyot a sörből.

- Hazánk háborúban áll egymással - kezdte halkan Utnapistim. - Mint két óriás sárkány, tépi, marja, szaggatja egymást. Vérzik a szívem, ó, Lugal. Sokat töprengtem, imádkoztam, tusakodtam magamban. Százszor meg százszor is megkérdeztem: vajon ez volna Anu akarata? Hogy a mi népünk földúlja a te néped vetéseit, lerombolja házait, vízzel árassza el földjeit, rabszíjra fűzze katonáit, szívét kitépje, húsát megegye? És egyre tisztábban hallom Anu szavát: nem ezt akarom, azt akarom, hogy a szurippaki nép is éljen, hallgassa szavamat, örvendezzék nekem, s gondoljon a feljebb való dolgokra. Erről akarok beszélni veled, ó, király.

Lugal jól eszébe véste Utnapistim szavait. Szemét behunyva sokáig hallgatott.

- Szíved vérzik, ó, Utnapistim, testvérem - szólt halkan. - De vérzik az én szívem is, mert katonáim földúlják néped vetését, lerombolják házait, vízzel árasztják el földjeit, rabszíjra fűzik katonáitokat, kitépik szívüket, s a nép megeszi húsukat az áldozaton. Sokat gondolkodtam, töprengtem, tépelődtem én is, vajon ez volna-e Inninni istennő akarata. És szívemben egyre tisztábban hallottam az ő szavát: azt akarom, hogy az erechi nép éljen, örvendezzék az én

termékenységemnek, bort igyék, zenéljen, táncoljon s gyermekeket szüljön. Szívesen beszélek veled erről, ó, Utnapistim.

Ősöm Lugalbanda volt, a nagy Beavatott, ismerte a világ isteni számait, az égitestek mozgásának törvényeit, megjárta az Alvilág birodalmát, látta a rettenetes Nergál arcát, s föl-emelkedett az égi fényességbe, mert Anu halhatatlanná tette őt. És ugyanez a Lugalbanda volt a te ősöd is, ó, Szurippak isteni királya, beavatott férfiú, ősünktől örökségbe kaptuk a világ isteni számainak ismeretét, az égitestek mozgásának törvényét, megjártuk az Alvilágot, s láttuk a rettenetes Nergál arcát. És lásd, most a te néped hadakozik az én népem ellen, s az én népem a tiéd ellen. Noha ismerjük az ősi igazságot, s ismeri nálunk is, nálatok is minden ember. Ez pedig így szól: „Mégy, és elveszed ellenséged földjét: jön, és elveszi földedet az ellenséged." A Vének Tanácsa azonban nálunk is, nálatok is úgy határozott, hogy öljük egymást. Így van ez emberemlékezet óta. Mert igaz a régi bölcsesség: „A barátság egy napig, a szolgaság örökké tart." Bizony, alig tartanak örök barátsági szerződéseink egy napig, de örökké tartanak a fegyver szolgaságának napjai. Azt hiszem, ó, Lugal, te sem tartod számon háborúinkat, amiként én sem.

Lugal megrázta a fejét.

- Feljebbvalókra kell tekintenünk, ó, Lugal - folytatta Utnapistim örvendezve, hogy a király ilyen okosan megérti őt. - De hadd kérdezzek tőled fontosabbat, mint amiről szóltam. Elvégre a háborúra kár sok szót vesztegetnünk. Mondd, ó, Lugal, látjátok ti is az Égi Gyíkot?

- Ti Égi Gyíknak nevezitek, mi Vörös Sárkánynak - bólintott Lugal. - Tudósaink ismerik a világ számait s az égitestek mozgásának törvényeit. Népünk pedig éppen úgy tapasztalja, mint a tiétek, hogy a tenger árja elöntötte partjainkat, túlhágta legerősebb gátjainkat, elárasztotta raktárainkat, elsöpörte parti falvainkat, a vadvizek megduzzadtak, a sárkányok, óriás teknősök, békák, skorpiók és férgek módfölött elszaporodtak, a földművesek elhagyják földjeiket, kiverik házukból azokat, akik dombon, hegyoldalon laknak, rémület, nyomorúság, aggodalom facsarja szívüket, s el vannak keseredve, mert az asszonyok csupasz, zöld szemű gyermekeket szülnek, akiknek nincsen úszóhártyájuk. Tudjuk, hogy mindezt a Vörös Sárkány hozta reánk. Régi szent könyvekből tudjuk továbbá, hogy Inninni, a kegyetlen, időnként elküldi a Vörös Sárkányt, s elpusztíttatja vele a világot. Igen, ó, Utnapistim, tudósaink dermedten ülnek a Csillagtoronyban, kezükben reszket a szextáns, mert látják, hogy a rettenetes Sárkány tátott torokkal közeledik, hogy tüzet és forró vizet zúdítson a világra, lerogyassza a szilárd oszlopokon nyugvó égboltozatot, megrázza a földet lábunk alatt, s halomra döntse hatalmas épületeinket, amelyeket varázstudományunkkal emeltünk.

- Hát ha ti is látjátok mindezt, miért nem gondolkoztok a menekülés módjain? - kérdezte izgatottan Utnapistim.

Lugal ivott egy kortyot, kendője csücskébe törölte száját. Halkan felelt:

- A Beavatottak gondolkoznak. De a nép... Hiszen tudod, ó, Utnapistim, a nép dolga nem az, hogy gondolkozzék.

- Ó, Lugal, testvérem! - kiáltotta Utnapistim nagy indulattal, szemében könny csillogott. - Vessünk véget a harcnak, tegyük félre fegyvereinket, forduljunk el a földi hatalomtól, öljük meg magunkban az irigységet, mondjunk le varázshatalmunkról, ne átkozzuk többé egymást, s ne vesződjünk az átkok erejének megtörésével! Egy az út, egy az igazság, s egy az élet: Anu, a jóságos. Hallgassunk reá, ő kivezet bennünket a pusztulásból. Anu az életet akarja s nem a halált!

- Bölcs vagy, ó, Utnapistim, Lugalbanda ivadéka - sóhajtotta Lugal megrendülve. - De kívánságod fölöttébb hiábavaló. Az emberek élnek, munkálkodnak s meghalnak. Az időben élnek. És az idő törvényeinek engedelmeskednek. Az időtlenség eseményeit csak mi látjuk, a világ isteni számait, az örökkévaló törvényeket csak mi ismerjük. Ha a tenger beljebb zúdul a szárazföldre, ők is beljebb vonulnak. Ha a földeket elárasztják a vadvizek, a dombokra mennek. Ha a csatornák és a zsilipek megromlanak, szidalmazzák a mérnököket és lázadnak, de beletörődnek. Ami következik, nem tartozik rájuk, hanem a fiaikra, unokáikra és dédunokáikra, mint ahogy az ő dolguk sem tartozott a nagyapáikra, őseikre. S azt hiszik, hogy a pillanat, amelyben élnek, örökkévaló. Csak mi látjuk, ó, Utnapistim, hogy az örökkévalóságuk: pillanat.

- Véget kell vetnünk a háborúnak! - kiáltott föl Utnapistim lelkesen. - Meg kell magyaráznunk a népnek: az istenek a békét akarják, hogy megmeneküljön az emberi nem a végső pusztulástól...

- Ó, Utnapistim - sóhajtott Lugal szomorúan, de mosolygott -, a háború az idő pillanatainak dolga. Meg sem értenék tehát, ha azt kívánnók tőlük, hogy hagyják abba. A harc: az idő. A gyűlölet: az idő. A szerződések: az idő. A romlás csakúgy, mint az építkezés: az idő. A nyelvek: az idő. Az átok és a rontás: az idő. A varázserő: az idő. A béke pedig s a lemondás: az időtlenség. Hogyan érthetnék meg tehát kívánságaidat, ó, bölcs Utnapistim?

- Nem, nem tudok megnyugodni benne! - kiáltotta Utnapistim ingerülten. - Anu jó, ő a szeretet, ő a béke. A mi dolgunk, Beavatottaké, hogy közvetítsük istenünk akaratát a néphez.

- Ó, Utnapistim, tiszta és jóságos a te szíved - mosolygott meghatottan Lugal. - Azt hiszed, meggyőzheted az emberi nemet az istenek akaratáról. Holott az istenek akarata: az időtlenség akarata. De vajon nem teremtette-e Anu Apszut és Tiámatot az idők kezdetén, s nem harcoltak-e ők is egymással? És vajon az istenek nem hadakoznak? Békén szendereg-e Szabitu a tengerek mély ágyában, nem tör és ront-e s nem épít-e ugyanakkor? Nem dübörög-e Ramman az égboltozaton, s nem menekülnek-e ilyenkor maguk az istenek is az Ég legfelsőbb zugába, az alvilágiak az Alvilág legsötétebb mélységébe ijedtükben? Nézd magát Istárt, akit mi Inninninek nevezünk. Nem egyesül-e benne a termékenység áldása a pusztítás átkával, a magáé a vérével, nem ölte-e meg szeretőjét, Dumuzit, s nem támasztja-e föl minden esztendőben a tavaszi napéjegyenlőség éjszakáján? Honnét ismered az istenek természetét és szándékait, ó, Utnapistim?

- Anu a szívemben lakik, onnét ismerem őt - suttogta Utnapistim. - Enlil, Istár kegyetlen kívánságára, elhatározta, hogy pusztulást bocsát az emberi nemre, mert elfeledte az ő parancsait.

Lugal felemelkedett. Megigazgatta szoknyáját, elrendezte vállkendője redőit, mosolygott.

- Aki fölismeri őt magában s megérti szavát: kövesse. De arról mondj le, ó, Utnapistim, hogy az embereket az örökkévalóság útjára tereld. Csak uralkodhatsz rajtuk, avagy elvonulhatsz lakóhelyeik közeléből. Én uralkodom. Ez pedig annyit jelent, hogy háborúba viszem őket, ha háborút kívánnak, békét kötök, ha békét akarnak, megásatom a csatornáikat, kinyitom, bezárom a zsilipeket, hajókat építtetek és kenyeret helyezek a gyékényükre. Fölvonulok a templomba, áldozom az isteneknek, koszorút teszek a fejemre, énekelek és táncolok az Örök Mértékek köve előtt, tömjént hintek a parázsra, s fennszóval könyörgök, bocsássa meg tudvatudatlan elkövetett bűneinket. Inninni kegyetlen: háborút és élő emberi szíveket akar. Adok tehát háborút s élő szíveket a nép nevében. Az istenek, ó, Utnapistim, örökkévalók, az emberek, ó, Utnapistim, mulandók. Hadd éljék tehát a mulandó életet a maguk módja szerint.

Intett, meghajtotta fejét, lassan kilépett az ajtón.

Egy kis szél támadt utána, ahogy az ajtó nesztelenül nyílt s csukódott bőrsarkain. Aztán mély csend lett. Mély, hangtalan csend, mintha megállt volna az idő.

De megint megindult, lassan-lassan forogni-peregni kezdett, s Utnapistim fölemelte fejét. A kristályt szomorúan fölemelte s egy faragott csontládikába rejtette. Sokáig ült még elgondolkozva a gyékényen. Szomorú, levert, reménytelen volt. Nem sikerült meggyőznie Lugalt. Holott Lugal éppoly tisztán, mélyen, igazán látott mindent, mint ő.

16

Ugyanazon a napon, ugyanabban az órában, Lugal király és főpap egyedül ült az örökkévalóság számára épült óriási palotájában. Fáradt volt. Hosszadalmas szertartásokat kellett végeznie a Tüzes Hegy ormán, s ez kifárasztotta. A Tüzes Hegy Erechhel szemben levő oldalán ugyanis a szurippaki nép szokott fölvonulni Inninni tiszteletére rendezett áldozati ünnepein. A határt itt sűrűn elhegyezett vaskos sziklatornyok, erős sáncok védték. Lugal már kora reggel égő és füstölő áldozatot mutatott be É-kur templomában, a Hegyházban. Nagy hőség volt, szakadt az eső. De azért hatalmas tömeg gyűlt össze, s verette magát a záporral egész nap.

Majd a nép, élén Lugallal s a Vének Tanácsával, a Tüzes Hegyre vonult, hogy feneketlen kráterébe vesse az elfogott erechi asszonyok egy nagy csoportját. A Szent Út síkos volt a meredek hegyoldalon. Lugal maga is többször megcsúszott, a feje fölé ernyőt tartó papok alig tudtak menni. A főpap-király ugyan észre sem vette akkor a fáradalmakat, de most, hogy szobájában ült, kimerültnek s meglepően álmosnak érezte magát.

Elmerengett. Fülében még zengett a nép hatalmas éneke, a hárfák, harsonák és dobok egetverő harsogása. Szeme előtt kápráztatóan nyílt meg a hegyoromról táruló kilátás a síkságra, a városra s mögötte a fátyolokba burkolózó tengerre. A Szent Utat szegélyező óriási emberfejek rejtelmes mosollyal bámultak az öböl felé. Lugal ezeken a képeken merengett fáradtságában, míg úszóhártyás ujjai elmélázva forgatták a söröskupát.

Egyszerre csak gyenge légáramlás legyintette meg. Föltekintett: az ajtó kinyílt, s lassú, nesztelen lépésekkel Utnapistim jelent meg a homályos szobában, összeillesztett tenyerét a homlokához emelte, mélyen meghajolt Lugal előtt.

- Üdvözöllek, testvérem, ó, király - mondta igen halkan. - Hogy szolgál az egészséged?

Lugal meglepetésében fölkiáltott.

- Ó, Atra-Hasis, testvérem! Hogy kerülsz te ide?

- Megtudtam, hogy beszélni kívánsz velem - felelte Utnapistim szelíd mosollyal. Letelepedett a cifra gyékényre, gondosan elrendezgette csípőjén megkötött pálmalevél szoknyáját, duzzadt nagy ajkát megtörölgette keze fejével, ahogy szokta, s várakozóan tekintett Lugalra.

- Egyél egy darabka almáslepényt, igyál egy korty sört - kínálta Lugal. Gyorsan megütötte a gongot. Az ajtóban egy szolga jelent meg, leborult a földre. - Lepényt, sört, ivóedényt! - parancsolta a király szaporán.

A szolga sebesen kihátrált az ajtón, de már egy pillanat múlva ott is állt aranytálban a lepény, aranykancsóban a sör s aranykupa a gyékényen. Sokkal gyorsabban, semhogy emberi erővel be lehetett volna hozni.

Utnapistim udvariasan evett egy darab lepényt, ivott egy kis sört.

- Hallgatlak, ó, király - mondta végül halkan.

- Nem is tudom, hol kezdjem - fogott hozzá Lugal. Mélyen sóhajtott, nagyon nehéz volt a szíve. - Hosszú idő óta böjtölök, tépelődöm, imádkozom, tusakodom magamban. Vérzik a szívem, ó, Utnapistim, mert az én népem minden módon öli, tépi, szaggatja, pusztítja a te népedet. Éjjel-nappal kérdezgetem magamtól: vajon ez volna Inninni istennő akarata? Vajon azt kívánja az istennő, hogy aki munkálkodik, tegye le a szerszámot, aki aratni szeretne, menjen a sáncokra, aki földjét akarja öntözni, vérrel öntözze a köveket? S úgy érzem, ó, Utnapistim, testvérem, hogy Inninni, az istennő, kegyes és jó. Ő a termékenységet szereti, az örömet, a sört, a táncot, a gazdag gabonaföldeket, a halban bő vizeket, a roskadó hálókat. Azt mondja Inninni: „Menj, Szabitu, csendesítsd le a tenger vizét, hogy fiaim halászhassanak. Menj, Niszaba, tégy kenyeret az én gyermekeim gyékényére. Mert fiakat és leányokat akarok az asszonyoktól, bőséges magot a földbe és bőséges magot a méhbe."

Utnapistim szelíden mosolygott.

- Látom, ó, bölcs Utnapistim - örvendezett a király -, hogy egyetértesz az én dadogó szavaimmal. Isteni ősünk, akitől a világ Szent Számainak ismeretét, a csillagok járásának törvényét kaptuk, Lugalbanda, Szurippakban élt, de te Erechben állítottál templomot tiszteletére, rendeltél papnőt szolgálatára. Testvérek vagyunk. Mondd, miképpen vethetnők végét a háborúnak, hogy népünk feljebb való dolgokra nézhessen?

- Ó, Lugal, kiáltott föl szokatlanul hevesen Utnapistim. - Ha kívánságodat meg lehetne valósítani!

- A nép elé kellene állnunk - folytatta lelkesen Lugal, egészen közel hajolt Utnapistimhoz, s ujjával megérintette mellén a pikkelyt. - Igen, álljunk a nép elé. Nyilatkoztassuk ki az istenek akaratát. Parancsoljuk meg, hogy tegyék le a fegyvert, térjenek vissza munkájukhoz. Ne áldozzák föl többé egymás eleven szívét, ne egyenek egymás húsából. Mondd, ó, Utnapistim, tudják nálatok, hogy az égen megjelent a Vörös Sárkány? Ugyanaz, amelyről a régi szent könyvek szólanak?

Feszülten nézett Utnapistimre.

- Nálunk is van Csillagtorony - felelte lassan Utnapistim az ő megszokott, halk, mély hangján. - Tudósaink vizsgálják a Bibbuk és csillagképek mozgását, ismerik törvényeit. Beavatottjaink megkapták a Szent Számok titkát, É-anna templomában nálunk is ott áll a Szent Számok kőből faragott mértéke. Az Égi Gyíkot látjuk, ismerjük, tudjuk, reánk tör, elpusztítja a földet és az emberi nemet. Tudom, ó, Lugal, erre kellene gondolniuk az embereknek.

- Álljunk a nép elé! - kiáltotta serényen Lugal.

Utnapistim szomorúan mosolygott.

- Okos vagy, ó, Lugal, s tiszta a szíved. De a nép elé hiába állnánk. A nép szíve tele van gyűlölettel, irigységgel. A nép pusztítani akar. Igazságot akar, de legázolja, aki megmondja az igazságot. Csak kettőt cselekedhetsz, ó, Lugal. Uralkodsz a népen, vagy elvonulsz lakóházai közeléből. Király vagy, uralkodsz. Tudhatod hát, hogy a népet három törvény vezeti: az Eszme, az Igazság meg az Ostobaság. Az Eszme elpusztítja az Igazságot. Az Igazság megöli az Eszmét. Az Ostobaság pedig eltapossa mind a kettőt. Igen, te uralkodsz, ó, Lugal! Tudhatod hát, hogy ezt a három törvényt kell szolgálnod.

- Én az istenek szavát akarom szolgálni! - kiáltott föl Lugal.

- Vajon ismered-e az istenek szándékait? - kérdezte egy kissé gúnyosan, de végtelenül szomorúan Utnapistim. - Azt mondod, Inninni termékenységet, örömet, életet akar. Azt mondod, irtózik az Eleven Szívek Áldozatától, a tűzhányóba lökött asszonyok jajszavától, a pusztuló

földek, leégett házak, feldúlt családok látványától, a hontalanul, éhesen, fáradtan kóborló nép szomorúságától. De lásd, már az idők elején nem vonta-e magára Anu haragját az első ember, Adapa, akit mi Adamának nevezünk? S a törvények tábláit nem ragadta-e ki Enlil kezéből a Zu madár, hogy a maga tetszésére érvényesítse? És Istár, akit te Inninninek nevezel, nem férfi-e reggel, s nem nőszemély-e este? Vajon nem egyesíti-e az isten, Anu, magában a jóságot és a kegyetlenséget, az életet és a halált, a magasságot és a mélységet, a keserűt és az édeset, a kéjt és a kínt, a világosságot és a sötétséget?

- Én Inninni szavát meghallottam s megértettem - makacskodott Lugal. - Az ő szava pedig ezt mondja: „Eltávoztatok tőlem, elhomályosult bennetek az arcom, elnémult a hangom, elszakítottátok a szövetséget, amit veletek kötöttem. Ezért elküldöm reátok a Vörös Sárkányt, hogy pusztítson el benneteket, mert új földet akarok látni és új embert, aki hű legyen hozzám, s akivel jót tehetek!” Ezt mondja nekem Inninni, az élet istennője.

- Valóban, meg kellene szüntetni a harcot, hogy a szemek az Égre tekintsenek, ó, Lugal. De ez lehetetlen. Mert a nép azt mondja: ki küld bennünket harcba, ha nem Inninni, hogy bosszút álljunk azokon, akik lábbal tapossák törvényeit, megszegik parancsát? Mi, azt mondja a nép, örök békét akarunk, de ez csak akkor lehetséges, ha elnémítjuk a békétleneket. Majd ha Inninni igazsága győz, béke lesz a világon, s mi, teljesítvén az istennő parancsát, visszatérhetünk munkánkhoz. Ezt mondja a nép. És valóban, mondd meg igaz lelkedre, nem az istenek szándékait követi ebben?

Nehéz csend szakadt rájuk. Pisszenés sem hallatszott az egész palotában, de még egy szúnyog szárnyának gyengéd dünnyögése sem.

- Mit tegyek, mit tegyek hát, ó, Utnapistim! - kesergett Lugal kétségbeesve.

- Tedd le főpapi tiarádat, vesd le királyi köpenyedet, dobd le vállkendődet, hagyd el ezt a palotát, s vonulj félre a népek útjából, ó, Lugal - tanácsolta Utnapistim.

- Akkor kimondják, hogy megszegtem az istenek akaratát, s megölnek.

- Halhatatlan vagy! - kiáltotta Utnapistim.

- Csakhogy mást kennek királlyá s főpappá a helyemben, s az ugyanazt lesz kénytelen cselekedni, amit én. Holott, amíg a szent trónuson ülök, megmenthetem őket.

- Megmenteni a halandókat? - mosolygott Utnapistim szomorúan. - Szeretheted. Sajnálhatod. Imádkozhatsz értük. Föláldozhatod magad a lelkükért. De megmentened... nem lehet. Ki-ki csak magát mentheti meg!

- Mindent el akarok követni, hogy megértsék, a fejsze a fák gyökerére vettetett!

- Vállat vonnak s azt mondják: jó, de előbb győzzük le Erech istentől elrugaszkodott népét, romboljuk le falait, hányjuk kardélre a csecsemőket is, tépjük ki a gyomot gyökerestől, s azután lássuk, miképpen intézzük az emberi nem megmentését.

Megint hallgattak. Lugal kínlódva töprengett, Utnapistim bölcs mosollyal nézte.

- Hatalom, erő, törvény, fegyver van a kezemben - kezdte újra Lugal konokul. - Te azért beszélsz így, ó, Utnapistim, mert nincs a fejeden a vörös tiara, válladon a hímzett köpeny. - Én azonban király s főpap vagyok, elszámolással tartozom az isteneknek. Tekintetemet a népemen pihentetem, figyelem az emberek sorsát, szemmel tartom házát, kenyerét, családi javát, örömét és bánatát...

- Számon akarod tartani a tenger fodrozódó, fölcsapó s megint eltűnő hullámait? A folyó elfutó fodrát? Meg akarod őrizni a szivárványos habot az elpattanástól?

- El akarom rendelni...

- El akarod rendelni, hogy a hullámok, a vízfodrok, a buborékok álljanak meg, merevedjenek meg mindörökre? Ülsz az időtlenség mozdulatlan partján s mozdulatlanná akarod tenni az elfutó időt?

- Mi fog elkövetkezni hát? - kérdezte tehetetlenül Lugal.

- Megmondom, ó, király - felelte lassan, igen halkan Utnapistim, s nagy barna szemét Lugal kicsiny, mélyen ülő, szemzáró redővel szűkített tekintetébe fúrta. - Erech meg Szurippak viaskodni fog tovább. Erech legyőzi Szurippakot, s igazságot tesz rajta. Szurippak összeszedi minden erejét, s legyőzi Erechet. És igazságot tesz rajta. S amikor már mind a kettő összetört a nyomorúság súlya alatt, amikor az újra meg újra fölépített házak, templomok, kikötők s könyvtárak megint romokban hevernek, jön a harmadik hatalom, s legyőzi mind a kettőt, és igazságot tesz. S ekkor eljön a negyedik, hajókkal és seregekkel. Így folyik ez mindaddig, amíg az Égi Gyík roppant bosszúja meg nem rengeti az Ég oszlopait, meg nem rázza a földet, halomra nem dönt minden épületet, a mélybe nem sodor minden istenszobrot, a lezúduló víz meg nem fojt embert-állatot, s agyaggá nem teszi az elvakult emberi nemet mindenestül. S akkor új eget s új földet látsz, ó, Lugal, s új embert, ahogy mondtad.

A király tenyerébe támasztotta fejét. Szomorú volt, tehetetlen, fáradt. De még egyre töprengett, mit tehetne a romlás elhárítására. Nehezen adta meg magát. Nem tudta belátni, hogy ő, a király és főpap, a Beavatott, a világ Szent Számainak ismerője, aki megjárta az Alvilág birodalmát, s látta Nergál rettenetes arcát is, ő, Lugal, aki időtlen idők óta egyre új s új alakban intézi Szurippak népének sorsát, s majd egyszer eltávozik az örök fényességbe, hogy ott is halhatatlan legyen, ő, aki roppant épületeket rakat, hajókat építtet, csatornákat ásat, könyvtárat emeltet a szent iratok számára, csillagvizsgáló tornyot az égitestek útjának figyelésére, parancsokat oszt a turtánnak, seregeket mozgat, ellenséges birodalmat romboltat, trónusán rendelkezik élet-halál fölött, most tétlenül nézze a Vörös Sárkány közeledését, s ne álljon a végső pusztulás útjába. Addig töprengett, mélázott és szomorkodott, amíg bele nem nyilallt egy gondolat. Fejét fölvetette, vékony ajkán diadalmas mosoly játszott.

- Tudod, ó, Utnapistim - kiáltott fel kemény hangon -, mit cselekszem?!

- Mit, ó, testvérem, király?

- Legyőzőm Erechet. Örök békét kötök vele. Tanácsba hívom az erechi Véneket és Beavatottakat s téged is, ó, Utnapistim, aki legnagyobb vagy a Beavatottak s legvénebb a Vének között. Együtt áldozunk Inninninek és Anunak. Égőáldozatot s illatáldozatot mutatunk be a hatalmas isteneknek. Szabadon bocsátjuk a foglyokat, feloldozzuk a megkötözötteket. Helyreállítjuk a lerombolt épületeket, a feldúlt csatornákat. Kijavítjuk a zsilipeket. Azután a mérnökökkel elkészíttetem egy hatalmas, mérhetetlen torony tervét, toronyét, amilyet még nem építettek ezen a földön soha. Toronyét, amely kiemelkedjék a legmélyebb hullámokból, szilárdan megálljon a legrombolóbb földrengés közepette is. Követeket küldök Aztlánba, kérvén őket, építsenek tornyot ők is, vagy, ami még helyesebb, válasszunk ki közösen alkalmas helyet a torony számára, s egyesítsük minden erőnket, tudományunkat s varázshatalmunkat. Mozdítsunk akkora sziklákat, amilyeneket még nem mozdított isteni erő. Szedjünk százezer munkást a nép közül, nyissunk aszfaltbányát, főzzünk szurkot a kövek megerősítésére, többet, mint amennyit mai bányászaink s főzőink együttvéve adhatnának. Ássuk a torony alapjait tíz gar mélyre. Ami erőt, fáradalmat, verejtéket eddig egymás elpusztítására fordítottunk, fordítsuk a torony építésére. Legyen a toronyban könyvtár ősi szent könyveink számára, legyen templom és oltár, legyen a tetején csillagvizsgáló erkély, hogy tudósaink onnét figyelhessék a Vörös Sárkány meg az égi istenek útját. És legyenek benne lakások a nép, ólak az állatok, raktárak az

élelem számára, hogy az odamenekülő nép el ne pusztuljon étlen. És legyenek szobák az orvosok részére, hogy a betegeket gyógyíthassák. Mit szólsz hozzá, ó, testvérem, Utnapistim?

Győztesen nézett Utnapistimre.

- Ó, Lugal, király és főpap - suttogta Utnapistim szomorúan, kiitta maradék sörét, s keze fejével letörölte csöppjeit az ajkáról. - Te király vagy, uralkodsz és parancsolsz. Szavadra terveket készítenek a mérnökök, munkásokat szednek a felügyelők, sziklákat hordanak a varázstudománnyal megáldottak, aszfaltot főznek a gyárak, csatornákat ásnak a rabszolgák. Ha kívánod, szövetségre lép veled a legyőzendő Erech, s Eridu, sőt a távoli Aztlán hatalmas birodalma is. Te király vagy, Lugal, szavadra óriási torony emelkedhet a kiválasztott alkalmas helyen, alapjai tíz gar mélyre nyúlhatnak, lehet benne könyvtár, templom, csillagvizsgáló, ezer meg ezer szoba az emberek, ezer meg ezer ól az állatok, sok-sok ezer raktár az élelem számára. De mindez össze fog omlani, mint a hitvány hangyaboly, amikor az Égi Gyík megrázza az Ég oszlopait, megrendíti a földet, lezúdítja tüzes köveit s dermesztő esőjét a világra.

Szólt, lassan meghajolt Lugal előtt s nesztelen lépésekkel kiment. Gyengéd szellő támadt utána, amint az ajtó nyílt-csukódott bőrsarkain.

Lugal sóhajtott. Fölkelt, megsimította verejtékező homlokát. Utnapistim egyetértett vele, s mégsem sikerült meggyőznie. De azért elhatározta, hogy mindent megtesz, amit gondolt.

Szomorú, levert volt. De kemény s határozott, ahogy királyhoz illik.

17

Erech népe ujjongott. Mindenki az utcára tódult. Nagy győzelem híre érkezett: a szurippaki sereg zömét sikerült bekeríteni. Enmu-dugga, a turtán, ezúttal rövid, de még határozottabb szavakkal jelentette be a Vének Tanácsának, hogy legalább százezer főnyi sereget zártak körül a hadviselés szabályai szerint. A sereg lefegyverzése, a katonák elfogása és rabszíjra fűzése gyorsan halad előre, a haditudomány szabályai szerint.

Az utcákon csakugyan nagy számban kísértek foglyokat ajkukba fűzött szíjakon, hátrakötözött kezekkel. Pálmalevél szoknyájuk, nyakukba vetett rostköpenyük tépett és csatakos volt, fejükről hiányzott a bőrsisak, szánalmas állapotban voltak. Testük oly sovány, hogy mindenki láthatta, fogytán van már az élelmük, tán a füvet is megeszik odaát kínjukban. Sikerrel járt tehát a földek elárasztása, a csatornák eltorlaszolása, a zsilipek szétverése, a raktárak fölgyújtása és a tengerzár is.

Enmu-dugga azonnal megkapta az „Istenek Kedvence” címet és rangot. Ő az a férfiú, aki eltiporta a gonoszság, az árulás és istentelenség fészkét s meghordozta az igazság fáklyáját az ellenséges földön. Most már csak egészen rövid idő kérdése, hogy az előretörő sereg elérje magát Sziruppak városát, elvágja a vízvezetéket, aláássa a tornyokat, ledöntse a bástyákat, s hatalma alá hajtsa a konok megátalkodottságban erőszakoskodó szurippaki népet.

A főpap ünnepi körmenetet rendezett, meghordozták Istár bagolylábú szobrát. Lombsátrakat, viráglugasokat állítottak, énekeltek, zenéltek, táncoltak és ittak. A foglyok közül néhány százat föláldoztak, szívüket kitépték, húsukat földarabolták s megették. Néhány száz elhajtott nőt pedig fölkísértek a Tüzes Hegy ormára, s a kráterbe vetették őket.

Szurippakban nagy megdöbbenés lett úrrá. Lugal összehívta a Vének Tanácsát. A turtán azonban kijelentette, hogy veszedelemről szó sincs, mindössze annyi történt, hogy egy kisebb csapat tervszerűen visszavonult, maga után vonva az ellenséges fősereget, ami által lehetséges a hadvonal két szárnyán bekerítő mozdulatokat végrehajtani s az egész erechi főerőt, több mint

százezer embert, bezárni és megsemmisíteni. Ami az elfogott szurippaki hősöket illeti: ők az utóvédhez tartoztak, elszánt harcukkal lehetővé tették a fontos hadmozdulat végrehajtását, s örök hálára kötelezték a birodalmat önfeláldozásukkal. A döntő ütközet még csak ezután kezdődik, mégpedig a turtán s a haditanács tervei szerint, a jósok által megállapított időpontban kétségtelenül olyan sikerrel, hogy a felállítandó emlékoszlopok feliratai mindörökre ámulatba fogják ejteni a világot.

Erre Szurippakban mindenki az utcára tódult, énekelt, táncolt és sört ivott. Inninni tiszteletére kitépték néhány száz erechi katona szívét, húsát megették, fölvonultak a Tüzes Hegy ormára, s nagy sereg elhajtott erechi nőt a kráterbe vetettek. Lombsátrakat, viráglugasokat állítottak mindenfelé. Inninni papnői pedig testük örömében részesítettek minden férfiút, aki megkívánta őket. Olyan nagy volt a vallásos vigalom, hogy az erdőkből levonultak az ember formájú majmok, beszálltak a fecsegő papagájok és a szanaszét heverő ivóedényekből részegre vedelték magukat a mámoros sokaság közepette.

Csakhogy az erechi turtán mégis igazat mondhatott, ámbár a százezres hadsereget nem számlálta meg senki. Mert katonái csakhamar Szurippak falai alatt álltak. Lugal csapatai kétségbeesve védelmezték a vízvezetéket, de sikertelenül. Vissza kellett vonulniok a Tüzes Hegyre vezető Szent Út sáncai mögé, hogy a két sorban fölállított óriás szobrok mágikus erejének védelme alatt kíséreljék meg föltartóztatni a gyáva ellenséget. Szurippak haderejének kezén alig maradt már egyéb, mint ez az út, a város maga, néhány kisebb erődítmény a várostól délre meg a kikötő. Minden hasznavehető férfit a falakra meg a sáncokra rendeltek, sőt kisfiúkat használtak a fegyverek s égő anyagok hordozására, asszonyokat a mérgezett nyilak készítésére. Enni alig volt mit. A raktárak részint kiürültek, részint elpusztultak, részint üzérkedők kezére jutottak. Végül elapadt a víz is a vízvezetékekből, üresen tátongtak a ciszternák.

Fölpuffadt hasú gyermekek támolyogtak az utcákon, sírtak, vagy meghaltak anyjuk karjai között.

Az asszonyok egész nap a raktárak előtt ácsorogtak néhány marék babért, árpalisztért, datolyáért, de üres kosárral tértek haza.

A férfiak pedig dühösen, szótlanul, véres bosszút esküdve s forrón imádkozva vonultak a csatatér egyik feléről a másikra, amint a hadvezér parancsai kívánták.

Elkövetkezett a gyászos, a hihetetlen nap: az erechi csapatok rést ütöttek a falakon, benyomultak Szurippak ősi városába. Iszonytató események zajlottak le ekkor. A szurippakiak utcáról utcára, palotáról palotára, csatornától csatornáig, hídtól hídig védekeztek. Mérges nyilak, szurokcsóvák hullottak a háztetőkről. Az erechiek pedig lépésről lépésre nyomultak tovább. Minden házba betörtek, mindenkit leszúrtak, összevagdaltak, agyonvertek, falhoz csapdostak, akit csak értek. A lakásokból kihányták a bútorokat. Utánuk hajigálták a lakókat. Minden éghetőt fölgyújtottak. A vad ellenállás miatt érzett dühükben törtek-zúztak, öltek, égettek, raboltak. Anu és Istár nevével ajkukon igazságot szolgáltattak, megtanították Szurippakot az örök barátsági szerződések megtartására, Anu törvényeinek tiszteletére, a józan értelem és rend megbecsülésére.

Lugal a Vénekkel s a vezérkarral É-kur templomépületeinek vastag falai, zömök tornyai, tágas udvarai és árkádjai közé húzódott vissza. Minden erejükkel védelmezték a szentélyt, az istenek és ősök szobrait s a szent iratokat, amelyekben az örök tudomány szállott nemzedékről nemzedékre. Itt, a templomvárosban mutatták be utolsó áldozataikat s könyörögtek az istenekhez segítségért, bűnbocsánatért. Itt mondtak szörnyű átkokat ádáz ellenségeikre.

Erech tombolt a diadaltól. Miután a szurippakiaktól rabolt élelmet kiosztották, s az éhségtől szédelgő népet jóllakatták, megnyitották É-annát, s hálaadó áldozatokat mutattak be Anu meg

Istár szentélyében. Ismét folyt a sör, a bor, Istár papnői testük örömében részesítették a férfiakat, zengett a zene, dübörgött a dob, harsogtak a harsonák. A nép táncolt. Az erdőkből pedig sunyi, bölcs pofával bevonultak az ember formájú szőrös majmok, bezúdultak a fecsegő papagájok, sört, bort vedeltek a szanaszét heverő ivóedényekből és csöbrökből, vigadoztak, kergetőztek, füttyögtek, betelepedtek a lombsátrakba. A majmok vállukra ültették a részeg papagájokat s dőzsöltek, amíg csak le nem ütötte őket a szent révület mámora.

Enmu-dugga megkapta az „Istenek Ereje" címet és rangot.

Szurippak hatalma tehát örökre megtört. A gyalázat vára porba omlott. A szószegők hitvány népe fegyverszünetért könyörgött, maga a főpap-király, elvakult vezéreivel, hasztalanul könyörgött az égiekhez: elfordultak tőle, megtagadták, undorral megvetették, kiköpték, átadták sorsának.

Egy hajnalon utolsó rohamra indultak az erechiek, s betörtek a templomba is. Lugal magába roskadva ült a Szent Számok kőládája előtt. Amikor a katonák beléptek, fölállt s maga nyújtotta csuklóit, hogy megkötözzék. Tiaráját a fején hagyva, királyi köpenyegében, állán az álszakállal, kísérték erős fedezet alatt a nép ujjongó csúfolódása, diadalüvöltése, zenebonája közepette az erechi főpap, Azag Aja palotájába.

Nyomban utána igába szorított nyakkal bekísérték a turtánt is egész vezérkarával együtt, s külön-külön mély pincebörtönbe vetették valamennyiüket.

Inninni óriási szobrát ledöntötték, a templom cédrusoszlopairól lefejtették az aranyat, a drága edényeket, lápiszlazuli ékszereket összeszedték, s csikorgó zebutaligák százain Erechbe szállították. A nép megint diadalüvöltéssel kísérte a kordékat a városon át, táncolt, ivott, énekelt, dobot vert, kagylókürtöket fújt, s Istár papnői az örömök teljességében részesítették a birodalom hős férfiait, amíg csak el nem nyúltak a földön.

Így végződött Erech és Szurippak háborújának első része.

Mert ez csak az első része volt. A kikötőt ugyanis képtelenek voltak elfoglalni, de nem is igen törték magukat érte. Úgy gondolták, mit ér már a kikötő a város meg a katonaság hatalma nélkül. Valóban, nem is ért volna semmit. Azonban Szurippak válogatott hőseinek egy erős csapata, amely megszállva tartotta az óriási kőgátakat, mólókat és rakodópartokat, a raktárakban fölhalmozott fegyverek, mérgek, szuroktömegek segítségével oly eredményesen biztosította a maga nyugalmát, hogy a hajóépítő telepeken sikerült rendbe hoznia a hajóhadat, sőt még meg is erősíteni. Elannyira, hogy vakmerő tettre határozhatták magukat. Éjnek évadján hajókra szálltak, a gályákat megrakták rabszolgákkal, pontosan elkészített terv szerint eloldozták a köteleket, s hatalmas evezőcsapásokkal megindultak Erech kikötője felé. Minthogy a várost védő falak félköre Északon is, Délen is a tengerpartig nyúlt, a tenger felől be lehetett törni a városba, akár valami óriási sárkány hátsó lábai között az alsó lágy részekbe s onnét a szív felé. A tengerpartot alig védelmezte számba vehető erő. Hiszen senki sem gondolhatta, hogy a leterített vadállat még kinyújtja karmait s éppen innét, a tenger felől tépi föl Erech hasát.

Szurippak hősei, jól meggondolván, hogy életük úgyis az alvilági isteneké, s ha győzelmet nem is, de bosszút sikerül aratniok gyűlölt ellenségükön, egész álló éjjel némán eveztek s készülődtek a hajókon. Felleges, sötét éjszaka volt, az Égi Gyík terhes esőfelhők mögé bújt, sehol sem pislákoltak csillagok. Szakadt az eső, sűrű fátyolt terített a tengerre. A hajó farán állók alig láthattak a hajó orráig.

Csöndes surrogással hasította a hajóraj a hullámokat. Elöl a háromsoros-evezős vezérhajó, ahonnét egy árbocról el-eltakart szuroklámpával adták a jeleket. Szélesen, óvatosan elterülve

haladt a hajóhad az öböl felé. Amikor Samas föllépett a Világ Kapujának küszöbére, a szurippakiak előtt fölmeredtek az erechi kikötők magas, lávakövekből épített vörös gátjai, mólói, rakpartjai, áruházai, beljebb pedig előderengtek a kikötőkből nyíló elhagyott szürke utcák. Távolabb a Csillagtorony sötét tömege, a Könyvtár épületének lapos kockája s a Szent Városban, az eső ködéből alig kirajzolódva, É-anna hatalmas épületeinek előugró bástyás falai derengtek.

Mire a kikötő őrsége észbe kapott s megfújta a kagylókürtöket, dörömbölni kezdett a hatalmas lármadobokon, Szurippak hajói máris horgonyt vetettek, pallókat dobtak egymás fedélzetére, egyik hajóról átszökdeltek a másikra, csónakokba ugrottak, s ki ahogy tudott, deszkán, ladikon, vízben gázolva rontott a partra. Mire kivilágosodott, az őrséget leöldösték, rabszíjra fűzték, tengerbe hányták, a kikötőt hatalmukba kerítették, az utcákat megszállták s hozzáláttak a raktárak kiürítéséhez, a csapatok elosztásához, új parancsok kiadásához. S tetőtől talpig fegyverben, azonnal megindultak Erech belseje felé.

18

Belit-szeri, a Föld istennője, szenvtelen arccal trónolt szentélyében, térdére támasztott táblján nyugtatta íróvésőt tartó jobbját. Az örökké égő mécses komoran pislákolt előtte. Azag Aja vörös tiarájával a fején trónusára telepedett. Oly mozdulatlanul ült, mint maga a földi eseményeket jegyző istennő. Lábszárán gondosan elrendezte pálmalevél szoknyája redőit, vállán a hosszú fehér kendőt, nagy úszóhártyás kezét a térdére nyugtatta. A Vének és Beavatottak félkörben ültek előtte imadeszkáikon. Itt volt Ammi-szaduga, a földművesek elöljárója, Irnu, az erdők felügyelője, Ilan-semea, az építkezéseké, Ana-am, a fia, Lala, a csatornák elöljárója, Enmu-dugga, a turtán s végezetül maga Utnapistim. A beteg csillagtudós nem jött el. Valamennyien moccanás, hang nélkül ültek a helyükön. Komor csend feküdte meg a hatalmas termet. A félhomály is komorabb volt, mint egyébként, mert ezekben a napokban szünet nélkül szakadt az eső, a terem tetőnyílását be kellett takarni, alig szűrődött be némi világosság.

Nyílt a nehéz bronzajtó, s Lugal, két magas rangú katona között belépett.

Senki sem fordult felé, senki sem pillantott rá. Csak Utnapistim figyelte, anélkül, hogy a szeme mozdult volna.

Azag Aja intett. A két katona megállt az ajtóban, Lugal pedig méltóságos lépésekkel bement a félkörbe. Megállt a főpap előtt, térdre bocsátkozott, leborult, megcsókolta a főpap lábát. Így maradt leborulva, amíg Azag Aja halkan rá nem parancsolt:

- Állj fel, ó, király!

Ekkor fölegyenesedett s megállt mozdulatlanul.

- Figyeljetek, ó, Vének - emelte föl erélyes hangját a Sugárzó. Kemény volt az arca, kemény a tekintete, mint a késpenge. De azért közönyös s oly mozdulatlan, mintha cédrusfából faragták volna. - Lugal, Szurippak főpapja és királya, Inninni szolgája, megjelent előttünk, hogy megcsókolja lábamat, hódoljon Erech istenei és istennői előtt, megvallja, hogy vétkezett Anu törvénye ellen, mert lábbal taposta a békét, fölforgatta a rendet, pusztulásba vitte birodalmunkat és a saját népét. Le akarta dönteni isteneinket, lerombolni templomunkat, ledönteni dicsőséges városunkat, rabszíjra fűzni férfiainkat, elhurcolni nőinket, megölni gyermekeinket. Ilyen szándékok vertek gyökeret Lugal szívében. S ha mindezt meggondoljuk, világos előttünk, ó, bölcs elmék, hogy lázadása az istenek és istennők ellen irányult. Ha terve sikerül, felszabadultak volna az alvilági hatalmak, s romlásba döntötték volna a világ Szent Számainak

rendjét is. Márpedig ezeken a számokon alapszik az égitestek mozgása, világunk élete, minden emberi rend és tudomány. Mondhatjuk tehát: a világmindenség alapjai ellen lázadt az előttünk alázatosan álló Lugal. S hogy ez így van, bizonyítják a fölégetett házak, az éhező ezrek, a halottak tömegei, az egész pusztulás, amit tetteivel szemünk láttára művelt. De íme, ó, bölcsek, láthatjátok, hogy ügye elbukott, mert megtagadta az igazságot. Anu, Istár s valamennyi istenünk és istennőnk kinyilvánította ítéletét. Hőseink Anu nevével ajkukon legyőzték a lázadás fészkét, istennőjét ledöntötték trónusáról, szentélyét földúlták, kincseit elhozták, vaksággal megvert, gyűlölködésbe szédült lakóit megfenyítették. A gőgös, hatalmas Szurippak utcáit romok borítják, a lázadók vére festi feketére köveit, örök halálba taszított népén keselyűk lakmároznak. Sakálok és hiénák üvöltöznek a kevély városban, s az erdőkből bevonuló szőrös erdei emberek szedik össze maradék kenyerüket és gyümölcseiket. Anu és Istár vasvesszővel vert rajtuk végig, s ők meggörnyednek e vasvessző kegyetlen csapásai alatt. Szurippak áruló főpapja s királya most itt áll előttünk. Leborult s megcsókolta lábamat. Tekintsetek rá, ó, bölcsek! Alázatos, megtört. Szíve, mint a tapló, nyelve, mint a vén fák oldalán nőtt reves gomba, szeme, mint a kihunyt szén, agya, mint a tengerekben foszladozó hínár, hangja, mint az erdei emberek értelmetlen makogása. Nézzétek őt, és magasztaljátok Atyánkat, aki az Égben uralkodik. Anu nagy, és hatalmas az ő serege!

Valamennyien Lugalt nézték. A király azonban korántsem volt alázatos, görnyedt, hanem egyenes, magas és mozdulatlan. Utnapistim az arcát, a szemét is látta. Komoly, merev, de nyugodt volt az arca, álszakálla sem rezzent. Mélyen ülő sötét szeme villogón tűzött ki ferde szemzugai résén. Nagy, vékony ajkán túlvilági mosoly lebegett.

Utnapistim megrendülve nézte. Ugyanaz a férfiú, aki meglátogatta, ugyanabban a ruhában, ugyanúgy, ahogy nála megjelent.

Lugal Utnapistimre nézett. Arca megrezzent. Mosolya gyöngéddé lágyult. Szemén látszott, hogy ugyanazt gondolja, amit Utnapistim: ez az a férfiú, aki nála megjelent, ugyanabban a ruhában, ugyanúgy, ahogy meglátogatta őt.

Utnapistim ezt gondolta:

- Szeretettel, szánakozással nézlek, ó, Lugal, testvérem! Miért nem tudtalak meggyőzni, hogy az örökkévaló Atya szavát kövesd, a békét szolgáld, s néped tekintetét feljebb való dolgokra irányítsd? Most együtt szolgálhatnánk népünk javát, keresnénk a menekülés útját s mentenénk meg az emberi nemet az Égi Gyík haragjától... Itt állasz megalázva, megkötözött kézzel, birodalmad romba dőlt, s mindkettőnk népe vesztébe rohan. A tiéd, mert legyőzték, a miénk, mert győzött.

Lugal pedig ezt gondolta:

- Szeretettel, megbocsátással állok előtted, ó, Utnapistim, testvérem! Miért nem tudtalak meggyőzni, állj a nép elé, s mondd meg az igazat? Miért nem segítettél, hogy jót cselekedjem? Miért nem támogattál, hogy főpapi s királyi hatalmammal megteremtsem a békét, fölépítsem a romokat, helyreállítsam a szilárd rendet, közös tanácsba hívjam Véneiteket, s együtt építsük föl a tornyot, amely megment bennünket a Vörös Sárkány dühétől? Ó, Utnapistim, te tudod, nem lázadtam én, hanem betöltöttem mint király az istenek rendelését, hogy békét, igazságot s menekülést hozzak a népeknek...

Eközben Enmu-dugga, a turtán, pattogó hangon, erélyes szavakkal beszélt. Vázolta a hadjárat lefolyását, az erechi csapatok nehéz, halálmegvető harcait, okos hadmozdulatait, a vezérkar terveinek pontosságát, céltudatosságát, a fegyverek győzhetetlen jóságát, az erechi nép istenbe vetett rendíthetetlen hitét s az ellenség minden képzeletet meghaladó aljas, megátalkodott öldöklési, rombolási dühét.

- Mindabban, ami történt, s amit a magunk szemével is láthatunk, Lugal a bűnös. De bűnösek a szurippaki Vének, a papok, mert hazug hittel töltötték meg ostoba népüket. Bűnösek az elöljárók, mert munkájukkal szolgálták az istentelenség, az árulás és a rombolás ügyét. Bűnösek a vezérek, mert haditerveket gondoltak ki az igaz ügy ellen, a fegyverkészítők, mert a katonáknak mérgezett nyilakat, fúvócsöveket, pajzsokat, sisakokat, köpönyegeket készítettek. Bűnösek az élelemraktárak felügyelői, mert a nép testi erejéről, amíg tudtak, gondoskodtak, a vízvezetékek elöljárói és a ciszternák felvigyázói, mert, amíg lehetett, vizet adtak a városnak, holott ha nem adtak volna, az igaz ügy régen diadalra jutott volna. Most csak e megvetendő, hitvány, áruló király áll előttünk - harsogta érces hangon, s rámutatott Lugalra. - Papjai, vezérei, felügyelői, elöljárói azonban börtöneinkben várják sorsukat. Aki elmenekült, vagy elbújt, hiába reménykedik. Elfogjuk, ajkukba szíjat fűzünk, s megkötözve hurcoljuk őket ide az Igazság trónusa elé. Amíg pedig én, az Istenek Ereje, itt állok a helyemen, s fegyver lesz a kezemben, a szívemben hit Anu, Istár és valamennyi isteneink, istennőink örökkévalóságában, soha-soha többé meg nem ismétlődhet efféle árulás, lázadás, az örök békesség ilyen megvetendő... megvetendő...

- Megbontása - szólt közbe Ilan-semea.

- Megbontása, ezt akartam mondani - fejezte be a turtán, s fújva leült.

Anmi-szaduga a földek állapotáról, a gabona és a gyümölcs mennyiségéről, a hadjárat okozta pusztulás mértékéről számolt be. Kifejtette, hogy az emberiség mindezt Lugalnak s társainak rovására írja. Amit Lugal elkövetett, megcsúfolása Niszaba istennőnek. A szent titkot, isteni törvényeket tipró király-főpapot s minden hozzátartozóját, minden hívét és szolgáját ki kell tehát pusztítani.

Lala a csatornákról beszélt. Mit, hol s hogyan romboltak szét a szurippaki hadak a király parancsára.

Ilan-semea halk, zümmögő hangon a romba dőlt épületek, feldúlt otthonok siralmas képét rajzolta meg. Követelte, hogy Szurippak városát tövig rombolják le, köveit hordják szét, szántsák föl, sóval vessék be utcáit, minden falut égessenek föl, a szurippaki népet telepítsék széjjel Erech megnagyobbodott birodalmának kietlen területein, építményeiket, bástyáikat adják át az erdei embereknek s a denevéreknek, baglyoknak méltó tanyául.

Utnapistim csak hallgatott. Szemét nem vette le a mozdulatlanul álló királyról. Hallotta a szónokokat, értette is őket, de szívében keserű szánalom ütött tanyát. Tudta, ha most föláll, s megmondja az igazat, senki sem érti meg. Pedig mit vétett ez a király? Nem tehetett mást, mint amit tett, hiszen király volt. Ha egyebet cselekedett volna, elárulta volna országát. S mit tettek a Vének? Lázadónak, istentelennek, árulónak nevezik őt, megbüntetését kívánják. Ha nem tennék, elárulnák az országot. Mondja ezt meg nekik? Istentagadónak, lázadónak neveznék őt is. És igazuk lenne. Valóban elárulná Erechet. A győzelmet, a szenvedést, a halottakat és a hontalanná letteket.

De ha nem szól, elárulja Anut. Anu benne ragyogó fényességét, szüntelen a szívében suttogó, mindenen átható hangját. Anu örök, időtlen igazságát: a szeretetet.

Kit kell inkább szolgálnunk? Anut vagy Erechet?

Nyilvánvaló, hogy Anut.

Lugal jelentősen, hosszan ránézett. Ezt mondta a szeme: „Ó, Utnapistim, testvérem, akinek őse ugyanaz volt, mint az enyém, s ott uralkodott, ahol én uralkodtam, te tudod, mi lakik a szívemben, te tudod, hogy nem bűnös vagyok, hanem legyőzött!”.

Utnapistim fölemelkedett helyéről. Minden arc feléje fordult.

- Ó, Ragyogó, s ti Vének és bölcsek - mondta mély, lassú hangon. - Hadd szóljak én is, aki e társadalom törvényeit adtam nektek, s nem kívántam tőletek sem hatalmat, sem katonát, sem birtokot, sem egyéb javakat. Itt áll előttünk Lugal, a főpap és király, megkötözött kézzel, megalázott szívvel. Háta mögött egy rombadőlt birodalom, összedőlt trónus, porba omlott istenek. Nézzétek őt. Szíve vérzik a népe romlásán, birodalma vesztén, fényes palotáinak romjain. Nézzétek őt, és értsétek meg. Király volt, uralkodott. Anu, az égi Atya parancsa pedig így szólt: „A király hordozza a királyi pálcát, üljön királyi széken, s uralkodjék az én nevemben. Sorsa: dicsőség és vereség." És ezt mondja Anu: „Hitvány király az én szememben, aki nem hordozza a pálcát, s nem uralkodik, aki megriad a dicsőségtől és a vereségtől." Ezt mondja továbbá Anu: „Aki fegyvert visel, ne rettenjen meg az öléstől. De elbukik az, aki öl." Lugal király volt. Hordozta a pálcát, uralkodott, dicsőségben s vereségben volt része. Viselte a fegyvert, nem riadt vissza az öléstől, elbukott, mert ölt. De gondoljátok meg, ti Vének, ti is uralkodtok, ti is pálcát viseltek, mint ő, nektek is dicsőségben, győzelemben van részetek, mint neki volt. És ti is megverettek, mint ő megveretett. Gondoljátok meg azt is, ti Vének, bölcsek, ti is fegyvert viseltek, ti sem riadtok vissza az öléstől, győztetek, de megölettek, mert öltetek. Ó, barátaim - kiáltott fel s ragyogott az arca, fekete kezét fölemelte -, értelmetekhez szólok, mint annyiszor! Mondjatok le most az értelmetekről. Mert az azt kívánja, hogy büntessétek meg Lugalt, vezéreit, tisztviselőit, népét, büntessétek, ahogy nektek tetszik. De ti mondjatok le a büntetésről! Fegyvert fogtok, s elveszitek ellenségetek földjét, jön az ellenség, és elveszi a földeteket. Mondjatok le a hatalomról, amely kezetekbe adta Lugalt és birodalmát. Mondjatok le a fegyverről, amellyel győztetek. Mondjatok le a hatalomról, amely előtt leomlanak Szurippak falai, palotái és templomai. Mindez mulandó, apró-cseprő hiúság. Tekintsetek éjszakánként az Ég szilárd boltozatára. Ott kúszik felénk az Égi Gyík. Lappangva, nesztelenül, vörös fényben közeledik, torka tátva, szörnyű fogai vicsorognak. Gondoljatok arra, hogy az Egek szilárd boltozata leszakad majd, az oszlopok összeomlanak, a föld megrendül, víz, vas és hamu hull a világra, forró víz zuhog a magasból, a tengerek kicsapnak medrükből, jóságos isteneink rémülten menekülnek, s Anu bezárja fülét jajgatásotok előtt, mert nem figyeltek az Ő szavára, amely szívetek mélyén suttog. A józan értelem nevében kérlek: cselekedjetek a józan ész ellen!

Leült.

Hosszú csend támadt. Azag Aja, a Sugárzó, sokáig ült hunyt szemmel a székén. Mindenki leste a szavát, hogy hozzá igazodjék. Mert Utnapistim felszólalása megdöbbentette őket. Elméjük megzavarodott.

Végre megszólalt a főpap. Hosszasan nézegette kifeszített úszóhártyáit. Egy kissé mintha gúnyosan mosolygott volna.

- Barátunk, Atra-Hasis, a Nagyeszű, nem először lep meg bennünket szavainak mély értelmével, felfoghatatlan bölcsességével - kezdte lassan. - Emlékszünk, barátaim, ti Vének, arra a tanácskozásra, amikor először hallottunk az Égi Gyíkról. Akkor úgy véltük, Atra-Hasis nem értette helyesen Anu szavát. Mert mit kívánt Atra-Hasis? Azt kívánta, mondjunk le hatalmunkról, hadainkról, fegyvereinkről, tudományunkról, varázserőnkről, ne átkozzunk többet, s ne védekezzünk ellenségeink átka ellen, ne építsünk, s ne romboljunk. Hanem várjuk Anu jóságos szavát, hogy tudjuk, miképpen meneküljünk meg a pusztulástól. Azóta, ó, ti bölcs Vének, sok idő telt el. Nemzedékek születtek s haltak. Falak omlottak, újak épültek. É-anna temploma kibővült, kincsei megszaporodtak. Városunk falai megnőttek, gátjai megerősödtek. Haderőnk félelmes lett a népek előtt, fegyvereink összezúzták a hazugság és lázadás várát. Íme, győztünk, megteremthetjük az örök békét. Az Égi Gyík közeledett ugyan, de nem vesz-

tünk el haragjától. Most félelmünkben, holott erre semmi okunk, mert hiszen Anu orcájának napja reánk sütött, eresszük szélnek ellenségeinket? Adjuk vissza fegyvereit? Lakassuk jól, hogy meghízzék, mint egy tíz gar nagyságú sárkány, s végül fölfaljon bennünket? Szolgáltassuk ki Anu igazságának megnyert ügyét azoknak, akik elárultak? Ó, Atra-Hasis, nem látod, mit jelent a győzelem? Anu így szól: „Annak adom a győzelmet, aki az én nevemben harcol, annak adom az uralmat a világon, aki engem szolgál. És annak a fejére helyezek koszorút, aki az Igazságért küzd." Miután Erech győzött, kétségtelen, hogy Erechnek van igaza. Lugalt megalázta Anu, s megtaposta Istár. Kétségtelen tehát, hogy Lugal szolgálta a gonosz ügyet. Nem, ó, Atra-Hasis! Kövessünk el mindent magunkért, ne rettenjünk meg az ellenség gonosz erejétől. Örvendezzünk a diadalon, s tegyünk eleget Istár parancsának: büntessük meg az ellenséget, mert bűnös a háborúban, a vérben, a pusztulásban. Ha így cselekszünk, Anu elhárítja fejünk felől az Égi Gyíkot, ha ugyan romlásunkra törne csakugyan. De én ebben is kételkedem. Az Égi Gyík jött és megy. Bibbuk száguldanak az Égen, amint Ninib akarja. Hány Bibbu s hány csóvás farkú sárkány és kígyó rohant át eddig az Égen, mióta fennállanak az egek oszlopai?

- S többször el is pusztították már a világot - jegyezte meg Utnapistim.

- Igaz - bólintott a főpap -, szent könyvek írják, s magunk is tudjuk, Beavatottak, hogy a világ oszlopai időnként megrendülnek, eltűnnek a szárazföldek, és újak támadnak. De az emberi nem megmaradt s meg fog maradni, mert Anu így akarja. Mint Hétil, a költő, igen helyesen mondta nekem egy régi beszélgetésünk során: „Nem ehetünk füvet, nem ölelkezhetünk hátulról asszonyainkkal, mint az erdei szőrös emberek." Sőt ellenkezőleg. Mindezt megértvén, büntessük meg Lugalt, ahogy szörnyű sorsa neki megszabta.

Ezzel a Vének valamennyien egyetértettek. Bölcs nyugalmukat elveszítve, egymás szavába vágva újabb és újabb érveket kiáltoztak Utnapistim felé. S diadalmasan nézték Lugalt, aki megszíjazott kézzel, egyenesen állva, mozdulatlanul, ajkán szomorú, megvető mosollyal várta sorsát.

19

A háború kimenetelében az erechbeliek közül természetesen senki sem kételkedett. S az is csak természetes, hogy ugyanígy állt a dolog hosszú ideig Szurippakban is. Hiszen a népet itt is, ott is Beavatottak vezették, ők pedig ismerték az istenek akaratát, a Szent Számok titkát. Ők mutatták be az áldozatokat a nép nevében. Arról az erechiek is, a szurippakiak is meg voltak győződve, hogy az Igazság az ő oldalukon van.

Nos, az igazságban a szurippaki nép akkor sem kételkedett, amikor legyőzték. Fogcsikorgatva tűrte a szenvedéseket, mert úgy vélekedett, hogy az Igazság elbukott ugyan, de fel fog támadni, győz, és bosszút áll a vereségért.

A diadal nagy napjaiban a Vének Tanácsa úgyszólván állandóan együtt volt, csupán az áldozatokra szakította meg üléseit. Sorra kerültek Lugal után az összes elfogott vezetőférfiak. A turtán s egész vezérkara, azok kivételével, akik a hegyekben bujdostak, Eriduba szöktek, vagy Szurippak kikötőjében tartották még magukat az utolsó csepp vérig. De nemcsak a katonai vezetők, hanem a polgáriak is. A nubanda, azaz a király kincstárosa. A muzaz-ékalli, azaz a királyi palota felügyelője. A hazánu, azaz Szurippak főpolgármestere. A nágiru, azaz a munkások elöljárója. S így tovább. Bűnösök hatalmas tömege várta büntetését a pincebörtönökben, az előkelőbbek külön-külön, a kisebb rangúak összezsúfolva, mint a birkák. Sorsukon nem csodálkoztak. Ha ők győztek volna, éppen így bántak volna el az erechiekkel. (Amíg lehetett, el is bántak.) Utnapistim igazságát: „Jaj a legyőzötteknek, százszor inkább jaj a győzőnek",

nem ismerték, így ezzel nem vigasztalták magukat. De megnyugtatta őket, hogy Sziruppak istenei örökkévalók, s megtorolják a rajtuk esett sérelmet, továbbá, hogy az Alvilágban mint hősök, ételben-italban, kényelemben részesülnek a világ végezetéig.

É-anna hatalmas csarnokában s az udvaron, óriási néptömeg jelenlétében, mindennap nagy zibut, azaz nagy mészárlást rendeztek. Az áldozatra szánt szurippaki bűnösöket vagy egyenként, ajkukba fűzött szíjon, megkötözött kézzel, mezítelenre vetkőztetve vezették az oltárhoz, ahol fáradhatatlanul sürgő-forgó éneklő és zsolozsmázó papok fölhasították a mellüket, szívüket kitépték, tagjaikat földarabolták, s kiosztották a szent falatokra áhítozó népnek, vagy tömegével, nyakukat zebufogathoz használatos igába szorítva, kezüknél fogva összeszíjazva hajtották áldozatra. A legelőkelőbbek szemét szívük kilépése előtt kétágú tüzes vassal kiszúrták, hogy földi büntetésben is legyen részük. A templomváros felől minden reggel hosszú kettősórákig tartó jajgatás, üvöltözés, hörgés, eget verő örömujjongás, ájtatos énekszó, harsonazengés, dobdübörgés hallatszott. Az oltár kövét vastagon bevonta a vér, mint a szurok. Vérben tocsogtak a papok. A falakra is magasan fölfröccsent a kénszagú, fekete embervér. Erech népe a győzelem, a bosszú, a sugárzó Igazság, a vér, a sör és a papnők által bőven osztogatott kéj mámorában tobzódott. Az emberek táncra kerekedtek az utcákon. A környező erdők majmai már vissza sem tértek tanyájukra, szállást ütöttek a városban, csapatostól ténferegtek szerteszét, megkeresték az elhagyott ivóedényeket, a nyitva felejtett borosvermeket s ittak, amennyi beléjük fért. Papagájok serege röpködött mindenfelé, majmok, emberek vállára telepedtek, vagy részegen bukdácsoltak a porban. A szemét s a csontok eltakarításával foglalkozó kutyák rájuk sem hederítettek.

Lugal megvakítását s föláldozását utoljára hagyták. Mint királynak s főpapnak jelen kellett lennie honfitársai, bűnös cinkosai kivégzésén. Összekötözött kézzel, két előkelő katona őrizete alatt minden reggel É-annába kísérték, ott állt az oltár mellett egyenesen, mozdulatlanul, komolyan, nagy, keskeny ajkán alig lebbent a mosoly, mintha révületben élt volna. A kivégzettek kínján, jajgatásán, vérük láttán szeme sem rebbent. Méltóságosan viselte bíborvörös tiaráját, hímzett köpönyegét, fehér vállkendőjét s álszakállát.

Ez időben Utnapistim, Hétil, Namzi, Ur-Ba'u meg Gubbubu ismét találkozott Simetánnál a Csillagtorony tetején.

Az asztalkán most is mirszu, söröskancsó meg ivóedény állott. Sötét volt, fenn gomolygó esőfelhők rohantak. Az Égi Gyík - Simetán Nannarnak nevezte - hol elbújt a felhők mögött, hol előbukkant, hatalmas korongja vörösre festette a felhők szegélyét. Az álomba merült városból csak kutyaugatás meg a falakon álló őrök kiáltása hallatszott, amint a múló kettősórák számát továbbadták egymásnak. Beláthatatlanul sötéten nyúlt el a megnőtt mocsár. Ha Nannar kidugta vörösezüst orcáját, a víz megcsillant, feketén váltak ki a nádasok, az óriási páfrányok csipkésen tükröződtek a vízen. Békabrekegés, madárvijjogás, majmok füttye, álmukból fölvert papagájok veszekedő ricsaja s egy-egy toronymagasan fölemelkedő sárkány ijesztő ordítása verte föl az éjszakát, Nyugat felől meg a dagadó tenger hullámverése harsogott ütemesen. A tenger fölött pásztás eső zuhogott, olyan volt, mint egy óriási hárfa.

A hat jó barát hallgatagon nézte a felhők vonulását s Nannar bujdosását a felhők között.

- Ne tagadjuk, ó, barátaim - szólt mély, dörmögő hangon Hétil, a szerelmi dalok költője -, gyönyörű s örökre emlékezetes ünnepségekben van részünk. Te, Namzi, úgy vélekedtél, hogy az emberi nem története nagyjából befejeződött. Én pedig úgy látom, a főpapnak van igaza. Új korszak előtt állunk, az istenek soha nem képzelt hatalomban, gazdagságban, fényben részeltetnek bennünket, s a kőtáblák örökre hirdetik majd Erech nem halványuló dicsőségét. Mert Erech lesz az úr a világ négy táján, Erech szabja meg az emberi nem útját.

Nannar előbukkant, fénye elöntötte Namzi gyermekes arcát, fazékszerű koponyáját. Éppen szemközt ült az Égi Gyíkkal, sugarai ráhullottak. Namzi ábrázata vidor volt, hangja kacagó.

- Várd meg a végét, ó, Hétil. Olyan borzalmas pusztulás szakad ránk, hogy az égi istenek riadt egerek módjára bújnak majd az Egek zugaiba! Én már nem érem meg, hamar meghalok, de emlékezzetek szavaimra.

- Én bizakodó vagyok, ó, barátaim - nyögte fátyolos, beteg hangon a csillagász. - A győzelem visszaadja a népet Anunak, s ti, akikhez fogható tudósok, művészek nincsenek semmilyen országban, hozzáláthattok tulajdonképpeni hivatásotok betöltéséhez: a világ minden népét Anu ismeretére tanítani, az ő dicséretét zengeni. A ti vezetésetek alatt csodálatos templomok, könyvtárak, csillagnéző tornyok, gátak és bástyák épülnek majd. Nannar keringésében mintha lassúbbodást látnék.

- Sok jót remélek a győzelemtől - csatlakozott hozzájuk Gubbubu méltóságosan, miután ivott egy korty sört. - Egyfajta bizakodásra nemcsak szükségünk van, de okunk is. Tegnap megint egyszer Enmu-duggánál vacsoráztam. Híreim ilyenformán megbízhatók. Sajnos, nem részletezhetem őket. Bizalmasok. Nyugodtak lehettek, Erech megint egyszer bebizonyította a világ előtt, hogy Anu törvényeit képviseli a földön. Ez egyfajta tiltlmut is jelent számunkra. És bár messze elmaradtunk más nagy birodalmak mögött, amilyen például Aztlán, ezután semmi akadályát sem látom, hogy az igazi nagy alkotások alapjait megvessük, főképp, ha szövetséget kötünk Aztlánnal, s átplántáljuk az ő tisztultabb, fenségesebb micsitijüket, amely egyfajta közeledést jelent Anu aztláni értelmezéséhez. Most erről írok éppen aztláni tapasztalataimról szóló igénytelen feljegyzéseimben.

Hétil koszorús nagy fejével bólogatott.

- Föláldoztam elsőszülött leányomat Istárnak, ó, barátaim - dörmögte medvehangon. - Büszke vagyok rá. Az áldozat nem volt hiábavaló.

- Miről beszéltek? - üvöltötte Ur-Ba'u.

Simetán hangtalanul, ajkával erősen tátogatva megmagyarázta, miről folyik a szó.

- Igen. Igen - dünnyögte Ur-Ba'u. Majd fölrikoltott: - Hétil áldozata hiábavaló volt!

- Nem volt hiábavaló! - magyarázta Simetán kézzel-lábbal. - Ezt mondja éppen.

- Hát én meg éppen azt mondom, hogy hiábavaló volt! - üvöltötte Ur-Ba'u. Nannar most rávetette sápadt sugarait: mély árokkal szántott arca eltorzult, mintha fájós foggal kavicsba harapott volna.

Meghökkenve, kíváncsian, ellentmondóan tekintettek rá.

- A kegyetlen Istár megharagudott az emberi nemre! - kiabált Ur-Ba'u, mintha nagy térségen nagy tömeghez intézné látnoki szavait. - Bement az istenek tanácsába... Verd meg az embert, Anu, kiáltotta, mert eltávolodott tőled! Az anunnakik emeljék föl fáklyáikat! Rammán dühöngése az égig hatoljon! Változtasson minden világosságot sötétséggé... Zúdítsa föl a tengerek vizét a hegyekre, zúdítsa le a vizet az emberekre, mint a háborút! Ne lássa egyik a másikat! Legyenek valamennyien fölismerhetetlenek az Égből. Így ordított a szép hangú Istár. Háború? Győzelem? Patkányok viaskodása, eszeveszett futkosása csupán. Hétilnek fáj, amit mondok, de nem tehetek róla.

Ba'u Szolgája hirtelen elhallgatott s körülnézett.

- Kiabáltam talán? - kérdezte suttogva.

- Kiabáltál, ó, barátom felelte Namzi vidáman. - Holott az igazságot suttogni sem szabad.

Nevettek s ittak.

- Mit nevettek? - suttogta Ur-Ba'u.

Simetán megmagyarázta neki. Majd szorongva fölugrott, s elrohant.

- Egyre betegebb! - üvöltötte Ur-Ba'u. Ezzel visszavonult önmagába, kezét keresztbe tette ölében, eltakarta szakadozott pálmalevél szoknyáját, s mereven a messzibe nézett.

- Nincs igazatok! - kiáltotta dühösen Hétil, s fölkapta nagy, nehéz fejét Nannar előbújó világosságában. - Pusztulás! Az emberi nem történetének vége! Ostobaság. Azag Ajának van igaza. Mind rosszul értitek Anu szavát. Atra-Hasis véleményét ismerjük. Most is elmondta a Vének Tanácsában. Azag Aja közölte vele, hogy nincs igaza. A Vének közül senki sem értett vele egyet. A Vének is az én véleményemen vannak. Föláldoztam elsőszülött leányomat Istárnak, s nem tettem hiába... nem hiába tettem... - nagy könnycseppek gurultak végig csontos fekete arcán, koszorús fejét lehajtotta. Egyszerre sötétség borult reá.

Namzi vidoran nevetett.

- Barátunk, Ur-Ba'u egyfajta tévedésbe esett - fejtegette kimérten Gubbubu. Apró kontyából a tollak úgy meredeztek, mintha fényes, kopasz koponyájából sugarak lövellnének. Megsimogatta kicsiny álszakállát. - Nem szokatlan olyan embereknél, akik egyfajta hamis világba zárkóztak. Ur-Ba'u nem is egy, hanem két világba zárkózott. Kissé nehezen hall. S ezenfelül napjait évezredek óta szent iratok olvasásával, tanulmányozásával, értelmezésével tölti. Ur-Ba'u nagy elme, de egyfajta csimtlu hibájába esett, mint Aztlánban mondják...

Ur-Ba'u nem sokat hederített rájuk. Ügyesen maga elé kanyarította a mirszut tartalmazó tálat, ujjaival szaporán szedegette a tejszínes gyümölcspépet, hogy mozdulatlan szájjal eltüntesse. Közben egyre a távolba meredt, mintha a fejében hullámzó örök zúgásból hangok érkeznének, s azokat figyelné. „Anu kutyája" - mondta rá Hétil, a költő, s most valóban olyan volt, mint egy emberarcú, hűséges kutya, amint láthatatlan felséges Gazdája hangjait füleli. Közben belenézett a korsóba. Látta, hogy jócskán van még benne. Gyakorlott mozdulattal megtöltötte kupáját, egy hajtásra kiitta. Keresztbe tett kézzel ült aztán, nehogy szoknyája résén kilátsszék valamely testrésze, behunyta a szemét, s ugrásra kész nyugalomba merült.

- Mit mondtál, ó, tudós - fordult a visszatérő Simetán felé Gubbubu. - Nannar most nem közeledik?

- Most valóban mintha nem közelednék - nyöszörögte Simetán görnyedten. - A betegségem ugyan semmivel sem könnyebb, de műszereim és számításaim azt mutatják, hogy a kör, amelyen a gonosz isten kering, egy darab idő óta nem szűkül.

- Tudtam, hogy így lesz - bólintott Gubbubu. - Ki is fejtettem véleményemet. Nannar jön, Nannar megy. Talán emlékeztek még.

- S mi megmaradunk - sóhajtotta Hétil bizakodóan. - Hová is mennénk? Hol lenne mentség az Égi Gyík elől, ha csakugyan Istár kívánságára küldte volna Anu, hogy elpusztítsa az emberi nemet?

Utnapistim az egész beszélgetés során szótlanul üldögélt a terasz párkányán s az éjszaka borongó-derengő képeit, zavaros hangjait, a nehéz felhők iramodását, az Égi Gyík vándorlását figyelte. Egyszersmind önmagában is elmélyedt. Számba vette érzéseit. Az agyában szinte elviselhetetlenné fokozódott feszítő nyomást, a szívét el-elfacsaró szorongást. Nem hallotta a vitát, de magában egyre ezt mondta: „Igazam van! Igazam van!" Teste-lelke eggyé vált a világgal.

- Anu Atyám! - kiáltotta szokása szerint riadtan Ur-Ba'u, s fölpattant üléből. - Késő éjszaka van, s én még itt ülök. Holott a feleségem beteg, aggódik értem, egyedül van otthon. Ne haragudjatok, ó, barátaim, mennem kell.

- Én is megyek - emelkedett föl a helyéről méltóságosan Gubbubu. - Még gondolkoznom kell aztláni utazásomról szóló művem egyes részein.

A többiek is mentek. Csoszogó lépésük lassan elhalt a lépcsőkön. A torony alól még hallani lehetett halk, dörmögő beszélgetésüket s Hétil szavait: „Simetán megmondotta, hogy nem közeledik!" Eltűntek az éjszakában.

- Csakugyan azt mutatják a méréseid, ó, Esthajnal - fordult Utnapistim a görnyedten üldögélő Simetánhoz, amikor kettesben maradtak -, hogy Nannar nem közeledik?

- Ó, Atra-Hasis - nyöszörögte Simetán, alig hallható fátyolos hangon. - Neked megmondom az igazat, úgysem titkolhatnám el. Az Égi Gyík mozgása rohamosan gyorsul, kettősóránként már öt és fél ívpercet tesz. Pályafutásának köre szűkül. Avagy nem érzed magadban gonosz erejét? S nem látod a tenger félelmetes duzzadását, a vizek növekedését, a fellegek sűrűbb voltát, nem látod, milyen tébolyodottak, eszeveszettek az emberek? Vajon ezt a véres háborút, amelyben isteneket döntenek porba, nem Nannar gonosz sugárzása zúdította a népekre? Ó, jaj - nyögte s meggörbült, mindkét tenyerét a hasára szorította -, olyan beteg vagyok már... alig vonszolom magam... Az orvosok mondják, a város teli van asszonyokkal, akik beteg hólyagjukat s petefészküket hiába gyógyíttatják, s meddők, mert elmarad a tisztulásuk... Ez mind Nannar...

- Miért nem mondtad meg az igazat? S a Vének Tanácsáról miért maradtál el?

- Ó, barátom, Atra-Hasis, hogy mondtam volna meg az igazat Hétilnek, aki föláldozta a lányát, s most zokogva viseli a koszorút? Miért mondtam volna meg Gubbubunak, aki új korszakot vár Erech győzelmétől, s Aztlánból akar átplántálni holmi ticstlu-micstlukat? Ur-Ba'u amúgy is tudja az igazságot, s füle süket az én együgyű hazugságom iránt, Namzi pedig úgysem hiszi, amit mondok, azzal sem törődnék, ha a számok könyökhosszúságú sorát tárnám elé. A Vének Tanácsáról elmaradtam, miután beteg vagyok, alig mozdulhatok... Elvégre nem szaladhatok ki minden pillanatban vizelni a Föld istennőjének szentélyéből!

- Igazad van, ó, Simetán, én is hiába mondtam meg az igazat. Te talán igaz horoszkópokat adsz át a hatalmasoknak, ó, Simetán?

Simetán a fejét rázta.

- Még az vigasztal - suttogta -, hogy hazám győzött a háborúban. Hadd örvendezzék a pusztulás felé rohanó Erech a diadalnak.

- Holott még ezt a háborút is elveszti s mondhatatlan megaláztatásba, nyomorúságba, reménytelenségbe zuhan - mondta Utnapistim.

- Mindig hiszek neked, ó, Nagyeszű - vitatkozott görcsösen Simetán -, tudod, elsőnek tartalak a Beavatottak és Bölcsek között. Habozás nélkül követlek és szolgállak, amint kívánod. De ebben az egyben szemközt állok veled. Bocsáss meg!

- Várd meg az események végét - intette Utnapistim mosolyogva. - Egyébként mit jelent, ha a világot legyőzzük is, de magunkat elveszítjük?

- Addig is lefolyik néhány évszázad Belit-szeri homokóráján, ó, Atra-Hasis. És miután az emberek a pillanatban élnek, s törvényük a homokóra, addig is vigadhatnak, születhetnek, építhetnek, bőven arathatnak s hajózhatnak... A többivel pedig miért törődnénk? Ezért örvendezik a szívem a győzelmen, s ezért adok hálát Istárnak a háború szerencsés kimeneteléért.

- S a horoszkóp?

- A horoszkóp? - töprengett Simetán elrévedezve. - Valóban, helyesen kérdezted, ó, barátom. Még engem is meglep, milyen biztosan tudsz mindent. Ami a horoszkópot illeti, éppen Nannar együttállása Dilbattal nem sok jót jelent Erech számára. De hátha kering valahol egy láthatatlan, ismeretlen csillag, amely javunkra dönti el majd az aggasztó jóslatot?

20

A hajnal kéken derengett a Világ Gátjainak szélén, hűvös hal-, víz- és növényszagú szél suhant el a Csillagtorony terasza fölött. Nannar korongja elsápadt. A felhők közül kiragyogó csillagok eltűntek. A torony alatt elterülő város szűk utcái lassanként kihasadoztak a szürkület homályából, utolsót kiáltottak az őrök, messziről, mint sáskacirpelés, már hallatszott a korai dolgukra iparkodó zebukordék otromba kerekeinek zörgése. Vörös csík jelent meg a fellegek résén: a Világ Küszöbére lépő Samas királyi palástjának szegélye.

Simetán meg Utnapistim még egyszer a teraszon üldögélt. Egy szolga a csillagász parancsára kendőket hozott. Vállukra vetették a kora hajnali hűvösségben. Szótlanul ültek, nem is tudták, miért. Mintha vártak volna valamit, valami meglepő, szörnyűséges, végzetes eseményt.

Ekkor a kikötő felől, nagyon-nagyon messziről, kiáltozás neszezett. Majd mintha kagylókürtök vonítottak volna. A terasz nyugati párkányához mentek, figyelték a tenger felől érkező hangokat.

- Katonák - jegyezte meg Simetán.

- Harsonáznak, dobolnak, kiáltoznak - tette hozzá Utnapistim.

- Tán Lugal föláldozására készül valami - vélekedett a csillagász.

Figyeltek. Mintha az Egek pereméről bámultak volna le a mélyben elterülő világra. A lárma csak úgy szűrődött föl ide, mint a homokóra pergő szemecskéinek finom nesze.

A felhők szétbomlottak, s a ködfátyol mögül, amit a hajnali szél úgy teregetett, mint egy óriási kendőt, kicsillant a tenger borzongó tükre.

- Mennyi hajó! - kiáltott föl Simetán örömmel. - Nem is tudtam, hogy ennyi hajónk van. Úgy mozognak, mint csiszolt ezüstön a legyek.

Ordítozás, dobszó, harsonázás zűrzavara támadt a tenger felől.

- Hajók - mondta Utnapistim is, miután jól szemügyre vette a tengert a gátak ölelő sötét karjai között. - Csakhogy nem a mi hajóink... Idegen hajók.

- Idegen hajók? Honnét jöttek volna?

- Szurippakból. Az ellenség betört a kikötőbe.

A csillagász arca olyan sápadt volt a reggeli fényben, mint a penész.

Mindez aznap reggel történt, amikorra Lugal kivégzését tartogatták.

Minden eddiginél dicsőségesebb reggelt várt Erech népe, s minden elgondolhatónál gyalázatosabb napra virradt.

Mondottuk, hogy mire a Nap fölkelt, Szurippak elszánt hősei úgyszólván veszteség nélkül elfoglalták a kikötőt a tengerre szögellő védőbástyák karéjában. Valamennyi móló, rakodópart, áruraktár, a partra nyíló tágas piactér s a piactérre torkolló valamennyi utca bejárata a

hatalmukba került. Megszállták a hajógyárat s a fegyverraktárt is. Most már, igen bölcsen, egy pillanatot sem vesztegetve fosztogatásra s a lakosság fölkoncolását is későbbre hagyva, csoportokat alakítottak, s a vezetőknek megszabták, mely irányba nyomuljanak előre, hogy a kijelölt fontos épületeket, elsősorban a katonaság laktanyáit, a fővezér székhelyét, a vízvezetékeket és ciszternákat, valamint a világ négy tájéka felé nyíló bástyakapukat elfoglalják.

A házaiból gyanútlanul kilépő vagy a lármára riadtan kiszaladó erechi polgárság ámulva látta az utcáin rohangáló szurippaki katonákat, kezükben hosszú fúvócsöveiket, karjukon a kis kerek pajzsot, fejükön a bőrsisakot, vállukon a vastag pálmarostból szőtt köpönyeget, amit az erechi nyilak ellen viseltek. Szurippak hősei vadul ordítva rohantak végig a szűk utcákon, a fejvesztetten rájuk törő erechi katonákat rövid, sarló alakú kardjukkal vágták-kaszabolták, a menekülők után pontosan találó mérgezett nyilakat fújtak. Egy-két kettősóra lepergése után úgyszólván egész Erech az ellenség birtokába került, kivéve É-anna hatalmas épületcsoportját, a bástyák néhány szakaszát s az északi kaput.

Hogy mondhatnók el, mekkora rémület, riadalom, kétségbeesés, zűrzavar tört ki Erechben? Hogy tarthatnók számon a laktanyáikból kirohanó csapatok fejvesztett nyargalását, az utcákon kavargó nép iszonyatát, harsonák vad üvöltését, dobok dobogását, ordító torkok állati hangját, visító nők visítását, haldoklók hörgését, fölgyújtott házak gerendáinak ropogását? Vágtató zebuk bőgését, kordék csikorgását, hajcsárok ordítozását, cifra gyaloghintók porba hullását, megveszett kutyák ugatását, elgázolt gyermekek báránybégetését? Erechben kitört a pánik.

Ezzel pedig a szurippakiak körülbelül meg is nyerték a reménytelen csatát. Győzött az esztelenség, a vakmerő őrület, a józan ész ellen föltámadt kétségbeesés.

A szurippakiak villámgyorsan kiszabadították börtönben sínylődő honfitársaikat, fegyvert nyomtak a kezükbe, s a megalázott, meggyötört férfiak szívében magasra csapott a bosszú dühe. Ha volt közöttük, aki gyáván megadta magát, most hőssé vált az is. A hősök pedig félistenekké.

É-anna megostromlását ezekre a hősökre és félistenekre bízták, ők már ismerték a templomvárost, eleget hajszolták őket a Hét Kapun ki s be, hogy bajtársaik föláldozását nézzék. Elégszer vonultak a magas falak között, a lépcsők rengetegén föl s le Erech csúfolódó, ujjongó, diadalittas népétől kísérve, hogy látványuk harci tüzüket, kitartásukat s végezetül győzelmi mámorukat növelje. Némelyikük alsó ajkából még kilógott a szíj, amellyel rabságba hurcolták. Sokuk csuklóján még ott fityegett a sebtiben elnyisszantott hurok vége. És sokuk arcán még ott égtek a nyál gyalázatos nyomai, amit az erechi nép köpött reá. Ezek most nem ismertek akadályt, ellenállást, félelmet, szánalmat, gyengeséget. Semmibe vették a falak magasságát, a lépcsők sokaságát, a bronzkapuk szilárd erejét, az árkádok és folyosók zegzugának tömkelegét, a fejükre hulló nyilakat, köveket, égő szurokcsóvákat, a lezúgó kardcsapásokat.

Ahogy Lugal menekült annak idején É-kur vén falai közé maroknyi hívével, úgy menekült most Azag Aja É-anna egyik udvaráról, egyik folyosójáról a másikra, egyik fala mögül a másik mögé. Társaságában volt Enmu-dugga, a turtán, néhány vezértársával, továbbá a csatornák felügyelője meg egy csoport fegyveres pap. Istár papnői közül egy megriadt csapat futkosott körülöttük mint sikítozó madársereg. A komor férfiak káromkodva kergették el őket láb alól.

Azag Aja végül Belit-szeri szentélyébe húzódott. Már arra sem volt ideje, hogy áldozatot mutasson be Anunak a Szent Számok kőedénye előtt. Riadozó füle hallotta, hogy a nagy szentélyben harc tombol: dübörgés, tompa zuhogás, csörömpölés, ordítozás zaja verődött át a vastag falakon. Azag Aja dideregve ült trónusára, szemét behunyta, néhány mély lélegzetet vett, de végül is magába roskadt. A nyitott bronzajtón sűrűn rohangáltak ki s be katonák, szolgák, hírvivők. A terem túlsó sarkában Enmu-dugga ült vezértársaival, s fogadta a híreket,

küldte a parancsokat. Azag Aja mindebből mit sem látott, s mégis tudta, mi történik nemcsak körülötte, hanem az épületek többi részében, sőt a városban is. Arca fakó volt, mint a napszítta fekete gyapjúszövet.

Egyszer csak elcsöndesedett minden. Azag Aja fölkapta a fejét. Ettől a hirtelen csendtől még jobban megrémült, mint a tomboló harci lármától.

A süket csendben mindnyájan egymásra bámultak. Enmu-dugga levette sisakját, s verejtékes homlokát törölgette.

- Bízom a fordulatban - mondta rekedten. - Ha a negyedik udvarba küldött csapatnak sikerül kivernie az ellenséget a templom keleti részéből, ellentámadást indítok. Magam állok az élére. Parancsot küldtem a városba, hogy az északi kapu őrségét sürgősen rendeljék a Gát utcába, így a kikötőt oldalazhatjuk, s elvághatjuk a tengertől.

Ekkor belépett Lugal.

Lassan a főpap trónusa elé lépdelt, megállt előtte, hosszasan nézegette Azag Ajá. Ez sápadtan meredt rá, mint egy jelenésre, sötét szeme égett.

A csend egyre feszültebb lett. Enmu-dugga s a többiek megkövültek a terem sarkában. Egy hírvivő még a fél lábát sem tette be, úgy maradt, ahogy lépett, amikor turtán parancsával éppen indulni akart.

- Ó, Sugárzó - szólalt meg Lugal csöndes, egyenletes, cseppet sem riasztó hangon. - Íme, ismét itt állok előtted. Tiarám a fejemen, királyi palástom a vállamon. De Inninni most ezt mondja: „Mily véget ért a zsarnok, mi végre jutott az elnyomó!”

Azag Aja, mintegy révületben, fölkelt trónusáról, lelépett a földre, térdre borult Lugal előtt, s megcsókolta a lábát.

- Király és főpap - mondta most már ő is nyugodt, érces hangon, még egyre a földön fekve. - Íme, a trónus. Ülj reá.

Lugal föllépett a trónus emelvényére, s az arannyal, elefántcsonttal díszített cédrusszékbe telepedett. A teremben levők mind leborultak előtte.

- Ti erechiek - emelte föl a hangját Lugal, s villogó kicsiny szemét körülhordozta a teremben levők gyér csoportján. - És te, ó, főpap! Ezt mondja Inninni, az én istennőm: „Eltörte Anu az istentelennek a botját, eltörte a zsarnok vesszejét, aki dühösen verte a népeket szüntelen veréssel és haraggal zsarnokoskodott a nemzeteken, tartózkodás nélkül való zsarnoksággal.” Tudod, mi a törvény, ó, főpap. Győző voltál, legyőzött lettél. Uralkodtál, szolga vagy. De ne tedd le főpapi tiarádat, ne vesd le övedet, ne dobd el vállkendődet. Kelj föl. Vonulj Szurippakba, hogy ott térdre vesd magad Inninni földúlt templomában, az ő újra fölállított szobra előtt. Vonulj Szurippakba, ó, főpap és csókold meg a vérrel áztatott köveket, amelyeket katonáid lába tiport.

Tapsolt. Vérgőzös, csatakos, tépett szurippaki katonák léptek be. Kardjukat úgy lóbálták, mintha ölesre lendült karjuk nem tudna engedelmeskedni akaratuknak. Lugal a főpapra s megmaradt híveinek kis csoportjára mutatott. A katonák megragadták őket, s maguk előtt küldték a bronzajtó felé.

Mikor mind eltávoztak, Lugal még egy pillanatig csendben imádkozott a trónuson. Arra riadt föl, hogy egy cingár, nagy orrú, szolgálatkészen mosolygó férfiú siklik be az ajtón. A cingár ember nyilván nem tudta még, mi történt, mert riadtan megállt Lugal előtt. Hóna alatt írótáblákat, zsebében íróvésőt szorongatott.

- Mit akarsz? - kérdezte mosolyogva a király. Oly mulatságos volt ez a tudatlan ember, mosolyogni kellett elképedésén.

A cingár emberke Lugal mosolygására észbe kapott. S abban a pillanatban, amint észbe kapott, már térdre is vetette magát. Ilyen a végzet, gondolhatta, eddig úgy látta a trónuson ülő tiarás férfiút, mint a rabot, megkötözött kézzel borult le Azag Aja előtt, megcsókolta lábát, bírái előtt állt, álnok törvénytiprónak, az istenek ellen lázadónak nevezték, őrök fedezete alatt kísérték az áldozati oltárhoz, hogy végignézze, miként vakítják meg, áldozzák föl honfitársait... Most meg itt ül a Sugárzó arannyal borított, elefántcsonttal díszített cédrustrónján, tiarásan, hímzett köpönyeg, hosszú fehér kendő a vállán, itt ül egymagában, könyökére támaszkodik s mosolyog. Csakugyan az a leghelyesebb, ha térdre veti magát, s arcát föl sem emeli a volt rab ábrázatára.

- Ki vagy? - kérdezte Lugal barátságosan.

- Ó, Sugárzó - hadarta készségesen a térdeplő írnok. - Senki és semmi vagyok, porszem ebben a palotában, Azag Aja írnoka... voltam... s most a te szolgád vagyok.

- Tudod, ki vagyok én? - folytatta a király a szórakoztató kérdezősködést.

- Tudom - rebegte az írnok -, te vagy a Sugárzó, a főpap és a király, az Istenek Kedvence, az Istenek Fegyvere vagy.

- Emelkedj föl - parancsolta Lugal. - S vedd tábládat és vésődet. Diktálni akarok.

Az írnok sebesen ülő helyzetbe vágta magát, térdére fektette a fatáblát, ujjai közé kapta a vékony vésőt. Szolgálatkészen tekintett Lugalra. Látszott rajta, minden képességét összeszedi, hogy méltónak bizonyuljon Lugal szolgálatára. Mint ahogy méltó volt eddig Azag Ajáéra. Sovány arcáról megbízhatóság sugárzott. Szeméből forrón sütött a hűség. Mozdulataiból áradt a rátermettség s az öntudatos alázat. Csak a szent Betű munkásai tudnak ilyen megbízhatóak, ilyen hűségesek, rátermettek, öntudatosak lenni.

Lugal a messzibe nézett. Lassan fogalmazta mondatait, mint aki minden szaváért felelős önmaga, a birodalom, a történelem s az istenek előtt. Aztán, egyenként ejtegetve a szavakat s tökéletesen hangsúlyozva, tagolva, a ragokra, képzőkre, viszonyító szókra gondosan vigyázva, semmit meg nem ismételve, nem javítva s nem helyesbítve, diktálni kezdett.

Az írnok boszorkányos ügyességgel véste apró betűit. A király bizonyos lehetett benne, hogy nem téved s nem ront. Ahogy eddig sem tévedett, eddig sem rontott, amíg hosszú éveken át Azag Aja előtt ült, figyelt s írt. Büszke szerénység lakozott benne: Azag Aja többször megdicsérte, megveregetvén a vállát s megajándékozván egy-egy székellel - amely székeleket ő a világért sem költötte volna el, hanem egy ládikába gyűjtötte, s időnként elgyönyörködött bennük.

21

Az ember azt gondolhatná, mi sem lett volna egyszerűbb, mint a városon kívül levő csapatokat Erechbe rendelni s kívülről elfojtani a csínyt. Ámde egy pillanatra se feledjük, hogy a birodalomban levő csapatok részint nem is sejtették, mi történt a fővárosban, részint fölszólóban voltak, hogy munkájukhoz visszatérjenek. A hősök tömege, befejezvén halálmegvetéssel végbevitt vállalkozásukat, megrakodván zsákmánnyal, betelvén étellel, sörrel-borral s a legyőzött nép asszonyaitól kierőszakolt gyönyörökkel, mindenfelé ellepte az utakat, s hazafelé vonult. Az együtt tartott csapatoknak pedig nem volt, aki parancsokat adjon. Hiányzottak a tervek is. Hiszen a főpap, a fővezér s a vezérkar fogságba került. A parancsnokok nagy része

elesett, vagy ajkába fűzött szíjakon várta sorsát. Nem indultak hírvivők, az ország belsejéből Erech felé igyekező posta egyenesen a megszállók karmai közé futott. A birodalom megbénult. Nem tevékenykedett az építkezések, a csatornák, a zsilipek, a kereskedők, a hajókészítők, a fegyverkovácsok, az élelemkiosztók s egyéb fontos testületek felügyelősége sem. Ami hír eljutott az országba, rémhír volt, inkább a zűrzavart növelte, mint a tisztánlátást. E rémhíreket vagy egyszerűen nem hitték, vagy kétségbeestek tőlük.

A szurippakiak viszont gondoskodtak róla, hogy leigázott országukba hírvivők rohanjanak, parancsokat vigyenek, a népet lobogó ujjongással töltsék el, s lázadást robbantsanak ki a megszállók ellen. Bámulatosan rövid idő kellett csak a tökéletes sikerhez. Szurippakban föllángolt a hit, a hősiesség s a bosszúvágy. Mindenki tartogatott valamit az erechiek rovására. Megölt, elhurcolt férjek, és apák, elvesztett testvérek, vőlegények, fülből, nyakról letépett ékszerek, megtaposott hitvesi erény és szűzi tisztaság, földúlt templom, lerombolt szentélyek, porba döntött istenszobrok, széthányt könyvtárak, elkallódott szent iratok... Ki győzné elsorolni mindazt a jogos indokot, ami a szurippaki népet, férfit és nőt, vénet és gyermeket egyaránt az erechiek ellen bosszúra ingerelte? Napok alatt seregek támadtak a semmiből, mintha a megöltek támadtak volna új életre, szebben, erősebben, diadalmasabban, mint valaha. A seregekből hadoszlopok alakultak, a hadoszlopok élére bujdosásból visszatért vagy az ismeretlenségből felbukkant parancsnokok álltak. A föláldozott turtán vezéri sisakját egy volt rab sussi, azaz hatvanados tette a fejére, s rövidesen kiderült, hogy e fej méltó a sisakra. Rab kiszirekből, azaz hadnagyokból rab bijálik, azaz tábornokok lettek, rab eseritekből legalábbis rab mék, azaz századosok.

A csapzott hajú siratóasszonyok jajgatása örömujjongássá, bosszúüvöltéssé változott. Dékuk, azaz toborzók meg luputtuk, azaz sorozók járták Szurippakot s a falvakat szerte az országban. A lábra kelt erő egykettőre rázúdult Erechre, mint az áradat. „Nincs köztük fáradt és botorkáló, nem alszanak és nem szunyókálnak, meg nem oldódik a derékövük, s el nem szakad egy szíj. Nyilaik hegyesek, íjaik megfeszítve...” Az erechiektől elvett fegyverekkel bőségesen kárpótolták elkobzott fegyvereiket. S most az erechiek tapasztalhatták, hogy nemcsak a fúvócsövekből sziszegve szálló, láthatatlan mérges nyilak öldösik őket, hanem saját messzehordó pompás íjaik is ellenük pengenek.

Ekkor az Erechben működő csapatok is hozzáláthattak a hadi tevékenység második, nem kevésbé fontos, ám annál élvezetesebb, hasznosabb részéhez: a rabláshoz, romboláshoz, dőzsöléshez. Minden házba betörtek, mindenkit leszúrtak, összevagdaltak, agyonvertek, falhoz csapdostak, akit értek. A lakásokból kihányták a bútorokat. Utánuk hajigálták a lakókat. Minden éghetőt fölgyújtottak, a vereség miatt érzett dühükben törtek-zúztak, öltek, égettek, raboltak. Inninni nevével ajkukon igazságot szolgáltattak, megtanították Erechet az örök barátsági szerződések megtartására, Inninni törvényeinek tiszteletére, a józan értelem s a rend megbecsülésére, valamint az emberséges hadviselés, a méltányosság elemi törvényeire.

Istár óriási bagolylábú szobrát ledöntötték, a templom cédrusoszlopairól lefejtették az aranyat, a drága edényeket, lápiszlazuli ékszereket összeszedték, s csikorgó zebutaligák százain Szurippakba szállították, a szurippakiakból annak idején elhurcolt kincsekkel együtt.

Mi történt Simetánnal meg Utnapistimmel?

Mi történt e szörnyű események közepette Namzival, a Templom első hárfásával, a zsoltáríróval és történelemtudóssal?

Mi történt Hétillel, a szerelmi dalok költőjével s Gubbubuval, Aztlán beavatott rajongójával? Ur-Bau’val, Anu hűséges kutyájával a tudománytól roskadozó könyvtárpolcok között?

Eltűntek a kavargó események közepette, mint elsodort falevelek a viharban. Elbújtak? Elmenekültek? Félig romba dőlt házuk odvaiban tanyáztak, elzárva a külvilágtól, egymástól s minden élelemtől és italtól? Meghaltak? Valamely ismeretlen katona hasította ketté drága elméjük edényét, döfte át szorongó szívüket, taposta ki beleiket? Vagy ott égtek valamely lángoló épületben?

Ki tudná e pillanatban számon tartani, megtalálni őket, amikor a város fenekestül fölfordult, az „igen"-ből „nem" vált, a „szép" „utálatos"-sá változott, a holnap büszke reménysége a tegnap gyors feledésre ítélt apró semmisége lett? Ki törődhetnék hárfásokkal, költőkkel, könyvtárosokkal, emlékirat-szerkesztőkkel, amikor rabszíjra fűzték a főpapot, megkötözték a fővezért, igába hajtották a gyönyörűen elrendezett birodalom minden előkelőségét s a Beavatottak meg a Vének Tanácsának tagjai sem tudták, hol hajtsák álomra fejüket. Ki járna utána hárfáknak, írótábláknak, könyvtartó ládikáknak most, amikor vérben fetreng a városok szépe, kavargó porban szédeleg az imént még ünnepre készülődő nép s évezredes falakat lángok nyalnak? Ki kereshetné a lehullott koszorút, amikor Istár csodálatos szobra dőlt le a magasból?

Erech Déli Kapuján egy fehér szent elefánt lépdelt ki méltóságos lomhasággal, ormányát magasra emelve s vígan szíva a vérszag után olyan jóleső friss mezei levegőt. Hasított patás apró lovakon válogatott, előkelő katonák kísérték. A lovascsapat mögött pedig súlyos kordék nyikorogtak, teherrel megrakott szamarak lépdeltek hosszú sorban.

Díszes hintó himbálózott a fehér elefánt hátán. Lugal meg Utnapistim ült benne.

Mind a ketten szótlanul nézték a tájat, az utakon kavargó tömeget s a hegyek fölött vonuló vastag felhőket. Miről beszélgethettek volna? A csodáról, hogy e szent elefánt megnyugtatóan ringó hátán, duzzadó párnákon ülve utaznak most, holott röviddel ezelőtt még szolgaságba hullott király s isteneit vesztett főpap volt az egyik, a másik meg a tanácsban önuralmat, kegyelmet hasztalan könyörgő, a közeli végpusztulásról süket fülekhez szóló tanácsbeli Vén?

Utnapistim lenézett a magasból. Szamarukkal, lovukkal vesződő türelmetlen katonák, sántikáló, véres fejű sebesültek, hátukon-keblükön szánalmas batyut s gyermeket hurcoló riadt asszonyok, az út széles kőkockáiról árokba lökött holttestek, állati dögök, éneklő szurippaki csapatok, igába tört egykedvű rabok, sivalkodó fiatal nők, akiket vad katonák tepertek a földre, mezítelen aggok, füvet rágó haldoklók vonultak el alatta. Fellegekben szállongtak a rikácsoló keselyűk, s emberi-állati dögre telepedtek válogatás nélkül. Sunyi hiénák kullogtak ki a bokrok közül, mint hullarablók, akiknek szennyes a lelkiismeretük. A rekkenő napsütésben a rothadó hullák émelyítő édeskés szaga terjengett.

A széles hadiút végtelenül vonult dombra föl, völgybe le, elhagyott szántók, kertek között. Ligeteken, sűrű bokros csalitokon tört át, őserdőbe hatolt, ahol alkonyati sötétség s nyirkos hideg borult az utazókra, az égbe nyúló vastag levelű páfrányok gyermekfej nagyságú bíborvirágokat nyitottak, ágaikról liánok s óriáskígyók csüngtek, sötét lombjaik között láthatatlan majmok, izgatott papagájok rikácsoltak, aranytollú lantmadár menekült, s hatalmas kék lepkék csapongtak részeg lebegéssel, mint megriasztott tündérek. Mocsáron kanyargott keresztül, magasan a kövekig terpedő víz fölött, ahol a végtelen sástengert forró szél himbálta, madarak ezrei szárnyaltak föl megzavart tanyájukról, lomha óriásgyíkok iramodtak meg a közeledők zajától, s mint magas paladombról fölemelkedő karcsú torony emelkedett ki a pocsolya hűsében sütkérező sárkányok feje. De még az őserdőben, a mocsári úton is szakadatlanul menekülők, betegek, sebesültek vánszorogtak, dögök, hullák hevertek, sakálok, keselyűk marakodtak.

Alkonyatkor értek Szurippakba.

Itt az emberek, állatok, taligák, lovasok kavargása még örvénylőbb volt. A fehér elefánt úgy nyomta szét a katonák csapatait, az utcák romjai között tolongó népet, mint hajó a hullámokat. Utnapistim kinyitotta fáradt szemét. Romokat, üszkös gerendákat, utcára hajigált törött bútorokat, fölismerhetetlen rongyhalmazokat, elhányt sisakokat, törött íjakat, csontvázzá rohadt halottakat, kutyák, keselyűk, sakálok által kikezdett, fölpuffadt lódögöket látott. A lézengő, részeg katonák meg a rongyos, sovány nép mindenütt megállt, s örömüvöltésbe tört ki a fehér elefánt láttára. Lugal kihajolt s bólintott vörös tiarás fejével. Aztán Utnapistimhez fordult. Arca sötét volt, nagy, vékony szája görcsösen összezárult.

Hát ez lett volna a nemrég oly büszke, szépséges, vidám, szent város, Inninni gyönyörűsége, ezredév nemzedékeinek szorgos hangyabolya? Romok, dögök, éhezők, csontvázak, hiénák, és sakálok bűzhödt fészke volt! A Halál fészke, amelybe, mint a keselyű, összehordott rothadó halat, büdös húst, reves csontot, vergődő állatot, lerakta ürülékét, kiokádta az emésztetlen szőrt-tollat!

De ennek a bűzhödt fészeknek szanaszét górált, dúlt, mocskos, hullaszagú kövei között ujjongó tömeg csatangolt, részeg férfiak ölelkeztek Inninni előpenderült papnőivel, Erechből rabolt sör meg bor állott az elhagyatott ivóedényekben, a heje-hujázó tömeg között sunyi, bölcs pofájú majmok dülöngéltek, vedelték a részegítő italt s hajkurászták az ugyancsak lerészegedett papagájokat.

De Utnapistim a romok között sok helyütt összetört apró holmijukat vagy eltűnt gyermeküket keresgélő asszonyokat is látott. Szótlanul, közönyösen, fakón, rongyosan, soványan hágtak kőről kőre, turkáltak a szemétben, emeltek föl egy bögrét, egy törött poharat, egy tépett pálmalevél ruhát, egy szakadt ékszert, s rakták féltő vigyázattal halomba. Puffadt hasú, mezítelen leánykák segítettek nekik.

- Mennyi rom, mennyi halott, mennyi pusztulás! Milyen szegénység! - sóhajtotta Lugal komoran. Ezek voltak az első szavak, amiket Utnapistimmal az úton váltott.

- Miért hoztál magaddal, ó, király? - sóhajtotta Utnapistim, s eltakarta a szemét. - Hagytál volna a magam városában. Hadd sirattam volna csak a saját országomat, a saját népemet, a saját hazám eltávolodását Anutól...

- Könnyebb elviselnünk a magunk szenvedését, mint a másokét - jegyezte meg Lugal.

22

Az ember képtelen sokáig zűrzavarban élni. Bármilyen szívesen hagyják oda a járt utat a járatlanért, meglepő gyorsan taposnak a járatlanból jártat. Így Szurippakban is, Erechben is hamarosan kialakult a mindennapi élet rendje, amit új rendnek neveztek.

Az utcaseprők hozzáláttak, hogy eltakarítsák a tört-zúzott holmi szemetét a lezúdult köveket, fölfordult taligákat, elszórt fegyvereket, kidobált kacatot s mindazt az ezer apró vacakot, csontot, szíjat, csatot, rongyot, kést, kanalat, edényt, amit a kutyák meg a majmok és a papagájok mint számukra hasznavehetetlent otthagytak. Az asszonynép rászorította a férfiakat, hogy segítsenek nekik elpusztult vagy megrongált otthonuk helyreállításában, széthurcolt meg a kövek alá került holmijuk összeszedésében. Az asszonyok annál erélyesebben fogták kordába a férfiakat, mennél jobban kitűnt, hogy a hosszú, véres háború nagy férfiáldozatot kívánt. Sok asszony elvesztette két-három férjét, sőt boldog lehetett, akinek egy is megmaradt, Így aztán meg lehet érteni, hogy a szurippaki nők mindent megtettek a férfiak hazacsalogatására, otthon tartására s a „pézsmaszagú” erechi asszonyokkal való édes hatalmaskodások abbahagyására.

A város kezdett újjáéledni elesettségéből. A kapukon árukkal, élelemmel rakott szamarak, zebufogatok tolongtak a szűk utcákba, hogy az éhes nép méregdrágán szétkapkodja az áhított javakat. A mesteremberek nagy szorgalommal készítettek új bútorokat, edényeket, ruhákat, szerszámokat meg ajakfestéket. A munkások kitakarították a csatornákat, a zsilipőrök elfoglalták helyüket a zsilipeknél, hogy az Elárasztás Napján nagy füleskereszt alakú kulcsukkal megnyissák az áldást hozó víz áradását. Az Építkezések Hivatala új paloták építésére készített terveket. A nágiru, azaz a munkások és rabszolgák nyilvántartója, munkássereget vezényelt a templomvárosba, s varázslatos gyorsasággal hozatta rendbe É-kur megrongált épületeit, valamint a királyi palota termeit. Új hajókat építettek a kikötőben levő arzenálban, kijavították a régieket. Tengerészeket toboroztak a hajókra, evezősöket soroztak. Helyreállították a raktárakat. A ciszternákat kitisztították, a vízvezeték összeomlott pillérei helyébe újakat építettek. A parasztok fölkerekedtek, bejárták az erechi falvakat, s visszacsikarták elhurcolt állataikat, sőt többet vittek haza, mint amennyit elvesztettek. Az élet föllendült.

Erechben is tudomásul kellett venni, hogy az Igazság ügye elbukott, nem ugyan az istenek akaratából, de az erechi vezetőférfiak ostobaságából, fennhéjázó gőgjéből s az istenek iránt tanúsított hűtlenségük következtében. Némán, fogcsikorgatva belenyugodtak az egyelőre változhatatlan helyzetbe, komoran láttak a romok eltakarításához. A családok apránként kiváltogatták fogságba hurcolt férfitagjaikat, a nők elsiratták férjüket, vőlegényüket, a gyermekek apjukat. Aki pedig visszakapott férjei közül legalább egyet, annak az egynek is örvendezett. A kordékat ugyan jobbára nem zebuk húzták, a terhet nem szamarak cipelték, hanem maguk a görnyedező erechi polgárok, rangkülönbség nélkül, a földbe akasztott ekét is maguknak kellett vonszolniuk, de azért a város kapuin itt-ott már élelemmel, árukkal rakott kocsik gördültek be, s oszlottak szét a feneketlen ínségben sínylődő nép vad áradatában. Az utcákat kirendelt munkások tisztogatták, eltakarították a hullákat és dögöket, amelyeket a fulladásig jóllakott keselyűk otthagytak. Kiválogatták a használhatónak látszó holmit, befejezték a kóbor kutyák, csatangoló majmok szorgos, de hiányos munkáját. Niszaba istennő pedig nem nézte, erechi vagy szurippaki föld, kert sóvárogja-e a termést. Egyforma gabonát, datolyát, babot, tököt, kókuszdiót adott ennek is, annak is, ha buzgón fohászkodott hozzá. Az erechi nők méhe is emberi magzatot szült, noha erőszakkal ejtették teherbe, s Istár istenasszony, csakúgy, mint Inninni, nem volt túlságosan szigorú, nem kereste az apát, az asszonyok szívébe forró szeretetet, mély szánalmat öntött az ártatlan apróságok iránt, emlőjüket bőven megáldotta édes tejjel, mint amilyen bőven omlottak a háború fordulatai között keserű, sós könnyek.

Lugal okos király volt. Miután a szurippaki katonák kitombolták magukat, s bosszújuk mértéke betelt, hazarendelte őket, mindenütt csak annyi őrséget hagyván, amennyi a lázadásoknak elejét vehette. Erech élére sannanakot, azaz helytartót állított, ugyanannak az ismeretlen rab kiszirnek, azaz hadnagynak a személyében, aki a szurippaki kikötőt oly dicsőségesen védelmezte, majd hajóival a vakmerő rajtaütést végrehajtotta. A kerületekbe adószedőket, bírákat, tisztviselőket küldött. Az elfogott vagy elbujdosott erechi elöljárók helyére új férfiakat állíttatott. Lassan-lassan megindult az építkezés, kitisztogatták a csatornákat, a zsilipmesterek az Elárasztás Napján nagy füleskereszt alakú kulcsukkal megnyitották a zsilipeket, a kikötőt kitatarozták, a raktárépületeket rendbe hozták, az arzenálban kellő ellenőrzés alatt kijavították a megrongált hajókat, újakat is építettek. Erech kezdett talpra állni. De mert egy elbukott nemzet nem mindig a fejét emeli föl először fektéből, elsőnek a kereskedők, kőszívű uzsorások és üzérek kaptak lábra a halálos nyomorban. A király tudta ezt, de nem sopánkodott miatta. Az élet minden formájában élet. Csak hagyni kell, az undok hernyóból is csodálatos bíborszínű pillangó válik.

Utnapistimot nemcsak magával vitte Szurippakba, hanem ott is tartotta. Palotájában rendelt neki szállást avagy, mint mondta: „kényelmes nyugvóhelyet és heverőt". Utnapistim szabódott. Szívesebben visszatért volna városába. Vágyódott honfitársai, barátai után, szeretett volna segíteni népének a lábadozásban. Családja sorsáért is aggódott. Lugal azonban azzal érvelt, hogy közös ősük, Lugalbanda, a sötétbe vesző múltban Szurippak istenkirálya volt, így Atra-Hasis szintén szurippakinak számít, tulajdonképpen hazajött tehát Szurippakba. Ami pedig a családját illeti, nyomban megparancsolta, hogy kényelmes gyaloghintón hozzák el Utnapistim feleségét, Szabitumot, a családi fészekből még ki nem röppent legkisebb fiát és leánykáját, továbbá hűséges szolgáit és szolgálóleányait. Lakásuk berendezését elegendő zebufogat vitte a királyi palotába, hogy Utnapistim megszokott bútorai között élhessen. Sőt el akarta hozatni Risat-Ninlilt, a papnőt is fiával, Gilgamessel együtt, de Szabitum megmagyarázta Utnapistimnek, hogy ez nem volna helyes, az ősök kegyhelyét nem lehet papnő nélkül hagyni, még rossz néven vennék, ha megszokott papnőjük helyett más szolgálná őket. Gazella, mint általában az asszonyok, nagy gondot fordított az ősök tiszteletére. Így Risat-Ninlil Erechben maradt.

Lugal mindenféle magas hivatalokkal kínálta meg Utnapistimot. Lelkesen magyarázta, hogy az emberiség javát s az istenek akaratát szolgálná, ha Atra-Hasis, a Nagyeszű, párosítaná mély bölcsességét, a Titkokban való nagy járatosságát az ő rettenhetetlen hatalmával, fegyvereinek tekintélyével, főpapi méltóságának világraszóló ragyogásával. De Utnapistim nem állt kötélnek. Makacsul elutasította a kínált hivatalokat, sőt eltartásáról is maga gondoskodott, ámbár földjeit a háború jórészt elpusztította, jószágát a katonák meg a rablással bíbelődő nép elhajtotta, ekéit-boronáit, egyéb szerszámait ellopta, rabszolgáit pedig az erechi helytartó más, sürgősebb munkára, elsősorban a saját új gazdaságának helyreállítására rendelte. Így a királynak be kellett érnie annyival, hogy legalább zebukat, szamarakat, ekéket meg munkásokat bocsásson Utnapistim rendelkezésére.

Mindegy, azért mégiscsak ott élt Utnapistim az ő oldalán, s amikor szükségét érezte, tanácskozhatott vele. Elsősorban a két birodalom isteneit és istennőit párosította össze. Utnapistim ezt helyeselte, jól tudván, hogy csak a nevek különböznek, az istenek ugyanazok. Anu pedig, az égi Atya, egyaránt ott él minden teremtmény szívében, akár őt helyezik a templom legdíszesebb szentélyébe, akár mást. Lugal tehát úgyszólván átszervezte az Egek Birodalmát, megfogalmazta az istenek és istennők egymáshoz való viszonyát, s mint főpap kihirdette az Ég berendezésének igazi, másíthatatlan törvényeit. Anu hatalmas aranykorong arcát fölállította É-kur szentélyében, áldozati napokat és szertartásokat rendelt számára, az erechi Anu-zsoltárokat a szurippaki templomban is énekeltette, Inninni tavaszi búcsújának országos ünnepét egy napon tartotta meg Istáréval s így tovább. Ez a tevékenység igen megnyugtatta, mert, mint mondta: „Először az égi dolgokról kell pontos képet nyernünk, hogy hozzáfoghassunk a földi dolgok helyes elrendezéséhez." Vallási ténykedéseiről nagy, díszes kőtáblát állíttatott a templomváros hetedik bejáratánál, az új kéribbuk mellett.

Ezt így elintézvén, Utnapistim elé tárta, hogy most a tudomány egyesítésére kerül sor. Mennél szorosabbra kell fűzni Szurippak meg Erech tudományos munkájának hálózatát. E célból nemcsak a szurippaki könyvtár elhurcolt, elkallódott tábláit hozatta vissza, hanem kiürítette az erechi könyvtárat is, és mérhetetlen szent kincseit szintén a megnagyobbított szurippaki könyvtár díszes termeiben helyeztette el. Miután pedig a könyvtár igazgatója a háború során, a szent iratok védelmezése közepette meghalt, elrendelte, hogy Ur-Ba'u maga is hagyja ott Erechet, költözzék Szurippakba, a világ tudományos középpontjába.

Harmadik terve az volt, hogy közös tanácskozásra gyűjtse Erech meg Szurippak Beavatottjait és bölcseit. Mint tudjuk, régi dédelgetett gondolata volt a világ legtudósabb férfiainak közös munkára való serkentése, egy olyan szellemi testület kialakítása, amely az emberi nem, a rég

múlt idők minden tudományát, isteni titkainak egész sommázatát, a szent iratok magyarázatának minden árnyalatát és irányát, a jövőbe látás tökéletességét, a varázserők sohasem álmodott hatalmát egyesítené magában. E tevékeny, nagyra törő, fáradhatatlan, okos király lázasan fejtegette Utnapistim előtt valóban bámulatos terveit. Utnapistim csodálta és szerette őt. De nem hallgathatta el kételyeit s aggályait, valamint a nehézségeket, amelyek a megvalósítás útjába merednek. A legnagyobb baj mindjárt az volt, hogy az erechi Beavatottak és bölcsek legtöbbjének sorsáról éppúgy mit sem lehetett tudni, mint a szurippakiakéról. A háború forgó kereke eltaposta, szétszórta őket. Először Erech hősei fűzték szíjra Szurippak bölcseit s vitték diadalmasan haza, hogy az ujjongó nép előtt kiszúrják a szemüket, kitépjék a szívüket a háború bűnéért. Majd Szurippak vitézei fűzték rabszíjra az erechbelieket mint háborús bűnösöket. Szemüket kiszúrták, szívüket kitépték, összemetélt tagjaikat megették, még mielőtt a király törődhetett volna velük. Meg ezután mind a két városban voltak Beavatottak, akik ismerték az elrejtőzés titkát, így egyszerűen eltűntek, hogy jobb idők elkövetkeztéig lappangjanak.

Továbbá, akik megmaradtak, nem bizonyos, hogy egy véleményen lennének az emberi nem javát szolgáló módszerekben. Ez még nem volna baj. Csakhogy mindegyikük rendelkezik valaminő varázserővel. Nem bizonyos azonban, hogy erejüket közös feladatoknak szentelik, inkább valószínű, hogy egymás ellen fogják fordítani. Ebből azután olyan félelmetes birkózás származhatnék, hogy belepusztulna az egész emberi nem.

De Lugal félretette az aggályokat. „Nem vagy gyakorlati ember, ó, Atra-Hasis" - mondta megbocsátó mosollyal. - „Bízd csak rám. Hatalmam erejével rá fogom bírni őket, hogy isteni tudományukkal Szurippak meg Erech közös boldogulását szolgálják. Te csak segíts összegyűjteni a bölcseket. Én majd megbékéltetem őket egymással. Avagy nem közösek-e az isteneink is?!"

Utnapistim időtlen élete során annyiszor hallotta már, hogy nagy bölcs ugyan, de nem gyakorlati férfiú, míg végül maga is belegyőződött. Most is szerényen mosolygott, s helyeselte a király terveit. Miért ne helyeselte volna? Hiszen jószándékúak, nagyméretűek, lelkesek voltak. Nem volt lehetetlen, hogy Utnapistim beavatottsága meg Lugal, a főpap-király szörnyű hatalma nemes célok szolgálatában egyesüljön.

Most már olyan aggályai voltak Utnapistimnek, amiket Lugal, ha akart, tudomásul vett, ha nem akart, játszi legyintéssel mellőzött. Apróságok. Utnapistim ugyanis nem titkolta gyanúját, hogy a történelem eddigi során csöndesen, mondhatnók: sunyin meglapuló Eridu, élvén a hosszú hadakozásban kimerült két birodalom gyengeségével, megtámadja és leveri Lugalt, s fenekestől felforgatja terveit. A király azonban ezúttal is csak mosolygott Utnapistim aggályán. Utnapistim bölcs férfiú, az ő végtelenül tisztelt és szeretett testvére, de gyakorlati kérdésekhez nem ért. A diplomácia szálai az ő kezében egyesülnek. Ő ismeri az erők mértékét s egymáshoz való viszonyát. Megbízható, ravasz emberei neki tesznek megbízható, ravasz jelentéseket Eridu terveiről, helyzetéről, hatalmáról, gyengeségéről, katonaságáról, kereskedelméről, pénzügyeiről, hajózásáról s így tovább. Efelől tehát ne aggódjék. Ha háborúra kerülne sor, ő, Lugal, napok, hetek alatt leverné, leigázná. Sőt a kellő pillanatban maga indít háborút, hogy Eridut is világbirodalmához csatolja, erőit az emberiség javára fordítsa, végezetül pedig szövetkezzék Aztlánnal a Világtorony felépítésére.

Utnapistim megnyugodott. Valóban, a király dolga az uralkodás, a harc, s amíg Lugal kegyesen forgatja a királyi pálcát, az istenek törvénye szerint kormányoz, távol tart magától bosszút, gyűlöletet, irigységet, nem rontja meg a hatalom, ez a legnagyobb rontó, az ő dolga, Utnapistimé, segíteni, megerősíteni nemes szándékaiban s figyelmeztetni, ha letérne Anu szolgálatának útjáról. Hadd építsen tornyot. Az Égi Gyík ugyan el fogja fújni, mint pókhálót a vihar, de miért ne építene tornyot, ha hisz benne?

- Te nem hiszel benne, mint régóta tudom, ó, testvérem és barátom, Atra-Hasis - mondta elgondolkozva a király. - Már akkor közölted kételyeidet, amikor oly csodálatos módon meglátogattál. Tudom, nem győzhetlek meg most sem. De kérlek, nagyon kérlek, segíts. Ha fölépítem a tornyot, megmentem az emberi nemet. Ha nem mentem meg... legalább elmondhatom az istenek színe előtt, hogy mindent elkövettem, amire csekély erőmből futotta...

- Ó, bárcsak igazad lenne, király! - kiáltott föl Utnapistim.

- Te bölcs férfi vagy, a legnagyobb, akit valaha ismertem - fejezte be a vitát Lugal. - De nem vagy gyakorlati ember. A hatalom, az erő itt van, az én kezemben. Légy bizonyos afelől, hogy az emberi nem s Anu szolgálatában fogom használni.

- Legyen, ó, király, tetszésed s akaratod szerint - bólintott Utnapistim. - Az én kötelességem nehéz: Anu szavát kell közvetítenem hozzád s mindenkihez, aki az értelem nyelvén szól. Bocsáss meg, ha ellentmondok neked.

Eközben Szurippak népe szomjasan várta a végső elégtételt: Azag Aja főpap kivégzésének napját. Lugal húzta-halasztotta az időt. Nem szívesen állította bírái elé a Sugárzót. Hiszen tapasztalta, mit jelent a hatalom trónusán ülni, cselekedni és tévedni. A győzelem ormáról a megaláztatás porába hullni. Hallgatni az istenek szavát, s eleget tenni az emberek kívánságainak, ezer érdekének, ösztöneinek. Utnapistim is kegyességre intette: „Jaj a legyőzöttnek - hangoztatta -, de százszor jaj a győzőnek! Győzd le magadban a győzőt, ó, testvérem, Lugal." S a király igazat adott Utnapistimnek.

De nem így a nép.

Erechet megaláztuk, megbüntettük, kiraboltuk - mondta a nép -, száz meg ezer erechi gonosztevőt áldoztunk föl, mert megcsúfolta isteneinket, istennőinket, kirabolta házainkat, megölte férfiainkat, falhoz csapdosta gyermekeinket, megerőszakolta tetvesnek csúfolt asszonyainkat... De a főbűnös, aki ránk szabadította az Alvilág gonosz hatalmait, lábbal taposta az örök barátsági szerződést, föllázadt az isteni törvények ellen, elpusztításunkra parancsot adott: még él! Noha Inninni szomjasan kívánja eleven szívét. Mi pedig szeme kiszúrását akarjuk látni, húsából akarunk enni. Meddig várjunk még?

Az új népvezérek, akik eleddig az ismeretlenség mélyvizeiben úszkáltak, s apró falatokból tengették mindennapjaikat, most, hogy a háború fölkavarta az idők tengerét, fölvetődtek, magasra csapó hullámok hátára kaptak, napfényben sütkéreztek, s felülmaradásukat görcsösen biztosítani akarták. Untig noszogatták a főpap-királyt, tegyen végre eleget az ország kívánságának, vonszoltassa elő pincebörtönéből Azag Aját, töltse be rajta a végzetet. Nehogy az istenek és istennők haragja föltámadjon a birodalom ellen, kiragadja kezéből a hatalmat, s romlásba döntse egész Szurippakot.

Lugal vívódott, tusakodott. Éjszakái álmatlanul vánszorogtak, nappalait komor töprengések között töltötte. Odakint, a Szent Város csatornákkal körülvett falain kívül, egyre gyakrabban verődött össze az utcák népe, ordítozva, követelőzve, fenyegető haraggal járta be az utcákat, összesereglett a piacon, szónokok szavára figyelmezett, kardot lóbált, kövekkel dobálózott, megfutamította a magas rangú tisztviselőket, elagyabugyálta a bírákat, mert úgy vélekedett, hogy nem akarják teljesíteni a király parancsát. Gúnydalokat énekelt a Vének Tanácsa ellen. S az üszkös háztetők számonkérőn bámultak a féktelen tömegre.

- Mit tegyek, ó, Utnapistim? - kérdezte Lugal egy este a vajlámpába meredve. - Hovatovább rajtam kérik számon Azag Aját, s ha nem adom nekik, rám sütik az istentagadás bélyegét.

- Ne add nekik - tanácsolta Utnapistim. - Emlékezzél meg róla, hogy te is álltál a bírák előtt!

- Ha nem adom nekik Azag Aját, ha nem látják kitépett szívét, nem ehetik húsát, föllázadnak.

- Van katonád, fojtsák el a lázadást.

- Föllázadnak a katonáim is.

- Hirdesd ki az istenek és istennők akaratát, ó, Lugal, hogy nem kívánják Azag Aja föláldozását. Főpap vagy.

- Mióta a birodalom fönnáll - magyarázta Lugal -, az a törvény, hogy a legyőzött ország fejét föl kell áldozni Inninninek, különben kamatostul veszi meg a népen, amit megtagadtak tőle.

- Nincs mit tenned, kövesd a szíved parancsát, ó, testvérem, Lugal - vonta le a végső következményeket Utnapistim. - Kit kell szolgálnod? Anut-e avagy Szurippak elvakult, bosszúvágyó népét? Tedd le a tiarádat, királyi köpönyegedet, pálcádat, s vonulj magányba.

- Megölnek - suttogta a király alig hallhatóan.

- Örökkévaló vagy! - figyelmeztette keményen Utnapistim.

- Egyszer már mondtad ezt, szóról szóra így - merengett Lugal azon a csodálatos beszélgetésen, amit Utnapistimmal folytatott. - Akkor azt feleltem, s most is azt felelem: más fejére teszik a tiarát, más vállára terítik a köpönyeget, más kezébe adják a pálcát, s az nemcsak Azag Aját áldozza föl majd, hanem romlásba viszi a birodalmat is. Nem építi föl a tornyot. S ha majd eljön a Vörös Sárkány pusztításának napja, mérhetetlen csapást zúdít az emberi nemre, elvész, az isteni tudomány is... Ó, Utnapistim, vérzik a szívem! De király vagyok s főpap. Föl kell áldoznom Azag Aját, hogy megmeneküljön az emberi nem...

- Király vagy, tedd, amit a királynak tennie kell - dünnyögte keserűen Utnapistim.

Lugal fölkelt a cifra gyékényről, kezét Utnapistim vállára tette, szűk szemrésén át hosszan, igen szomorúan tekintett Utnapistim nagy, ragyogó szemébe.

- Te tudod, hogy nem akartam. Ó, Utnapistim, te tudod! De, király lévén, nem szeghetem meg népem ősi törvényeit. Nem én áldozom föl Azag Aját, hanem a törvény és a nép. Vérzik a szívem.

- Ó, Lugal, király és főpap - suttogta Utnapistim szomorúan, kiitta maradék sörét s keze fejével letörölte csöppjeit az ajkáról. - Te király vagy, uralkodsz és parancsolsz. Szavadra terveket készítenek a mérnökök, munkásokat szednek a nágiruk, sziklákat hordanak a varázstudománnyal megáldottak, aszfaltot főznek a gyárak, csatornákat ásnak a rabszolgák. Te király vagy, Lugal, szavadra óriási torony épülhet a kiválasztott alkalmas helyen, alapjai tíz gar mélyre nyúlhatnak, lehet benne könyvtár, templom, csillagvizsgáló, ezer meg ezer szoba az emberek, ezer meg ezer ól az állatok, sok-sok ezer raktár élelem számára. De mindez össze fog omlani, mint a hitvány hangyaboly, amikor az Égi Gyík megrázza az Ég oszlopait, megrendíti a földet, s lezúdítja tüzes köveit, dermesztő esőjét a világra. Mindez hiábavaló, Lugal. Haszontalanság és hiúság. Hiszen te Azag Aja életét sem tudod megmenteni!

Lugal sóhajtott. Megsimogatta verejtékező homlokát. Szomorú és levert volt. Utnapistim szavai úgy hangzottak számára, mint a visszhang: távolról valaki már elkiáltotta őket, s a hegyek most visszakiáltják.

Miért ragaszkodott Utnapistimhez? Hiszen úgyszólván semmiben sem hitt, amire ő az életét tette. Amiért dolgozott, töprengett, virrasztott, parancsokat osztott, törvényt ült, terveket készíttetett, pénzt veretett, aranyat gyűjtetett, köveket bányásztatott, ércet kovácsoltatott. Semmiben - noha ugyanaz az isten lakott bennük, ugyanúgy látták a jövendőt, s ugyanúgy aggódtak az emberiségért s az isteni tudományért mind a ketten. Miért hozta el hát a bölcs férfiút

Erechből, miért rendelt neki lakást a saját palotájában, miért tanakodott vele naponta többször, sőt még éjjel is, egy kancsó sör mellé ültetvén a cifra gyékényre? Miért vitázott vele, ámbár tudta, hogy meggyőznie lehetetlen?

Tisztelte és szerette Utnapistimot. Mióta Erechben, a Vének Tanácsában a főpap előtt állt, s összevillant a szemük, tudta, hogy szereti, s hogy Utnapistim szíve is forró részvéttel, megértéssel fordul feléje. Egyikük az „igen" volt, másikuk a „nem". Egyikük a Föld, másikuk az Ég. Egyikük az idő, másikuk az örökkévalóság. Lugal nem tudott meglenni Utnapistim nélkül.

Vontatott járással kiment, hogy parancsot adjon a Vének Tanácsának összehívására.

23

Nyílt a nehéz bronzajtó. Azag Aja két magas rangú katona között belépett. Csúcsos tiarája a fején, állán fekete álszakáll, vállán hosszú fehér kendő, vége majdnem a térdéig ért.

Lugal intett. A két katona megállt az ajtóban, Azag Aja pedig méltóságos, de megtört lépésekkel a király elé járult. Megállt, majd térdre bocsátkozott, leborult, megcsókolta a király lábát. Így maradt a földön fekve, amíg Lugal halkan rá nem parancsolt:

- Állj föl, ó, főpap!

Ekkor fölegyenesedett, s megállt mozdulatlanul. Mindenki ránézett. Nem volt alázatos, nem volt félénk. De megtört volt. Arcvonásai megnyúltak, orra megnagyobbodott, gunyoros ajka lefittyedt. Nagy szemét közönyösen vetette a királyra.

- Figyeljetek, ti Vének - emelte föl nyugodt, hideg hangját a király. Kemény volt az arca, kemény, talán túlságosan is kemény a tekintete, akár a penge. - Azag Aja, Erech sugárzó főpapja, Istár szolgája, megjelent előttünk, hogy megcsókolja lábamat, hódoljon Szurippak istenei és istennői előtt, megvallja, hogy vétkezett az istenek törvénye ellen. Mert lábbal taposta a békét, fölforgatta a rendet, pusztulásba vitte birodalmát és népünket. Ledöntötte isteneinket, lerombolta templomunkat, dicsőséges városunkat. Rabszíjra fűzte férfiainkat, elhurcolta nőinket, megölte gyermekeinket. Ha mindezt meggondoljátok, ó, bölcs elmék, világos előttetek, hogy lázadása az istenek és istennők ellen irányult. Ha terve sikerül, fölszabadultak volna az Alvilág hatalmai, s romlásba döntötték volna a világ Szent Számainak rendjét is. A világmindenség alapjai ellen lázadt az előttünk álló Azag Aja. Leégetett házak, éhező ezrek, halottak tömegei bizonyítják, az egész pusztulás, amit tetteivel szemünk láttára művelt. De ügye elbukott, mert megtagadta az Igazságot. Hőseink Inninni nevével ajkukon legyőzték a lázadás fészkét, vaksággal megvert, gyűlölködésben megszédült lakóit megfenyítették, a gőgös, hatalmas Erech utcáit romok borítják, s lázadók vére festette feketére köveit. Halottain keselyűk lakmároztak, sakálok és hiénák üvöltöztek a kevély városban, s az erdők szőrös emberei szedték össze kenyerét s maradék gyümölcseit. Inninni vasvesszővel vert végig Erechen, s Erech meggörnyedt e vasvessző kegyetlen csapásai alatt. Áruló főpapja most előttünk áll. Leborult s megcsókolta lábunkat. Tekintsetek rá, ó, bölcsek! Alázatos, megtört. Szíve, mint a kialudt szén, nyelve, mint a némáé, agya, mint a szúrágta fa. Nézzétek őt, és magasztaljátok Anyánkat, aki az Égben lakozik.

Valamennyien Azag Aját nézték.

Utnapistim megrendülten figyelte. Ugyanaz a férfiú, ugyanúgy, ugyanabban a ruhában és főpapi díszben, ahogy annyiszor látta. Ahogy trónusán ült, amikor ítéletet mondtak Lugal fölött. Tekintetük találkozott. Azag Ajáé üres, réveteg, megtört, de elszánt volt, Utnapistimé szánakozó és szomorú.

Mindkettejük szemében elvonult egész életük. De Azag Ajáéban megdöbbenés, hitetlenség is hőköd özött, amikor életén végignézve, meg kellett értenie az érthetetlent, az abszurdumot: többé nem születik újjá, föláldozzák, szívét kitépik, az örök istenek lehajítják őt az Alvilágba, ahol port eszik, és szomjazik mindörökre. Nem értette, mi történt vele, miért jutott erre a sorsra. Hiszen Beavatott, ismeri a Szent Számokat, járt az Alvilágban, s visszatért a halálból, száz gun súlyú köveket tud emelni s vinni puszta akaratával, igével gyógyít vagy ver, parancsát földi s másvilági hatalmak lesik. Most meg itt áll összeszíjazott kézzel, legyőzték az erősebb istenek, a nagyobb hatalmak, a lebírhatatlanabb erők.

Pedig az istenek tanácsán járt, népe javát szolgálta, buzgón áldozott az isteneknek és istennőknek.

Eközben az új turtán pattogó hangon beszélt. Kicsiny, kövérkés, igen fekete férfiú volt, hangja rekedt, mint aki sokat vezényel. Öklével rövideket sújtott a levegőbe, mintha szöget verne.

Kifejtette, hogy mindabban, ami történt, Azag Aja a főbűnös. Megszegte a két birodalom között létesült örök barátsági szerződést, katonái elárasztották Szurippakot, megcsúfolták az igazságot, a méltányosságot, a becsületet, gyáván raboltak, pusztítottak s öldököltek, amíg Szurippak hősei, az utolsó pillanatban, véget nem vetettek dühöngésüknek.

- De nem csupán Azag Aja, a főpap bűnös! - kiáltotta szent haragban égve. - Bűnösek az erechi Vének s a papok, mert megszédítették a népet, az elöljárók, mert a háború ügyét szolgálták, ahelyett, hogy eltávoztak volna helyükről, a fegyverkészítők, az élelemraktárak felügyelői, a vízvezetékek igazgatói, a csatornák és zsilipek őrei, a kikötők parancsnokai! Bűnös mindenki, legyen akár nagy, akár kicsiny, aki munkájával szolgálta az igazságtalan háborút. Az istenek és istennők nem ismernek nagy bűnöst és kicsi bűnöst, a bűnök mértékét ők szabják meg. Mi valóban átadtuk az isteneknek a nagyobb meg kisebb bűnösök egész seregét, csupán Azag Aja áll még előttünk, s várja sorsát. Sorsában nem kételkedünk. A nép türelmetlenül lesi a napot, amikor e gaz áruló szemét kisütik, szívét kitépik...

A földművelők elöljárója a földek pusztulásáról beszélt. A csatornáké az öntözőművek iszonytató állapotáról. S így tovább. Utnapistim csak hallgatott. Szemét nem vette le a király előtt álló főpapról. Hallotta a szónokokat, értette is őket, de szívében keserű szánalom égett. Tudta, ha föláll s megmondja az igazat, senki sem érti meg. De ha nem szól, elárulja Anut. Az örök, időtlen igazságot: a Szeretetet.

Kit kell inkább szolgálnunk? Anut vagy Szurippakot?

Azag Aja hosszan ránézett. Ezt mondta a szeme: „Ó, Atra-Hasis, testvérem és barátom, te tudod, mi lakik a szívemben, te tudod, nem bűnös vagyok én, hanem legyőzött!”

De ezt az igazságot csak a legyőzöttek ismerik.

Utnapistim fölemelkedett helyéről. Minden arc feléje fordult.

- Ó, király, s ti Vének - mondta mély, lassú hangon. - Hadd szóljak én is, aki nem adtam nektek semmit, mégis királyotok vendégszeretetét, barátságát mondhatom magaménak. Itt áll előttetek Azag Aja, a Sugárzó főpap, megkötözött kézzel, megalázott szívvel. Mögötte-előtte romba dőlt birodalmak, összedőlt trónus, meggyalázott istenek is istennők. Nézzétek őt. Szíve vérzik népe s népetek romlásán, birodalma vesztén, fényes paloták romjainak láttán. Nézzétek őt, és értsétek meg. Főpap volt, uralkodott, áldozott. Anu, az égi Atya parancsa így szólt: „Jaj a legyőzötteknek, százszor inkább jaj a győzőnek, ha nem győzi le önmagát!” Azag Aja uralkodott, s megveretett. Azonban emlékezzetek meg róla, ti Vének, hogy királyotok, testvérem és barátom: Lugal, éppen így állott a Vének előtt, megkötözve, megalázottan s éppen így kívánták megkínzását s föláldozását, mint ti kívánjátok Azag Ajáét. A jóságos istenek meg-

mentették, kezébe adták a győzelmet. Ellenségétől pedig elvették, s megvonszolták őt a porban. Gondoljátok meg ezt, ti Vének. Annak idején Erechben is ezt mondtam, amit ma. Mondjatok le a fegyverről, amivel győztetek. A hatalomról, ami előtt leomlottak Erech falai. Mindez mulandó, apró hiúság, fodor a vízen, buborék a folyón. Hanem tekintsetek éjszakánként az Ég szilárd boltozatára. Ott kúszik felénk az Égi Gyík. Lappangva, nesztelenül, vörös fényben közeleg, torka kitárul, iszonyú fogai vicsorognak. Gondoljatok rá, hogy az Egek szilárd boltozata lerogy majd, tartóoszlopai összeomlanak, a föld megrendül, tűz, víz és hamu zuhog a világra a magasból, a tengerek kicsapnak, jóságos isteneink és istennőink rémülten menekülnek az Ég zugába, mint a kutyák, Anu bezárja fülét jajgatásunk előtt, mert nem hallgattok az ő szavára, amely szívetek mélyén suttog. Kérlek, tegyétek félre a józan eszeteket, kegyelmezzetek Azag Ajának!

Leült.

Felszólalása nagy izgalmat keltett. Érveket kiáltoztak felé. Megkérdezték, vajon elfelejtette már a háborút? Egy igen mérges, sovány férfiú ezt kiáltotta: „Nincs megbocsátás, nem adjuk vissza a fegyvert az árulónak! A rombolás indulatait örökre ki kell gyomlálni a világból!” Egy másik, nem annyira mérges, de annál inkább kegyes férfiú ezt kiáltotta reszkető hangon: „Ha nem áldozzuk föl a főpapot, Inninni bosszút áll rajtunk!” És akadt egy, aki magánkívül ugrott föl imadeszkájáról, s Utnapistimra mutatva dörögte: „Eddig nem láttuk, nem ismertük őt! De tudjuk, hogy Erechből való.” Mire az előbbi, a mérges: „Meg akarja menteni a főpapját, hogy romlásunkat okozza!”

Erre a tanácskozás hangja olyannyira elmérgesedett, hogy az eddig szótlanul, szinte komoran ülő király fölemelte kezét, s így szólt:

- Atra-Hasis testvérem és barátom!

Utnapistim pedig fölkelt, mélyen meghajolt Lugal előtt, s kiment a teremből.

Másnap föláldozták Azag Ajá t.

Messze vidékről óriási néptömeg vonult a városba, hogy lássa. A szűk utcák szinte kipukkadtak a hejehujázó, táncoló, zsoltárokat éneklő nép sokaságától. É-kur templomvárosát úgy ellepték, hogy mozdulni sem lehetett. Sokan összeestek a hőségben.

Amikor az áldozati füst fölszállt a magasba, megjelent Azag Aja. Két főpap vezette kezére hurkolt hosszú szíjon. Tiarája a fején, kendője a vállán.

Lugal hangosan imádkozott, majd Azag Ajához lépett.

- Térdelj le.

A főpap révetegen letérdelt.

Ekkor a főpap-király levette a Sugárzó fejéről a tiarát, földre dobta, s rálépett. Majd könnyed, szinte szelíd mozdulattal letépte Azag Aja fekete álszakállát. Ezután vállkendőjét vette le válláról, s ugyancsak a földre dobta.

Dermedt csend ülte meg a sokaságot, visszafojtott lélegzettel, égő szemmel figyelték a szertartás ünnepi mozzanatait.

Rekedt ordítás bődült. Azag Aja a földre bukott. Féregként vonaglott kínjában. A kétágú tüzes vas füstölve égette ki a szemét.

A következő pillanatban megragadták, a zibu oltárára fektették, Lugal imádkozva vágta kését a rab hörgő mellébe, jobbjával belenyúlt, s kitépte a szívét. Magasra emelve fölmutatta az Égben lakozó Inninninek, a háború, az öles, a halál, a szerelem, a termékenység örök isten-

nőjének. És a templom környékét s az egész várost örömordítás töltötte be. A nép leborult, mint a sarlóval levágott gabona.

Utnapistim otthon ült szobájában. A közeli templomudvarok felől s a városból hozzáhatolt a nép részeg ujjongása, diadalüvöltése, harsogó éneke. A dobok az agyában doboltak, a hárfák a szívében pengtek. Homlokát verejték verte ki. Behunyta a szemét, kényszerítette magát, hogy semmit se halljon, ne lássa a szeme előtt kavargó képeket. Alig lélegzett.

- Anu, jóságos Atyám, szeretet! - mondta magában újra meg újra. - Jöjj, végy a tenyeredre, mint a megriadt madarat. Emelj Magadhoz az élet hétágú fájára, emelj föl magas fészkedbe, simogass, békíts meg, ó, Anu! Bocsáss meg!

Lassan-lassan derengő fényesség, majd ragyogó napfény öntötte el. Hallotta Anu halhatatlan, mindenen áthatoló suttogását: „Ne félj, mindez semmiség. Én vagyok, Aki vagyok."

24

Szívesen időztünk a politikai események ismertetésénél s még szívesebben merülnénk el benne jobban, mert mi sem érdekesebb, tanulságosabb, épületesebb a politikánál. Ha megtehetnők, nem is foglalkoznánk mással, mint ama vízözön előtti korszak városállamainak politikai viszonyaival, egymással való kapcsolatuk: háborúik és békéik sűrű váltakozásával, nemes törekvéseik sorsával. Utnapistim azonban annyira közönyös volt a politikai és diplomáciai kérdések iránt, annyira reménytelennek látta a főpap-király, a nubanda, azaz kincstáros, a nimbir, azaz várnagy, a sakkanak, azaz helytartó, a szukkal, azaz első miniszter, a rabiánu, azaz polgármester, a hazánu, azaz főpolgármester, a sibútu, azaz Vének Tanácsa, a turtán, azaz fővezér, s az idegen államokba ezüstlapra vésett levelekkel utazó követek varázslatát, hogy mi sem szánhatunk reá több helyet, mint amennyi Utnapistim és Lugal cselekedeteinek megértésére elegendő.

Utnapistim abban az időben azon fáradozott, hogy a háború forgatagában alámerült barátait felszínre hozza, s Lugal dicséretes kívánsága szerint a szurippaki bölcsekkel és művészekkel - már akik megmaradtak - közös tevékenységre sarkallja.

Tudta, hogy valamennyien megvannak, akik annak idején együtt üldögéltek a Csillagtorony teraszán, s a világ szomorú jövendőjéről vitatkoztak. Ha lemondott is a mahhú tudomány gyakorlásáról, azért nem minden volt titok a számára. Csak föl kellett keresni őket, s alkalmas viszonyok közé helyezni, hogy munkájukat folytathassák.

Ezért egy nap fölkapaszkodott hasított körmű kis lovára, s néhány fegyveres katona kíséretében, akiket a király személyes biztonsága érdekében rendelt mellé, elindult Erechbe.

Miután a katonák mindenféle ürüggyel elszedték Utnapistim pénzét, ékszereit s apró használati tárgyait, épségben átadták az erechi helytartónak, csak arra kérték, hogy szolgálataikat jutalmazza valamivel, miután csekély fizetésükből lehetetlen megélni. Utnapistim utasította a birtokai intézőjét, hogy a derék katonáknak szállást, bőséges ellátást s néhány mína ezüstöt bocsásson rendelkezésére, majd kérte őket, várják meg türelemmel, amíg küldetését befejezi, hogy azután Szurippakba visszakísérhessék. Jól tudta ugyanis, hogy semmi baj sem érheti, ha egyedül utazik, de ragaszkodott a jóravaló, önzetlen hősök társaságához. Annyi érdekes, csodálatos hőstettet meséltek, amennyit az egész hadsereg is csak nehezen művelhetett. Utnapistim pedig szerette a szórakoztató történeteket s a nép fiainak e történetek elmondásában megnyilatkozó humorát, férfiasságát, nemeslelkűségét, puritán jellemét.

Legelőször a könyvtárba sietett.

A hatalmas palotán még most is meglátszottak a háborús dúlás nyomai. A bronzajtóról például lefeszegették a gyönyörű domborműveket, a kacskaringós díszeket. A kapu mellett kétoldalt falba illesztett nagy kőtáblákat, amelyek régi tudósok tetteit hirdették, összetörték vagy elvitték.

Utnapistim be akart nyitni, de a kapu zárva volt. Szokása szerint leült tehát a lépcsőre, hogy Ur-Ba'ut megvárja. Az időt merengéssel töltötte. Néhány pillanat vagy kettősóra múltán valóban megjelent Ur-Ba'u s nagy sebbel-lobbal törtetett fölfelé a lépcsőn. Utnapistim fölemelkedett ültéből. A könyvtáros hosszan nézte, mint aki nem hisz a szemének, azután állati üvöltésre fakadt, mély árkokkal keresztül-kasul szántott arca eltorzult, karját kitárta, s oly ropogósan ölelte magához Utnapistimot, hogy ennek a lélegzete is elfulladt.

Sokáig álltak összeölelkezve, egymás hátát veregetve, kopasz fejét simogatva. Alig tudták visszatartani könnyeiket. Majd Ur-Ba'u elővette a kapu óriási bronzkulcsát, kitárta a nagy kapuba vágott kisebb ajtót, s beléptek a könyvtárba. Utnapistim körülnézett a mennyezetig érő cédruspolcokon. Mélyen beszívta a hűvös, homályos terem dohos levegőjét. Meghatottságában szólni sem tudott.

De annál inkább szólt Ur-Ba'u. Először is mentegetőzött. Megkésett egy kissé, de a mai nehéz viszonyok közepette megszaporodtak a tennivalóik. Felesége beteg, orvoshoz nem mehet, hiszen betevő falatjuk is alig van, így kell neki összeszednie a nyomorúságos élelmet, amiből családja tengődik. Ezenfelül Szurippak hősei elvittek a lakásból minden elvihetőt, összetörtek benne minden összetörhetőt, megettek minden ehetőt, végül ki is kergették, kénytelen volt egy félig leégett ház néhány épen maradt szobájában meghúzódni. Csakhogy, sajnos, az ajtókat mind a régi, mind az új lakásokról letépték, így ajtó híján szűkölködik. Ami Erech borzalmas végnapjait illeti, arról fölösleges szólnia. Első dolga volt megnézni a könyvtárat. A rombolás, rendetlenség itt is nagy volt, a polcok, a könyvládikák egy részéből a szurippakiak tüzet raktak a terem közepén, hogy megsüthessék szerény vacsorájukat, de azért apránként sikerült rendbe hoznia. Maga gyalult, faragott és szögelt, maga söpört, cipelte a romokat meg a szemetet. A helytartó előzékeny volt, a tudomány iránt érzett odaadó tiszteletből megparancsolta, hogy ne háborgassák munkájában, sőt kérte Ur-Ba'ut, készítsen az ősi szent iratokról jegyzéket, s nyújtsa át neki. Most éppen ezen a munkán fáradozik.

Utnapistim nem sok szót fecsérelt sorsa vázolására, hanem közölte Lugal terveit. Ur-Ba'u először elszomorodott, azután örvendezett.

- Ó, Atra-Hasis, testvérem és barátom! - vonította keserűen, s végre leült egy darab ócska gyékényre, azzal sem törődve ezúttal, hogy szoknyája szakadásait eltakarja, pedig nagyobbak voltak, mint valaha. - Hát azért kell a lajstrom, mert Szurippakba viszik az iratokat? Jaj, jaj nekem! Ezért őriztem őket évezredeken át! Ezért nélkülöztem, fáradoztam... Hát ha így áll a dolog, ha kifosztják a könyvtárunkat is - suttogta kiáltásnak szánt hangon -, akkor Azag Aja megérdemli sorsát a háborúért! - Elgondolkozott. - Nem, barátom, én nem megyek Szurippakba. Hozzánőttem ehhez a városhoz. Megnyugtat, amit Lugalról hallok. Hadd vigyék a könyveket. De én nem megyek. Itt akarok meghalni, Erechben. Idekötnek az emlékeim! - ordította. - És nem is akarok újjászületni többé. Vagy ha igen, váljak kutyává, majommá, akármivé, csak ne tudóssá. - Ekkor ismét elgondolkozott, mosolygott. - Helyes! - rikoltotta. - Vigyenek mindent. Elvégre az isteneknek oly mindegy, hogy a tudomány ebben a városban őriztetik-e meg az idők végezetéig vagy a másikban. Mit jelent a szent iratok számára, hogy itt vannak-e, ezeken a polcokon vagy egy másik épületben, más polcokon? Helyes! - suttogta újra. - Elmegyek Szurippakba a te kedvedért, ó, barátom és testvérem, Nagyeszű. Az Égi Gyík eltörli Erechet, Szurippakot egyaránt, mint egy köpést, egyre megy. Hátha a torony, amit

Lugal építtet majd, csakugyan megőriz valamit az isteni tudományból s az emberi nemből? Akkor meg jobb, ha ott van minden kéznél, Szurippakban.

Utnapistim most barátaik felől tudakozódott.

A könyvtáros kacskaringós rohangálásai közben bőséges adatokat szerzett sorsukról.

Simetán, a csillagász, fent ül a tornyán s egyre hanyatló egészségben vizsgálja a rohamosan közeledő Égi Gyíkot. Már alig vánszorog, de a helyén van. Szurippak katonái nem sokat törődtek a Csillagtoronnyal, félnek is tőle, meg aztán nem volt mit kezdeniök a számtáblákkal, műszerekkel és följegyzésekkel. Mindössze egy ötvenezer éves naptárt égettek el, gyújtófát vagdaltak belőle. Ez sem nagy kár, hiszen a naptár nem volt régi. Ő, Ur-Ba'u nemrégiben járt Simetánnál. A tudós bőven beszámolt az Égi Gyík mozgásáról, emlegette Utnapistimot is, mondván, a legnagyobbnak tartja minden Beavatottak között, s nincs távol az idő, amikor igazát mindenki megérti. Egyébként családjával együtt egy pincében lakik, semmije sem maradt, éhezik.

Namzi, a hárfás, zsoltáríró és történettudós, odahagyta kis kerti házát, hárfáját, könyveit, és családjával együtt valami faluba menekült. Nem hallani róla. Utoljára akkor látták, amikor a templomváros ostroma folyt. Azt mondta, többé nem nyúl hárfához, nem ír zsoltárokat, s nem foglalkozik történelemmel, miután nem lesz hol hárfáznia, vége az emberi nem történetének. Bizonyosan mérget ivott egész családjával együtt.

Hétil, a költő, sok bajba sodródott. Mindenki ismerte és számon tartotta Azag Ajához fűződő barátságát. Emiatt besúgták a szurippaki csapatok parancsnokánál, el is hurcolták vagy ötször, de sírva tiltakozott, fölolvasta dalait, s bebizonyította, hogy tulajdonképpen Inninni tiszteletére költötte őket. A parancsnoknak tetszettek a dalok, megsajnálta a zokogó költőt s kidobta. Most a régi lakásában él, bútorai, edényei, ruhái nincsenek, egyik fiát fogságba hurcolták, kisebbik lánya férjhez ment egy szurippaki hadnagyhoz, de otthon van. Ur-Ba'u úgy hallja, Hétil újabb dalok költésébe merült, nem hederít a világra. Éhezik, mert csak a hadnagy támogatja, azt meg tudjuk, mi fizetése van egy hadnagynak.

Gubbubu a romlás idején kivonult a városból, egy paraszt elhagyott házába költözött, ott él most is. Neki könnyebb a helyzete, magában él. Többen borsot akartak ugyan törni az orra alá, mert szívesen vacsorázgatott Enmu-dugga, a turtán asztalánál, előkelő barátait túl sűrűn emlegette, azonkívül tudja mindenki, hogy Erechtől várta az emberi nem új korszakának megteremtését, de különösebb baja nem történt. Mindössze hallgatnia kell. A szurippakiak nem tudtak mit kezdeni furcsa szövetkötényével, a kontyában ékeskedő három szál tollal meg az állát díszítő kis vörös álszakállal. Valamiféle Beavatottnak vélték ugyan, de nem tudták, miféle. Aztán olyan előkelően, hidegen, méltóságosan viselkedett, annyi aztláni szót kevert beszédébe, hogy ez is megzavarta őket.

Ezek után Utnapistim megint lóra ült, hogy fölkeresse Simetánt.

A tudós egy kis szobácskában üldögélt a Csillagtorony kilencedik emeletén. Egy kancsó ital állott előtte. Magából kikelve fogadta Utnapistimot. Leültette, de megkínálni nem tudta semmivel. Dőlt belőle a panasz. Elsősorban az egészségre panaszkodott. Hólyagja oly szörnyűségesen ég, mintha eleven parázzsal tömték volna meg. Veséje fáj. Éjjel-nappal petrezselyemfőzetet iszik - a kancsóra mutatott -, okádni kell már, ha a petrezselyemnek csak a nevét is kimondják előtte. Éhezik is, természetesen. Meg aztán a politikai helyzet. Meddig maradnak a városban a szurippaki katonák? Mikor ül trónjára az új főpap? Ki lesz? Vajon sikerre vezet-e az a tervezett lázadás, amiről az egész városban suttognak? Igaz-e, hogy Lugal haldoklik, Azag Aja föláldozásának napján rettenetes villámok sújtottak az ünneplő népre, az új turtánt pedig megölték a tisztjei?

Utnapistim eloszlatta lázálmait, mire igen elcsöndesedett. Sóhajtozott. Igaza volt Namzinak, ő mindig egyetértett vele - magyarázta -, az emberiség története befejeződött. Kár volt annyira bízni Erech hadseregében, a főpap tudományában s a szerencsében. Ezt is hangoztatta elégszer, örökké korholta Hétilt meg Gubbubut elvakult bizakodásukért. Emlékezhet Atra-Hasis, azon a félelmetes éjszakán éppen ő intette őket óvatosságra.

De hát az Égi Gyík? Mit mondanak a számok, mit vallanak a műszerek?

- Ó, barátom, Atra-Hasis - nyögte Simetán alig hallható hangon, egészen meggörnyedt, nagy orrát a térdére nyomta, kezét a hasára helyezte. - Emlékezzél, mi ketten voltunk, akik fölfedeztük az Égi Gyíkot. Tisztában voltunk vele! Ma már a vak is láthatja, hiszen akkora, mint egy fazék. De ki hitt nekünk? Most már látják, miképpen hozza a végzetet, a horoszkópokból nem lehet kitagadni gonosz hatásait. Most már a rabszolgák is rebesgetik, hogy Nannar küldi a csupasz, zöld szemű embereket, s a sok méhbajt, petefészek-nyavalyát, tisztulási zavart, elmebeli háborodást az asszonyokra. Sokan azt is tudják, hogy ez a hosszú, példátlanul véres háború, amelyben olyan őrült rombolást vittek véghez, annyira lábbal taposták az emberi méltóságot, az istenek törvényeit s annyi erős fegyvert alkalmaztak, mint eddig még soha, szintén Nannarnak köszönhető.

Szavait sűrűn meg-megszakította, görcsösen ivott a kancsóból, úgy erőszakolván magába a kortyokat, mint gém a halat. Sápadt arca pillanatról pillanatra másképpen torzult el.

Csak akkor vidámodott föl, amikor Utnapistim közölte vele, hogy Lugal hívására Szurippakba kell mennie, ott a Csillagtorony épületében kap szállást, ellátást, mert a szurippaki tudósokkal együtt kell figyelnie az Égi Gyíkot. Szedje hát mennél előbb családját, iratait, műszereit, csomagolja be a Csillagtorony régi értékes följegyzéseit, számtábláit, naptárait, hogy szállításra készen legyenek, azután tüstént induljanak Szurippakba. Csak az egészsége miatt aggódott Simetán. Kételkedett a szurippaki orvosokban. Mindenáron el akarta vinni orvosát is, semmiképpen sem fért a fejébe, hogy Szurippak nem fizethet egy orvost az ő kedvéért, különösképpen nem úgy, hogy itthagyott erechi jövedelméért is kárpótlást nyerjen.

Namzit meg Gubbubut már nehezebb volt megtalálni. Ezért Utnapistim még ellátogatott a városban lakó Hétilhez, hogy azután idejét a másik kettő fölkeresésének szentelhesse.

Hétil most is az ajtó előtt ült, s egy fatábla tanulmányozásába merült, amikor Utnapistim árnyéka megjelent előtte a roskadozó tornácon. Ezúttal az ajtót nem kellett kitárni, mert nem volt ajtó. A szurippaki hősök nagy vonzalmat tanúsítottak az ajtók iránt, gondosan letépték mindenütt, s vagy eltüzelték, vagy csak összetörték, s az utcára szórták. Egyszóval, Hétil lakásán sem volt ajtó.

A költő hosszú haja a szemébe hullt, úszóhártyás nagy ujjaival sűrűn beletúrt s hátragereblyézte. Nagy feje lelógott, szokatlanul széles arccsontjai feketén fénylettek az izzó napsütésben. Keze íróvésőt forgatott, alig látható apró betűket vésett a fatáblára.

- Lú sulmú ana kása! - dörmögte pincemély hangon, anélkül, hogy föltekintett volna.

De mikor látta, hogy az árnyék nem más, mint a rég nem látott Utnapistim, fölugrott, megölelte, megpaskolta izzadt hátát és sírva fakadt.

A szerelmi dalok költője olyan volt, akár egy gyermek. Csüggeteg, félénk, gőgös, érzelmes. Ezúttal ráborulhatott valakinek a vállára és zokoghatott. Egyszerre dőlt belőle minden fájdalom, mint felborult korsóból az olaj. Bugyborékolt belőle a sírás.

- Csakhogy megvagy, csakhogy megvagy, ó, barátom - zokogta egyre. - Ki hitte volna, hogy ez lesz a vége! És te most is azt mondod, hogy ez még nem minden? Hová jutok akkor, mi lesz a sorsunk, feleségem... gyermekeim... Hát hiába áldoztam föl a lányomat?

Amikor végre lecsillapodott egy kissé, a rongyos gyékényre telepedtek, s Hétil megpróbálta némileg rendbe szedni panaszait. Sehogy sem tudott beletörődni sorsába. Nem akarta elhinni, hogy mindaz megtörtént, ami történt. Koszorús férfiú volt annak idején, dalait elragadtatva énekelték Istár templomában, mindene bőven volt, az élet csúcsán üldögélt, biztonságban, népszerűségben, tiszteletben. A főpappal, É-anna előkelő papjaival, magas rangú tisztviselőkkel, gazdag kereskedőkkel, hajótulajdonosokkal barátkozott. Bízott bennük, s ennélfogva tévedhetetlennek tartotta önmagát. Az Égi Gyík fenyegetésében nem hitt. Most pedig látnia kellett, hogy még a háború megítélésében is tévedett - hát akkor nem téved-e Nannar jóindulatában? Akikben bízott, elbuktak. A főpap nem él többé. A magas rangú tisztviselők kényszermunkát végeznek a kikötőben, vagy kivégezték őket. Az előkelő papok el sem hagyják É-anna megcsúfolt templomvárosát, ott is ijedten surrannak, oszlopcsarnokokon át, ajkuk néma, csak az imádságokat, szertartásos szavakat mondják, s tétován teszik Istár neve mellé az Inninni melléknevet. Ő maga ki sem meri húzni lábát a lakásából. Mindenét elvesztette, ennie is alig van mit. Felesége beteg, sovány, sápadt, a halált emlegeti. S tetejébe még az élete sincs biztonságban, sohasem tudhatja, nem lép-e be ajtótlan szobájába egy-két szurippaki katona, nem viszi-e el, hogy bebörtönözze, megkínozza, megölje, nem kísérik-e Szurippakba ajkába fűzött szíjon, nem áldozzák-e föl Inninni oltárán, ujjongó tömeg szeme láttára. Az asszony, aki forró szerelmi dalait sugalmazta, eltűnt. Dalai kihunytak, mint röpke lángocskák, amiket jégverés paskol szét.

- Pedig hát mit vétettem én? - kérdezte keserűen, s nagy könnyei ismét megeredtek. - Szerelmi dalokat írtam az istennőhöz, mindegy, Istárnak nevezzük-e vagy Inninninek. Ó, mondd barátom, Atra-Hasis, találsz-e csak egyetlenegy szócskát is dalaimban, ami miatt ilyen szörnyű sorsra kellett jutnom? Gyűlöltem Szurippakot? Uszítottam népe ellen? Gyaláztam a királyt? Megöltem akár csak egy szurippaki katonát vagy állatot, egy madarat, egy lepkét is? Volt a kezemben más, mint íróvessző? - Ijedten körülnézett, mintha leselkedő szemeket, ellenséges füleket, gonosz szándékokat gyanítana maga körül, aztán dühösen fölkiáltott: - Nem igaz, hogy hittem a győzelemben! Nem igaz, hogy Szurippak vereségét kívántam! Hazugság, hogy barátságban voltam a főpappal!

Koszorútlan nagy fejét lehajtotta, könnyezett.

- Nyugodj meg - vigasztalta Utnapistim őszinte részvéttel. - Valóban, dalaid egy szót sem tartalmaznak, ami miatt ilyen sorsot érdemelnél. Kár őket kitépni a misztériumok gyönyörű szent koszorújából. Az sem igazságos dolog, ó, Hétil, hogy most némán kell kuporognod ebben az ajtótlan szobában, az utcára sem mehetsz ki s féltened kell életedet. Csakhogy Inninni haragja nem válogat, nem keresi, kit taposson el, s kit hagyjon életben. Istár sem válogatott. Azután meg mindnyájan tévedhetünk, tévedett a főpap, a fővezér, a Vének Tanácsa, tévedtem én is... Te is tévedtél. Nyugodj meg, ne tiltakozz a végzet ellen. Ha békével fogadod, visszaad mindent.

- Könnyű neked, ó, Atra-Hasis - sóhajtotta irigyen a költő. - Te szerencsés vagy. Magához emelt Szurippak királya, hatalmat helyezett a kezedbe, szabadságot biztosított számodra... Most is hogyan kerültél ide? Nemde ő adott neked lovat, kísérőket, hogy idejöhess? Azt mondják, lakást is a palotában kaptál, s ott ülsz a Vének Tanácsában. Igaz? Meg hogy rendbe hozatta a gazdaságodat. Feleségedet, családodat, szolgáidat Szurippakba vitette. Risat-Ninlil mesélte valahol, ő talán tudja. Mondd, ó, Atra-Hasis, hogy intézted ezt? És mondd csak - kérdezte szaporán, egészen közel hajolva Utnapistimhez, mint egy védelmet kereső gyermek -,

nem szólhatnál érdekemben Szurippak királyának? Nem olvasnád fel előtte szerelmi dalaimat? Nem magyaráznád meg, hogy Inninnihez éppúgy szólnak, mint Istárhoz... de különben, ő elismerte Istár örökkévalóságát... hát akkor miért üldöznek engem? És nem említhetnéd meg azt is, hogy én sohasem szónokoltam Szurippak ellen és...

- Elég, ó, barátom, Hétil - állította meg a gyorsan rohanó áradatot Utnapistim, fölemelt kézzel mintegy megálljt parancsolván a hullámoknak. - Éppen ezért jöttem, hogy a király óhajára Szurippakba szállítsalak, mert részt kell venned a szurippaki költők, tudósok s egyéb hasonló férfiak közös munkájában.

Hétil nem akart hinni a fülének. Szinte bénultan nézte Utnapistimot. Azután fölugrott, kiabált, szaladgált örömében. Egyre-másra vadul a hajába túrt, szeméből most meg már az öröm könnyei hullottak.

- Ó, barátom, Atra-Hasis! Ó, Ninib küldöttje! Hát lehetséges? Hát igaz? - kiabálta, bömbölte. - Mondd, valóban te ülsz itt, nem valami jelenés? Nem varázslat? Hadd tapogassalak meg. Nem, nem, úgy látszik, csakugyan te vagy. Elmegyek, elmegyek Szurippakba. Minden tehetségemet, tudományomat a király rendelkezésére bocsátom. Megérdemli, nagy király, igaz főpap. Ne aggódj, Atra-Hasis, nem fogtok csalatkozni bennem. Nem vallasz velem kudarcot. Szolgálni akarok, költeni akarok... Ide figyelj. Mostanában azzal vigasztalódom, hogy költeményekbe foglalom Inninni jóságának, kegyességének ezer bizonyítékát, amit irányomban tanúsított. Hallgasd meg csak!

Egy ölre való fatáblát hurcolt elő szobája sarkából, s Utnapistim elé zúdította. Maga is leült közéjük, mint gyermek a kavicsai közé. Lázasan turkált. Nyomban megtalált egyet, ami különösen tetszett neki, szemébe lógó hosszú haját hátratúrta, s lázas, szárnyaló hangon szavalni kezdett. Utnapistim behunyta a szemét, magába merült, hagyta, hadd zúgjon el fölötte a szép szavak, égő jelzők, szikrázó hasonlatok, görgő hangsúlyok hullámzása.

Sok kettősóra telt el, mire elbúcsúzhatott, s megkereshette a rozzant ház előtt bronzkarikához kötött lovát. Fölkapaszkodott reá. S miközben a kis ló szaporán haladt, nem győzött csodálkozni rajta, hogy a lovát nem lopták el, miközben a szárnyaló költeményeket hallgatta.

A ház, amelyben Gubbubu isteni sugallatra már Erech végnapjai előtt meghúzódott, egy paraszti ház volt. Otromba kövekkel kerített kicsiny kertben állt, oszlopai sárkány lábszárcsontjai voltak, tetőgerendázata faragatlan páfrányszárakból készült. Oldala vesszőfonadék, teteje pálmalevél. Eléggé rozzant állapotban találta Gubbubu, amikor rábukkant s beleköltözött, mert a paraszt már régen odahagyta, miután földjét elöntötte a Nannar küldötte talajvíz. De lankán állott, a mocsár a kertet nem érte, bár körös-körül messze hatalmába vette már a földet. Ameddig a szem ellátott, csak sötétzöld sást, bugás náderdőt, csillogó víznyiladékot, ezer meg ezer madarat, brekegő békát, illanó gyíkot, siklót s mélyen, a mocsár bozótos részein, fölfölemelkedő sárkánynyakakat lehetett látni. Néhány szurippaki katona ugyan ide is elvetődött portyázásai során, de vagy be sem lépett a kerítés mögé, vagy meghökkenve távozott a tudós férfiú méltóságos viselkedésének, kopasz fején ágaskodó tollainak, színes szoknyájának, festéksávokkal díszített ábrázatának, kis vörös álszakállának láttán. Így eléggé háborítatlanul éldegélt abból a néhány datolya- meg kókuszpálmából, elvadult babból, szőlőborból, dús fügefából, ami a ház körül burjánzott.

Mikor Utnapistim leszállt, Gubbubu a legcsekélyebb fölindulás nélkül lépett ki házából, hogy megnézze, miféle kódorgó vetődött ide. Összetett kezét a homlokához emelte, s erechi módon köszöntötte Utnapistimot.

- Üdvözöllek, ó, barátom, Atra-Hasis, hogy szolgál az egészséged?

Mintha tegnap váltak volna el a Csillagtorony teraszán.

Utnapistim örvendezett Gubbubu láttán. A tudós arca, feje tökéletesen sima volt, mint aki naponta borotválkozik. Diónyi kontyából büszkén ágaskodott a három szál toll. Arcán friss volt a kék-piros-fehér sávok festéke. Vörös álszakálla tekintélyesen díszítette öntudatos, mozdulatlan arcát. Csípőjéről szép rendben omlott alá a színes szőtt kendő.

Leültek a szellős házban. Gubbubu kókuszhéjban egy marék fügét helyezett Utnapistim elé.

- Egyfajta biztonságban élek itt - magyarázta nyugodt, szenvtelen hangon. - Mindenem megvan, ami kell. Nem háborgattak különösképpen. Minden a magatartás dolga, ó, Atra-Hasis. Amikor Aztlánban jártam, az ragadta meg legjobban a figyelmemet, hogy ott a vezető társadalmi rendet már ifjúkorában helyes magatartásra tanítják. Nagyon fontosnak találom, hogy erről is szó essék irataimban. Egyfajta mitlalinak nevezem ezt, igen találó kifejezés. Egyél néhány szem fügét, ó, barátom, üdülj föl, mást nem tudok adni.

Ettek néhány szem fügét.

- Jól megvagyok itt - mesélte aztán -, csak ezek a csikcsak gyíkok zavarnak, amelyek ellepik a pálmatetőt, s alkonyattól hajnalig zörögnek, vartyognak, vadásznak a fejem fölött. Meg a sárkányok a mocsárban. Ha összeverekednek, ordításuk fölveri a környéket. A napokban egyfajta kacsacsőrű sárkány, jó vén hím, majdnem összetaposta a házat, de hát az ilyesmire el kell készülnöm. Nappal még csak el tudja kerülni az ember, hogy összetapossák, de éjjel, amikor alszik, egyfajta mucsimi borzongatja, amitől nehéz szabadulni.

Utnapistim javaslatát, hogy a király kívánságára menjen Szurippakba, s vegye ki részét a tudósok, költők, művészek közös fáradozásából, bizonyos tartózkodó méltósággal fogadta. Hosszasan gondolkozott.

- Tulajdonképpen helyeslem a főpap-király tervét - felelte, miután jól megfontolta az ügyet. - Az emberi nem jövője érdekében egyfajta mukimura van szükség. Mindig ennek az érdekében szóltam, ha mód nyílott reá. S még egyet: ezekben az időkben megint egyszer különös jelentőségre emelkedett az a fajta magatartás, amit mitlalinak neveztem az imént, igen találó aztláni szóval. (Sajnos, a sumér nyelv nem ismer megfelelő szót, mint sok másra sem.) Szurippak van egyedül hivatva az emberi nem jövőjének irányítására, neki kell leraknia az alapokat. Mi, erechiek, bűnösek vagyunk a háborúban, Szurippak ügye az emberi nem ügye volt. Különös jelentőséget ad ennek egyfajta micsui, amely Nannar, az Égi Gyík rohamos közeledése folytán vált sürgőssé. A király, ó, Atra-Hasis, jól látja a dolgokat. És természetesen te is, miután a király közelében élsz. Hajlandó vagyok tehát Szurippakba utazni, ó, barátom, ha biztosítani tudjátok a gyaloghintót, mert én lóra nem tudok ülni.

Így állván a dolgok, most már csak Namzit kellett volna fölkeresni s Szurippakba hívni. De ezt Gubbubu is hiábavaló kísérletnek vélte. Namzi eltűnt, olyan vidékre menekült, amit senki sem ismer, tán a vad hegyek közé, ahol szőrruhában járnak az emberek, mint Szumukán, a pásztor-isten. Valaki beszélt vele távozása előtt. Kijelentette, hogy az emberi nem története immár nagyjából, de végérvényesen véget ért, ami még hátravan: a vég fölismerése, a következtetések levonása, az önkéntes halál. Hárfáját valóban elhagyta, mondván, ezután nem lesz templom, ahol Anu dicsőségére hárfázni lehessen. A zenekartól, a kórustól búcsúzás nélkül vált meg. Zsoltárokat sem ír többé, a történelemmel pedig leszámolt. Hiszen nem lesz már utókor, amely tanulhatná, épülhetne belőle. Valószínűleg valami kis kecskenyájat legeltet, annak a tején, sajtján éldegél, annak a bőrébe öltözik. De az is lehet, hogy egyfajta mérget ivott, talán nadragulyát.

- Most már megmondhatjuk - fejezte be Gubbubu a Namziról szóló értesülések elsorolását -, hogy zsoltárai nem voltak egészen kifogástalanok, a zenekarban pedig sohasem sikerült a harsonákat fegyelmeznie. Egyfajta tiltli hibájába esett, és sohasem tudta levetkőzni e hibákat. Ezenkívül a magatartás, az a bizonyos mitlali, tökéletesen hiányzott belőle. Végtelenül fájlalom, vérzik a szívem, ó, Atra-Hasis, hogy Szurippakból hiányozni fog, de hát... Mondd, ki lesz még ott?

Utnapistim örömmel jelentette, hogy sikerült rábeszélnie Ur-Ba'ut, Simetánt s Hétilt.

- Ur-Ba'u egy kissé belefulladt a szent iratok megrendítő jóslataiba - jegyezte meg Gubbubu. - Nagy elme, bölcs férfiú, de egyfajta korlátoltság teszi lehetetlenné, hogy távolabb lásson. Simetán nagy tudós, de aggaszt, hogy olyan beteg. Hétil költő. De az a bizonyos mitlali, amiről szóltam, benne van meg legkevésbé. S erősen bele is ártotta magát a háborúba, közeli barátság fűzte Azag Ajához s néhány más vezető férfiúhoz. De nem baj, nem megrovásképpen mondom. Nagyobb baj, hogy dalai egy kissé lágyak, érzelmesek, nincs meg bennük Istár... akarom mondani Inninni felséges, lenyűgöző pimpluja... Mindegy, ó, Atra-Hasis, én hálás vagyok a királynak. Mondd meg neki, hogy aztláni utazásomról szóló irataimat most kiegészítem, s olyan mozzanatokra is rámutatok, amelyek a szurippaki élet isteni tartalmát hathatósan erősítik, s egyfajta szilárd magatartást tesznek majd lehetővé a döntő pillanatban, Nannar eljövetelének napján.

25

Utnapistim sok időt elvesztegetett barátai látogatásával, de nem bánta meg, mert alkalma volt saját szemével, színről színre látni őket, helyzetükről, életmódjukról, szenvedéseikről s az őket eltöltő isteni szellemről tapasztalatokat szerezni. Fáradozásaival segítségére volt a királyfőpapnak is. Ezek után még csak a városon kívül álló kis szentélybe látogatott el, hogy találkozzék Risat-Ninlillel, meggyőződjék az ősök szentélyének állapotáról, s képet alkothasson örökbe fogadott fia növekedéséről, egészségéről és szükségleteiről. Lova fejét tehát a város falai iránt fordította, hogy aztán egy mellékútra térve, a kedves kis szentély felé ügessen.

A szentély s mellette a kertes ház, Risat-Ninlil otthona, mit sem szenvedett a háború förgetegéből. Risat-Ninlil zokogva borult Utnapistim lába elé, a sok rémület, aggódás, nélkülözés, amit nagy önuralommal, istenbe vetett hittel, de gyönge női vállán mégiscsak nehezen viselt el, az ő lelkében is otthagyta szomorú nyomait. Sokáig zokogott boldog megkönnyebbülésében, majd elmondta, mennyit éhezett, hogy félt az idelátszó iszonytató tüzektől, milyen durvák voltak a szurippaki katonák, s mennyi nehézség közepette őrizte meg a kisfiát. Mióta Utnapistim Lugalnál tartózkodik, az ő sorsa is könnyebb, a birtokról elegendő élelmet, áldozati gabonát, füstölőt, gyümölcsöt kap, s az ide-oda vonuló katonák sem bánnak vele olyan erőszakosan, amikor szent hivatása szerint a test örömeiben részesíti őket. De a fiút már magasabb tudományokra is oktatni kellene, mint aminőkkel ő rendelkezik.

- Hol a fiú? - kérdezte Utnapistim, mert nem látta Gilgamest a házban.

- Csavarog, örökké csavarog, nekem alig segít - panaszkodott Risat-Ninlil. - Bemegy a városba, jár az utcákon, mindent megnéz. Elkódorog a kikötőbe, nézi a hajókat, a tengerészeket, a sürgés-forgást. Néha attól félek, felszökik valamelyik hajóra s eltűnik, sohasem látom többé, örökké kóborol. Ha megverem s kényszerítem, maradjon itthon, segítsen, egykét pillanat, s már nem is látom sehol. Még ebben a kis házban, ebben a kertben is úgy el tud tűnni, hogy lehetetlen megtalálnom. Ó, Atra-Hasis, félek, nagyon-nagyon nehéz sors vár Gilgamesre. Nemhiába sírtam olyan keservesen, amikor megszültem. Teste majdnem csupasz, úszóhártyája

nincs, a szeme zöld, ez is olyan nehezemre esik. Miért nem lett olyan gyermekem, mint másnak, ha már papnő létemre szülnöm kellett? És nemcsak a külseje más, a mája, a szíve is. Enlil meg ne büntesse, de gyakran félek tőle.

Ekkor betoppant a fiú.

Finom termetű, sovány, de izmos gyerek. Haja a vállát verte. Szép boltozatos homloka erősen hátrahajlott. Melle széles, egészen sima. Ugyancsak simák, mintha beolajozták volna, izmos lábszárai is. Keze feltűnően hosszúnak s vékonynak látszott, finom ujjai között nem feszült úszóhártya. Rövid pálmalevél szoknyát viselt, bal bokáján finom művű lápiszlazuli karikát, nyakában évezredes, gyönyörű füzért.

Megállt a küszöbön, nagy zöld szemét Utnapistimra, majd az anyjára vetette. Mintha kérdezné, ki ez az ismeretlen, időtlen ember, aki oly rendületlen nyugalommal ül a gyékényen, ujjai között söröspoharat forgat, s áthatóan, de cseppet sem hidegen vizsgálja őt.

- Itt az atyád, aki iránt örökké tiszteletet kell tanúsítanod, ó, fiam - intette meghatottan Risat-Ninlil. S mintha szégyenkezett volna a fiú miatt, elfordult.

- Jöjj ide, fiam - szólt Utnapistim szeretettel. - Hadd nézzelek meg. Igen, igen - dünnyögte lassan -, ez az új ember... egyharmada ember, kétharmada isten.

- Csak a nyakán, a hóna táján meg a hasán van egy kis pikkely - suttogta az anyja. - A szeme pedig zöld, mint az agát. Néha nem merek belenézni. Olyan ijesztő fény villog benne, akár alkonyatkor a tengeren, ha mereven belebámul az ember. Ismeretlen világ nyílik a mélyén, nem látok a fenekére. Ninszun papnője vagyok, naponta áldozom őseidnek, különösképpen ősanyádnak, s tudhatod, ó, Atra-Hasis, hány szembe tekintettem már. De ilyen szembe soha, mint ezé a fiúé. Sok másvilági titkot ismerek, az övét nem ismerem.

Csüggedten álldogált előttük. Arca már nem volt olyan ártatlanul kihívó, olyan áhítatosan parázna, mint régen. Félelem, szomorúság felhőzött rajta. Egy anya arca volt. És a teste is fáradtabb, nem olyan muzsikáló mozgású, amely után szíven ütve fordultak meg a férfiak. Egy anya teste volt, noha Ninszun papnőjéé.

Utnapistim hosszasan elnézegette őt meg a fiút.

- Te honnét jöttél? - kérdezte kíváncsian Gilgames.

- Én, fiam? Valamikor a tengerből jöttem - dünnyögte a kezdet ősnapjaira emlékezve Utnapistim. - Látod, jöttünk. De honnét jöttél te?

- Anyám szült, s azt mondják, Nannar volt az apám - felelte komolyan a fiú. - De hát hová mégy innen?

- Még nem tudom. Ó, Anu Atyám, még nem tudom - sóhajtotta Utnapistim. - Talán vissza, ősömhöz, Lugalbandához, ősanyámhoz, Ninszunhoz. Akiknek képét ott láthatod a kis templomban. Nem tudom, lehet, hogy visszatérek a tengerbe. De hová mégy te?

Megfogta Gilgames kezét, gondosan forgatta, vizsgálta, megtapogatta a tenyerét, nagyujja begyét, külön a hosszú ujjak perceit.

- A fejvonalad igen erős, sőt kettős - dörmögte mintegy önmagának. - Csillagok, apró piros pettyek virágzanak rajta. Csakhogy erősen lehajlik a tenyered szélén. A sorsvonalad vastag és mély, de nem egyenes. Még egy vonalat látok mellette. Vigyázz, ó, fiam, Gilgames. Nagy utat fogsz megtenni, király leszel, várost építesz, fallal veszed körül, de szüntelen melletted ólálkodik a saját árnyékod, s nem tudsz szabadulni tőle. A szívvonalad gyengébb. De gödrök, apró szakadások mutatkoznak rajta. Vigyázz, ó, fiam, Gilgames, áldozz Istárnak, meg ne feled-

kezzél róla, nehogy bosszút álljon rajtad, s letaszítson az Alvilágba, mint Dumuzit, a szeretőjét. Különös dombokat is látok az ujjaid alatt, ó, fiam, Gilgames. Hüvelykujjad alatt kiduzzad az izom, ha így behajtom a tenyered felé. Az életvonalad kettős. Nagy magasságokat és mélységeket jársz meg, ó, fiam, erős életed lesz, nagy életed, de merőben más, mint a miénk, anyádé s az enyém. És ó, jaj, rövid az életvonalad, nem fogsz évezredekig járni a földön, mint én és annyian mások, akik a tengerből jöttünk.

- Meghal? - kiáltotta rémülten Risat-Ninlil. - Ó, istenek! Miért jósolsz ilyen gonoszat, Atra-Hasis? Hiszen a csillagképe is oly aggasztó.

- Ne rémüldözz, értelmetlen asszonyszemély - korholta szigorúan Utnapistim. - Elfeledted volna, hogy az ember halhatatlan?

- De, ha nem járhat hosszú ideig a földön...

- Majd jár Anu útján, ha el nem veszíti Anut. De erről nem szólok többet, hiszen asszony vagy. Mit tudsz te a halhatatlan emberről? S Nannarról, aki el akarja pusztítani a halhatatlan embert?

- Mindent tudok! - kiáltotta sértődötten Risat-Ninlil.

- Mindent tudsz, szavaid mégis zavarosak, mint minden asszonyé. Szolgáld Ninszunt, áldozz naponta szorgalmasan, imádkozz, szeress, ez a te nyelved. Nannarról pedig ne vitázz.

Risat-Ninlil ijedten elnémult. Inkább dologhoz látott, s egy tál sumut, azaz sült húst, kenyeret, datolyát, tejet meg az „istenek és királyok eledelét” azaz hagymát, fokhagymát helyezett Utnapistim elé.

- Jöjj, ó, Gilgames, egyél atyáddal - kínálta Utnapistim a fiút.

Gilgames letelepedett, gyorsan, mohón falt. Az időtlen ember gyönyörködve nézte, miközben lassan, igen mértékletesen eszegetett ő is.

- Eljönnél velem Szurippakba? - kérdezte.

- Ó, atyám, elmegyek! - kiáltotta a fiú. Zöld szeme ragyogott, mint két óriási, fényesre csiszolt agátkő.

- Velem leszel, s majd taníttatlak. Eléggé megnőttél már, meg kell járnod a Hét Házat. S ha méltó leszel rá, beavatnak a Szent Számok s a halál titkába, hogy erős légy, s tudd, hogy az ember halhatatlan.

- Messze van Szurippak? - firtatta a fiú egyre lázasabban, mitsem törődve a Hét Házzal, Anuval s az ember halhatatlanságával. - Ott is van tenger? A tengerre megyek?

- Messze van, ott is van tenger, s a tengerre megyünk.

- Én nagy hajóhadat fogok építeni, s tengerészeket, evezősöket, katonákat gyűjtök, legyőzöm Szurippakot, s Erech lesz megint a világ leghatalmasabb országa - fecsegte a fiú. Olyan szaporán hadarta a szókat, hogy csak nehezen lehetett érteni, lélegzete gyors, lelkendező volt, mint a repülő madáré.

- Lassan, lassan - intette Utnapistim mosolyogva. - Majd megtanulod a lassú lélegzést, sőt azt is, miképpen kell úgy élned, hogy lélegzetet ne is végy. Megtanulod az élet lassítását, hogy a kettősórában is örökkévaló légy, mint őseid s atyád. Mohó a fiad - fordult a szolgálatkészen álldogáló, merengve mosolygó Risat-Ninlilhez. - Nannar gyermeke gyorsan akar élni. Majd megtanítom őt az isteni tudományokra, hogy valóban az legyen, aminek az embert Anu parancsára teremtette Aruru: örökkévaló, mindenható és mindentudó. Most elmegyek. Készítsd föl fiadat az útra, amint asszonyhoz illik.

Risat-Ninlil összekapkodta Gilgames legszükségesebb holmiját, elővette a legjobb pálmalevél szoknyát, kicsiny cserépedénybe olajat, egy szelencébe kenőcsöt tett, gondosan bedugaszolván és lezárván az edényeket. A türelmetlenül tomboló fiút gyöngéden megfésülte, haját megkente, nem felejtkezvén meg lába megkenéséről sem. Közben hullottak a könnyei. Siránkozva panaszolta az anya sorsát, akit magára hagy édes magzata, mint madarat szárnyra kelt fiókái. Ki lesz már most társa a magányban? Ki segít neki a munkában? Ki meséli el csodálatos kalandjait, amikor esténkint a ház elé ül, s ölébe teszi a kezét? „Tavaszi gyümölcs: szomorú gyümölcs!" - sóhajtotta.

Mindennel elkészülvén, megkente Utnapistim lábát is, azután leborult előtte, s hangos szóval kérte az istenek áldását.

Mikor felkapaszkodtak a szívós lovacskára - Utnapistim a nyeregbe, Gilgames a háta mögé -, s elindultak a hadiút irányába, sokáig állott még a küszöbön, tenyerével beárnyékolta szemét, vonagló ajka az ősi varázsigéket suttogta, amelyeket már nem is értett, oly régiek voltak:

- Ki... risti libiki... risti la libiki... la libi... pis. Pisti... pisti sa anzisti... sa anzis... su anzis... anzis...

Az utasok alakja egyre kisebbedett az óriáspáfrányok alatt. Egyedül volt. A házban ott feküdtek az eledelestálak, a maradék sült, kenyér, datolya s egy-két hagyma. Risat-Ninlil a gyékényre borult, zokogott. Asszony volt: sorsa, hogy magára hagyják. Nő volt, s bárha papnő, nehezen tudott egyedül lenni.

26

Míg Utnapistim azzal bíbelődött, hogy a király kívánsága szerint, de nem túlságosan nagy bizakodással, dicsőséges együttműködést teremtsen, Erech meg Szurippak tudósai, költői, művészei között, s ebből a célból magára vette barátainak a fővárosba való telepítését, ellátását, ezer ügyük, gondjuk, intézését, a nehezen induló eszmecserék közös mederbe való terelgetését, itt az ideje, hogy Gilgames gyermekkoráról elmondjunk annyit, amennyit nemcsak tudni kell, de tudni is illik.

Amikor az első szavakat pötyögtette s idébb-odébb ténfergett a világ ház környéki részén, Gilgames érezni kezdte, hogy nyugtalanságot okoz létezésével. Risat-Ninlil gyakran szoptatta sírva, ha abbahagyván játékait, hozzáfutott, s emlőjét kérte. Bizonyára így szoptatta már akkor is, amikor a világból csak föléhajoló arcát ismerte, és megértette, hogy ez a kedves arc ritkán mosolyog rá. Később megszokta az eltűnődő, aggódó, szomorú arcot, a könnyektől elborult fekete szempárt, s úgy hitte, ilyennek kell lennie.

Risat-Ninlil bizakodott. Más asszonyok is biztatták: majd megpikkelyesedik a kisfiú bőre, majd megnőnek csenevész kis úszóhártyái, majd megfeketedik a szeme. De amint telt-múlt az idő, jó reménységei végképpen füstbe mentek. Tudomásul kellett vennie, hogy az ő fia nem olyan, mint másé, s hogy Istár oly módon érezteti vele különös figyelmét, amit ő nem ért, de alázatosan elfogadni kénytelen.

Már-már elalvó félelmei azonban újra meg újra felriadtak, mert a nála megforduló utasok, katonák, erechi polgárok, ismerősök és ismeretlenek gyakran megbámulták a gyermeket, hitetlenül cuppogattak ajkukkal, a fejüket csóválták, sőt föl is rikoltottak meglepetésükben. Ilyenkor az anya szíve megdermedt, szégyenkezéssel vegyes félelem kerítette hatalmába, s kicsordultak a könnyei.

Aztán megint megnyugodott egy kissé, hallván, hogy szerte a városban, sőt más helyeken is, sűrűn születnek csupasz, zöld szemű gyermekek. Fiúk-lányok egyaránt. Ebben már törvényt látott, s nem riadozott a borzasztó gondolattól, hogy szörnyszülöttet hozott a világra. Nem, nem volt már szörnyszülött, mint a többi. De vajon nem mások-e az erdők szőrös emberei is? Vagy azok a magas, vörös bőrű férfiak, akik Aztlán távoli birodalmából érkeztek Erechbe? Vagy a még különösebb lények, akik alacsonyabbak az elképzelhető legkisebb sumér embereknél, testük agyagszínű, görnyedten, bujkálva járnak, fán építenek maguknak kunyhót, csacsogó, rikoltozó hangon beszélnek, nem ismerik a tüzet, hernyóval, bogárral, gyíkkal, vadgyümölccsel, rügyekkel táplálkoznak, sohasem hagyják el az őserdő nyirkos sötétségét s ha menekülnek, fáról fára lódítják csenevész testüket? És tán nem voltak emberek azok a halféle lények sem, akik a tengerből lomhán kimászva, alig tudtak mozogni a földön, mégis a sumér nép, vagyis az isteni Ember ősei lettek? Risat-Ninlil így vigasztalgatta magát. Arra is gondolt, amit Utnapistim mondott, hogy ugyanis ezek a csupasz, zöld szemű gyermekek lesznek egykor a megszokottak s az uszonyosak, a pikkelyesek a szörnyek. De jobb volt erre nem gondolni, hiszen úgysem érte föl ésszel. Csak annyit tudott, hogy szívesebben látna maga mellett egy magafajta emberkét, mint ezt a csodát. A végzetbe alázatosan bele kell törődnie - de bár ne választották volna őt ki az istenek erre a nehéz végzetre!

Gilgames tehát korán észrevette, hogy más, mint a többi. Azonban csak akkor értette meg igazán, amikor összekerült vele egykorú gyermektársaival s minduntalan ráripakodtak s derekasan megtaszigálták: „Eredj innen, te szörnyeteg!" Meg amikor a gyermekek szokásos következetességével s kegyetlen örömével csúfolták: „Csuda Gis! Csuda Gis! Csuda Gis!" Nagyobbacska lévén, össze is hasonlították az ő szép testükkel csúnya testét, kérdezgették, hol a pikkelye, hogyan fog úszni, miért olyan csupasz, mint egy béka.

Sok keserűség származott ebből Gilgamesre, sok bánat az anyjára. Mint az állat, amelybe mérges skorpió ragadt és semmi módon nem tudja lerázni: harapott, rúgott, sírt, elfutott, átkozódott, még álmában is föl-fölriadt. Ezerszer menekült anyja ölébe, s keresett nála vigasztalást. Ezerszer kérdezgette: milyen gyermek ő, miért nincsen pikkelye, miért olyan csúnya keze-lába, miért zöld a szeme? Risat-Ninlil csak magához ölelte, csókolgatta, simogatta hosszú haját, s annyit mondott: „Ilyennek születtél, fiacskám, ilyennek akart Istár, ő tudja, miért... Ne sírj, ne félj, eredj szépen játszani."

Amikor később anyjával megfordult a városban, itt is, ott is hozzá hasonló gyermekekre bukkant. Azok is üldözöttek voltak, azokat is csúfolták, kiverték a játékból, azokat is nyaggatták, miért mezítelen a bőrük, miért zöld a szemük, mikor rágta le a kutya úszóhártyájukat. Azok is sírtak, verekedtek, elfutottak, magányosan bámulták társaik játékát, azok is anyjukhoz menekültek, s azokat sem vigasztalhatta meg a szüléjük.

De már nem szégyellte magát annyira, nem volt oly vad s gyűlölködő. Az asszonyok, akik Gilgameshez hasonló szörnyet szültek, önkéntelenül is összetartottak. Vigasztalták egymást. Némelyikük még büszke is volt magzatára, istenfit látott benne. Gilgames tehát gyakran barátkozhatott csupaszokkal, egyre vígabban játszogatott velük, s kezdte magát különbnek érezni a pikkelyeseknél.

Így nőtt, növekedett a kis Gilgames. Anyja háza körül sok érdekes dolgot tapasztalt. Így például az áhítatosan bemutatott áldozatok szertartásait. Pisszenés nélkül bámulta Lugalbanda s Ninszun kőből faragott zömök, méltóságteljes titokzatos képét, s anyját, amint virágot, gyümölcsöt, gabonát helyezett lábuk elé. Bizonyos napokon az anyja illatszert égetett, s bódító, édes füstjével megtöltötte a csendes kis szentélyt. Gis gyakran játszott áldozást: két hosszú követ állított föl, füvet, bogyót rakott elé, hajlongott, imádkozott, a földre vetette magát, éne-

kelt, ügyetlen mozdulatokkal táncolt, mint anyjától látta. Szívét ilyenkor mélységes áhítat töltötte el, olyan világba lendült, ahová más nem követhette.

Meg aztán ott voltak az anyjánál szerelmi tisztelgésre jelentkező férfiak. Az egyik komor, szótlan, lassú mozgású, a másik vidám, gyors, nevető. Az egyik harapós lovon érkezett, tarisznyáját a kapufélre akasztotta, a másik fáradtan cammogott, sóhajtva ült le a házban, s kérte a papnőt, hogy legelőbb a lábát kenje meg, mert felpattogzott az út forró porába. Volt, aki mámorosan jött a városból, dalolt, kurjongatott, tiszteletlenül rávert Risat-Ninlil domború farára, s pajzán szavakat habogott, volt, aki illedelmes áhítattal előbb az áldozat elfogadására kérte, hosszan imádkoztatta Ninszun képe előtt, övéből gonddal őrizgetett lápiszlazuli ékszert vett elő, röstelkedve nyújtotta át, s csak azután vonult vele vissza a belső, ablaktalan szobába, ahol örökké vajmécses pislákolt, s tömjénszag terjengett. Némelyiktől félt, némelyiknek a nyakába mászott s lovagolt rajta. Olyan is volt, aki gyönyörűséggel mesélt neki az istenekről, Apszu meg Tiámat rettenetes harcáról, a Zu madár cselekedeteiről, Rammán haragjáról. Messziről jött utasok olyan országról beszéltek, ahol nem ismerik a kocsikereket, szánon vonszolják a terhet, az óriási templomok kívül-belül arannyal borítvák, mintha színaranyból verték volna őket. És ismét voltak, akik ismeretlen dalokat énekeltek, sípon játszottak, s tekintetük a távolba merült.

A kis Gilgames, vagy mint elavult kiejtéssel mondották: Gis, rengeteget mulatott, tanult, tapasztalt e férfiak társaságában. Leginkább pedig azt tanulta meg, hogy a nő élete éjjelnappal szüntelen áldozat. Áldozat az ősök képe előtt, énekkel, imádsággal, tánccal, sörrel, félelemmel, vígsággal, lábak megkenésével, fáradt fejek megpihentetésével, öleléssel, sóhajjal, könnyel. Áldozat Ninszunnak, áldozat Istárnak. Korán megtudta már, hogy az anyja szent asszony. Papnő. Szüntelen a másvilággal fogózik, álmában isteneknél jár. Különösen érezte ezt, amikor egy-egy látogatója álmát fejtegette, s a gondolataiba merült férfiú, összehajtott lábszárán üldögélve, réveteg ábrázattal hallgatta csöndesen pergő szavait.

De nemcsak efféle izgalmas tapasztalatokra tett szert Gilgames.

A környék egyre növekvő mocsarában olykor ijesztő közelről láthatta az óriási sárkányok különböző fajtáit. Kardfogúakat, kacsacsőrűeket, gyíkfejűeket. Sárga testűeket, palaszürkéket. Azokat, amelyeknek csenevész első lábuk volt, ugrás közben alig léptek reá, combjuk, hátsó lábszáruk ellenben akkora, mint Erech kapuja, kapufélje. Látta, amikor elterülve szunyókáltak a sárban, legyek tömege, madarak raja lepte őket, de csak feküdtek, feküdtek mozdulatlanul, rá sem hederítve a mocsár magas állataira, a levegőben felhőként közeledő repülőgyík rikácsolására, a kaimánok, krokodilok s egyéb óriás gyíkok marakodására, a legyőzöttek olajként terjengő vérére. Egyszer egy kacsacsőrű sárkány olyan közel feküdt hozzá, hogy bendőjének dübörgő korgását, lélegzete fújtató zúgását is hallotta, sőt érezte a szörnyeteg orrfacsaró, ijesztő bűzét is. Földbe gyökerezett lábbal állott a helyén, szeme kimeredt, hajszála sem moccant. A sárkány közelsége, szaga, óriási testének szokatlan hangjai, súlyos mozdulatlansága az istenek közelségének áhítatos félelmét árasztotta el benne. Homloka izzadt, bőrét izgalom csiklandozta. Miféle lények ezek? Miért nem gázolnak el mindent, s teperik hatalmuk alá a világot, miért nem uralkodnak magán az emberen is?

Másféle szórakozásai is voltak. Így például a szőrös erdei emberek. Nem az egészen nagyok, a fekete képűek, vicsorgó fogúak, akik olyan erősek voltak, hogy karvastagságú bronzrudat tudtak összetörni, s ha megdühödtek, ököllel döngették széles mellüket. Hanem a kisebbek, az örökké vigyorgok, csacsogók, veszekedők, kergetőzők. Akik jóformán vissza sem tértek az erdőbe, hanem a város terein csatangoltak, a hulladékban turkáltak, játszottak a gyermekekkel, tetvészték a fejüket, kilopkodták az árusok kosarából a gyümölcsöt, ünnepen az ivóedényekből vedeltek, s kunkorodó farkukat mókásan lóbálva, együtt táncoltak, rivalogtak a mámoros

néppel. Ilyen alkalmakkor ugyan a nagy feketék is becammogtak a városba, ittak, ordítoztak, verekedtek, de félelmetesek voltak. Ellenben a kisebbek olyanok, mint a vásott gyerekek. Munkatevő napon is lehetett velük játszani: pálmalevél szoknyába öltöztetni, kézen fogva vezetni, fogócskázni, legfőképpen pedig labdázni. Kétszer is megfordultak a levegőben, amikor a labda után ugrottak. Csak akkor dühödtek meg, ha a kemény fagolyó orron ütötte őket. Ilyenkor kővel hajigálták a visítva szétrebbenő gyerekhadat s fölkúszva a háztetőkre, ülepüket mutogatták a csúfolódóknak.

De ne vesszünk bele egészen Gilgames szórakozásainak ecsetelésébe. Fáj a szívünk, ha e régmúlt idők gazdagságára gondolunk. Istenház, tömjénfüst, ének, tánc, imádság, utasok, sárkányok, repülőgyíkok, erdei emberek, ünnepek... Ó, Gilgames csodálatos gyermekkora!

Később, nagyocska lévén, el-elbódorgott az anyai háztól, s miközben Risat-Ninlil aggódva kiáltozta nevét, ő a kikötőben őgyelgett, bámulta a jövő-menő hajókat, a kikötő mozgalmas-forgalmas életét. Leült egy kobakra, vagy a párkányról lógatta a lábát, s nem tudott betelni a kéklő tengerrel. Mindennap, minden pillanatban más színe volt Szabitu istennőnek. Néha ezüstösen játszott, néha kéken. Néha meg sötétzölden háborgott, s magasra zúdította dörgő hullámait. Apró fehér fellegek úsztak fölötte, majd meg hosszan elnyúló sötétkékek. Vagy vörösek, amikor Samas méltóságosan, sugárzón belemerítette óriási arcát. Különösen szerette Gilgames, ha nagy szél fújt. A nehéz, kondorszélű felhők úgy rohantak fölötte, mint korbáccsal űzött másvilági állatok.

Nagy élet folyt a hajókon. Mindig indult háromsor-evezős, nemcsak Eriduba, Szurippakba, hanem a távoli Maju meg Akita mesebeli földjére is. Ezeket kisebb-nagyobb ünnepélyességgel búcsúztatták, mert különös járatban voltak: előkelő emberek utaztak rajtuk fontos küldetésben, s igen nagy értékű kincseket vittek magukkal. Vagy egy-egy hatalmas hajó érkezett, amit nagyobb néptömeg fogadott, élén a Vénekkel vagy esetleg magával a főpappal. Mind a menő, mind az érkező hajókon nagy sürgés-forgás uralkodott. Élelmet, zsákokat hordtak le-föl, csónakok serege rajzott a nagy alkotmányok körül, a fedelén köteleket csavartak-bontottak, takarítottak, kiabáltak, felügyelők ordítottak, rabszolgák vonultak a hajóhídon. A parton meg tengerészek ácsorogtak, bolondoztak, vitáztak, énekeltek, kiabáltak, rokonok búcsúztak a messzeinduló hajósoktól. Szájtátó nép bámulta őket. Az előkelőségek külön csoportban tárgyalták érthetetlen ügyeiket. Izgatott kereskedők futkostak, s adtak utasításokat szolgáiknak.

Gilgames a gyerekektől elkülönülve arról ábrándozott, hogy egyszer ő is hajóra száll, s olyan országokba megy, amilyeneket még alig láttak az erechiek. Oda, ahol nagy termetű, fekete emberek élnek, vagy vörösek, akik színes csíkokat festenek arcukra, s tollakat viselnek a fejükön. Elmegy abba az országba, ahol a templomokat, palotákat arany borítja, s az emberek kék szőtt ruhában járnak. Megkeresi s megcsodálja mindazt, amiről anyja látogatói beszélnek.

Olyan izgalom fogta el ilyenkor, hogy alig bírt magával. Már-már megszökött. Egyszer sikerült ellopnia egy könnyű csónakot. Szívdobogva ragadta meg az evezőt, s teljes erejéből, kifulladásig evezett, hogy elérjen egy magas, hosszú hajót. A csónakok nyüzsgő sokaságában néhányan odakiáltottak a magányosan iparkodó fiúnak, nevettek is, de nem hederített rájuk. Sikerült elérnie a hajót, de a kötéllétrán nem tudott fölmászni, minduntalan eltaszigálták onnét, akiknek sürgős dolguk volt. Sóvárogva ült a csónakban, evezőjével távol tartotta a hajó félelmes oldalfalától, hogy hozzá ne verje a hullámzás. Tehetetlen dühvel átkozta a lajtorján mászkálókat, sírt. Mindenáron föl akart jutni a hajóra, hogy az evezősök fedélközelében elbújjék valahol, s csak akkor jöjjön elő, amikor már kint járnak a tengeren, s nem lesz szívük belehajítani, hogy megszabaduljanak tőle. Az élelem fejében majd dolgoznék valamit, akár a legnehezebb munkát is, csak juthasson föl egyszer. De a csónak tulajdonosa, egy halász, ész-

revette a ladik eltűnését, dühösen utánaevezett, megkereste a szökevényt, ráordított, átugrott hozzá, nyakon ragadta, néhányszor derekasan hátba verte, szidalmak özönét zúdította rá. Szégyenszemre vissza kellett térnie a kikötőbe, s a nép még kinevette, amikor a halász kilódította a partra, s megmagyarázta neki, hová menjen.

Tervével azonban nem hagyott föl, sőt, otthon is mélyen elhallgatta a csúfos kudarcot. De be kellett látnia, hogy a hajókra nem vesznek föl ilyen hasznavehetetlen kis sihedert, aki csak láb alatt van, eszik, issza a drága édes vizet, amitől gyakran a hajó sorsa függ, sír az anyja után, amikor csakugyan eltűnnek az ismerős partok. Ha a hajó kint jár a végtelen óceánon: belebetegszik a hullámzásba, vihar esetén pedig sikoltozásával rémíti a Szabitu dühétől rettegő hajósokat. Ha meg sikerül bujkálnia, amíg vihar nem tör ki, s a tengerészek szorgosan átkutatják a hajó minden zegét-zugát, vajon nincs-e rajta nem tudott utas, belehajítják a háborgó tengerbe áldozatul Szabitunak. Gilgames mindezt belátta a saját fejével, s éppen azért hallgatott síró anyja előtt. De egyre a nagy út foglalkoztatta.

Most nyakra-főre hajókat épített, s vízre bocsátotta őket. A mocsár tiszta vizein napokat töltött kicsiny hajóival, reájuk rakta minden álmát, s csiklandó örömmel nézte, hogyan úsznak el a kicsiny víztükör óriás síkján, meredek partok előtt, sásrengetegek őserdei alatt, víziszörnyek félelmes közelségében, amikor egy-egy kígyó farkcsapása elmerítheti őket. Úsznak a széllel küszködve, hullámokon ringva, mint az igaziak, s gyakran örökre eltűnnek, ahová már nem lehet utánuk mennie. Ilyenkor könnyek fojtogatták, boldog is volt meg szerencsétlen. Komor hallgatásba merülve cammogott anyja kiáltására a házba, mogorván segített neki. Ha tehette, félrevonult, magában gunnyasztott, szeme előtt pedig hajók, hajók érkeztek, indultak, sohasem látott gyönyörű partok, különös emberek, csodálatos városok ringtak el.

Sokszor nem tudta, mi az, amit álmában látott, s mi, amit ébren csak képzelt. Képzelgéseit mint álmokat mesélte el anyjának, az álomfejtőnek. Risat-Ninlil alig titkolható aggodalommal hallgatta fia gyors, lelkendező el-elakadó lázas szavait, arca elkomorodott, sóhajtott.

- Féltelek, Gis... El foglak veszíteni... Nem tudom, mi a szándéka veled Istárnak és Szabitunak, de mindketten nagyon boldogtalanok leszünk...

S forrón imádkozott fiáért, amikor áldozati szertartásait elvégezte.

Gilgames néha arra ébredt, hogy anyja a fekvőhelye fölött áll, reszkető kezében vajmécset tart, s aggódó figyelemmel nézi őt.

- Aludj, csak aludj - suttogta szégyenkezve. - Fölébredtem, mert nyöszörögtél. Azt hittem, valami bajod van, vagy gonosz álmot láttál. Aludj csak, ó, fiam, nyugodtan.

S visszavonult a maga fekvőhelyére, mintha békésen aludnék tovább. De a fölriasztott Gilgames sokáig hallotta nehéz sóhajtásait és suttogó imádságát.

Aztán iskolamesterhez vitte az anyja.

É-anna templomvárosa mellett, a Szent Város bástyáinál, egy keskeny kis utcában, a második emeleten lakott a mester. Meredek lépcsőkön kellett fölkapaszkodnia hozzá. A keskeny, hosszú udvar felől egyenesen egy nagy szobába lépett az ember. Tizenöt-húsz fiú ült a döngölt padlón, térdére agyagtáblát támasztott, s görcsös ujjal mindenáron érthetetlen, céltalan jeleket próbált belenyomkodni. A szoba mélyében emelvényen ült az alacsony termetű, igen kövér, kopasz, nagy orrú tanító, hosszú botot szorongatott, karvalytekintettel őrködött a fenekén megülni nem tudó sereg fölött, szüntelenül bételdiót rágcsált, és sárgákat köpdösött egy homokosládikába.

A tanítás kora reggel kezdődött, a forró napszakban szünetelt, estefelé megint folytatódott. Rendje pedig napról napra ez volt: a mester belépett a szobába, mire a fiúk gyorsan abbahagyták a verekedést, kergetőzést, csúfolódást, a féktelenség minden elképzelhető faját és nemét, helyükre rohantak, összehajtották lábszárukat s iparkodtak figyelmes pofát vágni. A mester föllépett az emelvényre, karvalyszemét meghordozta a társaságon, köpött, hosszú szózatot eresztett meg a tisztességes viselkedés szabályairól, a jóravaló ember ismertetőjegyeiről, majd imádkozott s köpött. Ezután újra meg újra kifejtette, hogy az írásjegyekkel varázsjeleket vetünk a táblára, megrögzítjük a fogalmakat, s ezáltal uralkodunk rajtuk. (Újra köpött.) De érzelmeinket, kívánságainkat, gondolatainkat másoknak is tudtára adhatjuk. Ez is varázslat. (Ismét köpött.) Módunk nyílik arra is, hogy rég múlt történeti eseményeket följegyezzünk, isteni férfiak tettét megörökítsük s ilyképpen juttassuk el a késő nemzedékekhez. Ez szintén varázslat, az elmúló idő legyőzése. (Megint egy köpés.) Továbbá és legfőképpen: az istenek kinyilatkoztatásait, amiket őseink előtt színről színre tettek, az idők végezetéig ismerjük, értelmüket soha el ne tévesszük. Ez a legnagyobb varázslat. (Köpés.)

Majd a sorban legszélről ülő, legügyesebb fiú tábláját elkérte, rávésett egy jegyet, megmagyarázta, mit jelent, s szigorúan meghagyta, írják le a többiek is. Ezután magába süllyedt, szemét lehunyta, csak folytonos őrlő állkapcsa s köpködése jelezte, hogy ébren van, s egyre rágja, rágcsálja a még imádság közben is szájában tartogatott bételdiót.

A fiúk nyelvüket kidugva, keserves izzadság közepette írták, törölték el s írták újra a megszabott jegyet. Álmosító csend honolt a szobában. A homályt csak a terem közepén egyenesen az égre nyíló mennyezetablak törte meg. Némelyek elszundítottak. Mások lökdösték egymást, terveiket beszélték meg, csereberéltek. Ismét mások azzal űzték el a varázslat unalmát, hogy halcsontot szúrtak egymás derekába - a megszúrt fiú ordított -, vagy bogarat dugtak egymás szoknyája alá -, a meglepett fiú visított. Ilyenkor jótékony, üde röhögés kerítette hatalmába a többit is. A mester leugrott emelvényéről, s meglepő fürgeséget tanúsított a csínytevők elkapásában, derekas elfenekelésében és korholásában. Helyreállítván a rendet, emelvényére szállott, köpött, s megint magába merült.

A görcsösen utánzott jeleknek olyan alakjuk volt, hogy Gilgames, a csönd unalmában, mindenről megfeledkezett, csak azokat az ábrákat nézegette. Történeteket gondolt ki róluk. Annyira elveszett a világ számára, hogy csak akkor riadt föl, amikor a mester sorra magához kérte a táblákat, s megvizsgálta az odaadó munka eredményét. Az egyik ábra nyilas embert mutatott, a másik tengerifecskét, a harmadik halat, a negyedik hegyet, az ötödik csónakot, a hatodik pálmafát, a hetedik Samast, a hőst, s így tovább. Mármost elképzelte, mit cselekszik íjával a nyilazó, mit művel a madár, a csónak, hol áll a pálma, a hegy... Csodálatos történeteket meséltek neki ezek az ábrák. Az ő írásait nem is igen kellett a mesternek eltörölnie, őt nemigen kellett korholnia, csúfolnia. Gyorsan haladt a tudományban - de hiszen anyja, Risat-Ninlil is tudott írni.

A forró kettősórák beálltával a mester fölemelkedett helyéről, s engedélyt adott az evésre, heverésre, társalgásra, szigorúan kikötvén, hogy tisztességesen viselkedjenek. (Köpött.) Most ő is eszik, mondotta. Ez volt a pillanat, amikor kifejtette, hogy hozzanak mennél sűrűbben árpalisztet, húst, gyümölcsöt, sört, mert az éhezés ugyan megkönnyíti a tanulást, de fölöttébb megnehezíti a tanítást. Őneki pedig nincs földbirtoka, nem olyan szerencsés, hogy rabszolgái lennének, a kikötőben sem indulnak-érkeznek hajói, a raktárak egyikében sem tartogat árukat, még csak egy hitvány kókuszpálmája sincs. Egyetlen kincse a tudomány s az istenek kegye. Hát ezt jól meggondolják, mondják meg odahaza is, azután ne fukarkodjanak ajándék dolgában. Köpött egy hosszút s kiment. A fiúk meg átadták magukat a zabálás, ordítás, verekedés, hancúrozás, csúfolódás, szóval: a féktelenkedés minden fajának. Sokan lehevertek a

padlóra s aludtak. A dél átvette uralmát ebben a hűvös, homályos teremben is. Samas gyilkos sugarait bőszen ontotta a világra.

Gilgames vagy, mint társai hívták: Béka Gis, szüntelen sérelmeket szenvedett tanulótársai részéről. Az első pillanattól kezdve, hogy betette lábát a mesterhez, nem szűntek meg csodálni és csúfolni pikkelyei, úszóhártyái hiányát, szemének undorító zöld színét, bőrének fahéjszerű halványságát. Folytatódott, amit már gyermekkorában tapasztalt. Ő is folytatta, amit akkor elkezdett: verekedett, menekült, elvonult, bosszút állt, kesergett, vigasztalást keresett. Keserűségében gyakran elnézegette kezét-lábát. Szerette volna egy tőkére tenni, s baltával lecsapni. De amikor később néhány hasonló fiút hoztak az iskolába, ismét megvigasztalódott, mert magához illőkre ismert bennük. Nem volt egyedül. S ha jól összetartottak, védekezni is tudtak. Azok is olyan „békák" voltak, mint ő, ámbár ez a csúfnév nemigen illett rájuk, hiszen a békának, igenis, vannak úszóhártyái, noha pikkelye valóban nincs.

Ezek a fiúk természet dolgában is hasonlítottak hozzá. Éppúgy szerették a tengert, a csatangolást, az álmodozást, mint ő. Éppúgy elkívánkoztak a városból soha nem látott országokba. Éppoly könnyen tanulták meg a jeleket, s éppúgy meséket koholtak a leírt ábrákból. Amikor még békésebb viszony uralkodott az iskolatársak között, s e csupasz fiúk belebódultak meséikbe, terveikbe, mulatságos képzelgéseikbe, a többiek körülülték őket, bámulták beszédjüket, magukat is belelovalták e csupaszok külön világába. De aztán fölkeltek, legyintettek, s azt mondták: „Jól tudtok hazudni. Nannar fiai vagytok."

De ne vesszünk el túlságosan Gilgames tanulóéveinek rajzolásában. Szívünket ne adjuk át e vízözön előtti édes-keserű, magányos, társas időknek, e végeláthatatlanul gazdag emlékek színeinek, hangulatainak, fölmérhetetlen csodáinak és eseményeinek. Ó, kövér mester, homályos szoba, verekedések, csúfolódások, csínyek, álmodozások, jóízű kenyér, sajt meg gyümölcs, nyálcsordító szundítás, zsongó, déli meleg! Ó, barátságok, gyűlölködések, tervek! Ó, Gilgames csodálatos iskolaévei!

De Nannar gyermekei gyorsan kamaszodnak. Gilgames feje fölött alig forgott el néhány év, s egyszerre azon vette észre magát, hogy nemcsak úgy nézi már a leánykákat, mint eddig. Tegnap még együtt játszott, úszott velük, s csak az keltette föl izgalmát, hogy a szoknyájuk alatt nem egészen olyanok, mint ő. Kíváncsiságát újra meg újra kielégítette: közelről, igen gondosan megvizsgálta, összehasonlította őket önmagával. De inkább sajnálta a leányokat hiányaikért. Most azt is észrevette, hogy a tagjaik gömbölyűbbek, izgalmas gömbölyűségek vannak rajtuk máshol is, nemcsak ahol a szoknya eltakarja testüket s olyasmiről lehet sugdolózni velük, amitől lángba borul az arca. Ki is választott magának egy-egy szép leányt a városnak hol ebben, hol abban a részében, kajtatott utána, mint kutya a szimat után, szépeket mondott, kérte őket, engedjék megcsókolni magukat, s menjenek hozzá feleségül. De a lányok sorra kinevették, sőt kicsúfolták őt.

- Veled csókolózzam, te béka? - mondták ingerkedő ábrázattal, ajkukat biggyesztve. - Hiszen rád sem tudok nézni. Milyen vagy te? Te béka! De még annak is van úszóhártyája. De milyen a te kezed? Milyen a lábad? S ha a szemedbe nézek, hányhatnám! Eredj innen, mert hozzádvágok egy követ.

Gilgames elsápadt elvörösödött, arca komorrá vált. Megfagyott a szíve. Roggyanó inakkal kullogott el. Étvágya elveszett, rá sem tudott nézni az emberekre. Gyötörte az utcai sürgésforgás. Búsan kiment a tengerpartra, de nem a kikötőbe, hanem a védőgát messze nyúló falára, a kőperemre ült és sírt. Nézegette a kezét, lábát, testét. Elmerült a villogó tenger messziségébe. Bámulta a felhőket. Szeretett volna meghalni.

Vagy otthon maradt, s csodálkozásba ejtette anyját szolgálatkészségével. Vizet hordott, tüzelőt gyűjtött, fölverte a mocsarat madártojások után, tőröket állított, s vízicsibét, kacsát fogott, ellátta pecsenyével a házat. Fölmászott a toronymagas kókuszpálmákra, s a szédítő magasságban - ahonnét be lehetett látni a világot, miközben a kókuszdiókat fürgén csavargatta szárukról, s hajigálta a földre - nagynak, szépnek, diadalmasnak képzelte magát. Ott álmodozott arról a leányról, akit szenvedélye egész forróságával szerethet, aki majd hozzásimul, puhán megcsókolja, s kitárja testének részegítő jóságát. De itt is mutatkozott egy kis baj. Gilgamesnek a pikkelyesek, az úszóhártyások, a fekete szeműek tetszettek, azok, akik megfutamodtak előtte s megalázták. Képzeletében nem magafajta leány képe ringott. Akikre sóvárgott, nem ilyenek voltak. Ha meglátott egy kívánatos leányt, reszketés fogta el, térde megroggyant, nem tudta fékezni magát, hogy utána ne eredjen, birtokába ne akarja venni.

De mindez még elviselhető volt addig a napig, amikor először érezte magát férfinak. Amikor először ocsúdott a félelmes, isteni erőkre, amelyek képesek teremteni és rombolni, föltámasztani és ölni, magasba röpíteni és mélybe lökni. Gilgamest megérintette Istár ujja.

Semmit sem gyanított. Leverten üldögélt a gáton, s a köveket csapkodó tenger ütemes zuhogását, a fehéren villogó sirályok rekedt kodácsolását hallgatta. Hirtelen vad izgalom lepte meg. Reszketett, homlokát kiverte a verejték. Didergett, forrott egyszerre. Nem tudta, mi történik vele, mit cselekszik. Testében olyan feszítést érzett, mintha szét akarna oszlani a semmiben. Kínzó, ijesztő, egyben szédítően kéjes érzés volt! Egy pillanatig nem látott semmit, nem hallotta a tengert, a sirályokat, elveszítette önmagát. Csak zuhant, mintha a sötétben izzó, láthatatlan semmibe zuhanna. De ugyanakkor föl is szállana a végtelenségben, testetlenül, súlytalanul, gyönyörűen. Ekkor érintette meg Istár istennő, a kegyetlenül jóságos, a megölve föltámasztó, a fölemelve megsemmisítő istenasszony.

Azután fekete lett az ég, fekete a tenger, a felhők, feketék a sirályok, de izzón ragyogott minden ebben a mély feketeségben.

Gilgames reszketve, elernyedve, vacogó foggal ült a gáton. Minden erejét összeszedte, hogy le ne boruljon a kőre, meg ne haljon. Borzadt attól, amit érzett. De vadul kívánta, hogy megint érezze. Nem tudta, mi történt vele, csak annyit tudott, hogy elveszett. Mindene elveszett. El az élet, a világ, ő maga. Olyasmi történt, ami eddig lehetetlen volt, amiről nem is hallott. Elszörnyedt önmagától. Szíve teli volt elviselhetetlen, vad fájdalommal. Úgy tekintett vissza az eddig ismert Gilgamesre, mint aki meghalt. Úgy nézte révült tétovaságban, álmodozón mostani önmagát, mint aki eddig sohasem volt... s ezután mindig lesz, örökké, amíg csak agyaggá nem változik a teste.

Görcsösen zokogott.

A sírás lassanként megnyugtatta, omló könnyei tisztára mosták. A világ ismét visszanyerte szokott képét: kék lett az ég, fehérek a felhők, kék meg ezüstös a tenger. A hangok alakot öltöttek. Gilgames ereje visszatért. Jótékony szellő hűsítette vizes homlokát.

Fölkelt, s mint aki menekül, sietve elhagyta azt a helyet. De később visszanézett, s ajka kiszikkadt a sóvárgás égető szomjúságától.

Most hosszú ideig magában, magának élt Gilgames. Komor volt, szótlan. Aggódó anyja hiába kérdezgette, mi baja. Hiába noszogatta, beszéljen. Hiába simogatta meg a fejét: vadul elkapta, mintha tüzes parázs érintette volna. Hiába kérlelte: nézzen a szemébe, elfordult, behunyta. Még álmából is szorongva riadt, hátha figyelik, nézik, látják. Vad, szorongató, zavaros álmai voltak, nem tudta volna elmondani anyjának, mint eddig. Összetörve ébredt, ízetlenül evett, cammogva ment a mesterhez agyagtáblájával, favésőjével, ebédjével a tarisznyájában. Ha kívánatos nőt látott, elfordította arcát, szíve vadul kalapált. És remegett a térde, mintha másfelé akarná vinni.

Gilgames lesoványodott, zöld szeme kapkodó lett, majd meg mereven tapadt valahová, ahol nem látszott semmi. Arca is hamuszínűvé változott, mint a füstös fahéj. A mester szidalmazta, sőt meg is verte. Jólesett a szidalom, még inkább a verés. Mennél jobban fájt, annál jobban megkönnyebbült tőle. A táblára vésett jegyek értelmüket vesztették. Görbe, kajla, idegen lett az írása.

Gilgames szerelmes volt. De nem volt senki, akit szerethetett volna.

Csak álmában látogatta meg időnként a félve sóvárgott, rettegve várt nő, aki megrázta, megölte, újjáteremtette. Nem volt arca, nem volt szeme, teste, hangja, súlya, mégis lázított az arca, sütött a szeme, égetett a teste, részegített a hangja. Gilgames verejtékben fürödve ébredt, teste csatakos volt s forró, mintha kemencébe vetették volna. Könnyei újra meg újra megeredtek, a rémület újra összefacsarta szívét, megint menekülni szeretett volna. De eléldelegve álmán, úgy nézett rá vissza megint, mint arra a helyre a gáton, ahol a régi Gilgames meghalt, s az új megszületett.

27

Utnapistimnak sok aggodalmat okozott, hogy Lugal király szolgálatában éjjel-nappal utazik, tesz-vesz, tanácskozik, de ha becsületesen a szívébe néz, azt mondja csupán: mindez hiábavaló.

Pedig, ha valaki a szokásos mértékkel mérte volna tetteit, joggal ámulhatott volna. Jóslatai - már ami Erech s Szurippak viszonyát, Eridu szerepét illeti - egytől egyig beváltak. Erech a végső diadal küszöbén elvesztette a győzelmi pálmát és Szurippak ragadta magához. Eridu, ez a szárazföld déli sarkán épült, meglehetősen nagy kikötőváros pedig megkísérelte, hogy Szurippaktól ragadja el a dicsőséges faágat. Ám ebben megakadályozta Lugal király okossága és eréllyel párosult résenléte. Mert még mielőtt fölkészülhetett volna, a király levelet intézett Eridu királyához, s a már ismert módon kifejtette, hogy egy Eriduba induló szurippaki kereskedőt megöltek, kiraboltak a két birodalom között fönnálló örök barátsági szerződés megcsúfolására. „A te országodban tettek rajtam erőszakot - írta a főpap-király. - Állítsd magad elé a gyilkosokat, s térítsd meg a pénzt, amit elvettek. Az embereket, akik szolgáimat megölték, öld meg, és bosszuld meg vérüket. Ha azonban emez embereket nem ölöd meg, akkor vagy az én karavánomat, vagy a te követeidet megint meg fogják ölni, s megszűnik közöttünk az érintkezés.” Eridu királya, Alulim, aki akkor több mint huszonnyolcezer év óta uralkodott, megértette a levélben rejlő fenyegetést, számba vette erőit, s a Vének Tanácsával egyetértőleg úgy döntött, hogy a megölt kereskedő gyilkosait karóba kell húzni, holttestüket a határon álló szurippaki őrség parancsnokának ki kell szolgáltatni, a Lugaltól követelt borsos kártérítést pedig hiánytalanul el kell küldeni Szurippakba.

Így is történt.

Eridu követei megjelentek Szurippakban. Ünnepélyesen, nagy tisztességgel fogadták őket. A Vének Tanácsa lakomát rendezett, a lakomán maga Lugal is megjelent. Míg a pazar fogások elköltése, a válogatott borok s zamatos sörök megivása, a hősi énekek és hárfák meg szebbnél szebb papnők bájainak élvezése tartott, a király hangoztatta mély baráti érzelmeit Eridu ősi városa iránt, csodálta nagy férfiait, tudományát és művészetét, s kifejezte azt a kívánságát, hogy a két birodalom kapcsolatait az eddigieknél sokkalta szorosabbá, bensőségesebbé, szilárdabbá óhajtja tenni mindkettejük s az egész emberi nem érdekében. Évégből legcélravezetőbbnek látná, ha Alulim őszentsége önként lemondana a királyi tevékenységek fárasztó gyakorlásáról, nagy képességeit egyedül az istenek és istennők meg a nép lelki gyarapításának

szentelné. Ő viszont, Lugal, boldogan tenné le Alulim megbízható, baráti kezébe a patészi, azaz királyi helytartói hatalmat.

Eridu követségének vezetője elsápadt, de boldog mosolygása még boldogabbra derült. Hálásan üdvözölte a király ötletét s biztosította, hogy szóról szóra közölni fogja Alulim királlyal, a maga részéről pedig mindent elkövet, hogy a szép terv valóra váljék.

Ő ugyan nem követhetett el, szegény, semmit, mert szörnyű görcsök közepette másnap meghalt, de a követség tagjai, úgy látszik, magukévá tették a tervet, s csakugyan elkövettek mindent. Mert Eridu királya, Alulim, nemsokára személyesen utazott Szurippakba, s Lugalt megkérte, vállalja el Eridu biztonságának védelmét, vegye szívére polgárainak jólétét, tudományának, művészetének felvirágoztatását, hogy a három birodalom közös erővel, lankadatlan lelkesedéssel szolgálhassa az isteneket, az istennőket s az emberi nem jövőjét.

Alulim látogatásakor soha nem látott ünnepségeket rendeztek. Áldozatokat mutattak be, lakomákat tartottak, a nép nem tudott hová lenni örömében. Lugal kihirdette, hogy Eridu istene: Enki, a Föld Ura, örökkévaló isten, aranykoronggal és sugarakkal ábrázolt képét tisztelnie kell minden szurippaki meg erechi polgárnak, s hogy Eridu városa, amely éppúgy az istenektől származik, mint Erech vagy Szurippak, különösen büszke lehet a múltjára, hiszen ott teremtette Aruru istennő Anu parancsára az első embert: Adapát. Biztosította Alulimot a nagy nyilvánosság előtt, hogy Eridu temploma É-abzu, az ő főpapsága alatt háborítatlanul megmaradhat kincsei és szent iratai birtokában.

Az ünnepségek lezajlottak, Eridu katonáit leszerelték és hazaküldtek, a szurippaki hadsereg helyőrségei elfoglalták őrhelyeiket, hogy ezután már ők ügyeljenek Eridu biztonságára, népének jólétére. Mindenki örült. Lugal, hogy vérontás nélkül birodalmához csatolhatta Eridut, Alulim, hogy megmaradhatott főpapnak s patészinek, Eridu népe, hogy É-abzu temploma érintetlenül szolgálhatta tovább Enkit, miután Lugal másodszor is átszervezte az Eget s Inninnivel meg Istárral egyenrangúnak jelentette ki Esharát.

A közös munka megkönnyítésére Lugal elrendelte, hogy Eriduból telepítsék Szurippakba a legkiválóbb tudósokat, művészeket, a könyvtár felbecsülhetetlen értékű ősi fatábláit nagy gonddal szállítsák Szurippakba, s bízzák Ur-Ba'u gondozására. Az anyagi erők gyümölcsöztetése érdekében pedig okos, gyakorlati intézkedéseket tett. Adófelügyelőket nevezett ki, mérnököket bízott meg a csatornahálózat szemmeltartására, egyesítette a zsilipek megnyitásának napját, a szurippakiakéval, a kikötő ellenőrzését saját embereire bízta, összehangolta Eridu hajózását Szurippakéval és Erechével. Olyan király volt Lugal, aki nem szűnt meg éjjel-nappal fáradozni birodalma jólétéért, s közben a nagy, végső célt sem tévesztette szem elől: a Világtorony fölépítését.

Minden a legjobb rendben folyt tehát, Utnapistim sem tétlenkedett, támogatta Lugal sikeres munkáját. Ünnepélyesen megtartották az összegyűjtött tudósok, művészek tanácskozását is. Ezen Szurippak kiváló férfiai biztosították az erechieket, majd az eriduiakat csodáló tiszteletükről, kifejtették, hogy az istenek szolgálatában valamennyien egyetértenek. Ugyanezt cselekedték az erechiek, majd az eriduiak. Gubbubu több kettősóráig tartó bámulatos beszédében ismertette Aztlán irodalmát, művészetét, iskolázását, törvényeit, lendületes szavakkal hárított el magától minden dicsekvést, nyomatékosan hangoztatta Szurippak vezető szerepét az emberi nem jövőjének megalapozásában, s fölhívta a figyelmet több olyan nyugati intézményre, amit helyes volna a Hármas Birodalomba átplántálni. Különösen a mitlalira gondol, mondotta. Arra is fölhasználta az alkalmat, hogy kijelentse: Erech bűnös volt a szerencsésen lezajlott háborúban, de bűnét jóvá kívánja tenni inaszakadtáig vállalt munkával, önkéntes erőfeszítéssel. Köténye, tolla, álszakálla nagy tiszteletet keltett.

Hétil arról szólott, hogy szerelmi dalai, amelyeket valaha gyönyörűséggel énekelt a nép Erech templomában a Nagy Misztérium ünnepein, egyaránt szólnak Istárhoz és Inninnihez, tehát az igazság, a testvéri megbékélés érdekében helyes volna éneklésüket elrendelni Szurippakban és Eriduban. Sajnos, ez idő szerint Erechben sem éneklik őket. Kérte a tudósokat, bölcseket, művészeket, hassanak a hatalom gyakorlóira: ne üldözzék, ne fenyegessék, ne büsítsák azokat a férfiakat, akik a háború előtt kiválóknak bizonyultak, de most riadtan hallgatni vagy bujdosni kénytelenek.

Az összes felszólalások, beszédek, érvek, szeretetnyilvánítások, fogadalmak nagy elismerést keltettek, gyönyörűséget okoztak, lelkesedést támasztottak. Lugal örömmel bizonykodott Utnapistim előtt, mikor megszokott esti sörüket iszogatták a király-főpap kedves szobácskájában:

- Lásd, ó, testvérem és barátom, Atra-Hasis - úgy mond -, nemcsak három birodalmat egyesítettem, hanem e három birodalom lelkét is. Ha visszatekintesz, ó, Atra-Hasis, a hosszú útra, amit magunk mögött hagytunk, szíved örvendezhet. Magad is megtetted a magadét. Ez annál szebb tőled, mert még ma sem hiszel nekem. Ugye, nem hiszel, ó, Atra-Hasis?

Utnapistim megcsóválta komoly fejét.

- Nem, ó, testvérem és barátom, király. Ez nem az az út, amelyen az embert vissza lehet vezetni Anuhoz, s meg lehet menteni az Égi Gyík gonosz dühétől. Mert az ember, ahány van, annyiféle nyelven szól, annyiféleképpen gondolkozik, s annyiféleképpen irigyli, gyűlöli egymást. Anu egyetlen nyelvére kellene őket megtanítani. Hogy csak őt hallgatván s minden egyébről lemondván, megadassék nekik a menekülés, az élet...

- Nem vagy gyakorlati férfiú, ó, Atra-Hasis - mosolygott Lugal. - Bölcs vagy, igaz ember, tiszta a szíved, tele vagy aggodalommal az emberi nem sorsáért, de nem vagy gyakorlati férfiú. Hogyan érhetnéd el, hogy az emberek egy nyelven szóljanak és egyféleképpen szolgálják Anut s a maguk megmentését, ha nem hoznál gyakorlati rendszabályokat? Törvényeket? Íme, én lépésről lépésre haladok. Egyesítettem Erechet, Eridut Szurippakkal. És vagyok a Világ Ura. Hatalmam beláthatatlan, erőm mérhetetlen. Most szövetkezem Aztlánnal, s azután hozzáfogunk a Világtorony megépítéséhez.

- Hatalmad beláthatatlan, erőd végtelen - dünnyögte Utnapistim -, mégis megöletted Azag Ajá́t.

- Megtörtént - sóhajtotta Lugal kedvetlenül, de aztán ismét fölcsillant a mosoly nagy, keskeny ajkán, kicsiny, fekete szeme villogott. - Nem tehettem mást, király vagyok. De Kelettől Nyugatig, Északtól Délig egyvégtében futnak a hadiutak, egyvégtében járnak a karavánok, egy törvény szerint hajóznak a hajósok. Egy súlymérték szerint mérnek mindenütt, egyformán fizetik az adót, egy napon nyitják meg a zsilipeket, egy napon ünneplik Istár, Inninni meg Eshara istennő búcsúját, egy napon tartják a nagy zibut, s kétévenként a Szüzek Feláldozásának ünnepét a Tüzes Hegyen. Íme, őseink óriás szobrokkal szegett útján három birodalom népe vonul koszorúsan, zeneszóval, énekkel, táncot ropva a hegyre. Mérnökeink egy terv szerint készítik a hatalmas kőgátakat a dagadó tenger ellen. Még a szoknyák megkötésének módját is elrendeztem. Ezután bármerre jársz a Hármas Birodalomban, ó, Atra-Hasis, a szoknyák kötését mindenütt derékon egy kissé felül láthatod. A többférjűség rendjét pedig kiterjesztettem Eridura is. Mit soroljak el még, ó, barátom és testvérem, hogy meggyőzzelek? Majd ha elérkezik a Világtorony építésének ideje, egy nyelven fognak szólni azok a százezerek, akik építik!

- S ha fölépül, százezerfelé futnak, tornyodat pedig eltörli Nannar a föld színéről, mint egy hangyabolyt - ellenkezett Utnapistim, szokása szerint. - Az emberben magában kell tornyot építeni s erősséget a gonosz isten ellen. Mit fognak majd érni a mérnökök terve szerint össze-

hordott, varázserővel egymásra rakott kövek, a szobák, ólak és karámok ezrei, ha Nannar dühe elszabadul!

Lugal legyintett, ivott. Sikereinek aranyos trónusán ült, biztos volt magában. Erős, okos, jó szándékú király! Utnapistim szerette és sajnálta.

Odakint fellegtelen, párás éjszaka volt. Nannar, azaz az Égi Gyík avagy Vörös Sárkány fent lebegett az égboltozat nyugati szélén, mint egy óriás korsó. Fénye elhomályosította a Bibbukat, a csillagképeket, csupán Anu útja villódzott fehéren, mint hidegen égő ködfelleg.

- Közeleg, közeleg ám! - ordította Ur-Ba'u a Csillagtorony széles teraszán, árkokkal hasogatott kemény, hűséges kutyaarcát Nannar vörös foltos ezüstkorongjára függesztve s kezét keresztbe téve ölében.

- Jön, hogy Nergál pusztítaná el! S mit művel a király? - üvöltötte az éjszakában messze hangzó szóval.

- Mindent egyesít, elrendez, s készíti a Világtorony tervét - tátogta Utnapistim, a terasz párkányán ülve s a fény felé fordulva, hogy a könyvtáros jól láthassa a száját.

- Én csak abban bízom - nyöszörögte Simetán alig hallható nyiszergéssel -, hogy ti, ó, Atra-Hasis, itt vagytok Szurippakban, s szemeteket rajta tartjátok a király szándékain. Sőt sikerült egyesítenetek, Erech, Szurippak és Eridu kiváló férfiait. Ez az igazi nagy mű, ó, barátaim, nem az országok egyesítése, a kereskedés, a hajózás, az adófizetés, a szoknyaviselés meg a Tutslimutsli szabályozása! Ó, jaj, meghalok! Elég a belsőrészem! S nincs reá orvosság. Szurippak orvosai éppoly ostobák, amilyenek az erechiek voltak. Csak azt mondom, ó, barátaim, ha valami megmenti az emberi nemet, hát a ti munkátok menti meg. Tudod, mindig sokra becsültelek, ó, Atra-Hasis, szolgálatodra álltam s állok éjjel-nappal. A te érdemed, hogy három birodalom nagy elméi szép egyetértésben működnek. Mert hiába okos a király, hiába jóindulatú, hiába viseli szívén az emberiség sorsát, ha te nem állasz mellette, ó, Atra-Hasis, minden szép terve kudarcba fullad. Igaz, a király nagyságát dicséri, hogy a te nagyságodat észrevette, de azért... Ó, jaj nekem! Várjatok.

Felugrott a gyékényről, amelyen hevert, és csámpásan, görnyedten, kezét a hasára nyomva eltámolygott.

- Nem viszi soká - ordította suttogásnak szánt hangsúllyal Ur-Ba'u, amint a csillagász elimbolygó alakja után nézett. - Mindegy - tette hozzá lemondón, most már egészen halkan. - Ugyanabban a gödörben válunk agyaggá mindannyian. Talán éppen Lugal őszentsége Világtornya alatt. Nannar eltörli, mint egy köpést, velünk egyetemben.

Visszatérvén s ismét a gyékényre hevervén, Simetán megivott egy korsó petrezselyemfőzetet, s némileg megkönnyebbülve ismertette Nannar helyzetét.

Az Égi Gyík pályafutása egyenletesen gyorsul - mint mondá -, a gyorsulás aránya három a köbön ívpercenként. Útja spirális, egyre táguló közökkel. A tágulás arányszáma öt a köbön ívmásodpercenként. Pályája ilyenformán mértani haladvány szerint szűkül. A szűkülés arányszáma kettő a köbön ívmásodpercenként. A földre ható szívóereje ugyancsak mértani arányban növekedik, legerősebb az érintők irányában. A szívóerő növekedését nem lehet kiszámítani, de minden adatot egybevetve, három az ötödik hatványon ezergaronként és percenként. Borzasztó erővel kapaszkodik ez az erő a tenger vizébe, magasra emeli, s amikor odább fordul, visszaejti. Semmiféle gát nem képes ellenállni ennek a fokozatosan dagadó víztömegnek. De fölszívja a levegőt is, ennélfogva Samas vörös sugarai bővebben omlanak a földre, a hőség fokozódik, a párák sűrűsödnek. Mindnyájan tapasztalhatjuk az időjárás változását. Ma már örülünk, ha diderghetünk, de hát ki diderghet, legfeljebb ő, Simetán, a betegség lázától...

Maholnap fölforrnak a tengerek, gőzzé változnak a mocsarak, s a sárkányok, amelyek oly elégedetten henteregnek most benne, egy napon rémülten menekülnek a hegyvidékre, hacsak puhára nem akarnak főni.

- És mindezt tudtuk, te meg én, ó, Atra-Hasis! - nyögte nyavalyás vigaszként. - Bezzeg most már másként beszélne Azag Aja, a Sugárzó is, ha föl nem áldozták volna szegényt.

- Mit magyaráz a tudós? - fordult Utnapistim felé Ur-Ba'u. Tétlenül üldögélt, fölbámult az égre, összetett kezét ölében, szakadt szoknyáján tartogatta.

Utnapistim néma tátogással fölvilágosította a feszülten figyelmező könyvtárost.

- Micsoda? - vonította diadalmasan. - Megfőnek a sárkányok? Nemcsak a sárkányok, barátaim! De városok főnek meg! Hegyek főnek meg! Világrészek, birodalmak főnek meg, mint a zebuhús! De hát mit tehetnénk? A világ nem akar Atra-Hasis útján járni. Világtornyot akar. Jó, legyen. Hadd építsék. Talán sikerül megmenteni egy-két elcsenevészedett emberpárt, néhány sovány barmot, egy-egy szent iratot a pusztulástól. De én ebben sem bízom.

- Én bízom Lugal terveiben - nyöszörgött a csillagász. - Csak támogasd, ó, Atra-Hasis, ez a te küldetésed. Én már nem avatkozom semmibe, úgysem sokáig élek... Ó, jaj nekem!... Amíg tudom, vizsgálom Nannart, följegyzem a számokat, összeállítom a táblázatokat, s a szurippakiak rendelkezésére bocsátom. Tegyenek vele, amit akarnak. Csak az fáj, ó, barátaim - sóhajtotta olyan fájdalommal, ami fölülmúlta a hólyagégéses fájdalmát is -, hogy így mellőznek. Sohasem törekedtem semmire, ti tudjátok. Szolgáltam Erech népét, s most az egész emberiséget. De elvégre Nannart én vettem észre először, mikor még nyoma sem mutatkozott az égen. Az én horoszkópjaim vallottak reá, amikor még sötétben bujdosott. Hát mégsem szép, hogy most, amikor idehoztak, az én tornyomból, egy szurippaki tudatlan csillagász álljon fölöttem s az egész tudósseregnek én csak megfigyeléseim fáradságos eredményével szolgáljak, ők meg ülnek szobáikban, vitatkoznak, böngészik az adatokat, horoszkópokat készítenek, lépkednek az ünnepeken, esznek-isznak... S nem én vagyok a felügyelőjük, hanem egy tudatlan férfiú, tán nem is beavatott... Egy sarlatán... egy kis bűvész... aki, ó, jaj, de ég! Aki akkor sem látta Nannart, amikor akkora volt, mint az öklöm. S nélkülem akkor sem látná, amikor olyan lesz, mint egy kocsikerék! Valóban, szólhatnál értem egy jó szót a királynak. Hiszen mindig tiszteltem, te tudod, ó, Atra-Hasis, milyen tisztán láttam a győzelmét...

Utnapistim megígérte, hogy szól egy-két jó szót a királynak, ígéretét nyomban el is felejtette. Nannar akkora volt, mint egy hatalmas vizeskorsó, erős fénye vörösezüsttel tarkázva. Nagy, fekete foltok mutatkoztak rajta, amelyek látszottak tátott szájnak, vicsorító fogaknak, kimeredt három szemnek, de látszottak taréjos állat görbe hátának, föltekeredett farkának, kimeresztett karmainak is, amint ugrásra készen meglapul egy ezüstös vörös fényt sugárzó nagy lyuk közepén. Máskor meg, ha sokáig nézte az ember, olyan volt, mintha egy távol lebegő tüzes gömbön kapaszkodnék, s onnét akarna leugrani alkalmas pillanatban a világra. Miután így is lehetett látni, amúgy is, alakját, mibenlétét többféleképpen magyarázták. Mindenesetre ez is növelte ijesztő titokzatosságát.

A homokóra emberei nem féltek tőle, mint a Beavatottak és Tudósok, akik fölbukkanása óta figyelték. Az egymásra következő nemzedékek olyannak látták, amilyen születésük percében volt. S elfogadták olyannak halálukig. Olykor elmerengtek rajta: miféle isten? honnét jött? milyen alakot mutat? Érezték hatását. Andalogtak fényénél, csókolóztak, daloltak. Vagy kínzó álmatlanságban fetrengtek ágyukon, fejük fájt, szívük szorongott, elviselhetetlen vágyat éreztek, hogy elfussanak, vagy elbújjanak valahová. Csakhogy ha elbújtak is, sugárzása áthatolt a vaskos téglafalakon, átvert a félrerúgott pálmalevél takarón, a vastag gyékényen, szőnyegen, befolyt a vérbe, s szívta az agyat, szorongatta a mirigyeket, senyvesztette a nők petefészkét.

Rohamként támadó őrültségeket okozott, s akik hatalmába estek, fényes nappal sem tudták, miért cselekedtek éjjel úgy, mintha más lakott volna a bőrükben. Szégyenkeztek, bánkódtak. Viaskodtak őrültségük következményeivel. A tengerészek tudták, ő szívja magasra a tengerek vizét és zúdítja a magas partok felé. A földmívesek miatta hagyták el mocsárrá változott gazdag földjüket, s húzódtak a dombokra. De, újfent hangoztatjuk, elfogadták, hogy van, sőt, hogy mindig is volt, s elviselték, ahogy tudták.

Utnapistim és társai, a tudósok, a csillagászok azonban aggódón meresztették rá mozdulatlan szemüket. Ismerték: kicsoda, micsoda, mit akar, mit fog cselekedni. Csak azt kérdezték ők is hiába, hogy honnan jött. Hol volt eddig. S mi lesz belőle, ha tönkretette a világot. Ők immár jobban tudták, hogy valami tűzben formált irtózatos gömb, belsejéből ugrásra készen mered a föld felé a Vörös Sárkány, az Égi Gyík. Tüzes torka kitátva, hogy lávát, izzó köveket, forró hamut, gőzölgő vizet bocsásson az emberi nem apró hangyabolyaira, eleméssze az Anutól elszakadt embert. Hosszú, tarajos farka összekunkorodva hevert körülötte. Ők látták, miként növekedik napról napra fenyegetőbben. Most már nem akadt senki, aki azt mondta volna, amit szegény Azag Aja vagy a méltóságteljes Gubbubu mondott: „Nannar jön, Nannar megy." Nannar jött, egyre jött - nem mutatott semmi szándékot a menésre.

A hidegen, kínzón sugárzó fényben, amely hidegsége ellenére is vöröses volt, mintha réztükör verte volna vissza, vörösen gőzölögtek a végtelen mocsarak, vörösen izzott a tenger, vörösen csillogtak a roppant város lapos háztetői, vörös fényben izzottak a hegygerincek. A páfrányerdők minden levelét mintha vörösrézből kalapálták volna. Mint rézből formált szobrok, ágaskodtak a síkon figyelő hosszú nyakú sárkányok. Az égen úszó felhők vörös rézgőzből voltak.

Simetán, Ur-Ba'u meg Utnapistim némán nézték a vörösrézzé változott világot, a vadul sugárzó égi jelenség lassan szálló óriáskorongját. Simetán ernyedten feküdt gyékényén, keservesen nyögött, percenként vedelte korsajából az utálatos főzetet. Majd meg föltápászkodott, s görnyedten ballagott a lépcső felé, hogy könnyítsen égő hólyagján. Ur-Ba'u összetette szakadt szoknyáján a kezét, nehogy kilátsszék valamely testrésze. Árkokkal szabdalt, szenvedő, merev arcát Nannar felé fordította, nagy száját komoran összeszorította. Olyan volt, mintha rézből kalapálták volna. Utnapistim szokása szerint a kőperemen ült, mert szeretett a mélység fölött helyet foglalni, ahol érezte az ember esendő voltát, ég-föld között való lebegését, s messze beláthatta az alant elterülő, mélyen szunnyadó emberi világot. Szemét mereven Nannarra függesztette. Olyan érzés lepte meg, mintha a Csillagtorony gyorsan forogna Nannarral szembe, mint mérhetetlen kerék küllője. A végtelenben utazott. S amint így utazott, tisztán látott mindent. Mintha nesztelen hajón suhanna, meg sem csobbanó tenger mozdulatlan hátán: elébe fordultak e világ birodalmai, hegyláncai, pálmás, páfrányos erdei, fülledt mocsarai, zebucsordái, vadlovakat, oroszlánokat bújtató füves pusztái, kopasz sziklagerincei, homokos sivatagai, arannyal borított palotái, templomai, roppant bástyái, kapui és gátjai, rejtőző falvacskái, lobogó tűzhányó hegyei. S ahogy ez mind-mind elforog, jön és letűnik a Világ Gátjai mögött, semmibe merül az egész világ. Ők hárman is ezzel a magas, zömök toronnyal együtt, amelynek teraszán ülnek. Utnapistim nemcsak tudott mindent, de látott is.

- Emlékszel, ó, barátom, Atra-Hasis, arra a különös éjszakára, amikor Erechben együtt virrasztottunk, a Csillagtornyon? S együtt néztük az idegen hajókat a szürkület fényében? - nyekeregte Simetán elmélázva. - Milyen feledhetetlen, izgalmas reggel volt!

- Semmiség - legyintett Utnapistim. - Én vagyok, Aki vagyok.

- Mit beszéltetek? - ordította Ur-Ba'u rájuk pillantva a rézvilágból.

Utnapistim legyintett s mosolygott.

- Igazad van, ó, barátom - bömbölte Ba'u Szolgája. - Nem változik semmi.

28

Gilgames ebbe az ellentmondó, előkelő világba csöppent. Eddigi körülményei gyökeresen megváltoztak. Mind mostanáig egy kis kertes házban lakott, ahol a legváltozatosabb vendégjárás közepette is minden mozdíthatatlannak látszott, s egyszerű volt. A templomocska, a naponta megismétlődő áldozatok, a magasztos tömjénfüst, amely nemcsak a kis szentély falaiba ivódott, s úgy hozzájuk tartozott, mint virághoz az illata, de még a lakóházat is átjárta kellemes, édeskés zamata. A mocsár, amely Gilgames legnagyobb örömére, de a parasztok elkeseredésére napról napra növekedett, a mocsárban hemzsegő rengeteg állat, madár, bogár, a burjánzó vízirózsa, nádbuga. A város, ahová reggel sástarisznyával a vállán elbandukolt a mesterhez, az utcák megszokott képe, jól ismert alakjai: a boltjuk ajtajában ácsorgó borbélyok, a földön fatáblák között ülő jogtudósok, a zebukordén bámészkodó parasztok, a vállukon-mellükön faedényeket cipelő s árujukat harsány énekléssel kínáló árusok, a kígyót táncoltató, kötelet az égbe hajító s rajta fölmászó bűvészek, a förtelmes sebekkel borított meg vak koldusok, az Apszu és Tiámat rettenetes harcát éneklő, hárfázó utcai énekesek, a hivatalukba sietők vagy gyaloghintójukból merev képpel kibámuló tisztviselők. A mester, kezében a bottal, szájában az örök bételdióval, az iskolaszoba álmos homálya, a fiúk. És a kikötő messzibe nyúló, hatalmas kőgátjai, a rakpart, a hajók, a fekete rabszolgák.

Ezt a megszokott, apróra ismétlődő s mégis folyton változó világot a háború egy időre kivetette ugyan sarkaiból, de Gilgamest ez alig zavarta. Mindössze néhány hónapig nem lehetett a városba mennie, azután meg, amikor végül bement, mindenütt sok érdekes romot, utcára szórt kacatot, furcsa helyzetben heverő embereket, állatot, sok dögkeselyűt s még több keservesen siránkozó asszonyt látott. Az iskolából hiányzott néhány fiú, s a mester is keserves ábrázattal ült emelvényén. Gilgames ezzel nem sokat törődött. A szentély, a ház, a mocsár a régi maradt, anyja sem változott egy fikarcnyit sem. Csak a látogatók között szaporodtak meg a szurippaki katonák, s tűntek el az erechiek. Nem sok különbség volt közöttük. Ha részegek voltak, az erechiek is éppúgy ordítoztak, óbégattak, gorombáskodtak, mint a szurippakiak.

Most azonban mindennek vége. A szentély, a kis ház, a mocsár, az erechi utcák megszokott járókelői, az iskola, a mester eltűnt a múltba. Gilgames Utnapistim szállásán kapott szobácskát a palotában. Cifra gyékényszőnyeg borította padlóját, asztalka, pazar ágy, faragott szék állott szolgálatára, s az asztalkáról sohasem hiányzott a mirszu meg a sör. Ezt sem kókuszhéj csészében, agyagkorsóban tették elé, hanem ezüsttálon, ezüstkancsóban. Egy kis ezüstcsengettyű is állott az asztalkán, hogy Gilgames csengethessen, ha szüksége van valamire. Csengetett is. A finom csilingelés varázslata nyomban mozgósított egy rabszolgát, az ajtó nesztelenül nyílt, a néma, alázatos herélt belépett, mélyen meghajolt, s mint valami szellem, teljesítette Gilgames parancsát. Amíg meg nem szokta, Gilgames szüntelenül csengetett, s ugyancsak törte a fejét, mit is parancsoljon. De hamar megunta. Mint a mirszut meg a sört is.

Reggel a Szent Város gongjának messze hangzó kongására fölkelt, s imádkozni ment Inninni szentélyébe. Ebben nem volt semmi különös, Inninni szobra majdnem olyan volt, mint Istáré Erechben, csak itt az istennő egy-egy mérleget is tartott, s kétfelől baglyok álltak őrt mellette. Az aranyozott oszlopokon, a drágakövekkel kirakott falakon sem volt semmi néznivaló. A papok is olyanok voltak, úgy tettek-vettek, a nép is úgy imádkozott s énekelt, mint Erechben. Éppúgy jöttek-mentek a templomváros épületei között a fölcicomázott, illatos kenőcsökkel kenekedett papnők is. Gilgames imádkozott s hazament. A hatalmas, díszes bronzkapunál emberarcú kéribbuk meredeztek, tereferélő katonák álltak. Gilgames úgy mozgott közöttük, mintha mindez a legtermészetesebb volna. Pedig nehezen szokta meg. Eddig az ilyesmit csak távolról szemlélhette, vagy másoktól hallotta.

Mezítelen, úszóhártyátlan lába széles, komor lépcsőkön lépegetett. Eleinte eltévedt a folyosókon, mint valami barlangtömegben. De aztán hamar kiismerte magát.

Szobájában már várta az alázatos tanító. Cingár, kövérkés, halk férfiú volt, tiszteletteljesen meghajolt s kérte, hallgassa meg a mai napra szánt leckét. Nagy elismeréssel nyilatkozott Gilgames írásáról, csak arra figyelmeztette, hogy nyugodtabban, türelmesebben írjon. Hitetlenül rázta a fejét, mikor kiderült, hogy Gilgames a több tízezerre rúgó jelből már sok ezret ismer, s meglepő gyorsan kihámozza egybekapcsolásuk értelmét. Csendben üldögéltek - ezúttal Gilgames a széken s a tanító a gyékényen -, írtak. Ummu-tábat szinte suttogva magyarázott, nagy fekete szemét föl-fölemelte tanítványára, vékony ujjai bűvészsebességgel forgatták a vésőpálcikát, s gyönyörű gyöngyjeleket róttak a puha agyagba. Ummu-tábat igazolta Gilgames elképzeléseit a jelekről. Valóban nyilazó volt az egyik, tengerifecske a másik, pálma a harmadik, csónak a negyedik, Samas az ötödik s így tovább. És valóban történetek, események játszódtak le közöttük. Ummu-tábat olyan jelek eredeti képét is megrajzolta, amelyeket már föl sem lehetett ismerni.

Írás után egy-egy szent szöveg olvasása és magyarázata következett. Istenek körében lejátszódott harcok, viták, ég, föld, víz és tűz teremtése, az első ember: Adapa gyúrása, a Zu madár tettei: miként akarta elragadni a világ törvényeinek tábláit, Apszu, az édes víz és Tiámat, a keserű tenger háborúsága meg Istár is, a legizgatóbb istennő, akiben minden ellentét egyesül. Szerelme Dumuzi iránt, Dumuzi halála, siratása, föltámadása, azután szerelme Isullánu, Anu kertésze, majd meg Szilili fia, a Ló iránt... Mennyi, mennyi szerelem és milyen végzetes valamennyi! Hallott Etanáról is, a hősről, aki szárnyakat alkotott, s az égig röpült, de lezuhant, s halálra zúzta magát... Ummu-tábat türelemmel, lelkes áhítattal fejtette ki a Nagy Misztérium szertartásainak értelmét is. Azt is megmagyarázta, hogy miért kell időnként emberáldozatot bemutatni, szüzeket lökni a Tüzes Hegy torkába, s miként fizeti vissza bőségesen Anu meg Inninni - vagy Istár, hiszen őt is örökkévaló istennőnek nyilvánították - a neki ajándékozott férfiakat, nőket.

Gilgames módfelett szerette a tanulás béruit, azaz kettősóráit. Az íráson átesett, azután gyönyörrel merült az isteni tudományba, mint utas a hideg patak simogató hullámaiba. E tudomány tele volt rejtelmekkel. Naponta új meg új kaput tárt az égre. Gilgames mohón pillantott a kapun túl levő világba, zöld szeme káprázott a ragyogó látnivalóktól. Mindennap azt hitte, most megvilágosodott előtte minden, s naponta új meg új titkok tárulnak föl. A világ: ég, föld, levegő. Alvilág; maga az ember, bámulatos rendben állott egybe s nőtt, nőtt a szédítő végtelenségig.

Tanulás után pihenés, ebéd következett. Gilgames Utnapistim asztalánál étkezett. Szabitum, akit anyjaként kellett tisztelnie, serdülő leánya: Lugal-anna-mundu meg egy férfikorban levő fiú: Si-lu-dárat ült az asztalnál. Utnapistim többi gyermeke nem volt odahaza. Ő maga is ritkán evett otthon. Vagy fontos ügyekben járt-kelt, Anu tudja, hol, vagy a király asztalánál, esetleg a Vének Tanácsában vagy ünnepi lakomán étkezett. Az ebéd méltóságosan folyt le. Szabitum az asztalfőn ült, lassan evett, arca ritkán árulta el érzéseit, még ritkábban nevetett. De nyugodt, sőt nyájas volt. Csak a szeme járt fürgén, figyelőn, mint aki olyan emberek között él, akiknek ritkán lát a szívükbe. A leány - kövéres, gömbölyű, kis termetű ifjú nő, igazi sumér szépség, szobrot faraghattak volna róla, hogy az anyák mindig lássák, s szép leánygyermeket szüljenek - vidor ábrázattal ült az asztalnál, minduntalan nevetett, fecsegett, kötekedett vagy vitatkozott. Makacs, önfejű leány volt, nem tűrt ellentmondást. Akármilyen szertartásos csendben folyt is az evés, ő mindig elújságolta a szurippaki előkelőségek tetteit, a családi, társasági eseményeket, beszámolt a férjhez menésekről, a hozományokról s vételárakról, bírálta az ünnepségeket, a fejdíszeket, a zenét, a táncot, fecsegett a főpap-király udvarának titkairól, az előkelőségek

szeretőiről, feleségéről, lányáról, fiáról, vejéről-süvéről, kifakadt, ha a birtok állapotáról esett szó, ékszerekért lelkesedett, vagy a bátyját korholta. A fiú, Si-lu-dárat, némán evett, csak egy-egy mosolygó, rendreutasító, ellenkező vagy bosszús pillantást vetett rá. Ha szólt, egy-egy szót vetett oda csupán. Nagyon hasonlított Utnapistimhoz, különösen a szeme meg az orra. A homloka, a szája pedig egészen Szabitumé volt. Gilgames hamar megtudta, hogy a nők megőrülnek érte, ő azonban hidegen bánik velük, mintha élettelen tárgyak volnának. Azt mondta: nincs lelkűk, csak szívük, ez pedig mindennél veszedelmesebb.

Gilgames az asztal végén ült. A leány rosszul leplezett irigységgel bánt vele. Szívesebb volt a kelleténél, de éjfekete szemét gyakran gyűlölettel pihentette meg rajta. Gilgames tudta ezt s fájt neki. Szerette volna szeretni mindnyájukat. Szabitum nem utasította vissza érzéseit, igazságos, méltányos volt, de hűvös. A leány nem tűrte, hogy szeretetével a közelébe férkőzzék, ha egyébbel nem, egy csúfondáros szóval visszalökte magától. A fiú zárkózott volt, gőgös, fölényes. Isteni magasságból tekintett le reá, akárcsak az anyjára, a húgára meg a nőkre. Sem nem szerette, sem nem gyűlölte. Semmi volt számára.

Ebéd után aludt. Vagy merengett, képzelgett, idegen világrészekben járt. A henyélés e csendes, magányos kettősórái voltak a legkedvesebbek. Néma volt a palota körös-körül. A vastag falak nem eresztettek át semmi neszt. Mintha a föld mélyébe süllyedt volna, pisszenés sem hallatszott az emberi világból. Kihalt minden. Hol a király? Merre jár Atra-Hasis? Mit művelnek az előkelő férfiak, a katonák? S nénje, a rideg Lugal-anna-mundu, bátyja, a gőgös Si-lu-dárat? Mivel foglalkoznak ők?

A déli forróság csökkenésekor ismét megjelent a tanító meg a testedző mester. Ezt a kopasz, nagy orrú, hangos férfiút nem szerette. Még a nevét sem tudta. A Szent Város gyakorlóterére mentek. Lovagolnia, vívnia, futnia kellett. A tanító egy kövön ülve figyelte, s a pihenés perceiben halkan, tiszteletteljesen magyarázta, mit kell tudnia a lóról, a szamárról, a zeburól, az elefántról és egyéb állatról, amely az ősidőben csatlakozott az emberhez, s ma is titkos kapcsolat fűzi hozzá. A testedző férfiú meg ordítva parancsolgatott: így tartsa magát a lovon, úgy próbáljon esni, ha a vad, rugós, harapós állat leveti, ilyen meg olyan hangokkal, cuppanásokkal, füttyökkel, szavakkal, mozdulatokkal közölje vele akaratát. És szidalmazta, mint egy katona, ha hibát követett el. Kardvívásnál bivalybőrbe öltöztették, fejébe sisakot nyomtak s egy oszlopos tornácon ugráltatták. Mestere most, szemben állva vele, görbe kardját fenyegetően fölemelte, dobbantott, ugrott, rémítően kurjantott, s neki is föl kellett emelnie kardját, dobbantania, ugrania vagy hátrálnia kellett, s torkaszakadtából ordítania, hogy mennél félelmesebb legyen. Ha rosszul forgatta kardját, akkora ütéseket kapott, hogy a bivalybőrön át is megkékült a helye. Ajkát összeszorítva dühösen verekedett, iparkodott akkorákat vágni ellenfelén, amekkorák csak kiteltek az ellene érzett gyűlöletből, de az csak dobbantott, ugrott, kivédte a vágást, s rikoltva helyeselt.

Mikor a vívás kifullasztotta, megint pihenés következett, s a szelíd tanító régi csatákról, híres hadjáratokról, világraszóló győzelmekről, szégyenletes vereségekről beszélt. A győzelmes harcokat mindig Szurippak vívta, a földig sújtó vereség ellenfeleit gázolta porba. E legázolt ellenfelek közé tartozott Erech is. Gilgamesnek hallania kellett, mint futamodtak meg gyáva honfitársai, miként könyörögtek kegyelemért, hogyan pusztultak el tömegesen kard által, mérgezett nyíltól vagy karóba húzva. Megtudta, hogy Erech előkelő férfiai gonoszak, hitványak, gyávák voltak, s az Alvilággal szövetkeztek az isteni örök rend alávaló megbuktatására.

- Ne fájjon ifjú szíved Erech bukása miatt, ó, uram - kenegette fájó szívét a szavak balzsamával Ummu-tábat. - Hazád nem az igazságot szolgálta. Megszegte az örök barátsági szerződést, ezért az istenek akaratából bűnhődnie kellett. Anu nagy és hatalmas az ő serege!

- Eszedbe ne jusson sírni - dörgött rá nyersen a tornamester. - Arra se gondolj, hogy az a piszkos Erech még fölemeli valaha szégyenletes fejét. Az erechi főpap uralma ronda szolgaság volt. Erőszak s tisztességtelenség, az emberi méltóság megtiprása. Most szabadságban élnek ott is, itt is, mert Szurippak főpap-királya a szabadság kéribbuja. Most tisztesség, becsület, rend uralkodik az egész világon. Érted? Lugal győzött, s él az emberi méltóság! No, gyerünk most futni.

Gilgames a futópályára ment. Nagy, gyöpös térségen homokos út kanyargott. Itt gyakoroltak a futók. Mikor Gilgames kísérőivel megjelent, mind letakarodtak a pályáról s összeverődtek, hogy nézzék. Nézhették is. Gilgames úgy pattant el helyéről, mint a kilőtt nyíl, hosszú lépésekkel futott, lábujjai szinte nem is érintették a földet. Futott, mint a gazella. Futott, mintha nem is ember fia volna. Vékony, karcsú, könnyű alakja suhant. Fejét makacsul leszegte, nem látott, nem hallott. Mozgását nem hátráltatta sem fölösleges zsír, sem könnyen sérülő, kényes úszóhártya. Futott, mintha ki akarna szaladni a világból.

Ámulva nézték. Így senki sem tudott futni.

- No, ha minden erechi így futott volna, máig is kergethetnénk őket! - kiáltott egy ácsorgó katona. Kiáltását röhögés helyeselte.

A tornamester - akinek nevét Gilgames, csupa utálatból, sohasem kérdezte - bámulatát iparkodott szőrszálhasogató bírálattal elnyomni. Ne úgy tartsd a karod! Ne úgy lépj! Ne úgy végy lélegzetet, mert kifulladsz, hanem így! Csuda, hogy ez a pucér kölyök hogy tud futni, noha fogalma sincs a futásról!

Gilgames hallgatott a kifakadásokra, de dühös volt. Így még jobban futott.

Azután hazamehetett, csavaroghatott, henyélhetett, tehetett, amit akart. De mit tett volna? Barátai nem voltak. Még csak társa sem, akivel beszélgethetett volna. Ténfergett a Szent Város udvarain, tornácain, szűk sikátoraiban az óriási épületek között. Nézhette a katonákat, a csoportokban vonuló hevesen beszélgető papokat, bámulhatta a fecsegő, nevetgélő, bontott hajú papnőket. Hovatovább semmi sem volt már számára érdekes... A templomváros valamennyi zegzugát bejárta, megvizsgálta, megcsodálta. Végül, bár nem győzte bámulni nagyságát, mintha összezsugorodott volna, nem volt titka előtte. Mit kezdjen mármost?

Leggyakrabban egy magasan fekvő teraszra ment, leült a párkányra, elnézett a messzibe. Innen jól lehetett látni egyfelől a tengert, másfelől a Tüzes Hegyre vezető széles Szent Utat s a mellette sorakozó óriás bálványokat. A tenger szembenézett a sziklafejekkel. A tenger nyugodt volt vagy háborgó; szelídkék vagy haragoszöld; ezüstös vagy palaszürke; csendes vagy harsogó. Szabitu istennő pillanatonként más és más arcot mutatott... A tenger: a folyton változó örökkévalóság volt. A sziklafejek mereven, közönyösen, mozdíthatatlanul bámultak szembe a tengerrel. Tíz gar magas arcukon egyetlen durva izom sem rándult. Vak szemük a távolba meredt. Orruk okosan, gőgösen merült a forró semmibe. Nagy, vékony szájuk hallgatagon fitymálta a nyüzsgő világot. Homlokuk olyan egyszerű gondolatot rejtett, ami már nem is volt gondolat. Csúcsos koponyájukat magas kőkalap fedte. Elefántfülhöz hasonló, faragott fülük nem figyelmezett sem a szellők zenéjére, sem a viharok dübörgésére. Színük sohasem változott: vörösesszürkék voltak, akár rájuk ragyogott Samas égő sugara, akár Nannar fordította feléjük jegesen csillogó, rézvörös korongját. A szoborfejek az örökké változatlan mulandóság voltak.

Szembenéztek egymással.

Majd elmoslak, szétmállasztlak, elborítlak titeket - locsogta a tenger, és szelíden szikrázott.

Örökké itt állunk, hirdetjük a semmit, sötétbe merült isteni alkotóink titkát - suttogták a néma óriás ajkak gőgösen, s mosolyogtak.

Ott szeretett üldögélni Gilgames a magas párkányon s nézni a tengert meg a rejtelmes kőarcokat, amint őrt állanak a Tüzes Hegyre vezető meredek úton.

Csalódottnak érezte magát. Ismét szökési terveket forgatott. A tengeren hajókat látott, amint megérkeztek, csónakok raja veszi őket körül, s a parton összesereglett a távolból hangyabolynak látszó nép. Kiabálásuk úgy hatott föl hozzá, mint a ciripelés. Induló hajókat látott, amint a csónakok raja elválik tőlük, nagy testük egyre jobban összezsugorodik az óceán vakítóan villogó messzeségében. A sokaság elszéledt, mint a hangyasereg, hogy erőlködve cipelje terhét, bábját tovább. Hangjuk hamar elveszett, mint a ciripelés. Gilgames tehetetlenül bámulta őket. Újra meg újra a régi kalandra gondolt, az ellopott csónakra, a csalogatón himbálózó kötéllétrára, a hajó oldalát csókoló hullámok édes csobogására, a fedélzeten rohangálók kiáltozására. Ha most lopna csónakot, bizonyára sikerülne följutnia. Most már erősebb, nem tudnák eltaszigálni. Nem szúrna úgy szemet. Jobban tudna dolgozni is, nem vernék félholtra dühükben, nem hajítanák a tengerbe. Nem csúfolnák, hogy sír az anyja szoknyája után, amikor eltűnnek a partok... Csak egytől szorongott. Csupasz teste, úszóhártyátlan keze-lába, zöld szeme magára vonná a hajósok figyelmét, s visszakergetnék, vagy a vízbe hajítanák, hogy szerencsétlenséget ne hozzon rájuk.

Miért nem született egészen embernek, mint annyi százezren? Vagy miért nem egészen istennek, hogy ne kellene a földön járnia, emberek közé vegyülnie?

Szomorú, hallgatag volt. Megfoghatatlan vágyakkal telt csordultig a szíve.

Vigasztalásul, megnyugvásul megkísérelte újra meg újra visszaidézni azt a pillanatot, amikor találkozott Istárral. Csakhogy kísérletei némi szédületet hoztak ugyan, de üresnek, csalódottnak érezte magát, s még inkább egyedül maradt. Istár lassanként egyre jobban, egyre könyörtelenebbül elhagyta. Már nem kellett menekülnie előle. Alig érintette, s eltűnt. Még levertebb, még magányosabb lett utána. Néha ugyan álmában mintha érezte volna mezítelen teste suhanását, sima érintését, tüzes ujjai simogatását, puha, égető csókját, de fölébredvén hiába nyúlt utána, nem volt sehol.

Gyakran nem tudott aludni. Asztalkáján az örökké ott álló mirszustál meg söröskancsó társaságában szelíden pislákolt az ezüstből kalapált halforma vajmécses, hosszú árnyakat vetett a komor, magas falakra, a szoba mélyében kis ezüstemelvényen álldogáló Inninni-szoborra, a székre, az ágy faragott díszeire. Az asztalka, a szék merev élei imbolyogtak, libegtek, el-elmosódtak. Kemények voltak s mégis testetlenek, akár a kísértetek. Az ágy faragott sárkányai mintha kígyózó, nesztelen birokra keltek volna egymással. Gilgames elnézegette őket. Szeretett volna nesztelen, kígyózó birokra kelni valakivel, valamivel, Istárral? Sárkánnyal? Vagy csak egy vidám, hancúrozó jó baráttal?

Gyakran fölkelt, kiment, s a fekete árnyékok között belemerült a keskeny, magas folyosók torkába. Kilépett egy teraszra, a párkányra ült, bámulta Nannart. Zöld szeme mozdulatlanul meredt a jeges fényű, rézvörös korongra. Moccanni sem tudott. Érezte Nannar szívó sugárzását. A Vörös Sárkány rámeresztette mély, fekete lyukban villogó három jeges szemét, megbűvölte, mosolygott rajta, fenyegette, hívta, suttogott neki. Tudta, ha behunyt szemmel végigmenne a szédítő párkány peremén, nem zuhanna le. Nannar millió láthatatlan sugárkarommal fogta őt, gyermekét, s a fülébe súgta: „Kétharmad részben isten, egyharmad részben ember... Kétharmad részed az enyém. Megöllek, hogy örökre s egészen az enyém légy.” Gilgamesünk ijedten fordította el arcát a kísérteties isten orcájáról, s megborzongott. Kényszerítette magát,

hogy visszatérjen a szobájába, mozdulatlanul feküdjék, szorosan bezárja a szemét, s gondolattalan örvénybe merüljön.

Így élt Gilgames a Szent Városban.

Egyszer egy térségen ballagott át. A Negyedik Kapu felől felbukkant a szent fehér elefánt. Gilgamesünk megállt, hogy gyönyörködjék benne. Gyalogos katonák között magasan kiemelkedve, lassú, méltóságos léptekkel, ormányával vidáman játszva közeledett. Hátán piros függönyöket lebegtetett a szél, a hintó csónak gyanánt ringott a magasba. Az elefánt testét szinte elborították a sallangok, kösöntyűk, aranylemezek, lápiszlazuli ékszerek. Csodálatos volt, nem is e világból való jelenség.

Gilgames oldalt lépett, s ekkor a függöny megnyílt. Utnapistim arca sötétlett ki mögüle.

- Megállj! - parancsolta az elefánt nyakán kuporgó rabszolgának.

Ez nyájas, gürrögő hangot hallatott, az elefánt megállt. Ormányát hátrahajtotta a rabszolgához, mintha kérné, fújjon bele a szent tülökbe. Apró fekete szeme vidáman kacsintott hátra: vajon miért kellett megállnia?

- Hiszen ez Gilgames! - kiáltott a magasból Utnapistim komoly hangja. - Hogy szolgál az egészséged, ó, fiam? Gyere közelebb.

Gilgames az állat mellé lépett. Érezte teste sugárzó melegét, isteni szagát, hallotta a gyomra korgását.

Most Utnapistim barátságos ábrázata mögül kibukkant a sötétből a király vörös tiarás feje is.

- Térdre! - vezényelt ordítva a katonák parancsnoka.

Gilgames leborult, tenyerébe temette arcát.

- Te vagy Atra-Hasis barátom és testvérem különös fia? - hangzott a magasból a szent férfiú vidám szózata.

- Én vagyok, ó, Ragyogó! - felelte Gilgames eléggé csengő hangon.

- Hallottam rólad. Te tudsz olyan csodálatosan futni? Te vagy Nannar mezítelen gyermeke? Látom, derék fiú vagy, ha kissé szokatlan is. Tedd ezt el emlékül.

Valami csendült a kőkockákon. Egy katona odaugrott, fölvette, átadta Gilgamesnek. Aranygyűrű volt.

- Ha ebbe a kőbe hosszan belenézel, meglátod, amit akarsz. Meglátod a holtakat is. Vigyázz reá. Őrizd meg, s hagyd ivadékaidra. Jó hasznát veheted, de csak avattatásod után. Addig nem mutat semmit. Üdvözöllek.

- Tanulj, ó, fiam és növekedjél - búcsúzott nyájasan Utnapistim. - Nem feledkeztem meg rólad. Látom, megnőttél, fölserdültél. Most eredj. Üdvözöllek. Indíts! - kiáltotta az elefánt nyakán kuporgó rabszolgának.

Ez fölemelte faragott pálcáját s hujjogó, rekedt hangot hallatott. Az elefánt csoszogva elindult.

Gilgames csodálkozva bámult a menet után. A jelenetet sok pap, kíváncsi papnő meg magas rangú hivatalnok is végignézte. Most ők is fölemelkedtek térdeltükből, s levették arcukról tenyerüket, amely mögül óvatosan leskelődtek. Mi történt? Gilgames mintha álomból ébredt volna. A feje füstölgött.

De a szent fehér elefánt méltóságosan ringatta hátán a piros hintót, s a katonák ott lépkedtek körülötte sisakosan, pajzsosan, vállukra vetett fúvócsővel, nyilas tegzükkel. Bő pálmalevél köpönyegüket fellegként kavarta a forró szél.

Samas vakító sugarakat szórt a templomváros súlyos épületeire.

Egy kapu mellett lángoltak az őrt álló szárnyas, karmos kéribbuk merev, mosolygó orcái.

Gilgames észbe kapott. Megnézte a gyűrűt. Vastag volt, kalapáló eljárással készült, farkába harapó kígyót ábrázolt. A kígyó finom pikkelyeit csodálatosan formálta a művész. Apró fején élőn duzzadtak állkapcsai. Szeme vízcsepphez hasonlóan szikrázott. Farka azonban sokszögűen csiszolt kristályt fogott körül, ez volt a mágikus kő. Gilgamesünk szíve vadul vert, szeretett volna máris belepillantani. De hiába pillantott volna: nem mutatkozott volna benne semmi. Még csak egy legelésző vadszamár képe sem.

Tenyerében szorongatta a gyűrűt, hazasietett. Otthon lázasan leült, s ujjára húzta. Nagy volt ugyan, de a hüvelykujján erősen megmaradt.

Éjjel is felriadt, megnézte, az ujján van-e. A mécses fényében forgatta, csodálta. Látszott, hogy varázsgyűrű. Rejtelmes erőt sugárzott, olyan volt, mint egy különös, nem emberi szem. Gilgames reszketett a kíváncsiságtól, mit fog majd látni benne, ha férfiúvá avatják.

De jaj, ez idő szerint még csak fiú volt, siheder. Szívében kínzó vágyak égtek, de teste még félig-meddig gyermeki volt. Kétharmad részben gyermek, egyharmad részben férfi.

29

Néhány nappal a királlyal s Utnapistimmal történt találkozás után, Gilgamesünk egy este az ágyán hevert. Kedvére való estebédet evett, Szabitum, a Gazella, igen nyájas volt, kikérdezgette tanulmányai felől, beszélt Adapa teremtéséről, sokat mosolygott. Gis nagyon szerette, ha mosolygott. Szelíd, nyugodt arca sugárzott ilyenkor, finom ajka, mint egy leányé, nagy szeme, mint egy ártatlan gyermeké. Mélyre hatolt a szeme, átjárta az embert, titkot rejtegetett, mindent megértett - de mégis volt benne valami hideg okosság. Lugal-anna-mundu is barátságos volt, többször elkérte Gis gyűrűjét, csodálta, forgatta, ujjára próbálgatta, nevetett. Bátyja nem volt otthon. Jó hangulatban beszélgettek a vajmécses világánál.

Gilgames most elégedetten heverészett, s unalmában a gyűrűt nézegette. Lábát az ágy végére támasztotta, a másikat átvetette rajta, harangozott vele. Dúdolgatott is a harangozás ütemére. Várta, hogy elálmosodjék, de messze elkerülte az álom.

Az ajtó ekkor nesztelenül kitárult, egy herélt lépett be.

- Uram, Inninni istennőnk, áldassék a neve, elküldte egyik papnőjét. A szent asszony fiatal, szép, kövér, és illatos a teste. Fejét megkoszorúzta. Kívánod, hogy belépjen?

- Jöjjön, jöjjön! - kiáltotta Gilgames. Fölugrott, egyszerre nagy izgalom szállta meg. Kapkodó ujjaival vadul fésülte vállára omló haját.

A rabszolga kihátrált, a papnő belépett. Behúzta az ajtót, leborult Gilgames előtt, így maradt néhány pillanatig.

Gilgames nézte a földre hajló nőt. Csípője erősen kidomborodott, de a dereka meglepően karcsú volt. Kinyújtott karján, vállán csillogtak az illatos kenőccsel megkent apró pikkelyecskék. Koszorús fején piros virágok lángoltak. Haja a földre omlott, gyöngyfüzérek jégszemei csillogtak csigás fekete fürtjei között, mintha kagylókban pihennének. Felső karján lápiszlazuli

perecek, padlóra tapasztott ujjain gyűrűk csillogtak. Szép volt a vajmécses világában ez a térdre borult fiatal nő. De nemcsak szép, hanem gyermekesen kedves, ártatlanul odaadó is. Gilgamesünk nyomban erős rokonszenvet érzett iránta.

Mi volt az az ajándék, amit Gilgames a papnőtől kapott? Mi, amit e vízözön előtti szerelmi együttlétnek köszönhetett?

Ha később visszagondolt erre az éjszakára, elsősorban a földre borult fiatal nőt látta maga előtt ronthatatlan elevenségében. A gyermekien asszonyos domború csípőt, a lányos derekat, az ártatlanul parázna fejet, a gyöngyszemeket a fekete hajában s a sötéten csillogó váll, a karok gömbölyű fényét. Ez a kép örökre megmaradt benne. Azután megmagyarázhatatlan zűrzavar következett. Büszkeség és gyámoltalanság, kínzó feszültség és csüggedés, férfiasság és tehetetlenség, nagy kíváncsiság és nagy-nagy üresség, szomjúság s a tikkadt száj elégületlen sóvárgása. Szoros testi közelség és áthatolhatatlan távolság. Fény és sötéten kavargó, alaktalan homály.

A papnő, akinek talán neve sem volt, vagy ha volt is, nem az, aminek gyermekkorában nevezték, térden állva, leborulva, összetett kézzel együtt imádkozott vele Inninni virágokkal díszített szobra előtt. Majd egyszer csak az asztalkánál kuporgott a gyékényen s tapsolt.

- Mirszu? Sör? Ugye, szabad ennem belőle s ihatnom is? - kérdezte ujjongva.

Mind a ketten eszegettek a mirszuból, ittak a sörből, bár Gilgames sem éhes, sem szomjas nem volt. Az örömlány nagyon mulatságosan viselkedett. Ujjaival mirszut dugott Gilgamesünk szájába, s többször is ugyanabból az ivóedényből itatta. Sőt teleszívta száját sörrel, megcsókolta Gilgamest és a szájából itatta, mint galambfiókot az anyja. Ez elviselhetetlenül izgató volt. Gilgames alig bírt magával. És mert nyilvánvalóan minden szabad volt számára, miközben a sört a leány szájából itta, keze merészen a gömbölyű mellre tapadt, ujjai reszketve simogatták az édes gyümölcsöt.

Az is csodálatos, hogy a papnő, Gilgames ölébe kuporodva s hosszú haját cirógatva, így szólott hozzá:

- Milyen különös, milyen gyönyörűséges vagy, ó, Gilgames! Sohasem láttam ilyen férfit. Hadd lássalak jobban. A szemed zöld, mint a hegyi tó. Ahol én nevelkedtem, Szippara környékén, a hegyek között, egy kis kerek tó volt, sötét fák vették körül, remegőn tükröződtek benne. Olyan a te szemed, ó, Gilgames! Hadd nézzek jól bele.

Sötét szemét tágra nyitva, hosszan, nagyon hosszan, anélkül, hogy a pillája rebbent volna, Gilgames szemébe meredt. A fiú állta a tekintetét, belemélyedt ő is. Csakhamar csodálatosan átalakult a leány kerek arca: lelkes és komor, odaadó és keményen ellenálló volt egyszerre. Ilyet még Gilgames sosem tapasztalt. Tetszett neki. Arcuk egyre közelebb hajolt egymáshoz, végül a szájuk is összeért, s a fiú mohón rá akart tapadni. De a lány visszahúzódott egy hajszálnyit és csak lassan, egészen lassan, alig érintve csókolta meg. Gilgames reszketett.

- Hát a tested, ó, Gilgames? - csivogott ismét a leány, s elvonva száját, vizsgálgatni kezdte Gilgamesünket. - Milyen különös, milyen csodálatos, milyen szép! Csak a nyakadon, a hónod alatt meg a hasadon vannak egészen apró, finom pikkelyeid... Itt meg ni, mindenütt sima és mezítelen vagy, selymes, mint egy most született kis állat. Ne szégyelld magad, ó, szépséges Gilgames. Engedd, hogy gyönyörködjem benned! Hadd lássam, milyen a bőröd érintése.

Ajkával sorra megérintgette a bőrét, ott, ahol apró pikkelyek borították s ott is mindenütt, ahol csupasz volt. Kíváncsian, halk kuncogások közepette hasonlítgatta össze a pikkelyes meg a csupasz helyeket, itt-ott egy kissé meg is harapdálta apró fogaival, s megint tapsolt.

- Milyen sima vagy! Milyen selymes. Ó, Gilgames, ilyen csodával még nem találkoztam. Ki vagy te? Ki szült ilyen különösnek?

Ez nagyon jólesett Gilgamesnek. Mert eddig békának csúfolták a lányok, s ráripakodtak, hogy takarodjék, rá sem tudnak nézni. Íme, most nemcsak a szemét hasonlították hegyi tóhoz, amelyben zöld fák tükröződnek, hanem csupasz testét is megcsókolgatják, és csodálatosnak nevezik.

Abban a vízözön előtti időben a nők, Inninni, Istár vagy Eshara papnői pedig különösen nagy figyelmet szenteltek az emberi test ama helyeinek, ahol idegcsomók találtatódnak. A papnő kiváltképpen ismerte ezeket a helyecskéket s tudta, mint kell bánni velük. Ritka tökéletességet ért el e helyecskék csókolgatásában, ujjal, ajakkal való cirógatásában, puha tenyérrel való gyengéd simogatásában, harapdálásban s ezer egyéb dédelgetésében. Még a szempillája seprűcskéjével is meg tudta sepergetni Gilgamest, ahol az ilyesmi kellemes, például a melle bimbaján. De ne gyötörjük szívünket ama vízözön előtti kor papnőinek tökéletes asszonyi tudományával. Amit az állati test, az emberi értelem s az isteni lélek együttesen megtehet, a papnő megtette. Ó, Gilgames első szerelmes éjszakája, ó, először látott, érzett test, illat, forróság és hűvösség, ó, első reszketése a férfiúi szívnek!

Ismét mirszut majszoltak, sört ittak, hevertek. A papnő halk, de közbe-közbe vidáman fölcsengő szavakkal, majd meg bánatosan, szinte könnyezve a gyermekkoráról mesélt. Hanyatt feküdt a gyékényen, fejét Gilgamesünk mezítelen ölébe tartotta, önfeledten játszott úszóhártyátlan, hosszú, finom ujjaival. Szemét olykor-olykor Gilgames felé fordította a homloka alól. Ez a sötét szempár hosszú, hajló selymes pillák közül ragyogott, s minden pillanatban más volt. Egyszer sötét, mintha felhők vonulnának át fekete vizű mély tó fölött, egyszer ragyogó, mintha Nannar jeges, ezüstös parázsfénye bukkanna elő, néha nevetett, mintha vidám aranyhalacskák cikáznának benne, akár a fekete csempékkel bélelt templomi tavacskában, ahol Gilgames szívesen álldogált. Néha könnyesen szomorú volt. Gilgamesnek le kellett hajolnia, hogy szelíden megcsókolja. Duzzadt ajkáról szünet nélkül hullottak, csörgedeztek, folytak a gömbölyű, csillogó szavak. Gilgamesünk mámoros örömmel hallgatta. Soha ilyen szép történetet nem hallott.

Így telt-múlt az idő, sőt meg is állt, mert nem tudták, mennyi homokszem hullott le már a homokórán. Az őrök kettősóra-kiáltásai sem hatoltak át a falakon. Gilgames lassan simogatta az ölében pihenő fejet. A szoba falai kitágultak a Világ Gátjainak pereméig, hegyek támadtak, meredek ormok, erdővel borított gerincek, vadkecskéket, vadjuhokat, vadjakokat tápláló füves rétek, kis zöld tó kerekedett az erdő közepén, az a bizonyos, amelyben az óriás páfrányok zölden tükröződtek. Egy kis pálmalevél kunyhó is támadt az erdő tisztásán, kutyák ugattak, tyúkok káráltak a kunyhó körül, még egy fekete tigris is heverészett mögötte, szelíd, mint a birka és királyian hatalmas. A fákról majmok bucskáztak le, játszottak a gyermekekkel, akik a kunyhóban laktak. Egy nagy erejű, hosszú hajú, nyugodt férfiú járt az erdőben, egy másik, fiatalabb, gyümölcsöket, gyökeret, halat hozott a tó partjáról. A papnő anyjának két férje. Egy szép, kövér asszony mezítelenül járt-kelt a kunyhó előtt, pálmalevelet simított, fazekat mesterkedett puha agyagból, tüzet élesztett, főzött mellette, közben énekelt, mindig énekelt, és sokat nevetett. A papnő anyja. Egy mezítelen kislány üldögélt az eresz alatt, majomfogakból nyakéket fűzött, vállán papagáj ült, ölében csirke pihent. Időnként rákiáltott egy játékos majomra, mert a fogakat tartalmazó kókuszcsészékben kotorászott. A papnő. Három kisebb leányka ugyancsak mezítelenül húzott-vont egy kis fekete kutyát. A papnő húgocskái. Két kisfiú íjjal lődözött egy faderékra. A kilőtt nyilakat hosszú farkú majom vitte vissza, bölcs pofát vágva, mint egy tornamester. A fiúk pillanatonként összeverekedtek, tépték egymást és visítottak. A papnő öccsei...

Beszélt, mesélt az örömleány, elmesélte egész gyermekkorát. Majd sóhajtott, megtörölte a szemét, Gilgames nyakára fonta a karját, nevetett.

- Szereted a táncot, ó, Gilgames?

Gilgames szerette.

A papnő fölugrott, kinyújtózott, hosszan ránézett Gilgamesünkre. És egyre a szemébe nézve, egyre mosolyogva lassan ringatni, remegtetni, lengetni kezdte a karját. A derekát, a nyakát, kicsiny, finom, kövér testét, minden ízét-porcikáját. De anélkül, hogy egy tappot tett volna helyéről. S hogy mosolygó arcát elfordította, szemét levette volna Gilgamesről.

Gilgamesünk ültében rámeredt. Hol az egész leányt látta, hol csupán a karját, derekát, combját, remegő mellét, hol csak bűvölő, sötét szemét a feketén lobogó, gyöngyös haj fellegében. Figyelte, hogy mozognak az ujja percei is. Tenger hullámzott, szélörvény kavargott, virág borzongott, fény reszketett a papnő belsejében, de a teste nem mozdult tovább, állt egy helyben.

- Tetszik? Tetszik neked, ó, cédrusfám, tetszik, mondd, mondd? - suttogta, lihegte, csengte, nyögte, sóhajtotta a leány tánc közben. S mikor Gilgames égő, zöld szeméből látta, hogy alig tud uralkodni magán, ölébe omlott, ajkát a szájára tapasztotta, s csókolta, mintha a vérét akarná venni. Testéből virágos rétek illata szállt.

De mindezek után sem adta át magát még neki, hanem énekelni kezdett. Dala ott született a hegyek között, a zöld tó partján, Gilgames sohasem hallotta.

Egyszerű kis dal volt. Egy virágról szólt, eső verte, szél tépte, Samas gyilkoló sugarai perzselték, mégis megérlelte magvát, el is szórta, s új meg új kis piros virágok támadtak belőle. A papnő hangja gyermekes volt, de néha rekedtesen megcsuklott, mintha zokogna. A virág énekelt.

És megint simogatás, csókok, piros őrület. Gilgames ostoba volt. Ügyetlen, mint egy vak. Reszketett. A papnő szelíd, odaadó, okos és anyás. Gilgames szégyellte férfiatlanságát. A leány meghatottan mosolygott rajta, gürrögéssel, susogással csillapította túlságos izgalmát, mint egy állatét. Az apátnő mindenre megtanította, amit testről, lélekről, életről-halálról, istenekről-állatokról tudni kell. Gondosan ki is választotta őt a sok közül erre az éjszakára. Hiszen Ummu-tábat tüzetesen fölvilágosította, kicsoda Gilgames, ki a nevelőapja, és milyen kényes föladatról van szó.

Gilgames megismerte a papnő testének gyönyöreit. Üres szívvel hevert ágyán. A leány könnyedén simogatta. Úgy ült mellette, mintha Gilgamesünk beteg volna. Anyásan mosolygott.

Végre lassan-lassan tisztulni kezdett az agya, de a szemét nem nyitotta ki. Mintha felhőkön feküdnék. Szíve dobogott. Ez volt hát Istár ölelése? Ez volt a lépés, amely a földről az örökkévalóságba visz? Ezt kereste, kívánta, erről képzelgett, ezt várta?

Nem, nem ezt. Nem Istár volt, csak egyik papnője. Egy csodálatos, gyöngéd, okos, részeg, szívtelen papnő. Karjába vette, ringatta, fölemelte őt, lépkedett vele a magasság felé, de az utolsó lépcsőfokon, ahonnét az örökkévalóság nyílik, elejtette. Nem ment vele tovább.

Látta Istárt, érezte illatát, forrósága megcsapta, ízlelte szentségét, kegyetlenségét, megérintette őt. De Istár nem egyesült vele. Istár az Égben maradt, ő a Földön.

Minden összekavarodott benne. Teste zsongott még, de zsonghatott volna a sörtől is. Szíve kalapált, de kalapálhatott volna futástól is. Szeme előtt színes körök sugárzottak, de hányszor villództak előtte már ezek a színes lángocskák akkor is, amikor sokáig bámult a tengerre!

Érezte, ez nem Istár. Csak hasonló hozzá. Csak az üzenete. A papnővel üzent. Ilyen vagyok - mondta. - De nem ez vagyok.

Talán, ha nem értette volna meg annyira a Nagy Misztériumot, mindez nem jutott volna eszébe. De Gilgamesünk egy papnő és Nannar gyermeke volt. Csak egyharmad részben ember, kétharmad részben azonban isten.

Reggel arra ébredt, hogy az örömleány az asztalka előtt fésülködik. Hosszan elnézte félig hunyt szemhéja alól. A papnő komoly arccal merült munkájába. Szeme a fal egyik pontjára, valahová a semmibe nézett. Keze lengett, mint szellőtől ringatott pálmaág. Fekete haja félig eltakarta arcát. Pálmalevél szoknyában, összehajtott lábbal ült, ölében hevertek a gyöngyei.

Alig hallható dalt dünnyögött, de csak mintegy álmában.

Tegnap vagy ezer évvel ezelőtt, olyan volt ez a nő, mintha Gilgamessel egy fészekben kelt volna. Ha arra gondolt, hogyan térdelt a padlón, gömbölyűen domborodó csípőjére, karcsú derekára, gyermekesen ártatlan, ártatlanul parázna fejére, gyöngyös, fekete hajára, sötéten csillogó vállára, csodálkozott, hogy az a lány azonos ezzel a dúdolgató, fésülködő nővel. A kettőt semmiképpen sem tudta egynek. E kettővel azt a harmadikat, negyediket, tizediket, aki táncolt, énekelt, mesélt, aki simogatta, lágyan vagy harapósan csókolta, gyönyörködött a szemében, csupasz testében, játszott úszóhártyátlan ujjaival, cédrusnak nevezte őt. S mindezt valamennyit azzal a gyermekkel, aki a szavak varázslatára pálmakunyhó előtt ült, majomfogakból füzért készített, s mancsára vert a kotnyeles majomnak.

Hány nő ez a papnő? Hány nő egy asszony?

Száz meg száz és ezer. Mind, mind üzenetet hoz Istártól, de nem maga Istár. Ó, Istár valamennyi, egyszerre, Istár a halál és az élet.

Gilgamesünk siheder volt, de testében kétharmad résznyi isten lakozott. Az a kétharmad rész kereste az ezer asszonyt-leányt egyesítő Istárt, és nem találta meg. Istárt, a szüzet, Istárt, a szajhát, Istárt az anyát, Istárt, a gyilkost, Istárt a feltámasztót, Istárt, az istennőt.

Ó, Gilgames első szerelmi éjszakája! Meddig és hányszor kap még az Egyetlen után, meddig és hányszor ragad meg hevesen csak egy papnőt, egy üzenethozó örömleányt az Egyetlen helyett? Most még siheder. De férfiú lakik benne. Vajon nem legyint majd valamikor ez a férfiú lefittyedt ajakkal Istár nevének hallatán, és nem sóhajt fáradtan: távozz, hisz elérhetetlen vagy!?

30

Minden a legnagyobb rendben folyt. Azt lehetett volna hinni, hogy a nemes király-főpap isteni beavattatás révén nemcsak előre látja és irányítja az eseményeket, hanem szabadságában áll ki is tervezni.

Erech és Eridu Szurippakhoz való csatolása után, midőn érezte, hogy a valóság sziklaszilárd talaján áll, s immár semmi meg nem döntheti, Lugal követeket küldött Aztlánba. E követküldés Gubbubunak példátlan dicsőséget hozott - mellesleg mondva. Mert a két Vén mellé harmadik követül őt választotta az okos király. Ugyancsak mellesleg mondva Gubbubut megillette ez a kitüntetés. Saját hazája rútul mellőzte, Azag Ajának nem volt szerencsés keze a nagy feladatokhoz méltó férfiak megválasztásában. Hogy Erech milyen sorsra jutott pusztán emiatt, láttuk. De Lugal gyakorlati férfiú volt. Nem akart Erech útjára lépni. Jól megválasztotta embereit. Gubbubu megbízásával két eredményt ért el - s kettőt el kell érnie minden okos uralkodónak, ha többet nem is. Egyik, hogy Gubbubu személyében az aztláni viszonyokkal ismerős, nagy tudású, az ország nyelvét, műveltségét a kisujjában hordó követet nyert, másik

meg az, hogy jó példát mutatott a megbékélésre, a múlt elfeledésére, a háborgó lelkek lecsillapítására, a széthúzó erők egyesítésére.

A Vének Tanácsa kikísérte a követeket a kikötőbe, sok szerencsét, jó utazást kívánt nekik, és Szabitu istennő kegyeit kérte reájuk. Ünnepélyesen elbúcsúzván, a követek hajóra szálltak, a parancsnok még egyszer megnézte a hajója horoszkópját, majd elfoglalta helyét az első fedélzet hídján, s nagy ordítással utasítást adott a kötelek eloldozására, az evezők vízbe merítésére s a kormány balra fordítására.

A hajó elment.

Telt-múlt az idő. Egy alkonyaton újra föl is bukkant a kikötő bejáratánál. Füstjelzéseket adott, ladikok siettek elé, a nép összegyűlt a parton, a Szent Város gongját megkondították, s a város szétszórt pontjain tartózkodó Vének hosszú lépésekkel siettek a tanácsterembe. Ott a hajó megérkezéséről hiteles hírt kapván, izgatottan a kikötőbe siettek. És a három követ, elöl a tollas, álszakállas Gubbubu, lelépegetett a partra. Nyomban látszott, hogy útjuk sikerrel járt. Mert három tollas, festett arcú, vörös bőrű, köpönyeges aztláni előkelőség is érkezett. A hatalmas nyugati birodalom követei.

Lugal nagy tervei tehát kibontakozóban voltak.

Aztlán királya éppen Gubbubu nagyszerűen megfogalmazott, három kettősóráig tartó beszédének lenyűgöző hatása alatt lelkesen hangoztatta, hogy Szurippakhoz meleg baráti érzésekkel vonzódik, szíve csordultig telt Szurippak főpap-fejedelme iránt érzett testvéri szeretettel, mélységes bámulattal, és semmi egyéb nem hevíti, mint a vágy, hogy az istenek akarata szerint szorgosan munkálja a két egymásra utalt birodalom jövőjét, népének boldogságát s az egész emberi nem dicsőségét. A király beszéde legalább öt bérupercig tartott.

A nemes érzelmek, a lángoló felbuzdulás eredménye, íme, itt volt. Szurippak népe csoportokba verődve bámulta az idegen előkelőségeket, csodálta vörösbarna bőrüket, tollas fejdíszüket, orcájukon virító istenjeleiket, hímzett palástjukat, szőttes szoknyájukat, egyszóval mindazt, ami csodálnivaló volt rajtuk. Ismét sok szó esett Aztlánról, a hajóút hosszúságáról és veszedelmeiről, a nyugati ország terveiről s Lugal nagy okosságáról. Szájról szájra röppent a hiteles értesülés, hogy Szurippak megfenyegette Aztlánt, ha nem csatlakozik önként, jó szívvel Lugal világbirodalmához, Szurippak háborút indít ellene, és Erech sorsára juttatja. Ámde Aztlán királya bölcs és bátor király. Elküldte követeit, hogy leboruljanak Lugal előtt, megcsókolják lábát, s értesítsék királyukat végtelen boldogságáról, amellyel Szurippakhoz kíván csatlakozni.

Nagy nyilvános füstölő- meg italáldozatokat rendeztek. Harsogtak a kagylókürtök, dobogtak a dobok, zengtek a hárfák, sikongtak a sípok. Ezrek énekelték a hálaadás magasztos zsoltárát. Minden arcon boldog győzedelmi mosoly virult, minden fejen piros virágkoszorú. Utcahosszat vígság, tánc, ivás, hejehuja járta. Vadidegen emberek összeölelkeztek. Szurippak napja harsányan ragyogott az emberiség fölött. Az istenek napról napra, évről évre, századról századra dicsőségesen kinyilvánították szeretetüket a szurippaki választott nép s legkedvesebb fiuk: Lugal iránt.

Egyébként voltak keserves égi jelek is, de ki törődnék velük, amikor ünnep ünnepet követ, a Vének arca elégedettséget sugároz a figyelő utcai népre, evés-ivás tombol nemcsak a Szent Városban, hanem a legtávolabbi szűk utcazugban is, s az erdők majmai, amelyek finom érzékkel figyelik az emberek életét, megint tömegestül lepik el a várost, isznak az elhagyott edényekből, s részegen mászkálnak a szobrokon?

Mert például a tenger már olyan területekre is betört, ahol ezelőtt még kutat sem lehetett ásni. A nemrégiben épült, minden eddiginél hatalmasabb kőgátak egy részén átcsapott a dagály.

Csatornák sora vált használhatatlanná. Partok tűntek el, szántóföldek, erdők, falvak merültek víz alá. Az Erechbe vezető nagy hadiút töltését kétszeres magasra emelték, de már így is alig lehetett használni, a mérnökök éppen abban fáradoztak, hogy nagy kerülővel, hegyhátakon, gerinceken át vezessenek sok fáradsággal, mérhetetlen anyagpocsékolással, hihetetlen költséggel új utat. Földművesek tízezrei menekültek a hegyekbe, még följebb szorították a fegyverrel védekező, elkeseredett pásztorokat, kiverték kertjükből a kertészeket. Kövekből teraszokat raktak, s a széles, hegyre kapaszkodó kockákon szántottak-vetettek. Még a Tüzes Hegy oldalán is kiirtották a páfrányerdők egy részét, s gabonateraszokat létesítettek a helyükön.

Azután az elviselhetetlen hőség. A nép mindenféle magyarázatot keresett, de csak néhányan tudták, akik a Csillagtorony szobáiban az égi istenek útját figyelték, hogy Samas gyilkoló vörös sugarait Nannar fokozza. Nannar ugyanis más, távoli földrészek levegőjét elszívja, akárcsak a tenger vizét, magasra tornyozza Szurippak fölött, ezen a vastag levegőrétegen át azután Samas csak a legerősebb, legmérgesebb vörös sugarait hintheti a földre.

És a tűzhányó? Ez már nem volt csekélység! Eddig emberemlékezet óta békésen füstölt. Szivarozott, mint az aztláni követek, ha barátságosan tárgyalnak. A legvénebb dédapák sem emlékeztek már veszélyes háborgására. Az Alvilág gonosz hatalmai nem szítottak tüzet a mélyben, nem hánytak ki a dermedt lávával borított óriási lyukakon sem folyékony tüzet, sem forró köveket. A hegyoldalon pompás szőlők, fügéskertek, pálmaligetek virultak. Most meg mi történt? Egy kora hajnalon, amikor még alig szürkült az ég alja, tompa, fenyegető dübörgés hullámzott el a város alatt. Azután megrendült a föld. Négy, egyesek szerint öt erős lökés taszította meg a város bástyáit, tornyait és palotáit. Az emberek kirohantak a házakból, mint megriadt csirkék szaladgáltak, káráltak, rikoltoztak, karjukkal verdestek, s egymást kérdezgették, mi történt. Az asszonynép sikoltozott, s a haját tépte. A gyermekek anyjukba kapaszkodva bőgtek. Csoportok verődtek össze a tereken, mint megrázott köpülőben a vaj. És a fenyegető szürkületben látták, amint itt is, ott is összedől egy emeletes téglaház, az utcák kövezete hajladozik, mint tűzben a fakéreg, a Szent Város roppant falai ingadoznak. Távolabb meg, a városon kívül, lesüllyednek a dombok és fölemelkednek a síkságok, a hegyek gerince meggörbül, mint a vajúdó állaté, láthatatlan, érezhetetlen szélben hajladoznak a karcsú pálmák, az erdők páfrányrengetegén morajló erő vet hullámokat, egy-egy kis tanyaház összerogy, mintha térdre esnék valamely haragvó isten előtt, a barmok bőgve törnek ki óljukból, a kutyák vonítanak, a szamarak ordítva vágtatnak szanaszét. Rémült majmok rohannak a városba, a mocsarakból inalnak a lusta sárkányok, riog az eszét vesztett repülőgyík.

Amikor fenyegető csönd támadt, s a világ részeg tánca megszűnt, olyan robbanás hullámzott alá a Tüzes Hegyről, hogy az emberek megtántorodtak. Egyszersmind égig érő vörös lángoszlop csapott ki a hegyből. Lassan emelkedett a világító oszlop, nőtt, nőtt, bodros törzséből vörös ágak nyúltak ki, az ágakon nehéz, fekete lombok támadtak, s amikor elérték az Ég boltozatát, szétterültek, s elhúzódtak a tenger felé. Csakhamar sűrű hamueső szitált a magasból. A hajnal elvesztette fényét. Az Égbolt megfeketedett. És hullt, hullt a fekete, száraz eső szakadatlanul, sőt egyre sűrűbben. Morajlott, dübörgött a világ. De a fekete esőn is átvöröslött a Tüzes Hegy csúcsán álló lángoszlop.

Aki nem veszítette el a fejét, láthatta, hogy a torokból kígyózó tűzfolyam indul, s egyre szélesebben, egyre hatalmasabban, fenyegetőbben kúszik lefelé. Erdők égtek el benne, mint föllobbanó, pillanat alatt elhamvadó lepkeszárny a mécseslángban.

- Nergál! Nergál! Irgalmazz! - üvöltötte a nép.

Egész nap tartott a dübörgés, a kisebb-nagyobb rengések és lökések kegyetlen játéka. Egész nap hullott a hamu. A lávafolyam estefelé két ágra szakadva elérte a földművesek gabonateraszait. A nép az utcákon tanyázott, szaladgált, jajgatott, imádkozott, könyörgő zsoltárokat énekelt. A Nap orcája összezsugorodott, vörös toronyként tekintett keresztül a fekete hamun, mint egy megaszalt indiánkoponya.

Akik a kikötőben jártak, elmondták, hogy két toronymagas hullám zúdult végig a rakodópartokon, összetörte a gát egyik részét, elsöpörte a raktárakat, a part menti házakat, egy háromsor-evezős óceánjáró gályát kitett a halpiac közepére, egész sereg kisebb hajót háztetőkön vagy udvarok mélyén helyezett el, csónakok százait zúzta össze. A város part menti része, mint mondták, térdig érő iszappal, fetrengő polipokkal, tátongó halakkal, jég gyanánt heverő csigákkal telt meg. A zavaros tenger emberek, lovak, zebuk, kutyák, majmok holttesteit ringatta leszakadt gerendákkal, elragadott bútorokkal, zsákokkal, ládákkal és fatörzsekkel vegyest.

Bízvást mondhatjuk, hogy akik a város belsejében mindezt elmondták az összezsúfolt tömegeknek, csipetet sem túloztak. S mit meséltek a vidékről menekülő habogó, halálsápadt parasztok?

Elmondták, miként futottak el a hömpölygő tűzfolyam öleléséből éppen az utolsó pillanatban. Mint égett el apáik, nagyapáik szorgos munkájának eredménye, otthonuk, fészkük, ahol bölcsőjük ringott. Miképpen futottak szét kedves állataik, tűntek el hűséges házőrző ebeik. Újra meg újra elsorolták, mijük pusztult el, és siránkozó hangon kérdezték, ki segít rajtuk.

Szamaruk, zebukordéjuk vagy csak a hátukon cipelt batyujuk mellett üldögéltek, köpködtek, bámultak. Az asszonyok körben ültek, siralmas énekeket énekeltek.

Miután sem a rémület nagyságát, sem a pusztulás méreteit nem tudjuk szerbe-számba venni, csak azt hangoztatjuk nagy nyomatékkal, hogy a nép ezekben a váratlan, ijesztő eseményekben Nergál ujját s az istenek haragjának jelét látta. Amint a dübörgés megszűnt, a föld ismét megállapodott, a tenger visszahúzódott medrébe, a mocskos folyók leülepedtek, a hamueső elállt, s az ég kékje ismét ragyogni kezdett, a rémült állatok újra legeltek, a menekülő sárkányok, vijjogó repülőgyíkok, rikácsoló papagájok, menekülő majmok visszatértek az erdőbe: az emberek is visszanyerték bizalmukat s körülnéztek. Sok domb eltűnt, mocsár hentergett a helyén. Sok mocsárból domb emelkedett ki, a vizek lefolytak, szárazon maradtak a fulladt víziállatok s a zörgő sásmezők. Sok patak megváltoztatta futásának irányát. Sok sima réten mély szakadékok tátongtak, sok szakadék beomlott és megtelt földdel, kidőlt fával. Sok csatorna elgörbült, megvetemedett, vize szétáradt, sok zsilip összedőlt.

A kikötő: romhalmaz. A környéken levő utcákban összetört hajók henteregtek, fölpuffadt hasukat az égnek vetették, mint döglött tengeri állatok.

De még senki sem mert visszatérni otthonába. Éjszaka is a szabad ég alatt tanyáztak, és álmatlanul bámulták Nannar vigyorgó ábrázatát.

Lugal - Utnapistim, Gubbubu meg a három aztláni követ társaságában - sört ivott, amikor az ítéletnap fölvirradt. Egész éjjel tanácskoztak. Amikor a dübörgés, morajlás kezdődött, a három aztláni elsápadt, egymásra tekintett, s anyanyelvén mondott valamit.

- Egyfajta tlimtutól tartanak, ó, Sugárzó - tolmácsolta Gubbubu méltóságteljesen.

- Mitől? - kapta föl fejét Lugal.

- Nannar üzen - szólt közbe nyugodtan Utnapistim. - Várjuk meg a többit.

- Talán nem egészen Nannar - folytatta Gubbubu szemrebbenés nélkül, s még a szivart sem tette le, amit aztláni módra szívott. - De, barátaink szavai szerint, egyfajta alvilági fenyegetés tanúi vagyunk, ők gyakran tapasztalnak ilyet.

A morajlás erősödött. Mintha a palota mély pincéiben köveket hajigálnának. Ugyanekkor megrendült az épület, a falak ingadoztak. Egy asztalka feldőlt, egy söröskancsó elgurult. A három követ fölugrott. Csicsergő, szapora szóval magyaráztak valamit.

- A Tüzes Hegy haragszik - jelentette Gubbubu. Most már reszketett az álszakálla, s a szivart fordítva vette szájába. - Azt mondják, ó, ragyogó király, hogy talán elmulasztottuk az áldozatot. Tlitli amlati micstlu palki - mondta határozott hangon, nagy méltósággal a követeknek. S nyomban sumérra fordította a király és Utnapistim kedvéért: - Az áldozatokat mindig bemutattuk.

Erre az aztlániak ismét letelepedtek. Festett arcukon egy ín sem moccant.

- Íme - szólt a király nyugodtan -, eggyel több ok, hogy létrejöjjön közöttünk a szövetség.

Most Lugal írnoka lépett, vagy inkább surrant be, ahogy szokott. Sovány, nagy orrú ábrázata olyan volt, mint aki bocsánatot kér, nem tehet semmiről, mindazonáltal boldogan áll rendelkezésére a királynak, akár a romok alatt is. Térdre borult.

- Ó, ragyogó király, az Anunnakik nagyon fenyegetnek bennünket - nyögte. - Talán jó volna...

Elhallgatott. Rábízta az okos királyra, mi lenne jó. Azag Ajára is mindig rábízta. Ez volt életének célja és értelme. Ez volt polgári büszkeségének szilárd alapja.

- Most nincs rád szükségem, Lugal-u-namtila - mondta a király. - A tanácskozást abbahagyjuk. Menj családodhoz, majd hívatlak.

Az írnok nesztelenül kisurrant.

Mi lakott embereinek lelkében e döntőnek látszó pillanatban?

Lugal lelkében egy okos, hideg hang beszélt: itt a döntő helyzet, az istenek rettenetes érvet adnak neked, ragadd meg, használd, élj vele. Miután egész éjszaka tanácskoztál ezekkel a tollas férfiakkal - mondta a Hang -, s nem jutottál eredményre, most állj a sarkadra. Ne ijedj meg, hiszen ők megijedtek.

Utnapistimban is megszólalt a Hang. Itt a döntő pillanat - súgta -, ragadd meg. Lugal eddig csak a Világtorony ábrándképét látta, most megmutathatod neki az egyedül helyes utat. Itt mindenki megijedt, te ne ijedj meg. Halhatatlan vagy, ne félj semmitől.

Gubbubu lelkében ezt súgta egy hang: vajon csakugyan Nannar ujja mozdult volna meg, s az rázza a világot, dönti fel, mint egy homokórát, hogy visszafelé peregjen az idő? Ha így lenne, ragaszkodj a helyes mitlalihoz, a magatartáshoz, erről van szó! Hiszen mindnyájan megijedtek. Te ne ijedj meg, egyszer úgyis meg kell halnod, halj meg a mitlali dicsfényétől övezve.

A tollas aztlánok ilyesféle hangra figyelmeztek: láttátok odahaza a Tüzes Hegy dühét, mikor az emberáldozatot nem fogadta kegyesen Huicilopocstli. Hallottátok morajját, éreztétek földrengető háborgását gyakorta. Ezeknek a szurippakiaknak az áldozatát sem fogadták kegyesen az istenek. Óvakodjatok tőlük ebben a pillanatban. Lugal meg akar benneteket erdőzni Világtornyának tervével, mást akar, nem Világtornyot: le akar benneteket győzni! Most mindenki megijedt, ti ne féljetek, menjetek ki innét, mert rátok szakad a ház.

Lugal szólalt meg először. Szava nyugodt, okos és világos volt.

- Testvéreim és barátaim, ó, aztláni előkelő férfiak, ti bölcsek - kezdte. - Figyeljétek az istenek és istennők szavának dübörgését. Lássátok, milyen jeleket mutat fölemelt ujjuk. A föld remeg, inganak a falak. Rettegés tölti el az ember, állat szívét. Ha magatokba néztek, tudom, nyomát sem fedezitek fel szívetekben a félelemnek, de azért lenyűgözve álltok az istenek erejének megnyilatkozása előtt. Azt mondják a mi isteneink és istennőink: ó, Aztlán világbirodalmának bölcs férfiai, fontoljátok meg Lugalnak, a mi szolgánknak javaslatát, kössetek vele szövetséget, építsetek közös erővel tornyot, hogy megmeneküljön az emberi nem, ha üt majd az ítélet könyörtelen gongszava.

Gubbubu méltósággal tolmácsolta a király szavait. A három aztláni mindent meggondolt és megfontolt. Vezetőjük, a legvénebb, akinek arca cserzett bivalybőrhöz hasonlított, s koponyájára úgy tapadt a szikár bőr, mintha megfüstölték volna, keze pedigráncos volt, mintha pókháló ragadt volna rá, alig hallható, lassú, szinte kínosan kiszorongatott szavakat ejtett.

- Bölcs javaslatodat, ó, sugárzó király és főpap, egész éjjel úgy hallgattuk, mint az istenek üzenetét. Dönteni azonban nem tudtunk, mert haza kell mennünk, s meg kell kérdeznünk a magunk isteneit is, akiknek hűséges szolgája volt királyunk, Oann őse. Majd, ha ők feleltek, felelünk mi is. A Világtorony valóban alkalmas volna az emberi nem megmentésére, ha erőnket össze tudnók gyűjteni s a tervet végre tudnók hajtani. De most a Tüzes Hegy beszél, s ilyenkor legjobb kimenni a házból. Mi ezt régóta tudjuk. Ti nem féltek, ó, király, de mi félni szoktunk. Ezért menjünk a szabadba.

Ez ám a ravasz fickó - gondolta a király elismerően, amikor Gubbubu méltósággal tolmácsolta a vén atya szavait. Miután pedig ebben a pillanatban megint megrendült a föld, a falak inogtak, a gerendák recsegtek, az asztalka ismét fölborult, a korsó a földre esett, s újabb morajlás búgott föl a mélyből, arra gondolt, hogy a nép kára s ijedelme iszonytató lehet. De okosan javára fordíthatja e kárt és ijedelmet, ha nem veszti el a fejét. Már a tennivalók sorrendjét is tudta. Először: meg kell nyitni a gabonaraktárakat. Másodszor: munkásokat kell rendelni a károk kijavítására. Harmadszor: áldozatot kell bemutatni Inninninek meg a Tüzes Hegynek. Negyedszer: ki kell hirdetni országszerte, hogy Nannar, a gonosz isten, a Vörös Sárkány, elküldte első üzenetét, szálljon hát mindenki magába, s gondoljon a Világtorony építésére, ha pedig az ideje elérkezik, teljesítse a király parancsát. Ötödször: ez utóbbi tennivalót Erechben és Eriduban ugyanazon a napon kell végrehajtani s ugyanúgy, mint Szurippakban, noha a magtárak megnyitása és a munkások mozgósítása Erechben és Eriduban nem olyan sürgős.

- Mit mond az én bölcs barátom és testvérem, Atra-Hasis, ebben a megrendítő pillanatban? - fordult Utnapistimhoz Lugal.

Az időtlen férfiú, bár haszontalannak tartotta a követekkel folytatott hosszadalmas tanácskozást, fölöslegesnek a Világtorony építését, unalmasnak az előkelő, cicomás, üres szavak végeérhetetlen áradását, példás türelemmel, egyetlen elnyomott ásítás nélkül, hogy csak egyszer is vakarózott volna, ülte végig a hosszú éjszakát. Hangja mélyről jött, s nyugodt volt. Szeme komoly, szelíd és okos.

- Véleményemet nemegyszer megmondottam tervedről, ó, testvérem és barátom, Lugal. Tudod, mennyire csodálom erőfeszítéseidet az emberi nem érdekében. Ebben a megrázó pillanatban én is Nannar üzenetét látom. Reménykedem és felvidámul a szívem, ha arra gondolok, hogy most világszerte megrendül az emberek szíve, ledől körülöttük a látszatvilág homokvára, magukba fordulnak, s meglátják magukban az egyetlen, örökkévaló, változhatatlan, megdönthetetlen világot, Anu világát, és elindulnak, hogy oda térjenek és megmeneküljenek. A te hivatásod, ó, nagy király, hogy minden anyagi eszközt, hatalmat az emberiség javára fordíts, mert hiszen király vagy. A te hivatásod, ó, testvérem és barátom, hogy minden

lelkierőt és hatalmat az emberiség megigazulásának munkálására fordíts, mert hiszen főpap vagy. Az én hivatásom pedig, hogy elhaladjak a valóság megfoghatatlan, ingatag építményei között, s Anu szavát hallgassam, tolmácsoljam, hiszen Beavatott vagyok. Neked, ó, király, sok a dolgod a világban. Nekem ó, sugárzó főpap, semmi. Hogy a te sok dolgodat helyesen végezhesd, néha-néha megkérdezel engem is, mert nálam van a mérték. Szolgállak tehát, ó, testvérem és barátom, a mértékemmel, amint szolgálom emez aztláni férfiakat is.

Gubbubu feszengett. A mitlali kezdte felmondani a szolgálatot. Utnapistim bölcsességét sohasem szerette túlságosan, szentül hitte, hogy az ember halandó, esendő és tudatlan. Utnapistim véleményét a változó valóságról zagyvaságnak tartotta. Elvét, mely szerint arra kell használni az értelmet, hogy kiűzzük az értelmünket, fából vaskarikának, sőt veszedelmes tagadásnak minősítette. Hitt a haladásban, a varázstudományban, csodálta az építményeket, a szobrokat, örökkévalóknak vélte őket. Most, hogy Utnapistim szavait hallotta, feszengett. Attól is tartott, hogy a követek valamelyike, okvetlenül tudván sumérül, megérti őt. Az ujjai között szorongatott vastag, kialudt aztláni szivarra tekintett, megsimogatta kis, vörös állszakállát s óvatosan szólt.

- Egyfajta bizonytalanság fenyeget itt bennünket, ó, sugárzó király. Aztláni vendégeink, akik gyakran tapasztaltak már ilyen tlicslulit, mint ez...

A falak megrendültek.

- Aztláni barátaink, akik ismerik az ilyenkor helyes mitlalit - folytatta kissé rekedten -, helyesnek tartanák, ha kimennének a szabadba. A te biztonságod, ó, sugárzó király és főpap, a birodalom, az emberi jövő érdeke...

Most bekövetkezett a harmadik vagy negyedik lökés, Gubbubu semmi esetre sem számolta meg. Sápadtan fölemelkedett, kisimította szőtt szoknyája gyűrődéseit, megtapogatta ágaskodó tolldíszét, s reszketeg ajakkal dadogta:

- Menjünk... menjünk innen... még ránk szakadnak a kövek...

- Menjünk - hagyta rá mosolyogva a király, s ő is fölemelkedett arannyal, elefántcsonttal díszített kényelmes heverőjéről. - A sör úgyis kidőlt.

Ezzel mindnyájan elindultak a teremből.

A palota megtelt rémülettel. Sikongó hölgyek, ordítozó férfiak, fegyvereiket elhagyó katonatisztek, parancsolgató, sápadt tisztviselők, rémült papok, kócos papnők rohangáltak a folyosókon, s ütköztek lépten-nyomon egymásba. Az egyik lépcsőn szinte gurult, s nem rohant lefelé a palota új parancsnoka, Samas-lamasszi. Soha kövér nágiru ilyen gyorsan nem jutott le lépcsőn, mint ő. A királyt észre sem vette.

Az egyik fordulónál Aztlán férfiai méltósággal elköszöntek, és saját lakosztályuk terasza felé indultak. A király, Utnapistim meg Gubbubu tovább haladtak egy tetőterasz lépcsője felé.

Kijutván a teraszra, a király a párkányhoz lépett s körülnézett. Utnapistim melléje telepedett, Gubbubu kissé hátrább állt meg a király mögött.

A világ megváltozott. Mintha nem kőből, földből, vízből, felhőből, fényből, illatból, tehát csupa látható, érezhető, tapintható anyagból épült volna. A tengeren hegymagas hullám kerengett idáig hallatszó zúgással a part felé, rázúdult, átgördült a gáton, elnyelte a kikötőt, a partokat, a parti házakat, azután megfordult, s oly tömegesen nyargalt vissza az óceánba, hogy a meder szárazon maradt mögötte, mintha egy teknőt loccsantott volna ki valaki. A Tüzes Hegy ormán égig emelkedett a ragyogó oszlop. Vörös folyam áradt le a hegyoldalon, lepkeszárny módjára lobbantak el benne az erdő óriás páfrányai. Ahol síkság volt, most domb púposodott, ahol

domb volt, lapály támadt. A hegygerinc meggörbült, mintegy óriási vajúdó állat, s a város, a város ezeréves sötét téglái, melyeket a homokórák népe nemzedékek szorgos munkájával rakott egymásra, a szilárd bástyák, tornyok, teraszok és lépcsők mozdíthatatlan kövei, amelyeket varázserő emelt helyükre, inogtak, remegtek, hajladoztak, málltak és hulltak. Különös világ volt ez: kőbe merevült évezredek indultak meg, hogy túltegyék magukat az építő értelem törvényein, s tetszésük szerint válasszanak új, alaktalan formákat.

E bizonytalan, rengő, hajladozó világot sűrű sötétszürke hamueső tette valószínűtlenebbé. Még Samas, a hős arcának fénye is csak hunyorogva, sápadtan tört át rajta.

Sokáig ültek, álltak szótlanul. Az ijesztő látvány lenyűgözte őket.

- Nos, barátaim - dünnyögte Lugal elgondolkozva -, íme, az első intés, hogy összeszedjük minden erőnket, tudásunkat, varázshatalmunkat, józan eszünket, s megtegyünk minden lehetőt. Első intésnek elég erős. Lehetetlen szemet hunyni előtte. Aki nem értette meg a tenger dagályának, a csatornák megtelésének, a lapályok elmocsarasodásának, békák, kígyók, szúnyogok, skorpiók és egyéb mérges, undorító férgek megsokasodásának, szántóvetők menekülésének, véres háborúságnak, csupaszok, zöldszeműek születésének, Nannar növekedésének szelídebb jeleit, ebből a dörömbölő, világító, tomboló jelből érthet. Nézzétek, a Csillagtorony hogy ing jobbra-balra! - mutatott a hamueső fátyolán át a szokottnál is sötétebbnek látszó Csillagtorony felé a király.

- Ó, sugárzó király és főpap - szólt udvarias, túlságosan megformált szavakkal, a szokottnál különösebb hangsúlyozással Gubbubu -, a te példátlan okosságod megvilágítja előttünk a helyzetet. Egyfajta tlimtuval állunk szemben, ó, ragyogó. Aztlánban ezt már jól ismerik és kiszámították. Nekünk egy kissé szokatlan. Mint mondád, ó, király és főpap, jobban meg kell fontolnunk építési terveinket, jobban ki kell számítanunk a kövek és kötőanyagok, a gerendák és a földbe ásott alapok teherbírását. Gondolnunk kell egyfajta ingadozásra is, ami erős próbára teszi a nagyobb építményeket. A tenger ellen pedig magasabb, szélesebb gátakat kell emelnünk. Nem tartom ugyan valószínűnek, de lehetséges, hogy az ilyen jelenségek megint egyszer megismétlődnek. Az Anunnakik ezután is fölkelhetnek az Alvilágban, s megint egyszer megrázhatják a földet. S miután te, ó, sugárzó király, gondolsz Nannar haragjára is, valóban elérkezett a Világtorony építésének ideje. Mindez gyakorlati kérdés. Számítások, föld, kövek, aszfalt, gerendák és munkások dolga. Enki, a Föld Ura, szilárd anyagot adott a kezünkbe, szilárd alapot a lábunk alá. Nincs tehát akadálya, hogy egyfajta valóban szilárd, hatalmas méretű, jól elrendezett, tágas, célszerű építményt emeljünk a te okos terveid szerint, amely ellenálljon a talán mégis lehetséges megrázkódtatásnak... Egyfajta Világtorony nagyon is építhető, ó, uram. Csak meg kell feszítenünk értelmünket, fel kell használnunk tudásunkat, varázstudományunkat... Szörnyű ez a hamueső - nyögte a szemét törölgetve. - A birodalom érdeke talán azt kívánná, hogy te, ó, sugárzó király, fedél alá vonulj e veszedelmes mutocsli elől...

- Íme, a szilárd, változhatatlan valóság - dünnyögte Utnapistim a párkányon, lenézve a homályba borult, meglódult, összezavart városra.

A mélyből sikoltozás, jajgatás, óbégatás, ebugatás, szamárordítás, zebubőgés, robaj vad összevisszasága hangzott. Messzi rémült sárkány ordított, repülőgyík riogott. Mindez tompán hallatszott a Szent Város magasan fekvő teraszára. És egyáltalában nem hatott föl a kemény égboltozatig.

31

A tűzhányó kitörésekor Hétil épp a Csillagtoronyban tartózkodott. Csak amolyan véletlen találkozás volt ez Simetánnal. Hétil ugyanis hallván, hogy Aztlánból követek érkeztek Szurippakba, és a követek társaságában visszaérkezett Gubbubu is, továbbá, hogy Gubbubu nap mint nap a királyi palotában tartózkodik, ott eszik-iszik, tudja Istár, miféle országos fontosságú ügyekben forgolódik, őhozzá pedig még be sem szagolt, költőknél nem szokatlan izgalomba esett.

Izgalmát elvégre meg tudjuk érteni. Idehívták Szurippakba, s most nem hederítenek rá. Itt tátog, mint az eleméből kiemelt hal. Telik-múlik az idő, de semmi jelét nem látja, hogy szerelmi dalait, amelyek valaha Erech népének ajkán zengtek, visszaillesztenék a Nagy Misztériumba. Helyettük szurippaki költők dalai virulnak a Misztérium szent koszorújában, sőt az eridui szertartásokon is szurippaki dalokat énekelnek már. Mindenütt Szurippak tudósai, költői, művészei munkálkodnak, övék a dics és a koszorú. Hétil erősen bízott Gubbububan. Mint Nyugaton járt tudós, tekintélyes férfiú, főleg aztláni kérdésekben sikerrel állta meg a helyét, és íme, a király-főpap trónusáig emelkedett. Ott látható a követek társaságában, a Vénekkel barátkozik, a király palotájában rendezett lakomákon ül, beszédeket mond, tanácsokat ad. De eszébe sem jut, hogy a régi erechi barátot és testvért, akivel együtt szenvedett, munkálkodott, örvendezett és bukott, egy kissé fölemelje. Igaz, annak idején nem nyilatkozott túl nagy elismeréssel szerelmi dalairól. „Lágyaknak" tartotta őket. De vajon nem bocsátotta ezt meg neki Hétil? Bizony, megbocsátotta, sőt, fokozott barátságot tanúsított iránta. Véleményeiben osztozott. Tekintélyét tisztelte, tudását, tapasztalatainak példátlan gazdagságát elismerte, álszakálla előtt meghajolt, magatartásának nemességét, a mitlalit, nagyra becsülte. S Gubbubu mégsem emelte őt egy kissé. Itt senyved a fővárosban családostul, ha leánya, akinek egyik férje szurippaki hadnagy, nem támogatná, éhenhalna. (A másik, újabb férj: gazdag, kissé koros üzletember. Ámde ez nem támogatja.)

De nagyon csalódott Atra-Hasisban is. Igaz, gyermeteg, zavaros, ködös férfiúnak ítélte mindig, jóslataiban kételkedett, elveit alapjában véve ostobaságnak tartotta, de azért... Ha már akkora szerencséje volt, hogy a háború az ő javára dőlt el, a király-főpap legbelsőbb emberei közé került, palotájában lakik, birtokát rendbe hozta, meghívják a Vének Tanácsába, a szent fehér elefánton utazik, elveit a király gyermeteg tudatlansággal elfogadja, ködös jóslataiban hisz, folytonos tagadását mosolyogva tűri - szóval, ha már a király nem tud meglenni nélküle, mint a vén férfi izgató ital nélkül -, szólhatna érte egy jó szót. De nem szól. Megígéri, de nem szól.

Elviselhetetlen izgalmában Hétil csúnyán összeveszett a feleségével, bezárkózott szegényes szobájába, s keserű sorokat rótt egy lágy agyagtáblára. De nem lévén megelégedve a keserű sorokkal, kiszaladt a házból, és sokáig szerteszét csatangolt a városban. Végül úgy érezte, ki kell öntenie szívét. Számba vette alkalmas ismerőseit. Namzival találkozott volna legszívesebben, de Namzi nem volt sehol. Egyes hírek szerint éjjel-nappal panaszos zsoltárokat költ a hegyek között, kecskéket fej és nyír, gyapjúkba öltözködik, tejen, sajton, gyümölcsön, gombán él, s tudni sem akar a világról. Mások szerint családostul mérget ivott. Namzi után tehát nem futhatott. Ur-Ba'ut kissé ütődött férfiúnak tekintette. Elismerte a szent iratokban szerzett jártasságát, az isteni tudomány iránt tanúsított odaadását, tiszta szívét, de bosszantotta, hogy Ur-Ba'u annyira egyetértett Atra-Hasissal, helyesli zavaros igazságait, jóslataiban hisz. Egyáltalán, túl sokra becsüli Atra-Hasist! Meg aztán Hétilt fárasztotta is a vele való beszélgetés. Hétil gyorsan, hadarva, dünnyögve szokott beszélni, ott meg tátognia kellett, lassan mondania a szavakat, kézzel-lábbal hadonásznia, többször is ismételni, mert a türelmetlen Ur-Ba'u bosszúságában, hogy beszélgetőtársát próbára kell tennie, minduntalan elébe vágott, a félig

értett szót másra csavarta. Nem, Ur-Ba'u nem kell. Kínlódjék vele más, akinek kevesebb a keserűsége, mint neki.

Maradt tehát Simetán.

Őt sem szerette ugyan, mert örökké nyögött, görnyedezett, panaszkodott, petrezselyemfőzetet nyakalt, de mégis jobb, mint senki. Meg aztán Simetánnak több jó oldala volt. Először mindjárt éppen a nyavalyája. Hétil a maga sok baját elfeledte egy kissé ennyi kórság láttán. Aztán az iránta (Hétil iránt) mutatott megrendítő hódolata. Az, hogy Lugal világbirodalmának nagyságai közé sorolta s hirdette, nélküle sötétségbe vész az emberi nem. Továbbá: a tudománya. Hétil borzongó csodálatot, meddő sóvárgást érzett a számtan, a csillagászat, a csillagjóslás iránt. De a Szent Számok ismeretébe sohasem tudott behatolni. Mestere annak idején mindent elkövetett, hogy a végső titkokat, amelyeken a világ szerkezete épül, megvilágítsa előtte. Végtelen türelemmel magyarázta, milyen viszonyban van a Földnek a Naptól való távolsága a Föld kerületével, mi az isteni szám, amelynek segítségével kiszámíthatjuk a kör, a gömb kerületét, területét, térfogatát, miképpen tartalmazza e számokat a Szent Számok edénye a templom főszentélyében s így tovább. Hétil azonban, sajna, nem tudta átlépni e végső igazságok korlátait. Nos, Simetán csillagász volt s a Szent Számok beavatottja. Ezért csodálta.

Gondolt hát egyet, átment a Szent Várost övező csatorna hídján, elhaladt É-kur roppant bástyafala mellett, fölkapaszkodott a Csillagtorony tetejére vezető széles lépcsőkön, s benyitott Simetán szobájába.

A tudós agyonhentergetett heverőjén aludt. Egy asztalkán petrezselyemfőzet meg homokóra állott mellette. Sápadt volt s olyan gyönge, hogy hangja pókhálóként szállongott a szűk, homályos szobában. Nagy örömmel fogadta Hétilt. Félig fölemelkedve ágyán, mindkét kezét elébe tárta. Repeső hangon nyöszörögte kérdéseit: hogy van, hogy szolgál az egészsége. Bocsánatot kért, nem tud fölkelni, de a betegsége...

És máris megnyitotta panaszainak ciszternáját. E csordultig teli tartályból zavaros áradat ömlött. Hétil megtudta, hogy Simetán, az Esthajnal, immár a halál küszöbén fetreng. Hólyagégése minden képzeletet felülmúl. Veséje nemcsak fáj, de vérzik is. Nincs orvos, aki segíthetne rajta. Felesége visszament Erechben maradt másik férjéhez, de jobb is, immár hosszú idő óta mit sem tudott kezdeni vele. Szüntelen panaszait, szemrehányásait, vádoló, lesújtó pillantásait nem tudta elviselni. Magával vitte legkisebb leányát, szeme fényét is, most nincs, aki megértené őt. Mert a leánya... És tüzetesen jellemezte a leányát. Lángeszét, szépségét, báját, kedvességét, szolgálatkészségét, részvétteli gyöngédségét. Így hát otthona sincs immár. Itt él ebben a szobában, éjszakára fölkecmereg a tetőteraszra, elmerül Nannar vizsgálatában. De már horoszkópokat sem vele csináltatnak, mert jóslatai fenyegetők. Csak az adatait használják fel. Ennélfogva ajándékokban sem részesül. Mindent elhalápolnak előle Szurippak csillagászai. Ezek egytől egyig tudatlan, sóvár, alamuszi, fennhéjázó emberek, de legtudatlanabb, legsóvárabb, legfennhéjázóbb a felügyelőjük, a Csillagtorony igazgatója, a vén Lugal-sum-iddin, azaz Lugal-Nevet-Adott. Már nevéből is kitűnik, milyen csúszó-mászó. Itt nem becsülik a szorgalmat, a tudást, a nyílt őszinteséget, az egyenes, igaz szót. Ő, Simetán, nem vágyakozik tisztségre, méltóságra, világi javakra. Mindig az isteneket szolgálta. Most is ezt cselekszi, bár alig mászik. Ezt fogja cselekedni utolsó leheletéig. De annyit elvárhatott volna, hogy ő, aki Nannart mát akkor ismerte, amikor nyoma sem volt az Égboltozaton... És mindezt Nannarnak köszönheti, ha jól megfontolja. Mert a saját horoszkópjában is olyan jelek mutatkoztak...

S így tovább. Az asztalkán álló homokóra felső kelyhéből többször is lepergett a homok, Simetán többször is megfordította, míg az áradat folyt.

Hétil, a költő, részvéttel csüggesztette le súlyos fejét, széles, szép száját gyakorta összecsucsorította ámulatában, de kezdett megnyugodni.

Eközben Simetán sűrűn elő-elővett egy öblös cserépfazekat, és eltorzult képpel ülve ágyán, kínosan vizelt. Ezt a gyötrelmes tevékenységét a költő bizonyos hideg érdeklődéssel szemlélte, s igen szórakoztatónak ítélte.

Belefáradván a panaszokba - noha a ciszterna korántsem ürült még ki -, Simetán keserű szemrehányásokkal illette Atra-Hasist. E szemrehányások annál fájdalmasabbak voltak, mert Simetán elöljáróban kiváló férfiúnak nagy bölcsnek, éles elménék, tiszta szívnek, szárnyaló gondolkodónak, nemes férfiúnak nevezte, s nyomatékosan hangsúlyozta hozzá fűződő barátsága ronthatatlan voltát. Így fájó sérelmei szinte ordítottak. Ezen a ponton nyitotta meg Hétil a maga bajainak mély ciszternáját.

Atra-Hasis szidalmazásával surran el megint egy-két kettősóra. Simetán a homokóra kelyhét kétszer is megfordította.

Hétil annyira megnyugodott, hogy kedve kerekedett a csillagászathoz s a számok titkának feszegetéséhez. Simetán lelkesen, nyögve magyarázott. Ámde mihamar belátta, hogy Hétil előtt hasztalan lebbentgeti félre a világ számrendszerének fátyolát. Kérdései gyermetegek voltak.

Leszállott az este. Simetán fölcihelődött ágyáról, s egyik hóna alá a petrezselyemfőzetes korsót, másik alá a cserépfazekat fogva, fölkecmergett a teraszra. Hétil követte.

Itt egy darabig szótlanul figyelte a tudóst, amint finoman faragot szextánsával célba veszi az eget, miközben vadul rángatózik a képe kínjában. Nannar hordó nagyságú korongja jeges csillogással szórta vörhenyes fényét a tudós sápadt arcába, megvilágította Szurippak zegzugait s a messzibe nyúló tengert.

- Mit tudsz mondani Nannarról, ó, tudós? - suttogta Hétil izgatottan.

Simetán folyamatosan nyöszörgött.

- Nannar távolsága a földtől rohamosan csökken - mondta. - A csökkenés mértékszáma ívfokonként és ezergaronként három a köbön. Pályája egyre szűkül, a szűkülés mértékszáma ívpercenként és ezergaronként négy a négyzeten...

Úgy hadarta e fölfoghatatlan számokat, a négyzeteket, köböket, az ezer, tízezer garokat, az ívperceket és ívmásodperceket, a csillagképeket, amelyeken Nannar ez idő szerint áthalad, s amelyekben bizonyos idő múltán állni fog, mintha táblákról olvasná. Hétil bámult. Egyre kevesebbet értett az egészből. De nem csüggedt, hanem kézzelfoghatóbb területre tért át.

- Miért olyan nagy a tenger, honnan jön az a sok víz, ó, tudós? - kérdezte.

- Nincs több víz, ó, barátom - felelt fölényesen a tudós. Egy cseppel sincs több víz a tengerben, sem a szárazföldön. És mégis elmerülünk benne. Egy leheletnyivel sincs több levegő, mégis megölnek bennünket Samas vörös sugarai. Miért, ó, barátom, miért? Íme, te bölcs férfiú vagy, a világirodalom legnagyobb elméi közé tartozol, megérted hát magyarázataimat. Mindez, ó, barátom és testvérem, Nannar sugárzásától van. Amikor Anu a földet teremtette, megszabta a vizek s a levegőég mélységét, magasságát. Tudjuk, hogyan osztotta három részre a világot. Csakhogy Istár dühös követelésére Enlil elküldte Nannart, pusztítsa el az emberi nemet. Nannar eljött. Sugarait rábocsátotta a világra. E sugarak szívják el a tenger vizét egyfelől, s gyűjtik magasra, meg bocsátják vissza másfelől. Ezek szívják el a levegőég egy részét egyfelől, s tornyozzák föl másfelől. Ezek vonzzák a földet egyfelől, s iparkodnak fölpúposítani másfelől. Átjárják a világot keresztül-kasul, behatolnak a föld mélyébe az Alvilágig, átnyomulnak a tenger mélyén, keresztültűznek minden emberi, állati testen, mirigyen és szerven, behatolnak a

növények rostjaiba és gyökereibe... De hát ezt most hagyjuk. Nannar sugarait érzed magad is. Érzem én is, ó, jaj, szörnyűségesen érzem már kezdettől fogva. - Ivott, s használatba vette a cserépfazekat. - Térjünk vissza a tengerhez, a levegőhöz, az egész Földhöz. Ó, barátom, maholnap Nannar olyan csúcsosra szopja a földet, mint egy tyúktojás. Minden anyag, minden erő arrafelé húzódik, ahol Nannar szívja. Ez az Égi Gyík, mint mi is nevezzük, ez a Vörös Sárkány, mint ezek a tudatlan Szurippakiak hívják, amint látod, rámereszti három mély odvú szemét a világra, kitátja iszonytató száját, sugarainak temérdekségével úgyszólván körülkoslatja a világot, mintegy benyálazza, hogy azután lenyelhesse. Ó, jaj, jaj... jajajjaj!

Mohón ivott a főzetből. Lihegett.

- Benyálazza a világot - nyiszeregte tovább szaggatottan -, benyálazza az embert, az állatok mindegyikét... a legparányibb szúnyogot, a szúnyog szívét, veséjét is... csakúgy, mint az óriásgyíkokat és sárkányokat... benyálazza a füvecskéket és a magvakat csakúgy... csakúgy... mint az anya mellében rejtőzködő magzatot... a férfimagot... a szívedet, ó, Hétil, az agyadat... az én hólyagomat és vesémet s a tiédet...

Ez már nem volt kellemes. Hétil megrémült. Az ő hólyagját, veséjét is? Hát neki is így kell gyötrődnie, nyögnie, petrezselyemfőzetet innia, vizelnie? Ő is erre a gyalázatos sorsra fog jutni? Nem volt elegendő a rémületből, háborúból, üldöztetésből, szegénységből, bujdoklásból, aggodalomból? Nem volt elég? Mit kíván Istár, a kegyetlen? Hogy mindezek után égjen a belseje, zagyva kotyvalékot igyék, s borogassa a hasát?

Gutaütötten hallgatott. Föltekintett Nannarra: csakugyan ijesztő három mély szemgödréből kimeredő jeges, csillogó tekintete, föltátott szája, vörös ábrázata, tarajos, karikába kunkorodó farka. Csakugyan érzi sugárzó, gyilkos leheletét!

- Milyen íze van annak az italnak, amit kortyolsz, ó, tudós? - kérdezte óvatosan.

- Pökedelem - nyögte Simetán undorral, s köpött egyet.

- Használ valamit?

- Nergál tudja, a gyógyító alvilági isten, aki mindent meggyógyít. Talán már meghaltam volna.

- Megengednéd, hogy megízleljem? - könyörgött félénken a költő, s a korsóra kacsintott.

- Ó, tessék, tessék, barátom! - készségeskedett Simetán. Megragadta a kancsót, s olyan gyöngéden adta át Hétilnek, mintha illatos borral kínálná. E gyöngédség Hétil példátlanul részvevő szívének, mély baráti együttérzésének szólt. Sohasem hitte volna, hogy Hétil, akit ő gyermekesen irigy, kárörvendő, puha, kegyetlen, kétszínű embernek tartott, ennyi szeretetre képes. - Ízleld meg csak, milyen kotyvalékkal keserítem magányos életemet!

Hétil Nannar fényénél először jól megtekintette a sárgászöld folyadékot. Majd óvatosan megszagolta. Azután ivott egy cseppett. Undorító volt. Kényszerítette magát, hogy egy jót húzzon belőle. Megforgatta, lötyögtette a szájában, lenyelte. Hadd legyen tisztában vele már most, mit kell tűrnie, ha Nannar sugárzása az ő hólyagját is megtölti égető tűzzel, megszorongatja veséit, és vért facsar belőlük. Legyünk előrelátók, kemények - gondolta. - Nehogy meglepetés érjen... Hátha ez a Simetán csak áltatja a világot szenvedéseivel? Hátha a kotyvalék nem is olyan tűrhetetlenül undorító. Simetántól minden kitelik.

Gyomra hánytorgott, szájában összefutott a keserű nyál. Undorító volt, bizony, akár a rothadt, poshadt víz. Máshoz is hasonlíthatta volna. Gyanakodva nézte a korsót, nem cserélte-e el Simetán a másikkal.

- Pökedelem - dünnyögte pincemély hangon, arca megvonaglott, hosszút köpött. - Most már látom, mennyit szenvedsz, ó, barátom. Hiszen te mindig szeretted a mirszut, a jó bort meg a sört.

Ezzel odaveszett a nyugalma megint. Siralmas sors vár reá. Miért is kellett idejönnie, korholta önmagát dühösen, miért nem maradt otthon? Legalább nem tudott volna semmit. Ráért volna elfogadni s kibírni a nyomorúságot akkor, amikor megérkezik. Ó, ő, ostoba, taknyos, gyáva kölyök! Miért nem tűrte zokszó nélkül magányosan a baját, amint illik, miért rohant ehhez az átkozott tudóshoz?

El kellett volna mennie, de érezte, most még kevésbé tud egyedül lenni. Összeomlott, elcsüggedt. Üres tekintettel bámult maga elé. Nagy feje lelógott, széles ajka lefittyedt. Tehetetlen volt, senki volt, semmi volt.

De azért ült-üldögélt mozdulatlanul, magára is dühösen, hogy nincs ereje fölkelni és hazamenni. Holott már hajnalodik, a csillagok sápadoznak az égen.

Ült, mintha segítséget várt volna Simetántól. Elvégre ő ismeri a Szent Számok titkát, tud segíteni is, ha akar. Valami jó tanáccsal talán. Figyelmeztetéssel, biztatással, hogy nem mindenki pusztul bele Nannar gonoszságába, azok például, akik Istár-Inninni-Esharához szép dalokat költöttek, semmi esetre sem.

Simetán azonban makacsul dolgozott szextánsával, s a vajmécses ernyője előtt sűrű ékeket vésett egy fatáblára. Közbe-közbe szorgalmasan ivott is, meg az edényt is használta.

Keleten a Világ Gátjai mögött derengeni kezdett a hajnal. Az ég sötétkékje elszürkült.

A gyékényen szundikáló Simetán arca olyan volt, mint az agyag.

Istenem - töprengett mélabúsan Hétil -, talán még mi is agyaggá válunk egyszer. S nyolctízezer év múlva nem tud rólunk senki!

- Mit tudsz a király Világtornyáról, ó, tudós? - kérdezte hangosan.

- A Világtorony, a Világtorony? - vinnyogta pókhálóhangon a csillagász. - Most alapozzák. Atra-Hasis meg Gubbubu erősen fáradozik benne. No és ha csakugyan fölépül? El tudod gondolni, hogy én abban helyet kapok, ha ugyan megérem?...

- Kitől függ, hogy bejusson az ember?

- Talán Atra-Hasistól vagy Gubbubutól, de látod, egyik sem törődik velem.

Újra fölélénkült, s meg akarta nyitni panaszainak kifogyhatatlan ciszternáját. De Hétil nem hallgatott rá. Azon töprengett, hogy valamiképpen támogatni kellene a Világtorony tervét, így bizonyosan helyet kapna benne családostul. Elhatározta, megbocsát Atra-Hasisnak és Gubbubunak.

Hirtelen fölriadt. A távolból különös morgás, dübörgés hallatszott. Egyszersmind kóválygogni kezdett a feje, gyomra hánytorgott, homlokán verejték ütött ki. A világ meglódult. Mintha dőlni akart volna a Csillagtorony.

Szeme rémülten kapaszkodott a látható dolgok szilárd formáiba, de a formák megbomlottak. Hullámzott a föld, hajladoztak a hegygerincek, rengtek a házak, meglendült a magas Csillagtorony. Hétil fölugrott, tántorogva kapaszkodott a terasz peremébe.

- Mi ez? Mi történt? - suttogta sápadtan. - Mi ez?! - ordította állati bőgéssel.

- Ez... ez... nem tudom... - nyöszörögte a csillagász s meglepő fürgén fölugrott a gyékényről. - Talán Nannar?...

Tompa dörej hullámzott át a világon, s a két jó barátot szinte lesodorta a toronyról a meglódult levegő nyomása. A Tüzes Hegy ormáról mérhetetlen tűzoszlop emelkedett az égig.

A Csillagtorony népe fölbolydult. Kiáltozás, rohangálás. Négy-öt csillagász ugrott a teraszra, emberek, akik eddig sohasem mutatkoztak. Kócosan, némelyikük ruhátlanul, ahogy aludt, némelyikük fatáblát szorongatva, ahogy dolgozott.

- A Tüzes Hegy haragszik! - ordították eszüket vesztve. Egyikük leborult a hegy irányában.

- Összedől a torony! - sikoltotta egy másik, képtelenül vékony hangon.

A tengerről hosszú ostor suhant a partok felé. Átcsapott a gátakon, visszafordult, kikanyarodott a tengerre, mintha másvilági kéz vágott volna végig iszonytató korbáccsal az óceánon.

- Itt a vég! - sóhajtotta a költő megsemmisülten. - Ur-Ba'u igazat mondott. Sohasem hittem volna...

Nem mondhatjuk el, mit látott, hallott, tapasztalt Hétil ebben a megrendítő pillanatban, mert ő maga sem tudta volna elmondani. Tulajdonképpen semmit sem látott, semmit sem hallott, semmit sem tapasztalt. Amit később tudott a történtekről, másoktól tudta meg. Ekkor csak annyit érzett, hogy vége mindennek, hiába áldozta föl a lányát, hiába bújt, menekült, magyarázott, szónokolt, reménykedett és tűrt. Állati félelmében leült a kőre, lelógatta nehéz, bús fejét, hosszú haja a szemébe csüngött, várta a halált.

Ámde nem a halál érkezett meg, hanem akit legkevésbé várt: Ur-Ba'u.

Kézzel-lábbal hadonászva, eltorzult képpel jelent meg a följáró nál. Tetőtől talpig dühös rémülettől reszketett.

- Mi ez? - ordította állati hangon, mintegy felelősségre vonva a fürgén szaladgáló Simetánt.

- Nem tudom, ó, nem tudom, - siránkozott a tudós. Rámeredt Ba'u Szolgájára, a kezét tördelte.

- Nannar? - üvöltött a könyvtáros.

- Talán... Nannar... minden Nannar...

Ur-Ba'u a párkányhoz lépett. Sokáig szemlélte a hajnali hideg fényben vergődő tájat.

- Valami nagy dörgést is hallottam - magyarázta azután. - De az egész testemmel hallottam. Az arcommal, a bőrömmel. Aztán megrendült a föld. Kiugrottam az ágyból, de beteg feleségem, szegény, már nem volt a lakásban. Elfutott valahová. Utánamentem, nem találtam. Akkor ide rohantam, hogy megtudjam, mi történt. Te sem tudod, ti sem tudjátok, tudósok? Ez a vég?!

- Ez a vég - sóhajtotta a költő. Könnyei lefolytak sötét ábrázatán. Úgy ült ott sírva, mint egy gyermek, aki elvesztette anyját.

- Ó, kislányom, kislányom... - zokogta. - Ó, én életem... Hát hiába adtalak oda mégis?! Istár! - kiáltotta, s égnek emelte mindkét öklét. - Szakadj meg! Rothadj meg! Gebedj meg, te égi szajha! Te, lovak kancája! Te legrongyabb az istennők között! Énekeltem szépségedet, jóságodat, szerelmedet, te szajha! Odaadtam elsőszülött szűz lányomat, te emberevő dög! Jaj, Istár, ne hagyj el!

- Mit mond a költő? - vonította kíváncsian Ur-Ba'u.

Simetán legyintett.

Újabb moraj, újabb föld alatti dübörgés, újabb rengés. A Csillagtorony úgy ingott, mint hullámokon a hajó.

- Van ám ereje! - kiabálta elismerően a tántorgó Ur-Ba'u. Tudod, ó, Esthajnal, hogy éppen így írja le a pusztulás kezdetét a szent Tupan-könyv? De hová futhatott a feleségem?

Erre sem Simetán, sem Hétil, sem a köréjük csoportosuló szurippaki tudósok nem tudtak megfelelni. Hol a szemüket dörzsölték, hol a megzavarodott vidéket bámulták, hol tántorogva kapaszkodtak támasz után, hol meg összevissza futkostak, mint az egerek. Közben vadul tanakodtak, kérdezősködtek, imádkoztak, jajongtak - nem is hallották egymás kérdéseit. Olykor-olykor valamelyikük a Tüzes Hegyre, a tengerre vagy a város hajladozó utcáira mutatott. De senki sem hederített rá.

Szürkén, sűrűn hullott a hamucső. Sötét, könnyű hava belepte gyámoltalan fejüket.

32

Ha a királyt, az udvari és templomi előkelőségeket, a Beavatottakat, a tudósokat és bölcseket, a Véneket meg a művészeket is megrázta a földrengés, elgondolhatjuk, milyen hatással volt a homokóra egyszerű emberére. A szántóvetőre, a pásztorra, a kertészre, akinek lába alatt megindult a szilárd föld. A hajósra, aki azon vette magát észre, hogy recsegnek a jól ácsolt gerendák, fölborul a kiszámított egyensúly, szakadnak a kötelek, levegőbe csapnak, vagy tövig vízbe nyúlnak az evezők, táncol az árboc, kalimpál a kormányrúd, s a hajó pilleként száll, száll valamely dagadó erő hátán a szárazföld felé, hogy átrohanván gáton, raktáron, háztetőkön, egy utcára, térre üljön recsegő zuhanással. A hajcsárra, aki korán reggel a város valamely kapujának megnyitását várta, hogy zebufogatával piacra vigye a zöldséget, gyümölcsöt, s jó vásárt csapjon. A borbélyra, aki szorgosan söprögette boltját, s várta az első borotválkozót. Az anyára, aki hajnali szoptatását végezte, s el-elszundikált mosolygó csecsemője fölött. Az ifjú asszonyra, aki lihegve szállt föl valamelyik férje karjában az élet csúcsára, s méz csörgött ajkán. A férfira, aki mámoros álmából révülve, átfonta felesége izmos derekát, s hatalmasnak, győzőnek, halhatatlannak érezte magát. Az orvosra, aki éjszaka haldoklónál fáradozott, s most békésen pihent. A hivatalnokra, aki álmában nehéz ügyet intézett el, most meg kiröpült ágyából. A koldusra... igen, még a koldusra is, aki szentül hitte, hogy vaksága, csonkabonkasága, vagy pokolvara birtokában háborítatlanul éldegélhet, míg meggazdagodva sírba nem száll.

Amikor a háborgás elült, a föld megszilárdult, s a tisztuló levegőn újból a szokott ragyogással hatoltak át Samas éltető-ölelő sugarai, megszólaltak a kagylókürtök s a dobok. Lugal hírnökei hirdették az első parancsolatokat. Lovasok, gyalogpostások futottak szét a birodalom minden részébe.

Hála Anunak, Inninni-Istár-Esharának, Enkinek, hála valamennyi istennek és istennőnek a főpap-király él, tudja kötelességét. Nyilván beszélt már az istenekkel.

A nép siránkozott, de megnyugodott. Volt, aki gondolkozott, parancsolt ebben a kábultságban.

Az élet megindult a maga rendjén.

Munkások jelentek meg mindenütt, eltakarították a lehullott köveket, gerendákat. Az utcáról hazatértek a parasztok, a majmok meg a papagájok. Házukba vonultak a nők, s számba vették, mi kár érte családi fészküket. A hajósok rendbe szedték, visszavontatták szárazra került hajóikat, a halászok összefogdosták a vergődő halak tömegét, rakásra söpörték a csigahalmazt, darabokra vagdalták a vonagló polipokat, s eladták az árusoknak. Az ácsok kijavították a város kapuit, a katonák visszatértek bástyáikra. Recsegő kordáik mellett ismét nagyot kurjongattak a hajcsárok. A borbély beszappanozta vendégét, s bölcs szavakat ejtett a katasztrófa okairól, hiteles értesüléseire hivatkozván. Ismét megszoptatta csecsemőjét az anya, s örven-

dett, hogy mind a ketten élnek. Férje karjaiba simult az asszony, bár rettegett, hátha éppen a szent szédület pillanatában zuhan rá a tető. Férje duzzadó vággyal közeledett hozzá, ámbár nem érezte magát olyan hatalmasnak, győzőnek, és halhatatlannak, mint ezelőtt. Az orvos elfutott a haldoklóhoz, noha már kevésbé bízott a tudományában. És a koldusok... igen, a koldusok a világ végéről énekeltek a templomváros szent kapuinál, hogy több alamizsnát kapjanak.

Megnyíltak a magtárak a rászorulók előtt. Ingyenkenyeret osztogattak a pékek.

- A király nagy! A főpap Inninni kegyeltje! - áradozott a nép Szurippakban, Erechben, Eriduban. Mert noha ott hamueső nem esett, a földrengés hullámai ugyancsak pusztítottak és rémítettek.

Katonák járták be a Világbirodalmat, magukkal szólították minden családból az elsőszülött szűz leányzót, s piros festékkel kenték meg a boldog család ajtófélfáját.

A leányok koszorút tettek a fejükre, testüket illatos kenetekkel kenték meg, daloltak, táncoltak, összekarolva vonultak Inninni templomába, hogy illően fölkészüljenek az áldozatra.

De ne merüljünk el a király-főpap parancsa szerint rendezett ünnepségek, bűnbánó istentiszteletek, na-izi, azaz füst-, gibil, azaz tűzáldozatok meg zibuk, azaz mészárlások felsorolásába. Tíz napig kongtak É-kur, a templomváros kisebb-nagyobb gongjai. Kimért, álmatag ütéseik égő harmatként hullottak a nép szívére. Tíz napig harsogtak a kagylókürtök, a harsonák, zengtek a hárfák, zúgtak a karénekek, sikongtak a sípok, dobogtak a dobok. Tíz napig énekeltek, táncoltak, imádkoztak az áldozatra készülő szüzek, tíz napig gyönyörködött szépségükben a férfinép.

Azután elérkezett az ünnepek utolsó napja, a hejehuja, az ivás, a szent ölelkezés ideje. És, mint már annyiszor, ősi módon folyt a sör, tombolt az önfeledt dorbézolás. A majmok bevonultak a városba, sorra járták az elhagyatott italosvödröket, torkig vedelték magukat borral-sörrel, elvegyültek az emberek között, bölcs pofával bámulták a kavargó népet, ravaszul kergették a rikácsoló papagájokat, háztetőkre iramodtak, kapuk alá húzódva aludtak.

A szüzeket pedig a nép a Tüzes Hegyre kísérte, s ujjongva lökte a füstölgő, kénszagú mélybe. Mindezt a megszokott mosollyal szemlélte a Szent Út bálványserege.

Szemléljük mi is a megszokott néma mosollyal. Az örök pillanat most is ugyanaz.

Ámde Lugal, a sugárzó okosságú főpap-király, nemcsak szemlélt, hanem cselekedett is. Király volt, cselekednie kellett.

Kihirdette a végső, a legnagyobb parancsolatot: Világtorony fog épülni. Álljon mindenki készen, hogy teljes odaadással teljesíthesse az elöljárók és parancsnokok útján kiadandó rendelkezéseit.

Világtorony?

Igen, Világtorony. Jól értette Alulim patészi és főpap Eriduban, a sakkanak Erechben Lugal ezüstlemezre írt levelét. Jól értette a szukkal, azaz nagyvezér, a hazánu, azaz főpolgármester, a rabiánu, azaz polgármester, a sibutu, azaz Vének Tanácsa minden városban. Jól értette a munkások számontartásával, mozgósításával foglalkozó Samas-Lamasszi, az adószedők serege, a katonai parancsnokok kara, jól értette a hajcsár, a hajós, a földműves, a pásztor, a borbély, az orvos, az anya, még a koldusok éneklő hada is. Valóban, Világtorony.

És miért ne?

Lugal az istenek és istennők kegyelt fia. Vele közlik a jövendőt és akaratukat. Hatalmas király, három birodalmat egyesített. Immár több mint huszonnyolcezer év óta uralkodik nagy fényben, dicsőségben. Háborúkat nyert, békét teremtett, falakat, gátakat, templomépületeket, könyvtárat, Csillagtornyot emelt, csatornákat nyitott, szemét a nép és az egész emberi nem jólétén pihenteti. Beavatottak, Vének és bölcsek, tudósok, költők, művészek környékezik. Aztlán követeit fogadta... Mérnöke, kincse, bányája, munkása elegendő. Miért ne építsen Világtornyot?

Aztlán követeinek távozása után Lugal palotájában éjjelnappal folytak a tanácskozások. A király gyakorlati férfiú volt, tehát minden anyagot, embert, tervet gondosan mérlegelt.

Legelőször az égi birodalomban, az istenek és istennők között nézett ismét körül. Papjaival meghányta-vetette, vajon jól elrendezett-e mindent, hogy a nép Szurippakban, Erechben, Eriduban egyformán vélekedjék a másvilági hatalmakról, egyformán higgyen, egyformán áldozzék és cselekedjék. (Mert csak ha tisztában vagyunk az örökkévaló égi renddel, foghatunk örökkévaló földi rend teremtéséhez.) Gondos bölcseleti meghatározások, a szent iratok beható tanulmányozása után Lugal úgy látta, minden isten és istennő helyét ismeri égben-földön-alvilágban.

E hosszadalmas feladat elvégzésében csodálatos segítségére szolgált Ur-Ba'u. Minden alkonyatkor a palotába sietett, szükséges könyveit targoncán vonták utána a rabszolgák. Ur-Ba'u most elemében volt. A főpap-király meg a papi előkelőségek körében hol suttogva, hol kikitörő rikoltással, hol üvöltve, hol recitálva magyarázta az ősök istenektől vett igazságait. Apróra föltárta és jellemezte a múlt homályba veszett eseményeit, ódon falemezeket vett csontos, fekete ujjai közé, hogy elavult szavakat olvasson föl és fejtsen meg. Ezekre az alkalmakra valamivel jobb szoknyát öltött. Nem tarthatta kezét mindig az ölében. Hiszen hadonásznia, mutogatnia kellett, sőt a lelkes munkában kitüzesedő homlokát is meg kellett törölgetnie a palota felügyelőjétől kapott finom vállkendővel. Javadalmazása ugyan egyetlen mina ezüsttel sem volt több, mint eddig, de a tanácskozások alatt bőven ehetett mirszut, jó borral le is öblíthette, munkája végeztével pedig pompás lakomában részesült: pecsenyét evett hagymával, fokhagymával, almás lepényt majszolt, sörözött. Így boldogan elviselte, hogy éjjel kellett végeznie a nehezebb házi munkát beteg felesége helyett s hajnalban piacra, boltba rohannia, hogy bevásároljon. Egy kissé el is késett a könyvtárból.

Tisztelői megszaporodtak. Nemcsak Hétil kereste föl naponta s kért régi szövegeket, hogy megismerkedjék az ősidőkben lezajlott világpusztulással, hanem erechi ismerősei is fölkeresték. Ajándékot vittek, kérték, mérlegelje gondosan, az igazságnak megfelelően az erechi istenek és istennők helyzetét. A Szurippakba érkezett eridui papok meg különösen kedvében jártak. Még ezüstöt is adtak, hogy Enki és társai örökkévaló dicsőségét kellő nyomatékkal hangoztassa a tanácskozáson. Sajna Ur-Ba'u az ajándékokat egy üres könyvesládikában helyezte el, ahonnét azután valamelyik szolga rendszeresen ellopta. Így ebből sem volt semmi haszna.

Végezvén az Éggel, Lugal a földre irányozta okos pillantását.

Mennyi munkást kell előteremteni az építkezéshez? Mit tudnak adni a bányák, hány újat lehetne megnyitni? Mennyi időre lesz szükség, hogy kifaragják az óriási kőtömböket? Milyen mélyre kell tervezni a torony alapjait, magasságát, a falak vastagságát, ha százezreknek akarnak helyet szorítani benne? Hány iku, azaz: „mező" területet foglal majd el a torony? Hány gur, azaz: „mérő" gabonát, sört, bort, sőt vizet kell elraktározni a torony lakói számára? Hány gun szénát, zabot, mindenféle egyéb takarmányt az állatoknak? Mennyi ideig tart az építkezés? Mennyi ideig az emberek, állatok számbavétele, összegyűjtése, elhelyezése?

De ne merüljünk el a kérdéseknek abba a toronymagas tömegébe, ami Lugal király hatalmas terve nyomán fölmerült. Bízvást elhihetjük, e kérdéstömeg nem sokkal volt kisebb magának az építendő toronynak méreteinél.

A legfontosabbak közé tartozott a munkások toborzásának ügye. Azonban éppen ezt a döntő problémát sikerült a legkönnyebben, a legmegnyugtatóbban megoldani. A nágiru ugyanis, aki a munkások számbavételét intézte, hivatkozott a földrengés folytán elszegényedett, az árvizek következtében talaját vesztett földművesek és pásztorok hatalmas táborára, s úgy vélekedett, ebből kell megszervezni a szükséges munkássereget. Így azután nem kellene folyton lázadásuktól tartani. A katonaság majd kordába fogná, az állam raktárai élelmeznék őket, lelkükre pedig megnyugtatóan hatna a rendszeresen bemutatandó közös gyónások, áldozások, ünnepségek sora, a díszes temetések méltósága, maga az a tudat, hogy a legkisebb, a legszegényebb, a legtanulatlanabb, sőt a legostobább, a legnyavalyásabb is a Világtorony kiválasztott építői közé tartozik, s nemcsak ő meg a családja kap benne biztos helyet, hanem Az Emberi Nem Megmentője címet is elnyeri örök dicsőségül.

Valóban, ha jobban behatolunk e lángszerű terv lényegébe, nem győzünk csodálkozni. Mert emlékezzünk csak, már a régi időkben egyre-másra törtek ki zavargások Erechben - s biztosak vagyunk benne: Szurippakban és Eriduban is - a földek elmocsarasodása miatt. A hosszú, véres háborúságok azzal a haszonnal jártak, hogy a földönfutóvá lett parasztok daliás hősökké vedlettek, fegyverrel övezték magukat, síkraszállak az istenek igazságáért, s közben pótolgatták, amit az áradás elvett tőlük. Arról a haszonról sem szabad megfeledkeznünk, amivel a férfiak számának erős megcsappanása járt. A háború után az okos király és főpap szigorú rendszabályok, nagyarányú építkezések, csatornázások révén elejét vette a súlyosabb rendzavarásoknak. Ámde Nannar szívóereje, gonosz sugárzásának hatalma egyre nőtt, s a Világbirodalom feje a bölcs vezetőférfiakkal, elsősorban a munkások felügyelőjével egyetemben tisztán látta, milyen szomorú következményei lennének egy, az egész birodalomra kiterjedő forradalomnak. A Világtorony építése tehát nemcsak az emberi nem és az isteni tudomány megmentését fogja szolgálni, hanem a végítélet napjáig békességben tartja a népet.

Mi kell a homokóra-embereknek?

Elsősorban élelem. Másodsorban szigorúan megszabott tevékenység. Ha e kettő hiányzik, elkutyulnak. Szívük megromlik, lelkük egyensúlya fölborul. Hátha még az életben, a kemény tevékenységen kívül, módot nyújtunk az istenek és istennők iránt érzett sóvárgásuk, félelmük, hálájuk kielégítésére is meg arra, hogy a munka mezején elhaltakat díszesen eltemethetik, úgyszólván mindent megtettünk, amit egy bölcs kormányzástól el lehet várni. Tegyük már most mindehhez a sugárzó büszkeségét, amit e homokóra-emberek éreznek, ha tudják, hogy ők a Világtorony építői, rajtuk fordul meg az emberi nem és az isteni tudomány sorsa... Ha látják, miként emelkedik fáradozásuk eredményeképpen egyre magasabbra, egyre hatalmasabbra a Világtorony! Miként vastagodnak falai, szaporodnak szobái, kígyóznak lépcsői, folyosói, alakulnak templomai, szépülnek könyvtermei, sokasodnak raktárai, telnek meg ólai, tartályai... Miként sereglik körülöttük az ámuldozó sokaság, miként cuppognak ajkukkal, sóhajtoznak, álmélkodnak, ujjonganak, miként tapsolnak... Miként nő a bevonulok tábora, hogy a Toronyba lépjen s elfoglalja kijelölt helyét... S mindez a mérhetetlen, kígyózó, áradó és táborozó sokaság mélységes hódolattal tekint rájuk, az építőkre. Az Emberi Nem Megmentőire! Még koszorút is viselhetnek, hogy ki-ki messziről lássa, kicsodák ők, a Torony munkásai!

Mindez a haszon pedig e homokóra-emberkék boldogságának csak a földi része!

Vessünk egy röpke pillantást a másvilágra is. Hitük szerint nem mindenki születik újjá, sőt nem is mindenki halhatatlan. Csak azok, akiket Anu vagy Enki a halhatatlanságra kiválaszt. Az

emberek nagy, sőt túlnyomó része a halál után agyaggá válik, elenyészik, nem lesz többé. Más, nagy része meg Nergál s az Anunnakik országában jobb-rosszabb életmódot folytat. Többnyire földet eszik, poshadt vizet iszik, örökké tartó szürkeségben tengeti senyvedő életét. De a Világtorony építői nem fognak port enni, poshadt vizet inni! Dicsőséges munkájuk fejében pecsenyét kapnak, sört ihatnak, sőt heverőágyon heverhetnek. S ki tudja, melyiküket választják ki az istenek még magasabb rendű életre? Újjászületésre, örökkévalóságra?

A király-főpap mindezt egyetlen pillanat alatt látta. S a munkások összeszedésével, megszervezésével, a munkavezetők, csoportparancsnokok kiválasztásával, a kellő élelem előteremtésével azonnal megbízta Samas-Lamasszit, a nágirut, ugyanazt a férfiút, akinek elsőszülött fiát annakidején föláldozták az Élő Szívek Áldozatán. Futtában megjegyezzük, hogy Samas-Lamasszi a háború következtében tönkrement, fölhagyott a kereskedéssel, Szurippakba költözött, s mint koszorús férfi, a munkások felügyelője lett.

A torony terveinek elkészítésével a főpap-király Szurippak, Erech meg Eridu egyesített építőtársaságának fejét bízta meg. Ez a férfiú Beavatott volt, név szerint Titu, azaz: Fügefa. Neve jelezte hivatásának áldásos módját. Ismerte a Szent Számokat, tudta, miképpen kell alkalmazni őket a földi világ építkezéseinél, hogy az épület helyes délkörön feküdjék, harmóniában álljon a csillagokkal, méreteiben benne legyenek a Föld és a Nap számai, minden része helyes egyensúlyt tartson, nehogy akár a sugárzások, akár a földön működő elemi erők megronthassák.

Amikor megjelent a palotában, s Lugal Utnapistim meg Samas-Lamasszi jelenlétében közölte vele föladatát, Titunak a szeme sem rebbent. Sokáig ült gondolataiba merülve, vagy talán imádkozott. Módszere az volt, hogy szándékosan nem gondolt semmire. Bizonyos idő múlva révületbe esett, szeme különös villódzással meredt a terem egyik pontjára, arca meg sem moccant. A jelenlevők pisszenés nélkül vártak, míg magához tér és megszólal.

Ezúttal is így történt.

Titu lassanként látni kezdte a külső világot. Rövid, puha kezét fölemelte, kövérkés arca elmosolyodott, de azért nagyon komoly maradt.

- Látom a tornyodat, ó, sugárzó király - suttogta alig hallhatóan. - Látom a tornyodat, és ismerem alapszámait. Miután Beavatott vagy, nem tartom előtted titokban, ó, király, mit akarok építeni. Alakja négyzet legyen, kerülete egyenlő egy kör sugarának hosszával, amely sugár az épület magasságát jelenti. Falai ötvenegy fok, harmincegy perc, tizennégy másodperc szögében hajoljanak az alap síkjához. Az oldalélek pedig negyvennégy fok, ötvenkilenc perc, ötven másodperc szögben. Az épület magassága ekképpen pontosan úgy aránylik Samasnak a Földtől való távolságához, mint egy az egybillióhoz. Egyéb adatai könnyen kiszámíthatók az isteni Kulcs segítségével. Tehát a területe, a kerülete, a befogadóképessége. Minden oldalfal felülete egyenlő lesz az épület teljes magasságának négyzetével. Ha alapterületét elosztod a magasság kétszeresével, megkapod a Szent Kulcsot, azaz a hármat, tizennégyet, tizenötöt. Az egész torony mértékegysége a szent könyök, ezt szorozhatod, ahogy tetszik, az alapszámok nem változnak, a részek aránya ugyanaz marad. Mert, mint tudod, egy könyök tízmilliószorosa éppen annyi, mint a Föld átmérőjének fele. Ha, ó, dicsőséges király, akkora tornyot akarnál építeni, amelynek csúcsa elérje az Eget, vagyis Samast, a hőst, éppen olyan nagy területen kellene alapjait megvetned, amekkora az a kör, amelyen Samas, a hős a Föld körül kering. Épületem arányai tehát minden részletükben pontosan tartalmazzák a világ Szent Számait, amelyekre az istenek a világot s minden részletét fölépítették. Szükséges még, ó, sugárzó király, hogy Világtornyodat a harmincadik szélességi fokon állítsam föl. Ilyenformán ugyanis a torony csúcsa éppen a Sarkcsillag felé néz, s pontosan a világot egyensúlyban tartó sugárzások

és erők középpontjában fog állani. Semmilyen megrázkódtatás, semmilyen gonosz hatalom nem döntheti meg. Örökkévaló lesz. Ha, mint mondád, attól tartasz, hogy Nannar gonoszsága eltörli a föld színéről, én ennek alázatosan leborulva, szememet lesütve sugárzó fényed előtt, hódolatteljes vakmerőséggel ellentmondok.

Hosszú előadása végén Titu ünnepélyesen leborult Lugal előtt, s tenyerébe temette ábrázatát.

- Kelj fel - biztatta kegyesen Lugal. - Mi a véleményed, ó, Atra-Hasis?

- Véleményemet ismered, ó, testvérem és barátom, Lugal - dörmögte Utnapistim szinte komoran. - Nagy feladat előtt állasz, komoly események küszöbére tetted a lábadat. Három birodalmat mozdítasz meg, hogy részvevő szíved indulatára hallgatva, megmentsd az emberi nemet és az isteni tudományt a jövendő számára. Barátunk és testvérünk, Titu, valóban helyesen látja a Szent Számok törvénye szerint építendő torony arányait és alakját. Jól kiválasztotta a szélességi fokot is, amelyen a torony csúcsa éppen a Sarkcsillagra néz, s a világerők középpontjában áll. Tudom, egész sereg olyan szám rejlik még a tervezett torony méreteiben, ami a földi élet minden jelenségét és titkát föltárja. Titu nem említette őket, mert ezúttal fölöslegesek is. Azonkívül azt sem mondta, hogyha a tervezett épület anyagának középsűrűségét megszorozzuk köbtartalmának könyökökben kifejezett számával, olyan végtelen számot kapunk, amely ötszázhuszonkettővel kezdődik, az pedig, mint tudod, a Föld fajsúlya, vagyis öt és ötvenkettő.

Amikor Utnapistim idáig ért, Titu meg Samas-Lamasszi álmélkodva tekintett rá. De az időtlen férfiú éppen ezt akarta. Véleményének komolyságát meg kellett alapoznia. Az értelemhez szólott, meg kellett hát csillogtatnia értelme mindenen áthatoló fényét.

- A sugárzó főpap-király számára titkos belső szobát is építenek, ahol az istenekkel értekezzék - vágott közbe lelkesen a mérnök. - Jól mondod, Atra-Hasis, a világ és az élet minden számát bele akarom építeni, hogy ronthatatlan legyen, s egyszersmind a Szent Számok titkát fenntartsa a világpusztulás után is!

Utnapistim bólintott.

- El tudok képzelni olyan szobát, amelynek hossza megszorozva a Szent Kulccsal, megadja az esztendő napjainak számát. Alapterületének és a keresztmetszet területének viszonyszáma pedig a Szent Kulccsal egyezik. Beleépítheted a nők változásának idejét, a huszonnyolcat és a férfiakét, a huszonhármat. A torony magassága például kétszázharminckétezerhétszáztíz, amit így is olvashatunk: huszonhárom nap, két óra, hét perc, tíz másodperc, azaz: a férfiúi természet hullámzásának ideje. De mondom, ezt most hagyjuk. Csak azért említem, hogy lássuk, valóban mindent úgy tervez Titu barátunk és testvérünk, hogy a világ erői összesűrűsödjenek benne. De, ó, király s ti, barátaim - emelte föl hangját s nagy, fekete kezét Utnapistim méltóságteljesen, mint aki nagy fontosságú kijelentést kíván tenni -, meg ne csaljuk értelmünket. Építhetsz akkora tornyot, ó, Titu, hogy csúcsa az égig érjen, minden hossza, szélessége, magassága, területe, kerülete, térfogata, helyiségeinek mértéke, száma tartalmazhatja magukat az eredeti méreteket s nem azok tízmilliomod részét vagy annál is kisebbet. Kimérhetsz minden követ a szent könyökkel oly pontosan, hogy hajszálnyit sem tévedsz. A torony mégis össze fog dőlni, el fog tűnni, elemeire fog hullani...

- De miért?! - kiáltott föl a király, első ízben türelmetlenül, mióta Utnapistimot ismerte.

- Miért? - reccsent rá a munkafelügyelő méltatlankodva.

- Miért? - mosolygott a mérnök elnézően.

- Azért, ó, azért - ejtegette lassan a szókat az időtlen férfiú -, mert Nannar hatalma magukat a Szent Számokat zavarja össze, bolygatja meg, töri darabokra, ó, testvérem és barátom, Lugal. A Föld állani fog, a Sarkcsillag állani fog, a Bibbuk és csillagképek állani fognak, Samas állani fog, de nem úgy, mint eddig!

- A számok... a számok mindörökké fennállanak! - mosolygott a mérnök.

- Ha a számok meg nem változhatnának, sohasem jelent volna meg az égen a Vörös Sárkány - figyelmeztette Utnapistim. - Egyedül Anu változhatatlan, de Neki nincs száma. Ő a szilárd rend, de Neki nincs anyaga. Ő a világ mértéke, de nincsenek méretei. Hány szám rejtőzik Benne, aki semmi és végtelen? Nannar eljött, s a számok már nem állanak meg többé. A Föld kerületének sugara már nem a régi. A harmincadik fok már nem ott vonul, ahol vonult, s ahová te a tornyot állítani akarod. Az év napjainak hosszúsága már nem az, ami volt, s megváltozott a nők tisztulásának ideje, a férfiúi élethullámzások napjainak, óráinak száma is. A föld már nem olyan messze van Samastól, mint hajdan, és Samas, a hős gyönyörű futása sem azon a körön történik, amelyen eddig.

- Bocsáss meg, testvérem és barátom, Atra-Hasis - szólt közbe Lugal -, de ez már sok. A Szent Számokat őseink maguktól az istenektől kapták, olyan időkben, amikor még színről színre látták Anut s hallották szavait. Anu nem csalhat meg minket.

- Anu nem csal. Anu most is az igazat mondja. Ezt mondja Anu: Elszakadt tőlem az emberi nem, értelmének gőgjében, a változó valóságból akar örökkévalót építeni, mert elfelejti, hogy halhatatlan, mindentudó és mindenható. Mulandóságba fut előlem az ember, mondja Anu. Én pedig, mondja ismét Anu, felbőszülvén Istár dühén s az ember gőgjén elküldöm Nannart, hogy zavarja meg a Szent Számokat, döntse pusztulásba az embert, s majd ha Nannar gonosz küldetését teljesítette, s fölfalván a világot, maga is mint Nannar megsemmisül, visszaállhat ismét a Szent Számuk rendje. Azt akarom, mondja Anu, hogy az ember csalódjék még a Szent Számokban is, mert a szám is valóság, a szám is mulandó. Én vagyok a Szám, mondja Anu, mert én vagyok a Semmi és a Minden. Én vagyok, Aki vagyok, s így teremtek az időtlen semmiben mindörökké.

Utnapistim ezzel elmondta, amit akart, s mély hallgatásba merült.

Lugal térdére támasztotta könyökét, arcát a tenyerébe helyezte, s gondolkodott. Keskeny, makacs szája mereven összezárkózott. Kicsiny, éles fekete szeme villogón tűzött a terem bronzajtajára, mintha kívánta, akarta volna, hogy az ajtó magától megnyíljék, s belépjen rajta az Igazság.

Titu, a mérnök, szelíd, elnéző mosollyal tekintett Utnapistim sötét arcába.

Samas-Lamasszi pedig hol a királyt, hol Utnapistimot, hol a mérnököt bámulta. Bosszankodott. Semmit sem értett abból, amit mind a mérnök, mind Utnapistim mondott - nem úgy, mint mi, akik értelmünk fegyverzetében állva, meg tudjuk mérni a világ számait, a csillagok, az élet, az ember minden titkát.

- A tornyot föl kell építenünk - mondta végül a király, miután az ajtó nem nyílt meg, és nem lépett be rajta az Igazság. - Király vagyok és főpap, ó, testvéreim és barátaim - Folytatta nyugodtan. - Mindent meg kell tennem az emberi nem és az isteni tudomány megmentésére. Azt mondom tehát - emelte föl a hangját erőteljesen -, hogy a Világtornyot még akkor is föl kellene építenem, ha a Szent Számok Nannar hatalma által összetörtek, érvényüket veszítették volna, mert hátha... hátha az ősi kinyilatkoztatások törvénye alatt állunk... és barátaim, egy királynak, egy főpapnak az a dolga, hogy szentül hívén a beavattatásán nyert titkokban, munkálkodjék, a többit pedig bízza Anura. Ezzel a tanácskozást mára befejeztük.

Fölemelkedett, és belső lakosztályába vonult.

- Hogy gondolod, ó, Atra-Hasis, hogy gondolod? - lihegte Samas-Lamasszi izgatottan. - Hát nem látod, hogy a király tornyot akar, s a mérnök ismeri az építés művészetet?

- Hogy gondolod, ó, tiszteletreméltó Vén? - kérdezte halkan a mosolygó mérnök s fölállt. - Vajon nem azért nyertük a Számokat, nem azért az értelmünket és varázshatalmunkat, hogy éljünk vele?

Utnapistim komolyan állott szemközt barátaival. Hol az egyiket, hol a másikat nézegette. Sötét szemében egy nagyapa elnéző, megértő, szánakozó szeretete csillogott, aki nem akarja megzavarni magukat nagynak, hősnek képzelő unokái játékát, de tudja, hogy kicsinyek és gyengék. Annyira magányosak, hogy sírnának, ha észbe kapnának. Annyira gyámoltalanok, hogy elesnének, ha nem fognák a szilárdnak látszó világ sarkait.

Így nézte őket percekig.

Azután elmosolyodott.

- Építsétek a Világtornyot, sohasem akartam megakadályozni - mondta dörmögő hangon. - Építsétek, izzadjatok, verjetek a körmötökre, kezdjétek újra... Gyönyörködjetek benne. Játsszatok, ó, barátaim. Fonjatok hálót is, amellyel fölfogjátok majd az Égi Gyíkot. Tömjetek a torkába hínárt, húzzátok ki a fogait, szúrjátok ki a szemét. Kössetek hurkot a farkára, úsztassátok meg egy teknőben, pányvázzátok a Világtorony talpához. Ó, ti, ti...

Ismét mosolygott. Majd összetett tenyereit a homlokához emelte, mélyen meghajolt, s kiment a bronzajtón.

- Bolond - dünnyögte Samas-Lamasszi, a kereskedőből lett munkafelügyelő. - Már Anu kinyilatkoztatásaiban is kételkedik...

- Nagy elme, valóban - suttogta mosolyogva a mérnök. - Csakhogy ködnek nézi, ami szilárd és szilárdnak, ami csupán köd.

33

Gilgamesünk ebben az időben, mint láttuk, még ifjú volt, nem azzal a szemmel nézte a világot, amivel az érett elméjű férfiak. A föld megrendülése, a falak ingadozása, a hamueső, a tűzoszlop tetszett neki, ahelyett, hogy megrémítette volna. A riadt emberek között megmaradt kíváncsi szemlélőnek. Most valami olyat tapasztalt, amit nem lát, ha annak idején sikerül följutnia a hajóra s idegen országba távoznia. Most egész életére megtanulhatta volna, hogy az emberrel ott helyben, ahol van, minduntalan történhetnek emlékezetes dolgok - csakhogy nem tanulta meg. Ez azonban egyelőre nem sürgős. Vándorlásairól később szólunk. Csak hangsúlyozzuk, hogy a katasztrófa idején csodálatos, gyönyörűséges izgalmat érzett, a dőlő, morajló, recsegő, vonagló világ nagy tetszésére szolgált, s csodálta a palota folyosóin, teraszain és udvarain futkosó emberek riadalmát, akik, ahelyett, hogy vele együtt gyönyörködtek volna, sikoltoztak, jajgattak, imádkoztak, hajukat tépték, s megfeledkeztek róla, hogy ruha nélkül ugrottak ki az ágyból.

Talán azért érzett gyönyörűséges izgalmat, mert ifjú lévén, volt még érzéke a csodák iránt? Vagy, mert Nannar gyermeke volt, s Nannar művében rokonlelkére ismert?

Sejtette talán, hogy olyan kor gyermeke lesz, amely korban minden képzeletet fölülmúló katasztrófák remegtetik meg a Földet, hasogatják meg az Eget, s morzsolják szürke agyagtömeggé az emberi nemet? Sőt, fölforgatják még az isteni Számok rendjét is?

Ifjú lévén s nem érett elméjű férfiú, a birodalom politikai eseményeiben viszont nem tudott gyönyörködni. Nem is igen törődött velük. Utnapistim családjában sokat tárgyalták ugyan a Világtorony építésének tervét - ez még tetszett neki, mert szintén rendkívüli volt -, de a király-főpap rendeleteivel vajmi keveset törődött. Mit bánta ő, hogy megnyitják a gabonaraktárakat, hogy ingyenkenyeret osztogatnak a népnek, hogy munkások százezreit akarják toborozni a tönkrement parasztok közül, hogy új bányákat akarnak nyitni s így tovább! Az meg aztán végképpen kiesett érdeklődésének köréből, ami Szurippak és Aztlán között bontakozóban volt. Látta a tollas, festett arcú, vörös bőrű, nagy termetű követeket, hallotta, hogy abból a birodalomból jöttek, ahol a templomokat tetőtől talpig aranylemezekkel borítják, s nem használnak kereket, hanem szántalpon vontatják a terhet.

Mit érdekelte hát Gilgamesünket, miután a földrengés nem tartott esztendőkig, a politika szép varázslata pedig még nem tudta gyönyörködtetni éretlen elméjét?

Gilgames egy napon, amikor éjszakai tartózkodását a teraszon befejezte, és szobájába tért, az egyik, Nannar vörhenyes fényétől élesen megvilágított széles lépcsőn alacsony, kövérkés, de azért karcsú s főképpen szép mozgású nőalakot látott fölfelé iparkodni. Az alak látványa megütötte. Megállt a lépcsőn, megvárta, amíg a nőalak elhalad mellette. Akkor jól megnézte fényben fürdő kerekded képét, sötéten, de bársonyosan ragyogó, rendkívül nagy szemét, vállára omló sötét hajbodrait, s megint érezte, de most még erősebben, azt az ütést a szívén. Valami meglökte, hogy szólítsa meg a leányt - első pillantásra látszott ugyanis, hogy fiatal leány -, vegyüljön vele társalkodásba, kérdezze meg például: hová megy, tetszik-e neki Nannar fénye, miért nem alszik még, segítségére lehet-e valamiben, vagy effélét - de szája nem nyílt szóra. Csak állt, bámult, majd megfordult, s szívrepesve gyönyörködött a leány járásában, amint fokról fokra lépett, csípője ringatózott, kurta szoknyája lebegett, bodros fejecskéje egyre feljebb-feljebb emelkedett a világosságban, s végül eltűnt odafent a terasznál, ahol szinte nappali erővel ragyogott Nannar másvilági fénye.

Gilgames finom termetű, de azért izmos, karcsú legény volt, haja a vállára omlott, zöld szeme tágan tekintett a csodálatos világba, nyakán szép művű lápiszlazuli láncot, bal fülében aranykarikát, bokáján ragyogó kék perecet viselt. Egyáltalában nem volt csúnya ifjúnak tekinthető. Különösen, mióta a papnő cédrusfának nevezte, szemét hegyi tóhoz hasonlította. Csupasz békának sem érezte többé magát. És mégsem szólt, nem mert szólni, csak állt és bámult. Ahelyett, hogy megkérdezte volna az eddig sohasem látott s mintegy álomból kilépő leányt, kicsoda-micsoda, hová megy, csak magában kérdezősködött. Ezért később, amikor már a szobájában volt, és szokása szerint elnézegette az ágyára faragott tekergő sárkányokat a vajmécses fényében, módfölött haragudott magára.

Még fölkelhetett, s a teraszra mehetett volna, talán ott találta volna a leányt. Esetleg ő is a párkányon ülve Nannar fényében gyönyörködött. Talán éppúgy álmodozott, mint ő. Éppúgy tengerre vágyott, éppúgy vonzották távoli országok, éppúgy érezte testének minden ízében-porcikájában Nannar vonzó sugárzását, talán éppúgy suttogott hozzá a gonosz isten... Csak föl kellett volna kelnie, s a teraszon megtalálta volna. Ki tudja, még az is kiderült volna talán, hogy a leányka testén sincsen mindenütt pikkely, úszóhártyái hiányzanak, vagy csak egészen kicsinyek... bár a szeme szinte fekete, ezt határozottan látta. Sőt éppen ez ragadta meg legjobban. Úgy villódzott benne Nannar fénye, mint a kútban.

Gilgames fölült ágyán, maga elé bámult, tusakodott. Néha-néha a hüvelykujján csillogó drága gyűrűbe tekintett, de a gyűrű nem mutatott semmit. Már-már fölkelt, de csüggedés fogta el. Végül elszomorodott, visszadőlt ágyára, s a papnőre gondolt. Ámde a papnő alakja az imént látott leánnyá változott, s Gilgamesünk azon vette magát észre, hogy mindazt a gyönyörűséget, amiben a papnő részesítette, az ismeretlen leánnyal képzeli el.

Nyugtalanul aludt. Nyomasztó, nehéz álma volt, de nem emlékezett rá. Csak érezte, valamilyen fontos és emlékezetes dolog történt vele - hogy mi, nem tudta. Olykor-olykor már a nyelvén volt, szinte kimondta, de a következő pillanatban szétfoszlott.

Gilgames ettől fogva két világban élt. Az egyikben megjelent Umnu-tábat, a halk, okos, udvarias tanító, új meg új jeleket vésett táblájára, megmagyarázta jelentésüket, dicsérte Gilgames elméjének fogékonyságát, majd az istenekről és istennőkről szólott odaadó lelkesedéssel, mint mindig. Azután elkövetkezett az ebéd ideje, Szabitum komolyan ült az asztalfőn, s anyás tekintete hol Gilgamesünkön, hol a leányon-fiún pihent meg, halkan szólott. A leány csevegett, nevetett, a fiú némán evett s el-elvonta ajkát egy mosolyra. A pihenés órájában azonban Gilgames gyorsan a másik világba lendült, abba, ahol a széles lépcső vezetett s egy fekete fürtű, nagy szemű, szép járású leány lépegetett fölfelé, egyre fölfelé a fényben. Ebben a másik világban más nem is volt. Csak lépcső, Nannar-fény, lépegető leány, libegő, kurta pálmalevél szoknya s két nagy-nagy, kútmély szem, amelyben Nannar fénye villog.

A nap forró órái után megint az egyik világ következett. Megjelent a recsegő hangú goromba tornamester meg a halk, mosolygó tanító. Megjelent a ló, fölhangzottak a korholó szavak. Megjelent a futópályán a Gilgames futását csodáló nézők csoportja. Megjelent az oszlopcsarnok, fölhangzott a vad kurjantás, lábdobbanás, a kardok csattogása. Közbe-közbe pedig a tanító halk csobogású hangja folydogált, csillogó hullámain görgetve történelmet, hadtudományt, természeti ismereteket és színes buborékként szétpattanó bókokat.

Az este ismét egészen a másik világban telt el. Most már nemcsak lépcső s lépegető leányalak, nemcsak két mély szem, nemcsak Nannar-fény volt ebben a világban, hanem valóságos zűrzavar. Hangtalan, tapinthatatlan világomlás. Forró szavak a terasz párkányán, amelyek Gilgames izzó vágyait, lengedező utasításait, fájdalmas búcsúit s találkozásait dadogják. Tenger, hajók, arannyal borított templomok. Fekete emberek, pálmakunyhók, égbe nyúló hegyormok. Nannar sugárzása festette vörösre. Nannar suttogása járt benne, mint a szellő. És Gilgames oldalán ott állott a hajófedélzeten, ott járt lebegő járással az idegen partok csillogó kagylómezején, ott üldögélt a pálmák hűsében, ott ámuldozott az arannyal borított templomok rejtelmes szentélyében, ott járt a hegyek ormán, ott omlott lábai elé esztelen vággyal a pálmalevél kunyhóban a leány, aki minden látomás mögött vagy fölött egyre lépett, lépett a magasba nyúló lépcsőkön, a másvilági fényben.

Gilgames szíve csordultig volt örömmel, fénnyel. Csordultig sóvárgással, kínnal, csüggedéssel. Gilgames szerelmes volt.

Csak azt nem tudta, kibe.

Hogyan tudhatná meg végre, ki az a lány? Mi a neve? Hol lakik? Mit művel a palotában?

Gilgames vadászott rá. Miután éjszaka látta, éjszaka kereste. Vad sietéssel, nesztelenül suhant a templomváros folyosóin, teraszain, futott le sötétbe vesző, szökdelt föl fénybe torkolló meredek lépcsőkön, vágott át folyosókon, lépett ki az oszlopsorok közé, haladt át néma udvarokon, tekintett be hol az egyik, hol a másik isten, istennő szentélyébe, ahol vajmécses lángja libegett a szent szobor előtt, hályogosan fénylett az arany, kék tűzzel ragyogott a lápiszlazuli a keskeny ablakrésen betűző Nannar-fényben, s ahol imádságba merült papok, papnők zsolozsmáztak. Gilgames egy eltűnő, örökké a fény felé lépegető leányalakot kergetett, de nem találta sehol. Mintha fölérkezve a lépcső legfelső fokára, a leány elszállt volna Nannar hideg, izzó sugarain a végtelenségbe, Bibbuk és csillagképek közé, mint maga Istár.

Gilgames azonban minden éjszaka futott utána, kergette, kereste.

Néha már-már úgy látta, amott csap el meglibbenő kurta szoknyája a folyosó fordulója mögött, emitt lép elő egy bronzajtó torkából, s tűnik el egy másikban. Ott üldögél álmodozva egy terasz párkányán, a kőpillérhez dől, arcát a fénybe fordítja, itt suhan el mellette, ahol alig látni a sötétségben, csak szoknyája zizegését hallani, teste illatát, hűvös sugárzását érezni. Már-már meghökkent: most szembekerül vele, ránéz. S nem tudja, mit mondjon. Mert amit a másik világban elmondott neki, mind-mind semmivé, szürkévé, jelentéktelenné vált.

Kereste, kergette, űzte, figyelte, s nem találta meg.

Gilgamesünk végre egészen elcsüggedt.

Kedvetlenül rótta Ummu-tábat jeleit, hallgatta magyarázatait. Szomorú reménytelenséggel pillantott az aranyfényű Égbe, ahová a tanító mélyértelmű történetei rést nyitottak. Üresen hevert szobájában az ízetlen ebéd után. Cammogva ment lovagolni, vívni, futni és süketen hallgatta a tornamester egyre csúfondárosabb, egyre gorombább megrovásait. A futópályán mit sem törődött a bámészkodók elragadtatott kiáltásaival, füttyeivel, nevetésével, a kiszabott távolságot dühösen megfutotta, azután magába roskadt. Ummu-tábat okosan szőtt előadásait fél füllel hallgatta. Nem volt többé kíváncsi Észak hómezőin legelésző óriáselefántok görbe agyarára, hegytetőkön vándorló bozontos jakok természetére, tenger mélyén tekergő kígyók szörnyeteg erejére, gazdátlanul utazó hajók kísértetárnyára, de még az óriásszobrok varázserővel szállító ősök tetteire sem. Hallgatott, figyelt, de a szeme másutt járt. Egy örökre eltűnt, elérhetetlen, köddé-sugárrá vált leányon.

Fahéj színű arca sápadt lett. Nagy, zöld szeme még nagyobb. Finom alakja megnyúlt, megsoványodott. Ujjai, amelyek amúgy is szokatlanul vékonyaknak, hosszúknak látszottak az úszóhártya hiánya miatt, még hosszabbak, még vékonyabbak, még idegesebbek lettek. Járása fáradt, vontatott, kedvetlen. Szíve olykor lustán vert, mint a forró napfényben elernyedt tenger gyönge hullámzása, néha meg vadul csapkodott, mintha vihar verné.

Egy este a herélt ismét jelentette, hogy a papnő bebocsátást kér.

Gilgames intett.

Most megismétlődött a kép, amit Gilgames sohasem felejtett el. A papnő leborult előtte, kerek csípője, karcsú dereka ártatlanul, paráznán feküdt Gilgames lába előtt, apró pikkelyekkel borított válla, karja illatos kenőcsöktől fénylett, elomló fekete hajában, mint kagylók ölén, ragyogtak a gyöngyök. Éppen olyan szép volt, éppen olyan odaadó, kihívó és ártatlan, mint először. Gilgamesünk hosszan nézte. Meghatottan gondolt az erdei tisztásra, a pálmakunyhóra, a majmokra, a gyermekekre, a tornácon nyakéket fűzögető kislányra.

De amikor a papnő tapsolva ült a mirszu mellé, s finom ujjaival az ő szájába is akart tömni belőle, amikor a sört ugyanabból a pohárból itatta, amikor megkérdezte, táncoljon-e, amikor halkan énekelt, majd cédrusfának nevezte Gilgamest, az ifjú szívből elröppent a vágy, kialudt benne a kíváncsiság. Hiszen ez a névtelen nő mindent ugyanúgy tesz, mint először... Minden mozdulata ugyanaz. Ugyanaz a szeme, a haja, az ékszerek cicomája, ugyanaz a mosolya, ugyanaz a mámoros, kihívó a tekintete, ugyanaz ártatlanul komor arca is...

- Beszélgess velem - kérte szomorúan.

A papnő lefeküdt. Gilgames ölébe nyugtatta gyermeki fejét. Ugyanúgy, mint először. És mesélt. A hegyekről, a tisztásról, a tóról, a kunyhóról, az apákról és testvérekről, a majmokról és madarakról... Ugyanúgy, mint először. De a kis szoba falai most nem tágultak a Világ Gátjáig, nem támadt erdő, zöld vizű tó, nem susogtak a lombok, nem libegtek kék lepkék, nem rikácsoltak, füttyögtek, csicseregtek madarak, a kisleány a tornácon nem fűzött nyakéket, s nem tudott a kotnyeles majom mancsára verni.

Gilgames hallgatta a csicsergő asszonyhangot, a kis dalt a virágról, de a varázslat nem sikerült. Szobában ült, a vajmécsre bámult, ölében egy leányfejet nyugtatott, ujjai a gyöngyfüzérek között babráltak, füle szavakat hallott... Igen, itt volt a szobában, varázslatnak nyoma sem volt körülötte. Istár ezúttal nem üzent.

Végül a papnő elszomorodott. Hallgatott. Később vontatottan fölkelt, az asztalkához telepedett, elővette kagylóhéj fésűjét s fésülködni kezdett. Fekete hajsátora alól hol bizakodó, hol haragos pillantást vetett az ágyán heverő Gilgamesre. Az ifjú szívét azonban kagylóhéj zárta szorosan. Félig behunyt szemhéja alól hidegen nézte a fésülködő asszonyt. Ugyanúgy fésülködött, ugyanúgy tartogatta ölében a gyöngyöket, mint először. Gilgames sajnálta és gyűlölte. Sajnálta, mert nem tudott adni, de elfogadni sem tudott semmit. És gyűlölte, mert sajnálta.

Alig várta, hogy elmenjen. A kis papnő szomorúan búcsúzott. „Beteg vagy, Gilgames? - kérdezte megállva előtte, s félrebillent arccal hosszan elnézte őt. - Megmérgezte valaki a szívedet? No, élj boldogul... Én nem tudlak meggyógyítani. Ha nagyon-nagyon beteg leszel, és már nem tudod elviselni tovább, vagy ha meggyógyultál, üzenj.” - És elment. Gilgames föllélegzett, amikor az ajtó becsukódott utána.

Már mindenről lemondott, s kezdett magához térni csüggedtségéből, amikor egy este, a teraszra ballagtában, halk, finom, ezüstös énekszót hallott. Megállt, fülelt. A női hang a Nagy Misztérium egyik ujjongó dalát énekelte, azt, amelyikben az asszonyok örvendeznek Dumuzi föltámadásán, s hálát adnak Inninninek - Istárnak, Esharának - a daliás hős föltámadásáért. Úgy csengett, csattogott, trillázott, szárnyalt a hang, mint a hajnali madárcsicsergés.

Gilgames szíven ütve itta, nyelte a sugárzó, lengedező hangot. Ki énekel? Már tudta. De hol? Ezt kellett megtudnia. Ha megtalálja, többé el sem ereszti.

Futni kezdett a hang irányában.

Sötét, hosszú folyosón szaladt, az itt-ott elhelyezett pislákoló vajmécsesek alig világították meg tenyérnyi folton a falakat, a magas mennyezetig föl sem hatoltak. De Gilgames ismerte az épület minden zegét-zugát, a kanyargó, elágazó labirintus minden fordulóját. A hangot balról hallotta, úgy gondolta hát, ha átvág egy rövidebb, összekötő folyosón, rábukkan az éneklőre. Balra fordult. Fürgén futott, kezét kinyújtotta, mintha meg akarná fogni a megfoghatatlan hangot. Egy szélesebb folyosóra jutott. Megállt. A csengő, csattogó ének most előtte hangzott, de mintha távolodott volna. Gilgames biztos lépésekkel suhant előre. Keresztfolyosóba érkezett, fülelt. A tiszta hang most jobbról csengett. Jobbra indult, izgalma egyre nőtt. Így kergeti a vadász az óvatos, vágyva vágyott lantmadarat, hogy végre magasan, a páfránylombok között megpillantva óvatosan ráemelje fúvócsövét, s láthatatlanul suhanó nyilát felé röpítse.

De az üldözött lantmadár sehol sem volt.

Gilgames szívét most már bosszúság, majd harag töltötte el. Hát nem tudja megtalálni? Talán nincs is, talán csak egy testetlen hang játszik vele? Az csalogatja folyosóról folyosóra, fordulóról fordulóra, egy hangból alkotott leányalak? Az, akit először és egyetlenegyszer látott, csak test volt. Fürtös fej, kútmély szem, libbenő szoknya, gömbölyded, gyermekes lábszár, ringó mozgás, fényben fürdő kerek arc. Hangja nem volt. Ez meg csak hang, semmi más.

Meg kell találnia a hangot, hogy megtalálja a testet is.

Most elnémult. Gilgames megállt, feszült idegekkel, fülét hegyezve figyelt. Süket csend. Az óriási épülettömb vaskos mozdulatlanságban, rezzenés nélkül emelkedett körülötte, fölötte-alatta a téglák és kockakövek szörnyű súllyal zárkóztak egymáshoz. S a kőtömegeket át- meg átfúró folyosók s lépcsők zegzugain egy egér motozása sem neszezett.

A templomvárosban minden lélek aludt, mint a cserépfazekakban kuporgó, mély vermekbe falazott halottak.

Gilgames elcsüggedt. Elhatározta, hogy visszatér szobájába.

De ekkor egészen közel, szinte kézzel elérhetően, megint felcsendült az ujjongó dal. Gilgamesünk új szenvedélyre gyulladva megindult ismét.

Egy hatalmas csarnokban kétfelé is vezetett lépcső. A hang fölülről, nem nagyon magasról csattogott. Úgy sejtette, balról. Kettesével kapva a lépcsőfokokat, Gilgames vadul törtetett fölfelé. Kisebb teraszra jutott. A teraszon nem volt senki.

Körülnézett, gyorsan megfordult, lerohant a lépcsőn. Most jobbra indult, hármasával kapva a lépcsőfokokat. Széles folyosóba szökkent, a dal előtte hangzott. Teljes erejéből futott feléje. Ha egy álmosan bóbiskoló őrbe botlott volna, lándzsahegyre szúrta volna a fölriadó katona, olyan eszeveszetten viselkedett. Valóban tolvaj volt. El akart lopni egy hangot.

A hang ekkor mögötte énekelt.

Gilgames verejtékező homlokát tenyerébe szorítva megtorpant. Mi ez? - töprengett. - Tán csak nem vették eszét az istenek? Most valóban úgy érezte, mintha megőrült volna. Mindez csak álom. Talán nem is hall semmit, csak a lelke mélyén dalol valaki, s ő azt az ősi, megfoghatatlan hangot hallja maga körül, azt kergeti tébolyodottan. Istár hangját. De hátha meghallaná? Lélegzetét visszafojtotta, szemét behunyta. A hang énekelt. De nem benne, hanem fölötte.

Leült egy kiszögellő párkányra, kezébe temette arcát, bódult fejét jobbra-balra ringatta, könnyezett. Tehetetlenségében sírt? Vagy félelmében? Kielégítetlen vágy kínozta, vagy a kudarc? De a hang egy pillanatra sem hallgatott el, folytonosan ugyanarról a helyről, felülről csengett, gyengéden, ujjongón, mint a láthatatlan, fényes tollú lantmadár éneke a páfrányok sötétjében.

Mindegy, az már bizonyos, hogy a hang kívülről s nem belülről hangzik. Valaki csakugyan jár, s merengve énekel az alvó kövek között. Akár valóságos nő, akár csak egy lélek, de itt van valahol, s meg lehet, meg kell találnia.

Újból talpra szökött, s most már nyugodtabban, ravaszabbul, figyelmesebben indult a bujdosó ének felé. Macskalépésekkel lopakodott föl egy keskeny, igen meredek lépcsőn, oldalt vágott egy folyosón, másik, szélesebb lépcsőhöz ért. Itt ölnyi kéribbuk őrködtek a homályban. Mozdulatlan kőarcuk rejtelmesen bámult Gilgamesre. Ezt kérdezte a két sima, komoly, kissé gúnyos arc: hová mégy, Gilgames? Mit keresel? Miért üldözöl egy hangot?

Gilgames némi szorongással pillantott a szárnyas óriásokra, de tovább osont.

A Dumuzit üdvözlő, Istárt dicsőítő ének újrakezdődött. S bár nem énekelt teljes erővel a láthatatlan leány, mégis áthatolt a falakon, végigsuhant a folyosókon, tiszta illatként szállt a lépcsők torkolatán, s úgy áthatotta az egész épületet, mint az édes, magasztos tömjénfüst.

A fáradhatatlan vadász most megint a teraszra jutott, de megint nem látott semmit. Nannar vörös fénye ferdén tűzött a nyugati égről a terasz párkányára, hosszú, fekete kockát vetett a sima aszfaltra, egy-egy zömök pillér, mint a félig izzó vas: egyik oldala vörös, a másik fémfekete. Gilgames lassan körüljárta a párkányt, letekintett a tátongó mélybe. Az éjszaka hangjai brekegve, ordítva, vonítva, ugatva, füttyögetve, csirregve, susogva kavarogtak elő az elhagyatott tájból, elnyomták az ezüstös énekhangot. De azért tisztán hallatszott mégis, csakhogy most alulról.

Ez maga Istár - gondolta megdöbbenve az ifjú. - Ő énekel, ő csalogat, ő játszik velem. Istár, az édes, a kegyetlen, a szép hangú.

Lerohant a lépcsőn. Majd a nyakát szegte, úgy dübörgött alá a sötétségbe. És csakugyan, az édes, tiszta, szárnyaló istári hangot most erősebben hallotta. Úgy zengett, mintha a templom valamelyik szentélyében énekelt volna.

Úgy van! A templom valamelyik szentélyében. Onnét száll, azért járja be oly megfoghatatlanul az épületet, mert szent ez a hang, misztikus elragadtatottságában énekli valaki.

Hamar Inninni szentélyébe!

Gilgames ismerte az odavezető legrövidebb utat. Zegzugos folyosókon sietett, lépcsőkön ugrált lefelé, s egyszer csak ott járt a szentély előtt elterülő magas udvaron. Az udvart övező oszlopcsarnok zömök pillérei, mint hosszú verssorok zengtek a fényben. Vörös világosság sugárzott a szürke kövezeten, az oszlopok mögött feketeség tátongott. Gilgames fölszaladt a magas bronzkapuhoz, lassan, áhítatosan belépett.

Sűrű, vörös fényű homály fogadta. A hatalmas szentély mélyén szinte fenyegetően tornyosult Inninni karcsú, mezítelen, bagolylábú szobra. Aranyabronccsal övezett homloka sugárzott a vajmécses meg Nannar ráhulló fényében. Duzzadó, sima emlői keményen előremeredtek. Kitárt kezében egy-egy mérleg csüngött, lábánál egy-egy bölcs bagoly álldogált.

A titokzatos csendben csak a Nannar-fény zengett, csak a vajmécses apró lángja csipogott, de ezt nem lehetett hallani.

Gilgames letérdelt Inninni előtt, majd lábujjhegyen bejárta a szentélyt. Megkerülte az aranyos oszlopokat, betekintett a sötét oldalfülkébe, átlépkedett az előkelőségek itthagyott imadeszkáin. Mezítelen lába áhítatosan érintette a hideg kőkockákat. Vigyázva járt, nehogy megzavarja a szentélyben lebegő isteni erők békéjét.

És íme, a szentélyben sem volt senki.

Az ének most kívülről, nagyon távolról hallatszott. Gilgames biztosan tudta, hogy valamelyik teraszról.

Ismét leborult az istennő előtt, majd kilépkedett a templomból. Megállt a bronzajtónál a legfelső lépcsőfokon. Nagyon erősen, nagyon nyugodtan, nagyon hidegen figyelt. Csakugyan, egy magas, Nannar sütötte teraszról csurgott alá az ének. Egyszer elhallgatott, Gilgames azt hitte, vége, de újból felhangzott megint. Ugyanaz a misztikus dal, ugyanaz a forró, fojtott ujjongás, ugyanaz a csattogó csicsergés, magasra emelkedő ezüstös, légies szólam.

Már fáradt volt, nem is a teste, hanem a lelke fáradt el a hasztalan üldözésben. Csakhogy hiába mondogatta magának: hasztalan! Akarata ellenére elindult, átvágott az udvaron, fölment a lépcsőn s újrakezdte a bolyongást folyosón, lépcsőn, folyosón, lépcsőn - elölről. Már nem is gondolkozott. Nem találgatott, nem fondorkodott, merre jutna hamarább a hanghoz. Rábízta magát tehetetlenül, hagyta, hogy az énekszó láthatatlan, eltéphetetlen ezüstszála vezesse kőlabirintusban, sötétben, vajmécsesek imbolygó árnyai között egyre följebb, följebb, a legmagasabb tetőterasz felé. Miért hallotta a hangot a szentélyből, ha a teraszon énekelnek? Miért nem hallotta, amikor az egyik teraszon állt és figyelt? Miért bolyongott, hol előtte, hol mögötte a folyosókon? Miért hallatszott fölülről, ha fölfelé ment egy lépcsőn s miért alulról, ha fölért? Ámde ezek a kérdések olyan vérszegények, olyan gyöngék, pipiskedők, ványadtak és szánalmasak voltak, hogy Gilgames figyelemre sem méltatta őket. Haladt vakon, de annál inkább hallón a Hang felé.

Ne nézzük a homokórát, ne számolgassuk, hány kettősórán át tartott Gilgamesünk bódult bolyongása a Dumuzi föltámadását és Inninni jóságát dicsőítő hang felé. Két kettősóra volt? Háromszor fordították meg a virrasztók a homokóra kelyhét? Tíz volt, száz vagy ezer? Évek múltak el közben vagy évszázadok? Gilgames nem tudta maga sem. Tény, hogy amíg öntudatlan lába vitte, nemcsak folyosókon, lépcsőkön, csarnokokon, udvaron, teraszokon haladt át, hanem éveken és korszakokon is. Fölújult benne az anyai ház, az otthoni tömjénfüst, föltámadtak a hajdani sárkányok és repülőgyíkok, elsurrantak az örökre eltávozó kis hajók, megcsobbantak a tiszta víz csillogó hullámai, fölmeredt a tengernek szegülő hatalmas gát, fölvillant a végtelen tenger, kavargott az utcák sürgő-forgó népe, föltárult a bazár boltsora, előkúsztak a magányos órák árnyai, fölfájtak a csúfolódások, sérelmek, fölringtak az óceánra induló hajók, kigyúltak Istár üzenetei, elő-elővillództak a rég feledésbe merült álmok, föltünedeztek a bókoló páfrányerdők, megcsillantak a kókuszpálmákon hintázó érett gyümölcsök, megrendültek a paloták, elő-előszivárgott Nannar hívogató susogása a vöröslő magasságból... Gilgames csak ment, ment a hang irányába, mert mindenáron, mindenképpen meg kellett találnia, egyesítenie kellett a lépcsőn lépegető leányalakkal... Meg kellett nyugodnia, ha belehal is.

Gilgamesünk konok ifjú volt. Láttuk már őt, amint makacsul kísérletezett egy tengerjáró hajó hágcsójánál. Láttuk, amint Istár elől szökve egy részeg találkozást akart megismételni. Láttuk, mily szívósan kergette az ékjelekben bujdosó ősi alakzatokat s az alakzatok szövevényének varázslatos titkait. Láttuk, mily keményen vívott a tornamesterrel, hogy tartotta magát a rúgó-harapó lovon, miképpen futott. Láttuk Gilgamesünket abban a félelmetes órában is, amikor a szilárd föld megingott, tántorogtak az ezeréves épületek, s egerek módjára futkostak a rémült emberek. Láttuk, mily konokul kereste a leányt éjszakáról éjszakára, s mily kagylóhéjkeménységgel zárkózott be a művészetét tökéletesen tudó papnő örömei előtt. Gilgames konok volt, mint egy ugyanarra a kőre zuhogó kőbalta.

Ment, ment vakon, de annál inkább hallón a csengő hang irányába. Meg kellett találnia, hogy egyesíthesse a lépcsőn lépegető leányalak testével.

Egyszer azután elérte.

Azon a teraszon ült a leány, ahol Gilgames nem is sejtette. Félreeső, igen magasan fekvő terasz volt, nem jártak rajta, mert szélirányban feküdt.

Amikor Gilgames egy lépcsőn, amin eddig sosem járt, föllépett a teraszra, Nannar fényében sötét alakot látott. A párkányon ült, arcát a vörös fény felé fordította, szemét behunyta. Mezítelen karja a kőpárkányra feszült. Dereka elfordulva megnyúlt, s karcsúbbnak látszott, mint a lépcsőn. Lába árnyékban fürdött, mint valami fekete hullámörvényben. Nem is látszott, csupán kerek térde csillogott.

Nehéz elmondani, mit érzett Gilgames ebben a sorsdöntő pillanatban. Talán semmit. Talán annyit csupán, hogy: végre. Talán minden évet és korszakot, minden lepergett, haszontalanul elmúlt kettősórát egyszerre. Elégedjünk meg annyival, hogy Gilgamesünk kőbe gyökerezett lábbal állott a lépcső legfelső, még sötétbe vesző fokán, a leányra bámult, füle mohón ittaszívta a csodálatos éneket. De mi is volt csodálatosabb ebben a Nannar-fényes pillanatban? Az-e, hogy megtalálta, akit keresett, az-e, hogy valóságos emberi alakjában ült ott a párkányon, s arcát a fény felé fordítva, hunyt szemmel énekelt? Az-e, hogy nem volt testetlen lény, szellem, megfoghatatlan hang? Vagy, hogy csakugyan azé volt a hang is, akié a test annak idején a kőlépcsőn?

No, Gilgames! Most menj oda szépen, mondd el, hogy futottál utána folyosókon, lépcsőkön le-föl, hogy kerested templomban és teraszon. Mondd, mit kívánsz. Mondj el mindent, amit elmondtál már szobád magányában, éjszakai merengésen, vívócsarnokban, lovaglómezőn és

futópályán. Mondd csak, mondd, amit elmondtál már a papnőcskét hallgatva, sört iddogálva. Nevelőapád asztalánál. Tanítód mellett, míg ékeket róttál. Sőt még álmodban is, amikor messze szállt lelked bejárta a világot, ahová nem tudtál megszökni!

De Gilgames csak állt, nézte és hallgatta az éneklő leányt. Talán évszázadokig nézte, hallgatta volna, ha a leány, minthogy jobban számon tartotta a kettősórákat, s nem haladt át pillanatok alatt éveken és korszakokon, abba nem hagyja az éneklést, merőn a lépcső felé nem néz, s kíváncsian föl nem kiált:

- Van ott valaki?

Ekkor Gilgames némileg remegő térddel előlépett a világosságba.

- Ki az? - kérdezte a leány olyan hangon, mint aki úgyis tudja, hogy ki.

Erre Gilgames elébe járult, összetett tenyerét homlokához értette, s mélyen meghajolt.

- Gilgames vagyok, Atra-Hasis örökbe fogadott fia. Itt lakom a királyi palotában - hebegte.

Most a leány gyermekes, kíváncsi tekintettel nézte Gilgamesünket. Ívelt ajka körül mintha egy kis gúny játszadozott volna.

- Te jársz utánam, mintha el akarnál fogni?

S miután Gilgames csak a fejét hajtotta le, folytatta:

- Miért?

Most, most kellett volna megmondania. De Gilgames torka elszorult. Hallgatott. Meddőnek érzett minden szót. Miért beszéljen? Mit mondjon? Hát nem ismeri-e kezdettől fogva, nincs-e teli vele szíve-lelke, minden porcikája? Nem együtt töltik-e hosszú idők óta az éjszakákat és nappalokat, nem állott-e mellette a hajón, mikor óceánra szállt, pálmás partokon nem csikorgott-e kicsiny lába alatt a kagylóréteg, nem állt-e a hegyek ormán, nem lépdelt-e vele arannyal borított templomok néma szentélyében? Nem borult-e elé odaadóan egy pálmalevél kunyhóban, nem volt-e az övé egyszer, tízszer, számtalanszor? Erről igazán nem kellene szólni. Csak át kellene karolni csillogó vállát, ajkára tenni ajakát s elmerülni a boldogságban, Istár mámorában.

Jaj, de Gilgames nem gondolta meg, hogy a leányka erről mit sem tud.

Nyilván ez okozta a találkozás első perceinek meddőségét.

Mint hasonló helyzetben mindig, ezúttal is a nő volt a bátrabb. Gyors, lelkendező szóval elmondta, hogy neve Héa, azaz: Tücsök, egyik apja tanító, a másik a templom énekese. Ő éppen most a másiknál lakik, mert anyja a tanítót faképnél hagyta. Ezért lakik ez idő szerint a Szent Városban. Elmondta továbbá, hogy van még két bátyja meg egy nénje is, azok, mint nagyobbak, a tanító apánál maradtak. Beszélt Héa magamagáról is. Sőt tulajdonképpen csak magáról beszélt. Még nem avatták, de a tavaszi nagy Inninni-búcsú alkalmával átesik ezen a döntő eseményen, s azután szabadon rendelkezik magával. Most éppen a Nagy Misztérium énekeit tanulja, különösen tetszik neki Dumuzi föltámadása és Inninni dicsőítő éneke. De hát nem csodálatos ez?

Megköszörülte a torkát, s mint a vadgalamb, begyét kissé kidüllesztve, fejét fölszegve, énekelni kezdett.

Gilgames elébe ült a párkány árnyékába, feltekintett a fényben fürdő leány elragadtatott arcába, úgy hallgatta az éneket. A hangok gyöngyözve, szétpattanva, elúszva, csillogón folytak szép formájú, duzzadt szájáról. Apró fogai kicsillantak a Nannar-fényben. Kerek arca sugarakban

fürdött. Haja lobogott az éjszakai szélben. Ilyen szépet Gilgames még sohasem látott, de nem is képzelt.

Miközben az éneket hallgatta, egyre azon járt az esze, hogy Héát tavasszal avatják, azután teljes jogú nő lesz, ahhoz mehet feleségül, akihez akar. Héa, Héa... Milyen szép név! Mint valami ujjongó kiáltás, ami tánc közben fakad a mámoros nők ajkán. Héa... Olyan, mint mikor fogócskában elfogják a menekülőt s kacagva, diadalmasan fölrikolt az üldöző... Héa!

- Mit suttogsz egyre magadban, ó, Gilgames? - kérdezte hirtelen a leány.

A kérdés úgy meglepte Gilgamest, mintha valamin rajtakapták volna. Gyanútlanul ismételgette a gyönyörű nevet, hiszen a leány égnek fordított arccal énekelt, és teljesen elmerült Dumuzi feltámadásának ujjongó örömében.

- A nevedet... a nevedet mondogatom, Héa - rebegte szégyenlősen.

- És most miért nem mondod? - csapott le kacéran a leány.

- Hiszen mondom: Héa, Héa, Héa... - válaszolta Gilgames szinte reszketve. Olyan érzést keltett benne ez a hangosan kimondott név, mintha a leány ajkára tapadt volna, mintha megsimogatta volna feszülő mellét, fölfedte volna a kurta kis szoknya remegő titkait.

- Még, még - sürgette a leány hunyt szemmel. - Mondd még!

- Héa, Héa, Héa, Héa...

A leányka hosszan, kutatva ránézett.

- Ki vagy te, Gilgames, hogy így mondod a nevemet? - szólt kissé rekedtes hangon. - Miért nem beszélsz magadról?

- Hát beszéljek? Beszéljek?... Csakhogy nagyon nehezemre esik.

- Majd nem nézek oda - nevetett csiklandósan a leány. S nyomban behunyta kútmély szemét, de arcát azért rejtelmes mosollyal fordította Nannar felé.

Hát jó. Gilgames akadozva, dadogva, szégyenkezve beszélni kezdett. Rögtön ott vágott bele, hogy egyszer, még kisfiú korában, ellopott egy csónakot, egy tengerjáró hajóhoz evezett, s föl akart rá osonni, hogy idegen országokba hajózzék. Most mellőzte a kísérlet végét: a ladik után nyomakodó halászt, az ütlegeket és káromkodásokat, a partra való silány visszacipeltetést, valamint a fenekébe kapott goromba útbaigazítást. Hanem azzal folytatta, hogy mindig távoli országokba vágyott, látni szeretné idegen földek pálmás partjait, fekete embereit, az égbe nyúló fehér hegyormokat, a földig arannyal burkolt templomokat, a kunyhókat meg a kagylómezőket, az idegen kikötők sürgés-forgását... s így tovább. Mindezt úgy mondta Gilgames, hogy Héa a legcsekélyebb megerőltetés nélkül nyomban láthatta is az idegen pálmás partokat, a fekete embereket, a földig arannyal burkolt hatalmas templomokat, a csillogó kagylómezőket, az égbe nyúló fehér hegyormot, a sohasem látott kikötők sürgő-forgó életét. Emellett még láthatta az óceánjáró háromsor-evezős hajó hatalmas testét, fedélzetét is, a rohangáló mezítelen tengerészeket, a felügyelő gongütéseire csapó hosszú evezők sorait, hallhatta a kötélzeten hárfázó szél búgását, a tenger harsogását, a tajték ütemes fecsegését, a sirályok rikoltását. Gilgames időnként föl-fölnézett a hunyt szemmel merengő leány mosolygó arcára és hitte, hogy Héa valóban látja, hallja, amit mond neki.

Tücsök hirtelen talpra szökött. Kihúzta a derekát, lesimította zizegő pálmalevél szoknyáját, s halkan fölkiáltott:

- De most már megyek, Gilgames!

- Ne még, ne még - rimánkodott az ifjú. - Hiszen csak most akartam elmondani a legszebbet! Azt, hogy akárhol jártam-keltem...

- Tulajdonképpen ki a te apád-anyád, hogy ilyen furcsa vagy... ilyen...

Nem mondta ki, amit gondolt.

- Anyám papnő Lugalbanda és Ninszun szentélyében Erech városa mellett. Apám... nem tudom, ki. Azt mondják, Nannar gyermeke vagyok. De én nem tudom. Nem tehetek róla, de... - Elakadt, maga elé nézett. - Én meg Nannar... Nevelőapám, Atra-Hasis, azt mondja, két-harmad részben isten vagyok, egyharmad részben ember, de én... Jobban szerettem volna, ha egészen ember lennék. Mert amikor idegen földön járok, oldalamon...

- Kétharmad részben isten, egyharmad részben ember! Nahát! - nevetett messze csengő hangon a leány. - Hallottál már ilyet? Milyen mulatságos! És mit érzel abból, hogy kétharmad részben isten vagy? Ez nagyon jó lehet.

- Nem, nem jó, egy csöppet sem jó. Nem mulatságos. Csak annyit tudok, hogy mindenki olyan ellenségesen bánik velem... idegenkedik tőlem... Hazugnak nevez... És csúfol is...

Gilgames szenvedett. Életének minden kínzó, megalázó, gyötrelmes pillanata eszébe jutott. Ó, mit nem adott volna, ha elpanaszolhatja szenvedéseit. Ha ez a leány, a széphangú Héa, meg-hallgatta volna. Ha fejére tette volna simogató kezét, lehajolt volna hozzá, s így szólt volna gyengéd, majdnem anyai hangon:

- Szegény Gilgames. Megértelek és sajnállak. Szomorú lehet kétharmad részben istennek lenni. Én nem csúfollak. Én szeretlek.

De a leányka nem szólt semmit. Nevetgélt, rá-rápillantott oldalvást, mint a madár, majd meg elnézett a távolba. Türelmetlenül simogatta pálmalevél szoknyáját.

- Most elmegyek - mondta határozottan. - Nagyon mulatságos ifjú vagy, ó, Gilgames. Ha akarod, holnap megint találkozhatsz velem itt, a teraszon. Hallgathatod az énekemet. Aztán mesélhetsz is azokról a távoli országokról, ahová szeretnél elutazni. Mondd, Gilgames - kérdezte hirtelen, mintha váratlan gondolat ötlött volna eszébe. - Milyen szép nyakláncod van! Lazúrkő?

Az ifjú boldogan mutatta meg a nyakláncot.

- Igen-igen régi. Anyámtól kaptam. Minden szeme más. Nagyon szeretem.

- Gyönyörű, gyönyörű... - suttogta Héa. Álmatagon simogatta apró ujjaival a nyakék remekbe metszett és csiszolt szemecskéit. Hol a kék köveket, hol Nannar erős fényű korongját nézte. - Ilyen szépet még nem is láttam. Hány éves lehet?

- Néhány ezer, azt hiszem. Tetszik?

- Nagyon. Ó, nagyon. Nagyon... - suttogta lázasan.

- Megengednéd, hogy fölpróbáljam?

Gilgames harangozó szívvel csatolta le a nyakéket, s a leány kezének meleg fészkébe ejtette.

- Most mintha kis kék madártojások volnának - suttogta révülten. - Sohasemvolt madár tojásai. Tartogasd egy kicsit a kezedben, talán kikelnek.

- Hogy elröpüljenek? - kacagott Héa.

A nyakába csatolta, leszegett állal nézegette, hogy csillog apró pikkelyű, sima mellén. Körül-körültapogatta remegő ujjaival. Jobbra-balra forgatta a fejét. Átszellemülten mosolygott.

- Szép vagyok? Illik?

Szép volt-e? Kondor fekete hajához, sötét szeméhez, pirosbarna kerek arcához, dombos, sima melléhez, gömbölyű nyakához? Istenem, Gilgamesünk ebben az elragadtatott pillanatban szeretett volna leborulni a Nannar-fényben álló leány előtt, úgy nézni föl a nyaklánc ragyogó kristályaival díszített képre. Vörös fényben izzottak a kék kövek. Vörös fényben izzott Héa sötét szeme. Vörös fény parázslott fekete fürtjei között.

- Add nekem... add nekem, Gilgames - suttogta önkívületben. - Ha egy kicsit... igen... ha egy kicsit... Nézd, én ezt a nyakakét... - összevissza beszélt, remegő ajka alig formálta meg a sebtében kapkodott szavakat. - Én ezt a nyakéket, ezeket a köveket... Tudod, ma láttalak először és szeretném, ha mindig emlékeznék...

- Neked adom - jelentette ki Gilgames, mint egy törvényt.

- Ó, jaj, ó, ó, de gyönyörű, de csodálatos... Igazán? - kiáltotta megint messze csengő hangon Héa. Sötét arca kipirult, mintha Nannar az ereibe csurgatta volna vérforraló sugarait. - Édes Gilgames, te különös ifjú... te valóban kétharmad részben isten vagy!

Gilgamesünk vállára tette meleg, párnás kezét, hosszan a szemébe nézett, majd megfordult, s könnyű, libbenő futással áttáncolt a terasz fényben fürdő négyszögén.

- Holnap, Gilgames, holnap! - kiáltott vissza a lépcsőről. - És köszönöm!

Lebukott a sötétbe, mint egy jelenés. Mint Istár, amikor az Alvilágba szállt. Gilgames megistenülve bámult utána.

Most hát Gilgamesünk boldog volt. Vígan, könnyen rótta a jeleket, rajongva hallgatta Ummutábat lelkes magyarázatait, madárként ülte meg a paripát, hősként csattogtatta kardját a tornamesterével, sasként vijjogott, bölényként dobbantott, nyíl módjára szállott a futópályán, kíváncsian figyelte a finom mosolyú tanító előadásait, vígan rohant magányos szobájába, s kéjjel vetette magát a faragott ágyon. Gilgamesünk most nagy volt, dicső, győztes, gazdag volt... miután nemcsak képzeletbeli utazásairól beszélhetett a titokzatos bújócskázó leánnyal, de még adhatott is neki valamit. Anyjától kapott több ezer éves, drága művű nyakéket. Valahányszor a nyakához nyúlt, s érezte, hogy megszokott dísze hiányzik, boldog remegés fogta el. Révülten mosolygott, mert látta a leányt Nannar fényében a nyakékkel, hallotta elragadtatott sikolyait s hálás köszönetét a sötétbe vesző lépcsőkről. Gilgamesünk boldog volt - elvettek tőle valamit!

Másnap este már jókor járt-kelt a teraszon. Samas, a hős, még alig bukott alá a tengerbe, a hűvös esti szél alig szárnyalt még végig erdők illatával terhesen a város fölött, az égen alig hunyorgott még Dilbat, Istár zöld fényű csillaga, Gilgamesünk már ott rója a kockaköveket nyugtalanul, kemény lépésekkel, mint aki végső leszámolásra készül. Hősök várják így halálos ellenfelüket, kifent bronzkarddal a kezükben, elszántsággal a szívükben. Vagy szerelmesek, ölelésre-csókolásra készen. Olykor-olykor megállt a terasz párkányánál, lenézett az éjszakára készülő város zegzugos utcáira. Hallgatta a bástyaőrök dobolását, a harsányan elkiáltott kettősóra számát. Végül elmúlt a nappali zaj, s feltámadtak az éjszaka rejtelmes hangjai. A füttyök, a bőgések, a pittyegések, a halál vérfagyasztó ordításai, a szeretkezés kurrogása.

Nannar fényleni, zengeni kezdett az Égen.

Gilgames figyelt: nem hall-e énekszót?

Nem hallott.

Nem hall-e nesztelenül surranó lépéseket? Két gömbölyded, könnyű, mezítelen láb surranását a fényben égő köveken?

Semmit sem hallott.

Újból járkálni kezdett. Az elszánt hős szorongó gyermekké törpült. Azután megint a párkányra ült. Megfürdette arcát a fényben, fülét az éjszaka hangjaiban, orrát az illatokban és zamatokban, egész testét a hűvös sugarakban.

De a teraszon nem jelent meg senki.

- Ha megkerülöm a párkányt és jobb lábbal érek vissza a pillérhez, akkor jön - gondolta Gilgamesünk, s nagy önuralommal lépdelte körül a teraszt a párkány mentén. Jobb lábbal lépett a pillérhez, gyorsan megfordult, s a lépcsőtorokra meredt. Nem bukkant föl a mélyből senki.

Aprózzuk meg a szót? Részletezzük, mint látta, hallotta Gilgames, hogy Héa jön, s mint fordult meg időnként, hogy tetten érje a vágyva vágyott alakot, amint a sötét lépcsőtorokból Nannar fényébe lép? Miként peregtek a meddő kettősórák, mint haladt az Égi Gyík kiszabott vándorútján, mint vonultak el a táj fölött a felhők, mint hangzott föl az erdőségben a fácánok kukorékolása?

Ha most kimondjuk, hogy Gilgamesünk hiába várakozott, senki sem fog meglepődni. Mint ahogy Gilgames meglepődött, amikor meg kellett értenie, hogy Héa nem jön.

Az ifjú hős összeroppant. Belefáradva a hasztalan keringésbe, a kockakövek számlálgatásába, a föltevésekbe, hogy a várt leány megérkezik, ha jobb vagy bal lábbal lép bizonyos helyekre, a hideg sugarak alattomos izzásába, a nem hallható hangokba, amelyeket Nannar sugdosott, a kérdésekbe, amikre nem kapott választ, Gilgames leült a pillér mellé, ahol tegnap éjszaka szépe üldögélt. Szívét keserű csalódás, mély megalázottság emésztette.

Itt ülök most, ó, Héa - mondta magában jajongva -, ahol te ültél. Mennyit kerestelek, hogy lássalak! Mennyit űztelek, hogy megtaláljalak! Miért hívtál ide, ha most elhagysz? Ó, itt ülök egyedül, vágyódom utánad s menekülni szeretnék előled. Tele a szívem énekeddel, számon érzem csókodat, noha nem csókoltál, karjaimba foglak, noha távol vagy tőlem. Minden porcikám a te édességeddel telt meg, noha nem ízleltem édességedet. Miért aláztál meg? Nyakadba csatoltad nyakékemet, s nem jöttél. Megkérdezted, hová fogok hajózni, s nem jöttél. Milyen hitvány, megvetendő, csúf szörnyeteg vagyok én, hogy kinevetsz, s nem jössz el hozzám! Undorodom magamtól, iszonyodom hosszú ujjaimtól, csupasz testemtől, zöld szememtől. Legjobb lenne leugornom a mélységbe, ha te is utálatosnak tartasz... Ó, de nem lehet, hiszen szép vagy, bájos vagy, okos vagy, szeretet lakik benned irántam és megértés, te tudod, hiszen kérdeztél, hogy milyen nehéz kétharmad részben istennek s csak egyharmad részben embernek lenni! Miért nem jöttél hát? Beteg vagy? Hirtelen elutaztál? Nem ereszt anyád, a vén szipirtyó? Apád, a repedt hangú énekes? Van valakid már, egy nyomorult, gyáva, keshedt, ostoba, úszóhártyás, pikkelyes fickó? De ki állhat meg előttem, Gilgames előtt, aki kétharmad részben isten vagyok s csak egyharmad részben ember? Ha megtalálom őt, szétverem a képét puszta ököllel, összetaposom, mint egy bogarat, s leköpdösöm. Ó, jaj, neked is vannak úszóhártyáid, Héa, bár egészen finomak és kicsinyek, te is pikkelyes vagy, szépséges Héa, én kicsi egyetlenem, noha egészen aprók, simák és csillogók, s te fekete szemű vagy, bár úgy csillog szemed mélyén Nannar, mint a kútban... Nem is néztél rám, iszonyodtál tőlem... Ezért nem jöttél, tudom. Ó, de utálatos megvetni való szörnyeteg vagyok én! Hogy mutatkoznál az én társaságomban az emberek között? Mindenki ujjal mutogatna rád: ott megy Héa azzal a pucér emberrel, azzal a szörnnyel!

Így panaszkodott magában Gilgames, miközben lenézett a mélységbe. Rimánkodott, hősködött, összetört, utálta önmagát, szerelmet vallott, verekedett, győzött, legyőzték.

Végül fölvirradt a reggel. Gilgames ronggyá tépve lecammogott a teraszról, ágyára vetette magát, s mély álomba merült.

Ha most egyenesen kimondjuk, hogy Héa másnap, sőt harmadnap sem jelent meg a teraszon, noha Gilgames meg-megújuló bizakodással várta, ismét nem fog meglepődni senki. Mint ahogy Gilgames meglepődött. De mikor Héa negyedszer sem mutatkozott, bele kellett nyugodnia, hogy szépe vagy nem hederít rá többet, vagy elutazott. Még fölment a teraszra, még számolta a kockaköveket, még jajongott a pillér mellett, még játszott a gondolattal, hogy leveti magát a mélységbe, de végül is komolyan a sarkára állt. Nincs tovább! Héa megszületett, Nannar-sugárból és dalból szövődött. De most föllibbent előtte, mint a láng, s eltűnt örökre.

A papnő azonban nem Nannar-sugárból és dalból szövődött. Test volt, szerelmi tudomány. Gilgames, hogy annál gyökeresebben tépje ki szívéből a sugárhang leányt, egy este csöngetett az alázatos heréltnek, s megparancsolta, hogy teremtse elő a papnőt.

- Nyomban intézkedem, ó, uram - készségeskedett a herélt.

Némi idő elteltével halkan nyílt az ajtó, s a kis papnő belépett.

Leborult a gyékényre, ártatlan csípője paráznán kerekedett Gilgames mohó szeme előtt, dereka karcsú volt, válla, felső karja sima és kenettől illatos. Gyöngyfüzérekkel díszített fekete haja leomlott a gyékényre. Karperece kéken csillogott.

- Hiszen te majdnem olyan vagy, mint Héa! - mondta Gilgames boldogan. Rögtön lehajolt, fölemelte a papnőt, ölébe ültette, megcsókolta.

- Nem bírod már a mérget, amit valaki a szívedbe harapott? - kérdezte a papnő nevetve. - Vagy talán teljesen meggyógyultál?

- Meggyógyultam! - kiáltotta Gilgames diadalmasan.

Minden úgy történt, ahogy történnie kellett. A papnő tapsolt a mirszu meg a sör láttán, ujjacskáival tömött egy kis édességet Gilgames szájába is, megitatta a poharából. Táncolt előtte, s zilált haja között vadul villogott a szeme, amikor megkérdezte: tetszik-e. Elénekelte azt a régi, bájos kis dalt a virágról. Ölébe heveredett, mesélt az erdei tisztásról, a tóról, a kunyhóról, a két vadászó férfiúról, a nyilazó gyermekekről, a majommal kötekedő kisleányról. Megcsókolta Gilgamest az ajkával, a fogával, a szempillájával.

Gilgames diadalmas volt, férfi volt.

Végül átadták magukat egymásnak. Gilgames behunyta a szemét, szomorú boldogságot érzett. Nem a papnő feküdt karjai között, nem a papnő teste vonaglott szerelme tüzében, nem az ő illatát érezte, lihegését hallotta. Héa volt! Akit sohasem ölelt, sohasem csókolt, sohasem érintett!

Gilgames szája elkeseredett. Karjai csüggedten lehullottak. Az ölelés mámora után feneketlen ürességet, ásító sivatagot érzett maga körül. Olyan magányt, hogy szeretett volna fölordítani: Héa! De hallgatott. Közönyösen tűrte a papnő gyengéd simogatását, hallgatta nehéz lélegzetét, nézte félig hunyt szemhéja alól szendergő, fáradt arcát. Amikor pedig reggel az asztalkához ült, hogy kagylóhéj fésűjével rendbe szedje zilált haját, befonja a gyöngyöket, s fölvegye finom kötésű pálmalevél szoknyáját, Gilgames elfordult. Nem akarta látni ismert, csömörlésig ismert mozdulatait. Úgy tett, mintha mélyen aludnék.

Pedig nem aludt, csak élettelen teste hevert mozdulatlanul, mint a sivatagban szomjan veszett vándoré, aki hosszú-hosszú, tikkasztó napokon át bolyongott víz után hiába.

Gilgamesünk emlékezetében a papnő csodálkozó kérdése maradt meg csupán: „Hová lett a nyakéked, az a páratlan ékszer, ó, Gilgames?”

Nyakához kapott, tapogatta a helyét. A csodálatos, egyszeri találkozásból nem maradt egyebe, csak a nyakék - hiánya. Így emlékezett ezután arra az éjszakára. Az egyszer hallott csengő, szárnyaló énekre. A leány arcára, szemére, szavaira.

- Hová lett gyönyörű nyakláncod, ó, fiam? - kérdezte Szabitum az asztalnál.

- Hová lett szépséges nyakéked, ó, Gilgamesünk? - kérdezte csúfondárosan Lugal-anna-mundu.

Si-lu-dárat, a szótlan ifjú, csak lenéző pillantást vetett rá, ajkát alig sejthető gúnyos mosolyra vonta.

- Nem viselem többé - suttogta Gilgamesünk. A füle égett.

- Mintha ugyanilyet láttam volna Tücsök dagadt nyakán - szurkált felé Lugal-anna-mundu szelíd tekintettel.

- Hol láttad? - riadt föl Gilgames.

- No, hát Héa puffadt nyakán, azén a vakarcsén. Találkoztam vele a Harmadik Kapu előtt. Szép nyaklánca van. Nagyon réginek látszik. Ilyet ma már nem készítenek. Jól megnéztem, hiszen Héa szegény, valami herélt énekes az apja, ha-ha-ha! Kérdés, hogy honnét vette... No, de hát te nem is ismered Héát. Hol találkoztál volna vele? Hacsak akkor nem, amikor éjszakánként valamelyik teraszon tutul, s nem hagyja aludni az egész templomvárost!

Gilgamesünk alig várta, hogy egyedül legyen. Porba sújtva hevert ágyán. Szívét a kételkedés kígyói mardosták. Minden harapásuk egy-egy kérdés volt, minden feleletük egy-egy csöpp méreg. Honnét tudja Lugal-anna-mundu, hogy találkoztak a teraszon? Honnét, hogy az énekhang után kódorgott, mint dühös vadász a lantmadár után? Héa csak játszott vele? Csalogatta lépcsők, folyosók labirintusán keresztül-kasul, miután megtudta, ki az a csupasz, zöld szemű ifjú, aki úgy megbámulta? Játszott vele és kinevette? Elkérte nyakékét, s városszerte fitogtatja, hirdeti, kitől kapta emlékül? Egy szóra, egy mosolyra, egy köszönetért? Hát mégsem beteg, nem is utazott el, csak egyszerűen nem akar többé találkozni vele?

Szegény Gilgamesünk kínokban fetrengett. Elméje nem fogott, izmai nem engedelmeskedtek. Nem tanult, nem figyelt, nem kérdezősködött. Nem tudott lovagolni, súlyos kardcsapásokat fogadott mesterétől zokszó nélkül, súlyos szidalmakat, mintha nem is hallaná. A futópályán cammogott. Még enni sem tudott, nyelve taplóvá lett, nem érezte Szabitum asztalának zamatos ízeit.

Ekkor történt, hogy Gilgames, egyedül merengvén és búslakodván a Nannar-fényben, könnyű kéz érintésére rezzent össze. Megfordult. Héa állt előtte.

- Beteg vagy, ó, Gilgames? - súgta olyan szelíden, mint az illatos szellő.

Gilgamesünk csak nézte, nézte, mint aki álmot lát s fél, hogy elrebben, ha csak meg is mozdul. Szívében harag hullámzott, öröm ragyogott, megalázottság hánytorgott, győzelem dobolt.

- Hol voltál? Miért nem jöttél? - kérdezte végül félénken, de szemrehányóan.

Héa szeme tágra nyílt, mintha magába akarná szívni az egész világot csodálkozásában. Szelíd arca ártatlan volt, mint a csecsszopóé, aki nem tudja, honnét csorog szájába az édes anyatej. Ajka megnyílt egy kissé, mint az a piros virág, amit fekete hajában viselt.

- Én? Mikor?

- Hát amikor elmentél, azt mondtad... hogy másnap azon a teraszon, ahol énekeltél...

- Én? Nem tudom. Nem emlékszem. Csakugyan mondtam volna? Nem álmodtál, ó, Gilgames?

- Nem álmodtam! - kiáltotta fojtott hangon az ifjú, s úgy érezte, torkon kell ragadnia ezt a hazug szukát, ezt a semmit, ezt a kis lotyót. - Lehet, hogy mégiscsak álmodom... - suttogta azután. Mert mégis magához kellene szorítania, ölelésével megfojtania, halálra csókolnia ezt az édes, hangból-sugárból szőtt jelenést.

- Hol voltál? - kérdezte rekedten.

- Ugyan, hol lettem volna? Elutaztam apámhoz, a tanítóhoz. Nem is utaztam, csak a város másik végében voltam.

- Lugal-anna-mundu látott téged a Harmadik Kapunál.

- Lugal-anna-mundu hazudik, mert az Ötödik Kapunál találkoztunk.

- Mondtad neki, hogy tőlem kaptad a nyakéket?

- Mit képzelsz rólam? Vagy inkább magadról? Hát azt hiszed, kiabálva futkosok a városban, s hirdetem, mint valami dicsőséget, hogy tőled kaptam, tőled kaptam, tőled kaptam? - felelte Héa, s kihívón hátravetette fejét, élesen nézett Gilgamesre. - Vagy tán megbántad, vissza akarod kérni?

- Ó, Héa, Héa... - nyögte Gilgames gyötrődve. - Miért alázol így meg...

- Nos, jól van - mosolygott Tücsök szelíden. - Túlságosan elbizakodtál. Miért? Mert kétharmad részben isten vagy? De én is vagyok valaki. No, nem haragszom. Ó, Gilgames, ha arra az éjszakára gondolok, amikor te engem vagy inkább az énekemet az egész palotában... De mit is mondok. Amikor azon a teraszon ott az énekemet hallgattad, emlékszel? Én a pillér mellett ültem, egészen elöntött Nannar csodálatos fénye, mint most, te pedig a lábamhoz telepedtél az árnyékba... Ülj le megint, ó, Gilgames! Mondd, ne énekeljek neked?

Hát hogyne emlékezett volna! Sőt annál tisztábban emlékezett, mennél reménytelenebbnek látta, hogy mindaz megismétlődhet. És hogyne kívánta volna hallani énekét! Hogyne telepedett volna most is a párkány mellé, az árnyékba, hogyne bámult volna föl a fényben fürdő leányra?

- Énekelj, Héa - kérte, s leült a sötétbe.

- Énekelek, ha te is mesélsz nekem utazásaidról, amelyeket sohasem tettél.

Ezúttal ismét fölcsendült a leány ezüstös, rejtelmes hangja. Csattogott, csicsergett, hajladozott, lengett, szárnyalt, megcsuklott, lehullott, fölcsapott. Ismét sugárrá és hanggá vált egész valójában. Tiszta sugárból volt gyermeki feje, a hajában virító piros virágszirom, elragadtatott arca, sima nyaka, a csodálatos lápiszlazuli nyakék, domború, feszes melle, a pillérnek feszülő illatos karja. Tiszta hangból volt a pillantása, a mozgása, szoknyája zizegő rebbenése, dereka hajladozása, fekete hajának könnyű lebbenése. Gilgames szemével-fülével itta őt.

Héa ezúttal Dumuzi siratóénekét énekelte. A megrendítő ősi dal könnyeket csalt a szemébe. S a könnyek, mint piros korallgyöngyök, lassan peregtek Gilgames fejére, Nannar vörös fényében. Oly szép volt az ének, a terasz, az éjszaka, a hidegen izzó fény, a sugarak édesen kínzó ömlése, hogy Gilgamesünk szeméből is peregni kezdtek a könnyek.

Mikor a leány abbahagyta énekét, amelyben láthatólag maga is gyönyörködött, ismét uralomra jutottak az éjszaka állati hangjai. Sokáig ültek szótlanul.

- Hát most mesélj, Gilgames, hallgatlak - biztatta szelíden Héa. S mintegy véletlenül, Gilgames vállára tette hűvös kis kezét.

Gilgames legyőzte megrendültségét. Dadogón, egyre keresve a szétfutó silány szavak szebbjét, beszélni kezdett.

Nem ecseteljük részletesen Gilgames mondanivalóit. Hiszen gondolhatjuk, mit mondott Héának, sőt azt is, mit nem mondott, ő is úgy volt, mint a vízözön előtt annyi más ifjú: mindent el akart mondani, s nem tudott hová lenni dühében, mert semmit sem mondott.

Így például bőven beszélt utazásairól meg arról is, hogy milyen különös emberek laknak a föld hátán. Szólott érdekesnél érdekesebb állatokról s azok természetéről meg titkos erejéről, amint Ummu-tábattól, a finom mosolyú, kitűnő tanítótól hallotta. Mindez már magában véve is sok volt. És mégis: semmi. Mert nem egyszer, nem is tízszer nekiveselkedett, hogy a fődologra térjen, vagyis, hogy minden lépésénél, minden evezőcsapásánál, minden távolba suhanásánál ott van mellette Héa... De hát amikor éppen mondani akarta, vagy a leány tekintett reá olyan hűvösen, hogy belefagyott a szó, vagy ő érezte szánalmasnak magamagát, így a vallomás ezúttal is elmaradt.

Mindegy, a leányka szép volt s kimondhatatlanul kedves Gilgames szívének. Az éjszaka pedig teli varázzsal, sugárzással, halhatatlan zenével. Úgy, hogy mikor Keleten pirkadni kezdett a rózsaujjú hajnal, s Héa derekát kiegyenesítve, pálmalevél szoknyáját lesimítgatva kijelentette, hogy most immár haza kell mennie, Gilgames még nagyobb szomorúságot és magányt érzett, mint először. Hiába akarta hát gyökerestül kitépni a sugárból-hangból szőtt leány képét. Hiába volt oly győzedelmes. Hiába vette karjába a művészetét oly pompásan értő kis papnő. Hiába csüggedt el annyira, hogy már semmivel sem törődött. Hiába szúrt belé a csalódottság kígyómarása is. Ha most megmondhatta volna, hogy Héa és csak Héa és senki más, zokogni tudott volna megkönnyebbülésében.

Boldog sietséggel csatolta le bokájáról szépen csiszolt lápiszlazuli perecét, mikor a leány, már indulóban, rajta felejtette éjsötét szemét, s tikkadó hangon kérte, mutassa meg neki. Gilgames nemcsak egy bokaperecet, de mindent odaadott volna, csak lássa a leány gyönyörködő arcát, ragyogó, lázas tekintetét, hallja gyors, sebtében kapkodott ujjongó szavait. Ezúttal maga kérte, tegye a lábára. Elégedetten látta, hogy Héa a párkányra támasztja gömbölyded lábát, s fölcsatolja az ékszert.

Így állott egy pillanatig, föltámasztott lábbal, Nannar fénye végigparázslott selymesen csillogó lábikráján, megvillogtatta a zöld tüzű kék ékszert, sőt besuhant fölemelt szoknyája alá is, ahol a duzzadó hús életteljesen feszült. Gilgames szédült. Szerencsére zsibbadás állott a karjába, szíve megbénult, különben megölelte s vadul magához szorította volna Héát. Így azonban csupán tikkadó ajakkal dadogta:

- Milyen szép... Milyen szép vagy, ó, Héa!

- Szép vagyok? Illik?

Hogyne illett volna! Mennyivel gömbölydedebb s mégis karcsúbb volt most a csiszolt kék karikával ékesített boka! Mennyivel gyötrőbb, izgatóbb az egész lábszár! Amikor pedig Héa egymás mellé szorította a lábát, s szoknyáját a térde fölé emelte, hogy végignézzen karcsú vázához hasonló lábszárain, olyan volt, mintha föl akarna emelkedni Nannar sugárzenéjének hullámain, csak a lápiszlazuli bokaperec kötné a földhöz.

- Ó, Gilgames, milyen jó... milyen kedves ifjú vagy te! - kiáltotta Héa boldogan. Mindkét kezét Gilgames vállára helyezte, úgy nézett a szemébe. Hogy meddig tartott ez a mély szembe nézés? Pillanatokig, egy kettősóráig vagy tízig, talán évekig? Ki mondhatná meg? Csak az bizonyos, hogy Gilgames úgy érezte: korszakokig tartott, lehatolt nemcsak egész elmúlt életének mélyébe, de föl a jövendőbe is. Mégis nagyon-nagyon rövidnek látszott.

- Ezt a perecet mindig viselni fogom - suttogta Héa meghatottan -, hogy emlékezzem második találkozásunkra... és arra, amit azokról a kétpúpú emberekről meg a fekete tevékről meséltél. Ha akarod, holnap megint megtalálhatsz itt... most Dumuzi siratását tanulom. Élj boldogul, ó, Gilgames... és köszönöm!

Hangtalanul nevetett, elkapta kezét, megfordult, s Nannar vörös sugaraiban, amelyek már bágyadozni kezdtek Samas közelgő fénye előtt, táncolva iramodott a lépcső fekete torka felé. Ott még intett, mielőtt alámerült volna az Alvilágba. Keze meglebbent, mint kendőcske a szélben.

Most hát Gilgames oly boldog - s egyben boldogtalan - volt, hogy szinte meghasadt a melle fékezhetetlen örömében, Héa szereti! Ehhez már nem fér kétség. Ha ő, Gilgames, nem lett volna annyira topa, sőt barom, megölelhette, megcsókolhatta volna. Héa bizonyára a vállára hajtotta volna gyermeki fejecskéjét, nyitott szájjal csókolta volna vissza - mint az a kis papnő! - s megsúgta volna neki, hogy avattatása után az övé lesz. Hozzámegy feleségül, elkíséri utazásain, királynéként ül majd mellette faragott trónusán, este pedig megoldja pálmalevél szoknyácskáját, hogy mellé bújjon a sárkányokkal díszített ágyba.

De majd holnap!

Addig is hosszú-hosszú nappal állott előtte, gyötrelmes, untató, üres tevékenységek láncolata. Írás, tanulás, ebéd, vívás, futás, a tornamester gorombaságainak elviselése, Ummu-tábat mélyértelmű magyarázatai. Holott ő egyre a Napot nézte, egyre a homokórát leste. Siettetni szerette volna Samast kiszabott útján, a másikat megfordítani, hogy gyorsabban peregjenek a lusta homokszemek.

Ebédnél Szabitum hosszasan nézte Gilgamesünk lábát, majd bölcsen a szemébe tekintett, de nem szólt. Gilgames füle parázslani kezdett. Lugal-anna-mundu többször is lepillantott az asztal alá, de ő már bezzeg szólt, szelíden, bár Gilgames úgy hallotta, annál csúfondárosabban:

- Hová lett gyönyörű bokapereced, ó, Gilgamesünk?

- Nem viselem többé - rebegte Gilgames. - Elvégre férfiú vagyok, s úgyis... úgyis elég szokatlan a külsőm.

- Ó, mennyire kerülöd a föltűnést! - gúnyolódott a szép, okos leány. - Bárcsak a nők is ilyen szerények lennének... s ne vágyakoznának örökké nyakékek s lábperecek után!

Ezúttal az ifjú, komoly Si-lu-dárat is megszólalni méltóztatott. Fölényes pillantást vetve előbb a húgára, majd Gilgamesre, ezt mondta:

- Igen.

Gilgames hallgatott. Gyorsan bekapta eledelét, meghajolt Szabitum előtt, s kisietett a teremből.

Lugal-anna-mundu megjegyzése mérgezett nyíl volt a szívében. Holott semmi esetre sem gondolta, mintha Gilgames ajándékozta volna az ékszert, hiszen semmi oka sem volt erre gondolnia. Az meg különösképpen nem fordult meg a fejében, hogy éppen egyvalakinek ajándékozhatta, ugyanannak, akinek a nyakláncot. Ó, dehogy gondolt ilyesmire Lugal-anna-mundu! És szörnyűség elképzelni is, hogy már látta a bokaperecet. Héa lábán, pláne, hogy Héa dicsekedett is vele.

Nem, nem, efféléről szó sincs... Gilgames szívében mégis mérgezett nyíl volt Lugal-anna-mundu megjegyzése.

Meg kellene ismét szökni! Ladikot lopni, mint hajdan, fölmászni egy hajóra, elbúcsúzni Szurippaktól örökre.

Dehát itt van Héa. Éppen most szakadjon el tőle, amikor szereti?

Gilgames agyába vakító gondolat vetett fényt. Héával együtt kell elmennie!

A gondolat nagyszerűségétől megragadva, Gilgames felugrott ágyáról, s vadul keringeni kezdett szűk szobácskájában. Nemcsak ez a szoba lett most szűk számára, hanem a palota legnagyobb terme, a templomváros szentélye, sőt udvara is. Maga egész Szurippak. Az egész birodalom! Szerette volna szétvetni a falakat, elszállni a messzeségbe.

De legelőbb is Héához szeretett volna repülni. Hiszen olyan egyszerű az egész! Ő, Gilgames, szabad, fiatal, erős. Tudománya nem megvetendő. Szegénynek sem lehet mondani: van még egy fülbe való aranykarikája. Héa pedig mit hagyna itt, amit sajnálnia érdemes? Apját, a tanítót, aki a város valamelyik zugában a tanulók ajándékaiból él, s úgysem törődik méltatlanul mellőzött leányával? Apját, a repedt hangú énekest, aki silány javadalmazása ellenében zengi szólamait Inninni ünnepélyein? Anyját, aki faképnél hagyta a tanítót? A másik leányt meg a két fiút? A várost? Leánytársait?

Ha Gilgames azt mondja: jöjj velem, nyomban megy.

Reszketett izgalmában.

Alig temette el Samas a tenger hullámaiba fáradt fejét, Gilgamesünk máris a teraszon volt. Ha első ízben hősnek érezte magát, aki karddal a kezében várja halálos ellenségét, most hatalmas szárnyakat cipelt, szerette volna kibontani őket és szállni, szállni, beláthatatlan messzeségbe, idegen, új, csodálatos országok felé. Ha a múltkoriban türelmetlenül keringett a párkány mellett, számolva a kőkockákat, s figyelve, jobb vagy bal lábbal lép-e a pillérhez, most ketrecbe zárt albatrosz volt, amely vadul vergődik rácsai mögött, s véresre sebzi büszke fejét.

Aprózzuk-e a szót? Ha megmondjuk, hogy Gilgames hiába vonszolta szárnyait, hiába keringélt, csapdosott, vergődött ketrece rácsai között, hiába sebezte véresre büszke fejét, hiába nézett a távolba, ahová Nannar zengő sugarai vonták, senki sem lepődnék meg. Miként Gilgames meglepődött, belátván, hogy szépe ezúttal is hiába várakoztatja.

Szárnyaszegetten, csüggedten ült Gilgames a pillér mellé. Szíve csordultig megtelt bánattal, megalázottsággal, reménytelenséggel. Szemét lehunyván, s legördülő könnyeit keze fejével törölvén, így jajongott magában:

- Ó, Héa, kegyetlen vagy, gonosz vagy, istentelen szuka vagy, semmi egyéb! Magam vagyok, és hiába várlak! Mindkét kezedet a vállamra pihentetted, hosszan a szemembe néztél, boldog voltál és vidám. Úgy viselkedtél, mint aki szeret egy kicsit... igen-igen kicsit... s megérti, milyen nehéz kétharmad részben istennek s csak egyharmad részben embernek lenni. Szenvedek, Héa. A földön fetrengek kínomban, s nevedet kiáltozom: Héa! Héa... de te nem hallod meg. Senki, semmi vagyok. De hogyan is gondolhattam, én őrült, hogy szerethess engem? Hiszen csupasz vagyok, mint valamely undok béka, úszóhártyám nincs, zöld a szemem, mint a... nem, mint a hegyi tó, hanem mint a poshadt pocsolya! Még Samas tekintete sem csillan meg benne, hogyan láthatnád meg a mélyén saját gyönyörű arcodat? Szörnyeteg vagyok, csapása enmagamnak és az embereknek. Atyám valóban Nannar, a gonosz Égi Gyík, azért teremtett, hogy mindenki megutáljon, elkerüljön, s a mélységbe vessem magam... Ó, Héa, édesem, kicsi húgom, anyám, válts meg nyomorúságomból!... Héa, hazug vagy. Tudom, kínozol s kinevetsz. Hideg a szíved, mint a hegyikristály, s üres, mint a vízen futó szivárványos buborék. Könnyű vagy, Héa. Pattanj szét, tűnj el keserű, magányos életemből. Ki akarsz fosztani s lerúgni a mélységbe, mert utálsz. Hogy is tudsz ennyi utálattal még mosolyogni rám? Hazug vagy minden porcikádban, rothadt a szíved, nincs is szíved, tapló izzik benned, nem szív. Leugrom a mélységbe, de szeretni foglak mindörökké. Édes, édes Héa, te legszebb, legdrágább kincse felemás életemnek! Beteg vagy, szegényke? Vagy elutaztál? Apádnál tartózkodsz, a jóságos tanítónál? Megrémült anyád, mert ajándékot fogadtál el tőlem, a csupasztól, a

zöld szeműtől, s rabságban tart, te pedig keservesen zokogsz sötét szobádban? Ó, csak még egyszer hallhatnám énekedet! Ha hozzám szökhetnél, megvigasztalhatnál, megsimogathatnád lüktető fejemet...

Lecammogott a teraszról, ágyára vetette magát, sírt. Majd mély álomba merült.

Gilgamesünk keservesen vonszolta életét. Minden este fölment a teraszra. Mondjuk-e, hogy hiába? Ki lepődnék meg rajta? Már maga Gilgames sem lepődött meg, annyira bárgyú nem volt.

Egy este azonban ismét a teraszon merengvén, fülét megütötte a csodálatos hang. De most nem fordult meg, nem is moccant. Akkor sem, amikor Héa ott állt mellette, s könnyű kezét ráhelyezte Gilgames vállára. Szíve ugyan vadul kalapált, egész teste izzott, de nem mozdult, rá sem nézett. Miért nézett volna, ő, a csupasz testű, a hosszú ujjú, a zöld szemű? Hiszen most már bizonyos, hogy Héa játszik vele, csúfondáros szavakat mondogat magában, mikor mesél neki... Múltkoriban is összekeverte a púpos tevét a fekete bőrű csupasz emberekkel.

- Haragszol, ó, Gilgames? - suttogta a lány szellőhangon. - Tudom, haragszol. Meg is érdemlem. - Föltelepedett a párkányra, fél karjával a pillért ölelte, fél karjával Gilgamesünk vállát. Szemét anyai jósággal pihentette az ifjú lehajtott fejen. - Sajnállak, Gilgames. Hiába vártál. De hirtelen apámhoz, a tanítóhoz kellett mennem, beteg a néném, őt ápoltam. Bocsáss meg.

Gilgamesben nagy melegség áradt el. Mégiscsak gazember vagyok - gondolta -, hazugsággal vádoltam ezt a tiszta szívű, jóságos leányt... Holott beteg nénjét ápolta! És bocsánatot kért.

De még nem mert hinni. Csak a fejét emelte föl, hogy kutatón nézzen a leányka kútmély, sötét szemébe.

- Bocsáss meg, ó, Gilgames - ismételte Héa. - Ugye megbocsátasz? Csak nem hiszed, hogy két olyan gyönyörű ékszert fogadok el tőled s megcsallak? Nézd, ha akarod, mondok valamit. Már a múltkor akartam mondani, de féltem... Jöjj el hozzánk, Gilgames. Ismerd meg jóságos anyámat, apámat, a zengő hangú énekest. És majd otthon is énekelek neked.

Héa szép volt, szebb, mint eddig. Hajában nagy piros páfrányvirágot viselt, nyakán villogott a zöld tüzű, kék nyaklánc, gömbölyű bokáján a csiszolt perec. De nemcsak szép, jó is, mint az édesanyja. Gilgames ezúttal először érezte egy nő igazi jóságát. Azt a jóságot, amely elvesz tőlünk, s nem ad cserébe semmit, csak az örömet, hogy elfogadta, amit adtunk.

„Bocsáss meg, ó, Gilgames! Bocsáss meg, ó, Gilgames!" - ezek a lenyűgöző szavak csengtek Gilgames szívében. S elnyomtak minden egyéb hangot. Az élet, a világ zaja alig szűrődött át rajta, elveszett ebben a mindent túlcsengő, tiszta hangban.

De ne aprózzuk megint a szót.

Boldog, izgalmas várakozással eltelt napok után Gilgamesünk, megfürödvén a templom medencéjében s megkenekedvén illatos olajjal, meg is fésülködvén illően, úgy érezte, testben-lélekben fölkészült a szent útra. Mert valósággal szentnek érezte az indulást első látogatására a szent otthonba, ahol szívének Istárja lakik.

A távolság nem volt nagy, az út nem volt hosszú. Hiszen Héa a templomvárosban lakott, mégpedig nem messze Inninni szentélyétől s a papnők kolostorától. Mégis, mintha legalább egy danna, azaz: mérföld távolságra kellett volna mennie. Pedig jól kilépett. Azt is tudjuk, hogy Gilgamesünk nem volt valami lassú járású ifjú, noha bánatában ő is úgy cammogott, mint az úszóhártyás, alacsony, kövér, mindennapi emberek. Ám ezúttal nem nyomta bánat, nem szegték szárnyát sem csalódások, sem megaláztatások. Úgyszólván repült.

Samas sugarai vakítottak. Miután erősen közeledett az esős évszak, a levegő fülledt, nehéz volt. Fokozta a Nannar vonzása által egyre jobban feltornyosodó levegőtenger sűrűsége is. Olykor nehéz, vastag felhők hömpölyögtek át az égen, hullott is belőlük néhány nehéz csepp, de az emberek azért óvakodtak kimenni sötét odvaikból, ahol a gyékényen heverészve, mezítelen testüket vízzel locsolgatva édes mirszut nyalogattak s bóbiskoltak. A roppant falak mély sikátoraiban alig mozdult valaki. Metszők, szinte fájók voltak a kőkockákon vibráló sugarak, élesek, mélyek, szinte feketék az árnyékok. A templomváros ilyenkor vakító napfényt, forróságot sugárzott. A bástyák, a magas épületek s az udvarokat övező oszlopcsarnokok körvonalai reszkettek. Nehéz, szorongató volt mégis a kövek évezredes mozdíthatatlansága.

De Gilgames nem érzett sem forróságot, sem fülledt párát. Fürgén ment, ahogy első látogatásra induló ifjúhoz illik.

A kapukat őrző kéribbuk merev arcán nyájas mosoly merengett. Fenevadtestükön lovagolni lehetett volna. Nem volt bennük semmi félelmetes.

Befordulván a célba vett épületbe, lépcsőn indult tovább. De a lépcső nem fölfelé vezetett a magasba, hanem lefelé, bár nem túlságosan mélyre, korántsem az Alvilágba. Csak a földszintig, miután az épület, természetesen, magas alapzaton állt. Ezredévek előtt épült ősi palota maradványai emelték hátukon, hogy újabb ezerévekbe vigyék.

Gilgames szaporán átment egy szűk belsőudvaron, s máris a templomi énekes ajtaja előtt állott. Egy pillanatig jól szemügyre vette. A Nap sugarai éppen az ajtóra tűztek. Szegényes faajtó volt, bőrsarkokon függött, fakilincs zárta. Mint a forró napfényben ellenségesen behunyt szem. Körös-körül az épület ajtajai sorakoztak, nagyjából ugyanilyenek. És az emeletek körben futó tornáca. Itt-ott lehanyatlott a korlát, mintha elbágyadt volna a fényben. De az ajtók mind csukva voltak, és semmi nesz sem hallatszott sehonnét.

Gilgamest kínzó érzés szállta meg. Talán később kellett volna jönnie. Amikor az ajtók tárva vannak, kihallatszik az emberek tereferéje, a gyermekek sivalkodása, kacagása, az estebédre sülő eledel sistergése, kicsap a zamatos illat meg a tűzhely kesernyés füstje... Amikor nem ilyen konokok az ajtók, nem ilyen magukba merültek az emberek.

Fölemelte az ajtófélen függő fabuzogányt, s óvatosan megkocogtatta a deszkát.

Várt. Semmi nesz. Csak a szíve dobogott hangos dobbantásokkal.

Ismét megveregette az ajtót, ahol a kopogtató fényesre kalapálta.

- Ki az? - hangzott odabent egy rekedtes, reszelős asszonyhang szinte riadtan.

- Gilgames - rebegte az ifjú, mint valami varázsigét.

Az ajtó megnyílt.

Idős néni állott a küszöbön. Tenyerét hunyorgó szeme elé tartotta, fonnyadt arca kíváncsian fordult Gilgames felé. Alacsony volt, alacsonyabb a sumér nők átlagánál, Gilgamesnek válláig sem ért. Orra mereven kiszúrt beteges képéből. A szeme is szúrt egy kissé. Kiszúrtak töredezett, száraz pikkelyei közül a csontjai is: vállperece, a könyöke, a bordák kosárfonása. Tiszteletreméltó emlői fonnyadt, nedvtelen gyümölcsét vállkendő takarta szemérmesen, ahogy idősebb hölgyhöz illik. A kendő csücskeit nagy levelű, szegényes tűzésű pálmalevél szoknyája övébe szorította.

- Gilgames? - ismételte az idős hölgy rendkívül nyájasan. Fonnyadt orcája kiderült, szúró tekintete barátságossá vált, vékony ajkán szíves mosoly játszott. - Ó, Gilgames! Vártunk! Jaj, bocsáss meg, Gilgames, olyan rendetlen vagyok! Meg sem fésülködtem még! Dehát egészen

váratlanul jöttél, ó, Gilgames, ámbár Tücsök említette, hogy megtisztelsz bennünket... Jöjj beljebb, ne nézd a mi szegénységünket... Lépj be, ó, Gilgames!

Az ifjú áhítatosan belépett.

Ez hát a szent, meghitt otthon, énekesmadarának meleg fészke. Szűk, kopár szoba, egyik végében Inninni égetettagyag szobrocskája virágok között, másik végén egyszerű heverő, kecskebőrrel takarva. A földön szakadozott gyékény. Egy asztalka is állott még a szobában, cserépkancsó, kókuszhéjban datolya. Bal felől újabb ajtó nyílt, ugyanolyan egyszerű, dísztelen deszka, mint amin belépett.

Gilgamest mélyen meghatotta szépének egyszerű, mondhatnók szegényes otthona. Ő bronzfigurákkal, veretekkel díszített szárnyas ajtókon járt ki s be, cifrán szőtt gyékényen lépkedett, cédrusasztalhoz ült, ezüstkorsóból itta a sört, ezüsttálból ette a mirszut, ágyára sárkányokat faragott az ismeretlen művész, nem kecskebőr takarta, hanem oroszlánbőr... Ez a szobácska anyja szegényes, de megszokott, tömjénillattól átjárt hajlékára emlékeztette. Gilgames egyszerre visszacsobbant gyermekkora édes, tiszta vizébe. Ó, ez a kis szoba! Ez a szegénység! Ez a cserépkorsó meg kókusztál az asztalkán! Hogy mosolyog rá, hogy integet felé, hogy kelleti magát. Hiszen mind régi ismerősei, szinte hozzánőttek!

Héa anyja is úgy állt ott, mint az övé. Jóság, szelídség, csendesség áradt belőle.

- Üdvözöllek, ó, Gilgames - köszöntötte illő nyájassággal, amikor az ifjú gyámoltalanul megállt gyermekkora térdig érő, tiszta patakjában. - Hogy szolgál az egészséged? Ülj le, ide ni, a heverőre. Csak kényelmesen... Mindjárt jön a férjem, s Tücsök is azonnal itt lesz. Borzasztó ez a hőség, kibírhatatlan, ó, Gilgames! Az én szívem már nehezen bírja...

Szegény szív, szegény szent anyai szív! Immár nehezen bírta a forróságot. Sebesen lüktetett, látszott a sovány nyak ütőerén. Mennyi gond, munka aggódás, virrasztás, szeretet, fájdalom, csalódottság emésztette ezt a jóságos anyai szívet. Úgy virult ki belőle a szépséges kis Héa, mint lótuszvirág a fáradtan elterülő, sötét tóból.

Alig ült le Gilgamesünk, máris szapora suttogást hallott az ajtón túl. Szíve megvonaglott. A suttogó ajak úgy jelent meg előtte, ahogy a teraszon éneklés közben látta. Suttogás, dörmögés hallatszott ismét. A dörmögés nyilván a derék templomi énekes hangja volt.

Az ajtó kinyílt - de nem Héa lépett be, hanem egy nagyon-nagyon alacsony, kövér, kissé félvállú, nagy fejű férfiú.

- Hallom, Gilgames? - kérdezte kötélvastag, de azért zengő szóval. Tenyereit összetette, homlokához emelte, mélyen meghajolt, amennyire csak a pálmalevél szoknya korcából kiforduló hasa megengedte. - Üdvözöllek szerény hajlékomban, ó, Gilgames! Hogy szolgál az egészséged? Hallottam már rólad s szép tehetségeidről.

Összetett tenyerek, hajlongás, üdvözlő szavak, kérdezősködés az egészségi állapotról, mindez a szokásos, illő módon ment végbe.

- Iszonyú forróság - jelentette ki a férfiú fújva. - Mondják, Nannar okozza. Mondják, nem is fog ezután csökkenni. Mondják, Nannar nagy bőségben zúdítja majd ránk az esőt, de a forróság nem fog enyhülni. Mi lesz ennek a vége, ifjú barátom?

Gilgames alig fejtette ki véleményét, mely szerint Nannar nemcsak nagy esőt hoz majd, de előbb-utóbb világpusztító víz és tűzözönt is, a kövér férfiú máris afelől érdeklődött, hogy a Világtorony építése valóban megkezdődik-e rövidesen, s igaz-e, hogy minden templomi énekes családostul helyet kap benne. Hozzáfűzte még, hogy amennyiben a hír téves volna, már most tisztelettel kéri ifjú barátját és testvérét, szóljon egy szót érdekében, amikor a Világtorony

elkészül, mert ő, bármennyire nehéz is az élete, nem ért a kuncsorgáshoz, előkelő barátok megkörnyékezéséhez. Szegény ugyan, de büszke, és ezt a tulajdonságát nem adná...

Gilgames repesve ígérte segítségét. Hiszen a gondolattól is megborzadt, hogy Héa derék, jóságos szülei kívül rekedhetnének a megmentő Világtornyon. Közben szorongva leste az ajtó nyílását.

- Nekem most dolgom van - fújta a kövér férfiú sürgősen. - Meg kell tanítanom néhány szólamot a kar új tagjaival. Mert nemcsak énekelek, ifjú barátom s testvérem, ha szabad mondanom: nemcsak szépen énekelek isteneink és istennőink dicsőségére, hanem olykor-olykor tanítok is. Pfű, de duhasztó meleg van! Mindegy, a kötelesség szólít. Élj boldogul, béke veled, ifjú barátom és testvérem. Én most a családom iránti kötelesség küzdőterére lépek.

Azzal felcihelődött, s kigördült az ajtón.

Ő kigördült, Héa pedig belebbent.

Gilgames ráemelte rajongó szemét. Ez volt a pillanat, amelyben Gilgames életének ki kellett lendülnie a megálmodott messzeségekbe.

Héa rosszkedvű volt. Nem is igen titkolta. Kapkodó szavakkal üdvözölte Gilgamest, elhadarta az illendő kérdéseket. De nyugtalanul pillantott hol Gilgamesünkre, hol tisztes anyjára. Leült, fölugrott, nevetgélt. Végül előkapott egy félig kész pálmalevél szoknyát, az asztalka mellé telepedett, s elmerült a levelek gondos fűzögetésében.

Gilgames szívét kínos szorongás fojtogatta.

De hiszen ez ugyanaz a leány, akivel a lépcsőn találkozott, akit éjszakánként keresett, akinek a hangját hallgatta, akit vadul hajszolt, akinek a lábánál ült, akinek odaadta ősi nyakékét, gyönyörű lábperecét... Ott csillog most is a nyakán, szoknyája alól kikacsintó bokáján!

A nyitva hagyott ajtón kegyetlen fénnyel tűzött be a Nap. Kemény sugarait rávetette a gyékényen ülő leányra meg anyjára.

Hideg, vizsgáló tekintettel nézte. Ugyanaz a haj, ugyanaz a kerek arc, ugyanaz a szempár, ugyanaz a lányos mell, kurta szoknya, gömbölyded láb, az az ezüstpikkely fátyol a testén, az a hang... S mégsem ugyanaz. Héa eltűnt. Aki itt ül szoknyája alá húzott lábbal s a munka fölé hajol, nem Héa!

- Gilgamesünk milyen tervekkel foglalkozik? - kérdezte nyájasan az anya.

- Én, én... király leszek majd - felelt közönyösen Gilgames. Fájó szívének mindegy volt már, ki ül majd mellette a királyi trónuson.

- És most mivel foglalkozik a mi Gilgamesünk? - nyájaskodott tovább az anya, hogy betöltse valamivel a leány megjelenésekor támadt üres csendet.

- Most tanulok... írok, lovagolok... egyszóval, nevelőim foglalkoznak velem. Majd azután... - most kellett volna elmondania, hogy messze utazik, világokat jár be! Csakhogy csüggedt kezével lemondóan legyintett. Sóhajtott. - Azután meg kell tanulnom a Hét Ház tudományát, s majd beavatnak...

A hölgy arca elfanyalodott.

- A Beavatottak mind olyan ijesztő emberek - nyöszörögte némi iszonyattal. - Ők nem járnak a földön, de azért földi életet élnek... Mindent olyan félelmesen látnak. Ó, Gilgames, nem félsz a Beavatottaktól? Veszedelmes emberek. Nem úgy látják az életet, amilyen valóban. Miért nem foglalkozol valami egyszerűbb, hasznos, békés munkával? Vagy ott a kereskedelem! Hidd el,

ó, Gilgamesem, a kereskedés ma nagyon biztos pálya. Ma már nem ütik agyon a kereskedőt, nem fogják el a karaványát, hajóit nem süllyesztik el. Lugal nagy király. A kereskedés szépen föllendült alatta.

- Ugyan, anyám - csivogott türelmetlenül Tücsök -, vajon annyira érdekes-e, hogy Gilgamesünk mi lesz? Beavatott, borbély, kereskedő? De hiszen ő már külsőleg is egészen más. Nézd meg jól. Ilyen férfiúból csak Beavatott lehet. Újjá fog születni a világ végezetéig, nem úgy, mint mi, szegény halandók, akik agyaggá válunk... Hiszen kétharmad részben isten!

Ennyi gúnyt Gilgames még sosem hallott szendén mosolygó leányszájból. Ilyen firtató, éles karvalytekintetet még sosem látott szelíd anyaszemből. Úszóhártyátlan lábát maga alá húzta, kezét háta mögé rejtette, zöld szemét árnyékba fordította, szíve kővé meredt.

Most megértette Gilgames, miért kellett éjszakákon át bolyongania folyosóról folyosóra, teraszról teraszra. Miért kellett odaadnia nyakláncát s lábperecét. Miért hasztalanul várnia a megígért találkozóra. Megértette Lugal-anna-mundu csúfondáros szavait, Si-lu-dárat mosolyát. Még azt is megértette ebben a napfényes, metsző pillanatban, hogy Héa miért keverte össze a púpos tevét a csupasz fekete emberrel. Mindent megértett.

A régi anyai hajlék tömjénfüsttől átitatott falai semmivé váltak. A cserépkorsó mosolya oly kaján volt, mint egy szörnyetegé. A gyékény piszkos, a kecskebőr büdös. Anyja helyén egy horgas tekintetű, karvaly orrú szipirtyó ült, áthatóan vizsgálta őt, s lappangva kinevette. Héa helyén az a sohasem látott kis vakarcs, aki hetykén mutogatja értékes kincseit, dicsekszik, hogy semmiért, puszta köszönetért kapta egy utálatos fickótól, aki azzal kérkedik, hogy kétharmad részben isten.

De az ő helyén sem az a Gilgames ült, aki a teraszon Nannar-fényben fürdő sugár-hang leánykát csodálta. Nem, a heverőn egy finom alakú, izmos, hideg, büszke ifjú ült, zöld szeme agátfénnyel villogott, csupasz nyakát keményen fölszegte... Gilgames fölállt.

- Most elmegyek - mondta kissé reszelős hangon, de visszavonhatatlanul.

- Ó, Gilgames - kiáltott a leány színlelt ijedelemmel -, ilyen hamar! Hiszen megígértem, hogy énekelni fogok!

- És a szép utazásokból sem hallunk semmit? - csengett a szipirtyó mézesen. - Ó, Gilgames, mesélj nekünk valamit távoli országokról, palotákról meg azokról a kétpúpú emberekről, akiket Tücsök annyiszor emleget!

De Gilgames csak állott. Mereven, hosszan nézte őket. A kopár, piszkos szoba teli volt kegyetlen napfénnyel. Héa lapos arcán anyja vonásai ütöttek át. A vénasszony töpörödött, csontos alakjában vicsorogtak a kiütköző csontok.

- De hová is mennél ilyen hamar, ó, Gilgames? - csengett Héa. - Hiszen még datolyát sem ettél, sört sem ittál. No, maradj még. Én kérlek... Legalább a gyűrűdet mutasd meg. Ó, jaj, de csodálatos gyűrű! Add ide, hadd lássam.

Gilgamesünk mosolygott.

- Datolyát nem eszem, sört nem iszom, ó, Héa - mondta nyugodt, rettentő hideg hangon. - És a gyűrűt nem adhatom oda, mert avattatásom után ez a gyűrű megmutat mindent, amit látni kívánok. Azt is, ami az emberek szívében rejlik. Nem is maradok tovább, gondolkodnom kell azon, amit tiszteletreméltó anyád mondott: a Beavatottak veszedelmes és ijesztő voltán... Talán borbély akarok lenni vagy kereskedő, még nem tudom. Ha akár ez lennék, akár az, nyomban vissza fogok térni, ó, Héa, s mesélek neked utazásaimról, amelyeket sohasem tettem... Éljetek boldogul.

Kiment a vakító napsütésbe. Egy fejjel magasabb volt, amikor kilépett az ajtón. Egy elvesztett nyaklánccal, egy bokapereccel s egy örökre eltűnt leányalakkal gazdagabb.

Jó darabig peckesen haladt. Sem a forró napfényt, sem a nehéz, párás levegőt nem érezte. De azután elmenvén két kapuőrző kéribbu mellett, megállt. Az emberarcú szörnyek gúnyosan vigyorogtak. Gilgames föltekintett az épületre. A nyitott ajtók csúfondáros szája nevetett. Tovább ment. És íme, mindenütt rátátották szájukat az ajtók, az ablakok: kinevették... Áthaladt a hídon, kilépett a Szent Városból. Jobbra-balra sötét sikátorok nyíltak, öblösen nevették őt. Amerre elhaladt, kacagtak az utcatorkok, az ajtók, röhögtek a kapuk, vigyorogtak a keskeny ablakrések. Hamarosan kijutott a városból. A hatalmas bástyakapu szélesre tátott szájjal, bömbölve röhögött.

Mindenen elömlött Samas forró fénye.

Gilgamesünk egy mérföldkőre telepedett.

- A Beavatottak mind olyan ijesztő emberek! - nyávogta némi iszonyattal az anya. Némi iszonyattal? De milyen iszonyattal!

- A Beavatottak ismerik az istenek titkát - vitázott a vénasszonnyal Gilgames. - Ostoba ném ber vagy! Honnét tudhatnád te, mi a kinyilatkoztatás? A világ Szent Számainak és Mértékeinek igazsága? „Veszedelmes emberek!" Honnét tudhatnád te, ostoba ném ber s te is, taknyos leány, milyen időtlen óceánokon gázolnak át a Beavatottak, míg ti születtek, agyaggá váltok, s közben egyszer-kétszer megfordítjátok a homokórát? Elmentek Inninni templomába, énekelitek a misztériumokat, leborultok, s megvalljátok bűneiteket, koszorút tesztek a fejetekre, s fölvonultok a Szent Úton, esztek az Eleven Szívek Áldozatán, lerészegedtek, fölnéztek az Égre, s bámuljátok Samast, Nannart meg Ninib seregét... Ennyi számotokra a világ, az istenek és istennők hatalma, az élet. Borbély kell nektek meg kereskedő, ha-ha! Ők nem ijesztők. Nem veszedelmesek. Megszületnek, s megfordítják a homokórát. De Lugal több mint húszezer éve él, apám, Atra-Hasis, több mint ötvenezer év óta... S ha megismerem a Hét Ház titkait és a Szent Számokat, én is újjá fogok születni... Ijesztő ember leszek. Veszedelmes. Már most az vagyok. Ijesztő a csupasz testem, ijesztő az úszóhártyátlan kezem-lábam, ijesztő a szemem, ijesztő a világos arcom... Hát jól van.

Elnézett a város kapuja felé. A kapu ásított s röhögött.

- Jól van - mondta ismét. - Nem kellett volna Samas fényében látnom Héát. Nem lett volna szabad, csak éjszaka, Nannar sugárzásában találkoznom vele. Ó, Nannar! - sóhajtotta. - De azért szép volt, és bár sohase jött volna föl Samas! Íme, megbotránkoztatott a kezem és levágtam. Most nincs kezem, ami megbotránkoztatott... de azért szép volt.

Könnyezett.

Mert az ember levághatja elüszkösödött kezét, de az a kéz azért fáj, meg-megmozdul, hogy a pohár után nyúljon, szerszámot fogjon. A levágott kéz örökre a miénk marad. Gilgames lemetszette s eldobta Héát - de Héa azért mindig fájt neki, mindig az övé maradt. Főként éjszaka, mikor az őrülten sugárzó Nannar reszketeg fényében szétomlottak a világ kemény tömbjei. Amikor a zengő sugarak áthatoltak a bástyákon s a palotákon, az emberek agyán és szívén, a sárkányok óriás testén és a bogarakon, a fák láthatatlan sejtkristályain s a föld vastag kérgén az Alvilágig. Héa éneke megcsendült. Leányalakja, bodor feje, kútmély szeme, fekete hajában a húsosan virító piros virág nesztelenül megjelent Gilgames előtt. Vállán érezte könnyű gyermekkezét. Látta a nyakék zöld tüzű kék kövein, a bokaperec villogó karikáján a túlvilági fény parazsát. Föltárultak előtte a meredek lépcsők, a teraszok. Folyosók zegzugain futott végtelen iramban, dobogó szívvel. Bejárta a templomudvar fényben égő síkját, a fekete

oszlopcsarnokok mély sötétségét, belépett Inninni szentélyébe, leborult a karcsú istennő rejtelmes arca előtt, megkerülte az aranyos oszlopokat, beszívta a tömjén s a virág dús illatát.

Régen elmúlt már a vízözön, új ég és új föld tárult az emberek elé, Gilgamesünk haja többszöri újjászületés után is megderesedett már, amikor a levágott kéz még egyre élt, sajgott, fázott, mozdult, integetett. Megsimogatta fáradt arcát, verejtékes homlokát, pihentette álmatlan éjszakáin, segítette, ha el kellett hárítani útjából tövist vagy rosszindulatú embert. Gilgamesünk nemegyszer azzal az érzéssel riadt fel álmából, hogy a levágott s ellökött kéz olyan valóságosan ő teste és vére, mint annak idején, amikor megpihent a vállán Nannar fényében. Sőt valóságosabb teste-vére volt. Mert nem halt meg vele, nem válhatott agyaggá soha.

Gilgamesünk azonban akkor, amikor a röhögő városkapu előtt a mérföldkövön ült, csak azt tudta még, hogy a kezét, amely megbotránkoztatta, lemetszette, s elviselhetetlenül fáj. Egyre a Nannar sugaraiban fürdő teraszokat, lépcsőket a lemetszett kéz egyre az éneklő leányalakot simogatja, meg őt simogatja az a könnyű, fájó kéz. Gilgames volt, összeszorította a fogát, megfeszítette zokogásra a mellkasát, ökölbe facsarta úszóhártyátlan kezét. De könnyeinek itt, ahol senki sem látta, nem parancsolhatott. Sűrűn forrón hullottak csupasz térdére, Gilgamesünk sírt.

- Ó, Héa - sóhajtotta szomorúan -, miért is kellett téged a napfényben látnom? Miért találkoztam anyáddal, apáddal, a kétpúpú emberrel meg a mezítelen fekete tevével? Miért szálltam le a lépcsőn otthonodba? És miért égett lázban a szemed, amikor a gyűrűmről beszéltél?

Így üldögélt több kettős órán át, amíg Samas a tengerbe nem temette fáradt arcát. Akkor az árnyak megnőttek, a világ súlyos tömbjei remegni kezdtek. Halkan fölzendült Nannar sugárzása.

Gilgames fölkelt a kőről, letörölte könnyeit, s bement a városba. A kaput éppen bezárták mögötte. Visszanézett rá: nem röhögött többé.

(Vége az első kötetnek)

MÁSODIK KÖNYV

34

Az istenek sugallatát csak nagy fölbuzdulással, odaadással, nemegyszer szenvedéssel lehet fölfogni. Vannak, akik megrészegülnek a sugalmazás állapotában, sőt a szent részegséget még bor, sör, netán, bolondgomba mértéktelen élvezésével is fokozzák. Vannak, akik mogorván elvonulnak a világtól, s ha embert látnak a közelben, vicsorognak, mint a veszett kutyák. Vannak, akik csöndesen megülnek mély révedezésükben, mint a kotló a tojáson, vagy kisgyermek az éjjeliedényen, s megint vannak, akik összerogyásig rohangálnak, bezárt vadként ostromolván a világegyetem szűk rácsait. Ismét vannak, akik átszellemült mosollyal figyelmeznek a Belső Hangra, s eközben szemrebbenés nélkül isszák ki víz helyett a tintatartójukat, s az utcán tülekedő sokaság közepette is úgy lépdelnek, mint gólya a virágos réten. Olyanok is vannak, akik a sugallat érzésének szelére ünnepi hangulatba esnek, megborotválkoznak, megfürdenek, meghintik magukat illatszerrel. Vannak, akik méltóságosan telepednek asztaluk mellé, de percenként fölugorva hol a szobában igazítanak meg egy ferdén álló bútort, vagy alkalmatlanul lobogó függönyt, hol az árnyékszékre futnak, így könnyítvén magukon. Olyanokról is hallottunk, akik térdüket rázzák, foggal tépdesik tövig rágott körmüket, orrukba túrnak, vakaróznak. Mások megint az istenszag közeledtére fölütik orrukat, mint a vadászkutya, elrohannak a város legtávolibb pontjáról legsürgetőbb dolguk közepette is, és asztalukhoz vágván magukat, vad iramban róják a kinyilatkozás varázsjeleit.

Még többet is szólhatnánk erről, de most Gubbubu van soron.

Tudjuk, hogy évezredek óta egy nagy művön, élete egyetlen s legfőbb művén fáradozott. Aztláni tapasztalatait szedte szép rendbe, örök okulásul eljövendő évezredek számára. Ebben az időben újfent Aztlánban járt, mint Lugal követeinek egyike, hogy dűlőre juttassa az okos király és főpap terveit. Az aztláni követek ugyanis a földrengés után hazájukba távozván, semmi hírt sem adtak magukról. Lugal s munkatársai türelmesen vártak. Remélték, hogy a fontos terv megbeszélése Aztlánban sem tarthat örökké, bár rengeteg ága-boga volt. De esztendők múltak esztendőkre, és egy kicsinyke ezüstlap sem érkezett, sőt a hajósok állításai szerint messzi tengereken nem volt látható aztláni gálya. Mintha a hatalmas világbirodalom szó nélkül elsüllyedt volna.

Lugal és munkatársai türelmetlenül vártak. Végül elhatározták, hogy ismét követeket küldenek a távoli birodalomba. E követség vezetője újból Gubbubu lett, egyik tagja Titu, a kiváló mérnök, hogy ismertesse a Világtorony tervét, a másik Samas-Lamasszi, a volt erechi kereskedő, ez idő szerint nárigu, hogy a szükséges anyagi feltételekről számot adhassson.

Így járt Gubbubu ismét Aztlánban.

De, sajnos, hiába. Aztlán királya udvariasan meghallgatta Gubbubu több mint két kettősóráig tartó csodálatosan fölépített szónoklatát, majd bőséges ötperces válaszában biztosította Szurippak követeit, hogy a Hármas Birodalom főpap-királya iránt mély testvéri érzelmeket táplál, népe fölvirágzásának ügyét a szívén viseli, s nem fukarkodik áldozatok bemutatásában sem. De a nagy király tervét nem tartja időszerűnek. Engedje meg tehát a nagy király, hogy ajánlatát kissé jobban megfontolja, újabb tájékozódásokat nyerjen, s azután készséggel siet majd ő maga, hogy a birodalmuk között ősidők óta fennálló szoros testvéri kapcsolatokat a Világtorony fölépítésében is gyümölcsöztessék.

Gubbubuékat ellátták minden jóval, ünnepségeket rendeztek tiszteletükre, a lakomákon maga az istenkirály is megjelent, aranyosvörös tiarával a fején. Az arannyal borított óriási oszlopcsarnokban pedig hemzsegtek a festett arcú, tollas, vörös bőrű előkelőségek. Újra megmutatták Gubbubunak és társainak a főváros arannyal borított templomait, roppant palotáit, zsúfolt könyvtárát, a többszörös falgyűrűvel övezett város szépségeit, majd a kikötőbe kísérvén őket, hajójukat ünnepélyesen elbúcsúztatták.

Gubbubu, jelentést téve a király-főpapnak, kénytelen volt beismerni, hogy Aztlán királyának válasza egyfajta tlimtlu, s most már nem lehet mást tenni, mint egyfajta mitlalival fogadni a dolgot. Ő mindenesetre latba veti egész tudását, tapasztalatainak minden kincsét, s ezután is a szurippak-aztláni barátság elmélyítésén fog fáradozni, mert hiszi, hogy fáradozásának gyümölcse...

Lugal elismerően bólintott. Megajándékozta Gubbubut egy szép sastollal, szíves köszönetet mondott fáradozásaiért s megengedte, hogy ezután a Belit-szeri Íróvesszeje címet és méltóságot viselhesse.

Gubbubu az irigylendő siker után még nagyobb lelkesedéssel vetette magát műve átdolgozásába.

Azok közé a Beavatottak közé tartozott, akik nappal kimért rendben tesznek eleget polgári kötelességüknek. Megjelent a királyi tanácsban, a Vének Tanácsában, a templomi áldozatokon, egyszóval minden olyan helyen és alkalomkor, ahol és amikor egy megbízható, bár független gondolkodású, érett, az emberi nem jövőjében, királya uralomra termettségében, polgártársai tisztességében tántoríthatatlanul hivő, némileg óvatos férfiúnak illik megjelennie. Gubbubu valóban ismerte a helyes mitlali törvényeit. A homokórák emberét megvetette, mérsékelten szánta is. Nem vegyült a tömegbe, noha jólétét, boldogságát szorgalmasan munkálta. Büszke volt utazásaira, készülő művére, de illő, méltóságteljes szerénység illatozott körülötte. Tudásával meg volt elégedve, ámbár nem kérkedett vele. Elismerte Szurippak művelődésének rohamos emelkedését, de figyelmeztetett Aztlán magasabb színvonalára mint élő példaképre. Hangoztatta, hogy az emberi nem jövőjének megalapozásában Szurippaké a döntő szó, de szerényen emlegette erechi származását - mármint a saját származását - is. Megvetéssel fordult el azoktól, akik Lugal halálos betegségéről, ellene elkövetett varázsmerényletekről, Szurippak várható romlásáról s Erech vagy Eridu gyors bosszújáról suttogtak, de önérzetesen hirdette a három birodalom testvéri, egyenlő jogú együttműködésének s az okos király uralma alatt virágzó szabadságának szükségességét is.

Egyszóval: a nappal kettősóráiban Gubbubu megbízható, szolgálatkész, méltóságteljes állampolgár volt. Az éjszaka hűvös, csendes kettősóráiban azonban az isteni sugallatok följegyzésének, azaz: nagy műve újabb, most már végleges átdolgozásának szentelte magát.

A város déli kapuja mellett egy szűk sikátorban lakott, magasan, a harmadik emeleten, igen szerény, de ízlésesen berendezett lakásban. Padlóját aztláni szőnyeg borította, falain aztláni fegyverek csüngtek, amelyeket csak a szakértő szeme tudott megkülönböztetni a szurippaki mérgezett nyilaktól, az erechi nagy erejű íjaktól, az eridui szögletes pajzsoktól. Több asztalkán szintén aztláni tárgyak állottak: koponyából készült, arannyal díszített ivóedény, karcsú aranykorsó, citrom nagyságú, aszalt, hosszú hajú, sárga emberfej, egy cserépből való tárgy, amiről nem lehetett tudni, micsoda, s milyen célt szolgál, egy hosszú, széles kovakés, amellyel nyilván emberi szíveket vágtak ki az aztláni áldozatokon, aranyból készült, rémületes álarc, amelynek szemgödreibe Gubbubu valamely nagy madár hosszú, szürke evezőtollait szúrta. Egy másik asztalon kókusztálban bizonyos aztláni piros eledel kínálkozott. A szakértő meg-

állapíthatta, hogy az aztláni kókuszhéj hajszálra olyan, mint a szurippaki, s a benne levő csemege is igen hasonlít a szurippaki gyümölcspéphez. De éppen ez volt benne a különös.

Ugyancsak aztláni ezüstmécsesben vaj pislákolt. Gubbubu csak ennek a mécsesnek a fényénél tudta fölfogni az isteni sugallatot.

Alkonyatkor könnyű estebédet evett: sült húst, hagymát, fokhagymát, kenyeret, datolyát, mirszut, lepényt s egyéb apróságot. Bort ivott hozzá, mert a sör álmosít. Szerény estebédjét egy tisztességes öregasszony készítette el és tette elébe. Gubbubu méltóságteljesen ült az asztalka elé, lassan evett, kimérten ivott, jól beosztotta, megrágta a falatokat, porciózta a kortyokat. Elhúzta az evést, hogy közben előkészüljön a sugallat befogadására. Estebéd végeztével a tiszteletreméltó szótlan öregasszony elhordta a maradékot, elvitte az edényeket, s egy kis kancsóban jamgyökérből ifjú leányok tiszta szájában rágott s nyálával erjesztett erős italt állított az asztalkára. Mellétette a szivarozáshoz szükséges faszenet. A szivart maga Gubbubu sodorta magagyűjtötte levelekből, aztláni módra, s az öreg hölgy semmi kincsért sem nyúlt volna hozzá, nehogy megrontsa valamely, a szivarban rejlő varázslat. (Beavatottak szokatlanabb holmijához egyébként sem tanácsos nyúlni.) Ezután tiszteletteljesen visszavonult.

Gubbubu most nagy körültekintéssel megmosakodott, az asztalka elé ült, elrendezte fatábláit, toronyba rakta a kész művet, megvizsgálta íróvésőjét, egy kis aztláni ládából kiválasztott egy vastag, barna szivart, megtapogatta-nyomogatta, szívott rajta néhányat, hogy lássa: jól szelel-e, a parazsat a szivar végéhez nyomta, s néhány hatalmasat pöffentett. Ez volt az a pillanat, amikor agya kellően ködössé vált a sugalmazás fölfogására. Sokáig ült így. A levegőbe bámult. Majd íróvésőjét finoman a sima táblára téve, róni kezdte az apró, görbe, görcsös jeleket.

Gubbubu egy pillanatig sem kételkedett benne, hogy műve az örökkévalóság számára készül. Beavatott volt, bizonyos pillanataiban az időtlenség óceánját gázolta, füle Ninib seregének zenéjére figyelt. Időnként ivott egy kortyot a tüzes folyadékból, belebámult a kéken terjengő varázsfüstbe, s boldogan érezte agya ködös zsongását, megtapogatta apró kontyán ágaskodó tollait, kicsiny piros álszakállát, lesimította s megnézegette aztláni szőtt szoknyáját, s arcát méltóságteljes merevségbe kényszerítve elégülten dünnyögött.

Honnét tudta Gubbubu, hogy műve túléli a világpusztulást, hogy késő évezredek múltán az egyiptomi főpap birtokába kerül, az majd elmondja a nála látogatóban járó Solonnak, Solontól Platónig jut, s Platón reánk hagyományozza, most immár valóban az örökkévalóság számára? Igaz, Gubbubu műve nem szóról szóra egyezik Platón reánk maradt Timaiosával. De mindegy. Mégis Gubbubunak tartozik leróhatatlan hálával az emberiség. Gubbubu elvégre éppúgy beavatott volt, mint Egyiptom főpapja, mint Solon vagy Platón.

„...A tenger partján, a sziget tlumiján egy síkság van - írja Gubbubu -, valamennyi síkság legtermékenyebbje s legcsimtlibbje. E síkság szélén, mintegy harmincszor ezer könyök távolságban a tengertől, alacsony hegy áll. Ezen lakott Okean, egyike azoknak, akik a földből a világ kezdetén támadtak, feleségével. Csak egy leányuk volt. Amikor a leány fölnőtt, atyja és anyja meghalt. Tlalok szerelemre gyulladt iránta, feleségül vette, egyfajta várat épített a dombon, kisebb-nagyobb falgyűrűkkel övezte, s három csatornával vette körül. Ezt a dombot berendezte, s ez könnyű volt neki, mert egyfajta isten volt. Gyümölcskerteket is létesített. Házasságából öt ikerpár született. Ezért Aztlánt tíz részre osztotta, az elsőszülöttnek odaadta a dombot és a várat, és a többi testvér fölé egyfajta kacikává tette. A többit is egyfajta királlyá emelte, s nevet is adott nekik. A legidősebb neve, az első kacikáé, aki valamennyi fölött egyfajta tlimulit gyakorolt, Atli, azaz: Víz volt...”

Ezután nagy gonddal újra lemásolta a többi király nevét, uralkodásának módját, országának kiterjedését, földjeit, terményeit, a királyság öröklésének törvényét.

„...E királyi nemzetség - írta továbbá Gubbubu - egyfajta dús gazdagságra tett szert, aminő csimutli sohasem volt egy országban sem, sőt a jövőben sem lehetséges. El van látva mindennel, amire városnak és birodalomnak szüksége van. Bár a környező országok sok mindennel ellátják, a szükségletek java részét maga állítja elő. Így mindenekfölött azt, amit a bányászat hajlítható s olvasztható ércekben nyújt, köztük egyfajta rézöntvényt, amit Százszorszépnek nevezünk, s ma már az egész világon elterjedt. Az arany után ezt becsülik legtöbbre. A sziget azonban bőven szolgáltat egyebet, amit az erdő az építőknek nyújt, s a vad s szelíd állatok nagy sokaságát táplálja. Nagy számban él ott egyfajta óriási elefánt, azaz pipiti..."

Ecsetelvén Aztlán állatfajtáinak gazdagságát, a fűszerek és illatszerek leírására tért át Gubbubu. Majd a gyümölcsök, a föld terményeinek sokaságát írta le, hogy áttérjen az eledelek változatosságára, jóságára, a gyomorra tett kitűnő hatására. Megemlített egyfajta csemegét, ami a túlterhelt gyomor javára szolgál, minden izgatószert, nedvet tartalmazván, ami csak kell. Ezt a csemegét csimcsunak nevezte, s apróra leírta készítésének módját, miután, igen helyesen, úgy vélte, hogy késő évezredek múltán is javára lesz majd a túlterhelt gyomrú emberiségnek. Sajnos, a mű e része elveszett. Csak Platón említi, ámde a leírás mellőzésével.

A mű egy másik, nem kevésbé fontos része így szólt:

„...A lakosok, mivel a föld mindent megad nekik, templomokat, királyi palotákat, kikötőket, hajógyárakat építettek, egyébként is beépítették az egész birodalmat. Először hidakat építettek a csatornák fölött, amelyek az ősi várost övezik. A várat már tlimlali ott építették az istenek és az ősök lakóhelyén, ahol ma áll, egyik örökölte a másiktól, s mindegyik igyekszik bővíteni. Ma a nagyság és a szépség egyfajta csodálatraméltó látványát nyújtja..."

Miután Gubbubu nem is egyszer személyesen járta be a csodálatraméltó aztláni Szent Várost, részletesen leírta a csatornák szélességét és hosszát, a hidak nagyságát, s hogy mekkora hajók tudnak behatolni egészen a Szent Városig a legszélesebb csatornán, a legmagasabb híd alatt.

„...A hidakon, a tenger felől való átjárással szemben, tornyokat és kapukat emeltek, a köveket fehér, fekete és vörös színben a sziget tlumiján levő hegyoldalakból s a töltések külső-belső oldalából nyerték, ezáltal a parti dombok oldalában egyfajta mélyedéseket nyertek hajóépítő műhelyek számára, amelyeket ilyenformán maguk a sziklák födtek be. Építkezéseikhez részben ugyanilyen színű köveket használnak, részben másféle színű köveket raknak össze, miáltal az épületek egyfajta természetes szépséget öltenek. A legkülső földsánc körül futó falat érccel borították be, a belső falakat ónnal, a várat magát pedig, azaz a Fehér Várost, tetőtől talpig rézzel, s ez úgy ragyog, mintha arannyal borították volna. A templomokat pedig kívül-belül tiszta arannyal. A királyi palota..."

Most lemásolhatnék Gubbubu páratlan művéből a palota szépségének, épületei nagyságának, a főszentély, Tlalok szentélyének leírását, építési módjának ismertetését, ezüst- meg aranydíszeinek gazdagságát, a mennyezet elefántcsont borításának ragyogását, az aranyból öntött szobrok csodálatosságát s a legcsodálatosabbat; magának a főistennek szobrát, amint kocsiján áll, s hat aranyból öntött szárnyas paripát hajt, feje a mennyezetet éri, körülötte száz aranydelfin ficánkol. Az oltár leírását, amelyen a hatalmas, gazdag birodalom nagyméretű áldozatait bemutatja. A templom meg a palota kertjeinek, meleg fürdőinek, medencéinek ecsetelését. A katonai gyakorlótér képét, külön az emberekét s külön a lovasokét. A testőrség lakásainak részletes felsorolását. A hajóépítő műhelyek elképesztő munkájának rajzát, ahol a háromsorevezős gályák készülnek. Majd a szokások, törvények ismertetését, az ünnepek és áldozatok leírását. De elvégre nem citálhatjuk Gubbubu nagy művét a maga egész terjedelmében. Ennyi is elegendő, hogy megismerjük, fontosságát hozzávetőleg megítéljük, Gubbubunak Aztlán iránti hódolatát megértsük és helyeseljük, írásművészetét csodáljuk. De még írásművészeténél is

jobban bámuljuk azt az egyfajta mitlalit, amivel művét szigorú rendbe szedte, okosan beosztotta, higgadt előkelőséggel megfogalmazta, s újra meg újra kicsiszolgatta, törölte, bővítette.

Így dolgozott Gubbubu hajnalig.

Akkor gondosan elrakosgatta tábláit, a művet ládikába zárta, hamuval beszórt asztalát elrendezte, a másik szobában újra megfürdött, tollait levetette, álszakállát gyöngéden megfésülte, aztláni szoknyáját pálmalevél szoknyával cserélte föl, s álomra tért.

Ki értené meg ezek után, hogy Ur-Ba'u a király szobájában találkozván Utnapistimmal, s a tanácskozás megkezdésére várván, Samas-Lamasszi meg Titu jelenlétében így üvöltött:

- Mit művel manapság Gubbubu, az a barom? Még mindig Aztlánról kapar?

- Csitt! - intette szájára tett ujjal Utnapistim, s körülnézett.

- Kiabáltam talán? - rebegte ijedten Ba'u Szolgája. - Nem akartam, nem akartam... azt hittem, suttogok.

A két idegen férfiú elfordulva nevetett.

Ezzel az Aztlánnal, amelyről Gubbubu fő művét írta, kellett volna megegyeznie Lugalnak a Világtorony építésére. Gondoljuk el, minő hatalmas segítséget jelentett volna Aztlán tudós mérnökeinek, bástyaépítő mestereinek, csatornaásó munkásainak tudománya, piros, fekete meg fehér kövei nagy tömegének, rengeteg hajójának, jól felszerelt arzenáljainak mérhetetlen mennyisége!

Lugal belépett, a tanácskozás megkezdődött.

Gubbuburól Hétil, a költő is egyre rosszabb véleményt táplált. A földrengés ijedelmét kiheverte ugyan, de nem tudta kiheverni mellőzöttségét. Terveket koholt, s egy gyermek makacsságával kívánta megvalósítani őket. E tervek alapját abban a hosszú költeményben vetette meg, amin huzamosabb idő óta dolgozott. Hétil sem a le-föl rohangáló, sem a békén kotló, sem a fürdő és borotválkozó vagy bolondgombaevő Beavatottak közé nem tartozott. Külön fajta volt. Ő a végkimerülésig tekergett a városban. Odatülekedett minden mutatványos bűvész közelébe, röhögött a majomtáncoltatókon, megkérdezte a faedényárusokat, mennyibe kerül ez vagy az a kupa, teknő, azután faképnél hagyta őket. Tanácsot kért a földön üldögélő, táblát, vésőt forgató utcai tudósoktól, de jogi kérdései bosszantóan nyakatekertek voltak. A templom lépcsőin megállva a fölfelé haladó nők szoknyája alá lesett... Közben, szinte nem is tudva róla, sorokat, jelzőket, igéket görgetett magában félhangosan. Végre, érezvén, hogy megtelt, nyílegyenesen hazavágtatott, mint akinek hasgörcse támadt, szobájában a gyékényre telepedett, s egyre szemébe omló haját fésülgetve ujjaival, szorgosan rótta a varázsjeleket. Ilyenkor már készen volt benne a mű. Az sem zavarta, ha meglátogatták. Művéről föl sem pillantva köszönt, majd, mikor egyedül maradt, nyugodtan folytatta tovább.

Így munkálkodván, Hétilnek vagy három ládikája telt meg teleírott költeménytáblával. Úgy gondolta, sorra fölkeresi Gubbubut, Utnapistimot, Ur-Ba'ut, fölolvassa művét, s minden indoka és igazolása meglévén, úgyszólván kényszeríti őket, hogy szóljanak a királynak. Tervéhez újabb ötletet is csapott: el fog menni Samas-Lamasszihoz, a nágiruhoz, bizalmával, műve fölolvasásával tünteti ki és sivár sorsa megváltoztatására bírja. Elvégre Samas-Lamasszi éppúgy erechi, mint ő. Éppúgy tönkrement. Ha most hátára kapta is a szerencse, bizonyára megemlékezik a régi erechi napokról s az ő szép, mindenfelé énekelt szerelmi dalairól.

Először Gubbubuhoz indult. De a három ládikát sehogy sem tudta fölszedni. Kettőt a hóna alá fogott, a harmadikkal nem tudott mit kezdeni. Összekötözte a hármat, s a hátára vette. Így meg roppant nehéz volt. A silány táplálékon tengődő koszorús férfiú nem tudott megbirkózni a

ládika súlyával. Mit tegyen? Teherhordót fogadjon? Miből? Végül előhívta megtört, szomorú, sovány feleségét, egy-egy ládikát a hóna alá nyomott, a harmadikat ő maga kapta föl, s elindultak Gubbubuhoz.

- Boldog vagyok, hogy megtisztelsz látogatásoddal - örvendezett merev képpel Aztlán előkelő rajongója. Letelepítette látogatóit, s megkérdezte, mit cipelnek a ládában. Kiderülvén a ládák tartalma, elrendezte arcát a mű meghallgatásához. Csak arra figyelmeztette Hétiléket, hogy egy béru múlva a Vének egyikéhez kell mennie ebédre.

Hétil lelógatta nagy fejét, szónokolva, lázasan olvasott. Felesége szolgálatkészen adogatta sorra a táblákat.

- Ez a hülye egészen jó költeményeket költ - mondta magában Gubbubu fanyarul. - Nagyobb, mint a fennen fitogtatott szurippakiak együttvéve.

- Kissé lágyak a költeményeid - mondta hangosan. - Mindig mondtam, hogy egyfajta tlitlu van bennük.

- Rothadj meg! - gondolta Hétil dühösen. Hangosan pedig így szólt:

- Lehet, hogy igazad van, ó, Gubbubu. Megpróbálok változtatni rajtuk. De hát most mondd, nem rettenetes, hogy nekem, aki annak idején Erechben...

Áradt belőle a panasz. Költeményeit félretolva beszélt, beszélt. Olyan ékes keserűséggel, hogy Gubbubu szívét szánalom s méltatlankodás szállta meg. Igen, tenni kell valamit Hétil érdekében. Művei szívhez szólnak, ő meg mellőzve, megalázva, semmibe véve éhezik.

- Valóban jó gondolat, hogy egyfajta lelkesítő működést fejts ki, ó, Hétil, a Világtorony érdekében - helyeselte Hétil ötletét. - Én mindenképpen megkísérlek egyfajta ocsimut, hogy a király tekintetét megint egyszer rád vesse. Csakhogy annak idején Erechben, tudod, a háború alatt...

Hétil fölordított. Micsoda? Hogy ő nem hitt Szurippak győzelmében? Hazugság! És hányan voltak, akik akkor egyetértettek vele? Hányan hirdették, hogy Erech kezébe van letéve az emberi nem jövő boldogulása? Azután meg nem maga a főpap-király jelentette ki törvényben, hogy Erech istenei, istennői éppúgy halhatatlanok, mint Szurippakéi?

- Igaz, igaz - bólogatott tollas kontyával Gubbubu. - De hát a helyes mitlaliról talán egy kissé megfeledkeztél. Ez nem bűn, de ártalmas... Tudod, hogy én Aztlánban is leginkább a helyes mitlalit csodálom... Erről írtam művem legfontosabb részét. Talán hasznodra válik, ha megmutatom neked.

Ládájában kotorászott, táblákat forgatott, végre megtalálta, amit keresett. Ünnepélyesen letelepedett, megtapogatta tollait, álszakállát, lesimítgatta szőttes szoknyáját, s törvényhirdető hangon olvasta:

- A felettük levő uralmat megszabja Atli parancsa, amint ezt egyfajta törvény nekik hátrahagyja, amely elődeik által rézoszlopra vésve a sziget közepén, a főisten templomában áll. Itt jönnek össze hol öt-, hol hatévenként, hogy a páros és páratlan számoknak egyenlő jogot adjanak, s ezeken a gyűléseken megbeszélnek minden közös ügyet, de megvizsgálják azt is, nem hágta-e át valamelyikük a törvényt, s erről ítéletet tartanak... Nem, nem az, amit akarok - dünnyögte, s másik táblát vett elő. Tollait, álszakállát megint megtapogatta, olvasott: - Mihelyt besötétedik, és az áldozati tűz elhamvad, mindnyájan nagyon szép sötétkék ruhát öltenek, lefeküsznek az eskütűz parazsa mellé, kioltanak minden világot a szentélyben, s hozzáfognak és igazságot mondanak az éjszakában, valahányszor az egyik a másikat a törvény áthágásával vádolja...

- Micsoda fecsegés... ömlik, mint a korpa - gondolta Hétil. - És ezt kell nekem hallgatnom!

De hallgatta hősileg, odaadón. Közben azon töprengett, mi lehet Gubbubu titka. Mivel szédíti meg az embereket. Aztlánhoz ért, jó, hiszen megfordult Aztlánban, ha ő járt volna ott, ő is értene hozzá. De a követségei sorra kudarcot vallottak. Most mégis Belit-szeri Íróvesszeje. Arra meg senki sem emlékszik, mily kitűnő értesüléseket szerzett Enmu-dugga erechi turtán vacsoráin...

Ámde Gubbubu végül is megígérte támogatását, s ez volt a fődolog. Hétil bizakodó ábrázattal mondott búcsút, s összeszedvén ládikáit, feleségestül boldogan távozott.

Másnap Ur-Ba'u-hoz mentek a könyvtárba.

Sokáig üldögéltek a lépcsőn, mire Ur-Ba'u lihegve, hadonászva s már messziről mentegetőzve megjelent. Hétil gondolatát rivalgón helyeselte! Hogyne! A Világtorony! Ő ugyan, akár csak Atra-Hasis, nem bízik benne, mert Nannar szét fogja kenni, mint egy köpést, de a király nagy és okos férfiú... És a szava: törvény. Miért ne építsen Világtornyot? S miért ne lelkesítsen, hitessen, dolgoztasson, éltessen akár milliókat?! Lugal nagy elme, tiszta szív. Ővele szépen bánik. Annyi munkát ad, hogy szinte beleőrül. De jó is, mert enélkül abba őrülne bele, amit előre lát...

Ur-Ba'u nem tudta meghallgatni Hétil művét, hiszen süket volt. Így hiába cipelték a ládákat. De sugárzó arccal követelte, hogy hagyják nála, majd elolvassa. Hétil gyanította: a világ-pusztulás régen lezajlik már, s Ur-Ba'u bele sem szagol írásaiba, hiszen nem is szagolhat. Felesége beteg, családi, házi dolgai után is neki kell szaladgálnia. A király tanácsában ül. A könyvtárat igazgatja. Mikor olvashatná el művét?

Ámde kiabálva tett szent hitet Hétilnek, hogy mindenkit megmozgat, rábeszél, meggyőz, erőszakol, akit csak lehet és kell Hétil érdekében. Így tőle is bizakodva távozott.

Ezután Samas-Lamasszi volt soron.

Hétil már a tervezett látogatás előtt több nappal jelentkezett az írnoknál. Kihallgatást kért. A hivatalnok egy-két jelet rótt egy hosszú, keskeny fatáblára, közben egyre a fogát szívta, mintha Hétil jelentkezése fájna neki. A költő kutyának érezte magát ebben a percben.

Mielőtt elindultak volna, Hétilék ünnepélyesen megfürödtek a templom medencéjében. Gondosan megfésülködtek, testüket a lányuktól kért kenőccsel megkenték. Hétil még koszorút is tett a fejére, hosszú idő óta először. Felesége tiszta vállkendő alá takarta szomorú keblét. Azután fölnyalábolva a ládikákat, elindultak.

Samas-Lamasszi előszobájában tolongtak a várakozók. Hétil nagy nehezen az írnok asztalkájáig tört, de ha azt hitte, nyájas mosollyal fogadják, s rögtön beeresztik, csalódott. Az írnok ugyanis keserves képpel szívta a fogát, hümmögött, íróvésőjével a fejét vakarászta, s azt mondta, ma lehetetlen. Samas-Lamasszi holnap egészen bizonyosan fogadja, de ma lehetetlen... Tanácskozásra kell mennie a királyhoz a Világtorony ügyében.

Hétilék elcammogtak.

Még kétszer-háromszor fürödtek meg hiába. Még kétszer-háromszor kenekedtek, fésülködtek, cipekedtek. Végre sikerült...

Ott álltak a nágiru teremnagyságú szobájában, a bronzajtó halkan becsukódott mögöttük. Samas-Lamasszi ékes szőnyegen ült, kövér testét ezüstlapocskával vakarászta. Mellette jobbról-balról egy-egy asztalka. Az asztalkán agyag- meg fatáblák, íróvésők, söröskorsók, ivóedény - persze ezüstből -, mirszu meg csengő. A terem egyik végén Inninni fekete kőből

faragott szobra virágcsokrok között. Égetett cserépből kirakott gazdag mozaik ékesítette a falakat, a mennyezetet elefántcsont faragás. Édes, finom illat terjengett mindenütt, talán az istennő szobra előtt virító virágoké, talán a nágiru sugárzó fenségű testéé...

Nyájasan fogadta a költőt és feleségét. Ez máris jó jel volt. Leültette, sörrel kínálta őket.

Nehéz lenne most tömören elmondanunk, éreztetnünk, ecsetelnünk, láttatnunk a nagy nágiru tündöklő méltóságát, arcának nemes nyugalmát és nyájasságát, érdeklődésének sugárzó melegét, jóindulatának bölcs mértékletességét, megértő szívének szinte gyermeki tisztaságát, de egyben s mindenekfölött: nagy gyakorlati érzékét. Míg a költő beszélt, beszélt, panaszkodott, lelkesedett, táblákat szedett elő és tett el megint, Samas-Lamasszi hol az egyik, hol a másik asztalkáról emelt le egy táblát, hogy jeleket rójon le. A költeményeket, sajnos, nem hallgathatta meg, de hát rengeteg dolga volt. Ámde biztosította a költőt, hogy csodálatosságukról meg van győződve. Régi dalait jól ismerte a rég múlt szép erechi időkből, amikor még mindenki Szurippak bukásában hitt... Afelől is megnyugtatta Hétiléket, hogy Nannar nem olyan veszedelmes, mint amilyennek mondják. A költő leányának s az ő fiának föláldozása nem volt hiábavaló. Ami pedig a Világtornyot illeti: ennél jobb, szebb, király-főpaphoz méltóbb, biztosabb és hasznosabb tervet sohasem találtak még ki a világon. Csakhogy, sajnos, az ő vállára túl sok terhet rak a terv. Már-már roskadozik alatta. De hiába, vállalnia kell minden áldozatot, hiszen a király bizalma...

Most azonban nem fordíthat több időt Hétil nagy fontosságú ügyeire. De mindent megtesz az érdekében. Menjenek békével, éljenek boldogul, majd üzenni fog, mikor keressék föl ismét.

Mondjuk, ne mondjuk, hogy Hétil és neje földöntúli boldogságban fordult ki a nágiru szobájából? Mondjuk, ne mondjuk, hogy az írnok a nágiru parancsára még egy mina ezüstöt is nyomott Hétil markába, s a maga részéről is biztosította nagyrabecsüléséről? Mondjuk, ne mondjuk, hogy egész úton hazafelé, miközben a ládákat cipelték, Hétil és felesége azon veszekedett, mit fognak vásárolni az ezüstön, mit azon a rengeteg pénzen, ami Hétil markát most már bizonyosan üti? És a városnak melyik részén keresnek új lakást, hol szereznek új bútort - még új ajtókat is, miután ebben az időben s még a vízözön után is sokáig, az volt a szokás, hogy ki-ki magával vitte az ajtókat új lakásába? Mondjuk, ne mondjuk, hogy a házastársak dühös veszekedése mindenütt magára vonta a járókelők figyelmét s halálos haragban érkeztek nyomorúságos otthonukba? Nem mondjuk. Mert mindenekelőtt és fölött ott ragyogott szívükben a bizakodás, fejük körül az újra föltámadó dics fénye, s e kettő mellett elhalványult megszokott gyűlölködésük parazsa. Egyébként is végül összebékítette őket a szebb jövő hite s a tudat, hogy a Világtoronyban mindenképpen helyet kapnak.

Utnapistimhoz úgy állítottak már be, mint két szelíd testvér. Arcuk sugárzott. Megszépültek, megfiatalodtak. Egymás szavába vágva közölték Utnapistimmal a nagy tervet: a Világtorony érdekében kifejtendő költői tevékenység magasztos tervét. Az emberek ostobák - magyarázta lázasan Hétil Utnapistim szobájában ülve, s rajtafeledve csodálkozó gyermekszemét a bronzajtó pazar díszein, az asztalkák mozaikján, az ezüstedények csillogásán, a cifra gyékények ábráin s magán a komolyan üldögélő, sötét ábrázatú, mozdulatlan Utnapistimon. - Igen, az emberek ostobák. Nem tudják fölérni ésszel, mit jelent a Világtorony, ők csak a mindennapok gondjait nézik. Nannar messze van, s mikor következik el az idő, amikor fölfalja a világot, ha ugyan fölfalja? Még talán föl is lázadnak, látván, hogy a Világtorony fölépítésére mily súlyos adókat vetnek ki rájuk, mily tömegesen terelik őket munkára, s nem adnak elegendő, jó élelmet, mert a felügyelők ellopják. Hát még mi lesz, amikor kezdik névsorba szedni, kit milyen hely vár a Világtoronyban, ki mit vihet magával, s miről kell örökre lemondania... Ellenben ő, Hétil, olyan dalokat költ majd, hogy széltében-hosszában énekelhetik áldozásokon, ünnepeken,

sőt munka közben is szívük megerősítésére, bizalmuk ébren tartására, a lemondás édességének hirdetésére, Lugal okosságának, az istenek akaratával egyező szándékainak megértésére...

Utnapistim szeretettel hallgatta a koszorús férfiú szavait, s bólogatott. Ködösen emlékezett valami ígéretre... hogy szól a királynak... segít Hétilnek... csakhogy nem volt benne bizonyos. Hunyt szemmel magába merült, a végtelen kettősórákig tartó felolvasásból úgyszólván semmit sem értett, bár hallott minden szót. Csakugyan szólnia kell a királynak...

Jó szívvel meg is ígérte.

Teltek-múltak a napok. Az egy mina ezüst röptében elfogyott. A nágiru nem üzent. Hétil fölkaptatott az írnokhoz, de ez fogát szíva, csak a vállát vonogatta. A nágiru őfényessége minden idejét a királynál tölti. Most állítják össze a fölhasználható munkások létszámát. Ha meg szobájában tartózkodott a nágiru, annyian voltak nála, hogy Hétil mozdulni sem tudott. Itt várta a fogadást a csatornák felügyelője, a földművesek elöljárója, a gabonaraktárak intézője, a pékek feje, a mérnökök seregéről nem is szólván, akik a tervek részleteit dolgozták ki. Hát még a bányák igazgatója, külön az ércbányáké, külön a kőbányáké? No és a hajógyárak vezetői? Akiknek elég hajót kellett előteremteniök a szállításra? És a kőfejtők csoportvezetői, akik a köveket faragásra készen kifejtik a hegyoldalból? Hát maguk a kőfaragók? Meg az aszfaltfőzők?

Ó, jóságos Anu s te, Enki meg az egész Ég egyesített örökkévaló seregei! Anu nagy, és hatalmas Ninib serege.

Így hát Hétil bizakodása posványba fulladt.

Elnyargalt Ur-Ba'uhoz. Kettősórákat töltött a könyvtár lépcsőin, a bezárt kapu előtt. Ur-Ba'uval már bizalmasan szólt, nem vetett gátat kifakadó keserűségének. A fölháborodott, méltatlankodó könyvtáros újra meg újra megnyugtatta. Atra-Hasis bizonyára megtesz mindent. Samas-Lamasszi sem rosszindulatú, de hát rengeteg a dolga... Gubbubu tehetségtelen de becsületes barát. Ő maga pedig, Ur-Ba'u... mit mondjon magáról? Csak az alkalmas pillanatot lesi, hogy szóljon. Hiszen művészetének mindig nagy bámulója volt.

Hétil egy kissé megnyugodva, de a könyvtárossal folytatott beszélgetés néma hadonászásába belefáradva tért haza, Ur-Ba'u pedig, bezárván a könyvtár bronzajtaját a súlyos kulccsal, megkésve vágtatott a királyi palotába tanácskozni. A teherhordó, aki a szükséges szent könyveket targoncán húzta, el-elmaradva, izzadságban fürödve ügetett utána.

És mégis... Ma már tudjuk, hogy az a néhány szent dal, ami ebből a vízözön előtti időből kőbe vésve fönnmaradt, a szegény, a mellőzött, a megalázott, a kétségbeesett Hétiltől származik. Édes sorok, zengő szavak, nehéz pompájú jelzők, izzó szerelmi szenvedély... Hová lettek Szurippak dédelgetett, koszorús költői? Eriduéi? Hol vannak Aztlán rézoszlopai s rajtuk az istennők szépségét, jóságát, termékenységét magasztaló örök szavak?

Gubbubu leírása legalább töredékesen s nem abban a klasszikus formában, ahogy megírta, ránk maradt. S ránk maradt Hétil néhány epedő költeménye. Gubbubu tudta, hogy évezredek számára írja művét. Hétil csak az aznapra gondolt: egy kis elismerésre, néhány mina ezüstre... S mégis az örökkévalóságnak írt! Ezüstöt pedig nem látott.

Elvégre akárki mondhatja, hogy e szerelmi költemények nem is Hétiltől valók. Még azt is, hogy költeményeket írt Gubbubu, titkon, maga előtt is szégyellve, az aztláni leírást pedig Hétil, kínjában, miután semmiképpen sem sikerült ezüstre tennie szert. A történelemtudomány s a kritika azonban, tudjuk, csalhatatlan. Nemcsak Gubbubut látjuk ma már tisztán, hanem Hétilt is.

Mert ugyan ki fakadt volna rajta kívül oly keserű panaszra, oly szárnyaló csüggedésre ki lett volna képes, mint Hétil? Ki járt oly reménykedve Samas-Lamasszinál s más barátainál, ki baktatott aztán oly letörten, nagy száját sírásra torzítva, kezét dühösen ökölbe facsarva, szemébe lógó hajjal, lent a mélységben, ahol már a semmi is hegyorom? Ki keringélt a városban céltalanul, meg-megállva a templom lépcsőjén, s a fölfelé igyekvő ifjú nők szoknyája alá lesve, a sarki jogtudósoknak kétségbeesett fogas kérdéseket föltéve, a faedényárusokat megállítva s áruikat fitymálva? Ki átkozhatta meg Utnapistimot, Ur-Ba'ut, Gubbubut, Samas-Lamasszit oly fenségesen, oly aljasul, oly kutyának szánt indulattal? Csak Hétil.

Ha abból az elsüllyedt korból ezrével maradtak volna fenn költemények, ha múzeumaink telve volnának Aztlán rézoszlopaival, Csics-en Ica, Kába, Uszmal, Akke, Icamal, Tikul, Szajil teleírott köveivel, Ofir, Zimbabve s más, elsüllyedt birodalmak emlékeivel, e sok ezer mű között is első pillantásra fölismerhetnők Hétil költeményét, amelyben romolhatatlan szavakkal írta meg a világ forgásáról alkotott véleményét, s örökített meg olyan pillanatot, amely, bár régóta elröppent már az égitestek sugarain, mégis kőnél szilárdabban örökké megmarad!

Holott Hétil csak megállt a halpiacon, s morgó ajkára alig figyelve, fogalmazott meg egy röpke, igen-igen keserű pillanatot. Így:

Figyelj, barátom! Halld meg tanításom!
Bölcs szavaim mérgét őrizd meg örökké:
Megbecsülik szavát az előkelőnek,
Aki jólét helyett embert ölni buzdít,
Ámde megalázzák az egyszerű férfit,
Aki jámborul élt és sosem vétkezett,
Tanúságot tesznek gonosztevő mellett,
S űzik az ártatlant, ki jár Isten útján.
Arannyal töltik meg bő iszákját annak,
Aki rég rászolgált a „rabló" nevére,
De kifosztják zsebét, kinek nincs falatja!

35

Most már azonban ideje, hogy utánajárjunk Namzi sorsának. É-anna volt hárfása, karvezetője, a zsoltáríró és történettudós, mint hallottuk, úgy eltűnt a háború viharában, hogy senki sem tudott róla. Kósza hírek szerint a hegyekbe futott, kecskéket pásztorol, a világról s az emberi nemről végleg levette a kezét. Mások olyasmit mondtak, hogy „elrejtőzött", azaz megállította szívét, megszüntette lélegzését, egy barlangban fekszik, s csak akkor lép elő megint, ha előre megszabott ideje elkövetkezik. Ismét mások bizonygatták, hogy családjával együtt beléndekfőzetet ivott.

Namzi azonban nem rejtőzött el, öngyilkos sem lett. Az igazság szóról szóra az, hogy csakugyan a hegyek közé menekült feleségével s öt leányával együtt.

Sohasem hitt a háború boldog végében. Mindig hangoztatta, hogy az emberiség története nagyjában bevégződött. A háborút csak afféle utolsó, befejező harsány sornak tekintette a történelem hatalmasan zengő zsoltárában. Amikor szorongásai elviselhetetlenné váltak, eladta házát, kertjét kétszáz sékel ezüstért, ami abban a zűrzavaros időben igen jó ár volt. Azután csöndben összecsomagolt, mindent fölrakott néhány szamárra, s elindult föl, egyre föl, mennél távolabb a rendezett állami élet áldásaitól. Néhány napi kóborlás után sikerült egy pásztorra bukkannia, aki hajlandó volt befogadni illő szolgálat ellenében.

Itt Namzi gerendából épült házacskájában lakott, vidáman terelgette gazdája kecskéit. Felesége vajat köpült, sajtot gyúrt, gyapjút mosott s kártolt, a lányok fontak, szőttek s híven átadták a gazdának, amit a nyáj jövedelmezett.

Namzi okos férfiú volt. Ezüstje a leányai számára megmaradt, háza, ruhája, élelme bőven került, az emberi társadalom nyűge nem szorongatta, az istentiszteletek szolgálatától megszabadult, anélkül, hogy maguk az istenek cserbenhagyták volna. Barátainak sem kellett okosakat mondania... Igaz, ellenségei áskálódásaiban, rágalmaiban sem gyönyörködhetett, azonban valamit mégiscsak kellett áldoznia, hogy pásztor lehessen a hegyek között.

Gazdája, Banda, a pásztor, egy pillanatig sem gyanította, hogy a szamárháton, nagyszámú családdal érkező vándor tulajdonképpen Beavatott és korának legnagyobb művészei, tudósai közé tartozik. Egyszerű, kecskebőrbe öltözött, írástudatlan jámbor ember volt Banda, szótlanul végezte dolgát, még feleségével, öt kisebb-nagyobb siheder fiával is vakkantva beszélt. Az istenek és istennők népes seregéből csak a legfőbbeket ismerte, s közülük is csak azokkal tartott szorosabb kapcsolatot, akik foglalkozásában segítették vagy hátráltatták. Így Istárral, Szumukánnal, a pásztoristennel meg Nergállal, az Alvilág félelmetes fejedelmével. A Beavatottaktól ő is félt, mint a legtöbb halandó. Riadtan küldte volna tovább Namzit, ha tudta volna, kicsoda-micsoda. De a hárfás és zsoltárénekes fazékfeje, vidor, gyermeteg arca, ábrándos tekintete félrevezette. Úgy vélte, hogy valamely, a háború vihara elől sodródó templomi szolgafélé, s készséggel befogadta. Kapóra is jött, mert két bojtárja, fölfedezvén magában a meddő életre kárhoztatott hőst, összesúgott s egy szép nap kereket oldott. A vitézi élet mezején nyilván gyorsabb módját keresték az emelkedésnek. Így segítség nélkül maradt.

Banda, a pásztor, néha látta ugyan, hogy Namzi éjszakánként vajmécses mellett üldögél házában, de azt hitte, imádkozik. Márpedig imádkozni ő is szokott, nem ugyan éjszaka, hanem napkeltekor-napnyugtakor. Még áldozatot is mutatott be időnként Istárnak, Szumukánnak és Nergálnak. Sőt egyszer, ifjúkorában, Erechben is járt, részt vett egy zibun, evett a föláldozott férfiak húsából, le is részegedett. Még egy papnővel is összeadta magát, minthogy ez is az ünnephez tartozott. De ez volt élete legnagyobb eseménye. Egy-egy szóval utalt rá, mit látott akkor. Milyen nagy a város, milyen mérhetetlen sokaság vonult az utcákon, a templomtereken, hány pap sürgött-forgott az oltárok körül, s mennyi majom vedelte a bort, sört ember módra. Megértette hát, hogy egy volt templomi szolga éjszaka imádkozik, fatáblákat forgat, betűket ró. Nem törődött vele.

Namzi még azért is okos volt, mert a Beavatottak sétáló fajtájába tartozott. Ő az isteni sugallatot járás-kelés, álmodozás, szemlélődés, ejtőzés közben fogta föl. Most aztán járhatottkelhetett kutyája társaságában, álmodozhatott, miközben kecskéit legeltette, szemlélődhetett a hegyvidék változatos szépségében, ejtőzhetett deleléskor, itatás után.

A város, a társadalom, az állam messze elmaradt mögötte. Itt nem voltak bástyák, paloták, nem volt könyvtár, nem zsivajgott a kikötő zsibvására, nem ordítoztak a bazár kereskedői. Nem szóltak a gongütések. Északon töredezett ormú hegycsúcs meredt a szelíden úszó felhők közé, körös-körül erdős hegyhátak zárták be a tágas katlant, mint óriási heverő vadkanok. Dús, derékig érő fű zöldellt, ezerféle színes virág illatozott a legelőn. Patakok szelték keresztül-kasul, csobogó, tiszta vizű, hideg patakok, partjukon nefelejcs kéklett. Bizalmas csalitok, bokrok nyíltak-zárultak mindenfelé, új meg új meglepetést tartogatva a merengő Namzinak. Ha pedig vihar kerekedett s Rammán mennydörögve kergette a súlyos fekete felhőket a hegyek fölött, Namzi szívét csiklandó boldogság töltötte el. Vidoran állt az ömlő esőben, kecskebőrét vadul cibálta a szél, haját, testét hideg áradat csapkodta, de ő csak állt, állt rendületlenül, boldogan, nem tudott betelni a zápor lengő függönyének ezüstös fényével, a nehéz felhők

áradásával, amint ráhömpölyögtek a hegygerincre, ráborultak a csúcsra, elterültek a völgyben, de itt-ott áteresztették Samas aranyló sugárkévéit.

Hát még az éjszakák!

Ha Namzi nem ült vajlámpása mellett - márpedig gyakran nem ült -, hajnalig is eljárkálgatott a hűvös éjszakában, Nannar fényében. Hogy ez a gonosz, pusztító, fenekedő isten milyen szép lehet, sohasem hitte volna. De hát az isteneknek még a hátsó felük is isteni. Nannar lehetett gonosz, csúfondáros, hozhatott iszonyatos romlást, meg kell hagyni, nagyon szép volt. Akár a hegyek mögül szállt föl vérvörösen, félelmetes nagyságban, akár az égbolt közepén lengett szinte vakító fénnyel, akár nappal ködlött tompán, akár csak egy keskeny karéja látszott, akár teljes egészében mutatkozott, amikor látható volt három mély gödrű, jegesen csillogó szeme, odvasan tátott szája, körben kunkorodó csipkés farka. Az éjszaka hangjai eleinte félelmetesek voltak Namzi számára. Borzongott tőlük. A párzás és a halál viaskodását érezte bennük, az élet titokzatos kettősségét, Apszu és Tiámat örök harcát. Később megszokta a gyöngéd pittyegések, kurrogások, nyögések és nyávogások érzékborzoló neszét, a verekedő vadak röfögésének, vinnyogásának, herregésének, ordításának idegborzoló rémületét, a majmok csivogásának, hörrenésének, füttyének az emberi társadalom hangjaihoz annyira hasonló zagyvaságát. Magányosan járt-kelt, megcsodálta egy-egy fa, bokor különös alakját, a vörös ködben úszó legelő zöld tükrét, a patakok olvadt rézként kanyargó folyondárját, az erdők vöröses bozontját, a hegyorom csillogását. Befelé fordított figyelemmel hallgatta szíve suttogó hangjait, s nem cserélt volna senkivel. Háború? Város? Hajók és raktárak? Templomok, paloták, gátak, bástyák és kapuk? Erech és Szurippak? Azag Aja, Simetán, Atra-Hasis, Gubbubu meg a többiek? Élő szívek áldozata, koszorús szüzek menete a Szent Úton? Kagylókürtök, harsonák, dobok, hárfák? Éneklő tömeg? Hol volt mindez? Évezredek ködébe süllyedt.

Így élt Namzi feleségével, öt leányával, a gazdáékkal, a kecskékkel és kutyájával. Így élt évszázadokig vagy évezredekig. Az idő múlását csak Nannar fenyegető növekedéséből látta. Még homokórája sem volt.

Ismerjük fölfogását, tudjuk, szerinte vége volt a történelemnek, az egész emberi nemnek. Zsoltárokra immár nem volt ezután szükség. Kik énekelnék néhány évezred múlva? Hárfázni sem kellett. Hiszen a templom minden ünnepével, áldozatával együtt halálra ítéltetett. Történelemmel miért foglalkozott volna? Hiszen a történelem, az emberi nem e csodálatos, zegzugosan kanyargó s nem is tiszta útja az istenek felé, véget ért. Namzit nem űzte, nem szorongatta, nem noszogatta, nem lelkesítette semmi. Szorgos, életrevaló felesége, vidám, veszekedő leánykái körül megtalált mindent, amire még szüksége volt.

Csak természetes, hogy ebben a merengő járás-kelésben, ejtőzésben és szemlélődésben egyszer-egyszer a feleség is túl közel került hozzá. Míg csendesen beszélgettek, ujjai önfeledten simogatták Gin-béru, azaz Kettősórák Szolgálója keblét, combja bizalmasan simult az asszony combjához. Szemük előtt elvonultak tűnt ifjúságuk fényes képei. Bizonyos idő múlva Gin-béru hasa erősen domborodni kezdett. Csakhamar újabb leányka nyivákolt a faházban, néma örömmel töltötte el Namzit, Gin-bérut pedig boldog szégyenkezéssel, hogy megint leányt szült.

Esténként valamennyien együtt ültek a ház előtt egy dús fügefa alatt s énekeltek. Sorra kerültek a Nagy Misztérium legszebb dalai: Dumuzi szerelme Istár iránt, Istár elragadtatott dicsőítő éneke Dumuziról, a nagy szerelmes halála és siratása, a föltámadás öröménekei s így tovább. E dalok közül nem egy Hétil, a költő művészetét dicsérte. Csakhogy Namzi nem elégedett meg ennyivel. Amikor egyszer leányai vékony, felesége vastagabb, zengő hangja s az ő csöndes brummogása saját zsoltárainak egyikét zengte, szeme előtt megjelent az erechi templomváros, koszorús, ünneplő tömeget látott, orrát megcsapta a tömjén s az égő áldozatok

magasztos füstje, füle hallotta zenekar tiszta, telt zengését, az éneklő hívek hatalmas kórusát. És ekkor Namzi, fölkelvén családja köréből, a vajmécses mellé telepedett, maga simította fatáblát, maga faragta íróvésőt vett elő, s gyorsan, szinte játszva, megírta első zsoltárát a menekülés óta. Hamar elkészült. Miközben írt, már hallotta is a szöveg kísérőzenéjét, külön-külön az öblös harsonák bőgését, a dobok dobbanásait, a hárfák lágy zsongását. Kiment a fügefa alá, s énekelte a zsoltárt. Restellte magát s könnyezett.

Csakhogy a zsoltár dallamát hallani szerette volna valamely hangszeren is. Hosszas töprengés, vívódás után szinte lopva hazacipelt egy alkalmas fatörzset, tűzzel kiégette, kőbaltával, késsel simára csiszolta. Napokig, hetekig, évekig vesződött vele.

- Mi lesz ebből? - dünnyögte Banda, a pásztor, megállván a ház előtt, s vaskos, szőrös, fekete lábszárait szétvetve, csontos homloka alól csodálkozó majomszemmel bámulta a munkálkodó bojtárt.

- Még nem tudom - sóhajtotta vidoran Namzi, megtörölvén izzadt homlokát. - Csak úgy kivájom. Nagyon alkalmas fa...

- Mit faragsz, ó édesem? - kérdezte csöndes mosollyal Gin-béru, karján tartva mezítelen leánykáját.

Namzi tűnődve nézett az asszony csordultig telt emlőjére, vaskos, egészséges, gömbölyű, barna alakjára, omló hajjal övezett, mosolygó arcára.

- Még nem is tudom... - dünnyögte vidoran. - Csak arra vagyok kíváncsi, tudok-e valamit faragni ebből a fából.

- Egészen olyan, mint egy hárfa hasa - csodálkozott az asszony.

- Hárfa hasa! Hárfa hasa! - majmolta vidor bosszúsággal Namzi a feleségét. - Miért nem mondod egyenesen, hogy hárfa lesz, mi?

Gin-béru nevetett, befordult a házba. Odabent a két nagyobb leányka egymás haját tépte. Egy kagylófésűn veszekedtek. É-anna-du feldúltan kiáltozta Turturrának, hogy törje ki a lábát, amikor a legsimább gyepen jár. Turturra könnyben ázva visította É-anna-dunak, hogy hulljon ki a haja, legyen kopasz, mint Gubbubu, s ne nézzen rá többé Banda legidősebb fia. É-anna-du erre magánkívül volt dühében.

- Hallgassatok, átkozottak, megpofozom mind a kettőt! - kiáltott rájuk az anya. - Szégyelljétek magatokat! Apátok hosszú idő óta farag valamit... talán hárfa lesz belőle...

Erre elcsöndesedtek.

- Nehogy mondjátok neki - figyelmeztette őket Gin-béru szigorúan -, mert kitépem a hajatokat. Értitek?

Odaálltak hát munkálkodó apjuk mellé, nézegették, miként mesterkedik, birkózik a fatörzzsel. Hogyan égeti, kotorja, faragja, vakarja, csiszolja, nézegeti, forgatja, hogyan hümmög. Mulatságosnak találták Namzit. Vidor volt, dünnyögött magában, billegette kidugott nyelvét, vakarózott, töprengett, szitkozódott, forgott, leguggolt, gyönyörködött a formálódó fa alakjában, szép zsíros, sima fehérségében, el lehetett volna nézni örökké. De nem szóltak semmit.

Gin-béru mintegy véletlenül, munkája közben, többször is megállt Namzi műve előtt. Olykor oda is telepedett, hogy megszoptassa kicsikéjét. S miközben a gőgicsélő, jóllakott csecsemőt nézegette, egyre ragyogóbb szemét megpihentette Namzin is.

- Szép - mondta gyönyörködve.

- Mi szép? - horkant föl Namzi, vidor tekintettel csodálva feleségét.

- Hát ez a kislány.

- No azért... mert az csakugyan szép... De hogy ebből mi lesz...

- Oda, abba a végébe lehetne erősíteni a hárfa karját - mondta Gin-béru mellékesen.

- Lehetne... lehetne... Hát persze hogy lehetne! - mérgelődött vidáman Namzi. - Mért nem mondod egyenesen, hogy erősítsem ide a hárfa karját, mi?

De Gin-béru nem mondta, csak mosolygott.

Itt, a hegyek között egészen más volt a levegő. Könnyű, átlátszó, tiszta. Más volt a napfény: éles, csillogó, aranyos. Más a levegő illata: édes, fanyar, lebbenő, szomjat oltó. Errefelé nem burjánoztak óriás páfrányok, nem volt mocsár sem. Nem nyíltak kerék nagyságú, nehéz illatú virágok. Apró, kék, piros, sárga virágocskák terítettek gyengéd szőnyeget a legelőre, a hegyoldalak tisztásaira. Nem bűzlött a tengerpart rothadt, fülledt halszaga. Patakok hideg vize illatozott, mint a bűvös kristályban mutatkozó messzi tájak illata. Itt nem voltak tíz gar hosszúságú, palaszürke, agyagsárga meg rőtvörös sárkányok, amelyeket légyraj követ, férgek milliója lep. Fecsegő, csicsergő, fütyülő, csattogó, csivogó madarak szálldostak az erdőből. Meg rikácsoló, kíváncsi papagájok. Ilyen magasra nem szállt a repülőgyík sem. Sasok keringtek a hegyek fölött. Itt nem voltak emberek. Kecskék bámultak Namzira gonosz bárgyúsággal, mint vén kéjencek, gyermeteg gidák játszottak, mekegtek a könnyű napfényben. Itt nem voltak jó barátok. Egy rőt színű kutya ügetett Namzi nyomában, ült a ház előtt, vigyorgott a kenyerüket majszoló lányokra, s nyalta őket képen, ha játszottak vele. Itt nem voltak emberáldozatok. Kecskehús főtt a fazékban, vaj sárgállott a szőlőlevélen, bogyó piroslott a kókusztálban.

Csoda-e, ha Namzi keze nyomán csakugyan hárfa kerekedett? Faragott hasú, finoman ívelt hárfa? Még csavarok is voltak rajta a húrok számára, éppen csak a húrozás hiányzott, hogy megszólaljon! Nem tudjuk, hányszor verte el a körmét, hányszor vágta meg az ujját Namzi, míg felesége s leánykái ámuló szeme előtt csakugyan hárfa lett a fából. Azt sem tudjuk, hány nap, év vagy évszázad telt el a Namzi szívében és a csillagok forgásában, amíg a hangszer odáig fejlődött, hogy már csak a húrokat kellett rácsavarni. Sőt még azt sem tudjuk, hány új zsoltárt alkotott Namzi a munkájától ellopott faragcsálás közben. Egész tömeg fatábla tornyosult már vajlámpás mellett, mind teleróva gondosan vésett jegyekkel.

Végül föl is húrozta hangszerét kecskebélből sodort húrral. A mű elkészült. Namzi vidoran állott előtte.

- Mégis hárfa lett! - örvendezett a felesége.

- Ugyan, mi lehetett volna? - mérgelődött vidoran Namzi. - Tán csak nem hajó? Vagy látsz itt valahol tengert?

- És ki fog játszani rajta? - kiáltotta izgatottan Turturra.

- Majd te. Vagy É-anna-du. Nektek már igazán illenék tudnotok.

Önkéntelenül megpengette a húrokat. Ujjai lustán jártak végig rajtuk, mint jóllakott pók a hálóján. Arca a sötétkék mennyboltra tekintett, szemét behunyta. Merengett. Most szomorú volt, amilyen csak egy Beavatott lehet, amikor távol fut tőle az isten.

- Csak arra voltam kíváncsi, milyen a zsoltár, amit nemrégiben költöttem - suttogta.

Játszani kezdett. Mélyről bugyborékoló vastag hangok brummogtak, vékony, magasról pengő csicsergések csilingeltek, tömött férfiasak zúgtak elő a hárfa öblös hasából. Néhány játszi futam úgy iramlott tova, akár a patak futása.

Most fölcsendült a zsoltár. Lassú, méltóságos ütemek zsongtak a húrokon. Fölívelt, fölragyogott a szólam, mint a szökőkút szivárványos vize Erechben, a főpap kertjében. Tömjénillatú hangok szállottak körülötte, mint az áldozati füst Anu oltárán. Namzi hunyt szemmel hárfázott.

- Miért nem énekeltek? Mit ültök itt némán, mint a békák? - horkant rájuk, kinyitva szemét s vidoran körülnézve köréje telepedett családján Namzi. Feleségén, aki ölében tartotta szendergő csecsemőjét, a két nagyobbik lányon, akik tátott szájjal kuporogtak a fűben, a három kisebben, akik kócos fejüket álmélkodva lógatták, s olyan rajongással nézték őt, mint egy istenképet. - Énekeljetek! Hadd halljam! Nosza!

Énekeltek, ő is énekelt! Hunyt szempillái alól két nagy könnycsepp gördült gyermekes arcára. Komoly volt az arca, mint egy Beavatotté, aki megtalálta az istent.

Mire észbe kapott, már ott ácsorgott mellette Banda, a pásztor is, szétvetve szőrös, fekete lábszárait. Csontos, alacsony homloka alól révülten pislákolt sötét szeme, mint a mécsláng Anu szentélyében. Felesége egy terebélyes, húsos arcú, vastag ajkú, gyapjúba burkolt nőszemély. Fiai közül a két kisebb most nem járt a nyájjal, így szintén ott ácsorgott a fügefának dőlve. No meg a rőt színű kutya, ő is Namzi elé ült, ég felé fordította okos pofáját, billegette fülét.

Nannar fél orcája kiragyogott a hegyhátak sűrűje mögül. Mintha fekete fátyolt borított volna magára, hogy ne legyen olyan kaján, olyan gonosz, olyan ijesztő a képe.

Hány kettősóra vagy nap, netán esztendő suhant el a csillagok útján, amíg Namzi játszott, nem tudjuk. Ujjai alatt sorra új meg új zsoltárok zendültek. Ajkáról új meg új szent igék peregtek a hárfa pengésének hullámaiban, mint piros, őszi bogyók, aranysárga levelek az elfutamodó patak ezüstvizébe. S milyen messzeségekbe, milyen magasságokba szálltak az éneklők is, a hallgató hegyilakók, még a kutya is a csobogó hullámok zengésén! Namzi már nem törődött semmivel, csak játszott és énekelt. A többiek sem törődtek semmivel, csak énekeltek vagy hallgattak. Még a madarak is elnémultak körös-körül. A majmok pedig nyilván mozdulatlanul füleltek az erdőségben. Csak a tücskök zenéltek lelkesen tovább, de ez sem volt baj, mert mintha a hárfában muzsikáltak volna.

Namzi Nannar fényében magához ölelte hárfáját, ujjai mint az egerek futkostak a húrokon. Most egészen aprónak érezte magát az istenek színe előtt. Könnyezett. Felesége rajongva nézte. Óriásnak látta Namzit a fügefa sötét bozótja előtt, Nannar fényében. Könnyezett. Ölében mozdulatlanul feküdt a csecsemő.

36

- Most, ó, fiam, ideje, hogy megismerkedj a magasabb tudományokkal - mondta Utnapistim Gilgamesünknek egy napon.

- Ezért megkértem barátomat és testvéremet, Samas-súm-iddint, a bölcset és Beavatottat, hogy fogadjon tanítványául. Én, ó, fiam, haszontalan országos ügyekben fáradozom - folytatta legyintve -, s nem tudok időt szakítani nemcsak a te oktatásodra, de a saját gyermekeimére sem. Hiszen láthatod, mily ritkán van alkalmam családom körében lenni. A király túlságosan igénybe vesz. Ami időm marad, Anunak szentelem, nehogy elsüllyedjek a mindennapok hitvány gondjaiban. De erről hallgassunk. Elkövetkezik annak az ideje is, hogy leteszem vállaimról az üres hiúság terhét. Most azonban gyerünk Samas-súm-iddinhez.

Megrázta az ezüstcsengettyűt.

- Hintómat - szólt a belépő, hajlongó szolgához.

Lementek a palota udvarára. Már útra készen várt a gyaloghintó. A fürge teherhordók vállukra kapták, s kifutottak velük a kéribbuktól őrzött kapun.

- Látom, nincs meg a szép nyakláncod és bokapereced - dünnyögte Utnapistim, kényelmesen eldöntve nehézkes testét a vánkoson, s behúzva a gyaloghintó piros függönyét. - Ha jól gyanítom, ó, fiam, valamely szép leánykának ajándékoztad.

Gilgames füle égni kezdett. Szégyenkezve pillantott Utnapistimre.

- Sose szégyelld - intett nagy kezével Utnapistim mosolyogva. - Örülök, ó, fiam, hogy örömmel válsz meg kincseidtől. Tudom, a nyakék remekmű, igen régi ékszer volt, anyád nyakán láttam hajdani időkben, s gyönyörködtem benne. Ugyancsak az övé volt bokapereced is, nem kevésbé ritka, szép darab. Annál nagyobb az én örömem, hogy oda tudtad adni valamely ostoba kis libának egy mosolyért, egy simogatásért vagy tán azért sem, csupán egy tekintetért. Mert látom, többre becsülsz egy szép pillanatot akármilyen szép nyakéknél. A szép pillanat örökre megmarad, fiam, de az ékszer...

Gilgames elgondolkozott az időtlen férfiú szavain. A levágott s ellökött kéz megint sajogni kezdett. Utnapistim pedig, szokása szerint, magába mélyedt, nagy, sötét szemét behunyta, olyannak látszott súlyos mozdulatlanságában, mint egy halhatatlan halott.

Messze a városon kívül megállapodtak.

- Samas-súm-iddin nem vegyül az élet zűrzavarába - magyarázta Utnapistim, mikor a pálmák között kuporgó szerény viskó felé mentek. - Még azokkal sem érintkezik, akik élelmet hoznak neki. Akármilyen előkelő látogatója érkezik, a gyaloghintónak már itt, messze a viskótól, meg kell állapodnia, s az utasnak gyalog járulnia hozzá. Samas-súm-iddin tanítványt is a legritkább esetben vállal. Nekem régi barátom és testvérem, még atyám, Ubar-tutu idejéből, megteszi hát a kedvemért, hogy téged elfogad. Légy alázatos, szelíd és őszinte.

Beléptek a viskóba.

A sárkánycsontokon nyugvó, pálmagerendákból tákolt, levelekkel fedett nyomorúságos helyiséget a tetőről függő gyékény két részre osztotta. Az elülsőben, ahová beléptek, semmi egyéb nem volt, csak egy durván ácsolt, hosszú asztal, rajta néhány kókuszhéj tál, egy cserépkorsó meg egy rakás főzelékféle. Azok a jótét lelkek ugyanis, akik a bölcset adományaikkal táplálták, erre az asztalra tették ajándékaikat, anélkül, hogy a gyékényfüggöny mögött tartózkodó bölcs látta volna őket.

- Üdvözlégy, barátom és testvérem, Samas-súm-iddin - köszönt tisztelettel Utnapistim. - Én vagyok itt, Atra-Hasis, Gilgamessel, a fiammal.

Belülről semmi nesz. Csak a pálmák közt szárnyaló szél zúgása s távolabb a gyaloghintó hordozóinak halk nevetgélése hallatszott. Utnapistim letelepedett a földre.

- A bölcs elragadtatott állapotban van - suttogta. - Legyünk csöndben és várjunk.

Mozdulatlanul üldögéltek a bejárattal szemközt. Messzi lehetett látni a völgyre, a mélyben elterülő városra s a tengerre.

Egyszer csak erős, érces hang szólalt meg odabent:

- Itt vagy még, Zi-u-szudra?

- Itt vagyok, testvérem és barátom! - kiáltott vissza Utnapistim, s fölemelkedett. - Sőt itt van fiam, Gilgames is, akiről beszéltem.

- Lépjetek be!

A függöny mögé léptek, összetett tenyerüket homlokuk elé tartották, mélyen meghajoltak.

- Üdvözlégy, ó, Samas-súm-iddin. Hogy szolgál az egészséged?

- Telepedjetek le.

Gilgames kíváncsian nézett körül. De a homályos szobában semmi sem volt egy nagy gyékényen, egy kókusztálon meg egy cserépkorsón kívül. És mégis úgy érezte Gilgames, nagyon előkelő, gazdag helyen ül, még talán a gerendafalak is arannyal, elefántcsonttal rakottak. A tetőt támasztó sárga, reves sárkánycsont félelmesen előkelőnek látszott.

A gyékényen teljesen mezítelen, sötét bőrű, izmos, széles vállú férfiú ült. Olyan méltóságosan, olyan rendíthetetlen erővel, magasztos nyugalommal, mintha nem is emberi lény, hanem félisten volna. Egész teste szinte sugárzott. Kopasz kerek feje, széles arca, hatalmasan égő nagy, fekete szeme erőt árasztott, megtelt vele a ház, mint valami kályha izzásával.

Gilgamest ellenállhatatlan, ismeretlen erő nyűgözte le. De csodálatos nyugalmat, biztonságot, sőt derűt érzett.

Az első látogatás Samas-súm-iddinnél Gilgamesünk számára teli volt meglepetéssel. Régóta hallott a világtól elvonult, láthatatlan bölcsekről, akik szüntelen elragadtatott állapotban ülnek, csodálatos hatalommal rendelkeznek, de nem tudta elképzelni őket. Íme, most színről színre láthatta azt, akit maga Utnapistim is nagynak nevezett, akihez még ő is alázatosan közeledett. Itt ült sugárzó fényben, izmosan, hatalmasan és nyugodtan, mintha márványból faragták volna. De minden porcikája élt, vibrált, játszott, ragyogott, anélkül, hogy nyugalmából egy pillanatra is veszített volna. Szeme, mint két csiszolt, fekete kő a Nap tüzében. Sima arca jóságos és kemény egyszerre. Ajka finom, gyermekes, de szorosan zárt, mint a lakat. Széles vállán simák, ragyogók az apró fekete pikkelyek, mintha valamennyit csiszolták volna hártyafinomságú ezüstlemezből. Boltozatos melle alig emelkedett és süllyedt, de pattanásig teli volt erővel. Combjai feszülés nélkül, könnyedén váltak széjjel, egyik lábfeje az ágyékához simult, a másikon ült. Sötét keze lecsüngött kemény térdéről. Így nézte hol Utnapistimot, hol őt hosszú-hosszú ideig, tán esztendőkig.

Az is meglepő volt, hogy Gilgamesünk e szótlan várakozás alatt egyre vidámabb, nyugodtabb, egyre erősebb lett. Minden eltörpült, messze távolodott körülötte. Játékszernek érezte a világot, bohókás majmoknak az embereket, álomnak a legszomorúbb vagy legszenvedélyesebb emlékeit. S miközben ezen a különös érzéshullámzáson észrevétlenül az időtlenség nyugodt, sík tengerére siklott, olyan apróságon is csodálkozhatott, hogy Atra-Hasist a sötétbe vesző múltban Zi-u-szudrának nevezték, s a bölcs így nevezi ma is. A messzi múltnak beláthatatlan, alig sejthető távolsága nyílt meg Gilgames előtt. A halember világa, aki nehézkesen mászott ki a tengerből, csetelve-botolva vonszolta magát a földön, de istenekkel társalgott, s birtokában volt minden kinyilatkoztatott igazságnak. Az Aruru által agyagból gyúrt, gyámolatlan, isteni Adapa jelent meg előtte, akiről Ummu-tábat oly szépen beszélt. Megdöbbenve pillantott nevelőapjára. Utnapistim derűs nyugalommal ült mellette, mosolyogva nézte a bölcset. Gilgames mintha látta volna a kettős halfarok jeleit a lábán, a mellúszókét a kezén, a régi elveszett halformát pikkelyes, lomha testén. Zi-u-szudra! Így nevezték el tehát Atra-Hasist több mint ötvenezer évvel ezelőtt. Hová süllyedt az a világ, hová merült el az a föld, hová zuhogtak le azok a tengerek? S mégis, mindez csupán egy röpke pillanat. Ziuszudra-Atra-Hasis

itt ül mellette, az úszóhártyátlan, csupasz testű, zöld szemű ifjú mellett, s szemben velük a rejtelmes férfiú, aki Atra-Hasist még a régi nevén ismeri.

Jólesőn ijesztő borzongás futott át rajta.

Telt-múlt az idő, de még egyetlen szó sem hangzott el.

Gilgames türelmetlen lett. Mintha hangyák futkostak volna bőrén, mindenütt tűrhetetlen viszketést érzett. De nem moccant.

- Jól van, testvérem és barátom - szólalt meg lassú, vastag hangon a bölcs. - Látom, te a régi vagy, megőrizted az életet, mint neved is mondja. Fiad eljöhet hozzám, majd oktatom őt. Bár egy kissé nyugtalan. De hiszen fiatal, s nem is a mi fajtánk. Jöjjön el egy hét múlva ismét. Most menjetek békével.

Gilgames megint csodálkozott. Hát ezért jöttek? Hogy itt üljenek szótlanul végtelen kettősóráig, aztán elmenjenek? De már tudjuk, milyen türelmetlen volt. Szeretett volna látni, hallani valamit, valami kézzelfogható csodát, bármit, ami az emberi képzeletet meghaladja. Azonban csoda, legalább Gilgames ifjonti megítélése szerint, nem történt. Fölkeltek, meghajoltak a Bölcs előtt, s tiszteletteljesen kihátráltak a gyékényfüggönnyel elzárt világból.

- Hát most láttad mesteredet, Samas-súm-iddint - dünnyögte Utnapistim a gyaloghintóhoz ballagtukban.

Gilgames nem állta meg, hogy meg ne kérdezze:

- Mit tud ő?

- Mindent.

- El tud rejtőzni? Repülni, ahová akar? El tudja küldeni gondolatait, parancsait, akihez csak kívánja? Föl tud emelni ezer gun súlyú sziklát? - firtatta Gilgames.

Utnapistim megállt, mosolygott, legyintett.

- Mindez semmi. Mások is tudnak ilyesmit, ha birtokában vannak a mahhu tudománynak. Samas-súm-iddin többet tud ennél. Ő erről a tudományról le is tudott mondani!

Ezen Gilgamesünk megint töprenghetett. Ugyan miért tanul meg valaki mindent, miért tesz szert legyőzhetetlen erőre s hatalomra, ha azután lemond róla?

- Hallottam, ó, atyám - kérdezte ismét, már a gyaloghintóban ülve s a teherhordók vállán ringatózva -, hogy te is birtokában vagy e csodálatos tudományoknak. Te is lemondtál róluk?

- Én, ó, fiam? - riadt föl a vánkosain ejtőző időtlen férfiú. - Valóban, én is ismerem a mahhu tudomány egy és más titkait. Sajnos, néha éltem is velük. De a legnagyobb, legfőbb tudományt, a tökéletes lemondást, még nem tanultam meg eléggé, ó, fiam. Még túlságosan törődöm az emberek jajával-bajával, sorsával. Túlságosan sajnálom őket. Amint tudod és látod, még közügyekben fáradozom, tanácsokat adok a fényes arcú királynak, noszogatom embertársaimat a helyes útra, figyelmeztetem őket, hogy forduljanak el a világtól, bízzák magukat ártatlanul Anu bennük munkáló teremtő akaratára. - Elgondolkozott. Gilgames nem merte zavarni egy moccanásával sem.

A gyaloghintó lágyan ringott, mint hullámokon a csónak. Semmit sem lehetett látni a függönyökkel kívülrekesztett világból, csak az élet zajai hallatszottak: zebubőgés, kutyaugatás, kerékcsikorgás, emberek kiabálása, gyermeksírás, katonák harsány vezényszava, röhögése... Utnapistim behunyta szemét, testét elernyesztette, arcvonásai mozdulatlanok, de kissé feszültek voltak.

- Azonban közel az idő, ó, fiam - szólalt fel ismét halk dünnyögése a párnák közül -, amikor teljes lelkemmel érzem az egyetlen igazságot, amit elmém máris tud. Mert látom, ó, fiam, hogy fáradozásom hiábavaló. Lugalt s barátaimat már nem sajnálom annyira, mint kezdetben. Egyre kevésbé bízom az emberi értelemben is. Rövidesen elbúcsúzom a királytól, s magányba vonulok, vagy valami egyebet művelek, de ez Anu dolga. A Világtorony...

Hangtalanul nevetett, legyintett nagy fekete kezével, sugárzó sötét szemét Gilgamesre vetette, mintha jó tréfát mondott volna.

- Erről azonban nem többet. Szeretném, ha megfogadnád Samas-súm-iddin bölcs tanításait, alázatosan lépnél elébe, amikor csak kell, s megtanulnád a legnagyobbat: a tudás által nyert hatalomról való lemondást. Mert így elérnéd a három isteni képességet, ami minden ember szívében szunnyad: a halhatatlanságot, a mindentudást meg a mindenhatóságot. De ez már megint a te dolgod, nem az enyém, nem is mesteredé. Valami majd csak lesz belőled, ha túléled a világ pusztulását.

Nem is szólt többet. Vánkosaiba süppedt, szemét behunyta, s elmerült abba a félig éber, félig alvó állapotba, amiben nincs idő, s a világ csak forgó komédia. Abba a révült, különös merengésbe, ahová Gilgamesünk még nem tudta, nem is merte követni. Amiben az állatok oly könnyen merülnek el, a növények pedig szünet nélkül élnek.

Egy hét múlva nagy izgalommal sietett Samas-súm-iddinhez. Ezúttal már lát valami csudát, de legalábbis meglepőt!

Amikor a viskóhoz ért, éppen egy öreg földműves fordult ki az ajtón. Néhány marok árpát hozott a Bölcsnek. Lábujjhegyen járt, nyelvét foga közé szorítva a lélegzetét is visszatartotta, mint egy tolvaj, vagy mintha haldokló lenne a házban. Gilgames fél napig üldögélt a gyékényfüggöny előtt, anélkül, hogy a Beavatott megszólalt volna. Eleinte kibírhatatlan kíváncsiság izgatta, egész hangyasereg futkosott a bőrén. De azután akaratlanul elmélkedni kezdett. Első látogatására gondolt: a Bölcs szavaira, majd Utnapistim különös kijelentésére. Gondolatai zűrzavarosak, csapongók voltak. Ám egyszer csak ismét érezte a különös sugárzást. Most a mozdulatlan függöny mögül áradt, s egyre jobban lenyűgözte. Alig vette észre, hogy egy ősz öreg ember lép a házikóba, gyékénytarisznyájából kenyeret, datolyát tesz az asztalra, leborul, mozdulatlanul imádkozik, aztán lassan elcsoszog.

Mikor azt hitte, már elég soká várt, a Bölcs azonban nem hívta, fölcihelődött, hogy eltávozzék. Ekkor meglebbent a függöny. A Bölcs kilépett. Vizeskorsót tartott. Rá sem pillantva Gilgamesünkre, kiment a házból. Gilgames úgy bámult rá, mint egy jelenésre. Szíve vadul megdobbant.

Samas-súm-iddin hatalmas szál férfi volt. Lassan, szinte lustán mozgott, de villogó pikkelyei alatt egy tigris izmai kígyóztak. Dereka, mint a fatörzs. Válla, karja emelőrúd, amivel sziklákat görgetnek a bányában.

Gilgames ijedten visszaült a helyére.

Kisvártatva ismét belépett a Bölcs a korsóval. Az asztalról elvette a kenyeret, a datolyát, s eltűnt a függöny mögött. Gilgamesre rá sem hederített.

Később kiszólt:

- Mához egy hétre ismét jöjj el, fiam.

Gilgames magában zúgolódva elment.

Minden ugyanezen a módon történt egy hét múlva is. Gilgamesünk üldögélt, vakarózott, bámészkodott, majd csakhamar érezte a gyékény mögül sugárzó erőt. Ettől megnyugodva

elmélkedni kezdett. Most azon töprengett, vajon miért kell itt ülnie tétlenül, mit akar a Bölcs? Hát ez volna a csoda, amit mutat, ez a mahhu tudomány? Azonban hirtelen megértette, hogy igenis, ez a csoda! Mert szívében isteni derű, nyugalom, békesség lett úrrá, gondolatai megpihentek, az időről elfeledkezett, a világ mélyen elmerült emlékei világába. Gilgames érezte, máris tud valamit, amit eddig nem tudott, még csak nem is sejtett. Csak megmondani lett volna lehetetlen, mi az, amit tud.

Ezúttal Samas-súm-iddin megállt előtte, hosszan nézte. Most is vízért ment a viskó mellett csörgedező tiszta vizű forráshoz. De ezúttal sem szólt semmit. Visszatért függönye mögé, motozott, járt, kelt, mint egy macska. Végül mához egy hétre ismét magához rendelte Gilgamest s elküldte.

Heteken át szorgosan járt a viskóba. Üldögélt, fürdött a Bölcs függönye mögül kiáramló sugárzásban, elmélkedett, várt, anélkül, hogy bármi változott volna. Samas-súm-iddin, azaz Samas-Nevet-Adott nem hívta be magához, nem oktatta semmire. Mindössze meg-megnézte, amikor vízért ment a forráshoz, s bevitte eledelét a függöny mögé. Úgy nézte, mintha valamilyen változást várt volna Gilgames arcán. Holott az ifjú semmiféle változást nem érzett. Éppen csak nem vakarózott már, a türelmetlenség hangyái nem bizseregtek többé rajta. Éppen csak nem rohangáltak, törtettek-csörtettek a gondolatai, mint a csürhe. Sőt apránként el is tűntek. Percekig vagy talán órákig üldögélt, anélkül, hogy valamire gondolt volna. S mégis, sokkal tisztábban, világosabban, biztosabban ítélt meg mindent. Mintha az emberek, a tárgyak, a mindennapi események kinyitották s föltárták volna előtte magukat, hogy a belsejükbe pillantson.

Valamilyen változásnak tehát mégis végbe kellett mennie benne. Ezt a környezetén tapasztalta leginkább. Szabitum nyájasabban tekintett reá az asztalnál, mint valaha, Lugal-anna-mundu nem gúnyolódott oly csúfondárosan, mint eddig, Si-lu-dárat meg olykor-olykor olyan tiszteletteljesen méltóztatott rávetni sötét, okos szemét, mintha magával egyenlő férfiút kezdene fölfedezni benne.

Egyszer azonban a Bölcs kiszólt a függöny mögül:

- Ó, Gilgames, itt az ideje, hogy megismertesselek néhány alapvető igazsággal, amit tudnod kell. Lépj be!

Gilgames fölpattant és belépett.

Samas-súm-iddin leültette. Magyarázni kezdett. Ha uralkodni akarunk magunkon - mondta -, meg kell ismernünk magunkat. Testünket, lelkünket, szellemünket egyaránt. Legelőbb is a testünket. Tudatunkba kell emelnünk minden szervünk működését, hogy azután akaratunk alá hajthassuk. Mert csak ha magunkon tökéletesen uralkodunk, uralkodhatunk a világ erőin is. Kifejtette a testben áramló erők mibenlétét, működésük útját. Beszélt a szívről, az agyról, a májról, a gyomorról és a vérről. Nagy aprólékossággal magyarázta a lélek legbelsőbb, örökkévaló, isteni részecskéjének székhelyét a szív jobb csücskében, fölszállását az agyba egy tűhegynyi lyukon át s e fölszállás következményeit. Végül meghagyta, hogy Gilgamesünk egy hétig minden este a szíve jobb csücskére gondoljon, de olyan erősen, mintha a kezében tartaná, és nézné a szívét. Ezzel elbocsátotta. Gilgames csodálkozott.

Később megmagyarázta neki a Bölcs, hogy példát kell vennünk az állatokról: úgy kell mozognunk, pihennünk, mint ők. Az életerőt, vagyis lelkünk isteni, fölbonthatatlan, örökkévaló részecskéjét akaratunkkal rá kell irányítanunk testünk egy-egy részére, így rendkívüli erőre teszünk szert. Megmutatta, miként kell ülnünk, hogy minden ízünk-porcikánk teljesen elernyedjen. Ráparancsolt Gilgamesre, gyakorolja ezeket az ülési módokat.

Másszor föladatául szabta, hogy képzeletben táncoljon, de mintha valóban táncolna. Majd meg azt, hogy bizonyos ideig álljon mindennap a feje tetejére. Hétről hétre más testgyakorlatot szabott ki. Gilgamesnek lótuszülésben kellett ülnie, macskamódra hevernie, lábujjaival elérnie feje mögött a padlót, képzeletben nagy súlyokat emelnie, táncolnia. Ugyanekkor erősen kellett gondolnia arra a testrészére, szervére, mirigyére, amit e gyakorlatokkal uralma alá akart hajtani. Mindeme gyakorlatok közben pedig a legnagyobb gonddal szabályoznia kellett a lélegzését. Samas-súm-iddin ezt „az élet lassításának" nevezte.

Azonban nemcsak testi, hanem lelki gyakorlatokat is végeztetett vele. Így például el kellett képzelnie, hogy olyan naggyá dagad, mint egy hegyorom. Majd meg rögtön, hogy oly kicsinnyé zsugorodik, mint egy mustármag. Gilgames valóban érezte, mint dagad, nő, puffad egész teste félelmetes méretűvé, mint zsugorodik, töpörödik, húzódik össze parányi apróvá.

Meg kellett tanulnia, miképpen lehet hideg éjszakákon mezítelenül, a puszta földön aludni, anélkül, hogy fáznék. Gyalogolnia a tűző napon, anélkül, hogy izzadnék. Megismerkedett az ételek és italok természetével. De a lélek és a szellem működésével is. Megértette, hogy két személyiségünk, két énünk van: egyik az állandóan változó világ valóságai között él s mulandó, másik az örökkévaló, oszthatatlan, isteni én. Az egyik lát, hall, érez, gondolkozik, szenved, a másik ítél és teremt.

Ahogy tanulmányaiban előrehaladt, egyre jobban elmerült Samas-súm-iddin csodálatos sugárzásában, a belőle áradó békességben és derűben. Kapcsolatuk hétről hétre, hónapról hónapra bensőségesebbé vált. A Bölcs kisebb-nagyobb szolgálatokat kért Gilgamestől. Vizet hordatott vele, s jelenlétében végezte rendszeresen ismétlődő tisztálkodását. Megtanította, miképpen fürdessük szemünket, fülünket, orrunkat, hogyan kell kitakarítanunk a szánkat, torkunkat, sőt bizonyos mozdulatok révén a végbelünkbe fölszívott vízzel a bélcsatornánkat is. Vele állíttatta össze reggelijét, ebédjét, vacsoráját, s rámutatott, miképpen kell táplálkoznunk a nap egyik vagy másik szakában, ilyen vagy olyan időjárás esetén. Ismertette a húsban rejlő mérgeket, a gyümölcsben fölhalmozott jótékony napsugarak hatását. Testgyakorlataikat is együtt végezték. Gilgamesünk szinte észre sem vette, máris tudott a fején állni, akár egész nap lótuszülésben üldögélni, lélegzését a megszokottnak felére csökkentette, s mindez még csak csoda sem volt. Ismerte már minden csontját, izmát, idegét, mirigyét, szervét, mintha apróra szétszedték, megmutatták, és megint összerakták volna.

Ámde nem az a célunk, hogy apróra felsoroljuk Gilgamesünk magasabb oktatásának részleteit. Nem óhajtunk e vízözön előtti idők tanulmányaiba elmerülni. Hiszen manapság már úgy ismeri mindenki a testét-lelkét, annyira tud uralkodni magán és a világon, annyira tisztában van legbensőbb énünk isteni voltával, hogy ezt a régi tudományt bátran mellőzhetjük. Elégedjünk meg annyival, hogy Gilgamesünk, Samas-súm-iddin körültekintő, higgadt, szelíd, de egyben szigorú vezetése alatt - s mert nem volt ostoba ifjú - bámulatosan hamar mindent megtanult, ami a teste fölött való uralom elnyeréséhez szükséges volt. Hovatovább amolyan kisebb bölcsszámba mehetett.

Külsőleg is erősen megváltozott. Megnőtt, megerősödött, izmai, idegei finoman játszottak csupasz bőre alatt. Mozdulatai nyugodtak, lassúk, kerekdedek lettek, mint a vadállatéi. Tudott órákig vagy akár napokig egyhelyben ülni, de föl is tudott pattanni, akár az egeret leső, de közben lustán szundikáló macska. Arca komoly, egyben vidám volt. Szeme olyan átható tűzben égett, hogy Szabitum, sőt Lugal-anna-mundu nem egyszer elhárító mozdulatokat tett előtte, mintha legyet hajtana, s kérte, ne nézzen olyan „erősen".

A finom mosolyú tanító magyarázatait azonnal megértette, sőt többet értett, mint maga Ummu-tábat. Tornamestere szédítő vágásokat kapott cikázó kardjától, s egyszeriben abbahagyta csúfondáros szidalmait.

Már nem ténfergett éjszakánként a teraszokon. Bizonyos órákat Nannar fényében töltött ugyan, mert lelki gyakorlatai közé tartozott a Nannar-fényben való elmélkedés is, de nyomban megszüntette gondolkodását, s mély álomba merült, mihelyt vánkosára tette a fejét. Álma mély volt, nem gyötörték kínzó látomások. Nem szégyenkezett rég múlt események miatt, nem volt vágytól cserepes az ajka. A város utcáin úgy ment végig, mintha minden nő fölött uralkodnék, csak intenie kell, s övé, akit akar. Időnként elhívatta a fekete hajú, okos kis papnőt. De senki után sem rohangált lépcsőkön föl-le, senkit sem várt a teraszon, nem bolyongott sötét folyosók labirintusában, fülét nem hegyezte csalóka énekszóra, s nem jajongott a mélység fölött magára hagyottan.

Csakhogy ez még mind nem mahhu tudomány.

Gilgamest pedig éppen ez az egyetlen lépés izgatta.

- Mondd, ó, Mester - kérdezte egy nap Samas-súm-iddint -, mikor tanítasz meg egyébre is?

- Mire, ó, Gilgames? - kérdezte gyanakodva a Bölcs.

- Hát, hogy miképpen szállhatnék bárhová, miként közölhetném gondolataimat, akivel akarom, hogyan emelhetnék föl tízszer ezer gun súlyú követ s efféle... - dadogta szégyenlősen.

Samas-súm-iddin hosszan ránézett. Tekintete elviselhetetlen volt. Nagy szemgolyóján kékben játszott a szivárványhártya, pupillája, mint a Tüzes Hegy torka, lángok villóztak benne.

- Mért tanítanálak olyasmire, amit már úgyis tudsz? - kérdezte vastag hangon.

- Hogy én... hogy úgyis tudok... - hebegte tétován Gilgamesünk. - De hiszen sohasem magyaráztad még, ó, Mester!

- Csodálkozom ostobaságodon - korholta Samas-súm-iddin unottan. - Nem tanultad-e, hogy lelked isteni része halhatatlan, mindentudó és mindenható? Nem értetted-e meg, a végtelen kiterjedésű Semmi: maga Anu? Hát mért ne tudnál szállani, ahová akarsz, sőt egyidőben több helyütt is lenni és cselekedni? Mért ne tudnál gondolatokat küldeni tetszésed szerint, sőt tízezer gun súlyú köveket emelni puszta akaratoddal? Vajon van-e lehetetlen Anu előtt? Ismer-e ő időt és teret, valóságot és anyagot meg más efféle nyomorúságos, foszlékony, pillanatonként változó haszontalanságot?

- Nem ismer - bólintott izgatottan Gilgames.

- Hát akkor miért ismersz te, ó, balgatag ifjú? - folytatta ingerülten a Bölcs. - Nevetnem kell rajtad, Gilgames. Nem lakik benned Anu? Nem vagy örökkévaló, mindentudó, mindenható, miként ő? Mire taníthatnálak téged, aki mindent tudsz?

Gilgamesünk maga elé meredt s hallgatott.

- Megtiltom azonban - folytatta a Mester keményen -, hogy kísérletezz. Nem vagy eléggé alázatos. Túlságosan rabja vagy a világnak. Tán az is maradsz. Uralkodni akarsz az embereken. Vigyázz! Hatalmadat nyomban elveszíted, mihelyt élsz vele. Uralkodásod trónjáról a megaláztatás sarába zuhansz, mihelyt uralkodni akarsz. Zűrzavar, nyugtalanság, harc, csalódás, nyomorúság lesz osztályrészed, mihelyt bármi után kinyújtod a kezedet.

Hosszan elgondolkodott, arca bálványszerűen érzéketlenné vált, szeme parázsként izzott. Így üldögélt mozdulatlanul hosszú-hosszú ideig. Gilgames türelmesen várt. Átadta magát a Bölcs arcáról, szeméből áradó könnyű békességnek.

- Még egy és mást kell tanulnod, ó, fiam - folytatta aztán a Mester szelíden. - A következő feladatot hagyom meg neked: képzelj el egy Anunnakit, de oly apróra, oly részletesen, hogy élő valósággá váljék. Idézd meg őt. Jelenjék meg előtted egész félelmetes voltában. Tapintsd, halljad őt, érezd alvilági szagát. S ha megjelent, parancsold meg neki, hogy gyújtson föl egy elhagyott viskót. Nézd a tüzet. Győződj meg lángjáról, füstjéről. Azután jöjj ide, és mondd el, mi történt. Most eredj békével.

Gilgames csodálkozva ismételte magában, amit a Bölcs mondott. Először nem értette. Azután félelem szállta meg. Végül megkeményítette akaratát, fejét fölszegte, s kiment a viskóból.

A kapott föladat azzal kecsegtette Gilgamest, hogy ezúttal valódi, szívdermesztő csodában lesz része. Éspedig olyanban, amit nem a Mester idéz elő, hanem ő maga. Kipróbálhatja végre a saját erejét. Olyan hatalmak fölött válik úrrá, amelyek nem ismernek korlátokat. Szíve csordultig telt izgalommal, mint a szűzé, aki először lép szerelmese ágyához.

Hetedik éve tanult már ekkor Samas-súm-iddin viskójában. Röpke idő, ha az évezredeken át egyre újjászülető Beavatottak mértékével mérjük, de Gilgames számára mégis végtelenül sok, hiszen ez alatt az idő alatt járta meg a világegyetem titkaihoz vezető kanyargó, végtelen utat. Hogy végezetül mégsem lett Beavatott, ámbár közel volt hozzá?... De legyünk türelmesek, tartsunk némi rendet. Gilgamesünk éppen azért rendkívüli jelenség, mert az utolsó lépést nem tette meg. De, újra mondom, legyünk türelmesek. Gilgames sorsáról még sok mondanivalónk lesz.

Éjjel bezárkózott szobájába, s hozzáfogott az Anunnakik egyikének megidézéséhez. Lótuszülésben ült a földön, szemét egy sötét pontra irányozta, elernyesztette minden ízét-porcikáját, míg a tökéletes nyugalom állapotát el nem érte. Apróra ellenőrizte minden tagját, minden szervét. Sorra vette izmait és idegeit. Csak amikor meggyőződött róla, hogy teste a teljes nyugalom és egyensúly állapotában van, fogott hozzá lélegzése csökkentéséhez.

Most sorra kiküszöbölte gondolatait. Ebből a célból egyetlenegy gondolatot választott ki, ezúttal egy ezüstkorsó képét, a többit módszeresen elhessegette. Apróra elgondolta az ezüstkorsó alakját, súlyát, vastagságát, nagyságát, díszeit, de olyan apróra, hogy már-már kézzelfoghatóan állott előtte.

Ez volt az a pillanat, amikor az ezüstkorsót is félre kellett tolnia, s minden figyelmét az Anunnaki elképzelésére irányítania.

Hosszú, fáradságos munka volt. Megszűnt a tér és az idő. Lelke mélyéből egyre világosabb, erőteljesebb alakban merült föl az Anunnaki, a déli égbolt s az Alvilág uralkodó isteneinek egyike.

Hirtelen fölriadt. Szeme rémülten meredt ki üregéből. Minden porcikája reszketett. A szoba fülledt levegőjét szellő járta át, mint amikor valaki belép. Az Anunnaki ott állott Gilgamesünk előtt.

Hogyan soroljuk el e valószínűtlen, testetlen és mégis iszonyatos erőt sugárzó lény vonásait a hitetlenkedő mai ember számára? Hogyan értessük meg, mekkora volt az Anunnaki, amikor nagysága túlnőtt a szobán, a mennyezeten, s mégis belefért a szobába? Hogyan magyarázzuk meg, hogy a szokásos mértékek ezúttal hasznavehetetlenek, noha az alvilági isten valóság volt, kézzelfogható valóság? Hogyan írjuk le rettentő, feketénél is sötétebb alakját, amely mégis sugárzott, mint a kristály, arcát, amely emberi volt, és soha nem hasonlított emberi archoz, szemét, amelynek nem volt színe, s mégis szem volt? Emberi alakhoz hasonló s attól mégis gyökeresen különböző tagjait? Hogyan nesztelen, ámde kemény mozdulatait, roppant és mégis könnyen lebbenő súlyát, úszóhártyátlan ujjain domború, széles körmét, tartásának engedelmes,

mégis iszonyú alázatosságát, időtlen arca nyugalmát, ajkán az ádáz mosolyt? Hogyan a nyelvet, amelyen hangtalanul beszélt? Földi fogalmakkal, valóságból merített vonásokkal itt nem élhetünk. Az Anunnaki: lehetetlen valóság volt!

Gilgames szívében rémület, hitetlenség, diadalmámor kavargott egyszerre. Alig tudott uralkodni magán, hogy föl ne ugorjék, el ne fusson. Érezte, minden porcikáját elhagyja a vér. De tudta, ha most elveszti önuralmát, az Anunnaki rárohan s megsemmisíti.

- Üdvözlégy, hogy szolgál az egészséged? - kérdezte az Anunnaki udvariasan. De hangját nem lehetett hallani, mert lelki hang volt.

- Üdvözlégy - susogta Gilgames valóságos emberi hangon. - Te vagy csakugyan, akit hívtam?

- Én vagyok, ó, Gilgames - felelt a vigyorgó isten időtlen nyugalommal.

- Parancsom van számodra, ó, Anunnaki. A város falaitól keletre bozótos, elhanyagolt kert közepén áll egy gazdátlan pálmalevél ház. Ismered?

Az Anunnaki csúfondárosan mosolygott.

- Ez a ház éppen átellenben áll a Csillagtoronnyal. Innen, az egyik teraszról jól oda lehet látni. Várd meg, amíg fölérkezem a teraszra, azután gyújtsd föl a házat. Ha pedig fölgyújtottad, eredj békével az Alvilágba.

- Meglesz - suttogta az Anunnaki, s eltűnt.

Gilgames fölkelt ültéből, megdörzsölte szemét, megtapogatta magát. Nem lehettek kétségei. A megidézett isten csakugyan megjelent. Látta, szinte tapintotta őt, érezte szagát, leheletét, egész földöntúli valóságát. Íme, sikerült! Szíve diadalt dobolt. Nem bírt magával. Gilgames hatalmas! Kicsoda állhatna neki ellen ezután? Van-e kívánsága, ami ne valósulna meg, ha neki úgy tetszik? Van-e király, aki erősebb nála, fegyver, amely foghatná?

De most a tetőre!

Kettesével-hármasával kapta a lépcsőket. Hamar a teraszon termett. Nannar teljes erővel világított, szinte sütött, de Gilgames nem sokat törődött vele. Izgatottan rohant a párkányhoz. Szemét a város falain túl elterülő lapályos vidékre szögezte. Ott sereglettek azok a házak, amelyeket a napról napra duzzadó talajvíz miatt a kertészek elhagytak. Gyorsan szemébe ötlött, amit keresett. Tisztán csillogott Nannar fényében a szelektől megbontott pálmalevél tető.

Meddig várt Gilgames? Egy pillanatig, egy óráig vagy évekig?

Egyszer csak füst gomolygott a kunyhó tetőorma alól. Majd vörös láng csapott ki, mint egy fáklya. Pillanatok múlva teljes erejével égett, lobogott, kanyargott, nyalakodott a láng, gomolygott a sűrű fekete füst. A hűvös éjszakai szél elkapta, megcsavarta, mint mosott ruhát a mosónő, szétrázta, le-lecsapta, szélesen kiteregette, a pálmák s magányos óriás páfrányok ágaira akasztotta. A ház tetőtől alapjáig égett. Halk recsegése idáig hallatszott a csöndben.

Gilgamesünk kővé meredt. Tátott szájjal bámulta a tüzet. Szemét többször is megtörölgette, vajon nem képzelődik-e. Nem ül-e még most is a szobájában, nem álmodja-e az Anunnakit, a teraszt, a Nannar sütötte tájat, a tüzet. Aztán örömében tapsolt, mint egy kisgyermek. Tüdejét teleszívta levegővel, harsányan fölkacagott. Kacagta a világot, a várost, az égő házat, élvezte hatalmát.

Sokáig állt a teraszon, agyában vad tervek kavarogtak. Le kellene égetni egész Szurippakot. Életre kellene támasztani a Szent Út óriásfejeit s belesétáltatni a tengerbe. Teli kellene hordani Utnapistim szobáját válogatott aranykinccsel, drágakővel. Ide kellene rendelni Héát, lefektetni

a kőkockákra, halálra ölelni, teleaggatni nyakát, fülét, karját, bokáját sohasem látott ékszerekkel, majd elküldeni örökre. Háromsor-evezős gályát kellene varázsolni a kikötőbe, fedélzetére szállni, s elindulni azokba a távoli országokba, amelyekben annyit utazott. És mit kellene még, mit kellene?

Ismét harsányan, győztesen nevetett. Megvárta, míg a tűz kialszik, azután leballagott a teraszról.

Fejét mélyen lehajtva lépett szobájába, hogy bele ne üsse az alacsonnyá vált szemöldökfába.

Egész éjszaka a csodán elmélkedett. Újra meg újra látta az Anunnakit, de óvatos volt, nem képzelte el olyan apróra, hogy megjelenhetett volna. Samas-súm-iddin csak egy feladattal bízta meg, többet nem merte megidézni az istenszörnyet, Nergál szolgáját.

Másnap elrohant Samas-súm-iddinhez.

Türelmetlenül várt a függöny előtt. Semmi nesz. Mintha a gazda nem is tartózkodott volna a házban. Odakint csak a pálmalevelek között kotorászó szél zörgött. Távol halkan zúgott a város, villogott a tenger, apró fehér felhők úsztak a magasságban.

De csakhamar érezte a függöny mögül sugárzó erőt, s ebből tudta, hogy a Mester odabent van.

Míg várakozott, egyre vakaróznia kellett, a hangyák megint ellepték. Gondolatait nem tudta rendbe szedni. Az árpával, liszttel, datolyával, fügével, hagymával megrakott asztalt nézegette s csodálkozott. Miért él adományokon a Bölcs, hiszen puszta akaratával annyi eledelt tétethetne maga elé, amennyit csak kíván. Miért él datolyán, fügén, hagymán és kenyéren, holott mirszut, almás lepényt is ehetnék, ha már a hús valóban kerülendő? Miért ül magára hagyottan a függöny mögött, holott tetszése szerint választhatna elmélkedésére sokkal szebb helyet, hűvösebbet, tisztábbat, gyönyörködhetnék a legcsodálatosabb táj szépségében? Miért bízza magát alázatos szegény emberek véletlen jóindulatára, adományaira? Egyáltalában, miért mond le minden haszonról, amit a tudománya nyújt? Hiszen nem kellene azért uralomra törnie. Gazdagságot kívánnia. Még csak repülnie, vagy sziklát emelnie sem kellene, ha már mindezt károsnak ítéli. De legalább az élelmét ne várná szeszélyesen térülő-forduló ismeretlen szegényektől...

Samas-súm-iddin függönye meglebbent. A Bölcs, korsóval a kezében, kilépett, hogy vízért menjen. Gilgamesünk föl akart ugrani, vele akart menni, ámde a Bölcs rá sem tekintett. Izmos, egyenes óriás alakja meghajolt az ajtó szemöldökfája előtt, nesztelenül kilépett a házból.

Gilgames szívét keserűség fogta el. Azonban ismervén a Mestert, túltette magát keserű sejtelmein, s türelmesen várt tovább.

A Bölcs visszatért, némi datolyát, hagymát, kenyeret szedett össze, s a függöny mögé ment. Gilgamest észre sem vette.

Újabb kettősórák múltak, akárcsak első ízben. És most is, mint akkor, arra gondolt, hogy a Mester már nem hívja magához, akár el is mehet. Fölcihelődött, nehéz kedvvel fordult ki az ajtón.

Ekkor Samas-súm-iddin érces hangját hallotta:

- Jöjj be, ó, fiam!

Gilgames fürgén visszafordult. Leborult a Bölcs előtt.

- No, hát megjelent az Anunnaki? - kérdezte Samas-súm-iddin a gyékényén ülve s egy füge vérpiros belsejében gyönyörködve. Bekapta a gyümölcsöt, lassan forgatta szájában, szívta ízét, illatát, húsos puhaságát, csorduló levét. Arcán szelíd béke honolt.

- Megjelent, ó, Bölcs! - kiáltotta gyermekes örömmel Gilgamesünk. Öröme többszörös volt. Örült, hogy meg tudta idézni az Anunnakit, hogy a feladat sikeréről dicsekedve beszámolhat, hogy Samas-súm-iddin magához szólította, s hogy részesülhet a füge megevésének látványában.

- Meggyújtotta a házat?

- A ház tövig leégett, ó, Bölcs! Saját szememmel láttam lángját-füstjét. Saját fülemmel hallottam az égő fa recsegését. De hiszen te mindent tudsz! - kiáltotta Gilgames. - Tudod, hogy az Anunnaki eljött, s a ház leégett! Miért kérdezel hát?

A Bölcs mosolyogva bólintott.

- Tudom, ó, fiam, hogyne tudnám. Hiszen mindez olyan egyszerű. De mondd, ó, Gilgames, mi a véleményed, vajon valóság volt-e az Anunnaki meg a ház leégése, vagy csak káprázat? Vajon csakugyan az Alvilágból magából lépett elő kívánságodra a gonosz isten, vagy belőled magadból támadt? Csakugyan égett az a ház, lobogott a lángja, feketéllt a füstje, vagy csak te magad teremtettél égő házat Nannar sugarainál a teraszon? Mondom, fiam, gondolkozz ezen, és felelj.

Gilgamesünket megütötte a kérdés. Hiszen ő maga is gondolt már erre, azért dörzsölte újra és újra a szemét, tapogatta a testét. De valóban káprázat lett volna? Az istenszörny földöntúli alakja, sötét teste, súlyos lebbenése, lehetetlen szaga, időtlen nyugalmú s mégis ádáz mosolya, sugárzó szemének ijesztő vadsága és csúfondárossága? Káprázat a terasz, az égő ház lángja-füstje, recsegése?

A Bölcsre nézett. Ez nyugodtan ült, újabb fügét szakított széjjel, szagolgatta, megette. Majd letört egy darabot a lepényszerű kenyérből, gyönyörködött benne, ugyancsak megszagolgatta, szájába véve áhítatos gyönyörűséggel rágcsálta. Olykor-olykor kíváncsian pillantott Gilgamesünkre. Nyugodt arcán nyoma sem mutatkozott játékosságnak, a megszorult ifjú meghökkenésén érzett kárörömnek. Így tekintett rá több mint hat éven át máskor is, amikor fogas kérdésére őszinte választ várt.

- Nem, nem volt káprázat - csóválta fejét Gilgames. - Valóság volt. Az Anunnaki maga volt. Éreztem, láttam, szagoltam, hallottam őt. Féltem tőle. Az égő ház valóban leégett. Máskor is láttam a tetőről. Igen, ó, Mesterem, mindez valóság volt, nem káprázat. Nem én teremtettem révületemben.

- Helyes - szólt a Bölcs. - Ezután megidézheted az Anunnakit vagy más alsóbbrendű istent, ha akarod. Hatalmad és erőd adatott a világ hatalmai és erői fölött. De, mielőtt végleg elhagynál - tette hozzá szokatlanul mélyen tekintve Gilgamesünk szemébe -, újból figyelmeztetlek arra, amit már mondtam. Jutalmadról, erődről le kell mondanod. Ha nem teszed, zűrzavar, nyugtalanság, csalódás, nyomorúság lesz osztályrészed. Le kell róla mondanod!

- Azt akarod, ó, Bölcs, hogy most elhagyjalak? - jajdult föl Gilgamesünk megdöbbenve. - Hiszen a Hetedik Ház tudománya...

- A Hetedig Házba csak akkor léphetsz, ó, fiam, ha mindazt, amit láttál, tapasztaltál, nem valóságnak, hanem káprázatnak látod. Te azonban valóságnak láttad. A te számodra tehát valóság. Csakhogy a Hetedik Ház ilyenképpen zárva előtted. Valamikor tán megnyílik az is. Én most nem taníthatlak tovább. Nem avathatlak be a végső titokba, az élet és a halál titkaiba. Eredj békével. Anu vezessen útjaidon.

Így szólván, étkezését befejezte, s boldog révületbe merült.

- De hogyan mondhatnám, hogy káprázat volt, amikor valóság? - kiáltotta Gilgames tétován, még egyre reménykedőn állva a Bölcs előtt.

- Ha valóságnak láttad, valóság volt - dünnyögte a Bölcs, s többé nem látta Gilgamesünket.

37

Az Anunnakival történt meglepő találkozás maradandó nyomokat hagyott Gilgamesünkben.

Sokáig olyan hatalmasnak érezte magát, hogy alig fért be az ajtón. Ámbár a palota bejáratait igen magasra szabták már csak a méltóság kedvéért is, szokásává lett, hogy mindenhova lehajtott fejjel lépjen be, mintha félne, beveri homlokát a szemöldökkőbe.

Ha szigorúak akarnánk lenni, mondhatnák: Gilgames gőgös lett. Nem beszélt, hanem kijelentett, nem érvelt, hanem kinyilatkoztatott. Nem mérlegelt, hanem ítélt, nem vívódott, hanem döntött. Szokatlan külsejét hatalma stigmáinak tekintette, szinte hivalkodott velük. S új vonásai csakhamar magukra vonták Szabitum rosszalló pillantásait, Lugal-anna-mundu kicsinylő megjegyzéseit, Si-lu-dárat néma ajkbiggyesztését.

Hiszen lehet, hogy igazuk is volt. Gilgamesünk új alakja nem valami rokonszenves nekünk sem. De azért értsük meg őt. Ifjú volt, csupaszsága, hártyátlan keze-lába, zöld szeme eddig úgyszólván számkivetetté tette az emberek között, noha Utnapistim tekintélye s a környezet előkelősége, amelyben élt, túlzott hízelgésre ferdítette az iránta táplált érzelmeket. Szíve mélyén mindig tisztában volt a hízelgés valódi értelmével. Most azonban maga is olyannak kezdte látni magát, amilyennek a hízelgők tükrében mutatkozott.

Elvégre nem is olyan kicsiség, hogy egy ifjú férfi tetszése szerint megidézhet egy Anunnakit. Akarata előtt semmi akadály, semmi gát. Vajon elítélhetjük-e őt, mert egy kissé gőgös lett? Hibáztathatjuk-e, mert kitaszítottságát most kemény különállássá változtatta? Nem kell-e némileg szánakoznunk magányossága miatt? Hiszen kétharmad részben isten volt s csupán egyharmad részben ember. Ha emiatt kénytelen-kelletlen magányosnak érezte magát, s a magány keserűségét a gőg mézével édesítette, meg kell bocsátanunk neki. Újból hangsúlyozzuk: ifjú volt, nem tanulhatta még meg, hogy a magány keserűsége megédesedik, mennél tovább erjed. Hány ifjú válik gőgössé kénytelen magányában, noha nem isten még egyharmad részben sem!

Ummu-tábat meg a névtelen tornamester azonban meghajolt Gilgames fölénye előtt. A tanító szava még halkabb lett, modora még szelídebb, finomabb. Úgy beszélt Gilgamessel, mint egy uralkodóval. Sőt ünnepélyesen ki is jelentette, hogy Gilgames oroszlánkörmei immár jelentékenyen kinőttek, király lesz belőle, meri mondani. A tornamester pedig napról napra akkora ütéseket kapott Gilgames kardjától, hogy néha a sisakja is elhasadt, a pajzsa is szétesett, ő maga meg fogát szívta, sebeit tapogatva nyeldeste kínjában kicsurranó könnyeit. Meg is mondta kereken, nem tanítja tovább Gilgamest. Nem tud csiszolni rajta semmit.

Gilgames azonban mámoros önteltségének napjait mihamar maga mögött hagyta, s egyre gyakrabban kóborolt megint a kikötőben. Mint hajdan, most is leült az időközben rohamosan megnőtt gát szélére, nézte a tengert, a vonuló felhőket, az öböl széles karéját, a sirályokat, a Nap villogó sugárküllőit, a hajók, csónakok seregét. Hallgatta a szél zúgását, a hullámok dörgését, csacsogását, a kikötő zsongó zaját, a sirály-kodácsolást.

- Hatalmam van, de ugyan mit kezdhetnék vele? - töprengett Gilgames a gát kövein üldögélve sok-sok kettősórán, sok napon, héten át. - Sétáltassam az óriásfejeket a tengerbe? Gyújtsam föl egész Szurippakot? Tegyem Eriduval együtt Erech föltámadó dicsőségének koldusává?

Varázsoljak háromsor-evezős gályát a tengerre, szálljak föl reá, s utazzam ismeretlen országokba? Hordassam teli Atra-Hasis szobáját sohasem látott kincsekkel? Kényszerítsem Héát, hogy idejöjjön, öleljem halálra, műveljem vele mindazt, amit valaha szerettem volna, akasszak a nyakába, fülébe, csuklóira remekművű ékszereket, s küldjem el örökre? Vagy csak minden cél nélkül idézzek meg egy Anunnakit, nézzem, tapintsam, szagoljam, s küldjem vissza megint az Alvilágba? Mit tegyek hatalmammal?

Bármennyit töprengett is, nem tudott mit kezdeni. Hatalmát üresnek érezte. De egy kissé félt is tőle. Fülébe csengtek Mestere intelmei. Így csak üldögélt vagy hevert a tengerparton, nézte a zöldbe-kékbe-ezüstbe játszó víz végtelen síkját, a szikrázó napsugarak játékát, a felhőket, a villogó szárnyú sirályokat. Hallgatta a megtörő hullámok dörgését, nyalakodó csacsogását, a sirályok rekedt kodácsolását, a kikötő zsongó zaját. Nem tudott mit kezdeni magával.

Egy nap eszébe ötlött valami.

Izgatottan ugrott föl, szinte repült a Szent Város felé. Fölkaptatott a lépcsőkön, folyosókon vágtatott jobbra-balra. Míg egyszerre ott állt Atra-Hasis szobájának magas, díszes bronzajtaja előtt.

- Odabent van apám? - kérdezte az ajtóban szolgálatra készen álldogáló alázatos eridui rabszolgától.

- Atra-Hasis odabent tartózkodik - suttogta a rabszolga mélyen meghajolva.

Gilgames belépett.

- Ó, fiam - kérdezte nyájasan Utnapistim, amint fölpillantott agyagtáblájáról, s megismerte a homályos szobába belépő Gilgamest -, miért jöttél hozzám? Izgatottnak látszol.

- Atyám, Atra-Hasis - rebegte Gilgames szinte reszketve. - Ó, atyám, nagy gondolatra jutottam. Kérlek, hallgasd meg.

Utnapistim letette íróvesőjét, várakozón pillantott az ifjúra.

- Ti Világtornyot terveztek - szaporázta a szót a szokottnál is gyorsabban, el-elakadó lélegzettel Gilgames, mintha hosszú futásból érkeznék s most lihegő ajka alig győzné elsorolni, mit látott futás közben. - Világtornyot! - kiáltotta. Égett a szeme.

- Világtornyot - ismételte Utnapistim s bólintott.

- Evégből mérnököket bíztok meg, azok ismét más mérnököket, azok ismét másokat - folytatta lázasan az ifjú. Közben egyre tapogott, lépkedett, mintha táncolna. - A mérnökök bányákat bíznak meg, a bányák előmunkásokat, azok munkásokat s így tovább. Samas-Lamasszi egész nap számol, embereket toboroz, parancsokat ad raktárosoknak, gabonaszállítóknak, hajóparancsnokoknak s megint így tovább. De én... az egészet véghez tudnám vinni akár egy-két kettősóra alatt.

- No lám - dünnyögte az időtlen férfiú.

- Több mint hat évig oktatott Samas-súm-iddin. Ismerem testemet-lelkemet, szellememet. Akaratomat úgy sűrítem, hogy könnyűvé válik a tízezer gun súlyú szikla, mint a pehely, eltörpülnek a magasságok, szétterülnek a mélységek... Én Anunnakit tudok idézni s azt műveltetem vele, amit akarok.

- No lám - ismételte a csodálkozás legkisebb jele nélkül Utnapistim. Fölvette íróvesőjét, gondosan megvizsgálta, mint aki mindezt régóta tudja s unja.

- Hát mért nem adsz munkát nekem? - kiáltott föl Gilgames lázasan. - Miért nem mondod a királynak, hogy itt vagyok, hatalmam ellenállhatatlan, s néhány kettősóra alatt föl tudom építeni a Világtornyot mindenestül?

- Erre még csakugyan nem gondoltam, ó, fiam - dünnyögte elgondolkozva az időtlen férfiú.

- Fölépítem, mérnökök serege nélkül, tervek nélkül, munkások százezre nélkül, sáncok, kordék, hajók nélkül, bányák nélkül... Csak akarnod kell. Szólj a királynak, kérlek!

Utnapistim hosszan Gilgames szemébe nézett.

- Mit kezdjek hatalmammal, tudományommal - jajdult föl az ifjú keserűen -, mit kezdjek, ó, mondd? Gyújtsam föl Szurippakot? Tegyem Eriduval együtt Erech rabjává? Sétáltassam a Szent Út óriásfejeit a tengerbe? Hordassam be színültig a szobádat arannyal-drágakővel? Varázsoljak háromsor-evezős gályát a tengerre, szálljak föl rá, utazzam sohasemlátott birodalmakba? Kényszerítsem Héát, hogy elfogadja ölelésemet, aggassam teli drága ékszerekkel, s küldjem el örökre? Vagy csak megidézzek egy Anunnakit, hogy lássam, tapintsam, szagoljam s kergessem vissza az Alvilágba megint? Mit tegyek? Mit tegyek?

- Semmit - dörmögte röviden Utnapistim, s mosolygott.

- De nem azért nyertem hatalmat, hogy ne tegyek semmit! Ha mindazt végrehajtanám, amit elsoroltam, újra ott ülhetnék a gáton s töprenghetnék, mit tegyek ezután... De ha a Világtornyot én építhetném föl...

Utnapistim fölemelte nagy fekete kezét. Mosolygott.

- Várj, ó, fiam. Legelőbb is telepedj le szépen, ahogy illik. Úgy ni. Azután nesze, itt van ez a tál mirszu. Egyél belőle. Amott áll a sör meg a pohár. Igyál egy-két kortyot. S mondd meg szépen, hogy vagy, hogy szolgál az egészséged?

- Szétszakadjak dühömben? - kérdezte magától Gilgames. - Hát nem érti apám, mit mondtam? Üljek le, majszoljak mirszut, igyam sört, holott sem éhes, sem szomjas nem vagyok, s az időt sem akarom efféle haszontalansággal tölteni? Most kíváncsi, hogy szolgál az egészségem, holott néha hónapokig sem mutatkozik otthonában?

Letelepedett, ahogy illik, ujjaival vett a mirszuból, töltött a pohárba egy kis sört. Reszkető haraggal majszolt, ivott.

- Hogy szolgál az egészséged, ó, atyám? - kérdezte fojtott hangon. Tekintete lövellt.

- Köszönöm, ó, fiam. Hát a tied?

- Köszönöm, ó, atyám.

- Mondtál valamit az imént, ó, fiam - kezdte mondókáját vastag hangon Utnapistim. Kényelmesen elrendezte összehajtogatott combjait, térdére fektette nagy, fekete kezét, sötét szemét rebbenés nélkül Gilgamesre szögezte. - Megértettem s megfontoltam, ó, Gilgamesem. De most érts meg te is engem, s fontold meg, amit hallasz. Mit gondolsz, ó, Gilgames, te vagy az egyetlen, aki Anunnakit tud idézni? Te vagy az egyetlen, akinek hatalom adatott ezen a világon? Csak te tudsz sziklákat emelni, sáncok, emelőgépek, munkások nélkül tornyot építeni? Nem, ó, fiam. S lásd, a Világtornyot mégis mérnökök serege tervezi, felügyelők hada irányítja, munkások légiója fáradozik rajta. Mert mi történnék, ha te építenéd föl akár egyetlen béru alatt? A mérnökök nem számolnának, nem terveznének. A király nem tanácskoznék velük. Samas-Lamasszi nem szállíttatna gabonát, kenyeret, sört a munkások számára. A hajósok nem hajóznának. A bányászok nem fejtenének követ, nem olvasztanának ércet, nem főznének aszfaltot. A munkások légiója nem sürögne-forogna a nagy mű körül, akár a hangyák. A

papok nem mutatnának be áldozatot a sikerért. A fáradtak, betegek, baluljártak nem halnának meg a Világtoronyért, s nem nyernének az Alvilágban por meg bűzhödött víz helyett tisztességes eledelt, tiszta vizet. Végezetül mit cselekednének az emberek, amikor betelepültek a kész Világtoronyba?

- Várnák Nannar végítéletét.

- Közben pedig megfojtanák egymást, kitépnék egymás haját, kétségbeesnének, meghasonlanának, föllázadnának, leugranának a mélységbe...

Gilgamesünk lehorgasztott fejjel dühösen töprengett. Körmével a gyékény fonalát piszkálgatta. Minden önuralmát össze kellett szednie, hogy tiszteletlenül föl ne kiáltson: nem igaz! nem igaz! A mahhu tudománnyal le lehetne csendesíteni őket.

Az időtlen férfiú azonban belelátott.

- Nézd, ó, fiam, továbbad is a dolgot - folytatta egyenletesen dörmögve s pillantás nélkül szögezte mély, sötét szemét Gilgamesre. - Mondottam, mások is rendelkeznek hatalommal e világon. Ha te fölépítenéd a Világtornyot, előállana egy másik, s lerombolná. Ha te lecsöndesítenéd a meghasonlott népet, jönne egy másik, s föllázítaná. Ha te tüzet támasztanál, ő vizet zúdítana reá. Ha te vizet fakasztanál, ő sivatagba fojtaná. Ha te bosszút állanál, ő megölne. Kiáltásodat túlkiáltaná. Némaságodat túlhallgatná. Nem, ó, fiam! Fölbontanád az egymást egyensúlyban tartó hatalmak láncát, romlásba vinnéd az embereket s magadat is. Mert aki a folyton változó világ rendjét valahol megbontja, megbontja az egész világot. Vigyázz tehát!

- Ilyenformán a mérnökök serege, a munkások, a hajósok, a bányászok évszázadokon át megszakadhatnak, ó, apám, amíg követ kőre, téglát téglára rakva, aszfaltot kenve, földet talicskázva, megrokkanva, izzadva, fázva fölépítik a Világtornyot - ellenkezett Gilgames.

- Úgy van, ó, fiam. A mérnök a Szent Számok ismeretében tervezni kíván. Samas-Lamasszi toborozni, szervezni, élelmezni akar. A hajósok küszködni óhajtanak a tengerrel és a széllel. A munkások téglát, földet kívánnak hordani, izzadni, fázni, megrokkanni akarnak, ó, fiam. Mindegyiknek megvan a hozzá mért és hozzá méltó mahhu tudománya. Mindegyik hisz magában s a tudományban. Miért vetnénk gátat akaratuk, kívánságuk, óhajaik elé, ó, mondd? Miért fosztanók meg hitüktől? Emlékezz csak, mire figyelmeztetett barátom és testvérem, Samas-súm-iddin? Mondj le! Ne használd! Mert zűrzavar, szomorúság, kétségbeesés, nyomor lesz osztályrészed. És te hozzám jössz, atyádhoz, a Beavatotthoz, aki fölötte áll a homokórák emberének, tégláknak, talicskáknak, izzadságnak és didergésnek, megrokkanásnak és meghasonlásnak, s azt kívánod, építtessük föl a Világtornyot veled, hebehurgya ifjú, egy-két béru alatt? Ó, fiam, Gilgames.

Hosszú, igen nehéz csönd ereszkedett rájuk. Gilgames lassanként szégyellni kezdte magát. Szemét lesütötte, szorgosan piszkálgatta körmével a gyékény fonadékát, homloka izzadt.

- A világ: káprázat - dünnyögte Utnapistim mintegy önmagának. - A valóság: nincs.

- Miért épít a király mégis Világtornyot? - firtatta Gilgames új lángra kapva.

- Csakugyan, ezt kérdezem én is. De ha ő egy káprázatot akar fölépíteni, noha, mint minden káprázat, úgyis összeomlik, miért ne tegye? Én nem tudom meggyőzni őt. Győzze meg a sorsa. Éppen ezért hamarosan félreállok, s elmerülök az egyetlen valóságban, Anuban. Vagy mondtam már neked ilyesmit? Most eredj békével.

Az ifjú lassan fölcihelődött, vontatottan cammogott az ajtó felé. Utnapistim pedig agyagtáblája, íróvésője után nyúlt, hogy folytassa hiábavaló munkáját.

- Mégis, mit tegyek, ó, atyám? - kérdezte Gilgames az ajtóban.

- Semmit. Várj. Ne azon töprengj, mit tégy hatalmaddal, hanem várd, mit tesz veled Anu.

Kissé bővebben foglalkoztunk ezzel a beszélgetéssel. Mintha bizony Gilgames megnyugodott volna tőle. Mintha most már nem érezte volna hatalmát üresnek, létét magányosnak. Mintha végre föllendült volna a legnagyobb tudomány ormára s könnyed legyintéssel mondott volna le rettentő hatalmáról, ahogy Samas-súm-iddin tanácsolta. Holott nem így volt. Gilgamesünk gondolkodóba esett ugyan, de nem békélt meg. Hiszen látta, hogy Atra-Hasis éppoly buzgalommal tanácskozik, jegyez, tervez, mint akármelyik homokóra-ember, noha arról beszél, hogy mihamar visszavonul a király szolgálatából.

Gilgames joggal tűnődhetett Utnapistim szavainak ellentmondó értelmén vagy inkább értelmetlenségén. Mélyen csodálta, tisztelte a Beavatottakat, közülük nem egyet személyesen ismert. Előkelő környezetében úgy térültek-fordultak a Beavatottak, a bölcsek, a halhatatlanok, mint a megszokott óriás sárkányok a mocsárban. A emberek rémült tisztelettel nézték őket. Gilgames azonban kétharmad részben maga is isten lévén, hamar megszokta, hogy ne csak tisztelje, csodálja, irigyelje, hanem bírálja is őket. Ezért sohasem fért a fejébe, miért vonul az egyik magányos viskóba, ahol még a betérő szegényt sem látja, s miért ül a másik királyi, főpapi trónon. Miért veti meg a világi tevékenységeket az egyik, s tesz-vesz, fáradozik szüntelenül a másik. Miért tervez elképesztő nagyságú és szilárdságú épületeket az egyik, miért hirdeti a valóságot örökké változó káprázatnak a másik. Sőt, a két- vagy többféle, ellentmondó hit, vélemény, viselkedés miért keveredik néha ugyanabban a Beavatottban.

Ifjú lévén s tettre vágyó, Gilgamesünk nem hajolt meg egészen Utnapistim érvei előtt. Mondottuk, inkább ítélt, mint érvelt, inkább határozott, mint vívódott. Nem akarta ugyan fölgyújtani Szurippakot, a tengerbe sétáltatni az óriásfejeket, nem akarta édes bosszúban részesíteni Erech városát, még csak Héát sem kívánta halálra ölelni, fölékszerezni s elküldeni örökre. Mestere és Utnapistim figyelmeztetései óvatosságra intették. Félt az Anunnakitól is. De egy-egy kis varázslattól azért nem riad vissza. Mit is kezdhetett volna erejével? A világtornyot nélküle építik... - amíg meg nem rekednek az építéssel. Akkor majd előáll ő. Addig? Addig itt-ott él a tudományával, hiszen a hatalom érzése olyan mámorító!

Voltak napjai, amikor a béke szelíden hullámzott-ringatózott benne, mint a hegyi tó sima tükre. De voltak elviselhetetlenül üres, céltalan napjai is. Törni-zúzni, rombolni szeretett volna - vagy teremteni valami ámulatos, ragyogó, lenyűgöző... nem tudta, mit. Cselekedni valami szépet, magasztosat. Nem tudta, mit. Mutatni az embereknek valami örökkévalót, valami fölemelőt, valami fényeset. Nem tudta, mit.

Majd meg lótuszülésben üldögélt néma, zárt szobájában. Időtlen, testetlen révületbe merült, a világ és önmaga fölé emelkedett, s úgy szemlélte magát is, mintha káprázat volna. Ezek voltak Gilgames tiszta, hozzá méltó órái. Egy-egy révületből föleszmélve, sokáig élt a belső fényesség teremtő tevékenységéből.

Hogy ezután ismét fölülkerekedjék benne ifjú gilgamesi énje, az az emberi egyharmad rész, amiben azonos volt a homokórák emberével.

38

Gilgamesünk egy borongós napon egyedül üldögélt s nézte a tengert. Erős szél fújt, a látóhatár megtelt sötétzöld föl-fölfreccsenő szökőkutakkal. Mintha bálnák fröcskölnék a vizet. Rengeteg bálna, ameddig csak a szem ellát. Vagy mintha bokros, csalitos mezőt látna, végtelen, sivár, sötét mezőt, teli fölfröccsenő bokrokkal. A szél hol vékonyabban, hol vastagabban fütyült, halszagú volt, mint Szabitu tengeristennő örökifjú szeméremrészének illata. Sötétbarna felhők hömpölyögtek az égen. A kodácsoló sirályok el-eleveztek köztük, majd fölvillantak mint különös alakú, fehér fényű nagy csillagok.

A gát tükrösre mosott kövein dübörögve-csattogva rohant föl egy-egy hullám, pozdorjává zúzódott, s kétségbeesve zuhant a mélybe. Gilgames gyönyörűséggel hallgatta a meg-megismétlődő dübörgést, csattanást. Megigézve bámulta a sötétzöld, haragosan felérohanó vízszörnyeket. A szél szárnyaló dallamot énekelt az ütemes harsanások mellé.

Egyike volt ez azoknak a pillanatoknak, amikor Gilgames nagyon magányosnak, nagyon hatalmasnak, egyszersmind nagyon tehetetlennek érezte magát.

A gáton egy, a széllel küszködő alakot pillantott meg. Pálmalevél szoknyája vadul lengett, mindkét kezével fogta logobó haját, lépései hosszúak s kemények voltak. Gilgames kíváncsian nézte. Egy nő. Egy leány. Magasabb a szokottnál, soványabb is, tán nem is sumér. Csakugyan, milyen különös leány. Hogy repdes a szoknyája, hogy lobog a haja. Mintha el akarna szállni.

A leány egyre közeledett, a város irányában haladt. El kellet mennie Gilgames előtt. El is ment. Rá sem pillantott Gilgamesre. Nem csodálkozott a szélben magányosan üldögélő ifjún. Hiszen ő is magányosan lépkedett a szélben. Gőgös volt? Mit sem törődött Gilgames szokatlan külsejével? Tán mindennap hártyátlan kezű-lábú, csupasz testű, zöld szemű férfiakkal találkozott? Annyi ilyen szokatlan ember hemzseg a városban, hogy Gilgames szokatlanságán a szeme sem rebbent? Nurma később, amikor már bensőséges kapcsolatban voltak, megvallotta, hogy igenis, megnézte, sőt nagyon megnézte Gilgamest, már messziről észrevette, hogy erősen figyeli őt, s ez különös mód jólesett neki... De hát erről a maga idején szólunk.

Amikor a leány elsuhant előtte, Gilgames ilyesmit érzett: magas, inkább csontos, mint kövérkés, de lányos alakja, amint a szél combjához csapja a szoknyát, s teste előrefeszül, fejét leszegi, lobogó haját két kézzel szorítja, olyasféle vágyat támaszt benne, hogy hozzálépjen, átkarolja és segítsen neki. Mert mintha már időtlen idők óta ismerné. Mintha egy fészekből keltek volna.

Nurma akkor egészen mellette lépkedett. Gilgames szívében megállt az ütő. A leánynak nem volt úszóhártyája, sőt a teste is csupasz volt. Világos, fahéjszínű bőrén éppoly simán játszott a tenger tompán villódzó fénye, mint az övén.

Gilgamesünk fölugrott.

A leány kitért egy lépéssel, arcát a tenger felé fordította, megperdült, mintha az erős szél fordította volna meg, majd szoknyájával, hajával küszködve sietett tovább. Gilgames utánabámult. Erősen akarta, hogy megforduljon. Meg is fordult, mint az imént, de nem pillantott rá. Közönyösen, zárkózottan haladt a gáton a kikötő felé. Keményen lépkedett, mozgása kissé merev, elutasító volt. Az ilyen nők nem lengetik a karjukat, beszéd közben sem jelzik érzelmeiket kezük mozgásával, arcuk játékával. Van bennük valami hideg, gőgös mozdulatlanság. Lehet, hogy Gilgamesünk figyelmét éppen ez a sugárzó gőg, ez a kemény zárkózottság keltette föl, amellett, hogy a leány ugyanolyan fajta volt, mint ő. Tehát éppoly magányos, kiközösített is.

Most már bizonyos volt benne, hogy a szeme is zöld, akár az övé. De a szemét nem láthatta. Abban a pillanatban úgy érezte, végzetes a találkozásuk, bár valószínűtlennek látszott, hogy az óriási városban még valaha találkozik vele. És ha még nem is szurippaki?

Ha valahonnét vidékről érkezett rokonai látogatására vagy ünnepre?

A leány eltűnt. Alakja elveszett a kikötő forgatagában.

És mégis határozottan, biztosan tudta, hogy találkozni fognak.

Később, amikor kapcsolatuk bensőségessé vált, Nurma ugyanilyen érzésekről számolt be. Az ő szívében is megállt az ütő, szintén látta, hogy Gilgames ugyanabból a fészekből kelt, amiből ő, szintén magányosnak, úgyszólván kiközösítettnek érezte Gilgamest, s ugyancsak arra gondolt, hogy ebben az óriási városban sohasem látja többé...

Most el kell mondanunk, hogy Gilgamest a következő nap-éjegyenlőség ünnepén avatták. Ezt az avatást ne tévesszük össze az isteni titokba való különleges beavatással. Arról volt csupán szó, hogy őt is a többi vele egykorú ifjúval együtt férfiúvá avatják, teljes jogú állampolgárnak ismerik el, s ettől fogva nagykorúnak számít.

Az avatás napja előtt Gilgames böjtölt, imádkozott, elmélkedett, s Ummu-tábat lelkes, halk előadásából megismerkedett az ország törvényeivel. Ugyancsak bő oktatásban részesült afelől is, hogy miképpen kell viselkednie a szertartáson. Mindezt Gilgamesünk nagyjában már régen tudta, hiszen a sumér ifjúság nagy érdeklődéssel vett részt a napokig, sőt hetekig tartó országos ünnepségeken, így módja volt látni, megérteni s megtanulni az ősi szent cselekményeket. Ki tudja, hányszor játszott gyermekkorában „avatásdit” is?

Mindazonáltal Gilgames szorongva gondolt az elkövetkező napra. Nem akkora szorongással talán, mint más halandó ifjú, hiszen a reá váró nem közönséges szenvedések és fáradalmak elviselésére Samas-súm-iddin, valamint a tornamester oktatásai, edzései alkalmasabbá tették másnál, de mégis szorongott. Bátorságát azért korántsem szabad kétségbe vonnunk. Nem emlékezünk magunk is ifjúságunk olyan szorongató pillanataira, amelyeket bátran, sőt kíváncsian vártunk, bár féltünk tőlük? Ne fitymáljuk tehát Gilgamesünket, ha most némi szurkolással ült szobájában, s az avatás nagy ünnepére gondolt.

Iparkodott a sorsdöntő esemény legapróbb részleteit is elképzelni. Látta a tömeget, a Véneket, a papokat, hallotta a rivalgást, a zenét és az éneket, érezte a fojtó hőséget, a tömjén meg a virágok nehéz szagát. Már-már valóságosan ott állt a térségen.

De várjunk.

Másnap a nép áradata koszorúsan, virágot lengetve tódult a főszentély óriási udvarára s a templom arányos oszlopai közé. Gilgames egy sereg ifjú társaságában legelöl állott az áldozati szertartás idején. Áhítattal borult le a fölkelő Nap vakító sugarait lövellő aranyarc előtt, mélyen beszívta a tömjénfüstöt, szívét betöltötte a harsogó kagylókürtök, harsonák félelmetes üvöltése, a dobok pufogása, a hárfák turbékolása. Mikor a közös gyónás kérdései fölhangzottak a pap elnyújtott, kukorékolásra emlékeztető hangján, teljes odaadással felelt ő is a fölzúduló tömegben.

Később, a széles térségen, melyet zsúfolásig megtöltöttek a hívek tömött sorai, áhítattal vetette le vállkendőjét, szoknyáját s lépett a szent medencébe, hogy lemossa magáról a lélek szennyét. A hideg víz bársonyos simogatását valóban úgy fogadta, mintha nem a testét, hanem a szívét mosná patyolatosra. Csupasz bőre villogott a napfényben. Úgy állt a fojtott csöndben sűrűsödő nép s Anu színe előtt talpig mezítelenül, csillogó fényben, mint aki levetkőzött minden testit, csak lélek immár, szellem, újjászületésre kész.

Eddig alig látott, alig hallott valamit a tömeg jelenlétéből. Zsongás, énekszó, örömrivalgás, arcok tízezreinek kavargása csak úgy hatolt hozzá, mint a Csillagtorony tetejére az alvó város halk moraja.

De most figyelni kezdett.

A térségen álló, isteni alakokkal, sárkányokkal, madarakkal és ősi, már alig érthető írásjelekkel díszített szent oszlopra hosszú szíjakat erősítettek. Minden szíj két ágban végződött, akár a kígyó nyelve.

Ekkor előlépett az avatandó ifjak csoportja, sorra egy oltárszerű alacsony kőre feküdt, s mellét átengedte a pap kovakésének. A pap a mell mindkét oldalán két-két párhuzamos metszést ejtett, a kés pengéjét a megmetszett bőr alá dugta, s fölfeszítette, mint nyerges a szíjat. A művelet gyorsan ment végbe. Az ifjak egyike sem jajgatott, még csak nem is pisszent, pedig a sóhajtást is hallani lehetett volna. Vérük sötéten csörgött végig a kövön. Csakhamar iszamos lett a föld körülötte.

Gilgames is a kőre hanyatlott, szemét a kéklő égboltozatra szögezte, tudatából kirekesztett minden betolakodó gondolatot. Bár a kés sercegve hasított belé, mégsem érzett igazi fájdalmat. A pap fölé hajló álszakállas arcát alig látta.

Fölkelt, s a vérzők tömegébe állott.

Most egy vén lépett elő, az Ősök Oszlopa mellé állt, s recsegő hangon szózatot intézett hozzájuk kötelességeikről s jogaikról. Ezután intett, egy-egy hosszú szíj két ágát befűzte, és szorosan meghurkolta az oszlophoz lépő ifjú föltépett mellbőrén.

Ez fájt egy kissé, de Gilgames keményen a Vén arcába nézett, figyelte sötét szeme körül a ráncok finom árkolt kévéit, kinyúló, hosszú orrát, fonnyatag ajkát, s alig érzett valamit. Arcát megcsapta a Vén olajjal kent arcának szaga. Gilgames mosolygott.

Ekkor megdobbantak a dobok.

Vad, rekedt férfiének csapott föl a térség egyik sarkából. Hasonlított a vadat űző hajtók toroküvöltéséhez, de valamely varázsének lenyűgöző dallamához is. Ősi, már érthetetlen szavak ismétlődtek újra meg újra, végtelenül kábítón, egyre vadabb, egyre forróbb ütemben. Végül a dobok dobogása olyan volt, mintha láthatatlan lovak vágtatnának a sűrű fényben. Az ének mintha e szellemlovakat hajszolná vérlázító táncra.

Az ifjak eleinte lassan, később egyre sebesebben futni kezdtek az oszlop körül. Mint hatalmas kerék küllői, feszültek a szíjak. Mint hatalmas kerék talpa, váltak eggyé a rohanók. A népből elviselhetetlen izgalom áradt. Eleinte csak morajlott, de mihamar itt is, ott is sikítás, ordítás csapott föl, mint egy-egy vakító fénycsóva.

Gilgames megfeszítette a szíjat s rohant. Fékeznie kellett magát, nehogy az előtte futó zömök legényre gázoljon. A keringés mámora csakhamar megszédítette. Az izzó napfényben összezsúfolt nép tömött sora előtt úgy rohant el, mellében az égő kínnal, a hulló vércsöppek piros virágait szórva, mintha nem is ő keringene, hanem a tömeg forogna mellette... Arcok, hajfürtök, koszorúk, mellkendők fehér foltjai, mezítelen mellek sötétje, szoknyák, lábak, lábak... Az ezernyi fej egy valószínűtlen fejjé, az ezer szempár egy földöntúli szempárrá, az ezernyi férfi-női mell egyetlen kétnemű mellé, a számtalan láb egyetlen ezerlábú lény lábává sűrűsödött káprázó szemei előtt. S e fölött a tomboló, őrjöngő, ujjongó, ütemesen tapsoló lény fölött, amely egyre forgott, egyre forgott, forgott, s mégis minden pillanatban ugyanaz volt, kéken, majd vörösen égett az égbolt.

Egy ifjú melléből kiszakadt a szíj, a hempergő férfitest elnyúlt a földön. Gilgames átugrotta s futott. Ismét ugrania kellett. Valaki összeesett. Nyomban megint át kellett szökkennie egy, a rohanás és a feszülő szíj lendületétől kirepült, elnyúlt emberi testen. De ennek csak a lába hevert a keringő emberküllők útjában. Fél szemmel inkább sejtette, mint látta, hogy az előtte nagy ugrásokkal, nehézkesen iramló férfiú hirtelen bevágódik az oszlop tövéhez, lerogy, s nem mozdul többé. Egy villanással eltűnt Gilgames elől.

Csodálatosképpen, amint nőtt a szédülete, a részegsége, amint ellepte a verejték, s fülében a meghajszolt vér együtt dobolt a dobokkal, Gilgames előtt hirtelen, mint egy látomás, egyetlen arc vált ki az ezerarcú szörnyeteg arcvonásából. Feszülten figyelő arc, merev, kínzott, mégis lelkes vonások, összeszorított keskeny ajak, két nagy, kerekre nyílt, egyre őrá tűző, biztatást, szánalmat, lelkesedést sugárzó szempár. De milyen szempár? Kék! Nem fekete, mint annyi százezer. Nem is zöld, mint az övé, s Nannar más gyermekeié. Hanem kék. Kék, mint a napsütötte szelíd tenger.

Nem volt valóságos ez a szem, nem volt emberi. Gilgames részegsége, a forgás eszméletlenségig fokozódó szédülete, a dobok ütemes pufogása, a konokul ismétlődő végtelen dallam lenyűgöző rivalgása szülte ezt a kék szempárt. Pillanatról pillanatra fölragyogott, rátapadt Gilgamesre, kilövellte szánakozó, biztató, diadalmas kék tüzet, s eltűnt megint a következő fordulóig.

Meddig keringett Gilgames a rohamosan ritkuló küllők között? Meddig pörgette az istenekkel és istennőkkel, sárkányokkal, madarakkal meg ősi, már érthetetlen írásjelekkel díszített kőoszlop, az istenős jelképe? Meddig hajszolta szívét, vérét, agyát, minden porcikáját a dobok és a szavak ütemes riogása? Meddig nézte a vörös égboltot, a lehetetlen szörny forgó arcát, szemét, mellét, lábainak ezrét? Meddig s hányszor röppent elé, és tűzött rá a valószínűtlenül kék szempár?

Gilgamesünk könnyű ütést érzett a mellén. Majd ellenállhatatlanul kiröpült a körből, s elterült a földön. A nagy kerék megállt. Az ég elfeketült, a tömeg darabokra hullott, bár a dobok doboltak, a rekedt ének ütemesen riogott, a nép ujjongott, üvöltött tovább.

Gilgames minden erejével az értelmébe kapaszkodott. Kinyitotta a szemét. Kék lett az ég, a térséget ölelő vaskos paloták színes csempedíszei szikráztak. Mintha ugyanilyen színes csempékből rakták volna ki: ragyogott a nép ezernyi arca, ezernyi vállkendője, ezernyi szoknyája is.

Az ezernyi sötét szem közül, éppen Gilgames mellett, szelíden, majdhogynem esdeklőn tekintett reá a kék szempár.

Nézzük csak - gondolta Gilgames, tehetetlenül hevervén a földön. Teste zsongott, melléből vér, arcából izzadság ömlött. - Lássuk csak... Miféle szem ez? Nem fekete, és nem zöld. Kék! Ilyesmi nem is lehetséges. Káprázat vagy valóság? A szempárt széles, csúcsos gyékénykalap árnyékolta. Annak a sötétjéből ragyogott ki szelíd fénnyel, mint a gát szürke kőtömege alól a tengervíz nyugodt csillámlása. A gát... Tükrösre mosott kövein dübörögve-csattogva rohant föl egy-egy hullám, pozdorjává zúzódott, s kétségbeesve zuhant a mélybe... Egy széllel küzdő leány lépkedett a gáton. Pálmalevél szoknyája vadul lengett, mindkét kezével fogta lobogó haját... Keményen lépkedett, mozgása kissé merev, elutasító volt... Éppoly magányos, kiközösített, mint ő. Bizonyos volt benne, hogy a szeme is zöld, akár az övé. Abban a pillanatban érezte, végzetes volt a találkozásuk... Határozottan, biztosan tudta, hogy találkozni fognak...

Most találkoztak.

A leány közel állott Gilgameshez. Zárkózottan, mozdulatlanul, magasabban, mint a mellette álló idős férfi meg őszes hajú asszony. Fején széles gyékénykalap. Kék szeme részvevőn, de

diadalmasan tekintett a földön heverő Gilgamesre. Meghaltál? Nem, nem, élsz! - sugározta a kék szem. - Élsz és győztél!...

A szeme kék volt, kék!

Gilgames mozdulatlanul hevert a földön. Elvesztette öntudatát.

Gilgames csakhamar fölgyógyult sebeiből. Ezen már át kellett esnie minden fölserdült, férfikorba lépő ifjúnak, mert így adta tanújelét, hogy háború esetén nemcsak a fáradalmakat, szenvedéseket tudja zokszó nélkül elviselni, hanem még eleven szívének kilépését is. Így élte át, hogy egy istenőshöz vagyunk kötve, fájdalmasan, halálig. Gilgamesünk sebei gyorsabban gyógyultak másokénál. Néhány nap múlva bőre összeforrott, s a fáradalmakat is kipihente, mint egy erdei vad.

Az avatás ünnepéből úgyszólván semmi sem élt benne, csak egy végtelen, örvénylő szédület emléke meg egy kék, odaadó, egyben diadalmas szempáré.

Nagy kíváncsisággal figyelte a Világtorony építésének ügyét. Természetesen városszerte erről beszéltek, nemcsak a királyi palotában s a templomok környékén. Gilgames nem fordulhatott meg a borbély műhelyében anélkül, hogy a gyors kezű, még gyorsabb nyelvű mester ne a Világtoronyról kérdezősködött volna. A sorsukra váró vendégek, akik roppant türelemmel üldögéltek hosszú kettősórákig a gyékényen, szintén erről vitáztak. Ha egy-egy Vén vagy tekintélyes hivatalnok lépett be, körülzsongták mohó kérdéseikkel, mint mézeskorsót a darazsak. Gilgames eleget tudott, s mert irigység töltötte el - bár erről sejtelme sem volt -, untig eleget is mondott.

- Gilgamesünk hogyan méltóztatik megítélni a tervet? - kérdezte a borbély.

- Nem várok tőle semmi jót - nyilatkozott Gilgames, türelemmel tartva fejét szappanozás alá. - Jókora kontyot hagyhatsz, ó, mester, a kést inkább a nyakszirtemen használd.

- Ó, parancsodra - készségeskedett a borbély, s késével nekidőlt Gilgamesünk szappanos fejének. - Vajon belefér majd az egész birodalom népe?

- Úgy tervezik, ó, mester.

- De hiszen akkor a toronynak az Égig kell érnie! - ámuldozott egy üldögélő férfiú.

- Igen, az Égig - gúnyolódott Gilgames. - Miért ne? Mérnökök serege dolgozik a terven, Samas-Lamasszi éjjel-nappal gyűjti a munkásokat, adóbehajtók hada szedi rá az adót.

- Ez az, ó, Gilgames! - csapott le a borbély. - Adóbehajtók hada! De hiszen egy akkora torony iszonyú pénzbe kerül! Hát még az a rengeteg gabona, liszt, só, olaj, füge, ami a munkásnépnek kell. Mondják, ezer kordé csak fügét szállít, ezer meg csak gabonát. S egy nagy hajó hordja szünet nélkül Erechből, egy másik Eriduból a lisztet.

- Ezer? Tízszer ezer! - nyilatkozott Gilgames. - S nem egy-hajó, de egész hajóhad.

- Ki bírja ezt ki? - nyögött a kertész, aki zöldségét, gyümölcseit a borbélyműhely elé téve, s vizsla tekintetét a kosarakon tartva várt sorára a sarokban.

- Nem is lehet ám ezt kibírni - tetézte meg egy polgár.

- Ha megrokkansz az adóban, ne félj, mehetsz építeni, eltart az ország - nyugtatta meg Gilgames.

Az efféle megnyugtatások azonban meddők voltak. Sőt növelték az aggodalmat. Csakhamar összevissza, egymás szavába vágva zúgták panaszaikat. Még az óvatos borbély is kifakadt. Hallotta, úgymond, mindenkit munkára visznek, aki nem tudja pontosan kifizetni az adóját. De

hát a torony mindennél fontosabb, tette hozzá gyorsan. Mert, ha csakugyan elkövetkezik a pusztulás ideje, jó lesz benne meghúzódni s biztonságban ülni a borzalmas ítéletidő alatt.

- No és ha föl sem épül? Mondjuk, elkésik egy-két hónappal vagy nappal? - kérdezte Gilgames.

- Lehetetlen! - jajdult föl a kertész.

- Lehetetlen! - rikoltott iszonyodva a polgár.

- Méltóztassál - lehelte a borbély s meghajolt. - Csakugyan megeshetik, hogy nem készül el? Mi történik akkor velünk? Mi lesz a sorsunk?

- Tegyük föl, hogy elkészül idejére - fordult a földről fölemelkedő Gilgameshez a kertész. - Mondjuk, elkészül. Mondjuk, bele is férünk valamennyien. Mondjuk, ki is állja Nannar dühét. De vajon kapok-e én akkor új földet elpusztult kertem helyett? Ez a kérdés.

- Föld csak lesz, ó, barátom - intette le a polgár -, de lesznek-e hajók? Utak? Lesz-e ezüst, hogy megindíthassuk a kereskedelmet? Tudjátok, hogy kereskedelem nélkül az emberi nem s az isteni rend nem állhat meg.

- Én először a Világtornyot szeretném látni - mosolygott Gilgames. - De apró-cseprő tervezgetésekkel, téglaépítéssel, hordással, földpiszkálással, aszfaltfőzéssel s egyéb efféle piszmogással nem sokra lehet menni. A múltkoriban ajánlottam is atyámnak, Atra-Hasisnak, hogy bízzanak meg egy tanult, nagy erejű bölcset, egy mahhut, s építtessék föl vele az egészet néhány nap alatt.

- S mit szólt Atra-Hasis? - kiáltottak föl egyszerre mohón.

- Vajon volna-e ilyen bölcs, ilyen nagy mahhu? - töprengett a borbély, mialatt a kertész Gilgames helyére telepedett. - Mert bölcsek, mahhuk vannak - tette hozzá szinte bocsánatkérő hangon -, isteneink megáldottak bennünket nagy bölcsekkel és mahhukkal... De hogy akkor van-e? Akkora?

- Bizonyára van - nyugtatta meg Gilgames, némi rezet adva a mesternek. - Csak meg kell találni. S meg kell bízni az építéssel. Talán én is ismerek ilyen nagy bölcset - fejezte be már az ajtóban.

Ez csak egy olyan beszélgetés, amilyen napról napra, hónapról hónapra folyt a borbélynál. Inkább csak jelezni kívántuk, miképpen gondolkoztak az emberek, s miképpen vélekedett Gilgames. Mert nemcsak ennél a borbélynál töprengtek így. A város, a birodalom minden részében szappanozták a fejeket, borotválták az arcokat, mindenütt üldögéltek várakozó kertészek, polgárok, hajósok, ácsok, munkások, halászok... S mindenütt akadt, aki hangot adjon az aggályoknak, a panaszoknak. Nem járhatjuk végig valamennyit. A tisztviselők hivatalába sem nézhetünk be, a hajógyárak műhelyeibe, a bazár boltjaiba, az ezüstrudacskákat méricskélő pénzváltók odvaiba sem. De nem is szükséges. Elegendő, ha tudjuk, hogy Gilgames miképpen vélekedett a Világtoronyról, amelynek fölépítésével nem bízták meg. Gilgames jól tudta, hogy az ő véleménye nagyjában egyezik atyja, Utnapistim megítélésével is. Hogy azonban e két megítélés mégis mennyire más volt, mondanunk sem kell.

Gilgames merőben különbözött az úszóhártyás, pikkelyes, fekete szemű emberek tömegétől, de ez mit sem jelentett. Sőt annál mohóbban vetették magukat elejtett szavaira, figyelték mosolyát, latolgatták hangsúlyait, méricskélték a sejthető titkokat. Hiszen Gilgames atyja Atra-Hasis volt, a király-főpap jobb keze, fő tanácsadója. A Szent Városban lakott, előkelő társaságban, sőt Beavatottak között forgott. Az sem volt titok, hogy maga is évekig tanult egy Bölcsnél, aki szent remeteségben él, senkivel nem érintkezik, napjai, évei, évszázadai boldog

révültségben folynak. Végtelenül sokat jelentett hát minden, mégoly közömbösnek, ártatlannak látszó vagy annak szánt szava is.

Gilgames nem akart elérni semmit. Csak a kudarc keserűsége, a tétlenség áporodottsága, a hatalmával kezdeni mit sem tudó tettvágy meddősége fakadt föl nagy mérséklettel kiejtett szavaiban. Az meg távol legyen tőlünk, hogy föltegyük: rosszat akart. Ellenkezőleg. Nagyon is jót. Ifjonti buzgalommal, fiatalos hévvel, rajongó hittel, alázatos segíteni akarással volt csordultig a szíve. De távolról kellett néznie a Világtorony körül tevékenykedő férfiak seregét, s éppen az fájt neki, hogy csak távolról nézhette. Ki bízik abban, amibe nincs beleszólása? Ki tapsol azoknak, akik csak a maguk tapsaira kíváncsiak?

Mióta a kék szemű leánnyal találkozott, mindennap elment a térre, ahol az ősök Oszlopa állott. Visszaidézte a napot, amikor az oszlop körül kellett keringenie, s az a kék szempár nézte gyötrelmes futamodását. Itt azonban hiába tartózkodott, a leányt nem találta meg. A tengerpartra ment hát, kedves elmélkedő helyére, ahol a komor sziklákon ülve annyi éven át nézte a végtelen vizet s a végtelen Eget. Miután itt látta először a kék szemű leányt, hitte, hogy itt fogja először megszólítani is.

Valóban így történt.

Egy nap megpillantotta Nurmát, amint lassan közeledett a gáton. Alakja eleinte olyan kicsiny volt, mint az ujjunk, de Gilgames rögtön tudta, hogy ő az, mert megrezzent a szíve. Most rászögezte a szemét, erősen nézte. Ahogy nőtt, ahogy kivált kissé csapott válla, széles száskalapja, mozdulatlanul lecsüngő karja, erősen lépő lábszára. Kalapja sárga az égbolt kékségében, vállkendője fehér, pálmalevél szoknyája sötétzöld, lábszára világosbarna. Jobb keze tartott valamit, csakhamar kitűnt, hogy gyékényszatyrot.

Ezúttal nem fújt vad szél a tengerről, nem lobogott a leány haja, nem kellett két kézzel fognia, mint valamely mindenáron szabadulni akaró, csapdosó madarat. A levegő nyugodt és tiszta volt, a fény élesen metszette ki a világ képét a kék semmiből.

Gilgames fölkelt, a leány elé lépett. Az megállt, tétován tekintett jobbra-balra, végül egyenesen Gilgamesünk arcába nézett. Így álltak egymással szemközt, alig egy lépésnyire, percekig.

Mondják, igen nagy jelentősége van annak, amit az ember első találkozáskor mond. Állítólag mintegy dióhéjban, benne van a találkozás sokszerűsége, a találkozók múltja, jelene, jövő kapcsolatuk titka. Valóban, emlékszünk is találkozásokra, amikor ilyen jelképes szavakat váltottunk. De Gilgames és Nurma, bár bizonyosan érezték e találkozás jelentőségét, jó darabig egy szót sem váltottak. Vagy éppen ez volt jellemző? Hogy Gilgames Nurma kék szemét nézte, Nurma meg Gilgames zöld szemét, s mind a kettő hallgatott? Az, hogy Gilgames előtt megjelent annak a szeles, komor napnak a képe, amikor először ment erre a leány, s mind a két kezével fogta szétrebbenő haját? Nurma előtt meg az avatás tébolyult forgataga, a hosszú szíjon keringő, vérző mellű ifjú, aki mintha a szívét tépték volna ki, úgy hevert aztán a földön?

- Ma nem felhős az ég - mondta végre Gilgames.

- Nem - mondta a leány.

Gilgames ekkor hallotta először a hangját. Gyenge, gyermekes, gyámoltalan hang volt. Nemigen illett a szokottnál magasabb termetéhez, kemény járásához. De kék, félénk, majdnem esdeklő szeméhez annál inkább. Mintha a szeme szólalt volna meg, nem keskeny, zárkózott ajka.

- Hová mégy? - kérdezte Gilgames.

- A kikötőbe.

- Honnét?

- Hazulról.

- Mit művelsz a kikötőben? - firtatta tovább Gilgames. Kissé bosszankodott, hogy a leány olyan szűkszavú, bár a szeme nyílt, beszédes.

- Apámhoz megyek.

No, most kérdezzem meg, miért megy az apjához, mit keres apja a kikötőben, ki-mi az apja... holott elmondhatná magától is! - évődött Gilgames. De türelmet tanult, s egyébként a leány olyan kiszolgáltatottan nézett reá, hogy azonnal megbánta türelmetlenségét.

- Nem ülhetsz le egy kicsit? - kérdezte unszoló hangon.

- Egy kicsit - visszhangozta a gyenge gyermekhang.

A gát szélére ültek, lábukat lelógatták. A víz mosolygott, csacsogott, szelíden csókolgatta az évezredes barna köveket. Egy darabig elnézték a hullámok játékát, a fürgén iramodó apró halakat, a vízben szelíden lengedező halványzöld hínár bánatos hajfürtjeit. Hallgatták a sirályokat. Gilgames az imént felbukkant kérdéseken töprengett, a lány ölében tartogatott finom fonatú táskáját szorongatta.

- Mit viszel? - kérdezte végül közönyösen az ifjú.

- Semmit, egy-két fatáblát.

Gilgames meglepődött. Felütötte a fejét.

- Miféle fatáblát?

- A könyvtárból. Ur-Ba'u adta, de megkért, ne szóljak senkinek. Enki és Tiámat harca.

- Ó, ó, lám csak! - kiáltott föl Gilgames vidáman. Így kiáltanak a gyermekek, amikor a hullámtörés görgő hátára vetik magukat.

Nurma elővette a fatáblákat. Csakugyan, az eget-földet rengető isteni harc egyik jelenete volt. Az apró jelek életre keltek Gilgames szeme előtt. Fülében méltóságosan hömpölyögtek a komor költemény sorai. Félhangosan olvasta:

Felüvöltött a dühöngő Tiámat,
Bősz dühében reszkettek a térdei.
Igét mormolt, bűvszavakat görgetett,
Megkérdezték fegyverüket maguk is
A harc bátor istenei hősileg.
Fölvonultak egymás ellen iszonyún,
Viadalra szembeszálltak kardosan...

Így olvasott Gilgames, amíglen Tiámat:

Megbénulván szíve, szája fölmeredt,
Enki ekkor félredobta gerelyét.
Tiámatnak fölszakítja rút hasát,
Máját-belét összevágja dühösen,
Átalveri szívét, noha még dobog.
A halottat földre dobja, rátapos...

- Szép, nagyon szép - dünnyögte Gilgames elrévedezve. - És te el tudod olvasni?

A leány szégyenlősen bólintott.

- Hadd lám - unszolta Gilgames, kezébe nyomva a táblát. - Olvasd. Szeretném hallani.

- Hiszen úgyis tudod... - szabódott Nurma gyámoltalanul. - Neked tudnod kell.

De azért csak olvasta mégis. Meg-megakadva, alig hallhatón, kissé mereven, nem minden szót hangsúlyozva úgy, ahogy kellett. Gilgames behunyta a szemét, úgy hallgatta a gyermekes zümmögő hangot. Mintha csakugyan a kék szem, nem a száj szólott volna.

- Nem jól olvasod - mondta végül kissé érdesen. - Nem szabad olyan lélektelenül olvasni. Hiszen a világ kezdetén, az Egekben történt csodálatos, mély értelmű eseményekről van szó! A világ sorsáról! Érzed, hogy hömpölyögnek a szavak? És nem is hangsúlyozod őket mindig helyesen. Régi szavak ezek, ó, leány, a szent szabályok szerint kell hangsúlyoznunk őket. Szent írás ez, ne feledd. Add ide, majd én. Figyelj.

Elvette a táblát, kissé elgondolkozott, majd áradón, méltóságteljesen, hajlékonyan, a szavakat szépen, nyomatékosan hangsúlyozva elgördítette a sorok áradatát, mintha a végtelen tenger hullámaira bocsátotta volna őket. A leány kék szeme tágra nyílt, esdeklőn, egyben diadalmasan sugárzott a lelkes Gilgamesre. Mint azon a nyáron, amikor a vonagló, véres ifjúra tekintett.

Gilgames föl-fölpillantott a szent szövegről. Látta a leány nagy, kék szemét. Figyelte mozdulatlan, szabályos arcát a széles kalap karimája alatt. S megint úgy érezte, egy fészekből keltek, nincs mit szólni, kérdezni, olyan mindegy, ki-mi az apja, mit művel a kikötőben, miért jár hozzá. Most jutott eszébe, hogy még a nevét sem kérdezte meg. Ugyan miért is kérdezné? Annyi, mintha tudná, régóta tudná, hiszen egy fészekből keltek.

- Így kell - mondta, visszaadva a táblát s nagyot sóhajtva. - Olyan, mintha a haragvó tenger hullámcsapásait hallanánk. Mondd - kérdezte gyorsan -, jártál már a tengeren?

- Csak egészen közel a parthoz. Apámmal, csónakon.

- Nem szeretnél háromsor-evezős gályán messzi óceánokra utazni? Sohasem látott országokat látni, kagylóval borított pálmás partokat, égbe nyúló hegyormot, tetőtől földig arannyal burkolt óriási templomokat? Mondd, ó, leány, nem szeretnél egy kis pálmalevél kunyhóban lakni, csupasz testű fekete emberek között? Nem szeretnél partra szállni idegen kikötőkben, amiknek a létéről sem tudsz?

A leány hosszan, kissé ijedten, de gyönyörködve nyitotta rá esdeklő szemét.

- De szeretnék - zümmögte halkan, mint a légy szárnya. - Sokszor gondoltam ilyesmire, mikor a gáton végigmentem, s elnéztem a tengert.

Most nagy érzés hulláma duzzasztotta az ifjú mellét. Zöld szeme a messzibe meredt. Mi lenne, ha hajót varázsolna, s elutaznék a leánnyal? Mi lenne, valóban? Elfutna rémületében? Könyörögne azzal a gyermekes, kérő szemével, azzal a vékony, zárkózott ajkával, hogy ne bántsa? Vagy habozás nélkül, keményen föllépkedne a fedélzetre s rábízná magát? Gilgames tudta, hogy a leányban mind a két érzés megvan. De az utóbbi erősebb.

- Nézd, ó, leány - mondta halkan, s kimutatott a szikrázó tengerre. - Ott nézd, ahol Samas fénye oly vakítóan villog. Látod azt az ezüstös mezőt? Jól nézz oda, látnod kell. Egy hajó áll ott. Háromsor-evezős gálya. Nézd, meg sem mozdul a hullámok verésében. Hosszú evezői kinyúlnak, mint egy nagy bogár lábai. Orra fölmered. Szabitu istennő arca néz róla a Világ Gátjai felé. Eljössz velem arra a hajóra? Fekete emberek húzzák az evezőket. Gyorsan járunk. Templomokat mutatok neked, amelyek tetőtől talpig arannyal vannak borítva, s úgy ragyognak a napfényben, mint megannyi kristály.

- Elmegyek... látom a hajót... - suttogta a leány. Úgy kinyílt a szeme, mint két csiszolt tükör.

Fölszálltak a hajóra. Csupasz testű, fekete férfiak sürögtek forogtak a fedélzeten. Mellük, mint az ércpajzs, villogott. Karvastagságú köteleket húztak, göngyölgettek, zsákokat cipeltek, evezőrudakat nyomtak ütemes kiáltozás közben, vezényszavakat üvöltöttek. Énekeltek. A hajó elindult.

Fényküllők közepette suhantak a ringó hullámokon. Pálmás partok vonultak előttük, Szurippak kikötője eltűnt a látóhatár szélén. Harsogott a víz, zengett az evezőmunkások tömött dala, ütemesen kondult a felügyelő gongütése, az evezők fölemelkedtek, lecsaptak, forrott a víz. Szabitu istennő rejtelmes arca a távolba meredt. Majd kikötőbe érkeztek, a város fölött sárgán ragyogtak az arannyal bevont templomok, mint megannyi piritkristály. A leány csodálkozott. Megragadta az ifjú karját.

- Milyen isten temploma ez a hatalmas aranyépület? - suttogta.

- Ez az aztláni tengeristen nagy szentélye - magyarázta Gilgames okosan. - Jöjj, nézzük meg belülről is.

Széles utcákon, fehér, piros meg fekete kövekből rakott paloták között lépkedtek. Az emberek sötétvörösek voltak, mint a szantálfa, kontyukban tollak lengtek, csípőjükön színes szőtt szoknya. Csicseregtek, mint a madarak. Gilgames meg Nurma több csatorna hídján is áthaladt, míg beért a Fehér Városba. Kertek, vízmedencék, szökőkutak hűs illata simogatta arcukat. Végül a hatalmas szentélybe léptek. S még mielőtt észrevették volna a magasba szökő aranyos oszlopsorokat, a mennyezet elefántcsonttal rakott hófehér kupoláját, mint valami roppant szörnyeteg, hirtelen fölbukkanó sárkány, meredt reájuk a Vízisten mennyezetig érő aranyszobra. Mezítelenül, szélesen, súlyosan, ragyogón, mégis sötéten. Az aranyparipák lihegő orrcimpája rémületet fújt reájuk. Aranydelfinek szökkentek föl az aranykocsi körül, mintha bármely pillanatban visszabuknának a mélybe.

A két kicsiny emberalak lenyűgözve állott az istenóriás előtt. Még leborulni is elfelejtettek. Csak amikor a szakállas istenarcra, az aranyszemöldök fenyegető bozontjára, a félig nyitott istenszáj hajrázó üregére pillantottak, borultak térdre, s nyújtották el karjukat a ragyogó kövezeten...

...amikor ismét a gáton ültek, sokáig meredtek szótlanul a villogó tengerre. A hajó lassan eloszlott a távolban. Még lenyűgözve tartotta őket az idegen város, az aranytemplom s a hatalmas isten sugárzó ereje.

- Szép volt? - kérdezte halkan Gilgames. Szelíden átölelte a lány vállát, kutatva nézett esdeklő, egyben diadalittas szemébe.

- Szép - zümmögte a leány.

- Nem féltél?

- De féltem...

- Máskor nem mersz eljönni?

- De igen, merek.

Fejét Gilgames vállára hajtotta.

- Mondd, hogy hívnak? - kérdezte végül az ifjú, mert mégiscsak tudnia kellett a leány nevét.

- Nurmának.

- Nurma, Nurma...

- Hogy cselekedted mindezt? - kérdezte Nurma. - A hajót, a tengert, a várost, az istent? Jaj, még most is félek tőle... Olyan hatalmas volt!

Gilgamesünk számára ez a pillanat a győzelem pillanata volt. Hangja nyugodtan, majdnem hidegen csengett. Hiszen semmi az egész! Nemcsak hajót tud varázsolni, hanem bármit, amit akar. Anunnakit is. Előtte nem állhat meg senki. Fölépíthetné Lugal Világtornyát egy nap vagy akár egy kettősóra alatt, ha akarná. Ajánlotta is atyjának, Atra-Hasisnak, de ő nem értette meg. Bár nagy bölcs, a világ dolgaihoz nem ért. Tulajdonképpen hitetlen. Az emberek pedig ostobák. Már arra gondol, szövetkezni kellene valamennyi zöld szeművel, megragadni a hatalmat, akkor aztán ő, Gilgames, fölépíthetne a Világtornyot egy-két nap alatt egy Anunnaki segítségével. Az sem lenne csekélység, ha éppen ő, Gilgames, egy erechi papnő fia, mentené meg az emberi nemet s az isteni tudományt a jövendő számára. De hát Atra-Hasis nem ért a világ dolgaihoz. Semmiben sem hisz. A Világtoronyban sem. Miért nem engedi hát, hogy megvalósítsa?! Mert benne sem hisz.

Nurmát nemigen érdekelte a Világtorony, de azért nagy odaadással figyelte Gilgamest. Ha a Világtoronynál sokkal kisebb dologról beszélt volna, teszem: egy hangyabolyról, azt is figyelemmel hallgatta volna. Nem az volt fontos, amit mond, hanem Gilgames, aki mondja. Szótlanul ült a kövön, Gilgames még senkit sem látott, aki így tudott szótlan lenni. Már-már nyugtalanította ez a szótlanság. Szerette volna, ha Nurma ellentmond, kérdez, közbeszól, helyesel, biztat, kételkedik. De hallgatott. Hallgatott, s olykor mosolygott. Kék szeme tágra nyitva, esdeklőn, panaszosan, riadtan, egyben diadalmasan világított. Benne ragyogott a tenger s az Ég.

Gilgames végül elnémult. Képzelete, tettvágya már nem tudott szavakba öltözni. Mit is mondhatott volna? Cselekedni kellene! Ámulatba ejteni a világot. Elkápráztatni, mutatni valami fényeset, soha nem látottat, csodálatosat. Amilyet más nem tud. Mert hiszen kicsoda-micsoda így ő? Egy úszóhártyátlan, csupasz, zöld szemű ifjú, akitől óvakodnak, akit kiközösítenek, akinek hízelegnek, akit azonban nem engednek cselekedni. Éppen, mert nincs úszóhártyája, pikkelye, fekete szeme. Nem olyan, mint ők. Igaz, sokat tanult, ismeri a régi fatáblák varázsjeleit, megnyílt előtte az Egek sok titka, megismerkedett teste-lelke csodálatos erőivel, tud Anunnakit idézni, hajót támasztani, ismeretlen országokba utazni... Mégis, mit ér mindez, ha nem kezdhet vele semmit?

A leány csak ült és hallgatott. Mind a ketten hallgattak. Nézték egymást. Nurma később bevallotta: nagyon sajnálta Gilgamest ebben a percben. S hogy éppen akkor, amikor Gilgames semminek érezte magát, nem győzött betelni nagyságával. Sőt, az első pillanattól fogva tetszett neki. Csupasz teste, úszóhártyátlan keze-lába, zöld szeme, csúcsos gyékénykalapja, kendője, ahogy hanyagul leomlik válláról. Már akkor az ütötte szíven, amikor először látta, hogy az ifjú ember is olyan, mint ő.

Sokat bevallott később Nurma Gilgamesnek.

Hosszú idő telt el így, Samas éjszakai nyugovóra készült.

- Ó, Gilgames, nem voltam atyámnál! - sóhajtott a leány föleszmélve. - Mióta ülök itt? Jóságos Enki, hiszen azóta már esztendők is teltek el.

- Ne menj atyádhoz! - kiáltott föl hevesen Gilgames. - Miért mennél? Mi közöd atyádhoz, anyádhoz? Mi közöd bárkihez is a világon? Olyan vagy, mint én. Nincs úszóhártyád, nincsenek pikkelyeid, a szemed pedig... a szemed... Ne menj el. Hozzám van csak közöd, máshoz senkihez.

A leány vívódott. Tétován álldogált, hol a tengert, hol a kikötőt, hol Gilgamest nézte.

- Hát nem jártál velem háromsor-evezős hajón? Nem láttad az idegen várost, az arannyal borított templomot, az idegen tengeristen hatalmas képét, vágtató lovait s a számtalan delfint robogó aranykocsija körül? Hová mennél most?

Egymás kezét fogták, a leány majdnem sírt. Szeme könyörögve nyílt Gilgamesre, ne kínozza. Azután lassan elment.

Gilgamesünk sokáig nézett utána, amíg kemény lépései, kissé leejtett válla, csüggő karja, széles kalapja el nem tűnt a gát végén. Nagy üresség maradt utána a szívében.

Most el kell mondanunk, ki volt, mi volt Nurma.

Atyja Dugarina kertész, anyja Szammatu. A városon kívül laktak, jó magasan, ahol Dugarina öregapja és hajdani rokonai nagy fáradozással, rengeteg munka árán teraszkertet létesítettek. Az ősök valamikor lejjebb laktak, bőven termő lapályon, de azt a vadvizek árja már régen mocsárrá változtatta.

Szammatunak csak egy férje volt, Dugarina, s nem is emlékezett rá senki, hogy valaha több lett volna. Három lányuk maradt életben. Két fiuk már csecsemőkorában meghalt. Küszködtek-vesződtek, nyögték az adót, a kereskedők fondorkodásait, az időjárás szeszélyét s a saját békétlenségüket.

Ebbe a nehéz sorsba kellett volna késői örömet lopnia Nurmának, a váratlanul született, legkisebb leánynak. De jaj, Nurma keserű csalódást hozott. Szülei, asszonytestvérei, rokonai, a szomszédok és ismerősök, a járókelők és idegenek rémülten látták, hogy a gyermek tetőtől talpig csupasz, úszóhártyának nyomát is alig lehet fölfedezni ujjai között. Szeme pedig nemcsak hogy nem fekete, de nem is zöld. Hanem kék! Ki hallott már ilyet?

Szammatu, azaz: Galamb, kisírta a szemét bánatában. Dugarina eddig sem bánt vele valami nyájasan, most meg egészen elvadult. Éjjel-nappal elkeseredett dühvel szidalmazta, vádolta, gyanúsította Szammatut. Fejszét fogott rá, kiverte az ágyból. Háza előtt ordítozott, korholta az isteneket. Ivásra adta fejét. Elcsavargott a munkája mellől, kocsmákba tért be a város kapujánál, jövő-menő hajcsárokkal, katonákkal, földművesekkel dorbézolt, énekelve tántorgott haza a görbe úton, kizavarta családját a házból, ország-világ tudomására adta, mily szörnyű csapással verték meg az istenek. Végül fekhelyére dőlt s aludt, amíg a mámor kábulata tartott.

Hiszen meg lehet érteni Dugarina elkeseredését. Nemzetsége valamikor nagy volt, széltében-hosszában tisztelték. Maga is szép ifjúkort látott. Jómódú volt. Derék férfiú. Ésszel is megáldotta Ninib. Leányait tisztességesen férjhez adta. Józan számítás szerint békés, derűs, biztos öregkor elé nézett, amikor majd el-elüldögél háza előtt, megbeszéli a járókelőkkel a világ folyását, elmegy a templomba, leissza magát az ünnepeken, végül örök álomra hajtja fejét, agyaggá válik, lelke pedig tűrhető viszonyok között tengődik majd az Alvilágban. Sőt, tekintve Dugarina kiválóságát, emelkedett szellemiségét, újjá is születik talán egy magasabb fokon.

Csoda-e, ha ilyenformán taglóütésként érte két fiúgyermekének hirtelen halála? Azután, amikor felesége váratlanul teherbe esett, és Dugarina már nevet is választott a születendő fiúnak, korai reménysége ismét megcsalta, s közölték vele, hogy az ajándék egy kissé más! De mennyire más! Csupasz a teste, úszóhártyája nincs, a szeme kék... valóságos idétlenség, s hozzá: leány. Dugarinában fölborult az egyensúly. Ez már sok volt!

Hát még, amikor egyre-másra következtek az elemi csapások. A súlyos, évről évre súlyosabb adók. A beszolgáltatások terhei. Dugarina egy darabig komoran dolgozott tovább. Inaszakadtáig cipelte terményeit a városba, a kikötőbe. Számolt, zsugorgatott. De végül is szívében elhalkult Anu suttogó hangja, s nem szólt más, csak a lázadásé. Hogy elfeledje meghasonlásai kínját, sört, bort, jamgyökérből készült szeszt iszogatott. Eleinte csak iszogatott. Később ivott.

Végül nem is művelt mást, csak ivott. Felesége dolgozott helyette. Dugarina egész tevékenysége annyi volt, hogy eltolta megrakott targoncáját a kikötőbe, eladta az árut, s amit kapott, azon helyben beitta.

Nurma később elmesélte Gilgamesnek sanyarú gyermekkorát. Testvérei csúfolták. Kertelés nélkül kimutatták, hogy terhükre van. Apja alig nézett rá. Rokonok, ismerősök, jó, ha képmutató szánakozással szóltak hozzá. Anyját is úgy vigasztalták, mint akinek kivégezték a hozzátartozóját. Így Nurma már kicsiny korában érezte az őt körüllengő gyűlölet fojtó füstjét, égető forróságát. Gyermeki, ártatlan bizalmát félelem fojtotta el. Mikor fölcseperedett, ráébredt sivár magányára. Ő is, mint Gilgames, szeretett kóborolni a vidéken, járkálni a tengerparton, elüldögélni egy gazdátlan csónakban s hallgatni a víz locsogását, pálmafára kapaszkodva elnézni a messzeségbe. Miután tanítóhoz járatták, gyorsan megtanult olvasni. Ekkor mindazt, amit a tenger, a mező, a csónak, a pálmafa adott, sokkal szebben, gazdagabban megadta az olvasás.

Kinyílt előtte az Egek ragyogó birodalma, megszólaltak a rejtelmes jelekbe foglalt ősi írások, fölzendültek a hatalmasan görgő versek, életre támadtak a hadakozó, enyelgő, bosszúálló, jóságos és kegyetlen istenek, istennők. Föltámadt az emberiség múltja. Értelmet nyert a sárkányok, repülőgyíkok, elefántok, lepkék, majmok, a virágok, páfrányok, pálmák élete. Muzsikálni kezdtek éjszakánként a csillagok, Nannar fénye bűvölte magányát. Sokkal, sokkal többet tudott, látott, értett, mint a szurippaki nők általában - pedig sokat tudtak, láttak és értettek ők is, az bizonyos.

Miután nem olyan volt, mint más nők, csúnyának érezte magát. Emiatt alig merte szemét férfira vetni. Csakhogy nem élhetett magányosan haláláig. Számkivetettségét nem koronázhatta meg a vénlányság bogáncskoszorújával. Szíve is társra, szerelemre vágyott. Otthonról, családról ábrándozott. Ámde ki lett volna megfelelő élettársa? Melyik szurippaki férfi vállalta volna a csupasz, idétlen kezű-lábú, kék szemű leányt? Melyik nem ölelte volna félve, melyik nem iszonyodott volna a születendő gyermekektől? A homokórák emberei nem szeretik, ha a járókelők csúfolódva fordulnak utánuk az utcán. Így volt ez ama vízözön előtti időben.

Egy nap Nurma szülei, testvérnénjei, sógorai összeültek, hogy sorsáról tanácskozzanak. Dugarina ugyanis egy rendkívül derék, jómódú s egészséges ifjúval ismerkedett meg a kocsmában. Addig-addig ittak, barátkoztak, addig cserélgették véleményüket a világ folyásáról, amíg nagy vígan kiderítették, hogy mindenben egyetértenek. Ezután az ifjú férfiú ajánlatot tett Dugarinának: hajlandó feleségül venni Nurmát, ha...

Igen, ha nem kell megfizetnie a szokásos vételárat, nem kell letétbe helyeznie Nurma számára biztosítékot, sőt még ő kap valamit, teszem, a kertészetet, ahol kifejtheti nem közönséges képességeit, példátlan munkabírását, közmondásszámba menő észbeli tehetségét. Dugarina boldogan csapkodta az ifjú férfi vállát. Édes fiának nevezte, majd ittak egyet. Kora reggel gyönyörű egyetértésben, összeölelkezve dalolták végig a kert felé vezető igen kanyargós utat. Sajnos, ezúttal nem érkeztek meg, mert egy dús fügefa árnyékában lepihentek, s mire Dugarina föleszüdött, az ifjú nem volt már a fügefa alatt.

De csakhamar megint találkoztak a kikötő kocsmájában, boldogan estek egymás karjába, túllármázták a vigadozó halászok, hajósok meg teherhordók zsivaját, s megint rátértek a házassági tervre. Közben először zamatos sört, később bort ittak, pecsenyét ettek, almás lepényt majszoltak. Ismét kiderült, mennyire megegyezik a véleményük. Ezúttal azonban nem indultak együtt Dugarina háza felé, hanem megbeszélték, hogy a családi tanácskozás után Dugarina közli az ifjúval az eredményt, s azután illő módon megborotválkozva, előkelő kendővel a vállán

tiszteletét fogja tenni Dugarinánál, Szammatunál, a bájos leánynál, a rokonságnál, s mindent nyélbe ütnek.

Szammatu vonakodva fogadta Dugarina tervét. Nurma tiltakozott és sírt. Nénjei pörlekedtek, bolondnak nevezték, kidicsérték a kérőt. Férjeik józanul megmagyarázták, hogy Nurma aligha várhat mást. Okos leánynak nevezték Nurmát. Így az eddig ismeretlen ifjú férfiúból vőlegény lett. Nurmából pedig menyasszony.

- Ó, Gilgames - sóhajtott Nurma, amikor erről beszélt a tengerparton -, nem kívánja őt sem testem, sem lelkem. Megaláztatás lesz mellette a sorsom. Hogyan érthetne meg, hogyan szerethetne, amikor őneki... tudod... Énnekem pedig nincsenek... És a szeme is, tudod... az én szemem pedig... Ezenfelül mindig részeg. Irtózom a részegektől! Irtózom apám részegségétől is. Mindig az jut eszembe, hogy ver ki mindnyájunkat a házból, hogy átkozódik ország-világ hallatára. Azt is tudod, ó, Gilgames, mennyire szeretem a szent iratokat. Eddig is csak titkon olvashattam, lopott vaj világa mellett vagy mezőn, tengerparton, elhagyott csónakban. Esetleg egy pálmafa koronáján. Hát mit fog mondani az a barom, ha írást lát a kezemben?! Ilyen embernek adjam oda magam, ó, Gilgames?!

Az ifjú vállára hajtva fejét, könnyezett.

Gilgames ebben az időben igen gyengéd szívű volt. Akkor is meghatották volna Nurma könnyei, ha olyan leány lett volna, mint más. Ha nem nézte volna részvevő, egyben diadalmas szorongással az Ősök Oszlopa körül végzett kínos futását, ha nem dadogta volna el zümmögő hangján Enki és Tiámat harcának görgő verssorait, ha nem utazott volna vele idegen városba, nem borult volna vele együtt Aztlán tengeristenének szobra elé. Gilgamesünk szívét azonban, miután mindez megtörtént, mélységes szánalom, segítő szándék és a méltatlanság miatt érzett düh szállta meg.

- Semmi közöd hozzájuk, mondtam már! - kiáltotta, s fölugrott üléből. - Hagyd ott őket.

- Hagyjam ott? - riadozott a leány. - Ó, Gilgames, megfizetnéd anyámnak a vételárat, letétbe helyeznéd értem a biztosítékot?

- Nem kell ide vételár, nem kell biztosíték - jelentette ki törvényhirdető hangon Gilgames. - Mit törődöm az ostoba homokóra-emberek szokásaival! Én Nannar fia vagyok. Te pedig majdnem mintha Nannar leánya volnál. Nézd, Nurma! - mutatott a villogó tengerre. - A tenger. Oda fogunk menni mi ketten. Távol Szurippaktól van egy sziget. Pálmalevél kunyhó rajta. Teli van pálmával, fügefával, madárral. Oda megyünk, ó, Nurma. Eljössz velem arra a szigetre?

- Elmegyek, ó, Gilgames - súgta könnyes szemmel, vonagló ajakkal a leány.

- Helyes. Úgyis oda akartam már hagyni a Szent Várost, É-kurt, a királyi palotát régen. Atra-Hasist, aki nem engedi meg, hogy erőmmel, hatalmammal éljek. A lótó-futó, Világtoronyról tanácskozó ostoba embereket. Az egész várost, ezt a halszagú kikötőt, ezeket a ronda hajókat, ezeket a megátalkodott, évezredeket mutogató palotákat és bástyákat. Hátat fordítok Szurippaknak, ó, Nurma. Építsék azt a hangyabolyt. Lóssanak-fussanak, csaljanak, hazudozzanak, gebedjenek meg. Mondtam már, semmi közöm hozzájuk. Ha nem kellek nekik, ők sem kellenek nekem.

Kiöntvén érzelmeit, Gilgames dobogó szívvel visszaült a gátra. Nurma csodálkozó szemét szüntelenül magán érezte, mint a kedves napsütést. Gilgames megint nagy volt. Hatalmas. Kicsoda állhat meg Gilgames előtt? Hol az a magas kapu, amelynek szemöldökkövébe bele ne verné homlokát? Nurma pedig oly gyöngéd, oly odaadó, oly büszke. Kék szeme oly csodálkozó, oly könyörgő, oly diadalittas.

- A pálmakunyhóban kék meg piros virágok lesznek - mondta zümmögő hangon. - A kisfiút Gisnek nevezzük, a kisleányt Nurmának. Nem lesz úszóhártyájuk, csupasz lesz a testük, mint a kismalacoké, a szemük kék meg zöld. A fiúé zöld, a leányé kék.

- Ó, Nurma, édesem - sóhajtotta Gilgames boldogan. - Amikor szoptatod a kisfiút, ott állok majd, s nézem, hogyan szívja a tejedet, hogyan mosolyog rád a szeme. Amikor a kisleányt fürdeted, ott állok majd, s nézem, hogyan lubickol a teknőben, hogyan kacag rád boldogan, milyen sima, harapni való a combocskája.

Egymás vállára borulva bámulták az alkonyat bíborában égő tengert.

- Mit tegyünk, Gilgames? - kérdezte végül a leány, mert mindig a nők szoktak gyakorlatibbak lenni az élet döntő helyzetében.

- Holnap ilyenkor légy ott, ni, ahol a gát hajlik - suttogta Gilgamesünk, s a széles ívben hajló gát könyökére mutatott. - Várlak. Úgy jöjj, ahogy vagy. Hajó áll majd a gátnál, az a hajó a szigetre visz bennünket. Ne törődj semmivel, ó, Nurma! Ne nézz hátra. Ne sajnáld atyádat, ne essék meg a szíved anyád könnyein. Ne gondolj testvéreidre. Vőlegényed után köpj, hogy eszébe se juss. Ne gondolj gyermekkorodra, a megszokott pálmafákra, a kertre, ahol játszottál, a patakra, ahol fürödtél, a mezőre, ahol magányosan jártál. Ami volt: nincs többé. Csak az van, ami lesz.

Még elandalogtak egy kissé, azután forrón megcsókolták egymást és elváltak. Nurma többször visszafordult, s integetett Gilgamesnek.

Másnap alkonyatkor futva érkezett a gáthoz.

Hitt is, meg nem is. Bízott is, meg nem is. De íme, a hajó ott ringott a gát alatt. Piros hajó, orrán Szabitu istenasszony arca bámult a tengerbe hanyatló Samas felé. Nem nagy, mindössze egysor-evezős. De mindene volt, annak rendje-módja szerint. Párkánya, ahová kötélhágcsón kellett fölkúszni, fedélzete, amelyen eridui rabszolgák jöttek-mentek, árboca, amelynek kosarában mezítelen siheder készítette éjszakára a jelzőlámpát. Még egy kis csónak is táncolt a hajófar alatt, mint vén vadkacsa mögött a virityelő kisréce.

Gilgames a parton álldogált. Nem ment Nurma elé, úgy tett, mintha nem is látná, holott messziről észrevette. Közömbös képpel integetett a hajóra. Még le is ült, levette divatos gyékény kalapját, megtörölte izzadó arcát. Az időt kémlelte. Tisztára úgy viselkedett, mint aki mindennapi dolgát végzi.

Nurmának nem volt szokása a hadonászás, a kiáltozás, a repesés. Némán lépett Gilgamesünk mellé, csak arca, kék szeme árulta el szorongó örömét. Nem szólt, megölelte, megcsókolta az ifjút, vállán felejtette a karját.

- A hajó ott van - jelentette Gilgames. - Rögtön intek a csónakért.

Már integetett, hahózott is. A kis csónak fürgén elvált a hajótól s parthoz evezett.

- Gyere most - súgta borzongó hangon Gilgames. - Add a kezed.

Csónakba segítette Nurmát. A mezítelen eridui rabszolga evezéshez látott. Hamarosan fönn voltak a hajón.

- Rajta! - harsogta Gilgames.

És megszólalt a hajó mélyében a gong, az evezők fölemelkedtek, lecsaptak, a hullámok összetörtek. Parancsok harsantak a fedélzet elejéről. Hajósok futkostak, köteleket göngyöltek, kiabáltak. Fölzúgott az evezőmunkások érces éneke.

A hajó lassan kifordult a tengerre. Orra túrni kezdte a tajtékot. Forrt, sistergett, örvénylett a víz.

Gilgamesünk a hajó orrán állott, éppen Szabitu istenasszony aranyozott-ezüstözött szobra mellett. Nurma hozzádőlt, testük összeforrott. Így álltak s könyököltek a párkánynál, háttal a hajósoknak, az egész hajónak, a partnak, a városnak. Így álltak beledőlve a tenger hívó-ringató ölelésébe s a napfénybe. Samas óriási arca tüzesen ragyogott a tenger szélén. Végtelen bíborhíd rezgett a vízen. Bíborszínűek voltak az égen úszó felhők, a kékségben villogó sirályok. Samas utolsó fénykülli színaranyból valók, mint Anu szentélyében az isteni arcé, s hosszúak, nyilallók, fenségesek.

- Láttál már ilyen alkonyatot? - suttogta Gilgames mély hallgatás után.

- Ó, Gilgames - lehelte a leány. Egész testével Gilgameshoz simult, karját az ifjú vállára fektette, könnyei leperegtek elragadtatott arcán.

Forrt a víz, habzott az ezüstös tajték, ringott a tenger. Samas bíborarca izzott, mint a máglya. Kigyulladt az egész világ.

Majd leszállt az éjszaka. Nannar sejtelmesen lebegett a vizek fölött. Ők egyre ott álltak a hajó orrában, összesimulva s egy pillanatra sem eresztve el egymás forró kezét. A hajó elcsendesült, csak az őrszemek vigyáztak az éjszakában. Utazásuk most még szebb volt, mint alkonyatkor. Az égen Anu Útja ködlött, Ninib serege villogott, a tengeren Nannar fényében sziporkáztak a hullámok. Folyékony ezüstben úszott a hajó. Ki tudott volna betelni a szüntelenül áradó, gördülő, fölcsapó, lehulló hullámok játékával? Ki győzött volna gyönyörködni az örökké változó tenger új meg új szépségében? A hajó szelíd ringását ki unta volna meg? De ne fájdítsuk szívünket Gilgames és Nurma éjszakai hajózásának aprólékos elmondásával, boldogságuk jellemzésével. Elég annyi, hogy maguk mögött hagyván Szurippakot, országot, világot, palotát és kertet, kikötőt és patakot, Tüzes Hegyet, óriás szobrokat és pálmákat, udvari népet és apát-anyát, szívük könnyű volt, az Ég, a tenger pazar színekben villódzó, mint a buborék... és ők hitték, hogy sohasem pattan széjjel. Ó, Gilgames és Nurma vízözön előtti, csodálatos szerelme, ó, tenger, Nannar-fény, csillagok!

Hajnalban érkeztek a szigetre. A hajó megállt, eloldották a fürge csónakot, partra szálltak. Csikorgó kagylóhéjakon lépkedtek a kunyhó felé. Most hágott föl Samas a Világ Kapujának küszöbén. Aranyvörös fénye elárasztotta a partot, a pálmákat, a pálmák között megbújó kis házat. Minden falevél, minden virág, minden fűszál, mintha színtiszta rézből verték volna. Rézgerendákból volt a kunyhó fala, rézlevelekből a teteje. Rézből öntött papagájok surrantak az ágak között, rézpofát mutogattak a pajkos, hosszú farkú majmok, rézfelhők úsztak az égen. Majd hirtelen arannyá változott a rézerdő, a rézkunyhó, aranyrögökké az ágak között surranó madarak, aranypofával vigyorogtak a majmok a hosszú ujjú aranylevelek között.

A hajó eltávolodott, eltűnt. De még sokáig érezték szelíd ringását a vérükben.

Beléptek a csodálatos házacskába. Aranyfény ömlött be az ajtón, aranyból való ágyat, asztalkát világított meg, aranyból vert kókusztál villogott az asztalkán, aranydatolya mosolygott a tálban.

Egymás kezét fogva álltak a küszöbön. Csodálkoztak, hallgattak. Szemük nem győzte fölszívni az aranykunyhó csillogó aranytárgyait. Leültek az ágyra, egymást nézték. Samas fényében most aranyból volt az ő arcuk is, aranyból a kezük, a hajuk.

- Mily szép kis ház - ámuldozott Nurma. - És minden van benne!

- Semmit sem hoztunk magunkkal, s most mindenünk van - mosolygott Gilgames.

- Nem lakik a szigeten senki? - suttogta a leány, mintha alvók volnának a házban.

- Az egész szigeten senki. Csak mi ketten. Meg a majmok és a madarak.

Aztán ettek a datolyából, ittak az aranyosan csillogó vízből s az ágyra heveredve beszélgettek. Azaz, inkább csak Gilgames beszélt, a leány, reányitva esdeklő boldog szemét, csodálkozva figyelt. Miről beszélt Gilgames? Élete fogytáig emlékezett rá, s mégsem tudta volna megmondani. Anuról beszelt meg Istárról. Gyermekkoráról, a sárkányokról és a kis hajókról. Szökési kísérletéről, a bételdiót rágó s örökké köpködő tanítóról. Anyjáról, a szentély tömjénszagáról, a Ninszun lába elé rakott virágokról. Utnapistimról, utazásukról Szurippakba. A királyi palotáról, folyosókról, lépcsőkről, teraszokról. A magányáról. Sóvárgásáról egy társ után, aki olyan legyen, mint ő, olyan magányos, számkivetett, merengő. Beszélt a felhős, szeles napról is, amikor először látta Nurmát. S az avatásról, amikor, mintha kitépték volna a szívét, kábultan feküdt a porban, s csak Nurma szemét látta. Ilyesmiről beszélt Gilgames.

Nurma pedig simogatta Gilgames ölében pihenő fejét, játszott hosszú hajával, ujját végigjártatta arcán, szempilláin, homlokán, rá-rámosolygott, lehajolt, megcsókolta. Majd alig hallható, zümmögő hangon ő is mondott egy-egy szót gyermekkoráról, a kertről, ahol felnőtt, anyjáról, testvéreiről, akik szégyelltek, apjáról, aki fejszével verte ki őket a házból... Amit eddig tudunk Nurmáról, akkor mondta el szűkszavúan, halkan, meg-megállva s megcsókolva a lelkesen figyelő Gilgamest.

Legtöbbet azonban Istár-Inninni csodálatos jóságáról, szelídségéről, kegyes gondoskodásáról beszélgettek. Arról a sohasem tapasztalt látszólagos véletlenről, ahogyan egymásra bukkantak a széltől korbácsolt tenger mellett, meg arról a másik látszólagos véletlenről, hogy Nurma éppen ott volt az avatáson szülei társaságában, éppen előtte esett össze Gilgames, éppen az ő szemébe nézett. Meg arról a harmadik látszólagos véletlenről, hogy újra találkoztak a gáton, de már nyár eleji tiszta napsütésben, s meg is szólították egymást. Találkozásaik legapróbb részleteit is visszaidézték, nem feledvén még azt sem, milyen kalapot viselt a leány, s milyet a fiú, hogyan tartotta a kezét, hogyan nézett, milyen volt a hangja. Mindez Istár-Inninni példátlan kegyességét igazolta. Semmi kétség, az égi istenek és istennők jóindulatú figyelme rájuk irányult, sokkal nagyobb mértékben, mint bárkire az emberi nem fennállása óta. Misztikus elragadtatottságban ejtegették a szavakat, nézték egymást, s örvendeztek örökkévaló életüknek.

Majd apróra megvizsgálták s megcsodálták egymást. Gilgames szégyenkezett, amikor Nurma boldogan fedezte föl újra, amit első pillanattól fogva tudott, hogy tudniillik Gilgamesnek nincs úszóhártyája. Egyenként választotta szét ujjait, mintha megszámlálná s mondogatta: itt sincs... itt sincs... Gilgames ugyanezt cselekedte Nurma ujjaival - még a lábujjaival is. Nurma ugyancsak restelkedett, akár Gilgamesünk. De az ifjú megcsókolta Nurma ujjait, s ennek megint örvendeztek mind a ketten. Olyasmit is fedeztek föl egymáson, ami egyaránt van minden férfinak és minden nőnek. Ennek ismét örvendeztek.

Nurma megállapította, hogy Gilgamesünk testén csak a nyakánál, a combjain meg a hóna tájékán találtatódnak egészen apró, szinte pelyhes pikkelyek. Gilgamesünk ezt restelkedve hallgatta. Viszonzásul ő is ilyesmit tapasztalt Nurma testén, ezt meg Nurma hallgatta szégyenkezve. Gilgamesünk végigcsókolgatta a megtalált helyeket, s megint örvendeztek mind a ketten.

Álomba szenderültek. Nurma feje Gilgames mellé nyugodott, Gilgames átölelte Nurma nyakát. Így feküdtek az aranykunyhóba ömlő napfényben, mezítelen testük aranyos volt. Fölébredvén, egymásra mosolyogtak, ettek a datolyából, ittak a vízből, kézen fogva léptek ki az ajtón, s körüljárták a házat. Mindenük volt. A magas pálmák koronáján datolyafüzérek csüngtek, a

fügefán zöld fügék illatoztak, a szőlőbokrokon már gömbölyödtek a szemek. Elindultak a forrás felé. Egy piros ülepű majom farkát fölkunkorítva ugrált előttük, mintha az utat mutatná. Meg is találták a forrást, sötétzöld bokrok között csordogált, kék-arany szitakötők cikáztak fölötte, a virágokon zömök vadméhek zümmögtek. Soha ilyen csodálatos forrást, ilyen sejtelmes, sötétzöld bokrokat, ilyen villogó szitakötőket, szorgalmas méheket! Bizonyos, hogy e vízözön előtti idők óta máig nem volt még ilyen forrás, ilyen csalit, ilyen szitakötő meg vadméh.

Megnézegették a kunyhó mögött elterülő erdőt is. Bozontosan burjánzott egészen a magas hegytetőig. Alacsony páfrányok csipkés leveleiben gyönyörködtek, amely páfrányok mintegy kicsinyített képmásai voltak a megszokott óriásoknak. Viráguk is kicsiny, mint a vadrózsáé. No és a csipkebokrok! Mennyi csipkebokor volt itt, az erdő szélén. Halványpiros virágai gyengéden illatozók, mint a szűz lánykák szája. Galagonya ígért sok piros korallbogyót az esős évszak idejére. A kedves, apró bokrok halandó csoportjaiból egy-egy magas fenyő úgy emelkedett a magasba, mint valami Beavatott az emberek közül.

Mikor ismét visszatértek a házba, Nurma elgondolkozott.

- Vajon mit művel most az anyám? - kérdezte szorongva.

- Ne törődj vele - kiáltott föl Gilgames. - Semmivel se törődj. Nincs apád, nincs anyád, nincsenek testvéreid. Vissza ne nézz!

- Vajon te sem gondolsz anyádra, Szurippakra, a palotára, Atra-Hasisra, Szabitumra? - kérdezte Nurma kissé hitetlenül.

- Szurippak? - nevetett Gilgamesünk. - Szurippak nincs. Erech sincs. Atra-Hasis? Szabitum? Ők sincsenek. Nincs Világtorony. Nem is lesz.

- Hát anyád, Risat-Ninlil? Ő sincs, ó, Gilgames?

- Anyám sincs. Te vagy az anyám. Te vagy Szurippak, Atra-Hasis és Szabitum, te vagy a Világtorony. És én vagyok az apád, anyád, a testvéred. Ez a sziget a kerted. Ne nézz vissza, mondom.

Nurma elhallgatott. Hitte, hogy nem néz vissza többé.

Ugyanekkor Nurma anyja sírva-jajgatva kereste a lányát. Bejárta a kertet, végig-végiggyalogolta a gátat, amerre Nurma a kikötőbe szokott járni. Elment a Szent Városba is, kutatott a szentélyekben, udvarokon. Fölkereste Nurma ismerőseit, leánybarátait. Benézett Héához is, jajongva panaszolta aggodalmát. Jaj, hátha szerencsétlenül járt! Jaj, hátha elvitte a tenger! Vagy sárkány ölte meg a mezőn! Hányszor kértem, ne járjon egyedül. Jaj, valami részeg gazember rabolta el a kikötő valamelyik kocsmájában - hogy ezeket a ronda fészkeket nem tudja leromboltatni a király! Jaj, vége már az ő lányának, a legkisebbnek!

Családi tanácskozást tartottak Dugarina, a két nagyobb leány, azok férjei meg a volt vőlegény részvételével. Szammatu sírdogált, jajgatott. Dugarina ordított, szidta Nurmát, az isteneket meg a fatáblákat, amelyeket Nurma titkon hordott a könyvtárból, s magányosan olvasgatott. A többiek Gilgamest szidalmazták. Mert annyi most már kiderült, hogy a csupasz testű, zöld szemű, hazug, istentelen Gilgames vitte el valahová, hiszen többször látták őket édes kettesben a gáton, erre Héa a tanú meg tisztes anyja, aki mindent látni szokott a városban. Hiába, nem volt mit tenni. Nannar hazug gyermeke - nemhiába utálta őt mindenki - elszédítette Nurmát, eltépte szívében a szülei, testvérei, rokonai, vőlegénye iránt köteles szeretet szálait, s most Nergál tudja, hol, megbecsteleníti vadállati vágyaival.

- Bár törtem volna le kezét-lábát annak az alávaló gazembernek, amikor először láttam! - kiáltotta az elkeseredett atya.

- Ó, jaj, jaj - siránkozott Szammatu, ősz hajában turkálva fekete ujjaival. - Tudtam, hogy el akarja pusztítani Nurmát! Látszott azon a zöld szemén, azon a kétszínű ábrázatán! Úgy borzongott a szívem, amikor az avatáson futni láttam! Ó, jaj, jaj nekem!

Mikor minden tisztán állott előttük, Dugarina vejei s a volt vőlegény társaságában egy kocsmába vonult, hogy atyai szégyenét sörrel-borral csillapítsa. Szammatu pedig az ajtó elé állva s reszkető kezét fölemelve átkokat szórt Nurmára.

- Megátkozlak, szívem szégyene! - kiáltotta, s könnyei lefolytak az arcán. - Nem vagy leányom! Megátkozlak, verjen meg Inninni, mert el tudtad hagyni tisztességes szülői házadat, meleg otthonodat, öregedő anyádat! Megátkozlak, Nurma, ne legyen nyugodt éjszakád, békés nappalod! Ne tudj szeretni soha! Ne légy boldog! Megátkozlak, s kitéplek a szívemből, Nurma! Ó, jaj nekem, jaj nekem!

Gondosan elmondva anyai átkait, visszament a házba, a szoba sarkába ült, fejét lehajtotta, haját megtépte, zokogott.

Gilgamest Dugarina átkozta meg nyilvánosan a kocsma iszogató hajósnépe, halászai s katonatársasága előtt. Vejei meg a volt vőlegény komoran hallgatták.

- Megátkozlak, Gis, te város csapása, föld terhe, emberek undokja, megátkozlak! Tisztességes munkában megőszült fejemre szégyent hoztál, gyalázatot szórtál! Elraboltad legkedvesebb leányomat, akit vigasztalásomra küldött Inninni, s íme, bánatomra született miattad, Gilgames! Verjenek meg az égi istenek örök nyugtalansággal, nyomorúsággal! Gyötörjék szívedet az istennők halálodig! Ne szüless újjá soha, port zabálj, és moslékot igyál az Alvilágban mindörökké! Megátkozlak, mert elszakítod a gyermeket szüleitől, a menyasszonyt vőlegényétől, a testvért testvérétől! Légy átkozott, Nannar gyermeke, hazug bitang!

Elhangozván az átok, Dugarina fölkerekedett, hogy vejei s a volt vőlegény társaságában a Szent Városba vonuljon. Ott is a királyi palotába, a palotában is Atra-Hasis szobájába. A derék, kemény munkában megőszült, megcsúfolt férfiú el akarta panaszolni sérelmét, meg akarta kérni Atra-Hasist, küldjön katonákat, hajósokat Gilgames és Nurma fölkutatására, hozzák vissza erőszakkal, adják ismét szerető atyai hatalmába, testvérei ölelő karjai közé, vőlegénye tisztességes szerelmébe Nurmát, Gilgamest pedig veresse vasra, lökje pincebörtön fenekére, húzassa karóba... hogy biztonságban éljenek tőle az atyák, az anyák, a testvérek, a rokonok és a vőlegények.

Ámde Dugarina hiába kiabált, bizonykodott, könyörgött, átkozódott a palota előtt, nem eresztették be a kapuőrző katonák. Ekkor az egész társaság magát Atra-Hasist kezdte szidalmazni. Erechi árulónak, Szurippak rókalelkű megrontójának nevezték. Nagy csődület támadt, a katonák kénytelenek voltak erélyesen közbelépni. Így az igazság és a jog legelemibb törvényeit lábbal taposva rúgásokkal, ökölcsapásokkal távolították el a palota környékéről a meggyalázott atyát s hozzátartozóit. De történhetett volna-e másként, amikor Gilgames szintúgy erechi volt, akár Atra-Hasis? Szurippakban, bár régen elfelejtették a háborút, még most is gondosan számon tartották, ki valódi szurippaki, s ki hitvány erechi vagy eridui.

Midőn Utnapistim hírt vőn a történtekről, családja körében így nyilatkozott:

- Kár fölháborodni, ó, kedveseim. Istár fondorlatainak nehéz ellenállni. - Itt Szabitumra tekintett. - Az ifjúság törvénye az élet. Az aggoké a béke. Ne ítéljük meg az aggok mértékével az ifjúságot.

- Különbet is kaphatott volna - jegyezte meg Szabitum.

- A nők sohasem értik, miképpen követhet el valaki bolondságokat egy másik nőért - figyelmeztette Utnapistim.

- És az erkölcs? A szokások?

Utnapistim mosolygott.

Lugal-anna-mundu most elemében volt.

- Ilyen Gilgames, ez rávall! - hirdette lelkesen. Szép, fekete szeme ragyogott, barna arca kipirult az örömtől. - Hogy adta a bölcset! Aztán meglépett egy kertészlánnyal!

Si-lu-dárat ajkbiggyesztve legyintett.

- A nők mindig megtalálják a módját, hogy kiforgassanak bennünket - monda.

- Ez Istár. De éppen így emel bennünket magasabb bölcsességre, Anuhoz - oktatta Utnapistim. - Boldog, aki Istár nélkül megtalálja Anut. Te bizonyára eme boldogok közé tartozol, ó, fiam.

Héa véleménye így hangzott, amikor Inninni szentélyének lépcsőjén barátnőivel, közöttük Lugal-anna-munduval a nagy esetet tárgyalta:

- Összeillenek. Futott utánam, még ékszereket is adott, de én rá se néztem. Csak nem adom magam össze egy pucér alakkal? Most megtalálta, akit keresett.

Anyja, a tiszteletreméltó, idős hölgy, így nyilatkozott:

- Mindig van valami botrány ebben a városban. Az emberek bűnben fetrengenek, mint békák a pocsolyában. Ha csakugyan el kell pusztulnia a világnak, hát Gilgamesnek köszönhetjük. Mindjárt láttam én, amikor betolakodott hozzánk, hogy veszedelmes ember. A munka nem ízlett neki. Sem borbély, sem kereskedő nem akart lenni. Nem fűlt a foga a tisztességes élethez. Hogy én hozzá adtalak volna, édes Héám? Ó, még akkor sem, ha Inninni elvette volna az eszemet! Hiszen látszott rajta, milyen! Hazug minden porcikája!

Szóba került a botrány a borbélynál is. Gilgamesünk az utóbbi időben gyakran megfordult a műhelyben, hogy rendbe hozassa haját, simára vakartassa állát. A borbélyok rajta tartják kezüket a közélet ütőerén, érdeklődésük a tudományok és művészetek iránt általános volt már ama vízözön előtti időben is, különös érzékről tettek tanúbizonyságot az isteni csillagászat, a teológia iránt. Emlékszünk egy kicsiny termetű borbélyra, aki hajdan, még Nannar feltűnésekor, megszívlelendő véleményt nyilvánított a világpusztulás elhárításáért hozott áldozatról. Így mindenképpen fontos a borbély megjegyzése Gilgames és Nurma esetéről. Éppen a méltóságteljes Gubbubu arcát szappanozta, amikor így szólt:

- Méltóztattál hallani Gilgamesünk eltűnéséről?

- Tessék elhinned, ó, Gubbubu, nem ok nélkül tűnt el oly hirtelen közülünk. Hozzám sok előkelő férfiú jár. Hallottam egyet-mást. Ismerem Gilgames véleményét is. Csak annyit mondhatok, ó, tiszteletreméltó Gubbubu, hogy meglepő események előtt állunk.

- Hogyhogy?

- Gilgames Erechbe ment - súgta a borbély. - Föl fogja lázítani az erechieket. Meg fogja szervezni a csupasz testűek, zöld szeműek szövetségét. Magához ragadja a hatalmat. Megszünteti az adót, szélnek bocsátja a munkásokat, varázstudományával egy nap alatt fölépíti a Világtornyot.

- Baromság - böffentett a szappanhab közül Gubbubu. - Ehhez egyfajta képesség kell, s azzal nem rendelkezik Gilgames. De meg atyja, Atra-Hasis nem is engedné, hogy felforgassa az emberek között fennálló isteni rendet.

- Arról nem méltóztattál hallani, ó, Gubbubu - erősködött a borbély, nekidőlve késével Gubbubu arcának -, hogy Gilgamesünk évekig tanulta a varázstudományt egy titokzatos bölcsnél?

- Van róla egyfajta értesülésem. A fejemet alig kell borotválnod, csak ott, a kontyom körül igazgasd meg, hogy szép kerek legyen a simaság.

- Ahogy parancsolod. Igen, évekig tanult. Anunnakikat is tud idézni. Mit várjunk olyan férfiútól, aki Anunnakit idézget? Méltóztassál.

Gubbubu némi rezet adott a borbélynak, megtapogatta gondosan feltűzködött tollait, vörös álszakállát, lesimítgatta aztláni szoknyáját s elment.

Gilgamesünk minderről nem sejtett semmit. Napjai boldog tétlenségben folytak a pálmakunyhóban. Még az sem jutott eszébe, hogy varázsgyűrűjébe nézzen. Nem törődött Szurippakkal, Nurma szüleivel és rokonságával, a faképnél hagyott vőlegény haragjával, Atra-Hasisékkal, a szökésről keringő híresztelésekkel, forradalommal, Világtoronnyal, adóval... Nyár volt, a füge illatos belseje már vérszínűvé érett, a szőlőfürtök megteltek, mint a serdülő lányka emlője, a datolya üvegessé és cukrossá vált, akár a csöppentett méz. Gilgames azzal foglalkozott, hogy összegyűjtötte az érett gyümölcsöt, vizet merített a forrásból, madártojást szedett, hurkot állított csatangoló nyulaknak, futkározó foglyoknak, lépesvesszőt fenyőrigóknak. Szerette továbbá megfürdetni Nurmát s bekenni sima testét illatos olajjal, megfésülgetni haját s álomba ringatni, ha nyugtalankodott az anyja miatt. Különösen egy babérfa hűsében szokott henyélni Gilgames, miközben Nurma ki-be járt a házban, s a zsákmányul ejtett nyúl, fenyőmadár elkészítésével bíbelődött. Félig hunyt szemhéja alól elnézegette a lépdegélő asszonyt, hallgatta dúdolgatását, visszaidézte ajkának ízét, teste melegét, simaságát, ölelésének alázatosságát. Hogy föl akarta volna lazítani Erechet? Elengedni az adót? Fölépíteni a Világtornyot? Erről szó sem volt. Nagy békesség töltötte el, s legföljebb olyan gondjai voltak, hogy elfogyott-e a tüzelő, kell-e vízért menni a forráshoz, nem felejtett-e el megvizsgálni egy hurkot, szólt-e Nurmának, hogy a foglyot nyárson süsse meg, ne cserépedényben.

Olykor eszébe ötlött Héa képe. A Nannar-fényes terasz, a csengő énekszó, a párkányon ülő, arcát ég felé emelő gömbölyded leányalak, a szikrázó, kék nyaklánc, a bokaperec... Gilgamesünk ilyenkor némi sajgást érzett. A lemetszett, ellökött kéz, amely megbotránkoztatta, finoman, halkan, alig érezhetőn sajogni-lüktetni kezdett. De Gilgames mosolygott. Bolondság - mondta magában. - Semmi közöm hozzá. Senkihez sincs közöm. Egyébként is ábránd volt. Álomkép. Futottam utána lépcsőkön föl, lépcsőkön le, folyosókon keresztül-kasul, szentélyekbe, oszlopcsarnokokba, udvarokon át, egyik teraszról a másikra nyargaltam... Vártam őt, sírtam utána... A végén kiderült, hogy borbélyt vagy kereskedőt akart faragni belőlem. Ha-ha! És most mégis gondolok rá. Igen, azért édes volt... Az ember elábrándozik a múlton, ámbár visszanézni nem szabad.

Gilgamesünk oldalánál fekve, fejét vállára hajtva, szemét behunyva néha Nurma is elandalgott a múlt emlékein. Most szépnek látta a gátat, amelyen naponta végigment, a kertet, ahol anyjának vonakodva segített, a patakot, amelyben esténkint megfürdött, a mezőt, ahol magányosan járkált, a terebélyes páfrányt, amely alatt fatábláit olvasgatta... Eszébe jutott az anyja is... Őszülő haja, fájdalmas, ritkán mosolygó arca, munkában kérgesedett nagy keze, pörlekedő vagy siránkozó hangja... De eszébe jutott ritka becéző szava is: Almácska, Almika... Most olyan édesen hangzott! Nurma szíve elszorult. Érezte, hogy megátkozta az anyja. Mégsem

kellett volna szó nélkül otthagyni. Elvégre a testében hordozta, kínnal szülte, gondosan szoptatta-fürdette, bekötötte a torkát, ha fájt, olykor-olykor egy szebb gyümölcsöt is nyújtott neki... Anyja volt.

De hát Gilgamest utálta. Vagy félt tőle. Ő is félt, meg kell hagyni, most is fél, ha őszinte akar lenni önmagához. Éjszaka megkeresi a kezét, hogy lássa, érezze, csakugyan mellette van-e. Hosszan figyeli egyenletes lélegzését. Teste feléáradó melegét. Néha rémülten ébred álmából: jaj, egyedül van! Aztán lassanként megnyugszik, amint megbizonyosodik róla, hogy Gis mellette fekszik és alszik.

Talán, ha nem viselné ujján a királytól kapott varázsgyűrűt, nem félne. Ki tudja, milyen ereje van annak a gyűrűnek? Ő hiába nézi, nem lát benne semmit. De ha egyszer Gilgames nézegetni kezdi... és olyasmit lát benne, ami miatt fölkerekedik, elfut tőle? Világgá megy?

Eddig nem nézegette. Nurma sokszor figyeli, amikor a babérfa alatt hever. Sohasem vet a gyűrűre egyetlen pillantást sem. Titkon lesi éjszaka is, amikor Nannar vörhenyes fénye betűz az ajtón. Gilgames azonban békésen alszik. Nem ül ébren, nem szegzi zöld szemét a gyűrű kristályára. Nurma megnyugszik, behunyja szemét.

Ó, ha ezt a férfiút odaállította volna apja-anyja, testvérei elé, mondván: íme, ehhez akarok feleségül menni, ettől kívánok gyermeket, megtagadták volna. Kikergették volna az ő Gilgamesét, tán fütykösökkel estek volna neki. Ehhez a zöld szeműhöz? Ehhez a semmittevőhöz? Ehhez a híres hazughoz? Hát dolgozott ez valaha kertben, szántott-vetett talán, küzdött hajón a viharral? Vannak zebui, hordoz főzeléket a városba? Netalán halászik? Van valamely tisztességes mestersége? Hiszen varázsló. Alvilági hatalmakkal cimborál, romlást hoz arra, aki a közelébe kerül. Nem, Gilgames hiába jelent volna meg Dugarina házában, hogy annak rendjemódja szerint megvásárolja Nurmát, biztosítékot tegyen érte letétbe, ünnepélyes lakodalmon feleségül vegye...

És most mégis megátkozza őt az anyja. Ó, hatalmas Inninni, de kegyes vagy, hogy nekem adtad Gilgamest, de kegyetlen vagy, hogy így adtad nekem!

De hát nem szabad visszanézni.

Így éldegélt Gilgames és Nurma. Hagyjuk őket a szigeten. Sorsuk végzetesen összefonódott. Hogy mit tartogatott számukra Inninni, nem tudták. Anu nagy, és hatalmas Ninib serege.

39

Szurippak elfeledett történelmében szörnyűséges idők következtek ekkor.

Napokig tartó borzalmas földrengések rázták meg ismét a Birodalmat. A Tüzes Hegy lángolt, füstöt, lávát okádott. Tornyok, bástyák dőltek, kapuk fordultak ki sarkukból, csatornák törtek ketté, zsilipek málltak szét. Sűrű hamueső borította éjszakai sötétségbe a világot. Ahol hegy volt, lapály lett, ahol lapály: hegy púposodott. Mély szakadékok hasogatták keresztül-kasul a földet.

A nép kirohant a házakból, jajveszékelve futkosott a kacsabél módjára összetekeredett utcákon. Messzi vidékekről fölkerekedett a rémült földművesnép, odahagyta vízzel elárasztott, hamuval betemetett földjeit, összedőlt házát, világgá futott barmait. A tenger árja átcsapott minden gáton, elsöpörte a kikötőt, hajókat emelt vadul gördülő hátára, s tett a város közepére, csónakok tömegét hányta ki, mint döglött halakat egy óriási halász.

Megtelt a föld panasszal, jajongással, rémülettel, halálfélelemmel, mennydörgéssel és villámlással. Halottakkal, sebesültekkel, romokkal, reménytelenséggel.

Lugal, az okos király, most sem veszítette el fejét. Ismét parancsok mentek a birodalom minden részébe. Ismét megnyitották a raktárakat, ingyenkenyeret osztogattak a Niszaba istenasszonyhoz rimánkodó pékek. Áldozatok sorát mutatták be, elsőszülött ifjak, szüzek ezreit áldozták föl a minden eddigit meghaladó zibu, azaz mészárlás ünnepén. Soha nem képzelt mennyiségű sört, bort ittak meg. Inninni ijedt papnői nem győzték kielégíteni a kétségbeesett férfiak vágyát. A romok közé óriási tömegben vonultak az erdők riadt szőrös emberei, hogy leigyák magukat az elhagyott ivóedényekből.

Lugal, az okos főpap-király, egyesítette magában a józan, gyakorlati uralkodót az istenek és istennők beavatott szolgájával.

A rend helyreállítására csapatokat küldött a birodalom minden részébe.

Kellett is. Erechben a helytartó magához ragadta a hatalmat, s kikiáltotta a független erechi királyságot.

Eriduban a főpap, Alulim, akit Lugal kegyesen meghagyott trónusán, megtagadta az engedelmességet, fölszabadított eridui rabszolgákat fegyverzett föl, s kikiáltotta a független eridui királyságot.

Valóban, ha meggondoljuk, még jó is, hogy a történelem e sötét korszaka feledésbe merült. Különben nem győznénk szégyellni magunkat az emberi nem ekkora süllyedtsége láttán. Mert minő gyávaság kellett ahhoz, hogy az erechiek éppen akkor lázadjanak föl Szurippak ellen, amikor égi és földi erők olyan szörnyű megpróbáltatás alá vetették? Minő elvetemültség, hogy éppen e nagy nyomorúságban feledkezzenek meg Szurippak példátlan jóindulatáról, amellyel visszaadta Erech népének a szabadságot, a rendet, a békességet, az emberhez méltó lehetőségeit? Hát elfelejtették már, hogy hajdan, a nagy háború után, Szurippak királya és főpapja okos tartózkodással csupán a háború bűnöseit üldözte, akik az isteni igazságot lábbal taposva pusztulást vittek Szurippakba, s a férfiakat levágták, karóba húzták, az asszonyokat megbecstelenítették, az ártatlan kisdedeket falhoz csapdosták, a templom istenképeit ledöntötték, arany-ezüst kincseit, lazúrkő ékszereit elhurcolták? És minő fennhéjázás kellett ahhoz, hogy kétségbe merték vonni Szurippak felsőbbségét, az emberi nem jövő boldogulásáért hozott mérhetetlen áldozatait, nemes erőfeszítéseinek hallatlan nagyságát?

Szégyenkeznünk kellene továbbá Eridu elvetemültsége miatt is. Mert Eridu elfeledte, hogy az okos és szentséges Lugal minő meleg barátsággal vállalta e nyomorult város védelmét minden ellenséges támadással szemben, minő önmérséklettel hagyta meg a főpapi trónuson Alulimot, minő áldozatok árán teremtett rendet, jólétet, biztonságot, békét Eriduban, s mily nemes megértéssel iktatta be az örökkévaló istenek és istennők sorába Eridu égi hatalmait.

És most mégis, miután a föld megrendült, a Tüzes Hegy lávafolyammal, hamuesővel pusztította Szurippakot, földjét meghasogatta, mezeit vízzel árasztotta el, csatornáit összerombolta, zsilipjeit megszaggatta, épületeit megrongálta, népét földönfutóvá tette, Erech is, Eridu is, ahelyett, hogy a múltak nagy jótéteményeiért segítségére sietett volna, kardot rántott, s tetézte bajait.

Amint Lugal hírét vette az itt is, ott is kitört lázadásnak, összehívta a Véneket, megkérdezte a turtánt és vezérkarát, s parancsot adott csapatainak a lázadás elfojtására. Korántsem volt könnyű helyzetben. De miért részletezzük? Elképzelhetjük anélkül is.

Szurippak népe végtelenül elkeseredett. Fejére omlott az istenek és istennők haragja. Nannar minden eddiginél fenyegetőbben kivicsorította fogait. A Világtorony építése miatt súlyos adók

terhe nyomta a népet. Ezrek és ezrek dolgoztak a torony építésénél állami felügyelet alatt, nem éppen bőkezű ellátás fejében. Most újabb ezrek és ezrek váltak földtelenné, hajléktalanná. A gabona megfogyatkozott, a kenyér megdrágult. Mindezek tetejébe még újjá kellett építeni a palotákat és bástyákat, a lakóházakat és gátakat, a raktárakat és kikötőket. S a gyáva erechiek - méghozzá a szurippaki helytartó vezetésével - meg a hitvány eriduiak - méghozzá a főpap irányítása alatt - éppen most támadják hátba! Börtönbe minden erechivel! Áldozati oltárra minden eriduival! Karóba velük! Írmagjuk se maradjon! Mit keres a király-főpap oldalán Atra-Hasis, az Erechből idehozott fondorlatos idegen? Mit keres Szurippakban egész családja, szolganépe? Mit akarnak itt az erechiek Csillagtoronyban, könyvtárban, közéletben? Ki velük! Pusztuljanak!

És mit keresnek Szurippakban Eridu mérnökei? Tán, hogy miattuk dőljön össze még a Világtorony is? Mit keres a munkások, élelmiszerszállítók, hajósok élén Samas-Lamasszi, a volt erechi kereskedő? Mit Eridu tudósai, művészei? Ki velük!

Éjjel-nappal hatalmas népáradat hömpölygött az utcákon. Szónokok támadtak, akik fölkapaszkodván egy-egy lépcsőre, oltárkőre, párkányra, tüzes haraggal korbácsolták a népharag fenevadját. Íme, az istenek haragja. Íme, a Tüzes Hegy dühe. Íme, Nannar bosszúja. Íme, nincs kenyér, nincs hús, nincs rend, békesség, nyugalom. Íme, elvesznek a szántóföldek, elpusztulnak a kertek, összeomlanak a hajlékok. Vajon ezért nyögjön Szurippak? Építsen Világtornyot, hogy majd az áruló erechiek, az alávaló eriduiak vonuljanak belé, üljenek biztonságban?

A népharag fenevadja, kellő mértékben fölkorbácsoltatván, ordított, s eledelt kívánt. A tömeg, mit sem törődve a Szent Város kapuőreivel, áthömpölygött a csatornák hídjain, betódult az udvarokba, ellepte az oszlopcsarnokokat, háborogva ostromolta a királyi palota kapuit, fölhágott még félelmetes kéribbuk hátára is. Követelte Atra-Hasis, Samas-Lamasszi és valamennyi erechi meg eridui idegen áruló kiadatását, karóba húzását, szívének kitépését, akár férfiú legyen, akár nő, akár élemedett agg, akár gyermek.

Erechben ugyancsak járta a tánc. Szónokok támadtak a népből, akik lépcsőre, oltárkőre, párkányra hágva tüzes haraggal ostorozták a népharag fenevadját. Elég volt a szurippakiak zsarnokságából! Elég a nyomorból, megaláztatásból! Nincs gabona, nincs hús, elpusztulnak a szántóföldek, földönfutóvá lesz a nép, vagy kénytelen éhbérért dolgozni a Világtornyon. S miért építsen Világtornyot? Hogy majd a szurippakiak beleköltözzenek, biztonságban üljenek, s vigyorogva nézzék, amint Nannar dühének viharzásában patkányként pusztulnak az erechiek? Halál minden szurippakira! Karóba velük! Ki kell tépni a szívüket! Válogatás nélkül férfiakétnőkét, az élemedett aggokét s a gyermekekét egyaránt.

Hasonló események történtek Eriduban is. Alulim nagy dicsőséggel tette fejére a hétemeletes vörös tiarát, borította vállára a királyi köpenyeget, s fehér elefántra ülve, végigjárta az ujjongó várost.

Szóval, ha most nem vigyáz, Lugal könnyen rajtaveszthetett volna. De már láttuk őt súlyos helyzetekben máskor is. Emlékszünk, hogyan hátrált lépésről lépésre Szurippak ostromának idején, hogyan állott szemrebbenés nélkül egyenesen, mint a cédrus Erechben, Azag Aja előtt főbűnösként. Láttuk később, amikor földrengés rázta meg birodalmát, s hamueső hullott az égből. Tudjuk, bátran nézett szembe Nannar fenyegetésével is. Lugal okos, fölöttébb gyakorlati uralkodó volt. Mint mondottuk, most is megtalálta a legegyszerűbb módszert a rend és békesség helyreállítására. Csapatokat küldött birodalma minden részébe.

A csapatok mindenre használhatók, minden körülmények között megállják helyüket, föltéve, ha föl nem lázadnak. Sietünk kijelenteni: nem lázadtak föl. Hogyan is tehették volna! Lugal király-főpap maguknak az égi hatalmaknak állott szolgálatában. Fölkent fején hét részből álló

bíbortiarát viselt, vállán arannyal hímzett köpönyeget. Kezében kristálygombbal díszített pálcát tartott. Ősei egyenesen az istenektől származtak, tőlük nyerték a kinyilatkoztatásokat. De maguk a katonák is el voltak telve az isteni igazságokkal, tudták, hogy az Égi Rend megtestesítői, fenntartói ezen a háborodott földön. Ezenfelül lelkesítette őket a kézzelfogható haszon is: némi rablás a megtorló kiszállásokon, ezüst, ékszer, jószág, miegymás, a fegyveres hatalom érzetének nem megvetendő öröme, valamint a „pézsmaszagúnak" csúfolt, de kívánatos erechi meg eridui nők ölelésének korlátlan élvezete.

Lázadás üt ki a birodalomban? Küldj csapatokat. Árvíz sújtja az ország népét? Küldj csapatokat. Földrengés, tűzvész, szökőár rombolja városaidat, falvaidat, kikötőidet? Küldj csapatokat. A munkások abbahagyják az építkezést, zúgolódnak a rossz élelem, a komisz bánásmód miatt? Küldj csapatokat. Silány a termés, majmok dúlják a kerteket, adóvégrehajtók sanyargatják a népet? Küldj csapatokat. Nergál betegséggel, döghalállal tizedeli a lakosságot? Küldj csapatokat. Még fényesebbé akarod tenni az ünnepet, méltóságteljesebbé a fölkoszorúzott nép körmenetét, áhítatosabbá az áldozatot? Rendelj ki csapatokat. Kevés gyermek születik valamelyik vidéken? Küldj csapatokat. Mondjatok bármit: bajt, csapást, nyomorúságot, örömet, diadalt, áldozatot. A csapatok mindig, mindenütt a helyükön vannak. „Csapatokat küldtek ki" - mondják az emberek, s bizalmuk helyreáll, kedvük kivirágzik.

Lugal okos, gyakorlati király volt, ismerte ezt az uralkodói alapelvet.

A csapatok kimentek. Elárasztották a hadiutakat, hosszú kígyókban kanyarogtak a hadiösvényeken, hegynek föl, völgynek le haladtak, áradtak gyalog, lóháton, kordéban. A népet lecsendesítették. A lázítókat elfogták, karóba húzták, agyonkövezték, elevenen megnyúzták, avagy szívüket egy-egy zibun a nép áhítatos tömege előtt kitépték, húsukat apróra metélték, s áldozatul elfogyasztották. Ebben az utóbbi, istennek tetsző cselekedetükben a papok siettek segítségükre, elvégezvén a szent szertartásokat, elénekelvén az imádságokat és zsoltárokat annak rendje-módja szerint.

Alulim még a kellő időben fehér elefántra ült, s egy csapat szurippaki katona kíséretében Szurippakba utazott, hogy lábcsókra jelentkezzék Lugalnál. A király kegyesen fogadta arannyal, elefántcsonttal, lazúrkővel díszített trónusán. Fején bíborszínű tiara, vállán arannyal hímzett köpönyeg, kezében kristálygombos pálca. Állán a kecses kis álszakáll. Így ült a Vének és Bölcsek között mozdulatlanul, ámde nyájasan, ahogy illett. Alulim szintén tiarásan, köpönyegesen, kezében kulcsoskeresztes botjával járult elébe. Leborult, megcsókolta Lugal lábát, s a legnyájasabban kérdezte egészségi állapota felől. Majd fennen hangoztatta ártatlanságát, a föllázadt s fölfegyverkezett eridui rabszolgák erőszakosságára hivatkozott, átkokat szórt néhány megszökött lázadó vezérre, végül biztosította Lugalt legőszintébb hálájáról s baráti érzelmeiről.

Ilyenformán akart eljárni az erechi helytartó is. Sajnos, miután nem viselt tiarát, hanem csak katonai sisakot, nem kapott fehér elefántot, de még egy hitvány szamarat sem. Ehelyett a rend helyreállításán fáradozó csapatok egyike, betörvén hálószobájába, kihúzta őt a sarokból, a palota teraszára cipelte, s hiába hivatkozott hajdani hőstetteire, Szurippak megmentésére, valamint hosszú szolgálatának egyéb ragyogó tényeire, a nép ujjongása közepette karóra húzta, s ott hagyta a bőszen tűző napon, amíg csak úgy össze nem száradt, mint egy bőrtömlő. Szemét keselyűk vájták ki, hasát döglegyek lepték el, bűnös tettéért elvette méltó büntetését.

De mi lett a sorsuk erechi ismerőseinknek? Utnapistimnak és családjának, Simetán csillagásznak, Ur-Ba'unak, az isteni tudományok hűséges őrzőjének, Gubbubunak, a méltóságteljes Kopasznak, Hétilnek, a szerelmi dalok költőjének, Samas-Lamasszinak, a munkások felügye-

lőjének? Joggal tölthette el szívüket rettegés, reménytelenség ennyi szörnyű természeti meg társadalmi megrázkódtatás közepette.

A nép háborgásának láttán, a szónokok tüzes szavainak hallatán Utnapistim fölkereste a királyt, s így szólt:

- Ó, Lugal, testvérem és barátom, hallgasd meg utolsó tanácsomat e súlyos órákban. Tanácsomat s egyben kérésemet.

- Mondd, ó, testvérem és barátom, Atra-Hasis! - biztatta a király nyájasan. - Telepedj le, egyél egy falat mirszut, igyál egy korty sört.

De Utnapistim ezúttal elhárította a kínálást, le sem telepedett, hanem leborult Lugal elé, megcsókolta a lábát, s ekként folytatta:

- Trónusod inog, ó, király. Az istenek és istennők haraggal tekintenek reád, ó, főpap. Le akarom venni válladról a magam jelentéktelen személyének terhét. Mint tudod, amúgy sem nézem csodálatraméltó erőfeszítéseidet, fáradhatatlan szorgoskodásodat valami nagy reménységgel. Előbb-utóbb el kell válnunk. Kérlek, bocsáss el családostul békével. Ne legyek botránykő a nép szemében. Ne okozzak nehézséget neked, barátom és jótevőm. Hadd köszönjem meg irántam tanúsított jóindulatodat, bőkezűségedet, védelmedet. Hadd menjek immár a magam útján, amelyen mindig járni óhajtottam.

Lugal lehajolt, fölemelte Utnapistimot, hosszan a szemébe nézett, megölelte, megcsókolta. Leszállt mellé a trónusról, kényszerítette, hogy a cifra gyékényre telepedjék, maga is mellé ült. Ezután saját szentséges ujjaival vett a mirszuból és Utnapistim szájába tömte, saját királyi kezével nyújtotta a sörösedényt s megitatta.

- Sohasem hallgattam rád, sohasem tudtál meggyőzni, ó, barátom és testvérem, Atra-Hasis - dünnyögte nyájas mosollyal. - Ezúttal sem hallgatom meg kérésedet, fogadom meg tanácsodat. Teher voltál a vállamon? De mekkora teher a Világtorony terhe! Botránykő a nép szemében? A nép a homokórák embereiből áll. Hadd ordítozzanak, hadd csaholjanak vérre. Szükségem van rád, ó, Atra-Hasis! Ki mondjon nekem ellent? Hízelgők vesznek körül. Ki hirdesse tetteim haszontalanságát? Szolgák lesik parancsaimat. Ki figyelmeztessen alkotásaim hiúságára? Mindenki ájuldozik örökkévalóságuk felett. Ki mondjon „nem”-et, amikor „igen”-t mondok? Ki lássa meg az időtlenség folyamát a szétpattanó buborékok, az illanó hullámok mélyén? Nem, ó, Atra-Hasis, nem eresztelek el. Maradsz családostul, szolgástul, sőt maradnak a barátaid is.

Megrázta a csengőt. A cingár, alázatos írnok besurrant a hatalmas bronzajtón, mint egy egér.

- Parancsolsz, ó, fényes ábrázatú király? - suttogta elhaló hangon.

- Vedd tábládat és írd - parancsolta Lugal. - Barátom és testvérem, Atra-Hasis, nem erechi származású. Őse, Lugal-banda, Szurippak királya és főpapja volt több mint százezer évvel ezelőtt. Adassék ez tudtára a Birodalomban mindenkinek. Atra-Hasis, azaz Zi-u-szudra, Ubartutu fia, közös ősünk, a megdicsőült Lugalbanda leszármazottja. Aki ujjal nyúl hozzá, vagy szidalmazza, minket, Lugalt, a Négy Világtáj uralkodóját sért meg, és ehhez képest bűnhődik.

A cingár írnok vad sebességgel rótta a királyi parancs jeleit.

- Kész vagy? Figyelj. Parancsolom s kihirdetem a Négy Világtájnak, hogy ugyancsak szurippaki eredetű férfiú palotám várnagya, a munkások felügyelője, Samas-Lamasszi is. Miután elsőszülött fiát az Élő Szívek ünnepén feláldozták, sértetlenség és tisztelet illeti meg... Írd tovább, ó, írnok: parancsolom, és kihirdetem a Négy Világtájnak, hogy Simetánt, a csillagászt,

aki elsőnek látta meg és ismerte föl Nannart, számította ki gonosz útjának törvényeit, s figyelmeztette az emberi nemet a reá váró veszélyre, tisztelet és sérthetetlenség illeti... Kész vagy?

Az írnok, nyelvét foga közé szorítva s ujjait görcsös vágtatásra kényszerítve, csak úgy ontotta az apró varázsjeleket a táblán.

- Rendelem továbbá, s kihirdetem a Négy Világtáj minden népe előtt: sérthetetlenség illeti meg Gubbubu tudóst, aki többször eljárt nevünkben a birodalom érdekében Aztlán hatalmas királyánál. Tisztelet és sérthetetlenség illeti meg Ur-Ba'ut, a nagy tudóst és Beavatottat, Erech könyvtárának volt hűséges őrét, az isteni parancsok és törvények gondos számontartóját, könyvtárunk igazgatóját, akire az ősök előtt tett kinyilatkoztatások kincseit bíztuk. Aki e nevezett személyeket akár szóval, akár csak egy ujjal is érinteni merészeli... No, írod? - kiáltott bőszen a sápadt, ijedt írnokra, mert immár fölháborodott a szemtelenségen, hogy holmi halandó, kicsiny és kicsinyes emberkék, akiknek születésekor megfordították a homokórát, s haláluk pillanatában ismét meg fogják fordítani, e tiszteletreméltó bölcseket, e Beavatottakat, neki kedves barátait és testvéreit, utcára akarják vonszolni, karóba akarják húzni, föl akarják áldozni... - Írod? - üvöltötte vérbe borulva, keskeny szeme szikrázott, arca rángott a dühtől! - Írd! Olvasd föl!

Nagyot fújt, figyelmesen hallgatta a reszkető írnok rebegését.

- Jól van. Mehetsz. Most pedig, ó, Atra-Hasis - fordult lecsillapodva Utnapistimhoz, megint kivett a tálból egy kis mirszut, és saját szentséges ujjával Utnapistim szájába tömte, megint ajka elé tartotta saját királyi kezével az ivóedényt -, íme, feleltem kérésedre és tanácsodra. Jegyezd meg magadnak, csak akkor eresztelek el, ha maguk az istenek parancsolják. Mondd, nincs még valaki, akit védelembe kellene fogadnom?

Utnapistimot meghatotta a király kegyessége. Sötét szeme könnytől csillogott. Érezte, le kellene borulnia, megcsókolnia a lábát, megköszönnie példátlan jóságát, barátságát, nemeslelkűségét. Azonban csalódást is érzett. Szívesen elment volna valahová az ismeretlenségbe. Unta már Szurippakot, a lótó-futó embereket, a gyűlölködést, a hiú tervek sokaságát, amelyek úgy szaporodtak, mintha új meg új terveket nemzettek volna egymással. A lihegő versenyfutást az idővel, az elmúlással, a változandósággal... Így hát csak hallgatott. Fél füllel mintha hallotta volna Lugal utolsó kérdését, töprengett is egy kissé rajta, mert valóban, mintha lett volna még valaki... De ki? Ugyan ki? Mintha meg is ígérte volna valakinek a támogatását... Vajon ki is lehet?

Mindegy, elfelejtette.

- Most eljössz velem, hogy a saját szemeddel lásd, mennyire haladt a Világtorony építése - mondta a király, nyájasan fölemelkedve ültéből. Csengetett. - Elefántomat! - parancsolta a görnyedten belépő udvari tisztviselőnek.

Csakhamar a fehér elefánt hátán ültek a piros gyaloghintóban.

- Emlékszel, ó, testvérem és barátom? - kérdezte Lugal, amint elhaladtak a romokkal borított utcákon, a földre boruló hajléktalan nép között. - Valamikor így utaztunk együtt Szurippak felé. Akkor is romok borították az utcákat, akkor is csapatok kígyóztak az utakon, akkor is a szabad ég alatt tanyázott a nép, s keserű kenyeret rágcsálva kutatott megmaradt szegényes holmija után. Ó, Atra-Hasis, akkor a háború okozta mindezt. Emberek háborúja. Most Nannar ellen viselünk életre-halálra háborút. Nehéz felelősség volt az is. De mennyivel nehezebb ez! Háború egy gonosz isten ellen! Háború egy ellenséggel, aki az Ég boltozatán száguld, láthatatlan sugárnyilait belövöldözi minden teremtett élő és élettelen lénybe, iszonyú erejével tojás

alakúra szívja a Földet, felkavarja az Alvilág tüzét, láváját, megrázza a hegyormot, fölhasogatja a síkságot, összetöri a hajókat, mint féregrágta mogyorót s évezredes bástyákat sodor a mélybe. Ezzel hadakozni, ó, Atra-Hasis, mérhetetlenül fenséges, de mérhetetlenül reménytelen is. Gyakran úgy érzem, neked van igazad...

Az elefánt lassú, ütemes ringással vitte őket. Kijutottak a városból. Az úton katonák vonultak, hajcsárok szidalmazták szamaraikat, az útfélen szegényes batyujukon ülve vagy sátorban menekültek tanyáztak, s bámultak kietlen szemmel a királyi menetre. Néhol sárkányok dögtestei hevertek. Keselyűk hada keringett fölöttük. Máshol kettétört csatornákat láttak, termékenyítő áradatukat a mocsárrá változott vetésekre okádták. Egy-egy nagy zsilip kőlábai csonkán meredtek az égnek. Maga a zsilipkapu összetört, mint a tojáshéj. Falvakon haladtak át, amelyek néptelenek voltak, mintha döghalál lépdelt volna végig rajtuk, csupán kutyák, macskák meg az erdőből becsatangolt majmok lakták, birtokukba véve a csődbe jutott emberi telepet. Egy vén, őszes majom, mintha bírónak választották volna meg, mogorván ült egy kis szentély lépcsőjén, kezével beárnyékoltaráncos arcát, apró szeme bizalmatlanul meredt az utasokra.

A Tüzes Hegy füstölt. Ormáról a Halál Fája meredt és ágazott széjjel az égbolton. A hegy déli oldalán széles utat vágott a láva. Őserdők égtek ott le, helyükön sötétszürke, tarajos, fagyott folyam maradt, meredt folyam, mint a vas.

Néhol oly mély volt most is a hamu, hogy ember-állat bokáig, csüdig gázolt benne. A szél fölkapta, messze elhordta, s ismét leterítette a vigasztalanul rimánkodó bokrok és pálmák leveleire. E könnyű szürkeségben megfulladtak a gyümölcsök, megfakultak a virágok, ólommá váltak a nádasok, mezők.

Egyre följebb kapaszkodtak a hegyoldalon. Samas gyilkos sugarai vörösen omlottak a hullafoltos világra. Sem a király, sem Utnapistim nem szólt. Hallgattak a kíséret katonái is. Csak az elefánt harsogott olykor fölemelt ormánnyal, mintha számon kérné az istenektől, ami történt. Csak a kicsiny, hasított körmű lovak horkoltak félelmükben... Az emberek némák voltak. Túl sok mondanivalójuk lett volna, csak hallgatniuk lehetett.

40

Hegyormok között, szakadékok mentén haladtak fölfelé. Itt már üdítőbb volt a levegő, az ég kékebb, a hegyeket borító sötét erdők végre megnyugtatták a szemet annyi szomorú látvány után. Egyre följebb és följebb haladtak, igen meredek úton. Ezt az utat nagy fáradsággal, költséggel, sok-sok munkáskéz fölhasználásával, rengeteg emberáldozattal azért építették, hogy a Világtoronyhoz szükséges anyagot szállítsák rajta. Pompás, széles út volt, szakadékok fölött, hegygerinceken, sziklás meredélyek oldalában kanyargott, szélesen, mint egy folyam, s végig faragott kövekből rakva, amely kövek olyan pontosan illeszkedtek egymáshoz, hogy egy tűt is nehezen lehetett volna közéjük szúrni. S milyen vakmerőn kapaszkodott a Niszir tetejére, a Világhegyre! Így nevezték a szédítő fellegekbe törő meredek hegyormot, mióta a Világtorony építését megkezdték rajta.

Az úton egyre áradtak a munkások, a zebufogatok, a teherhordó szamarak és lovak tömegei. Lefelé üresen, könnyen, fölfelé faragott köveket vonszolva, élelemmel megrakva, rogyásig teherrel, mint a hangyák. Akik lefelé haladtak, énekeltek, tereferéltek, nevetgéltek. Akik fölfelé kapaszkodtak, nyögtek, szitkozódtak, verték az állatokat, izzadó homlokukat törölgették.

Fölérkezvén a hegycsúcsra, szédületes látvány tárult Utnapistim elé. Még az időtlen férfiú is csodálkozott, pedig látott már egyet s mást hosszú életének változatos évezredei alatt. Lugal

tervének hatalmas méretei, az emberi erőfeszítés hősiességének szörnyű arányai lenyűgözték, meghatották. A hegytetőn s messze a hegyoldal tisztásain sátor sátor mellett, raktár raktár mellett állott, mint óriási gombatelep. Emberek ezrei meg ezrei sürögtek mindenfelé. A hegyormot már kiegyengették, a fákat kiirtották, a sziklákat ecettel fölrobbantották s elhordták, a torony alapjait mintegy ötven gar mélységben kiásták, a kihányt kőből és földből valóságos hegyeket emeltek. Néhol már a torony iszonyú vastagságú fala is megmutatkozott. De hogy mi készül az árkok, sáncok, sziklahalmok, csatornák, segédlépcsők és állványok e beláthatatlan zűrzavarában, csak az tudta, aki ismerte a mérnökök terveit.

Lugal meg Utnapistim, leszállván az elefántról, Titu mérnök és vezérkarának társaságában bejárta az építkezések színhelyét. A mérnök magyarázott. A király bólintott, egy-egy megjegyzést tett. Utnapistim hallgatott és csodálkozott. Meg-megállva körülhordozta szemét a mélyben elterülő tájon, a napsütötte, erdőborította hegyhátak púpjain, a szakadékok sötétségében, a hegyorom hangyabolyéletén. Pallókon lépkedett, amelyek rakva voltak emelődarukkal, csigaállványokkal. Kőhalmokon egyensúlyozgatta magát, amelyeken mezítelen munkások lovagoltak, kötelet erősítvén egy-egy kockára. Árkokon ugrált keresztül, amelyek oly mélyek voltak, hogy nem lehetett a fenekükre pillantani. Falakon ballagott, amelyek szélesebbek voltak a szurippaki híres Király utcánál is, házakat, kerteket, díszmedencéket lehetett volna építeni rájuk. Kalapácsok, pörölyök, sulykok lármája zengett, dübörgött körös-körül. Egy-egy munkáscsoport ütemes éneke harsogott másfelől, amint nekiveselkedve valamely iszonyú sziklának, megfeszítette minden erejét, hogy néhány lépéssel odábbmozdíthassa. Csigák csikorogtak, lezúduló kövek dübörögtek. Vezényszavak, parancsok rekedt üvöltése csapott föl. Szamarak ordítottak, lovak nyerítettek. Nyikorogtak az aszfalttal, földdel vagy gabonával rakott kordék. Néhol roppant kondérokban aszfaltot főztek, póznákkal keverték, mint a lekvárt. A büdösség elviselhetetlen volt.

Amerre a király és kísérete elhaladt, abbamaradt a munka, az emberek földre borultak s megmutatták verejtékkel barázdált hátukat. Bár a király útját mindenütt kényelmessé tették - pallókat fektettek le, cifra gyékényekkel borították a sáncokat, ahol pedig járni nem lehetett, gyaloghintóba ültették - mégis voltak nyaktörő helyek, amelyeken csak saját szentséges lábával hatolhatott át, sőt isteni kezét is fogni kellett, hogy le ne zuhanjon. Utnapistim csakhamar elmaradt tőle, némileg szándékosan is, mert unta a mérnökök alázatos, de nagyképű magyarázatait.

Sajnálta ezeket a lelkes férfiakat, ezeket a számtudósokat, akik egy őrült álmot öntöttek formába. Sajnálta a munkások ezreit, akik hajnaltól napestig verejtékeztek, fáradoztak, cipekedtek, ástak, görnyedtek egy csodálatos, haszontalan művön. Sajnálta a lovakat, a szamarakat és a zebukat, amelyek sűrű ostorcsapások közepette nyögve, nyerítve, ordítva, bőgve járták útjukat, s gerincük meggörbült az erőlködésben. Sajnálta a hegyek áhítatos csöndjét, amit megzavart a nagy hallali, az énekszó, az ordítozás, a kalapácsok, a pörölyök és sulykok lármája, a fölfakasztott talajvíz harsogása, a csigák csikorgása, kerekek nyikorgása, az emelőrudak dübörgése. Hősi lendület himnusza és pusztulás halotti zsoltára zengett a hegyormon. Az emberi erőfeszítés szomorú szépsége bűvöletbe ejtette Utnapistimot.

Alkonyat felé ismét csatlakozott a királyhoz.

- No, testvérem és barátom - kérdezte a király, fáradtan leheveredvén egy díszes sátor hűsében a gyékényre, s szokása szerint lassan forgatván az előtte álló söröspoharat -, mit szólsz mindehhez? Hiszel-e már a Világtoronyban?

Utnapistim szintén fáradt volt. Időtlen teste zsibongott, szemét behunyta.

- A mű csodálatos, ó, király - dünnyögte. - Méltó vagy a tiarára, a köpönyegre és a pálcára.

- Mennyivel könnyebb, szebb lett volna - merengett a király -, ha Aztlán is csatlakozik s részt vesz az építésben. És ha azok a gyalázatos lázadók nem rontják meg a birodalom békéjét... Lásd, megint büntetni, ölni kellett, ahelyett, hogy az emberek megértették volna szándékaimat. Most azonban jól halad minden. Erechből meg Eriduból sok-sok ezer új munkás érkezett. A hűtleneket azzal büntetem, hogy a Világtorony építéséhez rendelem őket. Hadd vezekeljék le bűnüket az emberi nem érdekében végzett munkával. Jöjj most, ó, Atra-Hasis, látogassuk meg Urukaginát, a Bölcset.

Tapsolt, s a belépő tisztviselőnek megparancsolta, hozzák elő a gyaloghintót.

Csakhamar az őserdőben ügettek velük a teherhordók. Itt, az évezredes óriás fenyők alatt, sötét, hűvös barlangokban kanyargott az Urukaginához vezető gyalogösvény. Az építkezés lármája tompán hangzott ide, mintha óriási, vastag lepellel letakarták volna.

- Hó, megállj! - kiáltott föl hirtelen a király, s kihajolt a gyaloghintó függönyei közül.

Megálltak. A király, kézen fogva Utnapistimot, kiszállt.

- Mit gondolsz, mi ez itt? - kérdezte mosolyogva.

Kúp alakú, magas, kemény buckára mutatott. A buckát mintha cementből építették volna. Körülötte nagy távolságban egyetlen fenyő sem állott.

Utnapistim jól ismerte a fehér hangyák építményeit. Ez, ami előttük tornyosult, egyike volt a legnagyobbaknak, amelyeket valaha látott. Kérdőn tekintett a királyra.

Lugal, isteni méltóságáról megfeledkezve, gyermekes örömmel járta körül a hangyatornyot. Megtapogatta, közel hajolt hozzá, hallgatózott, mintha az odabent nyüzsgő rejtelmes élet zúgását akarná hallani.

- Íme, a Világtorony! - suttogta megilletődötten. - Eme kicsiny bogarak valamikor, ősatyáik életében, szabadon futkostak, repültek, ülték meg nászukat és szaporodtak, akár a bogarak. Feketék voltak, s páncélt viseltek. Minden különösebb rend nélkül folyt az életük. Aztán feltűnt az Égen Nannar, a Vörös Sárkány. Mily mérhetetlen csudája Anunak, hogy e kicsiny állatkák észrevették, sőt rájöttek a gonosz isten szándékára is. Ó, barátom és testvérem, e kicsiny bogarak tudják, hogy Nannar el akarja pusztítani a világot! Magyarázd meg nekem, honnét merítették a Szent Számok titkát? Honnét az égitestek és az istenek járásának törvényeit? Ki súgta meg nekik, mit kell tenniök? Mely titokzatos Vének Tanácsa ült össze, hogy kifundálja menekülésük módját? Mely isteni szó adta tudtukra a mérnöki tudomány s a vegyészet ismeretét, hogy az egyensúly szabályai szerint építsenek ilyen csodálatos tornyokat? Ki írta elő nekik a kérlelhetetlen törvényt, hogy munkásokat, katonákat, vegyészeket neveljenek maguk közül, s megszabott terv szerint dolgozzanak? Ámulva állok e nagyszerű torony előtt, ó, Atra-Hasis! Odabent, a kemény kéreg alatt, folyosók ezrei kúsznak keresztül-kasul, munkások milliói alagutakat építenek, fákat rágnak össze, kevernek gyomrukban cementté, s rakják a tornyot egyre magasabbra. Anyák milliói etetik ivadékaikat, hogy a Vének Tanácsának tervei szerint munkásokat, katonákat, anyákat neveljenek, Anu tudja, mily módszerek segítségével. De ha elérkezik a nász ideje, megbontják a tornyot, kirepülnek, cikáznak Samas meleg ragyogásában, örvendeznek, párzanak, mint hajdan, ősatyáik idején, hogy azután lerágják szárnyaikat, s visszabújjanak ismét a sötétségbe.

Utnapistim csodálkozva hallgatta Lugalt. Nagyon szerette őt ebben a pillanatban.

- Ó, Atra-Hasis, őszintén mondhatom neked - folytatta a király komolyan -, sohasem gondoltam rá, hogy e bogarakat utánozzam, amikor a Világtorony terve fölmerült bennem. Sohasem akartam példát venni róluk. Amit kieszeltem, magamtól eszeltem ki. Dehogy magamtól!

Alázatosan leborulok most Anu, az égi Atya csodája előtt, ó, Atra-Hasis! Ugyanaz a hang súgta meg a Világtorony gondolatát, amely hang e kicsiny bogarak szívében suttogott. S bogarak szívébe emberi elme nem tud belepillantani. De nézd a hegyormon a Világtorony építését. Nézd a mérnököket, akik a Szent Számok ismeretében járnak a sáncokon. Nézd a felügyelőket. Nézd a munkások tízezreit. Nézd az egész bámulatos sürgés-forgást. És nézd a hangyatornyot... Aztán kételkedj benne, hogy művem Anu rendelésére épül, s megmenti az emberi nemet s az isteni tudományt a jövendő számára!

Utnapistim komolyan hallgatott. Szerette volna megsimogatni a király gyermekesen sugárzó arcát, megölelni, megcsókolni őt. Szíve tele volt megértéssel és szánalommal. Visszaültek a gyaloghintóba, a teherhordók ügetni kezdtek velük.

- Miért nem szólsz? - firtatta a király türelmetlenül. - Ó, Atra-Hasis, elnémultak az érveid? Meggyőztelek? Vagy meggyőztek a hangyák?

- Igen, a hangyák meggyőztek - dünnyögte az időtlen férfiú szomorúan. - Valóban, ők is úgy cselekszenek, akár te, ó, nagy király. Nem győzöm csodálni tudományukat, amellyel fölismerték Nannart, megismerték gonosz szándékait s a veszélyt, ami fenyegeti őket. De nézd meg e kicsiny bogarakat, ó, király. Hová lett fekete színük, hová a testük szilárdsága? Nyomorult férgekké váltak, elpusztulnak, ha napfény éri őket. Vakok, mintha sohasem láttak volna. Szárnyukat elvesztették. Szabadságuk odavan. Törvény kényszeríti őket, hogy nem nélküli munkások vagy katonák legyenek, még táplálkozni sem tudnak maguk. Életük egyetlen célja, értelme: a Torony. Ezt építik éjjel-nappal, ebbe pusztulnak bele. Hová lőn szabad, ragyogó repülésük? Hová boldog zümmögésük a szerelem órájában? Hová futkosásuk korlátlansága?

Lugal eleinte győztes mosollyal, de aztán egyre komorabb ábrázattal hallgatta az időtlen férfiú csöndes dünnyögését.

- E hangyákon kegyetlenül uralkodik a rejtelmes Vének Tanácsa. Egyikük sem ehet, járhat, pihenhet, énekelhet, szeretkezhet, szállhat, sütkérezhet tetszése szerint. Egyetlen szörnyű félelem szorongatja szívüket, egyetlen iszonyat kergeti őket szüntelenül. E rettegés alakított belőlük nyomorult munkásokat, katonákat, amelyek enni sem tudnak, anyákat, amelyek már a bölcsőben rabszolgákat nevelnek, sőt lerágván ivadékaik lábát, s fölfüggesztvén őket a raktárban, valóságos zsírosbödönökké változtatják. Mondd, ó, barátom és testvérem, Lugal, így gondolod te is a Világtornyot? Ilyenné akarod tenni az emberiséget?

A király megütközve meredt Utnapistimra.

- Ha elvonul a pusztulás és Nannar eltávozik az Égből - mondta szinte haragosan -, ismét kibocsátóm a népet, éljen, munkálkodjék, építsen városokat és könyvtárakat, kikötőket és templomokat, hajókat és utakat, faragjon szobrokat és istenképeket, mint ma!

- A te tornyod, ó, király, sohasem jut el odáig, hogy befogadja, s megint kieressze az embereket - hajtogatta Utnapistim a magáét. - E hangyák valamennyien egyet cselekszenek. Miután ugyanaz az örökkévaló szellem működik bennük, mind ugyanúgy mozognak, éreznek, szólnak... De hányféle szellem lakik az emberben, ó, király? Hányféle hang szól bennük? Hányféle nyelvük van, hányféle akaratuk és mozdulatuk? E hangyák az örökkévalóságban élnek. De vajon az emberek?

- Azt hiszed, ó, Atra-Hasis - kérdezte bosszúsan a király -, hogy Anu megmenti a hangyákat, de elpusztítja az embereket?

- Azok a hangyák, amelyek tornyukban megmenekülnek, már nem azok lesznek, amelyek valaha szabadon éltek, szálltak, sütkéreztek és szeretkeztek. S azok az emberek, akik túlélik a pusztulást, már nem ezek lesznek, akik ma úszóhártyásan, pikkelyesen építik örökkévaló-

ságnak szánt tornyukat. Pusztulások jönnek és múlnak e világon. A természetben nincs fejlődés, ó, király, csupán ugrás. Anu megrázza a világot, s eltörli a meglevőt. Így teremt egyre újat és újat. De ez már túl van az értelmen, ó, király.

Mély hallgatásba burkolózott. A király is tépelődve hallgatott. Keskeny ajkát rágta, ujjaival szaporán dobolt a térdén.

Megérkeztek Urukagina, a Bölcs sátra elé.

E bölcs egy gyékényen üldögélt, jobbja mellett datolyástál, balja mellett söröskancsó állott. Kicsiny, zömök, fekete termetét vállkendő takarta. Szoknyát nem viselt. Széles arcán nehéz álmosság borongott, vastag szemhéjait is le-lehunyta, mintha leküzdhetetlen álmosság gyötörné.

Utnapistim jól ismerte Urukaginát. Ifjúkorában ugyanannál a mesternél tanult, akinél Samassúm-iddin. Kitanult a Hét Ház bölcsességéből hatot, de úgy járt, mint Gilgamesünk: nem tudta káprázatnak tekinteni a valóságot. Így a Hetedik Ház titkaiba nem nyert beavatást. Utnapistim gőgösnek tartotta. Bár nem ült semmiféle tanácsban, nem fogadott el semmilyen rangot, méltóságot, s az emberektől elkülönülve élt pazar pompával berendezett házában, tudományát a király rendelkezésére bocsátotta, amikor szükséges volt. Úgyszólván csak építkezéseknél tevékenykedett. Különösen nagy köveket emelt és szállított, olyanokat, amelyeket sem daruval, sem csigákkal, sem a legbővebben pazarolt emberi-állati erővel nem lehetett rendeltetési helyükre hurcolni. Tízezer gun súlyú faragott sziklákat szállított magas hegyormokra, épülő gátakra, évezredeknek szánt rendíthetetlen bástyák, tornyok alapozására. De szállíthatott volna akár százezer gun súlyúakat is, olyan messze vagy magasra, aminőre tetszett neki, akaratereje nem ismert határt.

Magányos, hallgatag, lassú mozgású alakját, gőgös, zárkózott, fekete arcát ritkán lehetett látni az utcák forgatagában. Még a királytól is elvárta, hogy maga menjen hozzá, ha valamit kíván. Nagy kegynek számított, ha rendkívüli esetekben elfogadta az érte küldött fehér elefántot vagy királyi gyaloghintót. Szótlan férfiú volt, meghallgatta a király kívánságát s bólintott. Vagy megrázta a fejét. Egyetlen szolgájával is csak szeme intésével, szemöldökrándítással, ujja fölemelésével érintkezett.

Most is, hogy a király Utnapistim társaságában belépett az uralkodókhoz méltó drága sátorba, éppen csak fölpillantott, de arca rándulásával sem árulta el érzéseit. Hallgatag szolgája egy pillanat alatt eltűnt a közeléből, mint valami árnyék.

Lugal meg Utnapistim letelepedett a remekbe szőtt gyékényszőnyegre. Sokáig hallgattak, türelemmel várták, hogy a Bölcs kérdőn tekintsen rájuk. Végre megtörtént. Urukagina fölvetette duzzadt, álmos szemhéját, s mély tüzű sötét szemét megpihentette vendégein.

- Sa'álu sa sulmi? - érdeklődött a király udvariasan a Bölcs hogyléte iránt.

Urukagina bólintott, s mintha elmosolyodott volna. Ez a halvány mosoly jelezte, hogy ő is érdeklődik Lugal meg Utnapistim egészségi állapota felől.

A Bölcs most halkan köhentett. A szolga, mint egy árnyék, besuhant, s aranykancsóban datolyabort, két ivóedényt tett az előkelő vendégek elé. Aztán nyomban eltűnt.

- Ez a szolga tán nem is ember - töprengett Utnapistim -, Szellem. Szólni sem kell neki. Mindent tud... Nem is eszik, nem is alszik. Ó, hogy játszanak az emberek!

- Jó reményekkel eltelve nézem az építkezést, ó, Urukagina - kezdte a király, miután ivott egy kortyot a ritka italból, erejét méltányolva csettintett, s megköszörülte a torkát. - Jól haladunk. Most azonban föl kellene szállítani azokat az alapköveket, amelyeken a déli fal nyugodni fog.

Különösen nagy kövek ezek, mert a talaj ott gyengébb, jobban meg kell erősítenünk a falat. Egyre gyakoribb földrengésekre is számítanunk kell.

A Bölcs bólintott.

- Így tehát a déli falhoz nagyobb és több követ használunk, ó, Urukagina. Kérlek, szállítsd helyükre őket.

- Vitess majd a bányába - dörmögte Urukagina közönyösen, s behunyta a szemét. - De ne ma. Ne is holnap. Majd üzenek. Fáradt vagyok.

- Ahogy kívánod, ó, tiszteletreméltó Bölcs - egyezett bele a király szinte alázatosan.

Urukagina módszere az volt, hogy a bányába vitette magát, megnézte az elszállítandó köveket, körüljárta őket, s miután az igazgató közölte vele a súlyukat, mindenkit elküldött maga mellől. Nézni sem volt szabad. Csak gyanították, hogy letelepszik a kő elé, magába merül, s merőn rászegzi a szemét. Senki sem tudta, milyen igéket mondogat. Ez az ő titka volt. Amit azután látni lehetett, jóformán egyenlő volt a semmivel - s mégis a legnagyobb csoda! Az óriási kő ugyanis eltűnt a helyéről, egyszerűen eltűnt, a szó legszorosabb értelmében. Megszűnt kő lenni. Csak a mély gödör maradt ott, amiben hevert. Meg a lefaragott darabok. Ott azonban, ahol el kellett helyezni, ugyanabban a pillanatban megjelent. Az imént még semmi sem volt, csak a gödör, amely a sziklát vágta. S íme, egyszer csak ott feküdt a maga helyén, ugyanúgy, ahogy az imént a bányában látták. Nem hallatszott zúgás, nem lehetett érezni még csak egy kis szellőt sem. A kő nem röpült, nem mozgott, nem hullott, port sem vert. Ott feküdt pontosan a maga helyén, ahová szánták.

Urukagina csak a legnagyobb, legmozdíthatatlanabb kövekkel művelte ezt a csudát, mint mondottuk. És csak a legszükségesebb esetben. Holmi kövecskékkel, kavicsokkal nem foglalkozott. Amit emberi, állati, gépi erővel el lehetett végezni, ahhoz nem nyúlt. Mert a varázslat nagyon kimerítette. Egy-egy nagyobb szállítás után napokig üldögélt mozdulatlanul a sátrában s pihent. Bizonyára e megerőltető varázslattól látszott örökké álmosnak.

Ezúttal is mintha aludnék. A király meg Utnapistim csöndesen fölkeltek, hogy ne háborgassák, s lábujjhegyen kimentek a sátorból.

- Most láttad őt - suttogta a király, amikor ismét a gyaloghintóban ültek. - Félelmes erő, csodálatos isteni tudomány! Most is azt hiszed, ó, testvérem, Atra-Hasis, hogy sohasem épül föl a torony?

- Régóta ismerem Urukaginát, ó, király - dünnyögte az időtlen férfiú mosolyogva. - Az ő rendkívüli ereje és tudománya éppúgy nem győz meg engem, akár a hangyák.

- Holott az ő ereje ugyanaz, ami a hangyáké - nevetett a király.

- Csakugyan így van - bólintott Utnapistim elgondolkozva. - De mit akarsz te a hangyák erejétől és tudományától, ó, barátom és testvérem, Lugal? Hiszen ember vagy.

- Mi lenne tehát az a nagyobb erő és tudomány, ami méltó lenne hozzám, emberhez?

- Lemondani erről az erőről, erről a hatalomról. Ezt a hangyák nem tudják. Csak ember tudhatja.

Lugal ezúttal megharagudott.

- Örökké ezt hallom, ó, Atra-Hasis! Lemondani, lemondani! Mindenről lemondani! Miképpen cselekedhetnék valamit, ha reád hallgatnék? De mást mondok. Miért nem mondasz le te? Miért segítesz engem? Nem gondolod, hogy túlságosan nagy a szakadék igazságod és viselkedésed között?

Utnapistim lassan a király felé fordult. Sötét szemét nyugodtan pihentette a király arcán, rebbenés nélkül állta a kicsiny ferde metszésű, élesen tűző szemek kemény villogását.

- Mert így világosodik meg az én utam is, ó, király - mondta csöndesen.

Ez a váratlan felelet valósággal szíven ütötte a királyt. Megrendült. Rejtelmes kapcsolatukat villám világította meg. A fényben élesen sugárzottak a magányos éjszakának képei, amikor Utnapistim belépett hozzá, vitába bocsátkozott vele, föltárta életének, sorsának legmélyebb kétségeit s anélkül távozott, hogy meg tudták volna győzni egymást. E kétségek azóta, hogy barátságába fogadta Utnapistimot, s magával vitte palotájába, a napnak minden órájában testet öltöttek. A vita szünet nélkül, ernyedetlenül folyt közöttük tovább. És mégsem tudta elküldeni Utnapistimot, mégsem hagyta el őt Utnapistim. Minden tervét, minden intézkedését, minden gondolatát tagadta. S mégsem tudott nélküle cselekedni. Mi volt a titok nyitja? Miért érezte mégis, hogy Utnapistim, a nagy tagadó, segíti őt? Miért nem fordított neki hátat az örökké tagadó barát, ha tökéletesen hiúnak tartotta erőfeszítéseit?

Sokáig hallgatott, mit sem törődve a gyaloghintó előtt elvonuló gazdag szépségű tájjal.

- Nemrég ismét elkészíttettem horoszkópomat Simetánnal - szólalt meg Lugal, a jó Ég tudja, miért említve a horoszkópját. Nagyon komoly volt, úgyszólván komor. - Simetán annyira nyavalyás, hogy horoszkópjai hízelgő voltával mit sem törődik már, ó, Atra-Hasis. Ezért csak benne bízom. Lényege a következő: „A minden akadályt legázoló, erőszakos fölfelé törekvést jelzi a harc és küzdelem hetedik háza urának, a gyenge Zabbaténunak kilencvenes és párhuzamos, tehát zavaró állása a tizedik házbeli Nébiruhoz, amely az Oroszlánban szintén gyengén, újabb kilencvenes helyzetben áll a második születési uralkodóhoz, a Dilbathoz is és párhuzamos helyzetben a Szagmarhoz. Ezek a helyzetek súlyos akadályokat és küzdelmeket jelentenek, és magukban véve tartós sikert nem ígérnek.” Így szól Simetán csillagképe.

Ismét hallgatott, várta Utnapistim megjegyzéseit. De az időtlen férfiú nem tartotta szükségesnek, hogy megjegyzéseket tegyen.

- Mi a te véleményed, ó, Atra-Hasis? - firtatta Lugal türelmetlenül. Olyan szorongva tekintett Utnapistimra, mintha az istenek törvényét lesné ajakáról.

- Menj, és cselekedj csillagaid állása szerint - dünnyögte Utnapistim rejtélyesen.

- Ha megyek, hová jutok? Ha cselekszem, mi lesz a vége? - sürgette a király türelmetlenül.

- Tekints szét magad körül, ó, király - mutatott Utnapistim a gyaloghintó előtt fölbukkanó hegytetőre, a munkások rajára, az emelődaruk és csigák sokaságára, sátorrengetegre, a raktárak és műhelyek soraira, a taligákat vonszoló állatokra, a szaladgáló felügyelőkre, a fölhasogatott sziklákra, az itt-ott meredező roppant falakra. - Ez a te műved. Szörnyű világ lesz, amit teremtesz, reménytelen, üres, ijesztő világ. Hasonlatos a toronyépítő hangyák világához. Én abban a világban nem kívánok élni, ó, király. De nem kívánna senki sem, ha tudná, mi vár reá. Elvesztik a szemüket, s beletörődnek a Samas fényétől megfosztott folyosók, a pincék, a végeláthatatlan lépcsők, a számon tartott raktárak világába, ahol ivadékaikból a Vének Tanácsának rendelései szerint munkásokat, katonákat, mérnököket, vegyészeket, anyákat vagy hímeket kell nevelniök, sőt kezüket-lábukat levágván, raktárba akasztott zsírosbödönökké kell őket alakítaniok. Vagy föllázadnak...

- Őrült rémlátomány, amit mondtál, ó, Atra-Hasis! - kiáltott föl Lugal rekedten, s eltakarta kezével szemét.

- Őrült rémlátomány a te tornyod, ó, testvérem és barátom! - kiáltott föl zengő hangon az időtlen férfiú, kimutatván a gyaloghintó ablakán a készülő építményre.

Lugal elsápadt. Állkapcsa, ajka reszketni kezdett. Keskeny, szúró szeme vérbe borult. A teherhordók ebben a pillanatban letették a gyaloghintót, a magas rangú tisztviselő félrevonta a függönyt, a körüllevők leborultak, hogy ne lássák a vakító királyi ábrázatot. De Lugal nem lépett ki a hintóból, tán azt sem tudta, hol vannak. Egyre Utnapistim arcába meredt. Ferde, sötét pillantásával szinte fölnyársalta az időtlen férfiút. Ámde ez nyugodtan állta a tekintetét, mély szeme bársonyos részvétet sugárzott a király arcára.

A körülállók s a földre borultak ezúttal érthetetlen, zavaros jelenetnek voltak tanúi. Lugal, a fölkent király és a főpap, az isteni eredetű férfiú, aki egy pillanatig sem szokta elfelejteni, mily szigorú, méltóságteljes és egyben nyájas viselkedésre kötelezi tiarája meg a palástja, magából kikelve, vörösen, szikrázó szemmel ült a hintóban, s az indulat hevében dadogó szavakkal árasztotta el az ugyancsak bent ülő, de változatlanul higgadt Atra-Hasist. Félistenek összecsapásának lehettek tanúi! A király-főpap ábrázata, villogó szeme, érces, pattogó hangja már magában is iszonyattal töltötte el az alattvalói szíveket. Hát még az érthetetlen szavak, amiket hallottak! S amik teli voltak félelmetes titkokkal!

- Hát ezért kísértél eddig életem útjain - harsogta a király-főpap a hintó belsejében -, ezért segítettél? Ezért mondtad, hogy szeretsz? Ezért? Hogy végül, amikor a megvalósítás küszöbén áll, a szemembe vágd, hogy őrült rémlátomány?

- Kértelek, ó, testvérem és barátom, engedj utamra - dünnyögte megszokott hangján az időtlen férfiú.

- Hát ha őrült rémlátomány is - harsogta tovább a király -, akkor is végbeviszem! Akkor is megvalósítom! Ha Zabbaténu, Nébiru meg Szagmar összefog ellenem, akkor is megvalósítom! Ha összedől, újra kezdem! Ha tűzbe borul, újra fölépítem! Szembeszállok Zabbaténuval, Nébiruval, Szagmarral mind a huszonnégy Házban. Szembeszállok veled is, te hitetlen kutya, te fondorlatos tagadó, te minden nagyságnak és szépségnek aláásója, te megrögzött „nem”, te... te...

- Mondottam, ó, király, menj, és cselekedj csillagaid rendelése szerint - figyelmeztette Atra-Hasis rendületlenül nyugodt hangon. - Ami pedig engem illet: újfent könyörgöm, bocsáss békével utamra, amelyen eddig is járni óhajtottam.

Lugal kiugrott a gyaloghintóból, kezét fölemelte, s méltóságáról megfeledkezve, így kiáltott:

- Vigyétek!

A teherhordók tétován megragadták a gyaloghintó rúdjait.

- Nem hallottátok? - szólt ki Utnapistim a függönyök közül. - Vigyetek a városba! Rajta!

41

Amikor a város felé ügettek vele, úgy érezte, mintha súlyos rabságból szabadult volna. Orra kitágulva szívta a füstszagú levegőt, szeme gyönyörködve legelt a tájon, észre sem vette a pusztulást. Elméje könnyű és vidám volt, játszin kalandozott szerteszét. Ifjúkori emlékek jutottak eszébe, a gondtalan szabadság képei: fürdés a hullámtörésben, halászat a sihederekkel, kunyhóépítés pálmaágakból, körtánc a ligetben, kergetőzés, bújósdi az erdőszélen, datolyaszüret, csókolózás egy tömzsi, fekete lánykával, aki piros virágot viselt a hajában, mellecskéje még alig domborodott, s nyálas kis szája olyan ügyetlen volt, mint egy csecsszopó gyermeké. Az élet édes jelenetei csordultig töltötték mézzel a szívét.

Szurippakba érkezve, már tökéletesen elfelejtette, ami közte meg a király között történt. Elvégre megmondta az igazat, a maga igazát, mint eddig is. A többi nem az ő dolga. Most szabad, mint a madár, mint a gyermek. Ujjongva adott hálát Anunak a szabadságáért.

A város utcáin nagy hűhó fogadta. Ezrével tolongott a nép mindenfelé. A férfiak kardot, lándzsát, fütyköst forgattak, az asszonyok piszkafát, sulykot s más efféle konyhai fegyvereket. Céltalanul hömpölyögtek egyik utcából ki, a másikba be, keresztezték egymás útját, mint összeomló folyamok, összekeveredtek, hullámaik egymásra tornyosultak: mindenki ütötte-verte, akit ért. Valamennyien torkuk szakadtából ordítoztak. Az ordításból azonban semmi értelmet sem lehetett kihalászni.

Utnapistim kíváncsian figyelte a kavargást. Elméje még egyre az ifjúkor emlékeivel játszadozott, szíve még a szabadság mézével volt tele. Eszébe sem jutott, hogy a saját sorsáért aggódjék. Holott a teherhordók csak a legnagyobb üggyel-bajjal tudtak utat törni a tömegben, egyik-másik el is botlott, valamennyi bőszülten kiabált.

Egy térségen haladván át, látta, amint egy szónok fennen hadonászik egy kövön, és rekedten magyaráz. A köréje sereglett nép pedig időnként felordít: „Igazad van! Pusztuljanak! Elég volt! Nem bírjuk tovább! Csalás az egész! Nem kell Világtorony!" Katonaság nyomult elő az egyik utcából, nekiesett a tömegnek, kövek repültek, nyilak suhogtak, elhajított lándzsák zúgtak, pajzsok dübögtek, rohanó lábak csoszogtak. Magasan kavargott a fölvert por.

Utnapistim gyaloghintaja megállt. A teherhordók tehetetlenül letették a földre.

- Mi történik itt, ó, testvérem? - kérdezte Utnapistim, kilépve a hintóból.

- Lázadás - mondta az egyik, homlokát törölgetve.

- Forradalom - mondta a másik, s köpött.

- Vigyázzunk a bőrünkre - vélekedett a harmadik, s körültekintett.

A negyedik immár ott ugrált s ordítozott a tömeg szélén, arccal a szónok felé, s mindkét karját veszettül hányta az égre.

Utnapistim összeszedte magát, fölbukkant az emlékek üdítő habjaiból.

Lugal őszentsége távol lévén a várostól, a nép közül támadt szónokok lépcsőre, oltárkövekre kapva utcasarkokon, térségeken, oszlopcsarnokokban, templomudvarokon arra buzdították a népet, hogy lázadjon föl, rázza le a gyötrelmes igát, verje agyon az adóbehajtókat, űzze el a tisztviselőket, fegyverezze le a katonaságot, kerítse hatalmába a várost, és vessen véget a Világtorony esztelen építésének. A népharag fenevadját tüzes szavakkal korbácsolták. Fennen hirdették az igazságot. A csalást és hamisságot pellengérre állították. A földühített népharag azután mindenáron igazságot akart. Azaz: meg akart ölni egy sereg embert, szét akarta tépni, húsát föl akarta falni, hogy ezután békesség, rend, jólét uralkodjék a birodalomban, a Tüzes Hegy pihenőre térjen, a föld szilárdsága helyreálljon, a vizek visszatérjenek medrükbe, a csatornák termékenyítő áradatot bocsássanak a szántóföldekre, s Niszaba istennő bőségesen ajándékozzon gabonát, gyümölcsöt minden tisztességes embernek.

Most tehát éppen azon fáradozott boldog-boldogtalan, hogy mindez mennél gyorsabban megvalósuljon. Szorgos erőfeszítésük eredménye máris meglátszott. Az utcák követ sűrűn borították halottak és jajgató sebesültek, tépett ruhájú nők rohantak visítva, mint a sertésfalka, szüleiktől elszakadt gyermekek bőgtek, mint a bárányok, s az általános csetepaté, verekedés, ordítozás egyre nőtt. Utnapistim előtt egy kicsiny gyermek ült a porban, maszatos képe eltorzult, könnyei patakként folytak az arcán. Anyja után bömbölt. Utnapistim nézte a gyermeket, s mindent megértett.

Odahagyva a gyaloghintót, az időtlen férfiú nagy kerülővel, mindenütt mellőzve a tömeg sodrását, hazafelé iparkodott.

Egy keskeny utcából eszeveszetten nekirontott valaki. Mögötte óriási hallali verte föl az utcát, fütykösök meredeztek, mint jégverte erdőség.

A teljes erejéből rohanó, ziháló, véres tekintetű, dúlt arcú, zilált hajú menekülő egyenesen Utnapistim keblére dőlt.

- Az istenek hoztak erre! Az istenek! - pihegte rekedten a dúlt férfiú. - Ments meg! Agyon akarnak verni!

Utnapistim megnézte. Hétil volt, a szerelmi dalok költője.

- Mi történt veled? - kérdezte csodálkozva.

- Ne kérdezz, ne kérdezz! Ments meg, ments meg! Ó, jaj nekem, ó, jaj nekem! - zokogta Hétil.

Újabb kérdezősködésre nem volt idő, de nem is volt rá szükség. Az üldözők odaérkeztek.

- Megállj! - üvöltött Utnapistim évezredek mélyéből támadó hangon.

A tömeg erre az ijesztő riadásra megtorpant. A fütykösök lehervadtak.

- Hová rohantok? - bömbölte Utnapistim. - Mit akartok?

- Mi közöd hozzá! Majd meglátod! Ki vagy te? Ereszd el azt a mocskos alakot! Ez is erechi, agyon kell ütni! - kiabálták összevissza a buzgó férfiak.

- Én Atra-Hasis vagyok, a szentséges király tanácsadója - ordította Utnapistim, mintha mi sem történt volna a Niszir-hegy tetején. - Törvény véd, hozzám ne nyúljatok! Ezt a derék embert pedig hagyjátok futni, ujjal se bántsátok. Megértettétek?

Sötét, időtlen arcát körülhordozta a megtorpant tömegen.

- Nincs törvény - rikkantott valaki ott hátul.

- Siket duma ez, apuskám! - röhögött egy másik, mintha utcai komédiás mókáit nevetné.

Utnapistim azonban nem vitázott velük. Az üldözők megálltak, tétováztak, vitatkoztak: ez elegendő volt. Karon fogta Hétilt, s befordult vele a következő utcába.

A szerencsétlen költő nem szólt, csak zihált és reszketett. Túlerőltetett inai alig bírták. Térde roskadozott. Arcáról, melléről csurgott a verejték. Hosszú haja a szemébe lógott. Szíve olyan hangosan vert, hogy Utnapistim tisztán hallotta zaklatott dübögését.

Segített neki, úgyszólván vonszolta, mintha vízből húzta volna ki. Csakhamar a Szent Város falai között voltak, még néhány roskadozó lépés, ezután megérkeztek a királyi palotába. Itt kettőzött őrség állt a kéribbuk mellett, tisztelettel üdvözölte Atra-Hasist, s bebocsátotta az épületbe.

A nagy teremben együtt volt Utnapistim egész családja. Még azok a fiai is ott üldögéltek, járkálgattak, akiket eddig nem ismertünk, mert, távol az atyai háztól, birtokukat művelték. Most, hogy Utnapistim belépett, mindnyájan elébe járultak, összetett kezüket homlokukhoz emelték, s mélyen meghajoltak atyjuk előtt. Egészségi állapota iránt érdeklődtek. Kor szerint léptek elébe. Ga'ur, a legidősebb, szokatlanul nagy termetű, időtlennek látszó, kövér, nyájas férfiú volt. Meszkemgaser alacsony, zömök, vidámképű, Meszannipadda vékony, törékeny, de komor, végül Enugduanna halvány arcú, álmodó tekintetű, csendes, magas férfiú. Utnapistim sorban megölelte őket, és szintén az egészségük felől érdeklődött.

- Mi történik a városban? - kérdezte izgatottan Szabitum.

- Atyám, hol voltál? - rontott Utnapistimnak Lugal-anna-mundu, a rendkívüli eseményektől lázban égve.

Hétil, a költő, fújva omlott a gyékényre. Nehéz fejét lelógatta, ujjaival zilált hajába túrt.

- Hiszen ez Hétil, a költő! - kiáltott föl meglepetten Szabitum. - Mi történt?

Mindnyájan Hétil köré sereglettek.

A zaklatott költő végre beszélni kezdett. Szavaiból kiderült, hogy egy csoport szurippaki, a szónokok egyikének vezetésével házról házra járván, felkutatta az erechieket, hogy minden nyomorúságot, bajt, súlyos adót, árvizet, földrengést, ínséget, kényszermunkát, istenek haragját, Tüzes Hegy dühét megbosszulja rajtuk, s így elejét vegye a még nagyobb bajoknak. Hogy másokkal mi történt, Hétil nem tudta. Csak annyit tudott, hogy odahaza ülvén, és szokása szerint költeményein dolgozván, dühös férfiak rontottak be hozzá, hajánál fogva kirángatták szobájából, legurították a lépcsőn, rugdalták, gúnyolták, halállal fenyegették, rothadt erechinek, minden csapás okának és forrásának nevezték. Az utcán futóra vette a dolgot. Üldözői utána. Mindenáron meg akarták kötözni, hogy a téren a nép színe előtt karóba húzzák. Azt is elpanaszolta Hétil, hogy már régóta rosszat sejtvén, újból fölkereste Gubbubut meg Samas-Lamasszit, s védelmüket kérte. A király elé is szeretett volna bejutni. Legutóbb szép reménységek lángoltak föl szívében, amikor hallotta a király rendeleteit némely kiváló erechi védelmére. Sajnos azonban, ő nem volt a védelmezettek között.

- Miért? Miért? - bömbölte zokogva. - Simetán igen? Ur-Ba'u igen? Gubbubu igen? Te, Atra-Hasis, szintén? Samas-Lamasszi igen? Csak én nem? Mit vétettem én? Ezt kérdeztem a hozzám betörő dühödt férfiaktól is. Erechi vagy! - bömbölték. Szurippak ellen harcoltál a háborúban. Leromboltad isteneink képét! Elraboltad aranyunkat! Fölgyújtottad a könyvtárunkat! Azag Aja barátja voltál! Ó, jaj nekem... De hiszen ebből egy szó sem igaz! Istár tiszteletére költöttem szerelmi dalokat, a nép énekelte őket! Ámde beszélhettem! Mondd, ó, Atra-Hasis, miért nem íratta föl nevemet a király? Miért vetett engem az üldözők elé prédának?

Jajongása, panaszainak árja betöltötte az egész házat. Utnapistim családja részvéttel állta körül.

- Nem értem, nem értem - ingatta fejét a költő -, hiszen te szóltál a királynak, ugye? Gubbubu is szólt meg Ur-Ba'u meg Simetán... Ti valamennyien régi barátaim vagytok, emlékszel, hányszor nézegettük Nannart Erechben a Csillagtorony tetején? És mégis kihagyta nevemet a király. Samas-Lamasszi elé már nem sikerült bejutnom. Egyszer adott egy mina ezüstöt, azután nem hederített rám. Titkára megsúgta, hogy nem akarja megnehezíteni helyzetemet a királynál, sőt éppen az én érdekemben cselekszik, amikor nem fogad többé. Ó, jaj nekem... jaj nekem!

Kissé csillapodván a költő zaklatott szíve, evett egy tál mirszut, ivott egy ital sört, s nyugodtabban fordult a többiekhez.

- De most már jó helyen vagyok - sóhajtotta hálásan. - Itt mégsem bántanak. Ne engedd, ó, barátom és testvérem, Atra-Hasis, hogy karóba húzzanak! Ti se engedjétek, ó, derék férfiak, hogy bántódásom essék... Szörnyű világ, szörnyű élet, eszeveszett őrültség mindenfelé... Ne engedd, ó, Atra-Hasis, hogy költő barátod szemét keselyűk vájják ki, beleiben döglegyek tanyázzanak! Szólj a királynak. Gubbubu élhet, Simetán élhet, Ur-Ba'u vígan végzi a dolgát. Samas-Lamasszi korlátlan úr és mérhetetlenül meggazdagodott. Pedig Ur-Ba'u kivételével mind hitt a háborúban, sőt Nannart sem vette komolyan. Csak én ne élhessek?

Utnapistim töprengett. Valóban, homályosan úgy rémlett neki, hogy támogatását ígérte Hétilnek. Sőt olyasmire is emlékezett, mintha a király megkérdezte volna: nincs-e még egy erechi, akit meg kell védelmeznie. Most sejtett valamit. Alighanem erről a szegény Hétilről volt szó. Azaz lett volna, ha el nem felejtette volna. Most kicsi híján agyonütötték, karóba húzták. Csakugyan szólnia kell a királynak!

Ekkor eszébe villant, hogy késő. A királynak nem szólhat többé, összevesztek. Szedheti a holmiját, családját, szolgáit és szolgálóleányait, hogy elvonuljon a palotából, ahová nem a saját jószántából telepedett.

Leült, elgondolkozott.

- Ó, feleségem, Szabitum, leánykám, Lugal-anna-mundu, s ti, kedves fiaim - kezdte ünnepélyesen, de szinte vidáman. - Nagy hírt mondok nektek. Figyelj te is, barátom és testvérem, Hétil. Sorsunkban örvendetes fordulat állott be.

Szabitum szorongva figyelt. Ha Utnapistim ilyen ünnepélyesen kezdte mondókáját, s örvendetes fordulatról szólott, mindig valami nagy baj származott belőle. Csakugyan, balsejtelmei most sem csaltak. Ismerte már jól az ő Atra-Hasisát.

- A fényes ábrázatú király, jótevőm és barátom, helyesnek látta, hogy elbocsásson szolgálatából. Igen, kedveseim, szabad vagyok ismét. Ez az a pillanat, amikor leborulva hálát kell adnunk Anunak végtelen jóságáért. Mert valóban csoda, ahogy Anu jót tesz velünk, bűnös teremtményeivel, s elrendezi sorsunkat!

Szavait dermedt csend fogadta. Majd ketten kiáltottak fel elsőnek és egyszerre. Szabitum fojtott sikoltással, Hétil egy sebzett vad üvöltésével.

- Mit siránkozol, ó, asszony? Mit aggódsz? És te, ó, költő, mit üvöltesz? - csodálkozott Utnapistim. - Mitől rettegtek? Talán azért jajgatsz, ó, Szabitum, mert el kell hagynunk a fényes palotát? Sajnálod a magas, nehéz bronzajtókat? Talán ti is bánkódtok előkelő méltóságom elvesztésén, miután rátok is visszaverődött rólam a király orcájának némi fénye, ó, fiaim? Szemét csodálkozva hordozta meg fiain, akik úgy kuporogtak körülötte, mint kisebb-nagyobb keselyűk a sziklán. Ámde az ifjak tiltakoztak föltevése ellen.

- Ugyan, mi szükségünk lenne egy hanyatló király dicsőségének fényére? - dohogott Ga'ur.

- Várj csak, ó, tiszteletreméltó bátyám - intette mosolyogva a szűkszavú Si-lu-dárat. - Még csak most lesz ő igazán király!

- Legkisebb fiam máris kész bölcs! - mosolyodott el Utnapistim, mint akit vajjal kenegetnek. - Lugal csak ezután mutatja meg erejét, miután napról napra gyengül.

- Ó, jaj nekem - nyögte a költő újra kétségbeesve. - Hát vége a méltóságodnak, Atra-Hasis? Miért nem jártál a király kedvében? Hogy játszhattad el jóindulatát? Ez szemtelenség tőled! Ki segítsen mármost rajtam?

- Te konok férfiú, bizonyosan megmondtad neki megint az igazat! - korholta Szabitum. - Hát mikor tanulod meg végre, hogy első a családod érdeke?

Lugal-anna-mundu keservesen sírt. Anyja vállára borult, úgy zokogott.

- Most vége! - nyögte, mint a gyermek, aki eltörte babáját. - Mehetünk világgá! Földönfutókká leszünk... Mindenki rajtunk csúfolódik. Mit szólnak az emberek? Mit szól majd Héa, az a kígyó? Ó, atyám, nem ismerek rád. Te vagy az a nagy bölcs, te adtál tanácsokat a királynak?

- Csend legyen, asszonynép, csend legyen, költő! - horkant föl végül a végtelen türelmű atya, s intőleg fölemelte ujját. - Mégis csodálatos, hogy a saját hozzátartozóim sem értenek. Mégis-csak sok, hogy a barátom vonjon felelősségre. Vajon köteles lettem volna évezredeken át hazudni a kedvetekért? Ezekért a bronzveretű ajtókért, ezekért a cifra gyékényekért, ezekért a kancsókért és tálakért, a fehér elefántért, a gyaloghintóért, a heréltekért? Mindezért a sok üres haszontalanságért? Meg azért, ó, Hétil, hogy téged karóba ne húzzanak?

- Csak most az egyszer hallgattál volna! - kárhoztatta Szabitum Utnapistimot. - Csak most az egyszer! Hiszen eddig sem hazudtál neki. Miért kellett olyat mondanod...

- Én itt állok a legnagyobb bajban. Forradalom, lázadás... ő meg igazat mond! - kiáltozta a költő! - Ó, jaj! Az én bőrömre mond igazat!

- Úgy látszik, a legokosabb királynál is csak addig mondhatjuk meg az igazat, amíg nem érti. Mihelyt megértette... - legyintett. - No mindegy. Anu jóságos, tudja, mi válik szegény kis teremtményei javára. Eredj, Szabitum, intézkedj, hogy csomagoljanak. Eredj Si-lu-dárat, intézkedj, hogy szolgáim álljanak készen a szamarakkal. Eredj, Ga'ur, nézz utána, hogy lakásunk legyen a városban. Eredj, édes lányom, segíts anyádnak. Te pedig, költő, énekelj, ha karóba húznak is. Végeztem. Most hagyjatok, hálát akarok adni Anunak. Imádkozom.

Bár Hétil maga is Beavatott volt, afelől pedig semmi kétségünk sem lehet, hogy gyakran és őszintén imádkozott - ezt mindenki megtette abban a vízözön előtti korban, akár Beavatott volt, akár a homokórák halandó emberkéje - most, Utnapistim szavainak hallatára, felbőszült.

- Te imádkozni akarsz, amikor engem halál fenyeget? - kiáltotta, fölugorva a gyékényről s vadul a hajába túrva. - Hát nincs benned egy szikrányi lelkiismeret?

Szabitum azonban jól ismerte emberét.

- Imádkozz csak, ó, Ziuszudra - mondta csöndesen - magadra hagyunk. Anu az első. Azután majd gondolkozhatsz rajta, miképpen engeszteld meg a királyt. Én ebbe már nem szólok bele. Talán ő sem haragszik annyira, mint hiszed. Majd lecsillapul, s belátja maga is, hogy nélküled nem kormányozhat. Gyerünk most.

A fiúk kor szerint szépen kilépkedtek a teremből. Hétil dúlva-fúlva, fölháborodva velük tartott.

Csakhogy Utnapistim később sem vélekedett másként, öröme az imádkozás alatt egyre nőtt. Végtelen nyugalmat, könnyűséget, derűt érzett. A fény elárasztotta lelkét. Könnyezett boldogságában.

Nem így Hétil, a költő.

Szívét undor töltötte el. Keserűség kígyói mardosták. Vádak ordítoztak benne Utnapistim s általában minden ember ellen, akár barátai lettek légyen, akár ellenségei, akár csak közömbös ismeretlenek. Kirohant a palotából, ahogy haragvó hullámok közé veti magát az öngyilkos, félve, meg-megriadva, minden utcatorokba belesve, minden lépcsőn meg-megállva, majd nagyokat szökve, minden oszlopcsarnok előtt szinte összerogyva, minden nyitott ajtóba besandítva keringett a városban. Maga sem tudta, hová megy. Csak annyit tudott, hogy haza nem mehet. Részint, mert hátha várják hoppon maradt üldözői, részint, mert félt szegény felesége könnyeitől, szemrehányásaitól.

A város tővel-heggyel állott, mint már olyankor szokott, amikor az emberek elhatározzák, hogy rendet teremtenek. Minden utcasarkon, minden térségen, minden párkány előtt tömegek tolongtak. Minden kövön, lépcsőn, párkányon szónokok kiabáltak. Úton-útfélen verekedés zajlott. A vaktában kilőtt nyilak úgy suhogtak, mint a jégverés. Egy-egy gazdátlan lándzsa surrogva szállott a levegőben. Ujjongás, jajgatás, bősz üvöltés keveredett vad összevissza-

ságban. A bazár boltjait bezárták. A borbélyok műhelyeik küszöbén állva véleményeket mondtak a hozzá fordulóknak. Egy téren karóba húzott emberek ficánkoltak és hörögtek, mint a békák. Riasztó volt a város, annyi bizonyos. Hétil már sem élő, sem holt nem vala a félelemtől. Mintha ezer meg ezer kéz nyúlna felé, ide-oda szökött, úgyszólván „halimbázva" járt, mint viharban a szorongatott hajó. S eközben néma vádbeszédeket tartott Utnapistim, a barátai s általában az egész emberiség ellen.

Az éjszakát a kikötőben, egy halszárító fészerben töltötte. Feje fölött ezrével csüngtek a fölfűzött halak, körülötte hordók bűzlöttek, lába bokáig érő halpénzben gázolt. Leült egy rakás kősóra, megpróbált szenderegni, fél füllel azonban minden neszre ügyelt. Úgy aludt, mint a nyúl. S még alvás közben is Utnapistimmal vitatkozott.

A halbűz már hajnalban kifüstölte nyugvóhelyéről. Elhatározta, hogy most már leszámol az élettel, s hazamegy. Haza is ment.

Felesége zokogva borult a nyakába, leánya a vállára csimpaszkodott. Itthon volt.

Miután számot vetettek a helyzettel, Hétil elhatározta, hogy leánya másik férjéhez, egy jómódú agg kereskedőhöz, az első férj nagybátyjához folyamodik támogatásért. Nem szívesen tette. Hosszú életének szomorú tapasztalatai megtanították, hogy a kereskedők, pénzemberek s előkelő méltóságok iránt érzett forró vonzalma következetesen viszonzatlan marad. Ami segítségben része volt, a szegény, szűkös jövedelmű hadnagy vőnek köszönhette. Ámde a hadnagy most távol volt a várostól. Valamelyik csapat tagjaként vidékre küldte a fővezér. Hosszú ideje semmi hír sem érkezett felőle. Szerény segítsége elmaradt. Így Hétil kénytelen-kelletlen üzent a másik vőnek, látogassa meg, fontos ügyben kíván vele beszélni.

A jómódú agg kereskedő el is jött. Szuszogva kapaszkodott föl Hétil lakásába, nyögve leült, verejtékes homlokát törölgetve rögtön a tárgyra tért, anélkül, hogy ipa egészsége felől érdeklődött volna.

Hétil jó távolról kezdte, ahogy hajtóvadászaton az oroszlánt szokták bekeríteni. Újabb költeményeiről szólott. De az oroszlán szimatot kapott, mert csak legyintett.

- Most akarsz költeményekről szólni velem, ó, tiszteletreméltó atyám, amikor gégémre tették a kést? A város fölfordult, egymást ölik az emberek, két kereskedőt karóba húztak, az egész Világtorony vállalkozás csőd szélén áll, a király s vele a tisztességes férfiak s nők uralma megingott, te pedig elhívatsz, hogy költeményekről beszélgess velem? - kérdezte fölháborodva.

- Nézd, ó, fiam - magyarázta szelíd dühvel a költő -, csak azt szerettem volna, hogy belásd, milyen méltatlanul kerültem magam is ilyen súlyos helyzetbe.

- Tudom, ó, atyám, tudom. Ismerlek. Emlékszem még azokra a szép izékre, amiket hajdan, még Erechben költöttél Istár tiszteletére. Sihederkoromban magam is hallottam, sőt énekeltem Tammúz siratásának gyönyörű sorait, amelyek ide is eljutottak a nép ajkán, Inninni templomának ajtajába. Hogy is kezdődött? - Hosszú orrát a mennyezetre emelte, szemét behunyta, mint a kukorékoló kakas. Nagy lendülettel kezdte: - Szüzek, szüzek, sírjatok! Mélyen búslakodjatok!... - Elhallgatott, mert tovább nem tudta, diadalmasan nézett Hétilre. - No, lásd. Még ma is tudom. Most azonban nem érek rá tovább, sajna. Egész életem, egész munkám eredménye forog kockán. Várjuk a királyt s a csapatokat, hogy megfékezze ezt a föllázadt csűrhét. Talán a Világtorony építése is továbbfolyik. Nagy összegeket fektettem emelődaruba, csigákba. Szeretném, ha látnék belőlük valamit. Nem, lehetetlen, hogy a király gyönyörű terve, a Világtorony, dugába dőljön! - kiáltotta olyan hangon, mintha halottat akarna föltámasztani. - Már bizonyos voltam benne, hogy jó helyet kapok... Bejutok... Valamicskét keresek is a vállalaton... És ez most mind füstbe menne? Gyalázat. Néhány lázító gazember miatt. Nos, tiszte-

letreméltó atyám, most szaladok. Majd fölkereslek, s meghallgatom szép költeményeidet is. Élj békével.

Fölcihelődött, s testsúlyát meghazudtoló fürgeséggel elinalt.

Hétil, a költő, tehát ott maradt összedőlt reménysége romjain. Nyakán siránkozó, vádoló, panaszkodó felesége, aggódó leánya. Körülötte a zűrzavarba fulladt város. Most már ki sem mehetett, hogy szokása szerint ődöngjön az utcákon, megálljon a lépcsőkön, s a fölfelé haladó ifjú nők szoknyája alá lessen, hajmeresztő kérdéseket tegyen föl az utcai jogtudósoknak, alkudozzék a faedényárusokkal, majd fejében a kész költeménnyel, hazafusson, s táblára vésse. Itt kellett ülnie, vergődnie, töprengenie, reménytelen jövőjén tusakodnia... amíg csakugyan kipattant elméjéből a kész költemény, minden eddiginél szebb, mélyebb, szárnyalóbb, komorabb, pompázatosabb, zengőbb s igazabb. Hétil a költő, nekidőlt agyagtáblájának, bal kezével leomló hajába túrt, jobbjával lázasan forgatta íróvesőjét. Hálaadó zsoltárt költött a kegyes Inninnihez. És sírt.

Felesége óvatosan bekandikált az ajtón, de látva, hogy a Beavatott mindenről megfeledkezve dolgozik, halkan behúzta megint, s zokogva dőlt az ajtófélfának.

- Sohasem komolyodik már meg... sohasem lehet benne bízni... - suttogta keserűen.

Eközben Utnapistim családja hozzálátott a költözködéshez. Szabitum csomagolt. Si-lu-dárat készen állott a szolgákkal meg a szamarakkal. A nyájas, kövér Ga'ur lakást bérelt a Naggármagarri, azaz Kerékgyártó utcában, egy régi ház emeletén.

Maga Utnapistim nem sokat hederített a költözködésre. Gyékényiszákját vállára vetve, nagy karimájú, újmódi kalapját a fejébe nyomva, görbe botját megragadva elindult, hogy birtokára utazzék. Hajlott kora ellenére gyalogosan utazott. Sokáig volt távol, ezalatt Szabitum és gyermekei elhagyták a díszes palotát, s berendezkedtek a szerény, sötét kis háromszobás lakásban.

Mindent elvégezvén, a fiúk megcsókolták anyjukat, húgukat, s szamarukra ülve a szolgákkal együtt eltávoztak. Csak egy cselédlány maradt Szabitummal, egy nagy fenekű, nagy tőgyű, igen fekete szipparai lány a hegyvidékről, akinek megnyúlt arca tengerimalac s bivaly kereszteződésére vallott. E hűséges leány kitartott Szabitum oldalán háborúban és békében, földrengésben egyaránt. Egy-egy új fordulat csak az első pillanatban töltötte el állati rémülettel, azután hamar megtalálta az egyensúlyt hol egy erechi, hol egy szurippaki katona karjában, hol valamelyik szolga oldalán. De kétségtelen, hogy a katonák vonzották leginkább, tartoztak légyen bármely néphez, fegyvernemhez, imádták légyen Anut, Istárt, Inninnit, Enkit vagy bármelyik istent, istennőt.

Amikor Szabitum és leánya először járták be az új otthont, amelyben egy-egy művészi szépségű tárgy a régi nagyságra emlékeztetett, Szabitum könnyezett, Lugal-anna-mundu a gyékényre vetve magát, zokogott.

- Hol vannak a gyönyörű bronzajtók? Hol a széles lépcsők? A mozaikkal kirakott fényes falak? Az elefántcsont faragások? A sárkányos ágyak, a finom asztalkák? Hol vannak a kapuőrök, hol a szolgák? - kiáltozta, s tenyerébe temetett arccal borult a földre.

Aztán fölemelkedett, körülhordozta szemét a sivár falakon, az egyszerű gyékényen, a közönséges asztalkán, a bőrsarkokon forduló deszkaajtókon, s hanyatt vetve magát, rugdalózni kezdett. A gonosz lélek megszállta. Rángatta, tépte-tekerte szép tagjait, hányta-vetette a karját, föl-fölkapta kócos fejét, forgatta-meresztette sötét, vad szemet. És kacagott. Kacagása ijesztően kongott az üres, sötét szobákban. Kacagott, kacagott, kínban fetrengve, görcsökben rángva kacagott. Fuldokolt, kezét megállni akaró szívére nyomta, s kacagott. Hahotázott, vonítva

húzta a levegőt, nevetett, rugdalódzott, ugatva, nyüszítve, haldokolva kacagott. Anyja meg a tengerimalac képű hegyi leány rémülten állott mellette. Szabitum a hátát ütögette, fejét simogatta, a szolgáló vizes ruhát nyomott a szívére, ördögűző igéket morgott. Semmi sem használt. Lugal-anna-mundu, ha csillapodott is görcsös, fullasztó kacagása, körülhordozta eszelős, száraz szemét a falakon, bútorokon, a gyékényen, újra meg újra vad kacagásban tört ki. A gonosz szellem kicsi híján halálra kacagtatta új otthonában.

Talán most kezdte megérteni, hogy a királyi palota csodálatos szobái és termei bezárultak előtte? Hogy a kapuban álló emberarcú kéribbuk már nem mosolyognak reá ismerősként, amikor könnyű lépései kecsesen befordulnak a kapun? Hogy az őrök nem üdvözlik többé mosolygó s mégis feszes tisztelettel, mint valamely királynőt? Hogy az ezüstcsengő lelkendező hívására nem lép be a herélt szolga, parancsait lesve? Hogy este nem várja sárkányos nyoszolya, az asztalkán aranykancsóban sör, aranytálban mirszu? Hogy leánytársai között nem lépdel többé magasra tartott fejjel Inninni lépcsőin, s nem veszik körül hódolók, mint eddig? A régi otthont siratta, s az újon kacagott?

Vagy tán azért kínozta a kacagó szellem, mert nem tudta, nem akarta megérteni, hogy ezután már ezek között a szürke falak, sivár ajtók között kell élnie eddig oly diadalmas, ifjú életét?

42

A szigeten beköszöntött az esős évszak. Nyugati szelek hozták a sötét, terhes felhők szüntelenül vonuló hadait. Ködbe takaróztak a hegyek. Víz csurgott az égből, víz a pálmakunyhók ereszéről, vizet csurgattak a pálmák hosszú ujjú levelei. Vízcseppek csüngtek a bokrokon, vizet ontottak a fenyőtobozok, mint zömök, fekete tőgyek. Suhogott, zúgott, csettegett, csicsogott, csurgott csemcsegett a víz éjjel-nappal. A kunyhó mellett csordogáló kis forrás vize megzavarodott, megdagadt. Patakok sárga áradata ömlött a hegyekből, válogatás nélkül sodort iszapot, köveket, letört gallyakat, döglött mókust, madárkát, piros bogyót. Az erdő fái úgy hullámzottak a szélben, mintha maguk is tengerré váltak volna, s készülnének belezúdulni a partokat ostromló sötétzöld óceánba.

Az aranykunyhó ólomkunyhóvá változott. Az aranybútorok, aranytálak ólombútorokká, ólomtálakká. A kókuszedényben illatozó datolya ólomdatolyává. A pálmák ólomfákká, a föld olvadt, ragadós, de mégis hideg ólommá. Ólomszínük volt a hömpölygő felhőknek, ólomeső zuhogott belőlük. A kis kunyhó küszöbén lomha ólombékák guggoltak, s alig-alig ugrottak tovább Nurma elől.

Hová lett az aranykunyhó, hová az aranyedények, az aranyporos föld, az aranykagylók csillogó lemezei, az aranyfák? Az aranyos szitakötők és lepkék libbenő ragyogása?

Nurma egyre többet virrasztott az alvó Gilgames mellett. Egyre többször gondolt ősz anyjára, szerencsétlen apjára, csalódott nénjeire. A kertre, ahol gyermekkorában játszott, a mezőre, ahol magányosan járkált, az óriás páfrányra, ahol az Ur-Ba'utól kapott régi fatáblák varázsjeleibe merült, az évezredes gátra, amelyen naponta végigment, s ahol Gilgamest először látta. Gyakran föltámadtak lelkében a csodálatos hajózás emlékei is: az idegen város, a kék ruhás, tollas emberek, az arannyal borított templomok s az idegen tengeristen lenyűgöző szobra. Meg az a tündöklő alkonyat, amikor Gilgamessel a piros hajó peremén állott, s bámulta, egyre bámulta a tenger széthasadó hullámait, a gyöngyöző tajtékot, a tengerbe merülő Samas isteni bíborarcát.

Nurma sóhajtott, sőt könnyezett ilyenkor. Vigyázva ült fekvőhelyén, visszafojtott lélegzettel hallgatta Gilgames halk lélegzését, s a kitartóan, konokul zuhogó, suhogó, csettegő, csicsogó, csurgó esőt. Mily távolból fénylett már az első hajóút! Mily messze derengett az a második, ide a szigetre! Mily ködösen fénylett az aranyos part, az aranypálmák között mosolygó aranyház, mily messze repültek az aranytollú madarak!

Most ólomból volt a tenger, az ég, a ház, az egész világ. Nurma tudta, hogy anyja megátkozta őt, s az átok megfogant. Anyjára gondolt akkor is, amikor Gilgamest ölelte. Ólommá váltak a csókjaik.

Nurma szomorú lett. Hallgatagon üldögélt, nézte a szürke világot, hallgatta az égből áradó víz egyenletes, reménytelen suhogását. Ha Gilgames szólt hozzá, kétszer is megkérdezte, mit mondott. Kedvetlenül készített eledelt, ízetlenül ette, keserűen nézte Gilgamest, mert neki sem ízlett az étel.

- Sok sót tettél bele? - kérdezte Gilgames csodálkozva.

- Amennyit szoktam - felelte sértődötten Nurma.

- Nem, talán kevesebbet - vitatkozott Gilgamesünk.

- Mit mondtál?

- Talán kevesebbet. Vagy sok borsot. Igen, sok borsot!

- Eddig ízlett, amit készítettem, ó, Gilgames - panaszolta Nurma, s gyermekes ajka sírásra görbült. Letette kanalát, nem evett.

Gilgames nem szólt, kiment az esőbe. Vizet hozott a forrásból.

- Igyál, édesem - unszolta Nurmát.

Az asszony ajkához emelte a korsót, belenézett, elfintorította orrát.

- Hiszen ez a víz egészen iszapos! - kiáltotta szinte kétségbeesve, s kék, epedő szemét máris elöntötték a könnyek. - Eddig tiszta vizet hoztál, ó, Gilgames!

- De hiszen... de hiszen... - dadogta Gilgames, fölemelte a korsót, s ivott belőle - azért meg lehet inni!

- Mit mondasz, Gilgames? - kérdezte Nurma.

- Hogy azért meg lehet inni... és majd lesz még tisztább is!

- Soha, soha, ó, Gilgames! - legyintett lemondón Nurma. Kék szeméből egy megcsúfolt, megcsalt gyermek elviselhetetlen vádjai szegeződtek Gilgames szívének.

Nurma félt, éjjel-nappal félt. Leste Gilgamest. Vajon mikor szökik meg? Jaj, csak meg ne szökjék! Ne hagyja őt itt, ebben az ólomfelleges, szürke, nehéz világban, ebben a siket egyedüllétben! Ó, csak látná szerelmének megcáfolhatatlan, megdönthetetlen bizonyítékait! Ha például Gilgames maga verne vasat kezére-lábára?... Nem, ez nem elegendő, hiszen, ahogy ráverné a bilincseket, ugyanúgy le is vehetné. Ha megesküdnék az örök istenekre és istennőkre, hogy sohasem hagyja el?... Nem, ez sem elegendő, hiszen esküdni hamisan is lehet, s reá hárulna Gilgames bűnének minden átka. Talán, ha eldobná a királytól kapott varázsgyűrűt?... Nem, hiszen örökké gyűlölné őt emiatt. Egyébként is mi értelme lenne, ha kényszerítené Gilgamest, hogy szeresse? Örökké szeresse? Sohase hagyja el? Akkor inkább menjen el már ma, szabadon, őszintén, szíve szerint. Jaj, mégse, mégse! Inkább haljon meg ő is, Gilgames is. Ha meghalna? Miatta? Hogy állana a másvilágon Nergál elé? Ereskigal istennő elé?

Gilgamesünk gyakran törte a fejét, mit vétett Nurma ellen. Miért e vádoló tekintet, miért e panaszos hang, e váratlan, minden csekélységre, egy szóra kigördülő könnyek? Miért e visszafojtott indulatok? Miért e langyos ölelések, e fagyott csókok, e befordulások a fal felé, e néma zokogás éjjel, amikor Nurma azt hiszi, hogy Gilgames alszik?

Nem tudta megérteni, miért nem jó a fürj, a fogoly, amit hazahoz, miért veti Nurma elkeseredetten a kövér nyulat a sarokba, amikor Gilgames ragyogó arccal beállít, s diadalmasan fölmutatja. Miért olyan elkeserítő, hogy a forrás vize nem olyan tiszta, mint nyáron volt? Miért elviselhetetlen az eső csurgása, suhogása, csettegése, miért olyan gyűlöletesek a küszöbön ülő békák? Miért veszett a távolba első hajózásuk képe, az idegen városé, a kék ruhás, tollas embereké, az arannyal borított templomoké, az idegen tengeristen lenyűgöző szobráé? És miért az a másik, csodálatos utazás, a kettéhasadó hullámok, a tajték ezüstös habja, a tengerbe merülő Samas bíborarca?

Mit vétett Nurma ellen? Mit vétett Nurma ellen, hogy örökké vádlón néz rá?

Voltak éjszakák, amikor Gilgames letérdelt a mereven fekvő Nurma elé, karját a nyakára fűzte, és messzi országokról suttogott neki. De az asszony mintha nem is hallotta volna. Majd meg sírva bizonygatta, mennyire szereti, könyörgött Nurmának, ne taszítsa el magától. De az asszony konokul hallgatott, vádolón, mereven nézte Gilgamest a vajmécses libegő világánál.

Gilgames napról napra magányosabbnak, üresebbnek érezte életét. Egyre gyakrabban gondolt a szurippaki utcákra, a kikötő nyüzsgő életére, a templomok udvaraira és oszlopcsarnokaira, az ünneplő lányok koszorús, fürtös fejére, a teraszra, ahol hiába várta Héát, a lépcsőkre, amelyeken egy énekhang után futott, a kanyargó folyosókra, amelyeken egy sugárból-hangból alkotott leányt kergetett. Ilyenkor csüggedten ült a sötétben, maga elé bámult, s a kéz, amely megbotránkoztatta őt, s amit levágott és ellökött, sajgón fájt ismét.

Egy nap Nurma a gyékényen üldögélt. Szakadt ruháját javítgatta, de keze az ölébe hullott, a halcsont tű lehanyatlott. Fáradtan, mélabúsan tekintett maga elé. Ekkor észrevette, hogy Gilgames a sarokban ül, s mozdulatlanul nézi a varázsgyűrű csiszolt kristálykövét.

Gilgames mozdulatlanul ült, szinte kővé dermedt. Szeme a kőre szegeződött. Arca hol komor volt, hol önfeledten mosolygott.

Gilgames megszökik! - kiáltotta egy rémült hang Nurma szívében.

Nem, Gilgamesünk nem szökött meg - s mégsem volt a kunyhóban. Varázslatos képek vonultak el előtte, mintha nagyon-nagyon magas toronyból tekintene alá a forgó, összezsugorodott világra. Magas hegyet látott, rengeteg sátort és raktárt, emelődarukat és csigákat, nyüzsgő emberkéket, apró lovakat, zebukat és szamarakat, kicsinyke kordékat, épülő falak csonka ormait. Látta a királyt, amint Atra-Hasis meg egy sereg előkelőség társaságában gyékénnyel takart pallókon jár, falakra kapaszkodik, árkok fölött lépked. Atra-Hasist, amint elmarad a királytól, és sajnálkozva tekint körül a szorgoskodó munkások seregén. Majd látta őket, amint gyaloghintóban ülnek, erdei ösvényen haladnak, megállanak a hangyatorony előtt s vitáznak. Ezután hirtelen ismét a hegytető bukkant föl Gilgames előtt, s a hevesen, haragosan vitatkozó király. Végül Atra-Hasissal fölemelkedett a gyaloghintó, a teherhordók elindultak a hegyről lefelé.

Gilgames szíve vadul dobogott. Vajon mi történt a király meg nevelőatyja között?

De ekkor Nurma karja fonódott a nyakára, arca az arcához simult. A képek összezavarodtak, s eltűntek.

- Ó, Gilgamesem - suttogta Nurma szinte haldokolva, könnyei bőven áztatták Gilgames arcát. - Ó, Gilgamesem...

- Mi bajod, Nurma? - riadt föl Gilgames.

- Te elhagytál... te megszöktél tőlem... te nem szeretsz már... - zokogta az asszony Gilgames vállán. - Tudtam, sejtettem, gyanítottam, éreztem már régen... Hiába is bizonykodsz, hiába esküdözöl. Vége, vége... Te már elhagytál engem!

Fekvőhelyéhez vánszorgott, lerogyott, tenyerébe temette arcát. Válla vadul rángott a zokogás görcsében.

Az ifjú értetlenül, csodálkozva állott fölötte. Nem tudott mit szólni. Letérdelt, átölelte Nurmát, könnyes arcát erőszakkal maga felé fordította, csókolgatta, simogatta, becéző szavakat suttogott neki. Mindhiába.

Egész nap nem szólt hozzá az asszony. Csak rá-rávetette tengerkék szemét, de abból egy megcsalt, rémült, esedező s vádoló gyermek tekintett Gilgamesünkre. A ház, a bútorok, a levegő elviselhetetlenül súlyos és szürke volt. Mint olvadt s mégis hideg ólom, zuhogott az eső.

Nurma nem evett. Gilgames sem. Szájából kifordult a falat. Külön fekhelyen feküdt le. Gilgames hosszú idő óta először érezte borzalmasnak a magányt. Hideg tekintettel feküdt ágyán, a mennyezetre bámult, hallgatta a pálmalevelek között motoszkáló, legyekre vadászó csik-csak gyíkok neszét, csettintgető hangját. Az eső egyenletesen zuhogott. Kemény, áthatolhatatlan csend súlyosbodott a vajmécses világában virrasztó kunyhóra.

Gilgames lemetszett s ellökött keze égőn fájt.

Nincs remény - mondta magában -, nincs remény. A nyár elmúlt, örökre elsüllyedt az aranyház, elhervadtak az aranypálmák, lehullottak az aranygyümölcsök, elrepültek az aranyból való madarak. Én pedig itt maradtam egyedül, ebben az ólomvilágban, ebben a kietlen, élettelen házban, ezzel az asszonnyal, aki nem kívánja ölelésemet, nem adja vissza csókjaimat, magába zárkózva szenved, mint a becsukódott kagyló, s azon töpreng, miképpen verhetne bilincset kezemre-lábamra, miképpen eskethetne meg halálos nagy esküvel, hogy mellette maradok e földi életben s a másvilágon, miképpen vehetné el varázsgyűrűmet... miképpen halhatna meg velem együtt. Milyen magam vagyok! Milyen maga van ez a szegény, édes Nurma! Milyen távol a világ, a tenger, a hajók, az idegen országok szépsége... milyen messze az öröm!

Ezután így elmélkedett Gilgames:

Bizonyára nem vagyok eléggé férfiú, nem tudom elragadni őt a sugárzó magasságokba, ahol eggyé válik az élet és a halál. Bizonyára elrabolta szerelmi varázslatomat Istár. Igéim hatástalanok, karom gyenge, csókom ízetlen, mint az éretlenül elfonnyadt gyümölcs.

Szívébe vad féltékenység hasított.

- Íme - gondolta gyötrődve, s minden megvilágosodott előtte -, ezért csúfoltak a lányok már gyermekkoromban. Ezért kergettek el ifjúkoromban is, ha közeledtem hozzájuk. Ezért vetett meg és dobott el Héa. Ezért utáltak, fordultak el tőlem mind, mind! Csak a kis papnő borult elém őszintén, mert nem nekem adta magát, hanem Inninninek szolgált. Nincs remény! - ismételte konokul. - Hiába ajándékozok bokaperecet és nyakláncot, hiába varázsolok hajót, s utazom tengereken, hiába tanultam a test és a lélek ismeretét hat esztendeig Samas-súmiddinnél... Ujjaim között nincs úszóhártya, testemen pikkely, szemem zöld... Nem vagyok egész ember!

Hirtelen mentő gondolata támadt.

De hiszen Nurmának sincsenek úszóhártyái, nincs pikkelye, a szeme pedig nemcsak nem fekete, de nem is zöld, hanem kék! Őt is kiközösítették az emberek, ő is magányos volt, akárcsak én. Miért nem tudom hát úgy megölelni, hogy a magasságba szálljon, ahol egyesül az élet a halállal?

De azután ismét elcsüggedt:

Ő is magányos, ő sem teljes ember, amiként én is magányos vagyok, s nem vagyok ember, csupán egyharmad részben. Nincs remény, nincs remény! Elveszett az aranyház, ólommá váltak az aranypálmák, elfonnyadtak az aranygyümölcsök, örökre elrepültek az aranymadarak. Zuhog az eső. Ólomfelhők hömpölyögnek az égen, az erdő ólomtengerré vált, s bele készül zúdulni az ólomóceánba. Mit tegyek? Szívem fáj, sajnálom Nurmát, zokogok érette. De ő ezt nem érzi. Nurma szíve fáj, zokog értem. De én ezt nem érzem. A forrás vize megzavarodott, az étel ízetlenné vált. Hová szökhetnék? De, ha megszököm, Nurma meghal.

És így okoskodott:

Elragadtam őt otthonából, kitéptem anyja, családja karjai közül. Hajóra szálltam vele, s idehoztam a szigetre, ahová nem hat el az emberek gonoszsága, lármája, tülekedése. Hogy hagyhatnám itt szegényt? Ha most óvatosan elosonnék, hajóra szállnék, visszamennék Szurippakba, ő reggel fölébredne, s nem látna engem az ágyamon. Nem bújhatna többé hozzám. Nem készíthetne reggelit, nem moshatná meg a hátamat. Nem volna kihez szólnia. Kimenne a tengerpartra, elnézne a messzeségbe, ahol az Ég Gátjai bezárják a világot, s nem látna mást csak görgő hullámokat idelent. Haját szél cibálná, eső verné könnyes arcát. Hiába kiáltozna, légyzöngéshez hasonló gyenge, gyermekes hangja elveszne a zúgó szélben. Hiába járná végig kemény lépéseivel a kagylóval borított partot, nem találna meg engem kinyújtott, gyámoltalan keze. Ó, nem hagyhatom el, nem hagyhatom el!

Lassan fölkelt, Nurma ágyához lépett. Óvatosan letérdelt mellé, arcát az asszony meleg, sima arcához fektette.

Nurma fölült.

Eszelősen meredt a szemközt levő falra. Egész teste megdermedt. Esdeklő pillantása rémülten bámult a pálmagerendákra.

- Mi bajod? Édesem, mi bajod? - kérdezte ijedten Gilgames.

- Ott... ott - mutatott reszkető ujjal a falra az asszony. - Nem látod? Ott, a falon.

- Mi van ott? Mit látsz, édesem?

- Egy koporsót... - lehelte Nurma. Felsikoltott: - Jaj, jaj! Meghalok! Egy koporsó függ a falon! Ne hagyj, ne hagyj, ó, Gilgames, ne engedj!

A kunyhó reves pálmafalán egy koporsó függött. Koporsó, amilyen ezer meg ezer van a világon: agyagból formált, tűzben égetett koporsó, papucs alakú, alul zárt, fölül nyitott koporsó, amelybe lábbal dugják a halottat, majd merev arcát piros festékkel kifestik. Nem szögön, nem is kampón függött a cserépkoporsó. Csak hozzátapadt a falhoz. Súlyos volt s mégis lebegett. Mozdulatlan volt, s mégis mintha bármely pillanatban eltűnhetett volna.

Riadtan nézték mind a ketten.

Azután Nurma Gilgames mellére dőlt, csendes, vigasztalan zokogása eleredt, mint az eső.

- Anyám megátkozott, tudom - suttogta szaggatottan, s görcsösen ölelte Gilgamest. - Édes egyetlenem, anyám megátkozott. Sohasem lehetek boldog. Megátkozott az anyám! És meghalt...

- Nem tehet ilyet anya - tiltakozott Gilgames meggyőződés nélkül.

- De igen, de igen, megátkozott és meghalt! Nincs többé anyám. Nem tudom kiengesztelni soha. Nem mehetek hozzá, nem borulhatok elé, nem kérhetem, hogy bocsásson meg, oldozzon föl. Meghalt, sírba tették, agyaggá, változik. Átka pedig rajtam marad, amíg csak élek s a másvilágon is, mindörökké...

Úgy ültek, mint két riadt, elhagyott gyermek a tengerparton, akik elől eltűnt a hajó, s itthagyta őket kietlenségben, vadállatok, viharok, éhezés és szomjúság prédájául. Egymás vállára hajtották fejüket, átkarolták egymás vállát, hallgattak. Nurma csöndesen zokogott. Könnyei Gilgamesünk vállát mosták. Gilgames simogatta Nurma vállát, ringatta a fejét, de szólni nem tudott. Mintha nagy bűn terhe nyomta volna a szívét, egyre arra gondolt, hogy nem lett volna szabad hajóra vennie, elhoznia az ismeretlen szigetre ezt a lányt. Anyja nem átkozta volna meg, boldog is lehetett volna... mással.

A koporsó ekkor már nem volt a falon. Egyszer csak nem volt ott - pedig az imént még ott függött, ott tátongott az üres, sötét nyílás, hogy valakit magába nyeljen, s elvigye a föld alatti világba. De most már nem volt ott.

Nurma sokáig sírdogált. Később Gilgames szelíden lefektette, fejét a mellére vonta, haját csöndesen simogatta. De szólni nem tudott. Így feküdtek mozdulatlanul, álmatlanul, mintha abban a papucs alakú nagy cserépkoporsóban feküdnének, s szállanának, szállanának lefelé, a föld alatti világba, ahol ilyen nagy cseréppapucsokban feküsznek a halottak milliói évezredek óta, kifestett arccal, hunyt szemmel mindörökké.

Lassanként megvirradt. A vajmécses libegő lángocskája megsápadt, a sárga fénnyel behintett pálmagerendák szürkévé váltak, a tetőlevelek között moszkitókra vadászó csik-csak gyíkok abbahagyták örök motoszkálásukat és halk csettintgetésüket. A reggeli fény zsugorin lopakodott be az ajtón, ők álmatlanul feküdtek, égő szemük a tetőre meredt, karjuk fáradtan fonta körül egymás vállát.

Az eső suhogott, zúgott, csurgott, csettegett odakint. Vad nyugati szél kapott szárnyra, mintha éjszakai pihenéséből támadt volna új erőre, meggörnyesztette a pálmák büszke derekát, vizet rázott csüggedt ujjaikról, végigsepert a parton, rádőlt az erdőségre, s meghullámoztatta, mintha a tengerbe akarná kergetni. Új, sötét, kövér felhőket gurított a hegyoromra. Az óceán ütemesen zúgott a távolban.

Ők egymást átkarolva feküdtek, s hallgattak. Nurma arra gondolt, hogy az a kísérteties koporsó őt fenyegette anyja ellen elkövetett bűnéért. Gilgames arra, hogy vége, vége mindennek, nincs többé aranyház, aranypart, aranymadár, tiszta forrásvíz... De ha megszöknék, Nurma meghalna. Megtapogatta ujján a varázsgyűrűt. Csak ez az egy maradt meg a múltból.

Szomorúan ecseteljük Nurma és Gilgames életének e lehangoló korszakát. Mert úgyszólván nem ismerünk rá Gilgamesünkre és Nurmánkra. Ők volnának ezek, akik oly elragadtatott boldogságban fedezték föl egymásban a rokon lelket? Ők, akik oly gyönyörittasan szívták a tenger sós levegőjét a gáton, ama nyár eleji napfényben? Álltak a hajó korlátjának dőlve, egymást átkarolva s bámulták az óceánba merülő Samast, a bíborban játszó hullámokat, a ringó csillagokat, a sziget rézből-aranyból kalapált kincseit?

Most egész nap hallgatagon járnak-kelnek a házban, a ház körül. Zuhogó eső áztatja széles karimájú kalapjukat, vállkendőjüket. Kerülik egymás szemét, s mégis egymást lesik, egymásért aggódnak éjjel-nappal. Munkájuk elvesztette játékos örömét, kényszerré vált, mint a rabszolgáké.

Féltek egymástól. Gilgames nem merte megölelni Nurmát, Nurma nem merte magára hagyni Gilgamest. Szerették egymást, és mégis messze voltak egymástól, mint a vak űrben rohanó, egymást vonzva taszító égitestek.

Éjszakánként, ha Gilgames Nurmához bújt, s mégis, mégis a karjába vette, az ajtón, a falakon belengett Szammatu, a kijátszott, elhagyott anya. Őszbe kevert haja lengett a szellőben, merev vonású arca szemrehányón fordult Nurma felé. Ujját fölemelte. „Megátkozlak, ó, Nurma! - suttogta hangtalanul. - Sohase légy boldog!" És fájdalmasan hullottak keserű könnyei. Majd ilyen szavakat is suttogott: „Alma... Almikám..." Ez elviselhetetlen volt, Nurma teste megfagyott. Arcát elfordította a csókoló Gilgames arca alól.

- Hagyj - sóhajtotta. - Olyan fáradt vagyok... Nem érzem jól magam...

El nem csókolt csókjaik egyre szaporodtak. - Miért hoztál ide? - kiáltotta egyszer Nurma. - Mit akartál velem, ha nem szeretsz?

Gilgames fájdalmasan felhördült. Hiszen szerette Nurmát! És akkor, azon a nyár eleji napon, mind a ketten nagyon jól tudták, miért jöttek ide. Azért, hogy a világtól, az emberek gonoszságától, zűrzavarától messze, isteni békében éljenek az aranykunyhó ölén. És lám, a világ távol volt, de az emberek gonoszsága és zűrzavara mégis behatolt hozzájuk. Utánuk nyúlt a kunyhóba. Letépte gyümölcseiket, megfojtotta a madarakat, megölte aranyos nyarukat. A világ, a város törvényei, az ezeréves szokások... Gilgames nem ajánlott föl vételárat Nurma családjának, nem ivott apjával, nem kérdezősködött nénjei egészségi állapota felől, nem helyezett letétbe biztosítékot arra az esetre, ha elbocsátaná Nurmát... Szammatu átka megfogant. A világ itt ólálkodott, settenkedett, áskálódott körülöttük az ismeretlen szigeten. Sandán nézte minden mozdulatukat, őrt állt nászágyuk mellett, elleste suttogásaikat, titkos becéző szavaikat, mérget cseppentett kéjük mézébe, lehúzta őket a sugárzó magasságból, ahol egyesül a halál és az élet... Nem voltak boldogok.

Boldogtalanok voltak! Kínozták, lesték, vádolták egymást. Tudtán kívül szökni akart mindegyikük a szigetről, ebből az esős pokolból, ebből az ólomszínű Alvilágból, s mindegyik a másikat őrizte féltékeny tekintettel, vajon nem szökik-e meg.

Gyűrűjébe is csak titkon mert beletekinteni Gilgames, mióta kiderült, hogy Nurma ezt a varázslást is szökésnek tekinti. Csatangolásai, vadászatai során egy kis barlangot fedezett föl a hegyoldalban. Öblös, alkalmatos kis fészek volt, néhány denevéren kívül senki sem lakott benne. Szádját sűrű liánok függönye takarta. Ide bújt Gilgamesünk, itt nézegette gyűrűjét. Időről, helyről megfeledkezve, itt gyönyörködött, izgult, szomorkodott s vidámult a kristály szivárványszínű fényében megjelenő-eltűnő apró képekben. Egy alkalommal megint sajgott a levágott s ellökött kéz.

A halk, távoli, tiszta énekszó ismét fölcsendült szívében. Erős vágy szállta meg, hogy lássa Héát.

Belenézett a kristályba. Héára gondolt. S íme, a szivárványszínű fénykörben megjelent a kisded leányalak. Széles lépcsőn lépkedett fölfelé, súlyos, barna falak között. De nem egyedül. Karcsú, leányos alakját fejjel magasabb katona fogta át, és szorította magához.

Háttal fordultak Gilgames felé, arcukat nem láthatta. Héa apró, fekete fürtös feje, amelyen picinyke piros virág parázslott, a katona köpenyeges vállára hajlott, bal karja a férfiú csípőjén pihent. Egyszerre léptek lépcsőről lépcsőre, fokról fokra, mint akiknek szíve ugyanarra az ütemre dobog. A leány nyakán látszott a drágaművű ékszer kék füzére, bokáján a kék bokaperec karikája. A katona kardja ütemesen lengett a két egyszerre mozduló szoknyás comb között.

Gilgamesünk szívét csöndes fájdalom járta át.

Íme, megtalálta hát Tücsök a neki való férfiút. A katonát. Csodálhatja délceg termetét, leomló köpönyegét, taréjos bőrsisakját s a kardját, legfőként a kardját. E férfias fegyvert, amelynek markolata olyan, mint a füleskereszt, a Szent Kulcs, amellyel a Földek Elárasztásának napján megnyitják a zsilipeket, hogy termékenyítő áradatuk bőven zuhogjon a szomjas földre. Héa megkapta, amire vágyott: a kardot s a szent füleskeresztet együtt.

Gilgames hosszasan, magát kínozva nézte a lépcsőn haladó két kicsiny alakot. Annyira összesimultak, annyira együvé tartoztak, hogy a magas, vén falak is összehajoltak fölöttük.

Mikor belefáradt a szemlélődésbe s a szenvedésbe, belekábult az újra fölidézett emlékek forgatagába, Gilgames észrevett valamit.

Héa majdnem fejjel volt alacsonyabb a katonánál.

Nála, Gilgamesnél pedig mintegy három-négy ujjal magasabb Nurma.

Elgondolkozott. Vajon csakugyan az esős évszak rontotta el szerelmüket? Csakugyan abban kell keresniök szenvedésük okát, hogy mind a ketten magányosak? Hogy Nurmát megátkozta az anyja? Hogy a világ, az emberek évezredes törvénye, szokása, erkölcse utánuk nyúl a távolból, lesi mozdulataikat, őrt áll csókjaik fölött, sandán vigyorog ölelkezésükön, meglopja titkon súgott becéző szavaikat, eltakarja emlékeik ragyogó képét? Nem sokkal egyszerűbb-e arra gyanakodni, hogy minden baj oka az a három-négy ujjnyi különbség kettejük magassága között?

Lányok, vigyázzatok! Ne kössétek sorsotokat olyan férfiúhoz, aki alacsonyabb nálatok.

Ifjak, vigyázzatok! Óvakodjatok a nálatok magasabb nőktől.

A vízözön óta észrevették ezt például a fényképészek is. A magukat megörökítő mátkapárokat úgy fényképezik (legyen a kép akár mellkép is), hogy a férfiú feje néhány ujjnyival a hölgy feje fölé magasodjék. Ha meg tetőtől talpig ábrázolja a kép az örök szerelemre szövetkezett ifjú párt, a hölgy akkor is kisebb a férfiúnál, ha a boldog vőlegény csak öklömnyi, a viruló menyasszony meg póznahosszúságú. Ilyen esetekben a szende leányzó előrébb áll, az elszánt tekintetű férfiú hátrább, esetleg valami lépcsőre vagy dobogóra. Így sugározzák már első pillantásra a megtörhetetlen, boldog szerelem istenektől szabott örök törvényét.

Gilgamesünk alacsonyabb volt Nurmánál. Mindenképpen arra törekedett tehát, hogy fölébe emelkedjék. Nurma magasabb volt Gilgamesnél. Nem adta meg hát magát neki, akármint szerette is. Egyre gyanakodott, hátha Gilgames fölébe kerekedik egyszer.

Eh, ostobaság - legyintett Gilgames és fanyarul mosolygott. - Kezdem elveszíteni bölcsességem maradékait is, ami a hatesztendős tanulás után megmaradt.

Ujjára húzta a gyűrűt, elhatározta, nem gondol többé Héára s a délceg kardos hősre.

Láthatjuk immár, hogy Gilgamesünk bölcsességéből csakugyan kevés maradt. Nyugalmát elvesztette. Hite elszállott, mint a füst. Önbizalma megrendült. Vidámsága megsavanyodott, mint a penészes hordóba töltött bor. Ereje megtört. Magánya, amely valaha édes volt, megkeseredett. Hiába telepedett lótuszülésbe, hiába hunyta be szemét, hiába próbált magába merülni, a boldogító révület, az időn és téren felülemelkedő lebegés, a lelket elárasztó fényesség, a személytelen könnyűség állapota elkerülte. Nurma, mintha félt volna, hogy megszökik előle az örökkévalóságba, utánanyúlt, megragadta, visszakényszerítette a földi valóságba. Vagy úgy, hogy éppen akkor virrasztott, s a reménytelen magány feszültségét sugározta fekvőhelyéről Gilgames felé, vagy azzal, hogy mélabúsan sírt. Vagy makacs, vádoló hallgatásával, esdeklő

kék szemének gyermeki tekintetével, vagy úgy, hogy anyaszült meztelenül kirohant az éjszakába, s Gilgamesünknek utána kellett rohannia, kutatnia, szólongatnia a parton, a bozótban, azzal a gyötrelmes érzéssel, hogy Nurma a mennydörgő tengerbe veti magát, s élettelen testét csak napok múlva löki partra a hullámtörés.

De ne legyünk elfogultak. Ne hangsúlyozzuk szerelmüknek csak a boldogtalan oldalát. Voltak perceik, óráik, amikor a világ visszahúzta karvalykörmeit otthonukból, az átkozódó anyai kéz is visszahanyatlott a koporsóba, s Gilgames ismét annak a keménykötésű, bizakodó, szívós, vidám ifjúnak, Nurma annak a gyöngéd, halk odaadó leánynak érezte magát, aki volt. Ilyenkor Gilgamesünk föltámadt. Igen, ő ült a gáton azon a szeles napon, ő futott a feszülő szíj szívet tépő markolásában az Ősök Oszlopa körül, feküdt kimerülten a porondon, őrá tekintett az esdeklő s egyben diadalmas kék szempár. Nurma is föltámadt. Ő ment hosszú lépésekkel a gáton, ő fogta két kézzel a szélben elrepülni akaró haját, ő nézett esdeklő, együttérző s egyben diadalmas tengerkék tekintettel a földön heverő, vérző ifjúra, ő utazott vele az arannyal borított templomok városába, ő állt a hajó párkányánál, mikor Samas a tengerbe merítette bíborpiros arcát.

Ezekben a kettősórákban elállt a zuhogó, suhogó, csicsogó, csurgó eső, napfény aranylott be a nyitott ajtón, a forrás vize megint tiszta volt, a gyümölcsök aranyosak és édesek, a madarak ezüstösen csicseregtek, s jó íze volt a fogolypecsenyének. Gilgames kicsinynek érezte Nurmát, kicsinynek, mint egy édes, gyönge gyermeket. Nurma nagynak Gilgamest, nagynak, mint egy legyőzhetetlen táltost, egy mahhut.

Ilyenkor Gilgames varázshatalma visszatért. Megnyitotta Nurma előtt a tengereket, piros hajót faroltatott a parthoz, s messze szálltak a fekete hajósok bátor evezőcsapásai alatt. Partokon kötöttek ki, kagylókat taposott a lábuk, pálmaerdőkben jártak, égbe nyúló hegyoromra léptek...

Gilgamesünk illatos olajjal kente meg Nurma testét. Újra fölfedezték a helyeket, ahol alig van rajtuk némi pelyhes, gyönge pikkely. Újra megnézték egymás ujját, s örvendeztek, hogy egyikük sem visel úszóhártyát. Újra észrevették, mennyire hasonlítanak egymáshoz. Azt pedig leginkább, hogy mennyire különböznek itt-ott.

De életük e napfényes magaslatairól egyik pillanatról a másikra a mélybe zuhantak. Ramman mennydörgése megrázta a kis házat, a nyugati szél eszeveszetten sivított. Nannar szörnyetegként gurult a tépett felhők között, rányitotta három jeges tekintetű szemét a hullámoktól korbácsolt partra, a viharban kavargó erdőkre, a fellegekben ágaskodó hegyekre. Az anyai kéz fölemelkedett a föld alatti világból. Nurma sírt, vádaskodott, kétségbeesett. Gilgames csüggedten simogatta, s reménytelenül hallgatott. Varázshatalma elenyészett. Hite összeomlott. Férfiúi ereje s akarata megsemmisült, önbizalma összerogyott, mint az óriás fenyő, amit láthatatlan hangyák őröltek meg belülről, épen hagyván külső kérgét s vékony gallyait. Vagy rémülten, elszoruló szívvel rohangált a kagylókkal borított parton, Nurma nevét kiáltozta a hullámok harsogásába, s fülelte a szél sivításában sejtett választ. De válasz nem érkezett. Gilgamesünk magányosan, hangtalanul zokogott. Nem hallotta a kedves, légyzöngéshez hasonló hangot, csupán a kegyetlen tenger harsogta örök haragját, a szél zúgta örök halotti siralmait, a fák nyögték sorsuk elviselhetetlen súlyát. Nem látta a szelíd női arcot, csupán Nannar kajánul kitátott torkát a magasban, a fellegek száguldó rongyait, a tenger örökké torlódó hánytorgását, a szélben karjukat rázó, üstöküket ziláló, örökké átkozódó fákat.

Leült egy sziklára, tenyerébe temette arcát. Sírt, de könnyei nem folytak. Panaszkodott, de hangja nem volt. Egyedül volt, de mégsem volt vele isten, istennő.

Bizony, igazat kell adnunk a remetéknek, szenteknek és anachorétáknak, ha a lelki békesség legfőbb ellenségének a nőt tekintik. Mert nincs nyugalom, tiszta béke, szelíd elégedettség, Istenhez emelő révület, világot szemlélő bölcsesség, bút-bajt, sorscsapást, ellenséget és barátot vidáman elviselő megértés, ahol nő bukkan föl a közelben. Menj, férfiú, ha szomjazod az örökkévalóság vizét, bújj barlangba, menekülj a hegyek közé, zárkózz kicsiny szobába, telepedj pusztaságba, ülj magányos sziklára, húzódj kunyhóba, kerüld a helyeket, a tereket, az utcákat, ahol nők járnak, kerüld a nőt. Bocsáss meg neki, értsd meg, de kerüld. Meg ne simogasd, különösképpen meg ne csókold. Még az is veszedelmes, ha testvéredet látod benne. Az meg végképpen, ha anyádat...

Még a papnőket is kerüld, bár ők kevésbé veszedelmesek.

De mindegy. Gilgamesünk örömujjongással fedezte föl Nurmát valamelyik bozótban, amint ott ült és sírt. Boldogan ölelte, simogatta, csókolgatta könnyes, gyermekes ajakát, sós szemét, szépen boltozott homlokát. Dédelgette, mint viharban elbódorgott ázott báránykát. Didergő testét testével melengette. Didergő lelkét meleg szavakkal. Almának, Almikának nevezte, mint valaha régen az anyja. Elsorolta, miben hasonlítanak egymáshoz, hogy Nurma lássa, megértse, amit úgyis látott és értett: Inninni istenasszony meg Ereskigal, a sors istennője, örökre egybefűzte őket, együtt lépnek majd Ennugi, a Vissza-nem-térés Ura elé haláluk után.

De ne aprózzuk a szót, ne fájdítsuk szívünket Gilgames és Nurma szép, békétlen, édes-keserű szerelmének ecsetelésével. Ama vízözön előtti időkben gyakran viaskodtak ölelkezve, s ölelkeztek viaskodva a szeretők. Ó, Gilgames és Nurma vízözön előtti békétlensége! Ó, Gilgames magányos élete a világtól messze eső szigeten!

Egy nap Gilgames és Nurma a születendő gyermekről beszélgettek. Szélcsendes idő volt, az eső elállt, sőt Samas is kitekintett szomorú, nehéz felhőkárpitjai közül.

- El kellene mennünk erről a szigetről - tanakodott Gilgames. - Bizonyosan boldogabbak lennénk, ha a város közelében lakhatnánk. Te is találkozhatnál olykor testvéreiddel, atyáddal, rokonságoddal, régi leánytársaiddal. Én meg halásznék. Mit gondolsz, Nurma?

Az asszonyka visszagondolt az esőtől vert ház ijesztő éjszakai hangjaira, a dühöngő szélre, a felhők között guruló Nannar ijedelmes ábrázatára, a nyögő erdőkre, a tisztátalan forrásra, a partot ostromló hullámverés harsogására, a kis házban töltött szörnyűséges kettősórákra, s boldogan bólintott. Igen, itt nagyon egyedül vannak. Gilgamesnek is jobb lesz, ha naponként küzdhet a hullámokkal, ezüstös halakat vonhat csónakjába, és esténként fáradtan, de vidáman lépve a házba, elmesélheti a halászat élményeit. Érzi - mondta lelkesen, mint egy bizakodó gyermek -, érzi, ez lesz az ő igazi, szép, békés életük. A kisfiú gőgicsél, majd járni, beszélni kezd, Gilgames nézheti gyűrűjét a csónakban, Nurma nem bánja. Boldogok lesznek! A világ nem nyújtja többé karvalykarmait utánuk, nem lesi minden mozdulatukat, nem vigyorog sandán csókjaik fölött, nem füleli titkon suttogott becéző szavaikat - hiszen nem futnak előle! Ott élnek az emberek szeme előtt, Gilgames, a halász meg Nurma, a felesége. Betérhetnek hozzájuk. Láthatják tisztességes életüket, szorgos munkájukat, világszép gyermeküket. Ők is el-elmehetnek közéjük. Gilgames, a halász meg Nurma, a felesége. Igen, még anyja átkai is megerőtlenülnek. A halott anya láthatja az Alvilágban, mennyire egymásnak szánta őket Inninni meg Ereskigal... Gilgamest, a halászt meg feleségét, Nurmát.

Úgy ringott velük ez a békés este, mint nyári napsütésben a csónak. Bevonták az evezőket, rábízták magukat a hullámokra. Ültek, mosolyogtak, beszélgettek, életük új partjait nézegették.

Gilgames érezte, mint nyeri vissza varázshatalmát.

Egy reggelen hajó ringott a partnál. Gilgames és Nurma fölhágtak a fedélzetre. Semmit sem vittek magukkal és mégis nehéz volt a szívük. A hajó korlátjának dőlve visszanéztek a szigetre. A part lassan távolodott, a hajó orra túrni kezdte a hullámokat, ezüstös tajték csillogott a hűvös reggel nyers fényében. S a pálmák meghitt csoportja, a kis kunyhó a pálmák között egyre távolodott. Ni, ott vezet az ösvény a forráshoz, melynél a szitakötők táncában gyönyörködtek! Amott meg az az út, amelyen Gilgames naponta csapdáihoz, madárlépeihez járt... Ni, ott meg a fügebozót, amely azokat a mézédes, piros húsú, illatos fügéket adta! És ide látszik a magányos szikla, amelyen Gilgames Nurmát siratta, a bokor, ahol Nurma magányosan üldögélt s a halálra készült...

A sziget távolodott. Már csak bozontos hegyei látszottak, az erdők, amelyek bele készültek zúdulni a tengerbe, a hegyorom, amely nehéz fellegekbe takarózott életük szomorú napjain. A kis kunyhó már nem látszott sehol. A pálmák sem.

Végül egészen a tengerbe merült minden. Gilgames és Nurma azonban hallgatva, könnyezve nézték a végtelen sík parttalan messzeségét, mintha a sziget még ott állana régi pompájában. Kezük összefonódott. Nurma nehézkesen dőlt Gilgames vállának. Áldott állapotban volt.

43

A Naggár-magarri, azaz Kerékgyártó utcában mindenki kereket gyártott. Ezt már a nevéből is gyaníthattuk. Nagy korong alakú kerekeket zebukordék számára, kecses, faragott küllősöket az előkelők utazókocsijaira, bronzzal borítottakat harcikocsiknak, kisebb-nagyobbakat taligáknak, zömököket, vaskosokat csigákra, emelőrudakra - egyszóval mindennemű és mindenfajta kereket. Ebben az utcában örökké kerekeket gurítottak, összetört kerekeket cipeltek. Minden házban műhelyek tátongtak, minden műhelyben tűz égett, miután a keréktalpakat tűzzel hajlították, a kerékagyakat tűzzel lyukasztották, a vasat, a bronzot tűzben lágyították, hogy a kerekekre verjék. Minden műhelyben kocsisok, hajcsárok ácsorogtak, vitatkoztak, röhögtek és köpködtek. Minden műhelyben mesterek, legények, inasok sürögtek-forogtak. És minden műhelyből hatalmas, kesernyés füst meg kopácsolás, üllőcsengés, kalapálás zaja szállott az utcára.

Ebben az utcában, egy kerékgyártó házában lakott most Utnapistim családja.

Családja?

De hiszen szanaszét volt az egész család. Gilgames már régen eltűnt. A nagyobbik fiúk, mint tudjuk, birtokaikon éltek. Utnapistim maga vándorbotot fogott, a birtokára utazott. Mindössze Szabitum, Lugal-anna-mundu meg Si-lu-dárat tartózkodtak a szerény lakásban. Az utóbbi csak esténként jelent meg hallgatagon, előkelőn, mert Samas-súm-iddinnél, a Bölcsnél tanult, ugyanannál, aki annak idején gondjaiba fogadta Gilgamest is. Ugyancsak velük lakott a Szippara-hegyvidékről származó cselédleány.

Itt, ebben a szerény, sötét kis lakásban meghúzódva élték át Szurippak rémnapjait. Mert rémnapoknak, rémheteknek kell mondanunk azt a végtelen hosszúnak tetsző időt, amíg Szurippakban és szerte a birodalomban fölfordulás uralkodott. Azt is mondhatnók: szónokok uralkodtak. Szónokok, akik fáradhatatlanul ágáltak s beszéltek tereken, utcasarkokon és templomudvarokon, fennen hirdették az igazságot, s buzdították a népet, hogy igazságot cselekedjék. A nép cselekedett.

Éjjel-nappal összeverődött csoportok járták a várost, sőt az országutat is. Behatoltak a házakba, bűnösöket kerestek és találtak, akik a nyomorúságukért, istenek haragjáért felelősek. Rossz idők jártak mostanában a magas rangú hivatalnokokra - mondhatjuk: minden hivatalnokra, mert a nép a hivatalnokokat magas rangúaknak tekintette, ha éhbéren kotló írnokocskák voltak is -, az adószedőkre, a pénzváltókra meg a kereskedőkre. Mindennap új meg új bűnösök rángatóztak, üvöltöztek a karókon.

A nép egyébként más téren is tevékenykedett. Bútorokat húzgált ki a házakból, s fölgyújtotta vagy széthurcolta. A város utcáin bútorokkal rakott kordék nyikorogtak, tetejükön boldog vigyorral ült az igazságot tevő új birtokos. Alantas foglalkozású emberek, például utcaseprők, halottmosók, sírások széles karimájú új kalapban feszengtek, vállkendővel páváskodtak. A gabonaraktárakat feltörték, a pékműhelyekből elhordták a kenyeret. Nap nap után ünnepet rendeztek, bőven mutattak be áldozatokat az isteneknek és istennőknek, táncos fölvonulásokat tartottak a Tüzes Hegyen.

Az adófizetést megtagadták.

Nem vonultak munkára a Világtorony építéséhez, sőt a szónokok kifejtették, hogy az istenek azért sújtják annyi csapással az emberiséget, mert Világtornyot épít.

Még másként is tevékenykedtek az igazságot tevő tömegek. A szónokok ugyanis nemcsak a közállapotokat ostorozták, nemcsak az istenek haragját emlegették, nemcsak a magas rangú hivatalnokok, a király gaz tanácsadói, az adószedők, a pénzváltók, a kereskedők ellen dörögtek, hanem egymás ellen is. Így az igazát fölismerő tömeg nekirontott a másik, igazát éppúgy fölismerő tömegnek, vad csatákat vívtak, megölték, megsebesítették, megfutamították egymást. A megfutamodottak összegyűltek valamely rossz hírű kocsmában, ahová papnőnek máglyahalál terhe alatt tilos volt belépnie, s szónokuk buzdítására bosszút lihegtek, új tettre szövetkeztek.

Joggal mondhatta tehát Hétil veje, hogy a kereskedőknek, sőt a tisztességes férfiaknak és nőknek is nyakán a kés.

Ilyen viszonyok közepette elsősorban a társadalom alapja és talpköve, a kereskedelem mállott szét. Bizonytalanokká váltak az utak, rablóbandák szállták meg a fogadókat, igazságtételre szövetkezett csoportok támadták meg a karavánokat. Sőt a hajósnép is elhagyta a hajókat. Így volt az Erechben meg Eriduban is. A négy világtáj oszlopai recsegtek-ropogtak.

Nannar sanda vigyorral bámult le éjszakánként az Égről, sőt immár nappal is ragyogó fényességben mutatkozott. „Jó úton jártok - suttogta Nannar a fellegek közül -, vakuljatok meg, és tépjétek egymást cafatokra... Majd azután fölfallak benneteket, ti hitvány kis férgek, egész világatokkal együtt.” Így suttogott Nannar, s három jeges fényű, óriási szemét rámeresztette a földre. Tátott torkából pusztító leheletet bocsátott ki. És a Tüzes Hegy megrázkódott ettől a lehelettől, a föld háta borzongott. Füst és láva ömlött a hegyből, rángott a föld, a dombok meghasadoztak, talán, hogy lerázzák magukról az embereket, akik miatt így elbúsultak az istenek, s elküldték Nannart szörnyű büntetésül.

Szabitumék ki sem mertek mozdulni a házból. Élelmük erősen megcsappant. Ha Si-lu-dárat nem járt volna tovább is rendületlen nyugalommal mesteréhez s útközben nem szerzett volna itt-ott némi zöldséget, egy-egy csirkét, kenyeret, éhen vesztek volna. Még más szerencséjük is volt. Egy este eget-földet rázó dörömbölésre riadtak föl. Ajtót nyissanak? Ne nyissanak ajtót? Sápadtan tanakodtak. Ó, miért nincs ilyenkor odahaza Utnapistim, a bölcs atya! Miért kellett neki éppen ezekben az időkben elutaznia? Talán nem is él, agyonverték, kirabolták az úton!

- Ne ezen sopánkodjatok, hanem nyissunk ajtót! - úgymond Si-lu-dárat nyugodtan. Ment és ajtót nyitott. Gyaníthatjuk, hogy hiába nem nyit vala, betörték volna.

Két marcona, sötét, poros férfiú rontott be.

- Van itt erechi? - kérdezte az egyik, s rámeredt a kocsonyaként reszkető cselédleányra.

- Nincs - felelte nyugodtan s derülten Si-lu-dárat. - Mindnyájan ősi szurippakiak vagyunk.

A másik marcona férfiú letelepedett a gyékényre.

- Ételt, italt, ágyat - monda röviden.

Míg a nők eledelt, italt hordtak, a másik marcona férfiú kezében karddal bejárta és tüzetesen megszemlélte a lakást. Ezután ettek, ittak, egy szót sem szóltak. Hallgattak Utnapistimék is, mint üldözött nyulak a gödörben.

Mikor a férfiak étkezése befejeződött, egyikük eltávozott, másikuk a fekvőhely iránt érdeklődött. Megmutatták neki Si-lu-dárat ágyát. Nyomban ledőlt, s a bőséges vacsora meg az erős datolyabor hatása alatt azonmód elszenderült.

Késő reggelig hortyogott, mint egy duda. Si-lu-dárat, mintha mi sem történt volna, elindult a Bölcshöz. A három nő suttogva tanakodott.

- Meddig tanyázik itt ez a betörő? - töprengett Szabitum.

- Ó, úrnőm, rettenetes ember ez! - vallotta a remegő cselédlány. - Éjszaka kijött hozzám, kardot szegezett torkomnak, és erőszakot követett el rajtam.

Keservesen sírt.

A fegyveres hős délig aludt, akkor álomittasan fölcihelődött, mosdóvizet parancsolt. Úri módon megfürdött. Meg is ebédelt. Ebédhez sört ivott. Ezután elégülten böfögve fölcsatolta kardját, karjára fűzte pajzsát, megragadta lándzsáját, s azzal a kijelentéssel, hogy estére visszajön, eltávozott. A cselédleány a lépcsőkig elkísérte.

Mit űzzük-fűzzük a szót? Miért halogassuk annak elmondását, amit úgyis sejt mindenki?

Este a marcona vitéz, megrakodva, mint egy teherhordó szamár, nagy vígan beállított Utnapistimékhoz. Barátságosan üdvözölte őket, egészségi állapotuk iránt érdeklődött. Terhét a szoba közepére döntötte. Volt itt pompás pecsenyehús, datolya, szőlő, rengeteg kenyér, szűk nyakú bedugaszolt cserépkorsóban bor, nyalábszám hagyma meg fokhagyma. Elégedetten dörzsölgette kezét.

- Ó, tiszteletreméltó anya - fordult a csodálkozó Szabitumhoz -, süssetek, főzzetek, együnk, igyunk.

Fölösleges mondanunk, hogy a megerőszakolt leányzó vadonatúj ünnepi szoknyában, asszonyától kéretlenül kölcsönvett vállkendővel, nyakán lánccal, bokáján bokapereccel, szépen fésült dróthajában piros virággal, képén olvatag mosollyal várta a kegyetlen vitézt. Most úgy nézte, mint egy csodatevő istenséget. Alig tudott annyira fölocsúdni bávatag csodálatából, hogy a konyhába fusson, tüzet szítson, s az eledelek elkészítéséhez lásson.

Akármint csóválta fejét Szabitum, akárhogy zúgolódott Lugal-anna-mundu, a valóság az volt, hogy a derék, névtelen hős ettől fogva bőségesen ellátta őket élelemmel, barátságosan vacsorázott velük, nagyúrként ült a gyékényen, s a végre uralomra jutott igazságról áradozott. Biztatta őket: vége az adónak, vége a közmunkának, vége a gaz tanácsadók uralmának, vége a Világtorony építésének, ezután boldogan él az egész emberiség, az istenek és istennők lemosolyognak az Égről, sújtó kezüket megint áldásra nyitják, a Tüzes Hegy abbahagyja okádásait,

a föld megszilárdul... Szabitum a tőle megszokott óvatos hallgatással fogadta a jó híreket, Lugal-anna-mundu okosan nevetett, Si-lu-dárat bölcsen figyelt, a cselédleány pedig, ártatlan tengerimalacképét a vidám hősre ragyogtatva, vaskos farát kidomborítva merengett az erőszaktétel emlékein.

Ha kissé felesleges is volt a marcona férfiú jelenléte a kicsiny lakásban, azért megbarátkoztak vele. Biztonságot nyújtott. Ha dörömbölés verte föl az éjszaka csöndjét, a vitéz, fölkelvén a cselédleány mellől, kardot ragadott, s bősz átkokat üvöltött az ajtó mögül. Élelmet is hozott bőségesen. Nem volt mit tenni. Elfogadták, hogy meg ne sértsék. Anu sokféleképp gondoskodik gyermekeiről.

Egy nap Si-lu-dárat azzal a hírrel tért haza, hogy a király megérkezett, a város kapuit azonnal bezáratta, megbízható csapatokat küldött szerte a Birodalom minden részébe, a szónokokat elfogatta, karóba huzatta, a lázadókat börtönbe záratta... Ő, Si-lu-dárat, a legutolsó pillanatban csúszott be a kapun, kicsi híján kirekedt a városból.

- Most mutatja meg Lugal őszentsége, milyen erős egy király, ha a hatalma gyengül - fejezte be előadását.

Mindnyájan megkönnyebbültek. A vitéz tehát nem tér vissza többé.

Némileg tévedtek.

Az ajtót megint megzörgették éjszaka. A leányzó kipirulva, ruhát is elfeledve magára kapni, rohant az ajtóhoz. A küszöbön egy marcona, fegyveres férfiú állott.

De nem az ő vitéze.

Hanem az, aki hősünk társaságában az első este tiszteletét tette.

- Ételt, italt, ágyat - mondta röviden, különös brummogó, zord hangon. Sisakját maga mellé helyezte a földre, bőven evett, ivott, majd lefeküdt Si-lu-dárat ágyára. A család lábujjhegyen járkált, suttogni sem mert. Nehéz aggodalmak között tértek valamennyien nyugovóra.

Reggel a hős megint evett-ivott, megfürdött. Távoztában bejelentette, hogy este visszatér. Ez annál ijesztőbb volt, mert a cselédlány zokogva vallotta meg Szabitumnak, hogy a gazember csavargó éjszaka kardot szegezett mellének, s kényszerítette, hogy elfogadja ölelését.

- Megszökök! Hazafutok a hegyekbe! - zokogta a fölháborodott leányzó.

- Nem lehet, bezárták a kapukat - nyugtatta meg Si-lu-dárat.

Nem, szökni nem lehetett, valóban. Egy egér sem bújhatott ki a városból. Zárva voltak a kapuk. Komor katonák sétáltak a bástyákon. Katonák járták be az utcákat is. Katonák őrizték a Szent Város hídjait. Katonák vonták karóba a szónokokat, miután előbb leszedték az általuk karóba húzottak szánalmas hulláit. Katonák biztatták őket, hogy most szónokoljanak hát.

(Sok kiváló szónok és népvezér neve maradt fenn a történelemben. Csodálatosképpen e vízözön előtti idők oly fontos szerepet játszó szónokai, népvezérei névtelenül múltak ki az igazságért a Birodalom városainak és falvainak terein... Ma már senki sem ismeri őket.)

Utnapistimék rettegve várták új önkéntes vendégüket. Be is állított. Iszákjából bőven fordított a szoba közepére húst, kenyeret, datolyát, szőlőt, hagymát, bort. De ez még halat is hozott. Igen szeretem a halat - úgymond -, hal nélkül nem vacsora a vacsora.

Az ünneplő szoknyába, vállkendőbe öltözött, gondosan fésült, virággal ékesített cselédlány áhítatos csodálattal emelte riadt tekintetét a brummogó hangú vitézre. Széles farával szinte a vállának dőlt. A hős nagyúri módon evett, ivott Szabitumék társaságában. Elmondta, hogy

vége immár a gazemberek országlásának. A király elbánik a csőcselékkel. Ezután az igazság fog uralkodni az emberiségen, a rend, a törvény hatalma. Tovább folyik a Világtorony építése is, üdvére az egész emberiségnek. Az istenek és istennők mosolyogva tekintenek a világra, kezüket áldólag terjesztik szét, megbékítik a Tüzes Hegy háborgását, megszilárdítják a billegő földet, Nannart pedig örökre letaszítják az Égboltról a semmibe...

- Hát a barátod és testvéred, aki itt lakott, hol van? - kérdezte bölcsen Si-lu-dárat.

- Hála Ereskigalnak, jól van - brummogta a hős, megtörülvén száját a keze fejével s elégedetten böfögve. - A kikötőben szolgál, helyreállítja a rendet. Mert tűrhetetlen ám, hogy a hajósok nem szállnak tengerre, a város éhezik, a kereskedelem megáll... Barátom és testvérem kitűnő ember. Itt azonban, a Kerékgyártó utca környékén, sokan haragusznak rá. Holott milyen igazságos férfiú! Ami igaz, igaz! Ti sem mondhattok rá semmi rosszat.

A két vitéz esetéből is láthatjuk, hogy Lugal valóban erős kézzel fogta meg a birodalom gyeplőjét.

Ez meg is látszott mindenütt. Egyik parancs, egyik rendelet követte a másikat. Aki nem fizette meg az adót, könyörtelenül kényszermunkára vitték. Aki nem szállott hajóra, örökre búcsút mondhatott a szabad tengerészéletnek. A rablókat, útonállókat karóba húzták. Ugyanilyen sorsot szánt a főpapkirály a tolvajoknak is, de ezt a rendeletet vissza kellett vonnia, mert a tolvajok sietve följelentgették azokat, akiket megloptak, s így alig maradt volna életben tisztességes ember.

Abban is megmutatkozott a főpap-király végtelen okossága, hogy Szurippakba erechi származású katonákat rendelt, Erechbe szurippakiakat, Eriduba erechieket és szurippakiakat vegyest. Eridut ugyanis a szurippakiak meg az erechiek egyaránt gyűlölték.

Elrendelte továbbá a király, hogy mindenkinek, nemre és korra való tekintet nélkül, jelentkeznie kell a hatóságnál. Ez megvizsgálja az illető viselkedését, megállapítja, nincs-e adótartozása, nem vett-e részt rablásban s így tovább. Ezután a jelentkező nevét ábrázoló jeleket vés egy kicsiny agyagtáblára, amit odahaza gondosan ki kell égetni. Ilyen agyaglapocskát kellett ezután magával hordoznia mindenkinek.

A Birodalom tisztességes, szorgalmas lakói örömrivalgással ünnepelték a szigorú rendeleteket. Férfiak, nők növendék gyermekek boldogan tódultak az elöljáró elé, hogy feddhetetlen erkölcseiket, állampolgári megbízhatóságukat, az adófizetésben tanúsított buzgalmukat bizonyítsák, elnyerjék az agyagtáblácskát, s nyakukba fűzve büszkén viselhessék.

Az élet külső képe erősen megváltozott. Lugal megparancsolta: aki csak teheti, építsen föld alatti lakásokat. A mérnöki hivatalokat utasította, hogy minden épület alapjainak és főfalainak vastagságát az eddig szokásosnak kétszeresére méretezzék. Mindezt a földrengések miatt rendelte az okos király.

Ugyancsak megparancsolta, hogy a nép a Birodalom bizonyos részéből a hegyvidékre telepedjék. Eddig is sokan vonultak a hegyek közé, mint tudjuk, s fáradságos munkával teraszokat építettek, hogy azokon folytassák a földmívelést. De sokan voltak, akik megrögzött tunyaságból, szülőhelyükhöz való oktalan ragaszkodásból, vagy egyszerűen, mert nem hittek Nannar gonoszságában, makacsul megültek régi földjükön. Inkább áttértek az árpatermelésről, a gyümölcskertészetről a halászatra, madarászatra, a piócával való házalásra, a gyékényfonásra, nádvágásra. Ezeket a makacs ezreket most katonákkal telepíttette a hegyoldalakra a király. Nem volt irgalom, nem volt kivétel. Hiába hullottak a könnyek, ríttak az asszonyok, bömböltek a gyermekek, szepegtek a vének. Hiábavaló volt betegség, rokkantság. Menni kellett. Nagy népvándorlás indult meg a mélyföldekről a fennsíkok felé. Hogy senki se

panaszkodhassék, hogy ölre ne menjenek a jobb fekvésű, termékenyebb területekért, a hatóság jó előre bejárta és számba vette a telepítésre alkalmas helyeket s kinek-kinek kiszabta, hová menjen.

Minden példás rendben történt. Igazán nagyon elvétve ütötték agyon a rendelkezést végrehajtó hivatalnokot, vesztegették meg a katonákat, rabolták el egymás holmiját, túrták ki egymást a kijelölt jobb területről. A keserves vándorlásba, óhatatlan nélkülözésbe is aránylag kevés gyermek és agg pusztult bele. Öngyilkosságról meg éppenséggel szó sem volt. Tudjuk, hogy e vízözön előtti korban az emberek buzgón imádkoztak, áhítatosan részt vettek az áldozatokon, abban sem kételkedett senki, hogy Lugal, a beavatott király és főpap, az isteni származású férfiú, az istenek és istennők parancsait hajtja végre. Ha fehér elefántja megjelent valahol, a nép ujjongva borult a földre, s takarta el arcát.

Csodálkozhatnánk tehát Utnapistimon, hogy mindezek láttán mégsem örvendezett a szíve, ha nem ismernénk őt annyira.

Amikor elutazott, még teljes volt a fölfordulás birodalomszerte. Utnapistim is már az első éjszaka rablóbandába keveredett egy útszéli kocsmában. Csendesen eszegette hagymáját, kenyerét, kortyolgatta olcsó borát egy sarokban. Éppenséggel nem csodálkozott a kocsmába tóduló marcona, hallgatag fegyveres férfiak láttán. Közömbösen hallgatta megfontolt tanakodásukat, mérges vitájukat egy marék igen ízléses ékszer fölött, amit egy gazdag molnártól raboltak. Csak akkor emelt szót, amikor késre, fütykösre került sor.

- Ne marakodjatok, barátaim és testvéreim - mondta ünnepélyesen. - Sorsotok amúgy is nehéz, nem tudhatjátok, mikor hagy benneteket cserben Bibbu, a kalmárok, rablók és tolvajok istene. Ma még vigadoztok, de holnap talán karón vergődtök. Osztozzatok meg békésen.

Miután pedig nem tudtak békésen megosztozni, őt kérték föl igazságtevő bíróul. Igazságot is tett közöttük. Ezután a rablók újra bort hozattak, megkínáltak Utnapistimot is. Az időtlen férfiú poharazás közben megnyitotta előttük elméjének bőséges tárházát. Anuról szólott, aki egyaránt benne él emberben, állatban, növényben, holt anyagokban és csillagokban. Anuról, az Örökkévalóról, akinek ők is köszönhetik, hogy mindentudók, mindenhatók és örökkévalók, miután szívükben hordozzák őt. Szólott néhány szót az időn és téren túl levő változatlan valóságról s a földi élet örökös változandóságáról is. Megmagyarázta, hogy amit érzékeink tapasztalnak, nem a valóság. Mindez végtelenül tetszett a rablóbandának, a marcona férfiak könyökükre támasztva állukat, csillogó szemmel figyelték Utnapistimot.

- Köszönjük tanításodat, ó, bölcs férfiú - mondta végül a vezérük, egy sebhelyes orcájú, kancsal tekintetű, fekete pikkelyekkel borított, megfontolt mozgású, sovány férfiú. - De most már nem érünk rá tovább. Hivatásunk szólít. Van-e nálad valami ezüst avagy ékszer? Te oly bölcs vagy, ó, testvérem és barátom, hogy semmiképpen sem lehet szükséged ilyen változandó dolgokra.

- Nesztek, vegyétek, amim van - úgymond Utnapistim, s néhány mina ezüstöt meg egy karkötőt helyezett a gyékényre.

- Köszönjük Bibbu nevében. Majd imádkozunk érted, ó, bölcs férfiú. Járj békével.

Utnapistim az istenek áldását kérte rájuk, s visszavonult a kocsma sarkába, hogy köpönyegébe burkolózva álomba merüljön.

Birtokára érkezvén, mindent a legnagyobb összevisszaságban talált. Felügyelője eltűnt, mint megtudta: beállt egy rablóbandába, s szépen keresett. Munkásainak nagy része a környékbeli birtokok fosztogatásával foglalkozott, de be-bejárt Erech városába is, hasonló céllal. Csak a vének, az asszonyok meg gyermekek voltak odahaza kunyhóikban. A földeket fölvetette az

iszap, fölverte a gyékény meg a suttyó, a szőlőbokrok a földre hasaltak, a kókuszpálmák virágai közé senki sem helyezett porzós virágokat, így terméketlenek maradtak. Igás jószágainak nagy része nyomtalanul eltűnt. Raktáraiban lába kelt a gabonának. A borosvermek kiapadtak.

Amint Utnapistim megjelent, a birtok népe siránkozva járult elébe. Könnyek között panaszolta a rettenetes idők súlyát. Szidta a rablókat meg a tolvajokat. Átkozta a szónokok gazságát. Jajszóval ostromolta az Eget, hogy az istenek lássák meg végre a nép nyomorúságát. Utnapistim meghallgatta a panaszokat, a szidalmakat és az átkokat, tudomásul vette a nép elviselhetetlen nyomorúságát, majd sorra látogatta a kunyhókat. Mindenütt talált valamit a saját holmijából. Itt egy bútort, ott egy vásznat, emitt egy lovat, amott egy tehenet.

Az idők változását hamarosan jelezte a felügyelő váratlan hazatérése. E derék, életrevaló, szorgalmas férfiú Utnapistim egyik lován állított be, s hallván a gazda ittlétéről, nyomban hozzásietett, hogy tiszteletét tegye.

- El kellett menekülnöm - úgymond -, mert ez a megvadított csürhe megölt volna. Rossz napok jártak errefelé a tisztességes emberekre, ó, uram. Hidd el, nem bírtam a néppel. Kicsi híján karóba húztak. Ha kölcsön nem veszem egyik lovadat, ma nem élnék. Karóba húzott csontvázam köszöntött volna, ó, uram, még a halálban is hűségesen és alázatosan!

Ezután arra kérte Utnapistimot, igazolja tántoríthatatlan hűségét, makulátlan tisztességét, megbízhatóságát, ha a hatóság emberei netán zaklatnák ádáz haragosai és irigyei besúgására. Utnapistim azonban nem hallotta meg a kérést. Visszavonult szobája legbelsőbb rejtekébe, s imádságba merült.

Míg elméje fokról fokra visszavonult, hogy átengedje helyét Anu fényességének, játékosan fordult Lugal felé.

- Most valósítsd meg a hangyák világát, a szörnyű rémlátományt, ó, testvérem, Lugal - gondolta Utnapistim mintegy félálomban. - Nem vagyok többé melletted. Nincs, aki nemet mondjon. Közelednek a végső napok. Közeledik az a világ, amelyben én nem kívánok élni.

Ezután elfordult a világtól, s Anu szemléletében gyönyörködött.

Kora reggel csakugyan beköszöntött az új világ, a rend, a törvény, a tisztesség és a munka világa. Utnapistimot a felügyelő zavarta föl álmából.

- Ó, uram, itt vannak, itt vannak! - rebegte halálra váltan.

Már ott is voltak. Hárman. Fejükön bőrsisak, vállukon katonai köpönyeg, kezükben kard, baljukon pajzs. Anélkül, hogy köszöntek volna, megragadták a felügyelőt.

- Itt vagy, itt mented a bőrödet, te jómadár! - rikoltotta a tizedes. - Fogjátok, és karóba vele!

A felügyelő térdre esett. Utnapistimhoz rimánkodott. A katonák térdét ölelgette. Asztalba, ajtófélfába kapaszkodott. Családját emlegette, fáradságos munkában töltött nehéz életét. Hörgött, visított, bömbölt. De mindez mit sem használt. Kivonszolták az időtlen férfiút hálószobájából, s egy frissen hántott, jól meghegyezett, erősen földbe ásott karóba húzták.

Az összeverődött nép megnyugodva nézte vergődését.

Ezután a tizedes sorra járta a kunyhókat, listába vette azok nevét, akik nem tartózkodtak odahaza, s elrendelte, hogy fogják el őket, vigyék közmunkára a Világtoronyhoz. A nép helyeselt, átkozta a távollevőket, áldotta a királyt, s loholva sietett munkájára. A felügyelő pedig eltorzult, vigyorgó képét Utnapistimra meresztve könyörgött, tegyen csodát, szabadítsa meg iszonytató szenvedéseitől. Utnapistim azonban nem tett csodát. Szobájába menekült, magára húzta az ajtót, s megkísérelte fölidézni Anut.

- Iszonyú világ, iszonyú - dörmögte undorodva. - Semmi közöm hozzá. Anu, vigasztalj, segíts! Ments meg Lugal értelmének szörnyűséges rendjétől, igazságos törvényeitől, az emberiség iránt érzett borzalmas részvététől!

De ezúttal hiába könyörgött, hiába telepedett lótuszülésbe, hiába hárította el gondolatait s mélyedt magába, Anu fényessége nem mutatkozott. Szíve nehéz volt, mint a kő, szeme előtt sötétség kavargott, s a bíborszínű fénykörök, amelyek az igazi belső világosság hírnökei szoktak lenni, nem mutatkoztak. Helyettük a Niszir-hegyet látta, a sátrak ezreit, a görnyedő fekete hátak rengetegét, a csikorgó daruk és csigák erdejét, az árkokat és sáncokat, a görbedt gerincű zebukat és szamarakat, az ordítozó felügyelőket, a szigorú mérnököket s mögöttük Lugal meg Samas-Lamasszi érzéketlenül gondolkozó arcát. Az udvarról behallatszott a karóba húzott felügyelő vérfagyasztó ordítása, velőkig ható sikolya, hörgő rimánkodása. Hiába szorította tenyerét a fülére, csak hallotta.

Végre fölkelt, kiment a házból.

A karóba húzott ember már nem élt. Vére iszamossá tette, vörösre festette a karót. Lába-karja-feje lecsüngött. Szájából véres nyál csurgott. Mezítelen testét legyek borították. A közeli pálmafákra nagy lendülettel megérkeztek már a keselyűk, hogy kivájják a szemét, feltépjék a hasát, fehérre tisztogassák a csontjait.

Utnapistim elindult, hogy bejárja birtokát.

Lehajtott fővel, szomorúan bandukolt. Olykor megállt, körülhordozta nehéz tekintetét az ismerős dombokon, erdőkön, földeken. Átlépkedett a vidám patak hídján, ahol ifjúkorában annyit álldogált, nézve a játszi hullámokat, midőn szerelméről csevegtek. Leült a kőre, ahol annyit horgászott, s ahonnét le lehetett látni a mocsaras völgybe, a sárkányok kedves tanyájára. Most is hevert a gőzölgő posványban kettő. Mintha ugyanazok lettek volna, akiknek harcát Utnapistim hajdan látta. Lépkedett a kanyargó ösvényen, fügebokrok között, ahol annyiszor szedegetett édes, vérbélű fügét Szabitumnak és gyermekeinek. Elandalgott az óriás páfrány alatt, ahol legkisebb gyermekeinek, Si-lu-dáratnak meg Lugal-anna-mundunak fűzfasípot faragott. Rég múlt életének évszázados korszakai keltek életre. A hajdani Szabitum, a szelíd Gazella mosolyogva jött felé az ösvényen. A kis Si-lu-dárat a térdére könyökölt, izgatottan leste Utnapistim síppal ügyeskedő ujjait. Lugal-anna-mundu kedvesen pötyögött, mint egy fürge veréb. Évezredek mélyéből csipogott hozzá, ezüstösen, ártatlanul, gyámoltalanul, örömmel teli.

Megállt az elvadult gabonatáblák szélén, botjával ütögette a burjánzó mályva kék fejeit. Hosszan nézett egy piros pillangó után, amely villogó láng gyanánt libegett a kék égboltozaton.

Fölhágott a füves dombra, leheveredett. Szemét behunyta, fekete arcát forrón sütötte a Nap. Utnapistim búcsúzott. Még nem tudta: miért, nem tudta: hogyan. De búcsúzott. Duzzadt, vén szemhéja alól két öreg könnycsepp gördült végig árkokkal barázdált képén.

- Kegyelmezz, Anu, égi Atyám - suttogta eláradó szomorúsággal. - Én is voltam gyermek. Én is voltam vidám, mint az erdei vad. Én is voltam ifjú, szerettem, ábrándokat kergettem, virrasztottam, csókoltam, sírtam. Irgalmazz, Anu! Engedd, hogy búcsúzzam a gyermektől, az ifjútól. A játékoktól, a szerelemtől. Az álmoktól, a csalódásoktól. A hegyektől, a fáktól, az emberektől. A patakoktól, a halaktól, a madaraktól. Én is voltam gyermek, ó, Anu! Nézd azt a gyermeket. Idézd vissza. Hogy könnyen tudjak elmenni, játéknak lássam, ami volt, s ami van...

Utnapistim már régóta nem szomorkodott. De most mély bánat lepte el. Hiszen a kedves helytől búcsúzott, ahol édesbús gyermekkorát, győztes ifjúságát, tevékeny férfiéletét élte. A háztól, amelynek minden zegét-zugát ismerte, ahol a konyha hideg tűzhelyéről a régi piros tűz

ragyogott felé, az asztalka eledellel kínálta, a tálak föltárták gazdag ölüket, a korsó zamatos csókra nyújtotta ajkát, az ágy álomba ringatta. Ahol a gyékényen öreg anyja üldögélt, s apja kipihente az uralkodás fáradalmait. Ahol az ajtó nyitatlan nyílott, s barátságos arcú cselédek és szolgák surrantak be rajta. A birtoktól, melynek bokrai alatt zümmögő bogarakat figyelt. Íme, az aranyos legyek itt cikáztak előtte, mint az aranypor. A szántóföldön a régi ökrök cammogtak, zsírosan feslett ki a föld az eke nyomán. A fű most is selymesen simogatta arcát. A fákon madarak csicseregtek, azok, amelyeket valaha hurokkal fogott, kalitkában tartott, etetett... És a kunyhókból elősürögtek a régi leányzók. A halhatatlan, mézes beszédű öregasszonyok. A hegyekben lappangva kuporgott a régi visszhang.

Csend volt, nagy csend. Teste volt ennek a csendnek, tapintani lehetett. Magába zárta Utnapistimot, mint borostyán a bogarat. A piros lepke egy kék virágra telepedett, szárnyát billegetve szívta mézét karikába csavart nyelvecskéjével, aztán fölszállt. Hallani lehetett, hogyan tapsol a szárnya. Utnapistim utánanézett, sóhajtott, keze fejével megtörölte a szemét. Fölkelt, visszament a házba. Megkereste botját, üres gyékényiszákját, s elindult.

A kis szentélyt s a kertes házacskában lakó papnőt nem látogatta meg. Tökéletesen megfeledkezett róla.

Már amikor birtokára indult, lépten-nyomon földrengés billentette meg lába alatt az utat. Ámde kicsire nem nézett. Most azonban a föld vonaglása, rengése, borzongása olyan gyakori volt, mintha tengerjáró hajón utazott volna. Alattomos morajlást is gyakran lehetett hallani, mintha a látóhatár alól dübörögtek volna föl összecsapni készülő viharfelhők. Vagy mintha a hegyekben sziklákat görgettek volna. Éjszakának idején Utnapistim már messziről látta a Tüzes Hegy oldalán lefelé kúszó lávafolyót, mint vörös óriáskígyót. A hegy ormáról gyászlobogóként lengett a füst.

De mennél bizonytalanabb lett a talaj az ember lába alatt, mennél gyengébbek a falak és oszlopok, mennél kocsonyásabb a sziklából rakott épületek rendje, mennél omlatagabbak a tornyok, dülékenyebbek a kapuk, rogyadozóbbak a szobák, ingatagabbak a paloták és templomok, annál szilárdabb, keményebb, erősebb, biztosabb törvényeket, rendeleteket és parancsokat bocsátott ki Lugal, az okos király. Utnapistim ezt nyomban látta, amint egy útitársul hozzácsatlakozott kertésszel szóba ereszkedett. A megfontolt, idősebb férfiú szintén Szurippakba igyekezett.

- Csodálatos okos férfiú a szentséges király és főpap - úgymond mélységes áhítattal. - Az ember most már bizakodhatik a jövőben. Erős rend uralkodik országszerte. Megszerezted már az agyagpecsétet?

- Még nem. Majd megszerzem - szólt Utnapistim, s szilárdan elhatározta, hogy ezt az egyet csakugyan nem felejti el.

- Az enyém megvan - mutatta föl a nyakán függő égetett cseréplapot. - Az a varázsjel engem jelent, ez a kicsi alatta az elöljáróságot. Most rend van. Nem élünk úgy átabotában, mint az erdei szőrös emberek. Nem élünk csordában. Mindenkiről följegyzik, mikor, hol született, kicsoda apja-anyja, miből él, mennyi adót fizet, mennyivel tartozik. Nem vagyunk erdei majmok! Csak ez a folytonos földrengés borzasztó. Vajon meddig tart még? Az én házam is összedőlt, most éppen abban járok, hogy állami segítséget szerezzek.

Az út tántorgott alattuk, a fák mélyen meghajoltak. Mintha nem érezhető, nem is hallható vihar száguldott volna végig a tájon.

- Most az ember nem adhatja el csak úgy átabotában, amit a földje terem - folytatta a kertész, jól megmarkolva vándorbotját és tengerészmódra szétvetve lábát a vonagló földön.

- Mert az okos király megszabta, mennyit kell ingyen átadni a raktárnak, mennyit megszabott áron a kereskedőknek, mennyit szabad megennünk odahaza s mennyit eladni szabadon. Elvégre nem vagyunk erdei emberek, hogy csak úgy csupáljuk a kerteket átabotában, ahogy éppen jólesik. Mert a föld egyre fogy, a munkásnép szaporodik, a Világtorony, Inninninek hála, egyre növekedik.

- Ezt örömmel hallom - biztatta Utnapistim.

- Azután ez az örökös moraj, éjjel-nappal moraj, dübörgés, gurigázás, akárhova megy az ember - sóhajtott az útitárs. - Hallod? Nem sok jót várok tőle. Szerencsére a király elrendelte, hol kell laknunk és hol nem szabad. Nem lehet ám csak úgy átabotában házat építeni, beleülni, hogy no, most itt élek nagy vígan, ameddig akarok. Még temetkezni sem lehet mindenüvé. Mert megtörtént, hogy a halottak kicsúsztak a földből, kifordultak, valósággal kiszálltak. Most már nem temetkezhetünk csak úgy tetszés szerint, mint a majmok, akik ott temetkeznek, ahol lehullanak a fáról. Borzasztó ez a fülledt, fojtó, nehéz levegő is. Mit akarnak velünk az istenek?

- Majd megmondja Nannar - figyelmeztette az időtlen férfiú.

- Földrengés éjjel-nappal, morgás éjjel-nappal, fülledt levegő, forróság éjjel-nappal, ki bírja ezt ki? - kérdezte szemrehányó tekintettel a kertész, s megint megfogódzott a botjában. Így álltak egymással szemközt sokáig, mind a ketten botjukra támaszkodva s egymásra meredve a remegő úton. - No de a bölcs és szentséges főpap most rendet teremt az Egek birodalmában is. Már nagyon átabotában volt ott is minden. Senki sem tudta, kicsoda Anu, kicsoda Enki meg Istár meg Inninni meg Eshara meg Nergál meg Irkalla meg a többi. Lugal őszentsége összehívta a Világbirodalom valamennyi főpapját, tudósát, bölcsét, s rendet teremt az istenek és istennők között. Nem vagyunk majmok, nem élhetünk csak úgy átabotában, tudnunk kell, kinek mikor s mit áldozzunk. Tudnunk kell foglalkozás, életkor, családi állapot, származás és nem szerint, kinek mennyit kell adni az isteneknek.

- Úgy látom, világszerte a józan ész kerekedett fölül - jegyezte meg Utnapistim.

- Ez az! - kapott a szón útitársa. - A józan ész! Nem vagyunk erdei szőrös emberek, nem élhetünk csordában, nem csatangolhatunk szerteszét csak úgy átabotában a világon. Mindenkinek meg kell hogy legyen a maga helye, megszabott munkája, megállapított élelme, biztos lakása, elrendelt áldozata, adója, nyakában a cserepecskéje... Csak így szilárdulhat meg az égi és földi rend. Így állunk szilárdan a talpunkon.

Utazásuk utolsó éjszakáját egy düledező, régi kocsmában töltötték. A komor szabbú, azaz kocsmáros szótlanul lökött eléjük egy-egy olajban sült halat, egy darab kenyérlepényt meg egy kancsó bort, mintha börtönőr lett volna, s a vendégei rabok.

- Egyéb nincs, ó, testvérem és barátom? - kérdezte Utnapistim szelíden a komor férfiútól.

- Egyéb nem jár - lökte oda a szót is fukarul a vendéglős, mintha abból sem járna több.

- Nagyon helyes, nagyon helyes! - örvendezett, a kertész, nekilátva a sovány halacskának. - Igen távol élhettél te, ó, barátom és útitársam, hogy még azt sem tudod, mennyi jár az utasnak. Elvégre nem vagyunk szőrös majmok, nem zabálhatunk úton-útfélen tetszésünk szerint csak úgy átabotában. Ámde bort ihatunk, amennyi belénk fér. Meg égetett szeszt is.

- Azt lehet - mordult meg a szabbú a sarokból, ahová mogorván letelepedett, mintha öngyilkossági terveken törné a fejét.

Így hát megették a halat s ittak. A kertész megvendégelte útitársát. Utnapistim szívesen fogadta a vendéglátást, egyfelől, hogy meg ne sértse a barátságos férfiút, másfelől, mert egyetlen mina ezüstöt sem hozott magával. De csak keveset ivott. Annál többet a kertész.

Vacsora után kitelepedtek a földrengés sújtotta kocsma elé s a hatalmas Nannart meg a csillagos eget nézegették. A kertész részletesen elsorolta az élet szép új rendjének minden szabályát, törvényét, de hovatovább egyre szabálytalanabbul. Az erős bor, majd az égetett árpaszesz megtette hatását. Hamarosan dalra gyújtott. Nagy érzéssel, könnyezve dalolt.

E dalocskából Utnapistim megértette, hogy a kertész holtrészeg.

- Már a sárkányok meg a repülőgyíkok is beledöglenek ebbe a sok ronda rendeletbe! - rikkantott a dal végeztével Utnapistim útitársa. - Nem láttad azt a sok meggebedt sárkányt, ó, barátom és útitársam? Csak úgy hevernek itt-ott, emitt-amott, átabotában... No de sebaj, nem vagyunk mi majmok! Sej-haj, ne félj, ó, kiváló férfiú! Lugal őszentsége nem hagy el bennünket... Mondd, igaz, hogy súlyos beteg? Hogy leprája van? S hogy Nin-azu avagy Ninib, avagy Nammetu, nevezd, ahogy tetszik, elfordult tőle?

- Menjünk aludni - ajánlotta Utnapistim, s fölkelvén, bement a roskadozó házba.

Jókor reggel tovább indultak. A kertész sokáig mogorván hallgatott. Majd óvatosan megszólalt:

- Mondd csak, ó, barátom és útitársam, nem rúgtam én be egy kicsit az éjjel?

- Színjózan voltál, ó tiszteletreméltó férfiú - nyugtatta meg Utnapistim.

- Nem beszéltem csak úgy átabotában, mint a majmok? Valami homályos, rossz emlék gyötör... Nem énekeltem?

- Semmit sem cselekedtél, amivel megtagadtad volna ember voltodat - bizonykodott az időtlen férfiú.

- Akkor jól van. Akkor helyes. Az ember elvégre nem szőrös majom, vigyázzon a nyelvére.

Így vándoroltak meg-megállva s botjukra támaszkodva, tántorogva, az okos és szentséges Lugal szép új rendjét dicsérve s az egyre közeledő Tüzes Hegy temetési bokrétáját nézegetve. A városkapunál szerencsés életet, békességet kívántak egymásnak s elváltak.

A város úgy átalakult, hogy Utnapistim alig ismert rá. A bástyák meghíztak. A gátak kétszeresükre dagadtak, mintha gyökeret eresztvén addig szívták volna a tengert, amíg pukkadásig nem duzzadtak. A Szent Város épületei viszont lekussadtak a földre. Ugyancsak a város házai is. Némely utcában álltak még a régi emeletes házak, de az új épületek mind alacsonyak, vastagok voltak, falaik roppant terméskövekből rakvák. Utnapistim csodálkozva tapasztalta, hogy az emberek a mélybe húzódtak, föld alá épült szobákba és folyosókba bújtak.

Utnapistimot családja kitörő örömmel, majd sűrű szemrehányással fogadta.

- Itt maradtunk, a legnagyobb zűrzavarban, gondban, ó, férjem! - panaszolta Szabitum. - Idegen katonák ültek a nyakunkon, aludtak Si-lu-dárat ágyában, megerőszakolták a cselédleányt... És az élet is úgy megváltozott!

- Gondold csak el, ó, atyám, még nekem is el kellett mennem az elöljáróságra és cserepecskét váltanom. Ilyen ékszert viselnek most már a kislányok is - méltatlankodott nevetve Lugal-annamundu, a nyakában függő cserepecskét mutogatva.

- A cselédleány pedig megszökött - újságolta Szabitum. - Nem bírta elviselni a szégyent. Híre járt, hogy mindenkit kopaszra borotválnak, aki összeadta magát a lázadókkal. Féltette szegény a haját. Meg aztán cserepet sem akart váltani. Azt mondta, ez megint valami átkozott varázslat. Egy reggel megszökött. Hazafutott a szipparai hegyekbe.

- Azt hitte a nyavalyás, ott nincs rend, nem kell cserép - mosolygott Si-lu-dárat.

- Láttad, hogy megváltozott a város is? - tört rá új kérdéssel Szabitum. - A házak, az utcák, a kikötő... Mindenki föld alatti lakásba költözött. Csak mi rettegünk ebben a vén házban, sohasem tudhatjuk, mikor szakad ránk a mennyezet.

- A király nagyon erős - mosolyogott a bölcs Si-lu-dárat. - Mennél jobban gyengül, annál erősebb.

Utnapistim letelepedett a gyékényre, evett egy falatot, ivott egy korty sört.

- Igen, láttam - dünnyögte elgondolkozva -, a város, a világ egyre jobban kezd hasonlítani barátomhoz és jótevőmhöz, Lugalhoz. Minden olyan erős, olyan súlyos, olyan biztos... Minden olyan ingatag, olyan széthulló, olyan lengedező... Akármerre fordulok, látom az ő arcát. Sápadt arc, kicsiny, szúró, ferde metszésű okos szem, magas homlok, összevont szemöldök, keskeny, zárkózott száj. Ti nem láttátok mostanában? Hogy szolgál az egészsége?

- Arról gondolkozunk most, hogy mehetnénk ebből a düledező, hitvány házból valami jó föld alatti lakásba - kiáltotta Lugal-anna-mundu. - Már Héa is a föld alá költözött a katonájával. Csak mi reszketünk itt minden kis földrengésre.

- Több ennivalót nem adhatok - sajnálkozott Szabitum. - Talán tudod, mostanában mindenkinek megszabták, mennyivel lakjék jól.

Utnapistim úgy hallgatta a sok egymásba keveredő, gabalyodó kérdést, újságolást, panaszt, mint öregapa a gyermekek lelkendező vitáját...

- Jól van - úgymond -, itthon vagyok, ne féljetek. Ugyan, mitől is félnétek? Anu jóságos, csak bízzátok reá magatokat. Hát te, ó, fiam, eljársz-e még szorgalmasan Samas-súm-iddinhez, az én régi, bölcs barátomhoz? - fordult mosolyogva fiához, lelkéből lelkezett gyermekéhez.

- Naponként szorgosan eljárok, ó, atyám. Immár a Hetedik Ház bölcsességét tárja föl előttem a Mester - dicsekedett szerényen a kedves ifjú.

- Íme, a világ nagy szenvedések között tanulja a józan értelem tudományát, míg te a bölcsesség örök kútfejénél iszol - örvendezett az időtlen férfiú. - De hol jár Gilgamesünk?

Kérdése fölszakította a két nő szavainak zsilipjét. Nagy lelkendezéssel, izgalommal újságolták Utnapistimnak, amit Gilgamesről tudtak. Sokat tudtak, talán többet, mint maga Gilgames. A bölcs Si-lu-dárat néha kénytelen volt egy-egy mosollyal, legyintéssel hegyreigazító szóval helyes irányba terelni őket, különösen Lugal-anna-mundut. Szabitum, mint tapasztalt asszony, csak bizonyos tartózkodással adott hangot Gilgames sorsa fölött érzett aggodalmának.

44

Utnapistim megkérdezte, hol a mi Gilgamesünk. A két nő pedig egymás szavába esve mondta el, amit tudott. Sőt, mint jeleztük, többet, mint amennyit maga Gilgames tudott. Megkíséreljük hát mi magunk rendbe szedni, ami Gilgamesünkkel történt.

Most a kikötő környékén lakott egy meglehetős silány kis házban, tenyérnyi udvar közepén. Nem volt aranyház, nem övezték aranypálmák, nem csicseregtek körülötte aranyos tollú madarak. Friss forrásvíz sem bugyogott a közelében, szitakötőkről, lepkékről pedig szó sem volt. De hát nem telt többre.

Gilgames, a halász, egy gyatra kis halászbokor tagja lett. Szerencséje volt: a bokor egyik embere a zűrzavar idején rablóbandába állott, a hejehuja végeztével ruhát váltott s egy távoli tartomány adószedője lett. Így a bokorgazda kénytelen volt keresni valakit helyette. Gilgames ezt hallván, jelentkezett. Megegyeztek.

Az ifjú férfi tehát félretette a mahhu tudományt s hozzálátott, hogy olyan ember legyen, mint a többi. Halász a halászok között. Igaz, többé-kevésbé különbözött tőlük, már ami a külsejét is illeti. De ezt nem vették túlságosan szigorúan. Ekkoriban már annyi furcsa ember szaladgált a világban, hogy Gilgamesünk nem keltett nagyobb feltűnést. Még a halászbokorban is volt egy, aki csupasz bőrrel éktelenkedett, úszóhártyája is alig volt, s akit halásztársai éppen emiatt Pucér néven emlegettek.

Gilgames tehát elfoglalta Nurmával a tenyérnyi udvar közepén álló silány házacskát, s éppen olyan halász lett, mint a többi.

Ebben az időben a halászkodás még a szokottnál is nehezebb mesterség volt. A tenger, a tavak, a mocsarak, a folyóvizek halászati jogát gazdag üzletemberek bérelték, s a bérletet vagy továbbadták kisbérlő halászbokroknak, vagy maguk alkalmaztak halászokat. A kifogott hal egy részét ingyen kellett átengedni a hatóságnak a Világtorony építésénél foglalkoztatott munkások élelmezésére. Másik részét a katonaság vitte el. Harmadik részét megszabott áron kellett elvesztegetni a közraktárakban. Negyedik részét adóba. Ötödik részét azután megehették maguk a halászok. Biztosak lehetünk felőle, nem csömörlöttek meg a haltól.

Mert ha még öt egyenlő részről beszélhetnénk!

De az első rész mintegy a felét tette annak, ami a bér után megmaradt, a másik újra a felét, a harmadik az egész kifogott halmennyiség egyharmadát, a negyedik az egyötödét, az ötödikről ne essék szó. Ezek a számítási szabályok pedig azért voltak olyanok, amilyenek voltak, hogy a halász könnyen ki tudja számítani, mi marad neki. Igazán könnyen ki is számíthatta. Egy-két hitvány garda vagy vörösszem.

Amikor Gilgames, a halász meg Nurma, a felesége elfoglalták kicsiny hajlékukat, s új életük megalapozásához láttak, még gyönyörű állapotok uralkodtak a halászatban is. Elsősorban sem a kisbérlők, sem az alkalmazott halászok nem fizették meg a bért, nem szállították be a halat. Azután, híre kelvén, hogy a Világtorony építése abbamaradt, nem adtak a munkások élelmezésére semmit. Továbbá: a katonaság gutaütött állapotban volt, nem tudott érvényt szerezni a rendelkezéseknek, így meg kellett elégednie azzal, ami egyébként csak mellékkeresete volt: a rablással. Végezetül: senki sem fizetett adót, senki sem szállított a közraktáraknak. Miért fizettek, miért szállítottak volna épp a halászok?

Miután a halászélet ilyenformán gyöngyélet volt, boldog-boldogtalan halászni járt. Jó barátok, rokonok, ivótársak összeálltak, ladikot, hálót, miegymást szereztek - nehezebb esetben loptak -, s vígan járták a vizeket. Volt hal hálószakadásig. És csodák csodája, bőven jutott olcsó hal a piacra, sőt a katonák is annyit ehettek, amennyi csak beléjük fért.

Gilgames és Nurma a legszebb reményekkel nézett a jövő elé.

- Fogunk mi annyit, ó, édesem - magyarázta lelkesen Gilgames -, hogy bőségesen megélünk. Nem szorulunk senkire. Bátran világra hozhatod azt a fiút, lesz miből eltartanunk. A leányt is. Meg még, ami következik, fiút-leányt vegyest. Úgy számítom, hogy a legnagyobb, legszebb halakat, a súlyos tintahalat, a több gun súlyú tonhalat, a roppant nagyságú delfint kiválogatom, s eladom a városban régi, gazdag ismerőseimnek. Még büszkék is lesznek rá, hogy tőlem vásárolhatnak. A kisebbeket különteszem, s eladom a piacon. A hitványát megszárítjuk, besózzuk,

hordóba rakjuk, s eladom a hadseregnek. Nurma némi bizalommal tekintett rá. Ezekben a napokban verőfény töltötte be a kis házat.

Ámde, mire Gilgames megegyezett a bokor fejével, beállott a rend uralma.

- Mindegy, halászni azért csak kellett, nehogy közmunkára vigyék az embert.

Csakhogy a nagy, nehéz halakat félre kellett tenni a főbérlőnek. A többi szép halat ingyen átadni Samas-Lamasszi embereinek, akik nem fogadtak el holmi aljahalat, hanem a szépeket válogatták. Ezt is meg lehet érteni, hiszen maguknak tették félre, maguk kereskedtek vele, a közraktárba hitvány keszeget, kárászt szállítottak. Jó volt a munkásoknak az is. A többi, mint említettük, elment erre-arra. Úgy, hogy amikor Gilgames egy-egy hosszú, fárasztó, gyakran egész éjjel tartó húzásról hazament, alig vitt néhány könnyű halacskát Nurmának.

Bizony, keserves dolog volt ez. Megtörtént, hogy vihar lepte meg őket. Recsegett a hajócska, nyögtek, izzadtak az evezősök, a hullámok átvertek a párkányon, sivított a szél, csapkodott az eső. Gilgamesék összeszorított foggal dolgoztak. Örültek, ha a puszta életüket megmentették. Meg a drága hálókat. Ilyenkor nem fogtak semmit. Nurmának meg napokig a szakadozott hálók mellett kellett görnyednie, s javítgatnia meggémberedett ujjakkal.

Gilgames hamar gyanakodni kezdett, hogy ez így nem lesz jó. De ismerjük őt. Tudjuk, Nannar gyermeke volt. Nehezen mondott le a messzeségekről, a fényről, a csodákról. Békés estéken karjára fektette Nurma fejét, simogatta a haját, s nagy halakról, bőséges zsákmányokról, nekilendülő életről, vaskos gyermekekről, boldog elégedettségről beszélt. Nurma nehézkesen lélegzett, s tán már nem is ügyelt Gilgames szavaira. Figyelte a ménében meg-megmozduló magzat apró jeladásait, s közben első hajóútjukra, az arannyal borított templomokra meg a csodálatos szigetre gondolt.

A gátat, ahol megismerkedtek, mindennap láthatta. De ez már nem az a gát volt. Annak talán egyetlen köve sem maradt meg, vagy ha megmaradt, beépítették régen az újba. Ki tudta volna megkeresni, megismerni őket? Ez a gát roppant építmény volt, húsz-harminc gar szélességű alapokon nyugodott, s korántsem olyan karcsú, olyan könnyedén, bájosan ívelő, mint a régi. Félistenek, mahhuk építménye volt, bizonyosan Urukagina, a kőemelő mahhu varázsolta ide, s tette helyükre megmozdíthatatlan kőkockáit. A régi, ó, a régi már el is süllyedt a magasan járó tengerben! Ez pedig konokul, keményen, diadalmasan és feketén állta a görgő hullámok makacs ostromát. Nem, ezt az új, ismeretlen, sőt ijesztő gátat nem szerette nézegetni Nurma.

Méhében szüntelenül növekedett, formálódott a gyermek. Az égboltozaton ragyogó csillagok reábocsátották titkos sugaraikat. Samas fénye megszűrve hatolt át a méhburok piros véredényein. Nannar vonzó sugarai át- meg átjárták minden sejtjét. Gilgames magja, magával vive a lélek parányi, örök székhelyét s egyesülve Nurma sejtjével, burjánzani, bokrosodni kezdett. A sugarak beléjük hatoltak, s a parányi sejtek a maguk eleve elrendelt törvényei szerint ide vagy oda sorakoztak. Különös kis viráglény alakult belőlük, az Ember első formája ezen a földön. Majd új korszak következett, a rejtelmes sugarak ösztönzésére új alak merült föl a piros, meleg homályban. Kopoltyúja volt és vékony, igen vékony idegszálacskája, mint a lándzsahalnak. Újabb százezer vagy millió évek múltak el Nurma méhének világegyetemében, újabb és újabb sugarak hatoltak át a piros falon. A halból, majd gyíkocskából különös, nagy fejű, nagy hasú, hosszú farokkal hivalkodó szörnyetegecske alakult. Új százezer vagy millió esztendők: az ember-halnak még volt úszóhártyája, érzékeny testét még gyenge pikkelyek borították, de Ember volt, olyanforma, mint amilyenek ebben az időben a hajókon jártak, a hálókat vonták, az utakon gyalogoltak, a Világtorony körül sürgölődtek, a Tüzes Hegy óriás szobrai között táncoltak, É-kur főszentélyében eleven szíveket téptek ki, a bástyákon őrködtek, a fehér elefánt

előtt térdre borultak. Olyanok, mint akik a Szent Számok titkait magyarázták, a csillagok távolságát mérték.

Újabb százezer vagy évmilliók suhantak el a piros világegyetemben, az időtlenség zárt belsejében. Bibbu, Samas, Nannar, Dilbat, Zabbaténu meg a többiek s azok is, akiket nem láthatott emberi szem (oly távol rohannak a világűr feneketlen sötétségében), tovább szórták egymást keresztező, egymást rontó vagy erősítő sugaraikat Nurma méhének piros falán át. Új korszak következett a megszületését váró gyermekre, aki hunyt szemmel, mellére tett kézzel, fölhúzott lábbal ült a meleg homályban, a váltakozó dolgokról mit sem tudott, az örökkévalóság szelíd vizei ringatták éjjel-nappal. Úszóhártyái, pikkelyei eltűntek. Zárt szemhéja mögött új színek gyülekeztek...

S egy hajnalon elérkezett Nurma órája. A szenvedések, a görcsök, a halál ideje. Új katasztrófa zajlott a méh világegyetemében.

- Ó Gilgamesem, azt hiszem, megérkezett - súgta Nurma az ágyon kuporogva, s rémült boldogsággal meredt a vajmécses libegő lángocskájába. - Szaladj segítségért!

Gilgames aznap nem ment halászni. Berohant a városba, tudós asszonyt keresett. A ház előtt hallgatta Nurma jajkiáltásait, sikolyait, állati hörgését. Nem a jól ismert kedves hangok voltak ezek. Évmilliók mélyéből törtek föl, onnan, ahol az első virágember, az első halember, az első gyíkember vajúdott. Egy-egy világmegrázkódtatás kicsiny visszhangjai voltak Nurma jajkiáltásai, sikolyai és hörgései. Az Ember új meg új alakjának halálos születése ismétlődött meg bennük. Ég-föld megszakadása, csillagok zuhanása, vizek áradása, vérfolyamok ömlése, Nap elsötétülése, új Ég, új Föld támadása. Délelőtt megszületett a kisfiú.

- Mily szép! - duruzsolt a bába, egy kövér, egészséges, bőmellű asszony, amikor fölemelte a sivalkodó kis szörnyeteget a délelőtt világosságában. - De, jaj, milyen különös ez is! - kiáltotta alig palástolható ijedtséggel. - Hiszen nincs úszóhártyája, nem pikkelyes a testecskéje, nem fekete a szeme... És, ó, jóságos Inninni, mi lesz belőled, te szegény ártatlan csöppség!

Behívta Gilgamest, s kifejtette véleményét a világra leselkedő szerencsétlenség természetéről és időpontjáról.

- De azért nem kell csodálkozni - mondta kissé megnyugodva, s a gyermeket az alig pihegő, halálosan fáradt Nurma emlőjére helyezte. - Hiszen te is olyan vagy, ó, Gilgames meg te is, ó, Nurma. Mit várhattunk volna, nem igaz? Így van ez jól.

Elvégezte a csecsemő meg az anya körül szükséges varázscselekményeket, megmosott, kitakarított mindent a házban, s fürgén távozott, hogy egy másik házban világra segítsen valakit, akinek, remélhetőleg, lesz úszóhártyája, pikkelye, egyszóval, aki majd olyan lesz, mint más, tisztességes ember.

Ettől a naptól fogva Gilgames úgyszólván ismét kiközösítettnek érezte magát. Nurma minden percét, minden mozdulatát, érzését, gondját, álmát a gyermek sajátította ki. Szoptatta, fürdette, mosott rá. Legyek elől óvta. Betakarta, a Nap meg ne ártson neki, védelmezte idegen emberek ártó ereje ellen. Ha fölsírt, hozzáfutott, csitítgatta. Bámulta fintorgó arcocskáját, egyenként vizsgálgatta parányi ujját, virágszirom körmöcskéjét. Újra meg újra latolgatta, kihez hasonlít jobban, hozzá-e vagy Gilgameshez. Gyönyörködött picike férfiúi jelvényében, amely különösen fürdéskor volt igen hetyke. Elvitte Inninni szentélyébe, ünnepélyesen bemutatta az istennőnek, áldozott és imádkozott. Töprengett, mi legyen a kisfiú neve.

Itt álljunk meg egy pillanatra.

Emlékezzünk, hogy mind a ketten elkötelezték már magukat a „Gilgames” név mellett. Most azonban újra meg kellett fontolni a dolgot. Mert hátha minden rosszat magára von a gyermek hosszú élete, sőt életei során, ami Gilgamest valaha szomorította? Nem lenne-e jobb mégis az ősidőkben élt nagyapa nevét adni a fiúnak? A nagyapa, Lugalbanda ugyanis Beavatott volt, s örök dicsőségben ül az Egekben mindörökké. Vagy nevezzék Ubar-tutunak? Ez a nagy hatalmú, bölcs király is új meg új megtestesülések dicsőségében részesült, s egyesek szerint tizennyolcezerhatszáz, mások szerint huszonnyolcezernyolcszáz esztendeig uralkodott. Igen ám - vetette közbe Gilgames -, törvény szerint ő, miután Utnapistim örökbe fogadta, ezeket a dicső ősöket valóban őseinek tekintheti. Csakhogy igazi atyja ismeretlen. Utnapistim szerint Nannar gyermeke.

- De hát ki volt Nannar öregapja? - kérdezte Nurma.

Erre lehetetlen volt felelniök még a teológusoknak is.

Több napig tartó heves vita után, amit Gilgames részéről sűrűn szakítottak meg türelmetlen kifakadások és elrohanások, Nurma részéről keserű könnyek és csüggedések, elhatározták, hogy a fiúcskát Ur-Nungalnak fogják nevezni.

Így is lett.

Gilgames ismét nem ment halászni. Ehelyett az elöljáróhoz sietett. Több napi hasztalan ácsorgás után végre bejutott hozzá. Igazolta, hogy a fiúnak ő az apja, Nurma az anyja, s mindkettejük rendelkezik az elengedhetetlen cseréppel. Azt is, hogy halász. Igazolta végül, hogy a nevezett gyermek valóban megszületett.

Végre ez is megvolt. Mehetett halászni. Éppen ideje, mert Nurma a silány táplálkozás következtében alig tudta már szoptatni fiacskáját.

Említettük, hogy Gilgames úgyszólván ismét száműzöttnek érezte magát. Bizony, sokszor töprengett keserű, magányos sorsán... Nurma már nem kérdezgette, mit tervez, mit gondol. Nem volt kíváncsi a véleményeire. Nem akarta hallani az égi eseményekről éneklő csodálatos költeményeket. Nem firtatta már, mikor nézett a varázsgyűrűbe, s mit látott benne. Attól sem félt, hogy Gilgames megszökik, volt már vasnál, bilincsnél biztosabb kötelék, ami idekösse. Mindezek helyett arra volt kíváncsi Nurmánk, mikor megy Gilgames halászni, mennyit fogott, mennyi maradt neki. Meg, hogy nem csapták-e be társai, nem csalta-e meg a mérésnél Samas-Lamasszi embere, a közraktár igazgatója, a katonaság megbízottja és így tovább.

Ezeket a sűrű kérdéseket Gilgames olyan viszolyogva hallgatta, akár a jégverés egyhangú kopogását. Nurma kerekre nyitott kék szeméből egy kárvallott gyermek vádja szegeződött rá. Gilgames fokozta gyors szavainak iramát, díszesebb jelzőket alkalmazott, szebb képeket válogatott. Nurma azonban csak nézte, nézte, szája lebiggyedt, hallgatott. Gilgamesünk érezte, nem hisz neki.

De hogyan állt a dolog a rokonokkal, régi barátokkal, ismerősökkel és szomszédokkal?

Kezdjük a szomszédokon? Ellopták Gilgames silány halait, ellopták az udvar fáinak gyér gyümölcsét, kiragadták a kenyeret a kisfiú kezéből. Loptak kókuszedényt, korsót. Pálmaruhát, vállkendőt. Ellopták Nurma kisded majorságának szelíd tyúkjait. Nem volt nap, hogy Nurma újabb keserű panaszokkal ne fogadta volna Gilgamest.

De nemcsak loptak. Rágalmaztak és csúfolódtak is. „A két pucér” - mondták. „Miféle emberek ezek a Gilgamesék? Vajon nem a királyi palotában lakott valaha ez a halász? Nem onnét lökték ki előbb őt, azután atyját is családostul? Vajon nem Dugarina kertész leánya ez a halászné?

Nem onnét szökött meg, fittyet hányva az ősi törvényeknek, az isteni parancsolatoknak, a tisztességnek? No, most megkapták, ami megilleti őket. Nyomorognak."

Így a szomszédok.

Nurma sírt, szégyenkezett, Gilgames hallgatott, és bosszún törte a fejét. Néha maga is megdöbbent saját elaljasodásán. Hiszen azon éldelgett, miképpen ragadja meg ezt is, azt is a hajánál fogva, miképpen keni képét a porba, vonszolja meg érdeme szerint s gázol rá, mint Enki Tiámatra a véres harc végén! Meg azon, miképpen szemléli majd pusztulásukat, ha Nannar dühe kiárad. Miképpen hallgatja kétségbeesett sikolyaikat, halálhörgésüket. Aztán megrázkódott. Hát ide jutottam? - kérdezte szégyenkezve. - Ide jutottam én, Gilgames, aki kétharmad részben isten vagyok? Én, aki Samas-súm-iddinnél tanultam? Nyugalom, türelem! Türelem, nyugalom! A gyűlölet hozzájuk hasonlóvá tesz engem is!

Fölkerekedett, elindult a tengerre.

Halásztársai között jól érezte magát, bár gyakran szorongva gondolt Nurmára. Elképzelte, milyen egyedül van. Bizonyosan szomorkodik. Vágyódik utána. Látta szép metszésű arcát, kék szemét, gyermekes ajkát, s meghatódott. Nurma akkor volt a legszebb, amikor szomorú volt.

Egyszóval: Gilgames a halászok között jól érezte magát. Szerette az erőfeszítéseket, a versengve húzott evezők csikorgását, a harsány, kemény dalt, a hullámok csacsogását, a szél dudorászását, az izgalmat, amikor parancsszóra húzni kezdték a széles körben bezárult hálót, a felszínre bukkanó haltömeg ezüstös csillogását, a kisebb-nagyobb halak rémült cikázását, vad nekirohanását a hálónak... Aztán a hajóba zúduló eleven zsákmányt. A legények rikkantásait, izzadó, fekete arcukat, diadalmas mosolygásukat. Mert amikor a haltömeget a hajóba zúdították, és szemük gyönyörködve válogatta őket, nem gondoltak a bérre, Samas-Lamasszi meg a katonaság vérszopó embereire, az adóra meg, hogy milyen könnyű kiválogatni a nekik megmaradó hitvány keszeget, vörösszemet az elszámolási kulcs alapján. Csak a zsákmányt látták, a vonagló, vergődő, szökdécselő, tátogó, csapdosó zsákmányt. Beletúrtak, fogdosták, dobálták, könyökig vájkáltak benne, mintha csupa lápiszlazuli kincsben, ezüstmarhában turkáltak volna. S mintha ez mind az övék lenne.

Ilyenkor Gilgamesünk boldog volt. Nem gondolt az osztozkodás vad jelenetére s hogy Nurma milyen elkeseredetten hallgat, s milyen vádló-esdeklő pillantással néz majd rá, amikor elébe dobja a silány maradékot: „Ma csak ennyit kaptam!"

Hát a rokonok?

Gilgames egy szép nap, amikor kissé vidámabbak voltak a jobb fogás miatt, elindult Nurmával s a kisfiúval a kert felé, ahol Nurma nevelkedett, s ahol rokonai most is laktak.

Ennek a látogatásnak némi figyelmet kell szentelnünk, mert a halász meg a felesége, karján a világot csodálkozva bámuló kisfiúval, oly tisztán, oly békésen indult erre a látogatásra, mintha templomba indult volna. Igaz, Nurma szíve rebegett egy kicsit a félelemtől, Gilgames is szorongott egy kissé, de azért reménykedve lépkedtek... Hiszen annyi év múlt el már azóta... És elvégre Nurma nem ártott sem a nénjeinek, sem szüleinek, sem azok gyermekeinek, sem a Birodalomnak, sem az örök isteneknek. „Ami az ember előtt jónak látszik, az isten előtt rossz lehet, s ami az ember esze szerint elvetendő, jó lehet az istennél" - tanít a sok évezredes bölcsesség, s ezt tudják Nurma rokonai is. Egy idő óta Szammatu ősz feje, átkozódó karja sem nyúlt ki a sírból, hogy emlékeztesse Nurmát az elkövetett bűnre.

A látogatás mégis legkínosabb emlékeik közé tartozott.

- Hát éltek még? - kérdezte fanyar csodálkozással a legidősebb testvér.

- Igen, a múltkoriban hallottuk, hogy Gilgames hajóstul a tengerbe veszett - újságolta gúnyosan a férje.

- De milyen sovány vagy, Nurma! - kiáltott föl a másik nénje. - Talán nincs mit ennetek?

- Pedig mi sem adhatunk semmit, hiába is jöttél - vágta ki egyenesen a másik sógor, s kihívó tekintettel szurkálta a mereven ülő házaspárt. - A szolgáltatások, az adók... Mi is nehezen élünk.

- Anyánk, atyánk sírját még meg sem látogattad - terelte más tárgyra a szót a legidősebb asszony.

- Miért nem kérsz magadnak valami hivatalt? - firtatta a férje csípősen. - Hiszen atyád kedvence a szentséges királynak! Vagy nem is atyád, csak nevelt?

Ilyen megjegyzések is hangzottak:

- Miért menne Gilgames hivatalnoknak, a halászat sokkal előkelőbb mesterség.

- Vannak, akik szeretik. Gilgames bizonyosan szereti.

- És gazdagon fizet!

Ebben az időben erősen lenézték a halászokat. Bizony, sok-sok évezrednek kellett elmúlnia bánatban, keserűségben, meghasonlásban, vérben, míg a halászok becsületét sikerült kivívni a Kinnereth tava mellett. De hol volt még akkor a Genezáreti-tó! Hol azok az idők, amikor valamirevaló polgár szóba elegyedett halászokkal! Hát még, hogy aki királyi palotában, a Szent Városban élt, tanult, gyaloghintón járt, több mint hat esztendeig egy bölcsnél szívta az isteni törvények és szent titkok ismeretét, halászattal foglalkozott volna!

A kertben, a házban ott járt Nurma édesanyja. Nem aki megátkozta, aki szégyellte. Az meghalt. Hanem aki simogatta, édes gyümölcsöt adott neki, térdén ringatta, megfürdette, Almikának nevezte. A gyékényen ott ült Dugarina, nem az, aki részegen ordítozott a ház előtt, s világgá kiabálta vádjait. Nem, aki fejszét emelt Szammatura, s kiverte az ágyból, az meghalt. Hanem az a másik, a megbecsült és tisztelt férfiú, a délceg kertész, az éneklő, munkálkodó, az istenekben bizakodó. És a nyitott ajtón besündörgött a régi házőrző eb, Nurma térdére fektette pofáját, csóválta a farkát, vidáman dörmögött. A sarokban ott mosdott a régi cirmos macska. A ház előtt a régi fák bólogattak, s kínálgatták a régi gyümölcsöt. A régi ösvény vidáman futott a patak felé, hívta Nurmát. És Nurma bizalommal mosolygott anyjára, büszkén nézte az erős, éneklő férfit, megsimogatta a kutya meleg fejét, és hűséges sárga szemébe tekintett, ölébe csalta a cicát, tépett a gyümölcsből, elindult magányos sétájára, fatáblával a hóna alatt a kanyargó ösvényen, leült a patak partjára...

Fölkeltek, búcsúzás nélkül távoztak.

Az útról visszanéztek.

Gilgames fölemelte öklét a ház felé, s megrázta.

- Majd leszek én még király, ti pedig megfulladtok, s agyaggá váltok - suttogta.

Nurma hallgatott. Szorosan ölelte magához megszeppent fiacskáját. A küszöbről ősz anyja nézett utánuk, s ugyanúgy emelte rájuk csontos, szikkadt, szakadozott úszóhártyás kezét, mint Gilgames a házra. A kert végéből botladozva, részegen törtetett elő Dugarina. Arca ijesztő volt. A házból ellenséges tekintetek kései meredeztek. A házőrző kutya vadul rontott rájuk, csaholva szórta gyalázkodásait. És a macska felgörbítette hátát, köpködött.

Gilgames, a halász meg Nurma, a felesége, karján a siránkozó Ur-Nungallal, szótlanul bandukolt a kikötő felé.

Otthon Nurma leült és sírt. A kisfiú enni kért. Nurma nem is hallotta. Gilgames mellé ült, simogatta, csókolgatta. Nurma észre sem vette.

- Majd az én rokonaim - bizonygatta Gilgames dühösen. - Majd elmegyünk hozzájuk. Majd az én rokonaim! Majd Szabitum, majd Si-lu-dárat! Majd Lugal-anna-mundu! Meglátod, ők szeretni fognak. Ők mások. Majd meglátod.

- Ők is csak olyanok - legyintett Nurma keserűen.

Aznap a gyermek sokat sírt, de Nurma nem törődött vele. Gilgames etette meg, fektette le. Nem szóltak egymáshoz. Lefeküdtek, s úgy tettek, mintha aludnának. De mind a kettő elmerült végtelen, hideg, borzongató magányába. Testük-lelkük megfagyott.

Az élet folyt tovább. Gilgames halászott, Nurma meg sem nézte a hazahozott zsákmányt. A szomszédok tovább lopták, csúfolták, rágták őket. Az élet folyt tovább. Samas-Lamasszi meg a hadsereg vérszopó emberei, az adószedők s a bérlő felügyelője könyörtelenül válogatták, mérték, visszadobták a halakat. Az élet folyt tovább.

Gilgames ez időben, ha ráért, szívesen beült egy csónakba, s messze kievezett a szabad tengerre. Mikor távol volt a parttól, hanyatt feküdt. Nézte a fellegeket, a hullámokat, a sirályokat. Nézte a gát sötét, hosszan elnyúló kőtömegét, a lapos, zömök rakpartot, a várost. Nem gondolkodott a sorsán. Nem töprengett Nurma nehéz szerelmén. Nem éldelgett a kisfiú csacsogó szavain. Csak feküdt, nézte a fellegek vonulását, a tengert, a sirályokat, az olyannyira megváltozott gátat, a rakpartot s a várost. A tenger, a felhők, a sirályok nem változtak.

Levette gyűrűjét, lótuszülésbe telepedett, a kristályba bámult.

Látta Utnapistimot vándorbottal a kezében. Látta a kocsmában rablók között, amint szelíden magyaráz. Látta az öngyilkossági terveket szövögető kocsmárost. Látta atyját a birtokán, a felügyelőt karón ficánkolva. Látta Lugalt bronzzal, elefántcsonttal borított föld alatti lakosztályában, ahogy a gyékényen ült, keze söröspoharat forgatott, sovány, kemény arca előremeredt, ferde metszésű, sötét szemét a terem falára függesztette, vékony ajkát összeszorította, mintha kínok gyötörnék, vagy roppant súlyokat igyekezne fölemelni. Látta a Niszir-hegyet is, a mérhetetlenül megsokasodott munkások nyüzsgő tömegét, a Világtorony égnek törő, iszonytató méretű falait. És látta Héát a föld alatti szegényes kis lakásban. A levágott kéz megint sajogni kezdett. Mert itt álljunk meg egy pillanatra. Héa már nem a sugárból-hangból teremtett leányka volt. Az a Héa meghalt. Akit most látott Gilgames, egy fésületlen, szakadt szoknyájú, vastag, formátlan, nyűtt asszony volt. Ha nem viselte volna nyakán a régi ékszert, bokáján a kedves lápiszlazuli karikát, Gilgames meg sem ismerte volna. Három kisebb-nagyobb gyermek nyűglődött rajta, körülötte. Héa arca türelmetlen volt. Harag torzította el. Fölemelte kezét, mire a gyermekek riadtan hátráltak. Aztán leült és szembenézett Gilgamesünkkel. Könyökét a térdére, állat az öklére támasztotta, szemöldökét összevonta, sötét szemét mereven Gilgames szemébe szögezte. A szeme a régi volt! Ugyanaz a bársonyos, kútmély szem, amelyben valaha Nannar fénye csillogott. Ajka ugyanaz a duzzadt, gyümölcsre emlékeztető édes ajak. De csücskein két mély, keserű árok húzódott. Gilgames megijedt. Elfordította a gyűrűt. Úgy érezte, mintha a kútmély, bársonyos, sötét szem látta volna őt. A gyümölcsajak megvonaglott, mintha énekre vagy csókra akarna nyílni.

Aztán megerősítette szívét, s megint a kristályba tekintett.

Héa vagy inkább az az asszony, most is úgy ült, úgy könyökölt, úgy nézett, mint az imént. Vajon mire gondolhat? Férjére, a hősre, akinek kardmarkolata a kulcsoskeresztre emlékez-

tetett? Arra, hogy mit vásároljon ebédre? Új, csinosabb pálmalevél szoknyájára, amilyen az a régi volt a Nannar-fényben fürdő teraszon? Vagy éppen őrá, Gilgamesre?

Az asszony lassan fölkelt, a szoba mélyében álló Inninni-szobrocskához lépett, elrendezte az istennő lábai előtt nyíló virágokat, megigazgatta az örökmécset. Ahogy lehajolt, Gilgames látta duzzadt, formátlan lábikráját, széles csípőjét. Csak a lába volt éppen olyan kicsiny, gyermekes, mint azé a meghalt Tücsöké. A bokaperec gyöngéden fogta át, mint valaha Gilgames ujjai.

Aztán ujjára húzta, tenyere felé fordította gyűrűjét, sóhajtott, s megragadta az evezőket. Mikor partra szállt, ismét nyugodt volt s kemény. Megcsókolta, megsimogatta a mélabús Nurmát, ölébe emelte a kisfiút, dúdolgatott neki. Esze a következő halászaton járt. Rendbeszedte tennivalóit. Latolgatta, milyen időt várhatnak, honnét fúj a szél. Lassan-lassan bizalom virágzott ki szívében. Menekülő delfinbe vágta szigonyát, s vadul küzdött vele. Hatalmas tonhalat emelgetett, polipot darabolt, karhosszúságú rákokat dobált egy fonott kosárba, lapáttal méregette az apróhalat. Énekelt.

Ur-Nungal tátott füllel és szájjal hallgatta nyers halászdalát, Nurma meg a tűzhöz ment, hogy eledelt készítsen.

Ismét elérkezett a pihenés napja, s ismét több hal jutott a fogásból. Gilgames, a halász és felesége, Nurma, ismét vidámabbak voltak.

- Most pedig vedd a kisfiút, ó, Nurma, elmegyünk az én rokonaimhoz. Hadd ismerjenek meg, hadd szeressenek. Rád fér. A tieid sértegettek, kinéztek maguk közül. Felejtsd el őket.

Fölkészültek, elindultak. De előbb még ellátogattak a Szent Városba, hogy Inninni szentélyében imádkozzanak.

Gilgames hasztalan kereste a régi templomot. Hasztalan rohanták meg a régi emlékek. Itt valaha magas oszlopcsarnok volt, most zömök, vaskos pilléreken alacsony kerengő futott a helyén. Itt meg egy kis halastó csillogott hajdan, szeretett ülni a peremén, fél napig is elnézegette a szelíden sereglő, tátogó aranyhalakat. Kölest szórt nekik. Most nem volt medence, nem voltak aranyhalak. Széles kőfal emelkedett a helyén. Ott meg lépcsők vezettek fölfelé egy magasabban fekvő virágos udvarra. Most nem volt lépcső, nem volt virágos udvar. Épület állott az udvar helyén, súlyos, szürke épület. Valami új szentély. Emitt kapu nyílott valaha, itt járt a lovaglótérre. Most nem volt kapu, nem volt lovaglótér. Kővel borított széles udvar terült el, a megnövekedett Anu-szentély hatalmas udvara. Amott meg az Ősök Oszlopa állott, vajon megvan-e még? Megvolt. De új épületek tekintettek reá komoran, hallgatagon, szürkén.

Sokáig tévelyegtek egyik udvarból a másikba, egyik kapun ki, a másikon be. Gilgames ösztöneire bízta magát. De azok minduntalan megcsalták. Lába készségesen vitte a régi utakon, de az új utak nem egyeztek a régiekkel. Meg-megállt, elgondolkozott. Merre futott azon a sugaras éjszakán, amikor a csengő éneket üldözte? Hol lépkedett át udvaron, hol tekintett árkádok rejtekeibe, hol fordult be kapun, hol szaladt föl lépcsőn, kettesével véve a fokokat? Melyik teraszon várta a sugárból-hangból teremtett leányt? Hol járt-kelt Ummu-tábattal, a halk szavú udvarias tanítóval? Hol ripakodott rá a goromba tornamester? Hol csattogott összemért kardjuk, hol futott a homokon a szájtátók csodálkozása közepette? Hol köszöntötték a kapuőrök, amikor betért a kéribbuk által védett palotakapun?

Minden más volt, minden megváltozott. A régi palota ugyan megvolt, de más ábrázatot öltött. A régi kéribbuk merev mosolyú arca most is rájuk tekintett, de más kapukat őriztek. Az épületek laposak, alacsonyak, roppant vastagok voltak. A szentélyek és lakószobák, a folyosók és a tanácskozótermek a földbe süllyedtek, széles, szilárd lépcsőkön kellett leszállniok, hogy bejussanak. Fény csak a föld színén nyíló hosszú ablakokon hatolt be.

Inninni szentélye több mint kétszerese volt a réginek. De az istennő képe a régi. Ez előtt hajtott térdet Gilgames, amikor Héát kereste. A szentély vastag, szögletes oszlopait dúsan borította arany, a falakat színes cserép, a mennyezetet elefántcsont. Díszesebb, méltóságosabb, de ridegebb volt a régi szentélynél. Az örökmécs piros lángocskája úgy pislákolt benne, mint valami roppant méretű sírboltban, ahol istenek és istennők alusszák örök álmukat, s minden oszlop mögött, minden fülkében, minden zugban mintha elporladt szeretők, örök álmú anyák, koszorús leányok nyugodnának.

Lábujjhegyen lépkedtek a szentély korlátjához, hogy az imádkozó híveket ne zavarják áhítatukban. Letérdeltek egy-egy imadeszkára, buzgón imádkoztak. Legalább Nurma azt hitte, Gilgames imádkozik. Holott a régi szentélyben járt. Nannar-fényes éjszaka küldte be vörhenyes sugarait az ablakon, csillogott a karcsú oszlopok aranyozásán, a padló mozaikkövein, Gilgames oszloptól oszlophoz lépkedett, meztelen talpa nesztelenül surrant a hideg kövön. Gilgames is azt hitte, Nurma imádkozik. Holott azon töprengett, miből fogja fölnevelni második gyermekét, akinek sejtbokrétáját a méhében hordozta, hiszen ezt a nagyobbikat is alig tudja táplálni, aki itt bámészkodik mellette a korlátnál. „És Gilgames azt mondta, én király leszek, ti pedig megfulladtok, és agyaggá váltok! Ó, bolond, bolond! Éhen fogunk veszni! Miért adsz megint gyermeket, ó, Inninni, hiszen Gilgames nem tud gondoskodni róluk!” - kesergett magában Nurma.

Amikor kimentek a szentélyből, Gilgames akaratlanul a királyi palota felé indult. De észbe kapott. Hisszen Utnapistimék a Naggár-maggari utcában laknak!

A Kerékgyártó utcában alig változott valami. A régi házak még álltak, bár csúfosan megkoptak, sőt itt-ott be is dőltek. De akár bedőltek, akár nem, mindenütt műhelyek tátogtak bennük, minden műhelyben kereket gyártottak a mesterek, a segédek és az inasok, minden műhelyajtóban kocsisok, hajcsárok tereferéltek, vitatkoztak, köpködtek és röhögtek. Minden műhelyajtón kalapálás, csilingelés meg sűrű füst kavargott az utcára. S végig az utcán kereket gurítottak vagy cipeltek a műhelyek felé.

Gilgames, a halász meg Nurma, a felesége, karján a kisfiúval, szótlanul iparkodott ama bizonyos ház felé, ahol Utnapistim családja meghúzódott. Fölkapaszkodtak a rozoga lépcsőkön. A belső udvart övező emeleti tornác fakorlátjai itt is, ott is letöredeztek, isteni csuda, hogy a futkározó gyermekek nem zuhantak a mélybe. Az ajtók tárva voltak a melegben, vad káposztaillat zuhogott ki rajtuk büdös vízesésként. De a keresett lakás ajtaja zárva volt. Gilgames fölemelte a kopogtatót. Most, most fog kilépni a tiszteletreméltó idős hölgy, vállkendőbe rejtve fonnyadt emlőit, most kiált föl örvendező hangon: „A mi Gilgamesünk tisztel meg bennünket? Héa mondta, hogy eljön...”

De a küszöbön a mosolygó Si-lu-dárat állt.

Bizonyos, hogy Atra-Hasis családja nem úgy bánt velük, mint a néhai Dugarináé. Itt nem csodálkozott senki, hogy még élnek, nem forgatta a szemeit, hogy milyen sóványak, nem kérdezte, miből tartják el a kisfiút, nem csúfolódtak, hogy a halászat szép mesterség (van, aki szereti), sem azon, hogy miért nem kér Gilgames hivatalt. Arra sem figyelmeztették őket, hogy hiába szeretnék pótolni sovány keresetüket az övékből. Kutya nem szórt rájuk gorombaságokat, macska nem köpködte meg őket.

Ellenkezőleg: Szabitum megölelte, megcsókolta Nurmát, megsimogatta az arcát. Lugal-anna-mundu mirszuért, sörért szaladt. Si-lu-dárat hellyel kínálkozott, s megkérdezte, hogy szolgál az egészségük... Gilgames meghatottam telepedett közéjük, diadalmasan tekintett tartózkodóan mosolygó feleségére. A kisfiú mirszut majszolt Lugal-anna-mundu ölében. Mindnyájan ittak a sörből. Szabitum sajnálkozott, hogy Atra-Hasis nincs idehaza. Lugal-anna-mundu mulatságos

módon mesélte el a két katona szereplését, a cselédleány borzasztó sorsát és szökését. Si-lu-dárat bölcsen mosolygott.

És Gilgamesünk mégis észrevette, hogy Nurma becsukódott, mint a kagyló. Ekkor szorongás, majd megfoghatatlan harag fogta el. Gyűlölte Nurmát.

- No, ugye, itt egészen másként bántak velünk? - kérdezte támadó hangon, amint a kerekekkel gurigázó hajcsárok meg kocsisok között kifelé iparkodtak a Kerékgyártó utcából.

Nurma hallgatott.

Odahaza is hallgatott. Csüggedten ült a gyékényre, kedvetlenül etette meg az álmos Ur-Nungalt, azután ő is lefeküdt, anélkül, hogy evett volna. Gilgamesünk, visszafojtva indulatait, mellé húzódott, megkísérelte szóra bírni.

- Milyen nyugodt, okos asszony Szabitum anyám. Úgy bánt veled, mint a húgával. Hasonlít is hozzád - magyarázta. - És milyen kedves volt Lugal-anna-mundu! Ölbe vette a kisfiút, mirszuval etette...

Ekkor könnycseppek hulltak a kezére. Forró, kövér könnycseppek. Nurma sírt.

- Nurma, te sírsz? Mi történt? Mi bajod? Ki bántott? - firtatta rémülten, egyszersmind csüggedten Gilgames. Mellére vonta Nurma fejét, simogatta arcát.

Nurma zokogott.

- Miért vittél oda? Miért kényszerítettél? Miért engedted, hogy meggyalázzanak?

Ez bizony elképesztő volt. Gilgames szorgosan kutatott elméjében, ki mivel alázhatta meg Nurmát. De a legszorgosabb kutatás is eredménytelen maradt. Hiszen Szabitum nyájasan megölelte, megcsókolta, megsimogatta Nurmát, édes lányának nevezte. Lugal-anna-mundu félretette csúfondáros szavait, mulatságos, okos, vidám volt. Si-lu-dárat bölcsebben mosolygott, mint valaha.

Nurma azonban fojtott indulattal, mondhatnók: gyűlölettel nézte Gilgamest. Ezek gőgös, előkelő emberek - hüppögte -, titokban megvetik, lenézik őt. Szabitum úgy figyelte minden moccanását, mint ölyv az egeret. Lugal-anna-mundu sértő szavakat mondott, fölemlegetve a régi időket, amikor Nurma magányosan járt a mezőn, fatáblát olvasott egy óriás páfrány alatt... S miért hajtogatta, hogy el kell költözniök a vén házból? Hogy tisztességes föld alatti lakásra kell szert tenniök? Miért? Azért, mert éreztetni akarta, hogy: no, te megvetett kertészlány, hogyan mégy te föld alatti lakásba, amikor nekünk is nehéz... Igen, Si-lu-dárat kedves volt, ő legalább nem szólt semmit, csak mosolygott, de a két nő! Nem, Nurma soha többé nem teszi be lábát hozzájuk. Elég volt!

Csodálkozva állhatnánk a zokogó, vérig sértett Nurma fölött, ahogy Gilgames is csodálkozott, ha nem tudnók, hogy Gilgamesünk fáradozása már eleve kudarcra ítéltetett a sors által. Mert a nők természetüknél fogva gyűlölik egymást. Gyűlöletüket burkolhatják ideig-óráig barátságba, udvariasságba, kedvességbe, közös érdekbe, vallásos szemforgatásba, még rajongásba is. De nem létezővé nem tehetik. Mint a szukakutyák, mint a macskák, mint a kancanyulak: egymásra vicsorognak, egymásra rontanak, tépik egymást, gyakran nemcsak finom, alig észrevehető szavakkal, célzásokkal, hallgatással, esetleg dicsérettel, hanem valóságosan, kézzelfoghatóan, egymás hajába ragadva, egymást cédának, rongynak, szajhának, rondának, ferde sarkúnak, csámpásnak, szakadt szoknyájúnak, mocskosnak, libának s egyéb megvetendő állatnak nevezve. Férfiember csodálkozva áll e feneketlen, elmúlhatatlan, szépíthetetlen gyűlölet előtt.

Íme, az ember többféle lényből tevődik össze. Nyílik benne virágállat, virágsejt, úsznak benne fagociták s egyéb egysejtűek. Tekergőznek benne férgek - gondoljunk csak a belekre. Minden érintésre, fényre, szagra, hősugárzásra giliszták rándulnak benne össze: az idegek ganglionjai. Él benne rovar: az emberi agyvelőtől, a lélektől és a tudattól függetlenül működő paraszimpatikus rendszer. És él maga az Ember, befelé végtelenül, kifelé határtalanul, akinek mindez szolgája.

De a nőben, úgy látszik, még egy hatalmas, erőszakos lény is él, egy tömlőállat: az anyaméh. Ezt a mohó, falánk, örökké zsákmányra leső, örökké az éhség kielégítését követelő, csillangóival emberi sejtek tömegét befelé söprő, értelemmel, érzelemmel nem fékezhető s nem szelídíthető őslényt, ezt a kegyetlen tömlőállatot minden nő a testében hordozza születésétől haláláig. Ez uralkodni, élni, terjeszkedni, falni és szülni akar. Ez egy zárt kozmosz, világkorszakokat rejt magában.

Bocsássuk ezt a külön világot, ezt az erkölcsöt, hitet, megfontolást, rendet értelmet nem ismerő coelentarátát a társadalomra. Adjunk uralkodói pálcát a nőknek, akik testükben hordozzák, s ha le akarják győzni, az is baj, ha hódolnak neki, az is? Szolgáltassuk ki magunkat a nőnek, aki maga is kiszolgáltatja magát neki - s ha nem, annál veszedelmesebb? Vessük alá fejünket a tömlőállatok tömegének, amely a maga kegyetlen akaratával szívbajt, ideggörcsöt, százféle nyavalyát támaszt bosszújában, gyilkost és öngyilkost nevel, vadállatot és sziszegő kígyót, megveszekedett tyúkot, jó esetben ostoba libácskát az Anut szívében hordozó nőből? Ó, balgatag Gilgames: ő ebben a pillanatban, amikor Nurma, fejét a mellére hajtva, elkeseredetten zokogott, tudta, hogy a nők őrültek. De nem tudta, miért. Később sok sorscsapást, nyomorúságot, veszedelmet és kínszenvedést kellett emiatt elviselnie... De, ismét mondjuk, ne rohanjunk túlságosan előre. Eleddig csak egy asszony átkozta meg Gilgamest: Szammatu. Majd eljön az idő, amikor anyák és ifjú nők serege fogja átkozni őt... De, újfent mondom, ne rohanjunk úgy előre!

Gilgames tehát ült, és csüggedten bámult vajmécse világába. Nurma zokogott. A kisfiú csendesen szuszogott ágyán.

Végezetül addig csókolgatta, simogatta, becézte Nurmát Gilgames, míg a szegény asszonyka megnyugodott. És amikor Gilgames századszor is biztosította, hogy nem szökik meg, nem vágyakozik régi életébe, Nurmát pedig különbnek tartja az okos, nyájas Szabitumnál, a fürge, szépséges, de korallként ágasbogas, tüskés, csillogó Lugal-anna-mundunál, sőt magánál Istárnál is, könnyesen odaadta magát neki, miközben megvallotta, hogy méhe a második gyermekkel áldott.

Gilgamesünk ismét nagyon boldog és erős volt. Ki állhat meg Gilgames előtt? Hol a kapu, amely elég magas lenne számára? Miféle halászatbérlő, miféle felügyelő, igazgató, adószedő foghatna ki rajta? Hol a hal, amit ki ne vonszolna hálójával? Hol a delfin, amit első pillantásra meg ne szigonyozna?

Reggelre kelvén énekelt, fütyörészett, kisfiát a térdén lovagoltatta. Újra meg újra megfestette Nurma előtt a jövőjüket. De akárhányszor festette is, színei szürkék voltak a megvalósulás felé rohanó álomhoz képest. Észre sem vette, hogy Nurma kedvetlen, hallgatag, sőt szomorú.

Halászat előtt betért a bandához a kocsmába. A tágas, sötét helyiségben egymás hegyen-hátán tolongtak Szabitu istennő fiai: halászok, tengerészek. Ágáltak, ültek, vitáztak, verekedtek, daloltak, tanácskoztak. Bételdiót rágtak, köpködtek. Ittak. Veszedelmes kalandjaikat mesélték. Tengeri kígyókat emlegettek, amelyek egy-egy háromsor-evezős gályát könnyedén lenyelhettek volna (saját szemükkel látták). Hajókat, amelyek evezők és legénység nélkül szélsebesen haladtak ismeretlen tájak felé. Tonhalakról regéltek, amelyeket két hajóba kellett

fektetni. Húzásokról, amelyeken elszakadtak a hálók, zsákmányról, amiből a régi jó világban egy álló esztendeig élt az egész bokor. Polipokról, amelyek hajókat öleltek s húztak a mélybe.

Gilgames Pucér mellé telepedett a gyékényre, sört ivott, s elmesélte hajózását az arannyal borított templomok városába. Beszélt a főszentély mennyezetéig érő istenszoborról, az aranylovakról s az aranydelfinekről. Tátott szájjal hallgatták, bár egy szót sem hittek belőle. De hiszen nem is azért hallgatták.

- Ma jó húzásunk lesz, érzem! - rikkantott Gilgames. - Ma megkeressük az egész esztendőre valót. Tudjátok meg, hogy a feleségem áldott állapotban van. Inninni megáldott. Gyerünk!

Lelkesedéssel itták ki sörüket, s a pohos kocsmárosnak meghagyták, vésse tartozásukat a többihez. Gilgames dalolt. Ha nem értette is Nurmát, boldog volt.

Így játszott a tenger Gilgamessel, a tengerésszel. Hintáztatta föl, le, föl, le... Ő erősen kapaszkodott a csónakba. Mindenáron olyan akart lenni, mint más halászok.

Csakhogy vigyázzunk, be ne hunyjuk a szemünket.

Tudta-e Gilgames, hogy mit kohol Nannar? Érezte-e még alattomos, szívó sugárzását, a rejtelmes csiklandozást agyában, zsigereiben, a pattanásig feszülő szorongást szívében? Ha lemondott is merész utazásairól, a távoli országokról és tengerekről, ha megelégedett is az apró hallal, amit a szűk öböl s a hatóságok juttattak, ha nem akart is élni veszedelmes mahhu tudományával, ha nem tört is hatalomra s nem kívánta többé fölépíteni Lugal Világtornyát, vajon nem gyötörték-e megfoghatatlan vágyak? Nem vonzották-e ködös, sugárzó messzeségek?

Nem feküdt-e néha álmatlanul az alvó Nurma mellett, égő szemmel nézve a vajmécses lángocskáját? Nem tört-e ki néha indulatosan, maga sem tudva, miért? Nem káromkodott-e, nem rángatta-e türelmetlenül az összekeveredett hálót, nem csapta-e földhöz a harapós halat, nem kötött-e mogorván valamelyik társába? Nem hallgatott-e komoran odahaza, nem csúfolta-e Nurmát? Nem verte-e meg a kisfiút, ha nyűgös volt, ha levizelte a szoknyáját? Nem döngette-e ököllel az ajtót, nem ripakodott-e Nurmára, amikor, szokása szerint, kétszer-háromszor is megkérdezte, mit mondott Gilgames, noha hallotta?

Gilgamesünk tudta, mit kohol Nannar. Ezt nem is kell bővebben magyaráznunk vagy indokolnunk. Hiszen ebben az időben már minden gyermek tudta. Sőt, mint láttuk, tudták a hangyák is. Hogyne tudta volna Gilgames, Utnapistim fia, Nannar gyermeke! Csak az a kérdés: félt-e tőle.

Nem félt. Ezt sem kell bővebben magyaráznunk, indokolnunk. Hiszen ebben az időben senki sem félt, legföljebb Lugal meg a hangyák. De hogy félt volna Utnapistim nevelt fia, Nannar gyermeke? Tökéletes biztonság érzése töltötte el, akárcsak Utnapistimot. Tudta, le fog szakadni az ég, csillagok hullanak, föld reng, tombolnak a tűzhányók, kiáradnak a tengerek, és világrészeket nyelnek el, hegyláncok hasadnak meg, s új hegyóriások támadnak, beteljesedik a szent iratok valamennyi borzalma - de ő, Gilgames és mindazok, akik vele vannak, bántódás nélkül kerülnek a túlsó partra. Miért? Hogyan? Ezt nem tudta, de nem is kérdezte. Mahhu tudományában bízott? Nem. Hiszen mahhuk serege fog elveszni. Utnapistimban? Dehogy. Sohasem kérdezte atyját, miképpen vélekedik a menekülés módjairól. Hiába is kérdezte volna. Atra-Hasis nyilván csak ezt mondja vala: „Majd Enki a kellő időben megsúgja, mit tegyek. Értelemmel hiába is keresném a módját. Hiszen ezt teszi Lugal!”

Igen, érezte, nagyon is érezte Nannar szívós, alattomos sugárzását, elviselhetetlenül bizsergett az agya, csiklandoztak a zsigerei, szorongott a szíve, különösen, amikor Nannar teljes nagyságában tündökölt, s kocsikeréknyi korongja izzón vicsorgott az égről. Ilyenkor ő sem tudott

aludni, akár Nurma s még sok-sok százezernyi asszony. Elnézte a Vörös Kígyót, az Égi Gyíkot, amint besandított a ház nyitott ajtaján, s remegő vöröses fénybe vonta a szoba tárgyait. Vagy lebámult a tengerre, rábocsátotta tüzes vaséhoz hasonló fenyegető fényét, megborzongatta a hullámokat, belekapaszkodott a megfoghatatlan víztömegbe vonzásának számlálhatatlan karmával, fölemelte, mintha magához akarná vonni, ki akarná inni, mintha meg akarná mérni, hogy a kellő időben elbánhasson vele. Ilyenkor Gilgames letette az evezőt, eleresztette egy pillanatra a hálót, abbahagyta a megkezdett mondatot, elnémította ajkán a harsogó dalt, s föltekintett reá. Szemügyre vette három jeges fényű szemét, tátott torkát s éles fogait, hátára kanyarított csipkés farkát, vasas fényben izzó, duzzadt pofáját.

Igen, merész utazásairól lemondott. Megelégedett a hitvány hallal is, amit a szűk öböl s a hatóságok még szűkebb marka nyújtott. Egy-egy jó fogás boldoggá tette. Bizakodott a jövőben. Izgatottan várta az új gyermeket, nem aggódott miatta, mint Nurma. Könnyen vette a jövőt, talán mert ismerte rendkívüli képességeit: tudományát, ügyességét vívásban, lovaglásban, futásban, s hogy külsejére nézvést is más, mint a többi ember. Bárcsak Nurma is ilyen könnyen vette volna, bárcsak ő is rá merte volna bízni magát a szívében lakó Anu bölcsességére! De mindegy. Gilgames óriási türelemmel, bivaly szívóssággal tűrte az élet aprócseprő szurkálásait, csipkedéseit, bár gyakran égett tőlük a bőre. Olykor csakugyan kitört, ököllel döngette az ajtót, levágta az evezőt, rángatta az összegabalyodott hálót, lecsapta a harapós halat, sőt megverte a nyűgös gyermeket. Még Nurmára is ráripakodott, amikor, szokása szerint, kétszer-háromszor is megkérdezte, mit mondott. Legyünk egészen őszinték: nemegyszer félrevonult, leült egy kőre, egy kidőlt tuskóra, s tenyerébe fogva fejét azon töprengett, hogy világgá megy. Mint hajdan, gyermekkorában, csónakra ül, fölkapaszkodik egy hajóra, azután: béke veled, Nurma, béke veled, Ur-Nungal, béke veled, te szegény sajnálni való kis ház, te megszokott, szűk udvar, ti ismerős gyékények, ágyak, kókusztálak és cserépkorsók, ti ellopatásra ítélt tyúkok! De ilyenkor megforgatta gyűrűjét, belenézett, s látta, amint Nurma szomorúan üldögél, maga elé bámul, a kisfiú hozzátörleszkedik... és lemondott a szökésről.

Életének ezeket a mélypontjait, amikor senkinek-semminek érezte magát, vidám föllendülés követte. Bízott a jó fogásban, bízott a jó időben, bízott magában, bízott társaiban, a minden hájjal megkent, dörzsölt halászokban.

Mindazonáltal két ízben majdhogynem megszökött.

Első ízben halászcimboráival dorbézolt. Egyik kocsmából a másikba mentek, ittak, hősködtek kalandjaikkal, a nők körül elkövetett férfiúi tetteikkel. Majd, ketten maradván Pucérral, végigjárták az éjszakába merült kikötőt, énekeltek, botjukkal a raktárak kapuit verték. „Szép az élet, szép a szabadság! - rikoltotta Gilgames. - Nem megyek vissza többé Nurmához! Engem ne vádoljon örökké a szeme!” Pucér helyeselt. Ajánlotta, nézzenek el valamelyik papnőhöz. Gilgamesünk előtt ekkor megjelent a régi kis papnő képe, amint leborult előtte, lányos dereka, asszonyos domború csípője, simán csillogó válla, karja, a gyékényre omló fekete fürtjei s a közéjük font gyöngyök és virágok. Újabb kocsmába léptek, datolyabort ittak. Tanakodtak, melyik papnőt keressék meg Inninni kolostorában a városszerte ismertek közül. Pucér egy nagy, kövér, mély hangú, nevetős, borissza papnőért lelkesedett. Gilgames az ő kis papnőjét emlegette.

- Várj - tanácsolta Pucérnak. - Megnézem, mit művelnek a kis lotyók.

Belenézett a gyűrű kristályába. Megszabadította magát a kocsmában iddogáló, beszélgető vendégek zavaró zajától. Erősen a papnőre gondolt.

S íme, a szivárványszínű körben megjelent egy szűk szoba képe, abban is egy összetúrt ágyé, azon is a papnőé. Nem egyedül. Nagy testű, igen kövér, fekete pikkelyes férfiú hevert vele. Gilgames megismerte Samas-Lamasszit. Ugyanazt, akinek megbízottai lenyúzták a halászok bőrét. Gilgames dühe forrni kezdett, ámde uralkodott magán. Végignézte a már ismert jeleneteket. Mindazt, amiről azt hitte: csak ő tapasztalta, csak ő élte meg, csak vele művelte a kicsi papnő. A derekasan iskolázott csókokat és simogatásokat, az ölelések sokféle módját. Nézte, amint a nő a földön feküdt, Samas-Lamasszi ölébe tette fürtös fejét, s mesélt neki - nyilván az erdei tisztásról, a pálmaházról, a nyilazó kisfiúról, a ház előtt majomfogat fűzögető kislányról s a kotnyeles majomról. Látta, ahogy énekelt. Nyilván a piros virágról és Samas gyilkos sugarairól. Figyelte, amint táncolt, s mámoros arca rámeredt a táncában gyönyörködő férfiúra. Nyilván ezt kérdezte tőle: „Tetszik? Tetszik ez neked, ó, cédrusfám?”

Undorral befordította a gyűrű kristályát, s így szólt:

- Elég volt, ó, barátom és testvérem, Pucér. Hazamegyek. Nurma aggódik értem, s a kisfiú sírni fog, ha reggel nem lovagoltatom a térdemen.

Hazament.

A másik alkalommal kieveztek a tengerre. Lelkét sivár magány ülte meg. Hová menjen, merre forduljon az üres világban? Ó, Atra-Hasis házában szép élete volt! Lépcsők, teraszok, vívócsarnok, lovaglótér, futópálya! Az asztalfőn Szabitum nyájas arca. Lugal-anna-mundu csúfondáros, szép szemei. Si-lu-dárat bölcs mosolya. Ummu-tábat halk, udvarias hangja, mély tudománya. Agyagtáblákon sorakozó varázsjelek, kinyíló Ég, ragyogó aranyfény. Misztériumok, csodálatosan gördülő versek, mint a tenger örök hullámai. Ó, a királyi palotában szép élete volt!

Hát gyermekkorában? Hajócskák a tiszta vízen, madarak és gyümölcsök a fákon, óriás sárkányok a mocsárban. Kis ház, anyja ízléses ételei a kókusztálakban. Kis szentély, Lugalbanda meg Ninszun virágokkal díszített szobra, tömjénfüst nehéz, édes illata. Vidám esték, éneklő katonák, hőstetteiket mesélő hősök, távoli városokban megfordult utasok, idegen partokon járó tengerészek. Anyja simogató keze, amikor álomra hajtotta fejét. És álmai, álmai, amelyekben megjelent Istár, lepkeujjával megsimogatta szemét-száját, lebbenő fátyola meglegyintette ágyékát. Ó, gyermekkorában szép élete volt!

Sóvárgott a kis ház és anyja után. Az a kis ház, az a szentély, az a tömjénfüst megvolt még. A királyi palota, Atra-Hasis lakosztálya, a családi asztal elmúlt örökre.

Gilgames belenézett a gyűrű kristályába. A szivárványos körben pedig, íme, megjelent Risat-Ninlil, a papnő. Igen, ott állott a kis ház küszöbén, kezét a szeme elé emelte, s bámult. Mintha figyelné az utat, amerre egykor elügetett Utnapistim hasadt patájú kis lován, háta mögött a vállába kapaszkodó Gilgames fiúval. Mintha várna valakit. Mintha az óriás páfrányok sorát ügyelné: nem bukkan-e föl közöttük egy ló, hátán a Gilgames fiú. Picinyke volt az alak, de Gilgames elszoruló szívvel látta hajlott vállát, véznaságát, esettségét. Megpillantotta arcának megnyúlt vonásait, sőt szeme s ajka körül a picinyke ráncok pókhálóját is. Ez volna Risat-Ninlil, a papnő? Az álomfejtő? Víg katonák nevető társa, fáradt utasok megpihentetője? Hol a régi Risat-Ninlil? És kit vár? Talán betévedő, elkeseredett utast, akinek már minden mindegy?

Kíváncsi volt a ház környékére is. A fénykörben lassan elvonultak a mocsarak, a fák, a város bástyái. Micsoda mocsarak! Végeláthatatlan fertő, posvány. Nádas és kákás ősbozót. Egy fölfordult sárkány keselyűlepte dögteteme. Vigasztalan, nyomorúságos táj. A szántóföldek helyén bozótos sártenger. A város, az ő hajdani városa laposan, szürkén komorlott a kép hátterében, bástyái zömökek voltak, de csorbák, mint kivénhedt állat fogsora. Katonák sem

álldogáltak rajta. A kapu üresen ásított, alig térült-fordult alatta zebufogat, lovas ember. A büszke Csillagtorony: romhalmaz. Szeméthegy.

Gilgames befordította gyűrűjét, s megragadta az evezőket.

- Hazamegyek - mondta. - Nurma vár. A kisfiú nyűgös volt ma reggel, fájt a torka.

És hazament.

Végül, ne tagadjuk, megfordult Gilgames fejében olyasmi is, hogy odahagyja a szűk öböl, a káromkodó tengerészek, a hangos kocsmák, a büdös kikötő, az apró halak világát, s visszatér a városba, elvegyül az előkelők életében. Vágyódott Gubbubu, a helyes mitlali embere, Ur-Ba'u, az isteni tudományok hű őre, Simetán, az időtlen idők óta haldokló csillagtudós társasága után. Utnapistim környezetében eléggé megismerte s megszerette őket. Csalogatta a kövér, méltóságos papok társasága is. Vonzották a férfiak, akik a Világbirodalmat igazgatják. Szerette volna értésükre adni tévedéseiket, fejükre olvasni ostobaságukat, föltárni előttük a nép sorsát, javasolni okos, igazságos rendszabályokat, hasznukra fordítani varázsgyűrűjét s nem csekély tudományát. Kíváncsi volt Utnapistim bölcs véleményeire. Szerette volna fölajánlani a király-főpapnak valamelyik Anunnaki erejét a Világtorony építésénél.

De mikor végigjártatta elméjét szomorú emlékein: a háborún, amit még kisfiú korában élt meg Erechben, anélkül, hogy a szörnyű események szörnyűségét megértette volna, a földrengéseken és hamuesőkön, amik ellen tehetetlennek tudta az emberi értelem legravaszabb fogásait, leginatszakasztóbb erőfeszítéseit is, a zűrzavar idején, amikor az ember az embernek farkasává változott, a nők szajhák lettek, az éhező anyák elkergették ajtajuk elől rimánkodó gyermekeiket, a terek, a kikötők, utcasarkok és templomudvarok megteltek uszító szónokokkal, napról napra új karókat hegyeztek az igazságot tevők, s új meg új bűnösöket húztak beléjük, akik még a légynek is vétettek... Majd meg a helyreállított rend képein, a mindenfelé kiküldött katonák tettein, akik munkára hajtották a tolvajokat, a lázadókat, az erechieket, az eriduiakat. A tereken, utcasarkokon, kikötőkben és templomudvarokon sereglő, frissen hegyezett karók erdejét, rajtuk a békákként vonagló újabb bűnösökön... Az állami éhínségen, a hatósági nyomoron, a királyi igazság reménytelen vérpocsékolásán... Miért soroljuk tovább? Miért aprózzuk a szót? Gilgames Utnapistim szavaira gondolt ilyenkor meg Samas-súm-iddinre, akinél hat esztendeig tanult. Megértette, hogy segítő szándéka haszontalan. Lelkes támogatását nem fogadnák el. A Beavatottak tudománya reménytelen. A jó tanácsok üresek. Az okos törvények és rendeletek éppen annyit érnek, mint az ostobák. Az Anunnaki által fölépített Világtorony ugyanannyit segít majd, mint amit Lugal munkások százezreivel, mérnökök terve szerint, darukat, csigákat, sáncokat alkalmazva, Urukaginával köveket emeltetve épít. Nannar eltapos, szétken, összetör, sárrá változtat mindent, mint egy köpést - ahogy a bájos Ur-Ba'u szokta ordítani.

Akkor mégis legjobb, ha itt marad. Halászik, veszekedik a felügyelőkkel, iszik Pucérral, mesél az arannyal borított templomok városáról, hallgatja tengeri kígyókról, polipokról, gazdátlan hajókról szóló igaz történeteiket, hazaviszi a sovány zsákmányt, vigasztalgatja, biztatja, védelmezi a nehézkesen mozgó Nurmát, lovagoltatja kisfiát s olykor-olykor belenéz varázsgyűrűjébe.

Nurmával gyakran beszélgettek az eljövendő időkről, amikor a Négy Állat a négy világtájról sorra letöri a pecsétet, és így szól: „Töltessék ki!" Nurma félt. Gilgames azonban nevetett. „Csak hadd töltessék ki! - mondta. - Mit aggódsz? Mit rettegsz? Hát nem vagy te is olyan, mint én?" De Nurma félt, nemcsak olyan volt, hanem más is. Asszony.

45

Most meg kell egy kicsit erőltetnünk az eszünket, vissza kell nyúlnunk mesénk elejére, ahonnét elindultunk! Utnapistim ott áll az emeleti tornácon, megkapaszkodik a rozoga korlátban, hogy a szüntelenül dühöngő szélvész le ne sodorja. Feje fölött az óriási Nannar vörös korongja lebeg. Távol látja a napsütötte hegygerinceket, a hadiút szalagját. De mindezt csak mintegy füstön, hamuesőn át. Úgy érzi, megvakul. Dörzsöli a szemét, könnyezik, de nem lát jobban. Aztán bemegy, ágyára ül, behívja feleségét, Szabitumot, s tudomására adja, hogy megvakul. Szabitum jajveszékel. Utnapistim mosolyog.

- Hát aztán! - mondja. - Mit jelent az! Megvakulok és vége! Testi szemeim nem látnak. De, hála Anunak, annál jobban látnak a lelki szemeim. Úgyis eleget panaszkodtam a világ ezer baja, rondasága miatt. Most majd nem kell látnom.

Így szólt Utnapistim s visszavonul, hogy imádkozzék. Eljővén ugyanis magába vonulásának ideje, Utnapistim imádkozik.

Mindez, amit e jelenet megtörténte óta elmondtunk, tulajdonképpen előzmény volt. Utnapistimnak ezt a most következő imádságát előzte meg. Lehet, hogy éppen ő maga látta mindezt, visszamerülvén a messzi múltba, végigtekintvén az események során, attól a pillanattól kezdve, amikor birtokán egy nagy terméskövön ülve horgászott, s látta a két viaskodó sárkányt meg a rájuk csapó repülőgyíkot.

Életének kanyargó útját, küzdelmes vándorlásait, tapasztalatait, fölemelkedését és hanyatlását, barátainak, ellenségeinek, rokonainak, ismerőseinek életét, szövetkezéseiket és szembefordulásaikat, szerelmeiket és csalódásaikat, gazdagodásukat és nyomorúságukat nagyjából nyomon követtük. De csak azért, hogy megérthessük azt a magasztos pillanatot, amikor egyedül maradva homályos szobájában, imádságba merült. Ő is azért gondolt végig mindent eddig a pillanatig, hogy teljes mélységben megértse...

De vigyázzunk! Csak nagy körültekintéssel, úgyszólván tapogatózva nyúlhatunk ehhez a pillanathoz. Hogy valamiképpen meg ne tévedjünk, leghelyesebb, ha ezúttal az ősi táblákra vésett szövegekhez fordulunk, amelyeket sok-sok évezreden át gondosan őrzött, forgatott, olvasott és énekelt az emberiség.

Utnapistim lótuszülésbe helyezkedett, testét elernyesztette, értelmét fokonként félreállította, miként az építőállványt teszik félre, bontják le a munkások, ha a munkát befejezték. Megszűnvén tér és idő, gondolat és indulat, Utnapistimot csakhamar hatalmába ejtette a sugárzó fény. Először piros meg aranysárga fénykörök hullámzottak előtte, mint a tó ragyogó vize, ha követ dobnak a közepébe, csakhogy ez a hullámzás nem a partok felé, hanem ellenkezőleg, a partoktól a „tó” közepére gyűrűzött. Egy vakító fényes pont úgy nyelte el a fénykörököt, mint valami örvény. Hovatovább egyre izzóbb, egyre vakítóbb lett a fény. Utnapistim egész valója sugárba borult tőle. Szívét végtelen nyugalom, derű, boldog ujjongás töltötte el.

Amikor föleszüdött révületéből, ismét csengettek.

- Mit kívánsz, ó, uram? - kérdezte a még most is riadt Szabitum.

- Hívd ide gyermekeimet - parancsolta nyugodtan Utnapistim.

Ezután semmit sem szólt. A fenyegető vakságot sem emlegette.

Napok teltek, napok múltak. Utnapistim rendelkezése eljutott Ga’urhoz, Meszkemgaserhez, Meszannippadához és Enug-duannához a távoli birtokokra. Gilgamesnek könnyű volt szólni: Si-lu-dárat meglátogatta nyomorúságos otthonában, s közölte vele atyjuk parancsát.

Összegyülekezvén pedig valamennyien s az illedelem szabályai szerint üdvözölvén egymást, letelepedtek a gyékényre és szemüket tiszteletteljes kíváncsisággal függesztették az időtlen férfiú komoly, fekete arcára.

Utnapistim megköszörülte torkát, nehéz pillantását körülhordozta fiain, majd behunyta a szemét, s megfontoltan, minden szót latra téve, így szólott:

- Enki, a Tiszta Szemek Ura, szólott hozzám elragadtatottságomban, fiaim. Így szólott: „Kunyhók és viskók! Bástyák és falak! Kunyhók, halljátok! Bástyák, értsétek! Te szurippaki ember, Ubara-tutu fia, Zi-u-szudra! Rombold le házadat, építs hajót. Hagyd el a vagyont, fordulj el tőle, keresd az életet. Vesd meg a birtokodat, minden jószágodat, mentsd az életet." Megértettem Enki szavait, s így szóltam: „Egyetértek, Uram, azzal, amit mondasz. Szavadat megbecsülöm és végrehajtom. De mit mondjak a városnak, a népnek és a Véneknek?" Enki pedig újra megszólalt, és ezt mondotta nekem, szolgájának: „Mondd nekik: bizonnyal fölindult ellenem Enlil, ezért nem maradok tovább a városotokban. Enlil országára többé nem fordítom arcomat. Tengerre fogok szállni, hogy Enkinél, az én Uramnál lakjam. Rátok azonban jólétet fog esőzni Enlil. Madarászat, halászat gazdag eredményét, nagy aratást. Majd egy este a sötétség hatalmai félelmes vihart zúdítanak rátok, de ne féljetek." Ezt mondom nekik.

Utnapistim elhallgatott. Kinyitotta szemét, s megint körülhordozta fiain. Arca nyugodt volt, de még a szokottnál is komolyabb. Majdnem komor.

Szavai nyomán mély csend támadt. A férfiak magukba merülve gondolkodtak.

- Hajót akarsz építeni, ó, atyám? - szólalt meg végre a kövér, nyájas Ga'ur. - S mit tegyünk mi a birtokainkkal?

- Igen, csakugyan, mit tegyünk? Mi is mondjunk le minden vagyonunkról? - kapott a szón Meszkemgaser.

Ez volt a nagy kérdés! Ennek felvetését s meghányását lesték szorongva az ajtó mögött a nők is: Szabitum meg Lugal-anna-mundu.

Hogy Utnapistim csak legyintett, egy cseppet sem meglepő. Az sem, hogy Szabitum, akármilyen okos volt is, ajkához kapta ujjait, s fölszisszent. Lugal-anna-mundu pedig nyomban be akart rohanni a szobába, hogy elárassza atyját a tiltakozás forró szavaival. Azon sem csodálkozunk, hogy Si-lu-dárat mit sem tartott természetesebbnek, mint a birtokokról való lemondást. Nevetségesen csekély érzéke volt a világ anyagi oldalai iránt. De hogy a többiek, ki-ki a maga módja szerint, jelét adta megdöbbenésének, sőt tiltakozásának, szinte csodálatos. Utnapistim csodálkozott is.

- Hát nem értitek, mit mondtam? - kérdezte csalódottan. - Elérkezett a döntő pillanat! Enki megmondotta, mit kell tennünk. Ha minden birtokot eladtok, és szétszeditek a házakat, megépülhet a szükséges hajó. Majd kerítek egy kormányost a beavatottak közül. Már gondolok is valakire. A hajónak meg kell lennie, értitek, fiaim?

A nyájas, kövér Ga'ur, előredöntve hatalmas alakját, (amennyire terebélyes hasa engedte) óvatos kérdéseket vetett föl. Mekkora lenne a hajó? Mit kellene berakni? Mennyi időről lenne szó? Hol kötnének ki? S így tovább.

Eközben, a tisztesség legelemibb törvényeit szinte fölrúgva, a többiek egymással szálltak vitába. Gilgames hevesen, lihegő szavakkal helyeselte atyja terveit. Si-lu-dárat vele tartott, csakhogy nem pazarolt az ügyre akkora indulatot s annyi szót. A törékeny, ábrándos képű Enugduanna, meghazudtolva külsejét, tűzbe borult, s egyre azt kiabálta, hogy ő nem törődik a végpusztulással, mert ha történnék valami, majd bemegy családostul a Világtoronyba. A

vékony, komor Meszannipadda harsányan, ingerülten s illetlenül nevetett. Hogy a hajó... meg a Világtorony... ha-ha-ha! Mintha bizony ellenállhatna emberi kéz műve az istenek haragjának!

Az ajtó mögött Szabitum asszony erőszakkal tartotta vissza a magánkívül zokogó Lugal-anna-mundut. „Hallgass, hallgass te szerencsétlen! - suttogta. - Ne dühítsd atyádat! Majd lebeszélik róla!”

Utnapistim elszomorodva tekintett fiaira. Éles fülét nem kerülték el az ajtó mögött dúló harc elfojtott hangjai sem.

- Hát íme, édes fiaim - dünnyögte komoran. - Még ti sem akartok megérteni, ti, akik véremből való vér vagytok. Akik annyiszor állhattatok a bölcsesség örök kútfejénél.

- Ki tudja, milyen álmot láttál - csitította Ga’ur szelíden.

- És az álom nem megfontolandó? - tört ki türelmetlenül Gilgames. Egészen Ga’ur felé fordult, zöld szeme szikrázott, arca égett, ajka ellenben sápadt volt, mint a tojáshéj.

- Igaz, anyád papnő, s messze földön híres álomfejtő - csúfolódott enyhe gúnnyal Meszkemgaser.

Gilgames tanult annyi bölcsességet Samas-súm-iddinnél s annyi önuralmat a Nurmával eltöltött esztendők során, hogy csak félvállról vette a megjegyzést.

Nem célunk apróra elmondani egy efféle családi tanácskozás részleteit. Elég, ha rámutatunk a bölcs atyára, aki időtlen életének végtelen tapasztalatain trónolt, a fennkölt magasságban Enki isteni sugalmazását hirdette, s bár maga tökéletesen elfordult már a világtól, csak egyetlen célt ismert: szeretteit s az isteni bölcsesség magvát átmenteni az új korszakba. Elég, ha utalunk fiai megosztó véleményeire s vitájukra. Az ajtó mögött megbúvó, lélegzetét visszafojtva figyelő Szabitumra s eszének immár a maradványait is alig őrizgető Lugal-anna-mundura.

Végül elérkezett a pillanat, amikor Utnapistim, megunva a meddő kérdezősködést, latolgatást, gúnyolódást, vállvonogatást és vitát, kezét fölemelte, s szokatlanul érces hangon kinyilatkoztatta akaratát:

- Vessétek végét szavaitoknak, ó, fiaim! Elég szomorú, hogy erről a dologról vitáztok. A hajó meglesz, ti pedig le fogtok mondani minden földi haszontalanságról.

- Csak tudná az ember, hol kaphat az elvesztegetett birtokért, rabszolgákért, jószágért, terményért újat s miképpen - tűnődött az ábrándos tekintetű, halk Meszannipadda.

- Csend legyen! - dörrent rá Utnapistim. - Teljesítsétek akaratomat s Enki akaratát. Befejeztem.

Ő ugyan befejezte, azonban Lugal-anna-mundu elkezdte. Mert atyja szigorú szavainak hallatára föltépte az ajtót, kiszakította magát aggódó anyja ölelő karjai közül, s a férfiak tanácskozásába rohant. Halálmegvető ugrás volt ez, mint amikor tűzbe rohan valaki, hogy égő gyermekét kimentse.

- De atyám! atyám! - sikította eltorzult képpel. - Mit teszel! Hiszen így tönkremegyünk mindnyájan! Istár szerelmére kérlek, ne tedd!

Zokogva borult Utnapistim elé. A haját tépte. Sikoltozott. Kacagott. Megszállta a gonosz lélek.

Bátyjai mind fölugrottak, csak Si-lu-dárat maradt bölcsen a helyén.

- Vissza! - dörögte Utnapistim évezredek mélyéből dübörgő hangon. Most rettenetes volt. Egész nagyságában fölmagasodott, mint egy félisten. Arca sötéten izzott, szeme villogott, ajka csücskében mély szakadékká váltak az időtlenség árkai, homlokán kígyóztak a barázdák. - Vissza, te tébolyodott kölyök! Vajon atyáddal s Enkivel akarsz te szembeszállni?

Csakhogy beszélhetett Lugal-anna-mundunak. Sikoltozása az egész házat fölverte. A tornácokon már gyülekeztek az Utnapistimékra irigyen leselkedő szomszédok, szinte leszakadt alattuk a vénhedt építmény. Most minden kiderül - suttogták a nőszemélyek. - Kiderül, micsodák-kicsodák ezek az állítólagos Beavatottak... Miből élnek, hogyan élnek...

Ezt látván, Si-lu-dárat nyugodtan kézen fogta változatlanul szép húgát, s bevezette anyjához. Az ajtót újra betette. Utnapistim pedig, átadva a teret fiai vitájának s leánya síró-nevető rohamának, eltávozott, hogy nyomban alkalmas kormányos után nézzen.

Maguk közt maradván, Gilgames ajánlotta, menjen ki-ki a birtokára, nyomban adja el, s költözzék Szurippakba. Ő maga itt lakik helyben (könnyű neked, mit adsz te el? - jegyezte meg gúnyosan Ga'ur) abbahagyja a halászatot, s minden idejét, erejét, tudományát a hajóépítés szolgálatába állítja. Si-lu-dárat mosolyogva helyeselt. A többiek, mást nem tehetvén, hümmögve beleegyeztek. Szabitum példaadó módon uralkodott magán, jóllehet asszony volt. Könnyeit letörölte, borogatást tett Lugal-anna-mundu vadul háborgó szívére, imádkozott fölötte, fiait pedig biztatta, végezzék tennivalóikat nyugodtan, ne szálljanak szembe Utnapistimmal.

A bölcs anyai szó jobb belátásra bírta őket. A vita elült. Kezdték megérteni, miről is van szó.

Utnapistim pedig egyenest a kikötő felé vette útján. Amint a város komor, ebben a pillanatban sötét utcáin haladt, szokott nyugalma nyomban helyreállott. Tudta, a hajó meglesz, mert meg kell lennie. Az meg különösképpen nem nyugtalanította, hogy valóban megvakul-e. - Ó, Anu - gondolta -, éppen eleget láttam. Mit is nézzek ezen a szörnyű, már nem is emberi világon? Hol a régi város? Hol vannak a régi, otthonos házak? Hol a vidám utcák, a hangos terek, a gazdag kertek, a szökőkutak? Hol az ismerős bástyák és kapuk? Sőt, hol a régi barátságos égbolt is, ahonnét az istenek és istennők nyájas szeretete mosolygott a földre? Hol Samas világot éltető heve, Nannar szerelmet keltő sugárzása?

Csakugyan: hol volt mindez?

Samas, a hős, minden reggel vadul lobogó máglyát gyújtott Keleten, s egész nap szórta parazsát a szikkadtan pihegő, kopár földre. Nannar az égbolt egyharmadát elfoglalta immár. Nem kelt föl, és nem nyugodott le. Ugyanazon a délkörön lengett észak-déli irányban, mint egy iszonytató inga. Naponta kétszer eltakarta a Napot. Ilyenkor árnyéktalan, hamuszürke homály borult a világra. Iszonyú szélvihar dühöngött szüntelenül. Csak falakhoz lapulva, botra támaszkodva, kőoszlopokba, kapufelekbe kapaszkodva lehetett járni az utcán. A vihar néha úgy bőgött a szűk utcákban, mintha tüzes rudakkal megláncolt sárkányokat döfölnének. Percenként mennydörgött az ég, zuhogott az eső, s percenként rohantak tova a terhes fekete felhők.

Amikor Utnapistim a kikötő felé ballagott, Nannar bőszen világított az égen. Olyan mélyen járt, hogy szinte meg lehetett fogni. Három fekete szemgödrében tisztán látszottak a villogó jégkristályok. Szájába marhacsordát lehetett volna behajtani egyenesen a földről. Fogai mint hatalmas kőszálak meredeztek benne. A farka nem látszott, eltakarta kerek, rézvörös és jégfehér ábrázata.

Utnapistim gondosan számon tartotta Nannar helyzetét. Figyelemmel kísérte a jelenségeket is, amelyeket előidézett. Időnként ellátogatott a Csillagtoronyba, s a már fölkelni sem tudó, úgyszólván élőhalott Simetánnal hosszasan értekezett Nannarról. Ha kilépett a házból, első dolga volt, hogy szigorú, mérlegelő pillantást vessen a gonosz csillagra.

A hajdani kikötő már réges-rég eltűnt mindenestül. Megváltozott az öböl képe is: eliszaposodott, majd végképpen tengerré vált. Az új kikötőt, amely egy hajdan száraz völgyben épült, már szintén magasba törő, roppant gátak védelmezték, Urukagina építővarázslatának remekművei. De az egykori gátból is megmaradt még egy rész, azt a területet védte, ahol Gilgamesék nyomorúságos, mindenfelől iszappal, mocsárral körülvett lakóháza állott.

Utnapistim egy aránylag csinos külsejű kocsma felé tartott. Belépett, lement a lépcsőkön a föld alatt berendezett helyiségbe. Itt leginkább kormányosok, hajókapitányok, rabszolgafelügyelők szoktak összegyülekezni, a hajózás előkelőbb népe. Lárma, ortályozás, verekedés, emberhalál csak igen elvétve történt itten, s ha történt is, minden esetben magasabb, eszmei viták folyományaként. Teszem azt: Nannar megváltoztatta-e a bolygók járását? Az egyre erősbödő dagály hogyan s mennyire nehezíti meg a kikötést? Vagy: Alulimot, Eridu főpapját, magukhoz vették-e az örök dicsőségbe az istenek, avagy netán letaszították az Alvilágba? Meg aztán: mennyi ezüstért lehet és szabad hajóutat vállalni mostanában a Gondvanán túl levő kikötőkbe? S más efféle.

A szabbú, azaz kocsmáros büszke is volt vendégeire. Barátságos, csusszanó léptekkel surrant elő, ha valaki belépett, kezét összedörzsölte, homlokához emelte, s a vendég hogyléte iránt érdeklődött. Jó helyre vezette, leültette, csodálta a Világtorony építésének gyors előmenetelét, hódolattal nyilatkozott a király-főpap isteni bölcsességéről, majd elsorolta, minő ételekkel és italokkal szolgálhat. A csinos mozaikokkal díszített falak, a tisztességes gyékények, az ízlésesen öntött bronzedények, a pajkos ábrázolatokkal telefestett cserépkancsók is a vendéglő finomságára vallottak.

Amint Utnapistim belépett, a kocsmáros mély hódolattal, széles arcán rendkívüli nyájassággal, ám mozdulataiban bizonyos tartózkodó méltósággal sietett elébe.

- Ó, ritka vendég, ritka vendég! - rebegte boldogan. - Kerülj beljebb. Ne vesd meg szerény házamat, italaimat. Szerencsés pillanatban jöttél, barátom és testvérem, Atra-Hasis. Kitűnő datolyabort szereztem. Kerülj beljebb.

A kocsmáros mindenkit név szerint ismert a városban, de talán az egész birodalomban.

- Szur-Szunabu, a kormányos, nincs itt? - tudakozódott az időtlen férfiú.

- Hogyne volna, hogyne volna! Bent ül az ő kedves zugában, a bal oldali fülkében. Ő már csak itt érzi igazán jól magát, ebben a szerény kis kocsmában. De szeret magában üldögélni. Hiába, ő bölcs, nagy bölcs... - magyarázta hódolatteljes suttogással. Aztán bevezette Utnapistimot a baloldalt nyíló kis fülkébe.

Szur-Szunabu, azaz: Enki szolgája, a kormányos, csakugyan ott üldögélt egy kis gyékényen. Előtte boroskancsó, kicsiny bronz ivópohár.

Miután a kocsmáros letelepítette vendégét a bölcsen hallgató, időtlennek látszó, viharvert ábrázatú, testes férfiú mellé, s elsurrant, hogy pálmabort hozzon, Utnapistim üdvözölte Szur-Szunabut, s megkérdezte, hogy szolgál az egészsége.

- No, no, szolgál még - dörmögte a kormányos. Ivott egy cseppet, sokáig nézte Utnapistimot. - Te nem sokat változtál. Megvagy, mi? Pompás.

Egy darabig szótlanul üldögéltek, ittak egy-egy kortyocskát.

- Hát Samas-súm-iddint mikor láttad? - érdeklődött a hajós.

- Láttam, megvan. Mi a véleményed a helyzetről, testvérem és barátom?

Szur-Szunabu legyintett.

- S a tiéd?

Utnapistim is legyintett.

- Nannar?

- Nannar.

- Egyszer, ifjúkoromban, vagy hetvenezer esztendővel ezelőtt, amikor még vadászni jártam, pompás bivalybikát pillantottam meg - mesélte dörmögő hangon a kormányos. - Mondom, pompás bika volt. Rá akartam nyilazni, de ekkor észrevettem, hogy egy fekete tigris lapul a bozótban, hogy ráugorjon. Pompás tigris volt, mondom. Pompás. Várom, mondom, mi lesz. Rá is ugrott hátulról. Forogtak, viaskodtak. Bőgtek, ordítottak. A bika fához vagdosta a tigrist. De ez nem hagyta a bikát. Ott ült a hátán, mint én ezen a gyékényen, karma a bika nyakában, foga a bika nyakcsigolyáján. Pompás volt.

Jelentőségteljes pillantást vetett Utnapistimra meglepően bozontos szemöldöke alól.

- Ilyesféleképpen magyarázza Simetán is, a csillagász - vélekedett Utnapistim. - Nannar a Föld nyakán. Forognak, keringenek. De Nannar már nem ereszti áldozatát. Karmaiban tartja.

- Még régebben, parittyázgattam is olykor - kezdte megint a kormányos elgondolkozva. - Pompás volt, mondhatom. Forgattam magam körül a követ, magam is vele fordultam. Így áll a dolog. Csakhogy én eleresztettem a kövemet, de a Föld? Nem ereszti ám! És Nannar sem ereszti őt. Pompás, mi?

- Mondd csak, barátom és testvérem, Szur-Szunabu - kérdezte tapintatosan Utnapistim -, van valami szándékod? Vállalsz valahol kormányosságot?

Szur-Szunabu lassan ingatta a fejét.

- Hol vállalnék? Miért? Kinél? Nincs mostanában fogamra való hajó. Meg aztán ezekkel a mai csaló kereskedőkkel, komisz parancsnokokkal én nem alkuszom. És hová is mennék? Nannar mindenütt elér.

- Én meg hajót akarok építeni - vetette oda Utnapistim.

- Hajót? Pompás. Hová akarsz utazni?

- Enki megjelent, s megparancsolta, építsek hajót, szálljak tengerre. Érted?

- Értem. Enki? Pompás.

- Eladom mindenemet, hajót építek. Nem tudsz valakit kormányosnak? Beavatottat. Mert akármiféle tengeri patkány nem kell.

- Olyat keresel, aki érti a hajóépítés, fölszerelés meg a navigáció minden csínját-bínját? - ütötte föl a fejét kíváncsian Szur-Szunabu. Szemöldöke, mint a szarv, fölmeredt.

- Olyat. Magammal akarom vinni a családomat, fiaim családját meg a szükséges jószágot, élelmet is. „Majd egy este a sötétség hatalmai félelmes vihart zúdítanak rátok” - mondotta Enki.

- Családodat, fiaid családját? A szükséges jószágot, élelmet? - dörmögte a kormányos. - Pompás. Jó nagy hajónak kell akkor lennie. És mit mondasz a városnak, a népnek, a Véneknek?

- Azt mondom: bizonyára fölindult ellenem Enlil, ezért nem maradok tovább a városotokban. Enlil országára nem fordítom többé arcomat. Tengerre fogok szállni, hogy Enkinél, az én Uramnál lakjam. Rátok azonban jólétet fog esőzni... Ezt mondom nekik.

- Ezt mondod? - dünnyögte alig sejthető vidámsággal Szur-Szunabu. - Pompás. De hadd gondolkozzam.

Jó darabig szótlanul iszogattak, merengtek. A kocsma tágabb szobájából egyhangú duruzsolás szállongott. A vendégek illendően beszélgettek. Olykor-olykor bekukkantott a kocsmáros nyájas, kerek arca, hogy megnézze, nincs-e valamire szükség. Látván, hogy a két időtlen férfiú elégedetten hallgat, méltóságteljes tapintattal visszavonult.

- Nézd, Zi-u-szudra - kezdte azután óvatosan a kormányos, és súlyos pillantását úgy függesztette Utnapistimra, mintha a veséjébe akarna látni -, ismerem a gusztusodat. Körülbelül látom is azt a teknőt, amire szükséged van, hogy mind beférjetek a holmival meg a barommal együtt. Gyanítom, miféle hajókázás lesz az. Láttam már egy-két vihart magam is, szökőárt, tájfunt, miegymást. Hát elképzelem, milyen kormányos kell ide. Figyelj csak. - Egészen Utnapistim orra elé hajolt. - Én tudok valakit.

- Ki volna az?

- Én! - bökött a mellére Szur-Szunabu diadalmasan, s egyszeriben hátravetette magát ültében. - Pompás, mi?

Ezután csak a részletek megbeszélése volt hátra. Utnapistim tapsolt, s a kocsmárostól új boradagot rendelt. Ételt is rendelt volna, hogy a tárgyalás családiasabb hangulatban folyjék, de régen megtanulta már, mennyit szabad és lehet ennie a Birodalom minden lakosának naponta, s ő már aznapi szűkös eledelét elfogyasztotta.

Az építendő hajó méretei úgyszólván készen pattantak ki a kormányos fejéből. Szemét behunyva előredőlt, merengett, majd fölkiáltott:

- A hossza legyen tíz gar! - s hátravetette magát ültében. - Az építmény magassága öt gar! Pompás, mi? Ugyancsak öt gar a tető területe. - Szemét behunyta, arca elernyedt, viharvert vonásai megenyhültek. Aztán hátravetette magát: - Hétrét kell betetőzni, hét részre kell osztani. Belül meg kilencre. Pompás, mi? - Valósággal lázban égett. - Vízvezető bambuszcsöveket kell ütni a közepébe. Vastag bambuszcsöveket kell szerezni, beleönteni, ami kell. Pompás, mi? Hat muszaru aszfalt, hat muszaru kátrány... Pompás, mi?

- Majd rajzold meg, barátom és testvérem - kérte Utnapistim.

- Már hogyne rajzolnám! Megrajzolom én. Mert én csak leteszem azt a vesszőt a homokra, azt az íróvésőt az agyagtáblára, s már kész is. Pompás, mi? Öt napot adj. Aztán viszem a rajzot.

Megegyeztek. Utnapistim fölemelkedett, s néhány rézlapocskát adott az elragadtatott kocsmárosnak mindkettejük boráért. Szur-Szunabu még hozzátette a mondottakhoz:

- Három gur olaj is kell majd, eltekintve attól a három gurtól, amit áldozatra kell szánnod. Én magam két gur olajat kérek, de kölcsön. Majd megadom. A népeknek vágj marhát, ölj naponta juhot. Musttal, szezámborral, olajjal itasd a munkásokat, rendezz nekik ünnepet, mint újévkor. Ezt ne feledd. Másként nem készül el idejére a hajó. No, élj boldogul.

Utnapistim eltávozott.

Gilgamesünk sokat töprengett, miként közölje Nurmával a nagy eseményt. Ha vígan mondja el, Nurma megijed, kételkedik benne s ellenáll. Ha közömbösen, nem veszi eléggé komolyan. Ha szomorúan mondja el, sírva fakad. Végül rábízta a véletlenre.

Nurma keservesen panaszkodott a ház kicsinysége, nedves volta s a környék ijesztő vadsága miatt. Megint a hajdani kertet emlegette, ahol gyermekkora eltelt, vádolta magát, vádolta Gilgamest, mért nem maradtak az aranyos szigeten, mért nem várták meg türelemmel az esős évszak végét. Ez volt az alkalmas pillanat, amikor Gilgames előállhatott Utnapistim tervével.

- Ne siránkozz, ne mérgelődj, ne aggódj, és ne vádold magad - intette szokása szerint, de most hozzátette: - Hamarosan hajóra szállunk.

- Hajóra akarsz szállni? - csodálkozott Nurma. - Miféle hajóra?

- Hát atyáméra, Atra-Hasiséra.

S elmondta a tanácskozás lefolyását. Utnapistim terveit.

- Vége a halászatnak, a hajóépítésnél fogok dolgozni - fejezte be előadását Gilgames. - Ó, Nurma, édesem, most hát új világba hajózunk! Búcsút intünk mindennek, ami volt, s ami van. El kell felejtened anyádat-apádat, a kertet. Én is elfelejtem a királyi palotát. Elmegyünk ebből a kis házból is, ahol annyit nyomorogtunk, viaskodtunk, sírtunk, ahol gyermekeink születtek. Otthagyom én is a csónakomat, a hálót, elköszönök társaimtól, s nem pörlekedem többé Samas-Lamasszi meg a katonaság bőrömet lenyúzó embereivel, sem az adószedőkkel. Boldogtalanok voltunk? Megalázottak, számkivetettek? Vagy boldogok? Nem tudjuk. Majd kiderül. De most föl kell készülnünk minden borzalomra, hogy elviselhessük.

Sokáig üldögéltek egymás mellett, a két gyermek már aludt. Nurmában három Nurma bukkant föl néhány kettősóra leforgása alatt. Az első a gyámoltalan, magára hagyott, esdeklő gyermek volt. Ez a gyermek kék szeméből tekintett nagy ijedelemmel Gilgamesünkre meg az ajkán pityergett. A második a reménytelen, gyanakodó, sértődött Nurma. Ez légyzöngéshez hasonló szavaiból szólott, s elkeseredetten tiltakozott az ellen, hogy ő, Nurma, együtt lakjék Utnapistim családjával, kenyerét egye, parancsait teljesítse. A harmadik Nurma az volt, aki kemény lépéseiben, gyors, gyakorlatias munkájában szokott jelentkezni. Ez meg azon töprengett, miképpen helyezze el a két gyermeket, hogyan gondoskodjék a családjáról, mit vigyen magával, mit hagyjon itt.

Gilgames rábízta, hogy a három Nurma viaskodjék egymással, amíg majd ez a harmadik kerekedik felül. Ő maga csak arra szorítkozott, hogy mellére vonta Nurma fejét, simogatta és gondolkozott. S figyelte, amint Nurma hol sírdogál, hol tiltakozik, hol tervezget.

Reggel a halászkocsmába ment. A bokorvezetőnek bejelentette, hogy immár elhagyja őket, mert hajósnak áll atyja, Atra-Hasis épülő hajóján. A halászok vegyes érzelmekkel fogadták szavait. A bokorfőnök káromkodott, alávaló csalónak, szószegőnek nevezte Gilgamest, öklöt emelt rá. Majd köpött, s kijelentette, menjen, amerre lát, úgyis kevés hasznát vette. A halászok egy része irigykedve ócsárolta új mesterségét, a másik kíváncsian kérdezősködött, hová akar utazni, néhányan pedig célozgattak rá, hogy ők is szívesen vele tartanának. Amikor távozott a kocsmából, Pucér hozzászegődött, hazáig kísérte.

- Nézd, Gis - mondta Pucér rimánkodó hangon. - Mindig jó cimborák voltunk. Egyszer egész éjjel együtt ittunk, énekeltünk, emlékszel? Nekem panaszoltad el bánatodat. Egyszer meg a magamából löktem neked egy szép tonhalat, talán észre sem vetted. Én is olyan vagyok, mint te. Vigyél magaddal. Hallod? Nagyon a szívemhez nőttél.

- Nem szívesen válok meg tőled, Pucér - mondta meghatottan Gilgamesünk, s a legény vállára pihentette karját. - Sok rossz húzásban, sok csúnya viharban voltunk együtt. Sok hitvány halat megpróbáltunk Samas-Lamassziék nyakára sózni.

- Sajna, nem sikerült - sóhajtotta Pucér.

- Az sem kicsiség, hogy erősen hasonlítunk egymáshoz. De most el kell válnunk. Atyám hajójára nem szállhat idegen.

- De valaki csak kell, aki a fedélzetet sikálja, a lámpákat rendben tartsa, kötelet gombolyítson, elvégezze ezt-azt?

- Majd megtesszük magunk.

- Hová mentek?

- Atyám ezt mondta: „Bizonyára fölindult ellenem Enlil, ezért nem maradok tovább a városokban. Enlil országára nem fordítom többé arcomat. Tengerre fogok szállni, hogy Enkinél, az én Uramnál lakjam. Rátok azonban jólétet fog esőzni Enlil. Madarászat, halászat gazdag eredményét, nagy aratást." Ezt mondta atyám.

Pucér erősen töprengett. E műveletet orrának erős piszkálásával támogatta.

- Tudod, mint mondok, Gis? - szólalt meg végre nagy vígan. - Gyerünk el innen ketten. Tudok egy hajót, ami Aztlánba készül. Ismerem a „bunkósemberét". Ha megkérem, fölenged, elbújtat az evezősök között, aztán, ha már kint leszünk a tengeren... No? Mit szólsz hozzá? Úgysem ér ez az élet semmit.

Gyönyörű, szívbizsergető terv! A gyermekkor egy pillanat alatt visszatér. A régi város, az erechi kikötő, az a bizonyos, messzire készülő hajó, az ellopott csónak, a hullámok csacsogása, a régi napfény! Gilgames szívét édes vágy szállta meg.

- Hát Nurma, a feleségem? Hát a két kisgyerek? - kérdezte, miután átadta magát egy kissé a hajdani érzéseknek.

Pucér előtt fölvillant a remény egy vékony halacskája.

- Egyszer, amikor egész éjjel ittunk, emlékezel, azt mondtad, sohasem mégy vissza hozzájuk! Akkor addig nézegetted a gyűrűdet, amíg mégis visszamentél. De most? Hallod-e, most? Úgy élnénk Aztlánban, mint halak a tengerben. Magad mesélted, hogy ott aranyból vannak a templomok, az emberek kék ruhában járnak, meg más efféle. S hogy az milyen termékeny föld. No? - hadarta olyan gusztussal, hogy a nyála is frecsegett. - De jó! Nem kell itthagynod, nem volna szép. Ez is igaz. Elvisszük őket. No? Szólok a „bunkósnak", eressze föl őket is. Ladikba ülünk mind, odasuttyanunk, aztán föl... No?

(Közbevetjük, hogy „bunkósembernek" vagy röviden „bunkósnak" azt a férfiút nevezték ekkoriban, aki a fedélközön dolgozó rabszolgák munkáját ellenőrizte, a csoportokat beosztotta, a megszabott ideig dolgozókat fölváltotta. Jelvénye s egyben fontos szerszáma egy bunkó volt. Ezzel ütögette a gongot, amelynek ütemére az evezőket emelni s húzni kellett. Ami a testben a szív, az volt a hajón a „bunkós". Ütemesen vert. Dobbanásaira mozdult a hajó. Bunkósember nélkül a hajó egyáltalán nem is úszhatott volna. Hozzátesszük, hogy a bunkó nemcsak erre szolgált, hanem arra is, hogy a felügyelő, ha valamelyik rabszolga hanyagul, fáradtan, rendetlenül végzi dolgát, kellő ordítások, káromkodások és átkok közepette végigvágjon vele a hátán.)

A régi szép pillanat azonban mindössze egy pillanat volt.

Gilgames észretért, körülnézett. A gyermekkor napfényes öble, a csacsogó hullámok, a hajó, a lebegő kötélhágcsó, az ellopott csónak nem volt sehol. Itt álltak Gilgames nyomorúságos viskója előtt. Körös-körül sötét mocsár. Ezer meg ezer béka brekegett, vartyogott, ungatott benne. A nehéz, forró levegő sűrű volt a szúnyogoktól. Távolabb a gát sötét tömege hevert, a vihar olyan harsányan verte hozzá a hullámokat, hogy zúgásától a saját szavukat is alig hallották. Szurippak fölött vörösen világított a Tüzes Hegy orma. Talpuk alatt pedig szüntelenül reszketett, vonaglott a föld, mint megrázkódni készülő iszonyú cethal háta. Nannar vörös koronga az égbolt egyharmad részén árnyéktalan fényt bocsátott a reszkető világra. Nem, ez nem a hajdani tiszta, napsugaras, biztató-csalogató pillanat volt.

Gilgames szó nélkül megölelte a halászt, aztán bement a házba.

46

Ha valaki netán még egyszer Világtornyot akarna építeni, jól vegye fontolóra a Lugal vállalkozásából adódó tanulságokat.

Mint tudjuk - ősi szent iratok, a népek történetében fönnmaradt emlékek, hiteles mondák és hagyományok bizonyítják - Lugal Világtornya egyike volt az emberiség legnagyobb vállalkozásainak, de egyben legnagyobb kudarcainak is. A tragikus azonban éppen az volt, hogy Lugal, a különben okos főpap-király, az utolsó pillanatig, a csőd bekövetkeztéig nem tudta belátni, hogy hatalmas terve már csírájában halálra ítéltetett.

Nos tehát, ha valaki újból meg akarná kísérelni egy újabb kozmikus katasztrófa fenyegetése esetén, jól vizsgálja meg, mit tett helyesen Lugal, s mit vétett el annyira, hogy műve, mint a történelem legpéldátlanabb torzója - egyesek szerint szélhámossága - ma is intő jelként meredez felénk sok-sok ezer, tízezer, netán százezer esztendő távolságából.

Lugal, az okos király, mint láttuk, nagy körültekintéssel, megfontolással, minden eshetőség, emberi és anyagi erő, minden akadály számbavételével fogott művéhez. E mű középponti magva, csírája egy eszme volt, amely isteni sugallatból támadt, újabb és újabb eszméket, részletterveket bocsátott ki, azok megint újabbakat, egyszóval olyasmi történt, mint mikor hullámgyűrűk indulnak a part felé s egyre újabb, nagyobb, egyre sokszorosabb hullámokat keltenek. Magát a magot, a csírát, az alapeszmét ezúttal sem lehet józan értelemmel sem megérteni, sem megmagyarázni. Mint minden eszme, ez is úgy támadt magától, ősnemzés útján, mintegy kiszakadva a világegyetemből, kipattanva tüzes szikraként, kilövellvén, mint egy sugár... Maga Anu volt ez az eszme, mondhatták volna abban az időben, sőt mondták is. Lugal, például, mondta. A lelke legtitkosabb kamarájában, legrejtettebb zugában végbement csodálatos csírázási folyamatot, mint emlékszünk, párhuzamba állította a toronyépítő hangyák sugallatával, ezt is, azt is Anu művének fogván föl. Bizonyára igaza volt. Ez az a pont, amin nem vitatkozhatunk.

Lugal addig a pillanatig, amíg Utnapistim csodálatos kísértetjárása le nem játszódott, s az emlékezetes gyönyörű vita el nem hangzott, sohasem álmodta, hogy valaha Világtornyot épít.

Az eszme gyakorlati megvalósítása jól indult. Lugal lángelméje fennen ragyogott, s ragyogni fog, míg ember él a földön. Láttuk, mint egyesítette a népeket, mint kísérelte meg Aztlán erőinek gyümölcsöztetését is. Mint gazdálkodott a jól megszervezett, pontos közigazgatással, szigorú adóztatással, a kordába szedett nép erejével, teljesítőképességével. Mint törte le a lázadásokat és féktelenkedéseket, mint szolgáltatott igazságot, amikor a Szónokok Korának nevezett zűrzavar elmúlt és Lugal ingadozó trónusa ismét szilárd talajra helyezkedett. Csodáltuk erőteljes, gyors cselekedeteit az elemi csapások idején. Bámultuk hideg józanságát, ret-

tenthetetlen logikáját, semmitől vissza nem riadó, a feladatok elől meg nem hátráló, nem torpanó és nem lankadó értelmét, amikor például az Egek viszonyait három ízben rendezte, Örvendeztünk fáradozása sikerén, hogy mérnökök, munkavezetők, raktárfelügyelők, élelembiztosok, adószedők, elöljárók, politikai és erkölcsi számonkérők és számontartók annál biztosabb, keményebb rendet teremtettek a züllésre hajlamos emberek között, mennél bizonytalanabb, ingatagabb volt a látható világ. Elismertük pompás emberismeretét, amivel munkatársait kiválasztotta - gondoljunk csak Samas-Lamasszira, Gubbubura, Ur-Ba'ura - mérhetetlen memóriáját, amely éjjel-nappal rostálta, rendezte, s a kellő pillanatban rendelkezésére bocsátotta a szükséges embereket, számokat, helyzeteket, mondani- és tennivalókat, kívánalmakat. Lugal valóban szédületes koponya volt. Az ember esze megáll ekkora képességek láttán.

Hol hibázta el mégis a dolgát?

Hogy megérthessük, és üdvös tanulságot meríthessünk belőle, lássuk Lugal helyzetét ebben a történelmi pillanatban.

Mint Szur-Szunabu mondotta, a bivalybika nyakán ott ült a fekete tigris. Avagy, mint ugyancsak ő mondotta, a parittyát forgató kéz együtt forgott az elrepülni nem tudó, nem is akaró kővel. Ezt a helyzetet a nagybeteg, egyesek szerint huzamosan haldokló Simetán a király-főpap számára készülő jelentéseiben így fogalmazta: „Nannart udvar veszi körül, s Nébiru áll benne, ez pedig a barmoknak s a mező állatainak vesztét jelenti. A napok száma a folyó esztendőben: kétszázkilencvenhárom. A napok kettősóráinak száma: tizenöt. Nannar megfordul a világ körül: évenként négyszáznegyvenhétszer. Egy-egy megfordulásának ideje: tizenkilenc óra s két perc. Nem bízhattál-e meg korábbi fölvilágosításaimban, amiket adtam neked? Ugyanúgy megbízhatsz ezután is. Kényelmesen lakhatol palotádban. Ninib térdéről fogod az uralmat gyakorolni." Ebből a találomra kiragadott jelentésből - amilyenhez hasonló nagy számban készült és maradt fenn - meg lehet magyarázni, miért volt mindennapos, szinte természetes, megszokott jelenség a földrengés, miért okádott lávát, ontott füstöt és hamut szünet nélkül a Tüzes Hegy, miért duzzadt föl a tenger vize oly magasra, hogy a város egyes részeit már régen elsüllyesztette, a régi kikötők sorozatát elnyelte, a régi gátak egyre erősebb, vastagabb, szilárdabb mellvédjeit mint pálcikákat zúzta össze, a Szent Út komor méltóságú óriás szobrait egyenként nyalta körül, mosta s nyelte magába... Érthető, miért volt oly vörös a Nap fénye, miért olyan elviselhetetlenül forró, hogy az emberek már hovatovább csak éjszaka merészkedtek a szabadba. Az is világos, miért fordult tővel-heggyel mind az állati, mind az emberi élet rendje.

Az idő múlása, Nannar egyenletesen gyorsuló közeledése, a napról napra beköszöntő földrengések, hamuesők, lávaömlések, az egyre nehezebb közlekedési, élelmezési, építkezési viszonyok, a menekülő állatok útját ösztönösen követő néptömegek vándorlásai, a rohamosan növekedő mocsarak, a szántóföldek kétségbeejtő megfogyatkozása, a gyümölcsfák és szőlők pusztulása, a mindehhez járuló elviselhetetlen sáskatömeg, férgek, bogarak, legyek, szúnyogok, élősdiek oly mérvű megsokasodása, hogy föld és víz hemzsegett tőlük, a levegő pedig megtelt felhőként szálló rajaikkal - néha még lélegzeni is alig lehetett tőlük -, íme, mindez ugyancsak próbára tette a király-főpap önuralmát, józanságát, erélyét, bátorságát, önmagába és hivatásába, azaz: eszméjébe vetett hitét.

Ahogy nőttek a nehézségek, és fogyott az idő, úgy erősbödött egyre jobban Lugal elszántsága, szilárdult akaratereje, keményedett kitartása. Mióta Utnapistimtól megvált, senki sem fékezte alkotó lendületét. Akármint fájlalta Utnapistim elvesztését, fölszabadult. Most hát tehet, amit akar! (Mintha bizony eddig nem tehetett és nem tett volna...) Most rendelkezhet, parancsolhat, ítélkezhet, ahogy jólesik! (Mintha eddig nem rendelkezett, ítélkezett, parancsolt volna tetszése

szerint...) Most már nem áll útjában senki és semmi! (Mintha eddig mert és tudott volna állani...) Szinte föllélegzett. Nem is értette, hogyan tudott vállán ilyen roskasztó teherrel élni.

Olykor, álmatlan éjszakákon, jólesett volna ugyan egy pohár sört inni Utnapistim társaságában és elvitatkozgatni örök „nem"-jeivel. De Lugal nem üzent neki. Nem tehette. Király volt és főpap.

Talán azt gondolhatná valaki, ott követte el Lugal a hibát, hogy elküldte Utnapistimot.

Nem. Tulajdonképpen nem is követett el hibát. Mert hiszen okosan, elszántan, hidegen csak azt cselekedte, amit az idők s a józan ész tétettek vele. A baj az volt, hogy egyre inkább a Világtorony vált élete céljává s nem az ok, amiért a Világtorony épült. Álmaiban, elrévedezéseiben csak a minden emberi képzeletet fölülmúló roppant építményt látta. Ezért aggódott, virrasztott, töprengett, számolt, tanácskozott, parancsolt. Ezért húzatott karóba ezreket, vettetett börtönbe lázadókat, bilincseltetett s vitetett munkahelyére szökevényeket. Ezért építtetett új meg új telepeket, új meg új kényszermunkás tömegeknek. Ezért szorította egyre szűkebbre a lakosság élelemadagját, s tágította a hatóságilag ellenőrzött munkaidőt. E tervért, e fellegekbe nyúló roppant építményért, amely bár még el sem készült, egyre falánkabbul pusztította birodalma népét, munkaerejét, kincseit, nyersanyagát, hajóit. E gőgös falak, e rendkívüli pillérek, lépcsők és teraszok, amelyek még csonkán meredeztek a rohanó felhőkbe, s állták kihívó kevélységgel a viharok dühöngő rohamait, mint valami szörnyű növény rostjai, egyre mohóbban szívták, emésztették Lugal birodalmának életét s vele az övét is. A király-főpap már nem gondolt a milliókra, akiknek biztonságot akart nyújtani. Sem a könyvtárra, ahol az isteni tudományok majd bizton várják az ítéletidő elvonulását. A szentélyekre sem, amelyekben áldozati füst ég majd, s a boldog hívek leborulva adnak hálát az isteneknek és istennőknek menekülésükért. Csak kettőre gondolt szüntelenül, betegesen: a suhanó időre s a Világtoronyra. A suhanó idő ott lengett, mint őrült inga, az égboltozaton, eltakarta Ninib seregének egyharmadát, s naponként megfosztotta fényétől Samast, az isteni hőst. A Világtorony a Niszir-hegy ormán nőtt, mintha a hegyorom folytatása lett volna.

De valami ördögi volt abban, hogy minden a visszájára fordult.

A Világtorony, holott az emberiséget kellett volna szolgálnia, rabszolgaságba hajtotta a birodalom apraját-nagyját. Az emberek milliói, noha reménységüket kellett volna vetniök a király-főpap monstruózus vállalkozásába, akarva-akaratlanul mindent elkövettek hátráltatására. Lugal megfoghatatlan s mégis egyre sűrűbb közegben mozgott, az ellenállás napról napra keményedett, s mégsem tehetett ellene semmit. Hiszen parancsait azonnal teljesítették. Ellentmondással, kételkedéssel nem találkozott. Nem támadtak szónokok, akik bujtogatták volna a népet, igazságot és bosszút nem követelt senki. A Világtoronyról a legnagyobb elismerés, sőt elragadtatás hangján nyilatkoztak a tereken, a kocsmákban, a templomcsarnokokban, a Vének Tanácsában, a borbélynál, a bazárokban, egyszóval mindenütt, ahol a közvélemény ki szokott alakulni. Igaz, gyakran megtörtént, hogy valaki leitta magát - mert inni, természetesen, korlátlanul lehetett -, s elénekelt egy-egy gúnydalt, amelyről sohasem lehetett tudni, hogy ott helyben a kapatos ember ajkán született-e, vagy valaki józan állapotban költötte. A berúgott szerencsétlent gyakran el is kapták, karóba húzták, jó esetben kényszermunkára vitték. De hát ezek részegek voltak. S csodálatosképpen mégsem a józanok, hanem a részegek véleménye terjedt. Terjedt, mint a füst, hullott, mint a hamueső, morajlott, mint a föld alatti dübörgés. Remegtette a birodalom alapjait, mint a földrengés.

A megművelhető terület rohamosan csökkent, de ugyanilyen arányban növekedett a munkások száma, akiket Samas-Lamasszinak kellett élelmeznie. Nem katasztrofális furcsaság ez? Nem szörnyű ellentmondás? Holott a legjózanabb értelem szerint helyes, igazságos, hogy akit a

tenger, a mocsarak megfosztottak hasznos munkájától és szükséges élelmétől, a Világtorony építésén munkálkodjék. Ha meg ott munkálkodik, az államnak kell ellátnia.

Csúnyán megfogyatkozott az adóbevétel is. Megint csak igazságos és helyes, hogy aki adójával nem tud hozzájárulni a közterhekhez, járuljon hozzá a keze munkájával. Ezeket azonban ismét a birodalomnak kellett eltartania.

Hovatovább mennél örvendetesebb mértékben nőtt a Világtorony építőinek száma, annál szomorúbban fogytak a megművelt földek, az élelmiszerek s az adózók. Ha Samas-Lamasszi elégedetten dörzsölte kezét, mert ismét rendelkezésére bocsátottak tízezer embert, ugyanaz a Samas-Lamasszi búnak eresztette fejét a tízezer újabb ellátandó keserves élelmezése miatt. A „pénzügyi felvigyázó" keserveiről ne is szóljunk. Mert ha Samas-Lamasszi munkásokhoz jutott, ő elesett az adóbevételtől.

S bár mindezt igen jól látta az okos Lugal, tehetetlen volt. Valami földöntúli erő kényszerítette, hogy tovább, egyre tovább menjen az úton, bár hogy miért indult el - az emberiség és az isteni tudományok megmentéséért - már alig-alig jutott eszébe.

Lugal még valamely ördögi örömét lelhette volna abban, hogy a hőség, a járványok, az éhínség sok „fölösleges" embertől megszabadították, nem szólván a korán elhunyt csecsemőkről, akiket alig kellett táplálni, a halva születettekről s azokról, akik az asszonyok ezer titokzatos nyavalyája miatt meg sem születtek. De vajmi fanyar öröm lett volna ez! Hiszen csak a munkáskezek fogytak. Márpedig munkásra, munkásra volt szükség, mennél többre s bármi áron. Nannar sürgetett. Munkásra a sáncokon, a daruknál, az aszfaltfőző üstöknél, a falat rakóknál, az ácsmunkáknál, a bútorozásnál, a szállításhoz, a kőfejtő bányákban, az ércolvasztó műhelyekben. Munkásra, munkásra még a földrengés által összedőlt épületek újjáépítésénél, a megszakadozott csatornák kijavításánál, a magas hegyek oldalain egyre följebb, följebb kapaszkodó teraszföldek előkészítésénél, a vízzel elárasztott, szakadékokkal tönkretett utak rendbehozatalánál... S ki tudja még, hol mindenütt. Nannar sürgetett.

Egyszer csak különös tüneményre riadtak az emberek. Eddig az Égi Gyík ugyanazon a délkörön lengett észak-déli irányban, mint az inga. Most lassanként ismét megkezdte pályafutását az égen. Csakhogy nem Keleten kelt föl immár, hanem Nyugaton. Eddig az Alvilág Kapujába távozott - most onnét jött! Megbomlott a világ rendje! Csődöt mondott a Szent Számok örök törvénye! Nannar, íme, nemcsak az égbolt egyharmadát foglalta el, eltakarva a csillagok egész seregét s naponként már háromszor nyelve el Samast, a hőst, hanem, megcsúfolva évmilliók törvényeit, Nyugaton kelt és Keleten nyugodott. „Sújtaték harmadrésze a Napnak és harmadrészük a csillagoknak, hogy elsötétedék azok harmadrésze és a Napnak harmadrésze nem világított, úgyszintén az éjé sem" - írta később, sok-sok ezer esztendő múlva, ezekre a borzalmas időkre emlékezve látomásában az Apostol. Arról a korszakról pedig, amikor Nannar Nyugaton kelt, ezeket jegyzi meg: „És idő többé nem vala."

Az élőhalott Simetán csontig soványodva, sárgult képpel, kiégett szemmel fetrengett ágyán a Csillagtoronyban. Már a legkíméletlenebb modorban írta jelentéseit. Éjszakánként fölkecmergett a torony teraszára műszereivel, a följegyzések roppant tömegét szolgák cipelték utána. Ő már egy fatáblát is alig tudott megemelni. Elnézegetve a rémítő égboltozatot, belemeredve a Vörös Sárkány városkapu nagyságú tátott torkába, szakadékos szemeinek jeges vörös villogásába, elgondolkozott a hajdani időkön, amikor Nannar alig volt nagyobb egy tyúktojásnál s ő, Simetán, még fürgén, vidoran vitázott barátaival. Hol voltak már azok a boldog idők? Hová lettek a kedélyes viták? Hová a tervek és bizakodások? Hová a barátok is? Íme, most Nyugaton emelte föl iszonytató arcát, ragyogó, gonosz sugárzása elöntötte a nyomorúságos földeket, egy-két kettősóra alatt száguldva, forogva emelkedett az égbolt tetejére, hurkot írt le,

miközben úgy vonta maga után vörös, füstszerű fénycsóváját, mint vastag farkot. Naponta háromszor kelt föl, írta le a kört, mint zsákmányára leselkedő repülőgyík a gazella fölött, s háromszor nyugodott le. Éjszaka tüzes szikrák esőjét köpködte maga körül. Csillageső volt ez, mint villogó tűzkések raja szeldeste át meg át Enki birodalmát. Simetán ilyenkor még testi gyötrelmeiről is megfeledkezett.

A barátok közül csupán Ur-Ba'u kereste föl néha Simetánt. Föltámogatta a teraszra, mellé-állította petrezselymes korsóját meg vizelőedényét, fejét föltámasztotta néhány régi fatáblával, s hallgatta a tudós nyögve, rekedten adagolt véleményeit. Aztán fölpattant, hazarohant, hogy beteg felesége ne várakozzék rá túlságosan sokáig. Ur-Ba'u egyébként ezúttal negyedszer támogatta a király-főpapot az Égi Hatalmak rendjének új, az idők változásához igazodó megállapításában.

Így szorongatta a „többé nem levő idő" Lugalt egyre sürgetőbb, gyorsabb, kétségbeesettebb munkára.

A főpap-király minden ízében érezte a közelgő, elkerülhetetlen Végzet őrjítő csiklandozását. De mennél nagyobb volt a szorongattatás, mennél ijesztőbb a világ képe, annál hidegebb, keményebb, határozottabb lett ő.

Felesége nem volt. Már ifjúkorában érezte, hogy emberfeletti föladatra szemelték ki az istenek. Tanult, böjtölt, lelkigyakorlatokat tartott éjjel-nappal. Kemény munkában edzette testét-lelkét. Most hasznát látta a megtartóztatásnak, a megfeszített tanulásban, munkában töltött ifjúságnak. Bár azért meglátszottak rajta az álmatlan éjszakák nyomai. Arca sápadt volt, beesett, megnyúlt. Pofacsontjai régebben is erősen kiütköztek, most úgyszólván kalapot lehetett volna akasztani rájuk - hogy népiesen szóljunk. Kicsi, éles, fekete szeme még jobban behúzódott ferde üregébe, s úgy leselkedett ki gyanakvón, hidegen, mint egy-egy borz. Homloka magasan fölszaladt kopasz fejére. Ha tiaráját nem viselte, emeletesnek látszott. Három duzzadt redő vonult végig rajta, mint azok az új hegygerincek, amelyeket Nannar sugárzása vont a föld ábrázatára. Keskeny, szorosan zárt ajkai körül ellenben mély árkok húzódtak, mint ama szakadékok, amelyeket földrengés hasított Lugal birodalmának valaha termékeny földjeibe.

Szótlan volt, nyugodt, mintha bronzból öntötték volna. De e nyugalom mögött megfeszített idegek pengtek, akár a végsőkig feszített íj húrjai. Félni lehetett, hogy egy váratlan pillanatban elpattannak, vagy visszacsapódva a dühöngő harag nyilait szórják vaktában. Ámde Lugal ismerte önmagát. Ismerte minden izmát, idegét, szervét, testét-lelkét. Nyugodt volt. Tudta, meddig feszítheti a húrokat. Meddig kell feszítenie. Még kellett, egyre kellett. Nannar, a Csillagtorony jelentése szerint, mindössze két és fél földsugárnyi távolságban száguldott az égen. Közeledése egyre gyorsult. A Világtorony pedig még távol volt a befejezéstől, noha a birodalom immár egyebet sem tett, csak épített. A Niszir-hegy alapjától a csúcsáig megváltoztatta arculatát: segédsáncok, utak, daruk, csigák, aszfaltfőző katlanok fogatok, munkások, sátrak, raktárak lepték. Egyetlen roppant hangyaboly volt a Niszir.

Éjjel-nappal reszkető, alázatos emberek tömege hemzsegett Lugal dolgozótermében. Hadseregével, felügyelőivel, Véneivel, mahhuival, elöljáróival, adószedőivel, sőt kocsmárosaival és borbélyaival ellenőrzése alatt tartott minden teremtett lelket. Egyetlen vad szenvedély kerítette hatalmába, mint zsugorit a gyűjtés: minden embernek, állatnak, földdarabnak, kőnek, ásványnak, kenyérmorzsának a Világtorony érdekében való fölhasználása. Ahogy a zsugori lehajlik az utcán, hogy fölszedjen rongyot, rozsdás szeget, patkódarabot, zsineget, mást meg sem lát már, csak a kacatot, s nem áll meg, hogy megforduljon egy szép járású nő után, megcsodáljon egy felhőt, megbámulja a tengert, mulasson néhány verekedő kisfiún, elámuljon egy szoptató asszony báján, megszagoljon egy virágot, megsimogasson egy kutyát, elábrándozzék

egy madár füttyén: úgy ügyelt, figyelt, szemlélt, vigyázott, kutatott, vizslatott Lugal. Csakhogy ő munkásokat tereltetett, hajókat rendelt ide-oda, bányákat gyűjtött meg olvasztókemencéket, faragott sziklákban gyönyörködött, késedelmezésen bosszankodott, rendetlenséget szimatolt, ellenvéleményt fülelt, ökle kíméletlenül lecsapott, ha valahol tágítottak a munkán. Időnként roppant méretű zibuk folytak, az elevenen kitépett szívek tömege hegyóriássá nőtt. Karók erdeje meredezett birodalomszerte, felügyelők, elöljárók, bányaigazgatók, hajóparancsnokok, munkavezetők, mérnökök, katonatisztek, adószedők, pékek, halászatbérlők, raktárügyelők, gúnydalköltők, sőt papok tömege követte egymást a karókon, épülésül a népnek s bőséges lakomául a keselyűknek és döglegyeknek.

Nem csoda tehát, hogy csak reszkető emberek kerültek szigorú ábrázata elé. Hogy csak dicséretet s biztatást hallott, csak földre borult hízelgők hátát látta. Arcot, szemet alig.

Egy nap Samas-Lamasszi jelentette, hogy Utnapistim hajót épít.

- Hol? - kérdezte csodálkozva Lugal.

- Ó ragyogó ábrázatú isteni király - rebegte a nágiru -, csodálatos dolog ez. A hajót mélyen bent, a szárazföldön építi Atra-Hasis. Egy dombon!

Lugal elképedt, de csak Samas-Lamasszi vette észre, a király annyira uralkodott minden arcrezzenésén.

- A szárazföldön? Csak tán nem akar a földön hajózni?

- Rejtelmes dolog ez, isteni király! Minek Atra-Hasisnak hajó? S méghozzá akkora hajó! Kétszerte nagyobb a háromsor-evezős gályáknál is. Kik fogják azt a rengeteg evezőt húzni? És hol? Távol a tengertől!

Lugal hosszasan elgondolkozott. A nágiru azt hitte, Atra-Hasis munkásait veszi szerbeszámba, hogy elrendelje, hajtsák azonnal a Világtoronyhoz őket.

- Száz meg száz munkás, ó, isteni felség - hadarta nyomban szolgálatkészen. - Naponta marhát, juhokat ölet számukra. Musttal, szezámborral, sörrel itatja őket.

A király-főpap szúró pillantást vetett a nágirura.

- Hadd építsen - legyintett hidegen. - Atra-Hasis barátom és testvérem volt azokban a régi időkben, amikor a barátságban és testvériségben én is hittem. Ne nyúlj hozzá.

Samas-Lamasszi leborult.

- Nem nyúlok hozzá, ó, sugárzó arcú király - rebegte ijedten. - Nem is azért mondtam. Parancsodnak tettem csupán eleget, hogy mindenről tudj. De - tette hozzá töprengve, s megint fölegyenesedett a gyékényen - miért épít hajót?

- Atra-Hasis semmit sem tesz az istenek akarata ellen - figyelmeztette Lugal.

- Ó, isteni király! Távol legyen tőlem, hogy ebben kételkedjem! Hiszen barátod és testvéred.

- Volt - fejezte be Lugal a nágiru mondatát sóhajtva. - Mindegy, nem látok át tervein. Azt sem tudom, miképpen akar tengerre szállni úgyszólván a szárazföld közepéből. Méghozzá dombról! Mit hallani róla? Mit mond, mire kell neki akkora hajó?

- Atra-Hasis meg hozzátartozói meg Szur-Szunabu, a hajóépítő ezt mondják a kíváncsiaknak: „Bizonyára fölindult ellenem Enlil, ezért nem maradok tovább a városotokban. Enlil országára nem fordítom többé arcomat. Tengerre fogok szállni, hogy Enkinél, az én Uramnál lakjam. Rátok pedig jólétet fog esőzni...” Ezt mondja a népnek.

Lugal behunyta ferde vágású, éles szemét, magába mélyedt. Arca ezúttal szokatlanul szomorú volt. Mintha fájt volna valami, talán a szíve. Mintha elringtak volna előtte az idők, amikor naponta együtt itta sörét Utnapistimmal és vitázott vele. Az a régi-régi nap, amikor fehér elefánton vonult Utnapistim társaságában a háború dúlta országon át, menekülők, sebesültek, épületromok között. És mintha országának mostani állapotát is látta volna ugyanakkor. „A magunk szenvedését elbírjuk - jutott eszébe akkori megjegyzése -, de ki bírja elviselni mások szenvedéseit?" Mindegy, most már elmúlt. Neki el kell viselnie. „Aki árt, ártson ezután is, és aki fertelmes, legyen ezután is fertelmes, és aki igaz, igazíttassék meg ezután is, és aki szent, ezután is szenteltessék meg..." Utnapistim építsen hajót, akár szárazföldön, ő, Lugal, tornyot épít Niszir hegyén... Azt is, ezt is Anu akarja.

47

Nannar nemcsak Lugalt sürgette, bennünket is sürget. Szorongva kérdezzük, jut-e még elegendő idő, hogy beszámoljunk a most torlódó, egyre zűrzavarosabb időkről s benne az emberek sorsáról? Legokosabb lenne kinek-kinek a képzeletére bízni, hogyan élt, mit művelt és gondolt Ur-Ba'u, Simetán, Hétil, Samas-Lamasszi, Gubbubu meg a névtelenek serege: a paraszt, a kertész, a hajós, a halász, a vendéglős, a borbély... De, amit még lehet, elmondunk, hacsak röviden is.

Ur-Ba'uról hallottuk, hogy néha-néha fölkereste Simetánt, a körülbelül halálán levő, de Nannart még ekkor is kitartóan figyelő csillagászt. Csak ritkán tehette, mert Lugal már negyedszer vette igénybe a szent írásokban való jártasságát, az emberiség múltjáról szerzett bőséges ismereteit és kitartó szorgalmát. Ezúttal ugyanis végleges tisztázás folyt az Égi Hatalmak rendjében. Az istenek és istennők száma részint a természetes lelki szükségletek, részint az új meg új isteni erők megnyilatkozása, részint a tudományos megismerés haladása, végül idegenből történt beszivárgások révén immár ezrekre rúgott. Istenek, istennők létét letagadni, ha valóban működnek a világban, lehetetlenség. Ámde valamiképpen el kell igazodni közöttük, hogy a nép tudja, mikor, kinek s mit kell áldoznia, mely napokon miért kell ünnepelnie, bizonyos esetekben kinek a segítségét kell kérnie, kitől kell tartania. Aki rendet akar birodalmában, okvetlenül rendet kell hogy teremtsen az Egekben is.

Ur-Ba'u nap mint nap korán kelt, elrohant a piacra, a bazárba, hogy beteg felesége helyett elintézze a szükséges vásárlásokat, szatyrot, kosarat cipelt, alkudozott, számítgatta nyomorúságos ezüstjét. Majd odahaza vizet hordott, sikált, fát vágott, tüzet gyújtott. Eközben gyermekei a dolguk után indultak. Majd a könyvtárba futott Ur-Ba'u, ahol is a lépcsőkön ülve, ácsorogva a kapu megnyitására várakozó tudósok fogadták. Várta már a szolga is, hogy targoncáján a királyi palotába cipelje az aznapi tanácskozáshoz szükséges fatáblákat.

Ur-Ba'u tehát a palotába rohant. A targoncás ember vágtatva loholt utána.

Már együtt ült az egyházi előkelőségek tanácsa. Papok, főpapok a Birodalom minden részéből. Ur-Ba'u megtörölgette izzadó homlokát, nagyot fújt, elfoglalta helyét, megigazgatta szakadt szoknyáját s üvöltő, suttogó, vonító, viaskodó hangon megkezdte előterjesztését.

Majd ismét hazafutott, bekapta silány ebédjét, s leült egy percre gondolkodni. Feje csakhamar a mellére konyult, szája kinyílt, gégéje egyenletes, harsány muzsikálásba kezdett. Ur-Ba'u szundított. Eközben Nannar másodszor is átszáguldott a szürke égen, elsötétítette Samast, hurkot írt le, fehéren villogó fáklyákat szórt a világűrbe. Ur-Ba'u rémülten ugrott talpra, hogy az elfecsérelt időt kipótolja. A könyvtárba vágtatott, gondosan, de feledékenyen összeszedte a tanulmányozásra adott fatáblákat, megnézte a jegyzéket, ládikákba zárta nagy figyelemmel

összeválogatott, de azért csodálatosképpen örökké összekeveredő tábláit, s a helyükre tette. Majd mindenkitől elbúcsúzott, megfogadta, hogy másnap pontosan nyitja a könyvtárat, azután a zárakat belakatolta. Most magánügyeinek elintézéséhez fogott. Egyik hivatalból a másikba, egyik elöljárótól a másikig talpalt. Közben hangosan beszélt, mondogatta, mit kell elintéznie, nehogy elfeledje. Adóügyek... Fizetés... Élelmiszeradagok fölemeltetése... Kényszermunka-megváltás... Tartózkodási helyének igazolása... Újabb jelentkezés a Világtoronyban biztosítandó helyért... Családtagok bejelentése... Áldozat átadása a templomváros különböző papi hivatalaiban és raktáraiban... Egyházi adó... Gabona, gyümölcs, bor, sör megváltása, miután neki semmi sem termett, lévén mindössze két kis szobája a kerek földön. Továbbá: rohanás a kalaposhoz új kalapokért. A szabóhoz új szoknyáért (nem magának, hanem hol a feleségének, hol valamelyik gyermekének), a bazárba új vállkendőt venni. Nannar harmadszor is fölkelt Nyugaton, elterpeszkedett az égbolt egyharmadán, elnyelte a csillagok egyharmadát, s most vörös fáklyákkal szórta be az eget. Közbe-közbe földrengés is támadt, Ur-Ba'unak be kellett szaladnia valamelyik ház pincéjébe, nehogy a nyílt utcán agyonüsse valami leomló épületrész. Nyelve lógott, tüdeje zihált, szíve hangosan vert, inai roskadoztak, mire hazaért.

Otthon ismét vizet, fát hordott, tüzet élesztett, segített leányának az estebéd elkészítésében. Felesége csak keveset végezhetett. Többnyire ágyán hevert, aludt vagy panaszkodott.

Most már alig volt annyi ereje Ur-Ba'unak, hogy megegye silány vacsoráját, s ágyához vánszorogjon. Lefeküdt, s már horkolt is, szinte rengtek belé a falak. Másnapi tennivalóit álmában szedte sorra. Föl-fölült ágyán, hadonászott, kiabált, vitatkozott. Olykor baromnak nevezte önmagát.

Hiába nyúltak meg a napok, hiába az éjszakák. Hiába vánszorgott Samas, a „hős" vontatott lépésekkel az égboltozaton. Ur-Ba'u tennivalói mintha varázslatosan sokasodtak volna. Mindig kifogyott az időből, noha „idő pedig nem vala". Kialudni sem tudta magát soha, hiába hosszabbodott meg az éjszaka több mint másfél kettősórával.

Baráti szívének hűségét mutatja, hogy mégis el-elszaladt Simetánhoz, röptében megkérdezte, hogy szolgál az egészsége, sajnálkozott, hogy a Birodalom igazi nagyjai, akikbe Simetán minden reménységét vetette, még ebben a szorongatott időben sem fognak össze, érdeklődött az Egekben lejátszódó események felől, majd elrohant, hogy beteg felesége ne várakozzék sokáig.

Így élt tehát Ur-Ba'u.

Mint vélekedett a Világtoronyról?

Tudjuk. „Nannar szét fogja kenni, mint egy köpést." Ennek ellenére rendíthetetlenül szolgálta a királyt, már csak a családja érdekében is, továbbá mindent elkövetett, hogy valamennyiük számára helyet kapjon a Világtoronyban. Ezt inkább a lelkiismerete megnyugtatására tette.

Simetánt, a csillagászt már láttuk. Magára hagyva éldegélt kicsiny szobájában, ha ugyan éldegélés volt, nem inkább haldogálás. Egész nap feküdt. Jóformán alig evett, viszont annál többet ivott. Petrezselyemfőzetet. Százszor megfogadta már, hogy nem iszik, ínyének pökedelem, egész testének méreg. Sovány volt, szinte csontváz. Még úszóhártyái is petyhüdten csüngtek ujjai között. Arca, mint a vénasszonyé: beesett, fanyar, ráncos. Többnyire volt feleségére, távol levő leányára gondolt, akik elhagyták. Meg barátaira, akik ugyancsak elhagyták. Éjjel fölmászott a teraszra vezető magas lépcsőkön, maga mellé állította főzetét meg a vizelőedényt, s Nannar felé fordult. Reszkető ujjai bizonytalanul fogták már a szextánst. Íróvésője ingadozva járt az agyagtáblán. Fejében számok kóválygogtak, négyzetek és köbök, sugarak és érintők titkos számai. Hamar elfáradt, ölébe ejtette műszereit, szemét behunyta, könnyezett. Utnapistim, Hétil, Ur-Ba'u, Gubbubu, Nazim... Mért nem tudnak összefogni? Mért nem találnak ki valami mentséget? Mért nem segítik őt, hogy legalább a Csillagtorony igazgatója

lehessen, s tekintélye latba vetésével közös véleményre hangolja a Birodalom minden komoly elméjét, Beavatottját, mahhuját, bölcsét? De hát, úgy látszik, immár így kell elvesznie, félrelökve az útfélen, elfeledve... A világ, az emberiség romlásba rohan.

Naponta el kellett készítenie jelentését a király-főpap számára. Görcsös figyelemmel véste táblára, izzadt belé. Kemény szavakat használt, semmit sem titkolt, még csak nem is szépített. A jelentések a Csillagtorony igazgatójához kerültek, az megbeszélte a többi tudóssal, ellenőriztette, a rideg, számszerű adatokat meghagyta, de megnyugtató befejezést vésett alájuk. „Kényelmesen lakhatol palotádban. Ninib térdéről fogod gyakorolni az uralmat." Továbbá: „Az ország biztonságban ül, az ország szíve vidám, s az emberek bőségben élnek." Meg más effélét. Simetán ezekről a pótlásokról nem tudott. (Lugal meg szóvirágoknak tekintette, s nem törődött velük.)

Így élt Simetán, ha ugyan életnek lehet nevezni nyomorúságát.

Hétilről meg Gubbuburól kell még szólnunk, miután Samas-Lamasszi tevékenysége szépen tükröződött a Birodalom állapotában s az épülő Világtoronyban.

A koszorús költő ismét hadnagy vejére támaszkodott, mert a derék katonát, szerencsére, Szuripakba rendelték. Ez a támaszkodás végleges volt. A másik vő ugyanis, az agg kereskedő, némileg elvétette számításait. Egyre nagyobb összegeket fektetett emelődarukba meg csigákba. Csakhogy baleset történt: néhány daru leszakadt, terhét a munkásokra zúdította. Még ez sem lett volna baj, de egy kiváló mérnököt is agyonütött. Még ez sem lett volna túlságosan nagy baj, de a mérnök Samas-Lamasszi leghívebb munkatársai és bizalmasai közé tartozott. Még ezt is el lehetett volna viselni, ha nem lett volna egyszersmind társ Samas-Lamasszi halüzleteiben. Mondjuk, még ez sem lett volna baj? Mondjuk, igenis! Mert a főbaj az volt, hogy Samas-Lamasszi féltékenykedett Hétil vejére - a neve, sajnos, feledésbe merült -, görbe szemmel nézte virágzó vállalkozását, sőt arra gondolt, hogy az agg kereskedő be fog furakodni a király kegyeibe, s kitúrja őt méltóságából, talán karóra is juttatja. Ezt megelőzendő, Samas-Lamasszi megvizsgáltatta az összes darukat és csigákat, s nagy tömeg hitványat talált közöttük. De kegyes volt, nem húzatta karóba az agg férfiút. Talán maga is érezte, mennyire igazságtalan, milyen könnyedén tapossa az istenek legelemibb törvényeit. Mindössze kényszermunkára vitette.

Egyszóval, Hétil, a költő, végképpen a hadnagyra támaszkodott. Eddig is így cselekedett, csakhogy a támaszkodást nem tekintette véglegesnek. A derék katona silány fizetéséből nyomorogtak valamennyien. De ha ezüsttel nem is, biztatással annál inkább jól tartotta Hétilt a hadnagy. Hírei, információi egytől egyik megbízható, előkelő katonai helyről származtak, mint annak idején Gubbubué. „Csak ki kell tartani - mondá a hadnagy. - Nem lesz semmi. A Vörös Sárkány tulajdonképpen elszórja erejét. Fáklyákat, tüzes csóvákat, gyilkos sugarakat, jégtömböket, cseppfolyós tüzet okádik a világba, végül elgyengül, s láncra verik az Alvilágban." Ezenkívül a Világtorony építése olyan iramban folyik, hogy baj esetén rendelkezésükre áll. Ő majd fölhasználja előkelő összeköttetéseit, ha kell, a turtánt magát, kezeskedik róla, hogy apósa családostul biztonságba kerül.

Hétilt és feleségét a hadnagy szavai új reményekkel töltötték el. Mit Utnapistim hitvány ígéretei! Építsen csak hajót egy dombon, ha ez a legújabb tébolya. Mit a nagyképű Gubbubu! Csak vakarja, törülje, rója Aztlánról szóló remekművét, s hirdesse a helyes mitlalit. Mit Ur-Ba'u jóslatai! Csak rágcsálja a régi táblákat, rohangásszon tanácskozásokra, ugasson. Elérkezik az ő, Hétil, ideje is. Majd ha biztonságban ül a Világtoronyban, s alkalma lesz közel kerülni a királyhoz és tanácsadóihoz, megismerik őt, tisztázzák a múltját, egyetlen makula sem marad rajta. Sőt éneklik szerelmi énekeit is, mint hajdan.

Feleségével most azon veszekedtek, meddig tart még mellőzöttségének ez az évezredes átmeneti állapota, továbbá, hogy mit vigyenek magukkal a Világtoronyba. Összeveszvén, az asszony sírva borult az ajtófélfának, Hétil pedig elszaladt, körbe-körbe vágtatott az utcákon, megállt a lépcsőkön, s a fölfelé lépegető ifjú nők szoknyája alá lesett, vitába bocsátkozott az utcai árusokkal, fogas kérdésekkel kergette meghasonlásba a nyilvános jogtudósokat, ténfergett a meglehetősen kihalt kikötőben. De nem alkotott költeményeket. Szíve teli volt reménységgel, gőggel. Arról elmélkedett, miképpen él majd a Világtoronyban. Mennyi lépcső lesz ott, s hogy összezsúfolódnak a Birodalom legszebb női.

Hát Gubbubu?

Hétil, mint hallottuk, megvetéssel vélekedett tudományos működéséről. Stílusát nehézkesnek, idegennek körmönfontnak s homályosnak érezte. Ámde lehet, hogy ennek oka az ő költeményeinek Gubbubu részéről való finom lenézése volt. Hétil véleményéről egyébként Gubbubu mit sem tudott. Magányosan éldegélt, s a tiszteletreméltó agg hölgy viselte gondját. Samas-Lamasszihoz fűződő barátsága révén könnyen hozzájutott mindennapi szerény pecsenyéjéhez, hagymájához, gyümölcséhez, almás lepényéhez, olajához és datolyaborához. Aztláni szivarjait maga készítette azokból a széles, gondosan megszárított levelekből, amelyeket sétáin gyűjtött. Elköltvén szerény vacsoráját, gondosan megigazítván tollait, megsimítván vörös álszakállát és aztláni szoknyáját, a vajmécses világánál újabb részleteket vetett táblára aztláni tapasztalataiból. Még egy másik nagy jelentőségű munkán is dolgozott. Ezt a királyfőpap s a Vének számára készítette. Finom elmeéllel csoportosított érvek bizonyították benne, hogy soha inkább, mint most, át kell venni az aztláni intézményeket, törvényeket, társadalmi alapelveket, sőt az istenek és istennők egy részét is, hogy a Világtorony építésén munkálkodó Birodalom lelkes népe egyfajta méltóságteljes mitlalira tegyen szert. „Majd elérkezik az idő, amikor Nannar eltűnik az Égről, a világ megnyugszik, a tengerek visszatérnek medrükbe, a hegyek csitlimuja bezárul, a népek körülnéznek. Egyfajta felelősségre vonás következik akkor - írta. - Megkérdezik majd, ki mit tett az emberi nem és az isteni tudományok érdekében. Egyfajta zimut lesz úrrá a világon. Mi, szurippakiak, a Hármas Birodalom boldog tagjai, elmondhatjuk akkor, hogy mindent megtettünk. Szurippakinak lenni egyfajta mitlalit jelent. Ez a mitlali tesz bennünket valódi szurippakiakká. Mi ez a mitlali, amire megint egyszer szükségünk van az emberiség érdekében? Egyfajta méltóság, megértés, de ugyanakkor szigor, gyorsaság, szilárdság. Egyszóval: a tlemtlu emberének felelőssége.”

Olykor elballagott a domb felé, ahol Utnapistim hajója épült. Egyfajta méltóságos érdeklődéssel állott, nem túlságosan közel, de nem is sértőn távol. Tollait vadul tépte a sohasem szűnő szélvihar. Piros álszakálla lengett. Piros-fehér-kék festékkel díszített arca oly előkelő volt, mint egy hajókapitányé. Nézte a bakokon, állványokon, gerendákon és talpakon meredező hajóvázat, egyfajta sohasem látott őslény csontvázát. Az ágaskodó gerincet, a roppant bordákat. Figyelte Utnapistim fiainak, menyeinek, unokáinak megfontolt munkáját. A kosarakban kátrányt, aszfaltot, csavarokat cipelő gyerekeket. Az állványokon majomügyességgel lépdelő, lógó, hajladozó munkásokat. Hallgatta a szorgos kalapálás, gerendazuhogás, csigacsikorgás lázasan vidám zaját. Majd lassan Utnapistim sátrához lépegetett, deszkákon, rönkökön, kosarakon, szerszámokon hágott át, belépett, megkérdezte a gyékényen üldögélő, mozdulatlan férfiút, hogy szolgál az egészsége. Szóba ereszkedett Szur-Szunabuval, a kormányossal és hajóépítővel. Aztán ismét elköszönt. A látottak-hallottak egyfajta fejcsóválást okoztak Gubbubunak. Utnapistim ugyanis szótlan volt, szótlanabb, mint valaha. Bólintott, mosolygott, viszonozta Gubbubu udvarias kérdéseit, majd elmélkedésbe merült. Szur-Szunabu már beszédesebb volt, de Gubbubu nem ereszkedett le túlságosan hozzá. Megadta, ami járt, de hogy órákig tereferélt, pláne ráakaszkodott volna - nem, erről szó sem volt. Ismerjük Gubbubut, tudjuk, milyen csodálatos érzéke volt a mértéktartás iránt.

Pedig Szur-Szunabu szívesen szóba állt vele. Korántsem volt olyan mogorva, amilyennek látszott. Örökké dünnyögött ugyan magában, különösen, ha a homokba vagy a széles agyagtáblára rajzolt, s dünnyögését könnyen mérgelődésnek magyarázhatta valaki, de valójában tanakodott.

- Úgy látom, egyfajta zárt hajó lesz ez - vélekedett Gubbubu. - Hét részre osztod?

- Hétre. És kilenc rekeszre. Pompás, mi? - dünnyögte a kormányos a földön ülve, s pálcikáját sebesen húzgálta a gondosan elsimított homokon. - Éppen a magam sasfészkét tervezgetem. Könnyen megy. Csak leteszem a pálcikát, s már kész is. Pompás, mi?

- Hol lesznek az evezősök? - csodálkozott Gubbubu, mint aki sokszor járt tengeren, s ismeri a hajót töviről hegyire.

Szur-Szunabu viharvert vonásai ijesztő mosolyra húzódtak, meglepően torzonborz szemöldöke fölugrott magas homlokára.

- Az evezősök? Mi? Hogy hol lesznek? Furcsa kis teknő, mi? Ez a ladik csak úgy lebeg majd a vízen, mint egy hólyag.

Gubbubu azt hitte, mókázik vele az időtlen férfiú. Piros-fehér-kék sávokkal díszített arca elsötétült.

- De hogy száll le majd a hajó erről a dombról? - kérdezte némi alattomossággal.

- Ne félj, ó, barátom és testvérem! Leszáll. Majd idejön a tenger, és a hátára veszi, mint anya a csecsemőjét. Csak légy türelemmel. Egyszer, gyermekkoromban, lehet vagy nyolcvanezer éve úgy hozzávetőleg, a bölcsőmben feküdtem. Egyszer csak jön az árvíz, fölkapja a bölcsöt, s visz kifelé az ajtón. Pompás, mi? Anyám rémülten gázol utánam. Úszva ér el. Sokszor mesélte. Pompás volt.

Aztlán tudósa fanyalogva mosolygott.

- Jó - mondta -, egyfajta dagályt el tudok képzelni. Afféle tlitlimit. De hová utaztok ezen a lebegő hajón, mint mondod? Evezősök nélkül?

Ekkor Szur-Szunabu arca áhítatossá vált. Szóról szóra elmondta Utnapistim szavait. Gubbubu a szent sugallathoz illő komoly tisztelettel hallgatta.

De ennyi elég is volt. Töprengve távozott, finom mozdulatokkal hágva át gerendákon, rönkökön, kosarakon, szerszámokon.

- Egyszer majd ő is elveszti a tollait - dünnyögte a kormányos.

A hajó rohamosan, épült. Csodájára jártak a népek. Igazán érthető, hogy időnként Gubbubu, sőt később Hétil meg Ur-Ba'u is megszemlélte. Hétil az építményre is fölmászott, bejárta az állványokat, megmagyaráztatott magának mindent. Gyermekesen nevetett. Pillanatig sem hitte, hogy valaha elinduljon a dombról. De tetszett neki az ötlet: hajóépítés egy dombon. Költeményt is rögtönzött róla ott helyben: „Dombon épül a gálya, de nincs neki dagálya." Ur-Ba'u azonban komolyan vette a dolgot. „Mindig mondtam, barátom és testvérem, hogy az őrülteknek lesz igazuk! Ez a hajó megcsúfolja az emberi értelmet, de az értelem nem tudja megcsúfolni őt. Ez az igazság." Ő is úgy tudta, hogy Utnapistim családostul más földre akar vándorolni, s ez keserűséggel töltötte el hűséges szívét. „Legalább együtt pusztulnánk abban a Világtoronyban, könnyebb lenne!" - üvöltötte.

Munkás könnyen került az építkezéshez. Abban a vízözön előtti korban a nemzedékek évezredeken át atyjuk mesterségét folytatták. Lugal okos újítása volt, hogy a toronyépítés érdekében mindenféle foglalkozású embert munkára vitetett, bár vigyázott, hogy a kőfaragáshoz

lehetőleg kőfaragók, a földmunkákhoz kubikosok, a szállításhoz hajcsárok, az olvasztókemencékhez kohászok, a falakra kőművesek kerüljenek s így tovább. De mégis megtörtént, hogy a kőfaragó mellett pénzváltó, a földmunkás mellett katona, a daruk mellett kereskedő, a hajcsár mellett adószedő, az aszfaltfőző mellett halászati bérlő dolgozott. A hajóácsok a hajózás megnehezülése és a kereskedelem rohamos sorvadása miatt munka híján maradtak. Most csőstül sereglettek Utnapistim hajójához. Az Asszur-ban-apli világhírű könyvtárában fennmaradt ősi táblákon olvastuk: a hajóépítésnél igen jó fizetésben, bőséges ellátásban részesültek. Lugal tilalma folytán Samas-Lamasszi nem nyúlhatott Utnapistimhez, ennélfogva a nép csorgó nyállal, irigykedve, sőt gyűlölettel nézte Utnapistim munkásainak sorsát. Mindennap barmot vágtak részükre, juhokat öltek, mustot, szezámbort, sört adtak, olajjal is bőven ellátták őket... Az építés gyorsan haladt.

A legfőbb ellenőrzést maga Szur-Szunabu gyakorolta, mert Utnapistim ekkoriban már többnyire csak a sátrában üldögélt, hunyt szemmel merengett, ha pedig kiballagott is a szabadba, alig látott valamit. Fiai szintén elöl jártak a munkában. Az asszonyok a munkásokról gondoskodtak, a gyermekek vetélkedve cipelték a kosarakat, kisebb szerszámokat, facsavarokat.

Gilgamesnek egyéb dolga is volt, mint az építkezés.

Naponta többször félrevonult, lótuszülésbe telepedett, s belenézett a gyűrű kristályába. De most nem egyes személyek életére, sorsára volt kíváncsi, hanem a világ különböző tájainak, vidékeinek, országainak állapotára. Csodálatos, izgalmas látványban részesült! Egy alkalommal zordon, cserjékkel, mocsarakkal borított havas térségeket látott, s amaz óriási, görbe agyarú, bozontos állatok egész csordáit, amelyekről ifjúkorában Ummu-tábat, a halk szavú, udvarias tanító beszélt. Az állatok tomboló viharban törtettek a végtelen síkságon, magasra tartott ormányukkal bőszülten trombitáltak - bár ezt Gilgames, természetesen, nem hallhatta, csak elképzelte az elefántok ismerete alapján. Az ormányos, bozontos állatcsordák belegázoltak a mocsárba, kétségbeesetten vergődtek, nehéz lábuk rémülten kapaszkodott az omló partba. De nem volt menekvés. A víz rohamosan nőtt. Már csak a hátuk látszott s kimeresztett ormányuk. Már csak vörös szőrrel benőtt csúcsos koponyájuk. Egymáson törtettek keresztül-kasul. Egymást tiporták a mélységbe. Körülöttük vadul tombolt a hóvihar, fehér hamuval szórta be a világot.

Egy másik alkalommal alig tudott hinni a szemének, mert a szivárványon kis körben idegen város kikötőjét látta. Rakpartokat, raktárházakat. Távolabb a város ónnal bevont bástyái villogtak, mint az ezüst. Fölöttük arannyal borított templomok - ugyanolyanok vagy éppen ugyanazok, mint amiket Gilgames Nurmával tett utazásán látott. A kikötőben hemzsegtek a hajók. Mintha bogársereg lepte volna el az öblöt: hajó hajó mellett, csónak csónakot súrolva pozsgott a vízen. A partok feketélltek az emberektől. Hátukon batyuval, kezükben szatyrokkal tolongtak a hajókra. Hová mennek? - kérdezte Gilgames ámulva. - Hiszen ez valóságos kivándorlás. Azt is megmutatta a kristály. Gilgames látta a hajók útját a dagadó tengeren, látta megfogyatkozott csapataikat megérkezni idegen, távoli partokra, látta a fáradt, éhes, szomjazó, megtört, alig-alig vánszorgó embereket... Barlangokba, partba vájt üregekbe húzódtak, mint a hajótörésből megmenekült patkányok. Aztlán népe menekül! Odahagyja sok ezer éves városait, biztos bástyáit, gyönyörűen szabott csatornáit, bőséges mezeit, arannyal borított templomait! Menekül...

Hegyvidéket is látott a szivárványos körben. Völgyeket, ahol hóvihar kavargott, mint áthatolhatatlan függöny. A hegyoldalakat üvegesen csillogó jeges ár borította. Didergő népek állatbőrbe burkolózva gunnyasztottak juhnyájaik mellett. Faházba húzódtak, nagy tüzeket raktak, húst, bogyót ettek. Kenyerük nem volt. Ismét más, még magasabb hegyvidéket is látott, roppant sziklákból épült hadiutakat, amelyeken nagy termetű juhok szántalpon vontatták a

terhet. A hegyormok csúcsáig fölkapaszkodó teraszföldeket látott, sasfészeknek tetsző várakat, óriási, földbe mélyesztett, roppant kőkockákból rakott templomokat, kikötőt, amelyben ferde vízszint hullámai locsogtak.

A látottakról beszámolt Utnapistimnak és családjának. Az időtlen férfiú csak hallgatott, sejtelmesen mosolygott, bólintott. A férfiak között már nem volt vita. Komoran figyelték Gilgames jelentéseit, egy-egy kérdést szúrtak közbe, végül sóhajtottak, fölkeltek, s munkájukhoz siettek. Si-lu-dárat mosolygott. Szur-Szunabu összedörzsölte a kezét.

- Jó, hogy megvan ez a kis gyűrű, ó, Gis - dicsérte Gilgames varázsgyűrűjét. - Pompás. Tudjuk, mi történik a világban. Ha ez a teknő elkészül, ablakot sem kell nyitnunk rajta. Látunk mindent, mi?

A világtörténelem örökre emlékezetes tornya mellett tehát megfeszített erővel épült az ugyancsak világtörténelmi jelentőségű, örökre emlékezetes hajó is.

Nannar sürgetett.

Most már úgy száguldozott az égen, mint egy eszeveszett, dühöngő sárkány. „És maga után voná az ég csillagainak nagy részét." Nappal és éjszaka között immár alig volt különbség. „És a nap feketévé lőn, mint a fekete zsák, és a hold mindenestül lőn olyan, mint a vér... És az ég eltakarodék, mint mikor a papirost egybetakarják: és minden hegyek és szigetek helyekből elmenének... Megvereték a napnak harmadrésze, a holdnak harmadrésze és a csillagoknak harmadrésze, annyira, hogy meghomályosodék azoknak harmadrésze és a napnak harmadrésze nem fénylenék, az éjszakának is hasonlóképpen." Utolsó birokra kelt egymással Samas és Nannar. Kerülgették egymást, torkon ragadták, fojtogatták. „Vér hullott" - legalábbis így látták az emberek, mert íme, vörös eső zuhogott éjjel-nappal, vörösekké váltak a patakok, a források ihatatlanokká. Bíborvörösek lettek a mocsarak, amelyekben sárkányok, óriás gyíkok, övesállatok dögtestei hevertek. Vörös a tenger, mintha vértengerbe fulladna a világ, vörösek a szárazföldek is. A véreső közé zuhogó kövek vegyültek. Mint a jégeső, de emberfej nagyságúak, doboltak, dörömböltek, zuhogtak, recsegtek... A Tüzes Hegy rengett, meghasadt, iszonyú sebeiből láva ömlött, borzalmas fénye bevilágította a rémülettől reszkető tájat. Most már a véresőbe-kőesőbe hamueső is vegyült. Az égen láthatatlan kéribbu szárnyalt, s az emberek fülébe kiáltozta dermesztő fenyegetését: „Jaj, jaj a föld lakosainak!"

A hajó elkészült.

Már csak a holmi behordása, az állatok beterelése, az élelem elraktározása volt hátra. A nagy család apraja-nagyja ezzel vesződött. Zsákokban, hordókban, kosarakban, targoncákon hurcolkodtak, mint vihar előtt a hangyák. Üggyel-bajjal bevezették a riadozó állatokat, bevitték a baromfit is. Utnapistim parancsára galambokat, fecskéket, sőt hollót is vittek a hajóra, hogy a kellő időben hírhozói legyenek. Vigyázatosan fogott nagy cédrusládákban cipelték a hajóra, Utnapistim leendő szobájába, a szent iratok „elejét, közepét és végét", egy rakomány válogatott, gondosan égetett agyagtáblát. A cédrusládák méreteit a Szent Számok törvénye szerint szabták meg.

Végezetül bemutatták a hálaadó áldozatot is. Erre a napra megérkezett Risat-Ninlil zebukordéra rakott ősszobrával, amelyet magával hozott a kis szentélyből. Már állott a hét szent edény. Utnapistim már imádsághoz készülődött, amikor a kordé nyikorgása felhangzott a dombon. Risat-Ninlil zokogva borult a hozzásiető Gilgames nyakába. Nézegette, simogatta, s egyre effélét suttogott: „Ó, fiam, sohasem hittem volna, hogy még látlak! Már beletörődtem, hogy ott fogok elveszni őseid szentélyében. De hogy megváltoztál, megnőttél, megférfiasodtál! Rád sem ismerek!" Újra meg újra megnézte a fiát, mintha a régi vonásokat keresné rajta. Gilgames hasonlóképpen a régi Risat-Ninlilt kereste ebben a hajlott, kemény vonású, kissé

szomorú, őszes hajú asszonyban, de nem találta. Két idegen állott szemben, vizsgálta egymást, s mégis könnyezett.

Ezután Gilgames megmutatta anyjának Nurmát s a gyermeket. Nurma gyanakodóan, az anya alázatosan, de bíráló tekintettel fordult egymáshoz. Ellenben a két gyermeket Risat-Ninlil túláradó nagyanyai gyöngédséggel ölelte keblére.

- Hol a nyakéked? Hol a lábkarikád? - kérdezte hirtelen Risat-Ninlil.

- Elvesztettem őket - szégyenkezett Gilgames a nyakához kapva.

Anyja hosszan nézte, de nem szólt.

Fölállították az ősök szobrát, s Utnapistim illatos tömjént, mirtuszágat égetett a hét edényben. Énekeltek. Namzi egyik könyörgő zsoltára zengett a fekete égbolt alatt. Majd ökröket, juhokat vágtak, borostömlőket nyitottak a munkásnépnek, s miközben a hejehuja tánc, falatozás-ivás tartott, valamennyien a hajóra vonultak. Bezárták a följáratot, lehúzták a kémlelőablakok tábláit... a Hajó bezárult, mint egy dióhéj. A munkásnép vígan hejehujázott odakint tovább a bolond hajótulajdonos költségén.

Ámde bekövetkeztek a világot megrendítő események, és Szurippak lakosai a föld alá húzódtak. Dideregve-izzadva, imádságokat mormolva, maradék borukat vedelve, őrjöngve vagy megnémulva várták halálukat. A város elnéptelenedett. A kikötő kihalt. Szélvész sivított az üres palotákban, letépte a bronzajtókat, széthordta a földrengésektől meghasadt falak kőporát, véres hamuesővel verte be a mozaikokat. A rakpartokon összetört hajók hevertek. A templomvárosban rémült papok hordták biztosabb helyre a szent edényeket, istenszobrokat. Vonító kutyák, sakálok, rikácsoló papagájok, üvöltő majmok lepték el az utcákat.

Nannarból ez időben mát nem látszott semmi. A Napból, a csillagokból sem. Egy vörös sárkány rohant át időnként zúgva az égen, maga után vonva a csillagok egy részét. Ilyenkor a tenger háta fölágaskodott, tajtékzott, hánytorgott, kétségbeesett dühvel rázúdult a földre...

Azonban ne siessünk túlságosan, habár a Vörös Sárkány sürget. Nem látjuk helyénvalónak, hogy kárörvendezzünk a dombon álló hajót részegen csúfoló munkásnép pusztulásán, amikor fölhördült a tengerár, s elsöpörte a dombot mindenestül. Nem írjuk le Szurippak városát sem, amilyen ebben a pillanatban volt. Elég, ha utalunk az Apostolra, aki azokról az időkről szólván, lángban álló városról beszél. Ez a város Szurippak is lehetett, noha ő mást említ. De lehetett Erech, Eridu, Lagas, Szippara vagy más város is. Az Apostol nem ismerhette Gondvana akkori városait. Az is bizonyos, hogy később más, gyűlölt városok nevét szúrták be a szent iratokba. Vagy összekeverték apró-cseprő áradások eseményeivel. De a tények igazak, a látomás helytálló, ha a nevek nem egyeznek is. Egyelőre hagyjuk tehát Szurippakot, s nézzük a hajót.

Láttuk, hogy Utnapistim családostul beköltözött a hajóba. A hét emeletre osztott, kilenc részre tagolt építmény rendre befogadta őket. Minden jószágból behajtottak egy-egy párt, hogy az Ítélet elvonása után legyenek tenyészállataik. Gabonával, magvakkal, csemetékkel is ellátták magukat. Bambuszcsövekben olajat raktároztak el. Amikor tehát az első szökőár végigsöpörte az országot, és hátára kapta a dombon álló hajót, mindnyájan biztonságban voltak, s ki-ki a maga helyén. Utnapistim egy kicsiny kamarában üldögélt, Szur-Szunabu a kormányosi polcon állt. Ga'ur roppant testével rádőlt a kormányrúdra, segített Szur-Szunabunak, Meszkemgaser odalent tartózkodott a hajó gyomrában az állatoknál. A törékeny, finom, a szokottnál is komorabb Meszannipadda a nagy közös teremben a nőkkel meg a gyermekekkel, végül Enugduanna Gilgamessel a hajó orrában.

Égzengés, recsegés-ropogás, süvöltözés töltötte meg a világot. A hajó tetején kövek dörömböltek. Rengett, csikorgott a hajó. Gilgames kinyitotta a kémlelőablakot, kitekintett, de nyomban be is csapta megint.

- Jobbra! Jobbra! - hallatszott a kormányosi fülkéből Szur-Szunabu égzengésen is átbömbölő ordítása. - Pompás! - üvöltötte vadállati örömmel. - Vízen vagyunk! Úszik a teknő!

Most a közös teremből gongütések kondultak, de csak alig sejthetően. Mindnyájan lebotorkáltak a vajmécsesek libegő derengésében imbolygó lépcsőn.

Utnapistim Anu aranyból vert sugárzó arca alatt állott. Komoly volt, nyugodt, időtlen. Alig látó szemét kinyitotta, körülhordozta a rémült birkanyájként összeverődött nagy családon.

- Feleségem, fiaim, leányaim, unokáim, barátaim, és testvéreim - szólt Utnapistim évezredek mélyéből zengő hangon. - Hajónk dióhéj. Enki tenyerén vagyunk. Ne féljetek. Énekeljünk.

Megköszörülte torkát, s bikahangon zengte:

Ha az Úr haragszik, rengnek tőle az Egek,
Rammán ha dübörög, megreszket a világ.
Hatalmas hegyormok omlanak előtte,
Bősz haragja elől, mennydörgése elől

Az Ég istenei futva menekülnek,
A föld istenei barlangokba bújnak.
Alámerül Samas az éj fenekére,
Nannar is eltűnik az Ég magasán...

Mindnyájan énekeltek. A férfiak brummogva, zúgva, a nők zengve, mint a hárfahúr, a gyermekek vékonyan, mint a sípok. És mindnyájan sírtak. Namzi zsoltárának szavai meg-megszakadva, bugyborékolva, elfulladva törtek elő a vonagló ajkakról. De bátran, nyugodtan szállt Utnapistim bikahangja meg Szur-Szunabu vezényléshez szokott, viharokon átható rekedt ordítása.

Nurma Gilgames vállára borulva zokogott. Félkarjával a két gyermeket, a másikkal a könnyeivel küzdő Gilgamest ölelte magához.

48

Gilgames visszatér őrhelyére. Időnként föl kell vonnia a vastag fatáblát, s körül kell néznie. Ez nem is olyan könnyű, mint ahogy elmondjuk. A vihar egy pillanatig sem gyengül, a szél nyomása félelmesen erős, Gilgamesnek meg kell kapaszkodnia, hogy hanyatt ne vágódjék.

Si-lu-dárat áll mellette.

Fölhúzza az ablakot. Fekete éjszaka mered rá. Derékvastagságú oszlopokban ömlik az eső. Kövek zuhognak, verik a hajót, mint a dobot. Égbolt és tenger egybeszakad. A dühöngő, kavargó világot sűrűn vagdalják keresztül-kasul az Anunnakik égő fáklyái.

Reng, omlik, szakad a világ. Fekete és mégis ég.

- Hol vagy, Erech, hol vagy, Szurippak, hol vagy, Gondvana? - kérdezi Gilgames magában. - Hol vagy, hazám?! Hol vagytok, ti rétek és mezők, hol, ti piros virágokkal ékes páfrányerdők? Hol, ti málnabokrok, datolyafák és kókuszpálmák? Hol, te kis ház, ahol anyám szoknyájába kapaszkodtam és tömjénfüstje átlengte ifjúságomat? Hol vagy, te kikötő, ahol messzi hajózásokról álmodoztam? Hol, te gát, amelyen találkoztam Istárral? Hová lettél, királyi palota

és te, dicsőséges, ragyogó É-kur? Hol az aranyhalas medencék és a hidak? Hol a teraszok, amelyeken egy énekhang után futottam? Hol vagytok, hol vagytok?

Mindkét kezével az ablak peremébe kapaszkodva sír.

- Íme, sötétségbe vesztetek, hullámok dörögnek fölöttetek - gondolja keserűen. - Elsüllyedtetek, ti pálmaleveles kunyhók és ti, évezredek számára épült paloták. Véres áradat sodorja a virágokat, a fákat és a madarakat. Tajték görgeti követeiteket és illatos gerendáitokat. Tüzes kőzápor veri teraszaitokat. Hol vagy, ó, Héa? Hol, te szegény halászfiú? Mi lett a sorsotok, ti fennhéjázó katonák, ti büszke leányok, ti gőgös előkelők, ti nyomorult rabszolgák? Ó, hazám! Hát így kell megválnom tőled örökre.

- Húzzuk le az ablakot - jegyzi meg csöndesen Si-lu-dárat. Most ő sem mosolyog. Komoran mered a szörnyűséges örök sötétségbe. Ajka reszket.

Közös erővel lehúzzák az ablaktáblát.

Gilgames leül a fedélzetre, szemét behunyja, könnyei lassan csordogálnak végig arcán.

- Mit sírsz? - kérdezi szinte suttogva Si-lu-dárat. - Hazádat siratod? Bizony, sirathatjuk. De gondold meg, Gis, az embernek nincsen hazája sehol. A múltunkat siratjuk, azt nevezzük hazánknak. Pedig mi a múlt? Mi az idő? Nincs. Az ember hazája Anunál van. Tőle jön, hozzá kell visszatérnie.

- Hiszen te is szomorkodsz - figyelmezteti Gilgames.

- Szomorkodom. Nekem is van múltam. Mindnyájunknak van - felel Si-lu-dárat vállat vonva, s elfordul.

Áll a hajó? Vagy iránytalanul, céltalanul rohan? Reggel van vagy éjszaka? Nem lehet tudni. Nincs tér és nincs idő. Nincs irány. Nincs gyorsaság. De állandóság sincs. Egy sereg összebújt, ijedt emberi lény szorong egy üres dióban Ég és Föld között, egy kis világ, amit sötét, ismeretlen erők sodornak. A külvilágról csak fülük ad hírt. Meg időnként a szemük a nagy fáradsággal fölvont kis résen át. A végtelen hegyomláshoz hasonló dorombolás, zuhogás mintha a koponyájukra szakadna. Tántorognak, nem tudják, szédüléstől-e vagy a hajó vad bukdácsolásától. Azt sem tudják végül, a hajó recseg-e körülöttük vagy a tenger és a kőzápor.

A közös teremben, Anu aranyarca alatt, egy kis homokóra áll. Enugduanna dolga, hogy őrizze, s ha a szemecskék leperegtek, megfordítsa. Neki kell följegyeznie az elmúlt béruk számát is. De hosszabb-rövidebb idő múltán belezavarodik. Legyint és abbahagyja. A homokórát most meg-megfordítja valaki, ha éppen eszébe jut, vagy nem nyúl hozzá senki. Nincs többé idő.

Gilgames az ablaknál ül. Időnként belenéz varázsgyűrűjébe. Jéghegyeket lát a szivárványos gyűrűben, a tüzes csillagoktól meg-megvilágított éjszakában úgy úsznak el, mint pitypang a viharban. Villogó jégmezőket, piros, zöld, sárga fényt. Sziklás hegyormokat, amelyekről kövek repülnek, mint fészekről a madarak. Szélesen ömlő vörös lávafolyamokat. Vihartépte fenyőbozótban didergő vagy szántalpon igyekvő emberi alakot. Vánszorgó lépésekkel haladó néptömeget, vágtató sárga folyam partján. Hidegen izzó napkorongot a látóhatár szélén.

Hát az aranyos templomok városa?

Kavargó sötétség.

Az aranysziget? A pálmaház, az aranytollú madarak? A hullámzó erdők?

Kavargó feketeség.

Az emberek? Ismerősök, barátok és ellenségek?

Egy-egy merev, torz, elsuhanó arc. Mint a kísérteteké.

Gilgames mereven néz a gyűrűbe, és lát...

-- --

...mikor a vér, kő és hamu zuhogni kezdett, Lugal, az okos király és főpap megrémült. De csak egy pillanatra. Aztán megrázta a csengőt.

Az udvari írnok keszegül, alázatosan, a félelemtől citromsárgán belépett.

- Hol a Csillagtorony mai jelentése? - kérdezte ingerülten a király.

- A Csillagtoronyról nem érkezett jelentés, ó, ragyogó arcú király - rebegte a sovány írnok földig hajolva.

- Hát az építkezésről? - kiáltotta a király-főpap most már haraggal.

- Arról sem, ó, kegyelmes istenséged - vacogta az írnok.

- Hát a nágiru? - rikoltotta Lugal.

- A nágiru őkegyelmessége... a nágiru... nincs itt... - nyögte az írnok.

- Ki van itt?

- Senki... senki sincs itt, ó, fényes ábrázatú felség.

Lugal bőszülten fölpattant. Mi történik itt? Sem jelentések, sem a nágiru? Félrelökte a verejtékező emberkét, kirohant a teremből.

A föld alatti folyosók díszes mozaikjait és elefántcsont mennyezetét pislákoló vajmécsesek világították meg úgy-ahogy. De közülük sok már nem égett. Siket csend, magány meredt Lugalra mindenfelől, a folyosók torka éhesen ásított rá, mint egy-egy sárkánytorok. Lugal fogcsikorgatva rohant végig az egyiken. Senki. Befordult a másikba, figyelt. Senki. Csak a szélvész zúgott odakint, a földbe ágyazott sziklafalakon túl. Megfordult. Ekkor látta, hogy az írnok patkányfürgeséggel suhan a kapu felé vezető folyosón. Eltűnt, mint egy árnyék.

Lugal dühösen, sértett méltóságában tajtékozva rohangászott keresztül-kasul a folyosókon, majd csüggedten megállt. Karját leeresztette, arcvonásai elernyedtek. De fölvillant a szeme megint, kezét ökölbe facsarta, továbbsietett.

A palota kapujában mereven mosolygott rá a két emberarcú kéribbu. Lugal egy pillantást vetett rájuk, azután hímzett palástjába burkolózva, falakba kapaszkodva, szélviharral küszködve az udvarra ment. Egy katonát látott a homályban.

- Hol az őrség? - ordította öldöklő hangon.

- Az őrség, ó, uram? Az őrség? - felelte a katona rekedten, mint aki részeg. - Minek ide őrség? Én maradtam csak itt, úgyis mindegy.

- Lovat! Lovat! - parancsolta Lugal.

A katona megfordult, elment. A király a falhoz támaszkodva várt. Gondolatok, képek kavarogtak zúgó fejében. Minden erejét összeszedte, hogy rendet teremtsen köztük. Mindenáron a Világtoronyhoz kell mennie, ezt az egyet tudta.

Időtlen idő telt el, már azt hitte, a részeg disznó is megszökött. De nem. Végre kibontakozott a kavargó homályból, két horkoló, ágaskodó, csapzott lovat vezetett. Lugal odaugrott, az egyik ló hátára vetette magát, megszorongatta térdével, királyi pálcával végigvágott rajta.

- Gyerünk! - rikoltotta harsányan.

Kivágtattak a Szent Városból. Amikor a csatorna hídján lovagoltak, Lugal bíbortiaráját lesodorta a szélvész. Mint elszabadult madár, keringett az isteni süveg a véresős homályban. Lugal utánakapott, de aztán legyintett. Mindegy. Tovább, csak tovább.

Sötét, néptelen utcákon vágtattak. Köveken, gerendákon ugrattak át. Lovuk holttestek és hullaként heverő részegek között ágaskodott. Mind a kettő azon mesterkedett, hogy levesse lovasát. De a király meg a katona nem hagyta magát. Kijutottak a városból.

- Majd megtanítom én őket. Majd karóba huzatom én őket. Majd elbánok én velük - hörögte Lugal, anélkül, hogy figyelt volna magára. - Most kellene a helyükön állniok... Gyáva csürhe!

Kegyetlenül verte, szorongatta a lovát. A katona mindenütt mögötte, mint az árnyék. Végül a király félni kezdett, jobban szerette volna, ha eltűnik. De nem tűnt el. Katona volt, részegen is katona. Egyetlenegy a százezer közül.

Nem részletezzük, milyen nyaktörő, romokban heverő utakon haladt Lugal, hogyan ugratott át köveket, emberi meg állati hullákat, kidőlt fatörzseket. Azt sem tudjuk, mennyi ideig vágtatott. Hiszen ő maga sem tudta. De végül is fölkapaszkodott a Niszir-hegyre, a sáncok, daruk, árkok, meredező falak hangyabolyára.

A vörösen világító Tüzes Hegy lobogó, távoli fényében körülnézett. Vihar dúlta, véres sárba vert sátrakat, összedőlt raktárakat, döglött lovakat, zebukat, szamarakat, feldőlt kordékat, elhagyott sziklakockákat, béna darukat és csigákat látott. Embert sehol.

Lováról leszökve, Lugal a hatalmas kapu felé rohant. Berontott az őrség szobájába. Vad lárma, üvöltő, torz arcok látványa csapta meg, mintha mellbe vágták volna. A zsúfolt, barlangszerű helyiségben vajmécses világánál egy sereg katona, hajcsár, mérnök, felügyelő dorbézolt. Mezítelen papnők henteregtek, visítoztak a földön. Egy pap éppen akkor vágta falhoz bronzpoharát.

- Mi történik itt? - ordította Lugal a küszöbön.

Egy pillanatra csend lett, aztán falrengető röhögés viharzott föl az odúban.

- Kutyák! Disznók! Nergál verjen meg! - tombolt Lugal. - Nem látjátok, ki áll előttetek?

- Hiszen ez meg csurog, mintha borban áztatták volna! - bőgte egy hang.

- Sej-haj, rend van Égen, Földön! Sej-haj, de szép ez a börtön! - bőgte vidoran a pap.

- Gyerünk a kajával, hé! - sivított egy másik hang. - Te loptad el!

Röhögés. Egy kis fekete papnő fölugrott a földről, Lugal elé állt.

- Gyere, kicsi, majd megmelegítlek! - sikítozta a hasát ütögetve. - Úgyis egyre megy.

Lugal kifordult az ajtón. Nekivágott egy lépcsőnek. Széles, pompásan épült, márvánnyal kirakott folyosón lépdelt. Belökött egy ajtót. Sötétség. Senki. Továbbment, belökött egy másikat. Itt vajmécses mellett két mezítelen ember heverkőzött állati módon. Férfi meg nő, persze. A férfi hátranézett, de, mintha senki sem volna ott, tovább művelte, amiben elmerült volt. Lugal továbbsietett, benyitott egy helyiségbe. Itt zsúfolt tömeg feketéllt a pislákoló fényben. Lugal csak a hátukat látta. Leborulva imádkoztak. A terem végéből fából faragott, vörösre mázolt óriási sárkány torka meredt rá.

Most már vaktában ment tovább. Csatakos palástja vastag, véres csíkot húzott a kövezeten. Fáradt volt, hideg homlokáról verejték csurgott.

Egy férfi toppant elé. Samas-Lamasszi volt, a nágiru.

Megálltak, egymásra meredtek. A király észbe kapott.

- Hát, te, te kutya - ripakodott a nágirura -, hol jársz? Mit művelsz? Így folyik az építkezés? Így várod te a végítéletet? Mennél több isten, annál kevesebb hit? Mennél több pap, annál kevesebb hivő? Hát így építesz te Világtornyot, te kutya?

- Ne lármázz, ó, Lugal - dörmögte széles vigyorral, de fagyott tekintettel a nágiru. - Építés? Munkások? Raktárak? Mérnökök? Világtorony? Hahaha!

Mielőtt Lugal tudta volna, mit tesz, arcul vágta Samas-Lamasszit. Az előkelő férfiú megdöbbent, arcvonásai elernyedtek, szeme csodálkozva meredt a királyra. Képéhez kapott. A következő pillanatban fölemelte öklét. Lugal szeme előtt vörös lobot vetett a homályos folyosó.

- Megütsz? - rikácsolta a nágiru. - Hát kinek köszönhetjük, hogy itt vagyunk? De most leszámolok veled.

Ekkor a folyosók torkából, megnyílt ajtók mögül, lépcsőkről, minden zugból dühös, rikácsoló, röhögő, fenekedő, villogó szemű alakok tolongtak elő, s egyszeriben körülvették a királyt.

- Ki lopta el a kenyerünket? Ki vettetett kényszermunkára? Mit akarsz itt, hé? Karóba veled! Tépjük ki a szívét! - ilyet s efféléket rikoltoztak, ordítoztak, bőgtek, sivítottak Lugal képébe.

A király-főpap lesújtva állt, mint józan az őrültek között. Most mindent megértett. Gyorsan megfordult, fölrohant egy lépcsőn. Dobogó szívvel rontott Inninni szentélyébe.

A tömeg utánazúdult ugyan, de a szentély küszöbén megtorpant. Lugal pedig Inninni aranykoronás szobra elé zuhant. Így feküdt mozdulatlanul sokáig. Végre is idejutott. Ide kellett jutnia. Pillanatokig vagy korszakokig feküdt a kőkockákon? Bizonyára korszakokig. Mert látta, amint Utnapistim belép, lassan a söröspohár után nyúl, komolyan ingatja nagy fekete fejét s így szól: „Nem”. Nyomban ezután Azag Aja, a Sugárzó állt a Vének Tanácsának színe előtt, hogy egy pillanat múlva kiüsse szemét az izzó villa, szívet kitépje a pap. Majd fölvonultak az áldozatok tömegei koszorúsan, mezítelenül, fuvolázva, hogy elvesszenek a magasban. Végül a palota bástyái megrendültek, kő omlott, kapuk zuhantak, rémület és jajgatás töltötte meg Lugal fülét. „Fölépítem a Világtornyot” - hajtogatta egyre.

- Ó, Anu atyám, nem tehettem mást, csak amire kényszerítettél - mormolta révülten.

A Világtorony csonka falait mennydörgő vihar rázta. A padló ingott, mint egy bukdácsoló hajó fedélzete. S ki tudja, honnét és hol, olyan robaj, recsegés zúgott, mintha harciszekértábor rohant volna elsodró erejű támadásra.

Lugal ülő helyzetbe telepedett, elővette kétélű szent kőkését, s véres, lucskos ruháját megoldva, mély, végső lélegzetet vett. A kést megfontolt mozdulattal végighúzta a hasán.

- Azag Aja szívéért - sóhajtotta áhítatosan.

Ismét metszett magán egyet.

- Erechért és Eriduért - rebegte halkan.

Belei kidőltek, mint egy rakás fetrengő kígyó. Arca komor, merev, de nyugodt volt. Ismét metszett egyet magán.

- A Világtoronyért - nyögte elhaló hangon. - De azért köszönök neked mindent, ó, magasságos Úr és szentséges Istenasszony.

Elfolyó vére összevegyült a vörös csatakkal. Belei sárgán henteregtek, feje lekonyult.

A Vörös Sárkány végigszáguldott az égen, irtózatos, hegyeket elborító szökőárt zúdított végig egész Gondvanán. Lugal és a csonka Világtorony fölött feketén csaptak össze a hullámok.

Míg ezek az események lejátszódtak, Gubbubu föld alatti szobájában ült és rendelkezett. Miről rendelkezett? Ezt kérdezgette magában a tiszteletreméltó idős hölgy is, amint Gubbubu előtt állt, s hol szürke haját, hol a vállkendőjét cibálta.

- Én most elmegyek a királyhoz - magyarázta méltóságos nyugalommal a tudós férfiú. - Előbb azonban még befejezem emlékiratom utolsó részét, hogy magammal vihessem. Egyfajta tlumilu él bennem, hogy a nagy király és főpap őszentsége...

- Ó, tlumilu, vagy mi! - rebegte az idős hölgy. - Hiszen odakint vér zuhog, a népek elhagyják a várost, mindenki menekül, te pedig...

- Türelem, türelem - emelte föl a kezét Gubbubu. - Hiába, hiányzik belőletek egyfajta neveltség, amit én mitlalinak nevezek igen találó aztláni szóval, mert, sajnos, a mi nyelvünkben...

- Ó, mitlali! - kiáltotta az idős hölgy, s a kezét tördelte. Gubbubu csak egy korholó pillantást vetett rá, de az igen lesújtó volt. Mint a kő, amit nagyon magasról ejtenek. Nagyon-nagyon magasról ejtette ezt a pillantást.

- Nem kétlem, hogy az okos király-főpap azonnal intézkedik, hogy Aztlánba menjek - folytatta rendületlenül. - Lehet, hogy már haza sem enged. Ha tehát így lenne, egyfajta rendet kell tartanunk. Bútoraim legyenek a tieid, ó, tiszteletreméltó asszonyság, fáradozásodért.

- Ó, bútorok! Fáradozás! - zokogta a hölgy vállkendőjébe rejtett arccal. - Hová vigyem a bútorokat? Mit kezdjek velük? Szentséges Inninni, ránk szakad a ház! Iszonyú dörgés ez!

- Aztláni értéktárgyaim, nevezetesen a pajzs, a nyilak, a kancsó, a mécses...

Mikor idáig jutott, maga is meghökkent. A feje zúgott? Szédül? Vagy csakugyan a világ zúg és tántorog körülötte? Fölkelt, az ajtóhoz lépett. De nem tudta megelőzni az idős hölgyet, mert mint egy nyúl, sikítva ugrott ki a sötétségbe. Odakint fekete, időtlen éjszaka kavargott. Mint sötét fatörzsek, álltak az esőoszlopok. „A Nap feketévé lőn, mint a fekete zsák... És a csillagok az Égről hullanak vala a földre, miképpen a figefának éretlen gyümölcsei hullanak, mikor a szél rázza!”

- Ez már... ez már... kissé különös... - dadogta a tudós. Érezte, hogy összeverődik a térde, vacog a foga, homlokát hideg verejték lepi el. Bezárta az ajtót, néhányszor le s föl lépdelt a szerény szobában. Az aztláni pajzs, az íjak meg a nyilak, a söröskancsó, a mécses olyan idegenül bámultak rá, mintha sohasem látták volna egymást.

- Sietnem kell... s a hölgy eltávozott - dörmögte ismét Gubbubu. - Hol a szivarom?

Reszketeg kézzel forgatta föl dobozait, fatáblákat szórt egymásra, végül megtalálta az aztláni mérget, amely nélkül az isteni sugallatokat képtelen volt fölfogni. A mécses lángjához tartotta, pöfékelt. Letelepedett a gyékényre. Figyelt. A dörömbölés, zuhogás, recsegés elviselhetetlenül dobolt kopasz koponyáján. Díszes tollai reszkettek a feje búbján.

- Úgy látszik, egyfajta tlimtlu - dünnyögte sápadtan.

Szippantani akart, de a szivar parazsát verte a szájába. Köpködött. Lecsapta a dohányrudacskát, megrázkódott. Mindegy. Munkához kellett látnia. Nem volt többé idő. Csak éjszaka. S ebben az éjszakában még föl kellett keresnie Lugalt, elő kellett adnia javaslatait, hajóról, kíséretről kellett gondoskodnia... Sok dolga volt.

Elővett egy fatáblát, megvizsgálta kontyába tűzött tollait, szoknyája redőzetét, íróvésőjét, lecsapott szivarját, végül apró, gondos varázsjeleket kezdett róni a táblára. Vadul sietett. Időnként azonban meg kellett állnia, nem tudta, mit ír. Csak a kibírhatatlan, vészes dübörgést, ropogást, zúgást hallotta, a sugallatot nem. Félt. Homlokáról patakokban folyt a verejték.

- Én legalább bátran vagyok gyáva - gondolta fanyar mosollyal. - De gyerünk. Az idő sürget.

Nekidőlt írásának, dolgozott.

- Nannar jön, Nannar megy - dörmögte, s megint nem tudta, mit ír. - „A világ kérdőre fog vonni bennünket, mit tettünk ezekben a szorongató időkben az emberiség jövőjéért...” - írta szaporán. A világ? Mi az a világ? Hol fog felelősségre vonni? Hogyan? Mikor? Ez egyfajta zavarosság... - S az íróvéső lapos végével gondosan kisimította a fölvésett varázsjeleket.

Nannar jött... Nannar ment... A vonagló óceán fetrengve gördült végig a világon. Gubbubu fölött összecsapott a fekete áradat.

Ha legalább tudott volna vele beszélni Hétil, a költő! Ha legalább tanácsot kérhetett volna tőle! Mert Hétil, félretéve minden sértődöttséget, sőt jogos panaszt, szünet nélkül vágtatott a városban, s többször is fölkereste barátait, ismerőseit, sőt ellenségeit is. Megfordult minden elöljáróénál, várakozott, tülekedett a tömegben, dagadtra törte a könyökét, hogy bejusson. Tizenkétszer kereste Samas-Lamasszit is, de sajnos, csak az írnokáig jutott. A nágiru minden percét lefoglalták a Világtorony építésének lázas munkálatai meg a munkások között nap mint nap kitörő zavargások. Újra meg újra elszaladt Hétil a hajóépítés színhelyére is, hajlongott Utnapistim előtt, rimánkodva, szitkozódva kérte, szóljon érdekében a királynak, a nágirunak... De Utnapistim egészen megőrült. Csak hallgatott, mosolygott, vagy gyermekes bölcsességeket mondott: „Merülj magadba, ó, testvérem, keresd Anut... Tedd, amit Anu rendel.” Előszobázott a király írnokánál is, de hiába. Egyre olyan válaszokat kapott, hogy jöjjön másnap, ő, az írnok, mindent megtesz, ami emberileg lehetséges... „Majd kiverekszem számodra a bejutást, csak légy türelemmel” - mondta finom mosollyal. Elszaladt a turtánhoz, költeményeket olvasott a lelkes katonának, meggyőzte, hogy joga van költői szabadságához s jó helyhez a Világtoronyban. A hős fővezér biztosította is mind a két jogának érvényéről, de hozzátette, hogy a Világtoronyra nem lesz szükség, mert a katasztrófa elmarad.

Csak Gubbubuhoz nem jutott el már.

Teste-lelke egyszerűen fölmondta a szolgálatot. Hazabandukolt, a gyékényre dőlt, zokogott. „Ó, leánykám, leánykám! - üvöltötte, s mindkét kezével vadul tépte a haját. - Hiába áldoztalak föl! Hiába, hiába!” Felesége, leánya vele sírt. Így találta az a két katonaköpönyeges, fegyveres férfiú, aki rátörte az ajtót, s fölszólította, hogy adja át minden holmiját, odalent vár a kordé, hogy elvigye a „szegény rászorulóknak”. El is vitték. Hétil szó nélkül, eszelősen magába rogyva nézte, mint hurcolják el asztalkáit, ágyait, edényeit, még a gyékényeit is. Felesége elájult, lánya sikítva rohant ki a házból, többé nem is mutatkozott. Nem mutatkozott a hadnagy vő sem.

Ekkor Hétil, magára maradva feleségével a tökéletesen kiürített szobákban, tántorogva fölkelt a puszta padlóról, és szó nélkül eltávozott. Hová távozott? Maga sem tudta. Talán csak az évezredes megszokás hajtotta. Templomlépcsőkre akart állni, hogy a fölfelé lépkedő ifjú nők szoknyája alá lessen, alkudozni akart az utcai árusokkal, fogas kérdésekkel akarta kínozni a nyilvános jogtudósokat... Szóval, azt akarta cselekedni, amit reménytelen állapotában szokott. Ámde a sötét utcákon nem kiáltoztak faedényárusok, a bazár boltsorai kifosztva, félig-meddig romokban hevertek már, a kövezetet lehullott kövek, téglák, gerendák borították, vonító kutyák és sakálok, rémült majmok, kócos papagájok meg lakásokat kirabló s a rablott holmit cipelő komor embercsoportok lepték el. A templomok lépcsőin nem lépegettek ifjú hölgyek,

hanem futkosó papok, zilált hajú, részeg papnők rohangáltak. A föld ingott, rengett, mint egy részeg kapitány hajója, fenyegető moraj dübörgött égen-földön. Hétil csak rohant, támolygott tovább.

- Nem láttad a feleségemet? - ordította egy kétségbeesett hang.

Ur-Ba'u állott előtte.

Hétil eszelősen bámulta. Hát ez meg ki? Miféle feleséget emleget?

- Rothadj meg - dünnyögte sírva.

- Mi? Mit mondtál? - ordította a süket könyvtáros, mindkét karját égnek emelve, mint egy kiszáradt kétágú fa. Sovány, elkínzott arcán verejték csordogált a mély árkokban. Sötét szeme kidülledt üregéből, mint a főtt halé. - A feleségemet! Nincs sehol. Minden ajtó tárva-nyitva, ő sehol. A gyerekek sehol. Nem láttad őket?

- Dögölj meg! - jajgatta Hétil zokogva.

- Hol? Hol? Mondd, hallasz valamit? Valami zajt?

Hétil legyintett, fölugrott, elrohant. Bízvást mondhatjuk, addig futott, míg a tengerár el nem borította.

Ur-Ba'u tátott szájjal bámult utána. Majd futni kezdett az ő féloldalas, törtető rohanásával, mint ahogy oldalvást úszik hullámtörésben az ember. Így rohant ő egész életében, évezredeken át, minden erejét megfeszítve, hogy megbirkózzék egyre tornyosuló elintéznivalóival, gondjaival, szegénységével és szűnni nem akaró munkájával. Így történtett az idő hullámaiban, anélkül, hogy valaha partot ért volna. Őt is a megszokás vezette. Hazarohant.

Remélte, hogy valamely isteni csuda folytán mindenkit odahaza talál. De tárt ajtók, üres szobák ásítottak rá.

Észre sem vette, hogy közben mindenéből kirabolták. Csak egy, egyetlenegy fatábla hevert árván a szoba közepén, azt is megtaposták. Ezt meglátta Ur-Ba'u, lehajolt érte, fölvette, letörölgette. Apszu és Tiámat harcának egyik részlete volt a táblán.

De a következő pillanatban fölüvöltött, eldobta a táblát.

- Hahhú! Hahhú! Hahhú! - ordította felesége nevét, a Barackét. - Hahhuú! - bömbölte vonítva, mint a Nannarra vonító kutya. - Hahhuú! - bőgte, s berohant a másik szobába, megállt, fülelt. Most még azt is elfelejtette, hogy süket. Feleletet várt. Nyögést, panaszt, egy beteg asszony panaszát. Évezredeken át látta ezt a nyögést, ezt a panaszt, elannyira, hogy a hangot leolvasta beteg felesége szív alakú arcáról. De persze nem hallott semmit. Azaz: hallott, csodálatosan hallott mégis, de nem a fülével, hiszen az már évezredek óta csak saját vérének, működő szervezetének, mirigyeinek, agyának és idegeinek egyhangú, tompa zúgását, fényként föl-fölvillanó csilingelését hallotta, hanem a testével. A bőrével, a koponyacsontjával. Ahogy a halak hallanak. Igen, tompa, távoli, iránytalan dübörgést, dobogást, mormolást, robbanásszerű pufogást hallott.

- ...Hahhuú! Hahhuú! - bőgte Ur-Ba'u tehetetlenül. Egyik szobából a másikba futott. Árkokkal át- meg átszántott arca torz vigyorra rándult. Tátott szájjal forgott maga körül, figyelt, fülelt. Vigyorogva sírt, vonítva zokogott, ugatott. - Hahhuú! Hol vagy? Hol vannak a gyermekeim? Hahhuú!

De senki sem mutatkozott. Csak a nyitott ajtókat vagdalta a szélvihar. Ezt azonban nem hallotta.

Ur-Ba'u leült a szoba közepére, ujjai minduntalan játszottak az ottfeledett fatáblával. Apszu és Tiámat harca... Enki és Tiámat... Nannar és Föld... Fáradt, elkínzott arcán összevegyült verejték és könny.

Aztán az történt Ur-Ba'uval, ami mindig történni szokott, ha kétségbeejtőnek látta a sorsát. Az, ami évezredeken át úgyszólván mindennap, ha beteg feleségén nem tudott segíteni, ha összecsaptak feje fölött a nyomorúság gondjai, ha kifogyott az időből, ha munkája elvégezhetetlenül összetornyosult: szemhéja elnehezült, mintha homokkal szórták volna teli, görcsösen fölhúzott válla lecsüggedt, kezét keresztbe tette ölében, talán, hogy eltakarja szoknyája szakadásait... Feje lekonyult.

- Volt rá eset - dünnyögte egy tanácskozás szorongató álomképei között -, hogy birodalmak dőltek össze egy légycsípés miatt... Birodalmak! Hadvezért, királyt csípett meg már légy a döntő napon, úgy, hogy belehalt... És ti nem akartok hinni Nannarban?

Nyámmogott, dörmögött, gégéje harsány muzsikálásba kezdett. Elaludt. Körülötte vadul vagdalta az ajtókat a vihar. Odakint oszlopokban dőlt a bíborvörös víz, zuhogtak a kövek. Ur-Ba'u fölött összecsapott a fekete ár.

-- --

...a hajó, mint üres dióhéj, lebeg az időtlen térben. Hol jár, mely országok fölött? Mily irányban sodorják a tomboló viharok, hajtják a megháborodott vizek, tereli a zápor és a kőeső, vonzzák-taszítják az útjukat vesztett csillagok? Csak egyet lehet tudni: a Vízöntő csillagképében lebeg, úszik, bukdácsol, belsejében, ebben a kicsiny, zárt világban a hazájukat vesztett emberekkel.

Gilgames az ablak mellett ül, időnként fölhúzza a vastag fatáblát, kitekint. Kavargó, tomboló sötétséget lát, alaktalan gomolygást, az éjszakát keresztül-kasul hasogató tüzes fáklyák cikázásait meg olykor a száguldó Vörös Sárkányt, amint szikrákat okádva, vérfagyasztó, különös bőgő-süvöltő hangon vonítva söpör izzó farkával, vakító fénybe borítja az eső oszlop-rengetegét meg a dagadó hullámok csillogó hátát. Gilgames nem fél. Mindkét kezével az ablak-félfába kapaszkodva, szemét összehunyorítva nézi a végítéletet. Ahogy karóba húzott embert szokás nézni: borzongva, iszonyodva, de fagyott szívvel.

Sűrűn pillant a kristályába. Végtelen hómezők, jéggel borított hegyvidékek. Ágas-bogas szarvú rének végeláthatatlan csordái, lángoló hegyormok, lávafolyamok, bőrkunyhó alatt didergő szánalmas emberalakok - vagy talán majmok - ingoványba süllyedő mammutcsürhék, teraszföldeken izzadó vörös bőrű földművesek, tengerbe omlott kikötők, vízbe dőlt tornyok, lebegő, fölismerhetetlen arcok tűnnek föl, úsznak el a szivárványos körben. Majd meg hajót lát, legalábbis hajóhoz hasonló sötét tömeget a sűrű gomolygásban. Más hajó is lebeg hát az időtlen térben, az iránytalan időben? - hökken meg Gilgamesünk. - Vajon kik vannak benne? És íme, a fénykörben megrezzen egy kép: homályos helyiség, férfiak, nők, összekuporodott gyermekek... Vajon nem a maguk hajóját látja? Nem, hiszen ezeknek a férfiaknak bozontos szakálluk, lógó bajuszuk van, hajukat szíj fogja össze, a ruházatuk is más. Lábukon ugyancsak szíjak. A kormányrúdra dőlve nagy termetű, szakállas férfi feszíti meg minden erejét... Tehát mások is építettek hajót, nemcsak Utnapistim?

Fut, hogy a látottakról beszámoljon atyjának. Utnapistim mozdulatlanul ül Anu aranyarca alatt, keze vaskos fekete térdén csüng, arca komoly, de nyugodt, szeme céltalanul néz előre.

Bólint.

- Enki másnak is megmondta, amit nekem - dünnyögi. - Mindent látok.

Szur-Szunabu, a kormányos lép be, hogy egyék egy harapást. Falatozva hallgatja Gilgames jelentését.

- Más hajó? Más! Pompás! - kiáltja öblösen, hápogva, mert szájából kiáll a kenyérlepény vége. - Ugyan, mifajta teknő lehet? Mi? Nem nézted meg jobban? No, majd nézd meg, és mondd el. Kíváncsi vagyok. De jó lehet, ha bírja ezt a kutya időjárást, mi?

Utnapistim nem törődik a másik hajóval. Többnyire üldögél, mereng. A körülötte jövő-menőket nem látja, a beszélgetést, a szüntelenül dörömbölő-dübörgő dörgést, zúgást, robajt nem hallja. Kétszer-háromszor kell ismételni valamit, amíg válaszol - vagy nem is válaszol, csak bólint, mosolyog. Néha dünnyögve szól, nem is tudván, hallja-e valaki. Gilgames egyszer ezeket a szavakat hallja:

- Az Anunnakik fölemelik fáklyáikat, iszonyú fénnyel világítják be a földet. Rammán dühöngése az Égig hatol. Minden világosságot sötétséggé változtat. - Elhallgat, üres tekintettel bámul maga elé, mint aki valamit merőn néz. - Az országot, mint egy csészét összetörték... Előzúdult a déli vihar, a tengert a hegyekre hajtja, a víz ráomlik a népekre, mint a háború. Nem látja egyik ember a másikat - dünnyögi szomorúan. - Nem látja... Fölismerhetetlenek a népek az Égből...

- Atyám, te mindent látsz, ami fenn és lenn történik - csodálkozik Gilgames.

Utnapistim bólint.

Más alkalommal Gilgames Szabitum meg Si-lu-dárat társaságában tartózkodik Utnapistim szobácskájában. Utnapistim eddegél, Szabitum gondosan kezére ad mindent, mint egy gyermeknek. Gilgames meg Si-lu-dárat arról beszélgetnek, vajon meddig tart még a végítélet.

Utnapistim látszólag rájuk sem figyelt, de ekkor fölemeli ujját.

- Félnek az istenek - dünnyögi meg-megállva. - Átkozódnak, és fölszállnak Anu Egébe. Az istenek meglapulnak a fal mellett, mint a kutyák. - Eszik egy falatot, lenyeli, elgondolkozik. - Istár visít, mint egy vajúdó asszony. Ordít az istenek úrnője, a Széphangú. - Szavát fölemeli, ércesen mondja:

„A hajdani aranyidők elmúltak, a világ agyagfölddé vált, mert én az istenek tanácsában gonoszat javasoltam! Hogy is javasolhattam az istenek tanácsában gonoszt, népeim megsemmisítésére ilyen háborút, hogy is ajánlhattam! Hiszen én magam szülöm az embereket! És íme, most, mint a halak, betöltik a tengert!” - Csöndesen fejezi be: - Az istenek az Anunnakik között vele sírnak. Az istenek meggörnyednek, sírnak a fájdalom kínjában...

Mindnyájan pisszenés, moccanás nélkül hallgatják az időtlen férfiú ajkáról hullongáló különös szavakat. Mikor befejezte, és nem szól többet, Szabitum sóhajt, összeszedi az edényt, megsimogatja Utnapistim fejét, lábujjhegyen kimegy. Gilgames kérdőn tekint Si-lu-dáratra. Egyet gondolnak: Istár megbánta, amit tett, s véget vet az ítéletnek.

Utnapistim szavai szájról szájra keringenek a hajón. Bizalom tölti el a legrémültebb nők szívét is. Ga’ur felesége például, noha folyton reszket, tétlenül jön-megy, kezét tördeli, gyermekeivel mit sem törődik, ruhája, haja rendetlen, fésületlen, maga piszkos, most letelepszik, előveszi fésűjét, s hozzálát, hogy rendbe szedje magát egy kissé. Remegő hangon mondja: „Talán... talán mégsem veszünk el mindnyájan...” Azaz: ő megmarad, ha mások elpusztulnának is.

Az élet, elhihetjük, nem valami könnyű ebben a zárt, lebegő, pörgő, bukdácsoló világban. Minden pillanatban adódik valami baj. A sötét lépcsőn lezuhan valaki, jajgat, keze-lába véres. A hajó mélyébe zárt állatok megvadulnak az őrjítő hangoktól, kitörnek korlátaik mögül, a csődör összerugdalja a tehenet, a tehén bőgve rohangász, szarvával megsebzi a kancát. A

tyúkok, már természetük szerint is rémüldöző, tébolyodásra hajló állatok lévén, mint általában a magas hőmérsékletű madarak, kiszabadulva ketrecükből, vakon rohannak, röpdösnek, vergődnek az egész hajón, semmiféle csalogatásra, csitításra nem hallgatva nekimennek falnak, edénynek. Kötelek közé gabalyodnak, zugokba bújnak. Majd meg elreped az egyik bambuszcső, folyik az ivóvíz vagy az olaj. Pedig drága kincs ez, maga az élet! Civakodás támad: ki mozdította ki a helyéről, ki tett rá súlyos tárgyat? A nőkből kirobban a gyűlölet. Sértő szavak, csípős megjegyzések, oktalan gyanúsítások, panaszok pattannak ki, mint száraz fűben a tűz, elharapóznak az egész hajón, sőt átcsapnak a férfiakra, ezekre a kemény faóriásokra is. Utána ez is, az is elszalad, zokog, férje vállára borul, vádaskodik, fogadkozik: legyen csak vége, többé rá sem néz a sértegető kígyóra... Ga'ur nagy termetű, nyugodtnak látszó, de igazában minden apróságot karvalytekintettel számon tartó felesége bosszút fogad.

Sok a baj a gyermekekkel is. Az örökös homályban, a tűrhetetlen dübörgésben, csattogásban-zúgásban hol sírva összebújnak, hol a dolgukat végző asszonyok ölébe másznak. Majd meg nekibátorodnak, de unatkoznak. Futni szeretnének erdőre-mezőre, halászni, bújócskát játszani, madártojást szedni, barlangot ásni, várat építeni, verekedni. Enugduanna kislánya, bár alig bújt ki a világra, már örökké fésülködik, keni-feni magát anyja eldugott kenőcseivel, szoknyákat próbál, Si-lu-dáratra meregeti alattomos fekete szemét. Vihog, árulkodik, hazudik, lopja a kamarát. Aki rajtakapja valami gonoszságon, elpüföli. Anyja meg, mint a kotló, pöröl, szárnya alá vonja ártatlan csibécskéjét. Együtt zokognak... Gilgames kisfia „orvos", megvizsgálja a leánykákat, sóval „gyógyítja" őket azon a testrészükön, amely általában a nők legféltettebb része. Az asszonyok elfenekelik. Ur-Nungal, a kisfiú, anyjához, Nurmához föllebbez, Nurma kijelenti, hogy „csak" azért verték meg a fiát, mert az ő fia... S mert ő is megverte Enugduanna „alattomos" lányát.

Aztán az irigykedés! Ga'ur felesége vizsla szemmel figyeli, hogy „folyton" az őáltala hozott lisztből sütnek, az ő olaját használják. Nurma, szegény, alig hozott valamit a hajóra, de amit hozott, szintén féltékenyen őrzi. Azt lehetne hinni, ezen a hajón mindenki a másét eszi. Minden asszony úgy érzi, hogy amit hozott, ha csak egy kosárravaló volt is, időtlen-időkig másokat táplál. Képzeljük el: egy sereg asszony, mindegyik más-más vidékről, más-más tájszólással beszél, más-más isteneket és istennőket imád, más-más szokásokat tanult odahaza, másként öltözik, főz, mos, nevet, mindegyik másként szeret és gyűlöl... S valamennyi rokon!

Még a legjobb békességet is megzavarják! Ha egyébbel nem, hát azzal, hogy Meszanipadda felesége reszketeg hangon rákezdi:

- Bizony, ittveszünk valamennyien... Nem lesz ennek vége soha. Érzem. Meg is jósolták. Samas-Lamasszinak igaza volt, jobb lett volna helyet biztosítani a Világtoronyban... Azok ott szépen élnek, mindenük megvan, társaságba járnak, zenélnek, táncolnak... Mi meg ittveszünk.

Rátámadnak, vitáznak. Megrémülnek. Zokognak. Sikoltoznak. Be akarnak törni Utnapistim szobájába. Egymást vádolják... Gilgames ordít:

- Hallgassatok, Nergál pusztítson el valamennyi asszonynépet. Senki sem pusztul el. Pisszenés se legyen!

Ez némi időre használ. Elkussadnak, behúzzák a nyakukat, ártatlan képet vágnak, csak a szemük jár, mint cikázó késpenge. Gilgames meg szégyenli magát.

De leginkább Szabitum csendesíti le őket. Nyájas, komoly arcát fölemeli munkájáról, mosolyog, szeme komoly és nyugodt.

- Add csak ide, fiam, azt a bögrét - szól szelíden Ga'ur feleségéhez.

Vagy csak rápillant Nurmára.

Ha ő közöttük tartózkodik, csend van. Mármint az asszonyok között. Mert hiszen a hajó, az egész világ zeng, dübörög, csattog, robog, zúg és sistereg.

A gyermekekkel egyedül Si-lu-dárat bír. Ha az egész hajót fölfordítják, ha vér folyik, ruha szakad, edény törik is, csak megjelenik közöttük, s már rend van mindenütt. Pedig nem korhol, nem fenyegetőzik. Ujjal sem nyúl hozzájuk. Nem kedveskedik nekik, nem ad mézet, nem farag kiskocsit, nem öltöztet bábut. Félnek tőle? Nem félnek? Csupán hallgatnak. Megbékélnek, észre térnek. Ha az asszonyok nem bírnak velük, s már sírnak tehetetlenségükben, Si-lu-dárat belép a terembe. Nem szól, egyikre sem tekint. Csupán végigmegy közöttük, mint egy jelenés. A kislányok rajongva emelik rá tükrös szemüket, a kisfiúk beharapott ajakkal nézik, mint egy istent. „Si-lu-dárat...” - suttogják. Si-lu-dárat sohasem nyugtalan. Sohasem ingerült. Sohasem aggodalmaskodó. Sohasem ijedt. Sohasem álmos, sohasem szomjas. Nem bírál. Senkivel sem vitázik.

Az egész hajó kedvence azonban Szur-Szunabu, azaz: Enki Szolgája, a kormányos. A férfiak ivótársa. Ha rákezdi: „Ifjúkoromban, lehet úgy hozzávetőleg hatvanezer éve...” - már csodálkoznak, szívüket csiklandó őröm járja át. „Pompás” - jegyzi meg a hatalmas termetű nyájas Ga’ur alattomosan, de a kormányos nem sértődik meg, észre sem veszi. Bólint. Az asszonyok meg versengve lesik minden kívánságát, borral, lepénnyel, mézzel dugják. „No, lányom - dünnyögi Szur-Szunabu, s meglepően bozontos szemöldöke alól vészes pillantást vet Meszanipadda feleségére -, most aztán remeghetsz. Alighanem valami hegynek fut ez a teknő. Pompás, mi?” Az asszony nyomban élőhalottá válik, kócos hajához kap, visítva elrohan. „A kormányos azt mondja, végünk! - sikoltja. - Most mondta! Hegynek futott a hajó! Halljátok, hogy recseg-ropog? Ó, jaj, jaj, miért nem mentünk a Világtoronyba!” Mindenki nevet, de Szabitum kilép Utnapistim ajtaján és rátámad a hajósra: „Ugyan, te is olyan vagy ám vénségedre, mint egy rossz kamasz. Mért riogatod ezt a szerencsétlen asszonyt?”

Szur-Szunabu munkája roppant nehéz. Itt nem használhatja a tájolót, sem semmiféle hajózási műszerét. Mit sem ér a szelek járásában, a tenger áramlásaiban meg a csillagok mozgásában szerzett bőséges tapasztalata. Ugyan, hogy szegezhetné itt tájolóját a Sarkcsillagra? Hogy tudná megkülönböztetni az égen Enki csillagait Enlilétől? De még magát az eget is a víztől? Bizony, Szur-Szunabu akár sutba vethetné rendkívüli tudását, ha műszereire akarna hagyatkozni. Szur-Szunabu azonban érzékeire támaszkodik. Közülük is leginkább a tapintására. Gyakran kidugja megnyálazott ujját egy lyukon, s megállapítja a szélirányt. Mert ez a legfontosabb, ettől függ a hajó sorsa, mindnyájunk élete. Mindenáron szélirányban kell tartani - ha oldalt kapja, fölborítja, s tővel-heggyel borulnak halálba valamennyien. Szur-Szunabunak az egyensúlyérzéke is biztos. Ebben a vad, ember nem látta zűrzavarban, ebben a bömbölő haláltáncban is úgy érzi a hajó egyensúlyát, mint saját testéét. Mint madár a szárnyaiét. Olykor például megtorpan. Le sem nyeli a kortyot, nem fejezi be a megkezdett szót, ujját fölemeli, figyel. „A gabona egy részét át kell hordani a bal oldalra! - mondja. - Oldalaz a hajó.” S a férfiak nyomban ledübörögnek a mélybe, megköpdösik tenyerüket, átlapátolják a gabonát a bal oldali rekeszbe. Máskor még az ujját sem emeli föl, nem is figyel, csak lecsapja poharát, fölpattan, megragadja a kormányt, képe kicsattan az erőlködéstől. Ordít. „Húzd, Ga’ur, húzd, ne kíméld! Pompás! Most tartsd, amíg megiszom a boromat.” Aztán széles, imbolygó lépésekkel visszaődöng otthagyott borához.

A kormányos viselkedése, egész lénye biztonságot áraszt. Meszanipadda reszkető feleségét sem azért rémítgeti, hogy kinevesse, hanem, hogy ne tudják, mikor forognak veszélyben, mikor nem. Mert mindez őrá tartozik, másnak semmi köze hozzá. Így tartja távol a nőket a maga mesterségétől. Így öli meg a fecsegést. Hogy ne suttogjanak: „A kormányos ezt mondta, a kormányos azt mondta...”

- Óvakodj a nőtől, ó, Gilgames - oktatja Gilgamesünket, s figyelemmel szemléli bozontos szemöldöke alól a kezében tartott lötyögő ivóedényt. - Ifjúkoromban, lehet hozzávetőleg úgy ötven-hatvanezer esztendeje, sűrűn megfordultam idegen kikötőkben. Hajókáztam én mindenféle teknőn. Hajjaj! Micsoda nőket láttam. Volt egy, nagyon szerettem, pompás nő volt. Annyira bolondult értem, majdhogy meg nem evett. Egyszer azonban rájöttem, hogy megcsal. Miért? Miért? Ezt kérdeztem én is. Sírt, zokogott, tépte a haját. Nem tudta. Tán kíváncsiságból. Pompás mi?

- A nők őrültek - jegyzi meg Gilgames, saját tapasztalataira gondolva.

Szur-Szunabu bólint.

- Őrültek. Mint a tyúkok, mint a madarak. Óvakodj tőlük. Ha meg józanok, kétszerte óvakodj. Fuss, Gilgames, a szélrózsa minden irányában menekülj a józan nőtől. De ilyen, hála Inninninek, csak igen kevés akad.

- Hát Szabitum? - hivatkozik Gilgames az élő példára.

- Szabitum más. Egészen más. Ő már nem nő, Gis. De láttad volna ifjúkorában. Kérdeznéd csak meg atyádat, Zi-u-szudrát, ha ugyan hajlandó volna elmondani. Én tudom, annak idején, lehet úgy hozzávetőleg negyven-ötvenezer esztendeje, sokszor lógatta a fejét, sokszor futott világgá, sokat sírt, verte ököllel a homlokát. Hajjaj - legyint -, sokféle teknőn úsztam ezen a világon, sokat láttam. A nő, fiam, nem is emberi lény. Csak hasonlít hozzá. A nő, Gis, akármilyen hívő lélek legyen is, nem tudja szívből megismerni és imádni Anut. Istárt, Inninnit, Esharát imádja. Istár lakozik benne. Szül, mint Istár, öl, mint Istár. Gyönyörrel szenved, kínban érzi a gyönyört. Mennél jobban szeret a nő, Gilgames, annál jobban vigyázz! Úgy kínoz meg, ahogyan szeret. Akkor örvendezik igazán a szíve, ha tudja, megölhet. Pompás, mi?

Fölugrik, elrohan. Szélesen veti úszóhártyás hatalmas lábait, mint a rohanó bivaly. Harsány, rekedt üvöltése átzeng az egész hajón, át a viharon, a kőzápor dörömbölésén.

Kisvártatva visszaballag, leül, iszik egy kortyot.

- Egy kikötőben tartózkodván, megismertem egy fekete, sovány, kissé szőrös nőt - folytatja maga elé nézve a vén szószátyár. - Nem volt úszóhártyája. Mondom, tetőtől talpig fekete volt, egy kissé szőrös, nem pikkelyes, mint a mieink. Ez Umtaliban történt... Mikor is? Lehet úgy hozzávetőleg negyvenezer éve, már nem is tudom. No, mindegy. Pompás nő volt, nagyon szeretett, persze. Amikor a hajóm indulóban volt, elém borult, rimánkodott, sírt, hogy ne hagyjam el. De, fiacskám, mondtam én, hát hogy gondolod? Az én helyem azon a teknőn van, nélkülem el sem indulhat! Hát akkor ne induljon. Hohó, azt nem lehet ám! No, észre sem vettem, mérget ivott. Erre meleg vizet öntöttem bele, kimostam a gyomrát, mint egy bögrét, megölelgettem. Hát akkor meg megátkozott. Ott állt a parton, fölemelte a kezét, és átkokat szórt rám. Pompás, mi? Szerencsére énrajtam nem fognak az átkok.

- Nurmát megátkozta az anyja miattam - sóhajt Gilgames.

- Miért?

- Mert elvettem tőle.

- No, hát látod! Pompás! Még a tulajdon gyermeküket is megátkozzák. Haj, Gilgamesem, sok nő meg fog még átkozni téged, ha nem vigyázol - vigyorog a kormányos eltorzult képpel. - De miért átkozta meg? Azért, hogy te légy boldogtalan, te pusztulj el. Mindig a férfit akarják elpusztítani, ha egymást ölik is meg vagy akár magukat. - Közelebb hajlik Gilgameshez, torzonborz szemöldöke alól éles, bölcs pillantást vet az ifjúra. - Megmondta Zi-u-szudra: még ezt a ronda vihart is asszonynak köszönhetjük: Istárnak. Ez az ő bosszúja. Megöli saját gyerme-

keit, aztán jajgat. Örökké szeretett, ámde melyik férjét szerette örökké? Dumuzinak, ifjúkori kedvesének sírás-zokogás volt osztályrésze. Megkívánta a sast: letörte a szárnyát. Megkívánta az oroszlánt: hét vermet ásott neki, hogy tőrbe ejtse. Megkívánta a csődört, Szilili istennő fiát: ostorral, korbáccsal, sarkantyúval hajszolta. Megkívánta a juhászt: farkassá változtatta, hogy saját bojtárjai és kutyái tépjék szét. Megkívánta Isullanut, apja kertészét: megverte, dallaluvá változtatta... Minek folytassam? Okulhatsz belőle. Mi?

Gilgamesünkre ráfér az okulás, mert még ez időben is gyakran sóvárog Istár ölelésére. Figyelmesen, de vidáman hallgatja az időtlen kormányos bőséges szavait.

- Nagyon félhetsz a nőktől, Szur-Szunabu! - mondja nevetve.

- Én? Én aztán nem! - tiltakozik a kormányos. - Csak ismerem őket, s óvakodom tőlük. Tudják is a gyalázatosak, azért szeretnek annyira. Mióta félvállról veszem őket, mint a gyermekeket, minden jóban részeltetnek. Étellel, itallal ellátnak. Hízelegnek. Ajnároznak. De nem nyúlok ám hozzájuk úgy hozzávetőleg harmincezer esztendeje. Nem én. Mert akkor bosszút állnának rajtam valamennyiért. Ne feledd, Gis, a nők meg szokták bosszulni egymást a férfiún, ha tehetik. Azokat is, akikről nem tudnak. Egyetlen nő az ember élete végén bosszút tud állani valamennyiért. Pompás, mi? De nem, nem félek tőlük. Anut imádom, nem Inninnit.

Fölemeli ujját, figyel. Viharvert arcvonásai megfeszülnek, mint farkasé a viharban. Fülel. Bozontos szemöldökét összevonja, szeme villog. Majd föltápászkodik, a hajó tatjára ballag, tanakodik Ga'urral. Fordít néhány fokot a kormányon. Aztán visszatér.

- A nő, fiacskám, sohasem az, aminek látod - magyarázza tovább és sóhajt. - Mindig más... Olyan, mint a tojás. Nem tudhatod, mi bújik ki belőle. Csibe? Liba? Netán krokodil? Ismerni kell a tojást, fiam, mielőtt melengetni kezdenéd. Különben, az sem sokat ér, ha ismered. - Legyint. - Mert ha megöleled, kiderül, hogy aki úgy táncolt, mint a pillangó, olyan tüzes volt, mint a jó pálmabor, olyan szelíd, mint a pihés csibe, olyan odaadó, mint a csorduló anyaemlő: merev, mint a cserép, dorozmás, mint a reszelő, hideg, mint a víz, süket, mint a terméskő. Aki meg ártatlan volt, mint a bárányka, ragadozóvá válik, kiharapja válladból a húst, s dagadtra marja a nyelvedet. Aki csöndes volt és nyájas: kiszívja a vért és velőt minden porcikádból, lovagol rajtad, mint Istár Szilili fián s lesi, jajgatsz-e már... Ó, Gis! És milyen szemérmetlenek a nők! Minden nő szemérmetlen, ezt ne feledd. Mi, férfiak, szégyenlősek vagyunk, ők nem! Valamikor, lehet úgy hozzávetőleg hatvanezer éve, Majuba hajókáztam. Megismertem ott egy leánykát, pompás, szelíd, félénk kis szűz volt, szinte gyermek. Hát az első alkalommal úgy henderikázott a szőnyegen, mint egy macska. Pompás, mi?

Egy alkalommal, amikor Gilgames megemlíti, milyen piszkosak, rendetlenek Meszanipadda gyermekei, mennyit nyög Meszkemgaser felesége s milyen alattomos máris Enugduanna leánykája, a kormányos helyénvalónak látja, hogy a nők más tulajdonságairól is kioktassa Gilgamest.

- Vannak nők, ó, fiacskám, Gis - magyarázta borosedényét lassan forgatva s eltűnődve tapasztalatain, ahogy a kincstáros legelteti szemét a kincsesházban -, akik örökké nyögnek, panaszkodnak, vádaskodnak. Mindig fáradtak. Hol itt fáj, hol ott fáj. Kenetik, simogattatják, nyomkodtatják magukat a férfiúval. Gyermekeik ruhája meg szakadt, rendetlen, mocskos. Hajuk kócos, körmük hosszú, mint a varjúé. Maguk is cafatosak, mosdatlanok-kenetlenek. Ne higgy nekik, Gilgamesem. Mindez csak arra való, hogy rabságukban tartsák a férfiút. Nem hiszek én a nők betegségében sem. Mert a nők, fiacskám, mindig támaszkodni akarnak valakire. Apjukra-anyjukra, szomszédjukra, ha nincs más. De igazában a férfiúra. A nő, Gilgames, támaszkodik. Fognod, simogatnod, vigasztalnod, gyógyítanod, etetned-itatnod kell éjjel-nappal. Ha csak egy pillanatig is mással törődsz, teszem: a kormányhoz állsz, nézed az eget, bíbelődsz a szextánsoddal, vagy akár imádkozol, már odavan. Féltékeny ételedre-italodra, barátaidra, mun-

kádra, a csillagos égre, a földre, ahová lépsz, magára Anura is, akiben elmerülsz. Egyszer Akitában járván, lehet úgy hozzávetőleg harmincezer esztendeje, ismertem egy nőt. Pompás nő volt, mondhatom. Nagyon szeretett. Hát, fiacskám, még azt sem tűrte, hogy térképet rajzoljak az agyagtáblámra. Összefacsarta, kidobta az ajtón. Pompás, mi? Máskor meg összetörte a tájolómat, pedig pompás kis tájoló volt, kókuszhéjból faragtam, ma is sajnálom. Óvakodj a nőtől, fiacskám. Ha nyög, sóhajtozik, kezét-lábát fogdostatja veled, szívét fájlalja: menekülj!

Iszik egy kortyot, megtörli hatalmas keze fejével a száját.

- Aztán, minden nőben rejtőzködik egy malac. Titkolja, persze, de kibújik belőle előbb-utóbb. Figyeld meg csak ezeket is, hogy őrködnek a gyermekek vizelőedénye mellett, hogy törlik a feneküket, nézegetik a csinálmányuk színét... Vannak nők, akik illatos kenőccsel kenvék, hajuk gyönggyel ékes, de testük mosdatlan. Ismertem egy nőt Aztlánban, lehet úgy hozzávetőleg... no, már hozzávetőleg sem tudom. Pompás nő volt. De a szája, ó, jaj, mint egy halashordó! Nem tudtam megcsókolni. Nem én. Pedig szeretem a halat. Kínozott, faggatott, rimánkodott, szidott... De hát nem mondhattam meg neki, ha magától nem tudja, igaz? Hát, Gis, nekirohant az ablaknak, levetette magát az utcára. Ahelyett, hogy kimosta volna a száját. Pompás, mi? Hanem akkor nyomban a hajóra kellett menekülnöm, mert tollas fejű rokonsága meg az utcai nép mind rám tört... Egy kicsit megfutamodtam. No de sündörög már a te Nurmád - súgja halkan -, sejti már, hogy róluk beszélünk. Mert ilyenek ám a nők, Gis. Azt sem tűrik, hogy kioktassuk egymást. - Torkát megköszörüli. - Hát, Nurma, pompásan haladunk, mi? - Kérdi alattomosan, mintha sétahajózáson volnának. - Kár, hogy nem tudjuk, hová és merre.

Nurma kövér, nagy termetű és fanyar. Letelepszik Gilgames mellé, halk, légydöngéshez hasonló hangon panaszkodni kezd. Tűrhetetlen - mondja -, hogy Meszanipadda felesége nem hajlandó fölmosni a fedélzetet... Egész nap henyél, az ő olajával akart lepényt sütni a gyerekeinek... s így tovább. A kormányos vág egyet a szemével Gilgames felé, aztán elcammog.

Mikor Nurma elsorolja valamennyi panaszát és sérelmét, végezve azon, hogy ebben a családban őt mindenki lenézi, megveti, Gilgamesünk megpróbálja józan belátásra bírni. Most nem nézhetnek kicsire. Nem firtathatják a sérelmek okát. Kinek-kinek el kell viselnie a másikat, ha pedig nehéz elviselnie, merüljön magába, forduljon Anuhoz... De nyomban érzi, hiába beszél. Nurma ugyan elhallgat, bólint, de aztán újrakezdi: „Hozzád hiába fordul az ember! Kire támaszkodjam, ha te sem értesz meg?" - Gyermekes, gyámoltalan ajka lebiggyed, nagy kék szeméből egy kárvallott gyermek esedez Gilgames felé. Szinte a kezét nyújtogatja: végy föl, ültess a karodra! Gilgames megszánja, bár fáradt.

- Eredj csak, majd rendet teremtek - biztatja, s Nurma csüggedten elmegy.

Ekkor meg anyja, Risat-Ninlil telepszik Gilgames mellé. Szegény Risat-Ninlil kedvetlen, sovány. Őszülő haja a homlokába hull. Vékony, finom ujjait összefonja ölében, nagy fekete szeme borongón tekint Gilgamesre. Úgy él a hajón, hogy észre sem venni. Szent szobrait gondosan fölállította a nagy szobában, Anu aranyból vert arca alá, meg is erősítette jól, hogy a dülöngő hajón le ne dőljenek. Mindennap kétszer tömjénrudacskát gyújt, imádkozik, halkan énekel előttük. Néha táncolgat is lassú, finom, könnyed mozdulatokkal, mint a kócsag - sírnivaló ez! Némán dolgozgat, nem vitatkozik, nem fél, nem panaszkodik soha. Csak megnyúlt vonásain látszik, milyen nehezen tűri a hajó ingását, a robajt, süvöltözést, alvilági lármát. Néha eltűnik, bizonyára beteg. Utnapistimhoz is be-benéz, megkérdi, hogy van, aztán visszavonul. Gilgames gyermekeit fésülgeti, mesél nekik Lugalbandáról, Ninszunról, a régi szentélyről, a kis házról, a sárkányokról meg Gilgames gyermekkoráról. Ugyanúgy, mint hajdan, a kis házban, Gilgamesnek.

- Rosszul esik, ó, fiam - panaszolja csöndesen -, hogy egy szál virágot sem tehetek az ősök lába elé. S a tömjénnel is fukarkodnom kell.

- Ne törődj most ezzel, anyám - vigasztalja Gilgames.

- Anyád, Szabitum, oly jó - meséli kesernyés mosollyal -, sohasem néz át rajtam. Megkérdi, hogy vagyok. Hiszen ott is hagyhattak volna a házacskámban!

Gilgames a veséjébe lát. Risat-Ninlil tudja, hogy ugyanúgy gyűlölik és irigylik őt, mint minden papnőt. A Szabitumról mondott dicséret ezt jelenti.

- Mit láttál a gyűrűben? - kérdezi aztán az anya, érezvén fia kedvetlenségét.

Elmondja neki. Risat-Ninlil figyelmesen hallgat. Hol lehetnek azok a végtelen hómezők? Miféle jeges hegyeket lát Gilgames? Hol áll a Nap a Világ Gátja fölött? Miféle szarvasok vonulnak olyan hatalmas csordákban? Miért süllyednek mocsárba azok a görbe agyarú óriások? Ilyesmin töpreng. Hosszú idő múltán sóhajt, fölkel.

- Ha megint partot érünk valaha - suttogja -, talán lesz egy kis szentély valahol. Egy kis ház. Lesz egy kis virág. Fölállíthatom az ősök szobrát, eléldegélhetek atyád jóvoltából egy darabig magam, csendesen.

- Ó, anyám, velem fogsz élni! - fogadkozik Gilgames.

- Nem, fiam, te csak élj már Nurmával. Jó, szelíd asszony, szeret téged. És a gyermekeid szépek, okosak. Király leszel, Gis, a fiad is király...

Elmegy. Gilgames pedig elmerül a gyűrű kristályába.

Egyszer a szokottnál is rettenetesebb robaj rázza meg a hajót. Gilgames fölriad. Sivító zúgás, majd recsegés hallatszik. Ismét sivítás, recsegés. Talán darabokra szakad a hajó? Gilgames úgy érzi, minden süvöltés egyenesen őfelé zúg, minden recsegés, dübörgés az ő fejét zúzza össze. Fölugrik, a lépcsőhöz rohan.

Odalent kiáltozás, jajgatás, sikítozás kavarog. Félmeztelen nők, sápadt, komor férfiak futkosnak összevissza. Gyermekek sírnak.

- Csend! - ordít Gilgames a küszöbön. - Csend! Semmi baj!

- Húzd meg! Húzd meg! Pompás! - bömböl odafent a kormányos hangja.

Nurma remegve fekszik a gyékényen. Gyermekeit magához szorítja. Gilgames odabújik, az asszony átöleli, így feküsznek a homályos, rengő világban együtt, ugyanazoktól a karoktól ölelve, egy nyalábban, egy kévében.

- Meghalunk? - suttogja Nurma.

- Nem.

- Félsz?

- Félek - leheli Gilgames. - De nem a haláltól. Ó, borzalmas, borzalmas - nyögi, arcát az asszony meleg emlői közé fúrva. - Nem, nem halunk meg, de borzalmas...

Szótlanul feküsznek, Nurma hol az egyik, hol a másik hozzábújó fejet simogatja.

- Bújj ide egészen, még jobban, még jobban - susogja, s amennyire csak lehetséges, magához szorítja valamennyiüket. Mintha a testébe, méhének zárt, meleg világába akarná fogadni, ahol béke és biztonság van, ahová nem hat a Vörös Sárkány dühe, pusztító tombolása. Arca szelídebb, mint valaha, isteni mosoly fénylik rajta.

Néhány pillanat múlva Gilgamesünk kibontakozik Nurma öleléséből, s a lépcső felé megy. Már nyugodt, biztos megint. Négykézláb kapaszkodik föl a lépcsőn. Őrhelyére kúszik. Si-lu-dárat már ott áll a gerendákba kapaszkodva. Arca komor, ajka reszket.

- Húzzuk föl az ablakot - mondja kissé bizonytalan hangon.

Fölhúzzák, kitekintenek. Kerék nagyságú tüzes csillagok vagy kövek süvöltenek, zúgnak át a sötétségen, megvilágítják a habzó tengert, a habzó éjszakát, az eső fekete oszlopait. Fülrepesztő mennydörgés - a csillag szétrobban, tűzesőt szór maga körül, eltűnik. Nyomban ismét új süvöltés zeng át az égen, új tűzgolyó metszi keresztül a sötétséget, új mennydörgés zúg. Mindez pedig olyan gyorsan, hogy lélegzetnyi idő sincs közöttük. Egyik mennydörgés a másikba folyik. Egyik szikrazápor ki sem alszik, a másik már teliszórja a sötétséget.

- Ha ránk zuhan... - dünnyögi Si-lu-dárat.

- Pompás, mi? - szólal meg mögöttük a kormányos rekedt hangja. - De azért ezt már magam is sokallom. Húzzátok le a táblát, még be talál szállni közénk valamelyik.

Lehúzzák a táblát, görcsösen nevetnek.

- De azért ne hidd ám, hogy gyűlölöm a nőket - dörmögi Szur-Szunabu, s torzul vigyorog. - Heh, ez majdnem falhoz vágott... - dünnyögi bosszúsan, megkapaszkodik, leül. - Ne hidd, ó, fiacskám, Gis. Mert megható ám, ahogy az anyák... - Befogja a fülét, bámul. - Még megreped a koponyám... Micsoda dörgés, süvöltözés! Mintha Ninib egész serege lehullana.

- Mit törődsz most a nőkkel? - kiált rá dühösen Gilgames.

- Hát ugyan mikor törődjem, mi? Figyelj csak, Gis, éppen most okulhatsz. Mondom, megható ám, ahogy a kölykező nyúl tépi a szőrét, ahogy szalmát hurcol a szájában, fészket épít. Megható ám. És, ahogy a madár minden szál tollat, szőrt, szalmát, gizgazt összeszed, meggyúr... ahogy az egyik gömb alakú fészket fon pompás művészettel, a másik kerekdedet rak, a harmadik föl is függeszti, hogy hinta-palintázzék a szellőben, mint valami bölcső... Ez meghatja az embert. Sajnálni kell az asszonyokat is, és szeretni őket. Ezek is, szegények, odalent... Aztán mondok valamit, Gis, de te is tanulhatsz belőle, Si-lu-dárat fiam, noha nagy bölcs vagy, s távol tartod magad a nőktől. Meghalni, fiaim, mégiscsak úgy lehet ám és nem másként, mint születni. Egy asszony ölében.

- Ó, a halál révületét csak asszony adhatja nekünk, ez igaz - helyesel Gilgames, inkább a kormányos szavaira, viharvert fekete képére figyelve, mint a süvöltözésre, ropogásra.

- Nem úgy értem, fiam, bár igaz, amit mondtál. A révületet, igen. Azt is. Pompás. Csakhogy ez veszélyes révület ám. Könnyű összetéveszteni Anu révületével, holott csak Istáré. Hiszen isteni ez is, de nem Anu révülete. Nem erről szólok én, hanem a halálról. A halálról, fiam, a valóságos halálról. A szív vonaglásáról, a torok fulladozásáról, a szem elhomályosodásáról, a kéz, a láb hideg görcséről, a végső, a legvégső pillanatról. Meghalni, fiaim, csak egy asszony ölében lehet szépen, könnyen, igazán, mondhatnám: élvezettel. Homlokodról szerető s mégis erős kéz törli a verejtéket. Kezedet egy riadt, de mégis biztató kéz fogja. Füledbe egy kedves, puha száj suttog szent szavakat, talán csak ennyit: „Ne félj, itt vagyok!” Igaz, mi? Ha efféle ronda lármát, pocsék hangokat, vihart meg ilyen kellemetlen tűzesőt lát az ember, eszébe jut, hogy születni és meghalni egyaránt asszonyölben lehet csak jóízűen...

Tántorogva, szélesen dobált lépésekkel, dünnyögve elcammog.

A két ifjú férfi sokáig ül szótlanul.

- Kinek-kinek magának kell meghalnia, a többi fecsegés - jegyzi meg Si-lu-dárat.

- Ha ezen túl leszünk - szólalt meg Gilgames halkan, minden szót megválogatva -, új életet kell kezdenünk. Tisztábbat, igazabbat, szentebbet. Méltót ezekhez a szörnyű emlékekhez.

- Azt hiszed, ó, barátom és testvérem, Gis, hogy Enlil bosszúja közelebb viszi az emberiséget Anuhoz? - kérdi Si-lu-dárat kételkedőn.

- Bizonyos vagyok benne. Én közelebb jutottam hozzá. S már közel is maradok.

- Én nem hiszek effélét, ó, Gis. Mindenki csak maga, egyenként, egyedül juthat Anuhoz, lehet, hogy segíti egy ökörszem, egy tücsök, egy szalmaszál, lehet, hogy nem segíti Nannar, Rammán döbörgése, vagy a Világtorony sem.

- Vajon marad-e még emberi lény, hogy új világot teremtsen? - tűnődik Gilgames.

A gyűrű kristálya mutatja, hogy marad.

Megmaradnak, akik ismeretlen földrészeken barlangok mélyén ülnek, bőrkunyhóban dideregnek, sárgán hömpölygő folyamok partján vándorolnak, szántalpon siklanak, égig érő hegyoldalakon teraszföldeket túrnak, a gomolygó sötétségben hajón szoronganak. Csakhogy ezek nem hasonlítanak Utnapistimra, Samas-súm-iddinre, Szur-Szunabura, Héára s a többi megszokott, úszóhártyás, pikkelyes emberekre. Inkább majmokra emlékeztetnek. Szőrösek, fürgék, szívósak. Vagy feketék, mint a lakk. Értelmetlen, józan észt megcsúfoló jelenség: éppen az úszóhártyás, pikkelyes emberiség pusztul bele Vízöntő hullámaiba s a hosszú ujjú, szőrös testű majomember marad meg. Ki ismerhetné Anu terveit? Anu útjait, eszközeit? Anu gondolkodását?

-- --

...Megmenekült Namzi is családostul, sőt Banda, a pásztor is feleségével, fiaival, kecskéivel egyetemben, bár nem épített sem hajót, sem Világtornyot. Ezt vallja a gyűrű kristálya.

- Szedd a holmit, a lányokat, s rakjuk szamarakra - mondta Namzi vidoran feleségének, Gin-bérunak, a Kettősórák Szolgálójának.

- Hová akarsz menni? - kérdezte ijedten Gin-béru. - Hiszen idáig csak nem ér a veszedelem?

- Mit mondtam? - emelte föl Namzi a szavát, és nevetett. - Szedd össze a cókmókot meg a lányokat. Majd szólok Bandának, készüljön ő is. Zsoltáraimat, hárfámat magam csomagolom össze.

- De hát ezzel a kis szopóssal...

- Ezzel s ha lenne még egy, hát azzal is.

Gin-béru sírt, sóhajtozott, de a szokott eréllyel, gyorsasággal munkához látott. Dologra parancsolta leányait is. Namzi meg, maga után füttyentve rőtszínű kutyáját, a hegyi legelőre ballagott Bandához, a pásztorhoz.

Igen nehéz volt a járás. Itt hamueső ugyan nem hullott, mint odalent, az elfeketült mélységben, de annál bővebben valami vörös por, mintha merő rozsdával akarták volna eltemetni az istenek a világot. Már csak ezért is tovább kellett innen menni, mert az állatoknak nem volt mit legelniök. Szélvész dühöngött, de még milyen! Évezredes fákat facsart ki tövestül a hegygerincen. Volt itt földrengés is, hullámzottak a hegyek, bár házak, tornyok bástyák természetesen nem omlottak. Mindazonáltal elég félelmetes volt, főként, mert szünet nélkül tartott. Még a kecskék is tántorogtak. Az emberek rémületét fokozta az állatoké: a nyáj szanaszét futott, a kutya vonított, fölborzolta szőrét, semmiképpen sem lehetett rávenni, hogy kötelességét teljesítse. A szamarak ordítottak, rúgtak, tomboltak. A kavargó homályt az Anunnakik fáklyái

szeldesték. Az erdők mögött a Tüzes Hegy lángoló torka világított. „És az Ég eltakarták, mint mikor a papirost egybetakarják..."

Namzi fölkapaszkodott a legelőre, de bizony nemegyszer négykézláb kellett másznia, mint a majomnak. Megtalálta Bandát, amint feleségével, négy fiával s Namzi nagyobbik lányával, É-anna-duval együtt kiáltozva, hadonászva, husángot, követ hajigálva iparkodott együtt tartani megvadult nyáját.

- Jó, hogy jössz, segíts, nem bírok velük! - bömbölte a harsogó szélben alig hallhatón.

A fazékfejű, gyermeteg arcú Namzi vidoran kapaszkodott egy nyögő, hajbókoló fába.

- Most aztán vége mindennek - üvöltötte és nevetett.

- De az állatoknak legelni kell! - ordította Banda, a pásztor.

- Ez igaz, ó, Banda. Gyerünk följebb, egészen Északra. Ott magasabbak a hegyek.

- Hát itthagyjunk mindent? - jajgatta kezét tördelve a hatalmas pásztorné.

- Itthagyunk mindent. Úgyis vége a világnak. Az emberiség története végképp befejeződött - jelentette ki olyan vidoran Namzi, mintha bolhát fogott volna.

- Nem érted, asszony? A kecskéknek legelő kell! - ordított feleségére Banda, a pásztor.

- Én már megparancsoltam a feleségemnek, szedjen össze mindent, rakja szamárra és gyerünk - magyarázta vígan Namzi. - Ámbár tudom, úgyis hiába. A világnak vége. Nannar elbánik vele. De gyerünk.

Ezzel a tanácskozás be is fejeződött. Nagy üggyel-bajjal karámba terelték a kecskéket, megbéklyózták a tomboló szamarakat, s hozzáfogtak a csomagoláshoz. Mindnyájan szó nélkül, égő kézzel dolgoztak. Zsákokat tömtek, sajtárokat töltöttek, gyéknyt göngyölítettek, tömlőket kötöztek, szamarat málháztak, kecskét fejtek, szoknyát-kendőt hajtogattak, sajtot gurigáztak, bundát poroltak... Ki tudná elsorolni, mi mindent műveltek? Közben Gin-béru megszoptatta, tisztába tette legújabb leánykáját - ez már azóta született, hogy Namzit utoljára láttuk -, rakoncába szedte a rakoncátlan nagyokat, pörölt, sóhajtozott. A pásztor szótlanul, lomhán, de gyorsan végezte dolgát. Felesége szipogott, s úgy forgolódott a házban, mint hatalmas gálya a szűk kikötőben. A fiúk, akik közül a legidősebb feleségül vette Turturrát, Namzi leányát, nagy hahózás közepette indították útnak a nyájat. Namzi gondosan kecskebőrbe csavart hárfájával, toronnyá növekedett írótáblatömegével bajlódott.

- Ó, Namzi - siránkozott Gin-béru, karján a csecsemővel -, miért megyünk el, miért ez az egész fölfordulás, ha úgyis vége mindennek?

- Igaz - tűnődött Namzi. - Régóta mondom, hogy az emberiség történetének vége. Nincs tovább. Legjobb lesz, ha a mérget most valamennyien megisszuk. Idehallgass, elárulom neked, hogy a háború óta őrzöm azt a korsó mérget. Magam főztem nadragulyából. Ott van a sarokban, fatáblákkal takartam el. Most megihatjuk. - Biztatóan nevetett az asszonyra, mintha játszani hívná.

- Igyunk valamennyien mérget? - zokogta az asszony. Aztán nekiesett a csecsemőnek, sírva csókolta. - Ó, te legkisebb, te szegény ártatlan, te hetedik, miért is szültelek! Halálra hoztalak, nem életre, te szegény! Nézd, ó, Namzi, hogy mosolyog, milyen tiszta a szeme, milyen finom a szájacskája! Egészen olyan, mint te vagy. És most meg kell halnia...

A lányok megrendülten állták körül.

- No, mennyire vagytok? - dörmögte Banda, a pásztor. Szétvetett lábbal állt, mint egy fatörzs, alacsony, csontos, kemény homloka alól álmosan pislogott fekete szeme. Kötéllel övezett vastag szőrbundájában, szőrös bocskorában olyan volt, mint egy fekete képű nagy majom.

- Tulajdonképpen készen is volnánk - nevetgélt Namzi vidoran.

- Hát akkor gyerünk.

Fölcihelődtek a szamarakra, elindultak.

- A mérget jó helyre tettem, majd alkalmas időben megisszuk - súgta Namzi a feleségének, mikor már valamennyien együtt ügettek a dühöngő viharban...

- Arra följebb talán lesz legelő! - üvöltötte a nyáj élén szamaragoló Banda, a pásztor.

Így indultak el és vonultak üggyel-bajjal a megveszett, mekegő, bégető nyájjal, a vonító kutyákkal, az ordítozó szamarakkal Namziék gyermekestül-mérgestül, mindenestül, föl, egyre följebb, a fekete felhőkbe burkolózott hegyek között, hogy legelőt keressenek a nyájnak.

-- --

...Gilgames lótuszülésben ül, a gyűrű kristályába bámul. A szivárványos körben homályba burkolt hegyeket lát, bíborpiros patakok vonagló folyondárját, tombolva hullámzó erdőket, szitálva hulló vörös esőt, villogó tűzkígyókat. És egy kecskenyájat a kavargásban. A nyáj élén szőrös emberalakokat szamárháton. Rőt kutyákat a minduntalan szétrebbenő nyáj körül. A menet végén pedig bundás férfiút, asszonyt, leányokat, ugyancsak szamáron. Málhával rogyásig rakott, óvatosan lépegető szamarakat. Egy ijedt, rőt színű kutyát. Gilgamesünk nem ismeri Namzit, még gyermek volt, amikor a háború dühöngött, s Namzinak nyoma veszett. Azonban elég gyakran hallott róla, emlegették, hogy „elrejtőzött", meg, hogy kecskepásztornak állott a hegyek közé. Zsoltárait énekelték. Most, hogy Gilgamesnek eszébe jutott Namzi, s kíváncsi lett a sorsára, nyomban tudja, csak ő lehet ez a fazékfejű, gyermeteg arcú, vidor mosolygású férfiú, aki a kecskenyáj mögött szamaragol, ölében valami bőrbe csavart óriási szerszámot tartogat, hátán hatalmas bugyrot emel, talán, hogy a szamárnak könnyebb legyen... s időnként vidáman odahajlik a mellette ügető asszonyhoz, megnézi ölében tartott, gondosan bebugyolált csecsemőjét, nyilván cuppog, gügyög is neki... Igen, csak Namzi lehet, a volt templomi énekes és történettudós, senki más!

De milyen különös emberek közé keveredett! Hiszen ezek valóságos szőrös erdei emberek. Milyen zömök, vállas termetűek! Micsoda torzonborz alakok! Micsoda arcok! De mit művelnek vajon?

Mennek, egyre mennek, föl, a növekedő hegyóriások felé. Talán azt hiszik, a Vörös Sárkány torka nem éri el őket? Remélik, hogy olyan magasra juthatnak, ahová nem csap föl a világot elnyelő tenger? Ahol nem zuhog faderék vastagságú oszlopokban a véres eső? Ahol nem kavarog hamuvihar, nem rombolnak sziklákat tépő szelek?

Mennek, mennek. A nyáj olykor harap egy-egy tépés füvet, szakít egy-egy levelet, gallyat. A gödölyék közül elmarad néhány, megáll, gyámoltalanul néz a menet után. Hol egyik, hol másik torzonborz ember fordul vissza, ölébe veszi a gyenge jószágot, tovaüget vele. Így vonulnak föl, egyre följebb, amerre Észak hatalmas hegyláncai húzódnak, a fekete Égre emelve jeges ormaikat.

Mi már tudjuk, hogy a katasztrófában tengerbe temetkezett Gondvana népéből megmenekült egy töredék. Fölhúzódott a mai Indiába, a Himalája hegyláncai alá, sőt Tibetbe is. Hogy hová lett? Ki tudná kielemezni az ott élő népek vércseppjeiből vérüket, génjeiket? A bon vallás eltorzult szertartása közül a hajdani istenek arcát. Hagyományaikból az eredeti valóságot?

Tudományukból az ősi kinyilatkoztatást - énekeikből Namzi zsoltárait és költeményeit, s azokét, akiknek a nevét sem tudjuk? Mindegy. Gondvana nevét máig megőrizte a térképen egy tartomány, az elmenekült nép s benne Namzi egy-egy vonását, szavát, hangját, hitét, tudományát egy-egy, az ősi időkre visszaütő újszülött, egy zsoltár, egy-egy jógaszabály... Gilgamesünk szívét ujjongó öröm tölti el, ki is csordul, mint pohárból a gyöngyöző bor. Fut atyjához, már a küszöbön kiáltja:

- Atyám, Namzi él! Láttam őt családostul, nyájastul, amint a hegyek felé vonul!

Utnapistim örökké egykedvű, nyugodt, időtlen ábrázatán mintha könnyű napfény suhanna át. Széles, hallgatag szája mosolyra rezzen. Aki nem ismeri olyan jól, mint Gilgamesünk, talán észre sem venne semmit, ámde az ifjú látja, tisztán látja az egész lényét földerítő mosoly meleg ragyogását.

- Él - bólint Utnapistim. - Látom őt. Boldog vagyok, ó, fiam, hogy te is láttad. - Most határozottan, erőteljesen elmosolyodik, az is észrevenné, aki először látja. - Namzi, aki már kezdetben megmondotta, hogy vége az emberiség történetének. Namzi, aki hiábavalónak látta, hogy zsoltárokat költsön, él! Bizonyosan tudom, ó, fiam, hogy abban a bőrgöngyölegben hárfa rejlik, s hátán zsoltárok tömegét tartja a bugyorban, mert még a szamárban sem bízik eléggé, amelyen ül. Belelátok iszákjába, ezüstöt tartogat benne, hogy, mint mondja, legyen valamijük a lányainak, ha korán meghal. Évezredek óta készül korai halálára. Nem hiszem, hogy méreg is ne lenne nála, de rosszul ismerném, ha valaha meginná.

Utnapistim emberemlékezet óta nem beszélt már annyit, mint ezúttal. Mert még nem fejezte be. Gilgames legnagyobb csodálkozására öklére támasztja hatalmas fekete fejét, szemét behunyja. Elszomorodva szól:

- Ó, fiam, Ur-Ba'u, Hétil, Simetán, Gubbubu azonban elveszett. Mindenki elveszett. És mi soha többé nem tanakodunk a Csillagtornyon. Szegény Hétilnek mintha ígértem volna valamit! Már mindegy. Enki fogadja őket kegyesen.

Elnémul, nehéz bánatba burkolózik.

- Látom Samas-súm-iddint, régi barátomat és testvéremet, a te jó mesteredet is, fiam - mondja később szinte suttogva. - Házában ül, nem moccan. Derűs nyugalommal várja a pusztulást. Nagy férfiú! Enki fogadja magához őt is.

Ezután nem szól többet. Gilgames csodálkozva kimegy. Kíváncsi, vajon csakugyan látja-e atyja a Bölcset. Helyére támolyog, lótuszülésbe telepszik. Samas-súm-iddinre gondol, a gyűrűbe mered. És íme, a szivárványos köröcskében előrezeg a kicsiny ház képe, ahol hat éven át annyiszor megfordult, s a tudomány tiszta vizét kortyolgatta. Gilgames szívét tehetetlen fájdalom facsarja el. Könnyei kibuggyannak, még a kép is eltűnik előle. De aztán megjelenik megint. A sűrű homályban fölbukkan a Bölcs hatalmas, arányos alakja. Talpig meztelen, mint mindig. Kilép lobogó gyékényfüggönye mögül, szétnéz az asztalon. Fölforgatja az üres kókuszcsészéket. Ivóedényét veszi, kilép a házból, ivóvízért ballag. Tántorogva, egy-egy földig hajló pálmafába kapaszkodva lépeget a forrás felé. Odalent tűzvész lángol, a homály kavargása összevegyül a tenger kavargásával. Vörös por, zuhogó eső, villódzó fénycsóvák. Samas-súm-iddin a forráshoz lép, meg akarja meríteni edényét. De a forrás vörösen habzik, mint a frissen ontott vér. A Bölcs nézi, megfordul, visszatér házába, anélkül, hogy egy csepp vizet meríthetett volna. Gyékényére telepszik, összefonja lábát, térdére csüggeszti nagy, fekete úszóhártyás kezét. Arca nyugodt, derűs, szinte sugárzó. Révületbe merült szeme izzik, mint a kristály.

Gilgames leborul a padlóra.

- Menekülj, menekülj, ó, Mester - nyögi, mintha valóban előtte ülne.

- Visszatérek atyámhoz, Anuhoz - suttog egy hangtalan hang, mintha Gilgames szívében suttogna. - Miért meneküljek? Mindenütt Anu tenyerén ülök.

Gilgames sóhajt, megrendülten nézi ismét a kristályt. Alig lát benne valamit. A magasból mintha sűrű, fekete füst omlanék. A füstből olykor elő-előbukkan Samas-súm-iddin alakja. Lótuszülésben ül, minden porcikája mozdulatlan. Arca időtlenül derűs. Szeme ragyog.

Majd hirtelen eltűnik a kép, csak fekete kavargást lehet látni.

Gilgames hosszú ideig nem szól. Nem látja, nem hallja a körülötte folyó életet. Munkáját gépiesen végzi: kinéz az ablakon, figyeli a világ haláltusáját. Élelmet hord az állatoknak, elszabadult tyúkokat hajszol, fedélzetet súrol, patkányt irt, segít Ga'urnak a kormányt tartani, ha Szur-Szunabu eszik, szundikál, vagy töpreng. Jelentést tesz Utnapistimnak vagy a kormányosnak az ablakból látottakról. De magában szüntelen vitázik. Nem tud belenyugodni, hogy jó Mestere, aki több mint hat esztendeig tanította, akinél szilárdabb, fölényesebb, érzőbb szívű, bölcsebb, lemondóbb férfiút nem ismert, ilyen nyomorultul veszett el. Mint akármelyik homokóra-emberke! Mint egy patkány! Miért nem menekült? Miért nem idézett Anunnakit? Miért nem támasztott magának hajót, tutajt, akármit? Miért nem szállt olyan helyre, ahová nem hat el a Vörös Sárkány dühe? Hiszen ember, állat, bogár fut, kapaszkodik, úszik, repül, még a fa is megmarkolja gyökereivel a földet. Samas-súm-iddin bármit meg tudott volna tenni, amit akart. Miért épített hajót Utnapistim, miért izzad a kormányos Szur-Szunabu, miért vesződik állattal, családdal a hajó minden férfiembere, miért lebegnek itt a bezárt dióban ők, s miért várta mozdulatlan révületben, önként a halált Samas-súm-iddin, noha az ujját sem kellett volna mozdítania, hogy megmeneküljön? Mert a világ csak káprázat? Mert nem szabad élnünk a hatalommal? Még az életünket sem szabad mentenünk? Miért parancsolta hát Enki Utnapistimnak: „Mondj le a vagyonról, mentsd az életet?"

Az egyiknek nyilván ezt parancsolja, a másiknak azt. Ő tudja, miért. Neki, Gilgamesnek is megtiltotta Utnapistim, hogy varázshatalmával éljen. Neki is tanácsolta Samas-súm-iddin, hogy mondjon le önként mindenről, amit megtanult.

Kétségei elől Gilgames szeretne Istár ölelésébe menekülni. Egyre többször idézi a pillanatot, amikor Istár megcsókolta a tengerparton, amikor elsuhanó leplei megérintették álmában, amikor a kis papnő ölelésében kereste Istár üzenetét, amikor a magas, keményen lépő leány, mindkét kezével repkedő haját fogva a szélben, elhaladt előtte. Amikor az aranyszigeten illatos kenőccsel kente s végigcsókolta Nurma testét... Gilgames, ül, üldögél a tomboló viharzásban, füle már úgy megszokta az örök zuhogást, dörgést, sivítást, dörömbölést, hogy alig hallja. Fásult, egykedvű. Nem nevet, ha a kormányos, előszeretettel iddogálván borát az ő társaságában, utazásairól beszél. A hajdani utazások fájdalmasak Gilgamesnek. Hiszen ő is hajózott idegen kikötőkben, látta az arannyal borított templomokat, az idegen isten mennyezetig érő aranyszobrát, aranylovait és udvarló delfinjeit. Ringott Samas bíborfényében, hallgatta a kettéhasadó hullámok zenéjét, járt a kagylóhéjakkal borított parton, tépett az aranyos gyümölcsökből, ivott a hideg forrásból. És a nők? A papnő? Héa? Nurma? A sokféle alak, sokféle hang, sokféle csók és ölelés? Most nem kívánja. A szomorú, fanyar Nurmához akkor sem bújik oda, ha a hajót elsöpréssel fenyegeti az ítéletidő.

Míg a többiek: Ga'ur, Meszkemgaser, Enugduanna, Meszanipadda, ha a hatalmas hajón végzett munka alól szabadul, s némiképpen kipiheni magát, össze-összebújik a feleségével. Egy helyiséget a kilenc közül arra a célra szántak, hogy a fáradtak, a betegek meg akiknek nyugalomra, magányra van szükségük, visszavonulhassanak. Amikor Meszkemgaser kicsi, gyermekes, örökké nyűglődő, nyögő, panaszkodó, szívét borogató, orvosságokat szedő felesége már túlságosan gyakran kéri urát, simogassa elviselhetetlenül szaggató karját, térdét, derekát, a

férfiú nevetve intézkedik, hogy az asszony telepedjék át a „gyógyszobába” s a többiek, különösen a kormányos kötekedő megjegyzései, szemjátéka közepette maga is nevetve betér, hogy könnyítsen rajta. Meszanipadda sem tagadja meg a vigaszt rémüldöző feleségétől, ha megfeddi is a gyermekek piszkossága miatt. Ga’ur inkább szóval, mint tettel erősíti feleségét, mert lomha és közönyös természetű, bár erős, mint a bika. De ne aprózzuk a szót. Ki-ki a maga módján, természete és szükségletei szerint örvendez az asszonytól kapható gyönyörűségeknek, noha az Anutól nyert gyönyörűségek szebbek, magasztosabbak is.

De Gilgames elkerüli Nurmát. Istárra gondol. Ha beszélgetnek, Nurma panaszkodik. Gilgames pedig kiszínezi, milyen lesz az élet ezután.

- Ó, majd nem hazudnak, csalnak, lopnak az emberek többé, Nurma - mondja a régi lelkességgel, ahogy egykor távoli országokról, városokról, templomokról és emberekről beszélt. - Az istenek e borzasztó bosszúja örökké emlékezetükben marad. Szétnézünk majd a puszta földön, s nem látunk mást, csak sarat. Nem lesznek szántóföldek, kertek, városok, kikötők, hajók. Nem lesz könyvtár, csillagtorony és templom. Nem lesznek bazárok, zebukordék és vidám utcai árusok. Milyen lesz a föld? Hol lesznek az új partok, s hol hullámzik majd a tenger? Milyen az ég? Hány marad meg Ninib seregéből? Ó, Nurma, el sem tudjuk képzelni azt a világot! Újra kell kezdenünk mindent. A megmenekült népek leszivárognak a hegycsúcsokról, kibújnak a barlangokból, és csodálkoznak azokon, akiknek még pikkelyük, úszóhártyájuk van. Torzonborz, majomféle embereket látok a gyűrűben. Feketéket, vöröseket, sárgákat. Szakállasokat. De Istár megbékél majd, megszánja gyermekeit. Amit láttunk, tapasztaltunk, gondoltunk: följegyezzük, hogy soha, soha feledésbe ne merüljön. Az emberek jobbak lesznek, én tudom, bár Si-lu-dárat nem hiszi.

- Az a kert, ahol én felnőttem, sohasem lesz többé, - sóhajtja Nurma szomorúan.

- Új városok, új kikötők támadnak - folytatja Gilgames, és már szinte látja, amit mond. - Új hajókat építenek. Utakat, bástyákat, kapukat a városok körül. Először csak gyalogutat tapos az ember, azután országutat épít. De milyen más lesz minden! Nem lesz többé háború. Anu mosolyog, és Istár szerelme elárasztja a földet.

Nurma szótlanul simogatja Gilgames fejét. Mire gondol? Anyja átkaira? Tán arra, hogy mit fognak enni, ha elfogy minden készletük? Vagy arra, hogy sohasem kerülnek ki ebből a hajónak nevezett Alvilágból? Arra-e, hogy Gilgames önmagának hazudik, vagy arra, hogy a hajón tartózkodó hét asszony - már ez a szám is baljóslatú! - lenézi őt? Az aranyszigetre emlékezik talán vagy a magányos sétákra, amiket Ur-Ba’u tábláival a hóna alatt tett a mezőn? Nurma hallgat. És elhallgat Gilgames is.

49

Magunkfajta el sem tudja képzelni, mennyi üggyel-bajjal, nehézséggel jár egy ilyen hajózás.

Időjárásról, mindenféle félelemről, veszélyről nem szólván, itt van maga a hajó. Roppant nagy. Ez akkor tűnik ki leginkább, amikor a szükséges javításokat, takarításokat kell végezni. Amikor végig kell tántorogni fedélzetein, lépcsőin, hurcolni kell gabonát, élelmet, szerszámokat, a tatarozáshoz szükséges anyagot. Hol a vihar tép föl egy deszkát, roppant össze egy gerendát, amit nyomban pótolni kell, hol egy ereszték lazul meg, amit meg kell szorítani, hol a tetőzet, a hajófal zúzódik be valamely nagyobbfajta égi kő zuhanásától. A víz is becsurog hol itt, hol ott. Akkor aztán deszkát, gerendát, szöget, csavart, fejszét, kalapácsot! Gyerünk gyorsan, gyorsan, az életről van szó. Nem telik el egy pillanat sem efféle sürgős, nehéz munka nélkül. A hajó óriási.

Akárhogy tisztálkodnak is, patkány azért van. Eleinte csak lent a mélyben, az istállókban, ólakban mutatkozik. Nyomban hadjáratot indítanak, hiszen minden gabonaszemre, minden marék lisztre szükség van. De meg mi történnék, ha kirágnák az olajtartó bambuszcsöveket?! Azonban hiába fáradoznak. Hiába ütik-verik agyon, dugják be a lyukakat, mérgezik meg őket, tengerihagymával. Úgy elszaporodnak, hogy a hajó felső részein is látni őket. A pislogó vajmécses fényében szemtelenül mászkálnak köteleken, gerendákon, sőt leülnek Szur-Szunabu elé is, amikor a kormányosi fülkében dolgozik, fényes szemüket rámeresztik, cincognak, úgyszólván kinevetik a kormányost. Ez hozzájuk vág valamit, de rá sem bojszintanak.

Rengeteg bajt, gondot okoznak a háziállatok is. Hat csődör, hat kanca, hat bika meg hat tehén, ugyancsak hat bakkecske a nőstényével, hat kos a jerkékkel, hat kan disznó meg hat emse, hat zebupár, hat szamárcsődör a kancájával rémüldözik, rúg, harap, tombol, eszik-iszik, rondít a rekeszekben. Hiába kötötték meg őket pálmarost kötéllel kétfelől is, a csődörök, bikák, kosok, bakok és kanok párzani akarnak, a kancák, jerkék, tehenek és emsék sárlanak, folyatnak, görögnek. Megesik, hogy két-három férfiú sem bír velük. E rémüldöző, remegő, párzási dühben és halálfélelemben tébolygó szerencsétlen állatok nem vetnek ügyet emberi szóra, simogatásra, füttyre, semmilyen hatásos varázslatra.

A baromfinép sem okoz csekélyebb gondokat. Már említettük, miként viselkednek a tyúkok rémületükben. Gondoljuk csak el azt a rikácsolást, kodácsolást, kukorékolást, robajt, szárnyak csattogását, az asszonynépnek azt a kiáltozását, jajveszékelését, rohangálását, ha a ketrecek valamelyikét kinyitja Meszkemgaser kislánya, hogy a ribillióban gyönyörködjék, vagy egyszerűen, hogy „megsimogassa”, talán éppen „megetesse” a lábasjószágot! A kislányt elverik, megszidják, a gyermek ordít. De az egész hajó megtelik röpdöső, menekülő baromfival. Ilyenkor derül ki, milyen sokan vannak e riadozó értelmetlen madarak, s mekkora a hajó. A hajszában segít két csaholó kuvasz is. Így a tyúkok fölkerülnek a lépcsőn, berohannak a kormányosi rekeszbe, falra másznak, röpdösnek. Ellepik a közös termet, fölszállnak Anu aranyarcának sugaraira, az ősök fejére, betébolyognak a konyhába, szétverik a parazsat, szétrúgják a lisztet. El sem lehet sorolni, mire képes a megvadult tyúk. Képzeljünk el egy sereg megőrült asszonyt.

Van aztán rondaság is elegendő. Tizenhat felnőtt ember, egy falka gyermek, egy egész állatsereglet ontja a piszkot, ürüléket. Ha nem ügyelnének a legszigorúbb gonddal, hovatovább belefulladnának nem a tengerbe, nem a zuhogó esőbe, nem is a hamuba, hanem a megfoghatatlan s mégis vastag bűzbe. Állati lényül születünk mi emberek is, nincs benne semmi szégyen. De munka, gond annál inkább származik belőle. Nem óhajtunk sok szót vesztegetni erre az ügyre, de bízvást mondhatjuk: ha - Szur-Szunabu szerint - minden nőben lakozik egy malac, most a malacok kielégülhettek. Talán nem is bírnák másként. Hogy csak egyetlenegy kisgyermek is mire képes, férfiember alig sejtheti. A többiről ne is szóljunk. Továbbá az állatok. Az ő hulladékaikkal a férfiaknak kell elbánniuk. Ez meg a szó szoros értelmében életveszélyes munka. A lovak ágaskodnak, rúgnak, harapnak. A marhák, bikák és kecskék döfnek. A kanok harapnak, agyarukkal tépnek. Emlékszünk a hagyományból nevezetes istállótisztogatások eseteire. Ilyesféle a hajó istállóinak kitakarítása is.

Ezt a rengeteg rondaságot talicskán, vödrökben, edényekben, lapáton, kosárban egy kútszerű mélységbe szállítják a hajó farán. Az öblös aknának kettős feneke van. Ha telehordták, emelőrúddal megnyitják a felső feneket, majd bezárván, lebillentik az alsót. De még nincs vége. A két fenék közé tódult vizet most szivattyúval kiszivattyúzzák.

A munka legmegerőltetőbb részéhez Ga’urt szólítják segítségül. Így a kettős rekesz emelőrúdját is ő nyomja. Amit megfog, törnie vagy mozdulnia kell. Többnyire Ga’ur áll a kormánynál is Szur-Szunabuval. A hatalmas kormánylapátot áttétes emelőkkel mozgatják, de még

így is rendkívüli erő kell hozzá ebben a minden hajózási tapasztalatot és nehézséget megcsúfoló időben. Asszony nem is teheti ide be a lábát. Szur-Szunabu kedvesen, csúfolódva, vagy mogorván kifüstöli őket. Csak egyszer látta Meszanipadda felesége, hogy hajlik a recsegő rúd, hogy fenyeget töréssel egy különösen nehéz pillanatban, hogy fordítják a férfiak mind a ketten megfeszített erővel, kidagadó izmokkal, kidülledt szemmel, míg halántékukon pattanásig feszültek a kötélvastag erek, s majd elájult rémületében. „Eltört a kormány, eltört, most láttam!" - visította eszelősen, s haját tépve rohant le a lépcsőn, hogy a gyermekeit mentse. (Ugyan, hogy is menthetné meg, ha csakugyan eltörik?)

Mikor megint szélirányban vannak, s csak tartani kell a kormányt, egyik-másik férfi fölválthatja őket. Ilyenkor esznek, pihennek, ilyenkor dőlnek mély álomba, még a dübörgés, süvöltözés sem zavarja őket.

Miután Utnapistim elrendelte, de a maguk szíve is szomjazza, gyakran énekelnek. Asszonyok, gyermekek, egy-egy férfi is, ha ráér, előveszik Namzi zsoltárait, sorra éneklik a Hétil szerzette édes szerelmi dalokat is, amelyeket a Nagy Misztérium ünneplő népe énekelt hajdan, aranyos oszlopok, kéribbuk, aranyláncok és vörös kárpitok között, tömjén illatában fürödve. Az alvilági lármát is túlharsogja zengő énekük. Elmerülnek a múltban, hazájuk emlékeiben, ifjúságuk ragyogó fényében. Sírnak, sírva énekelnek. Majd belefáradva az éneklésbe, megkérdezik: ugyan mi történt Namzival? Hová lett? Hogy pusztult el a királyi palota meg É-kur? Milyen szörnyűségek között ment veszendőbe a város? Hová lettek a birtokok, a jószág, a nép?

Hogy fölviduljanak, Szur-Szunabu ételeket rendel. Elsorolja, mit főzzenek-süssenek. Idegen országok ínyes falatairól: sültekről, szárnyasokról, mártásokról magyaráz, elmondja készítési módjukat. Jellemzi ízüket, zamatukat, illatukat. Közben alattomosan figyeli az arcokat. Mohó tekintetek, vonagló nyakizmok, görcsösen összeszorított állkapcsok, nedves szemek, rángó ajkak merednek rá.

- Hallgass, hallgass! - könyörögnek végül, s nevetnek, mintha halálra csiklandoznák őket. - Hiszen ezt nem lehet kibírni!

- Sokféle kikötőben megfordultam, sokfelé hajókáztam, sokféle teknőn ettem-ittam, sok asszony főztjétől laktam jól, - dörmögi a kormányos. - Nem hittem volna, hogy olyan szolgálatom lesz valaha, mint most... és még egy kis pácolt vadkacsát sem kapok vörös borral vagy - nem bánom - sörrel!

- Te mindig éhes vagy, te örökké ennél, innál - korholja nyájasan Szabitum.

Csakhogy ez nem igaz. Valamennyien inkább, mint ő. Ami pedig Ga'urt illeti, azt hihetné az ember, ez a roppant testű, bivalyerejű, lomha férfiú eszik legtöbbet. Holott alig csipeget. Az is tökéletesen mindegy neki, mikor ehet s mit. Amikor tud, s amit kap. Fal néhány falatot, álmosan rágcsálja, kiszívja az eledel „lelkét", hörpint rá néhány kortyot, jól kiöblögeti vele a száját, mint a borkereskedő, s már megy is. Miből tartja fönn a hatalmas testét? Honnét merítik kőkemény izmai bikát is legyűrő erejüket? Nyilván jó mestere volt. Ismeri testét, az eledelek értékét, tudja, hogyan kell az izmokat megkeményítő „lelket" ősi módszerrel egy-egy testrészébe árasztani.

Legtöbbet a vékony, törékeny, komor képű Meszanipadda eszik. Örökké éhes. Komoran ődöng az asszonyok körül, lesi, melyik juttatná néhány falathoz. Felesége titkon el-eldug számára valamit - bár mindenki tudja. Sóvárgó szeme körüljár, mint az oroszláné. „Ég a belem - dünnyögi, egy kiéhezett vadállat dühösségével, egy kéregető alamusziságával. - Nincs valahol egy falat? Csak egy darabka kenyér, néhány szem datolya..." Óriási tál eledelt zabál meg. Foga csattog, szája, mint az óriáskígyóé, valóságos zsák. Állkapcsa alig mozdul, cafatokban nyeli az

ételt. „Ezt nem lehet kibírni - suttogja Ga'ur nagy termetű, karvalytekintetű felesége sápadtan. - Kizabál mindnyájunkat. Ha partot ér a hajó, nem lesz, aki kimásszék belőle."

Meszanipadda szégyenkezik ugyan, de zabál. Komoran nézi eledelét, mint áldozatát a gyilkos.

- Mi lesz belőled, ha partot érünk, s messze földön nem látsz egy szántóföldet, egy kertet, egy szarvasmarhát, egy madarat? - kérdi gúnyosan Szur-Szunabu. - Még csak el sem hajókázhatsz azokba az országokba, ahol én hajdan, úgy hozzávetőleg negyven-ötvenezer esztendeje, csodálatos ételeket ettem. Ismertem például egy nőt Zimbabvában, pompás asszony volt egészen fekete, csak a foga meg a szemfehérje volt fehér, mint a hab. Pompás asszony volt. Hát az olyan kölest főzött juhhússal, borssal, savanyú lével...

Alattomosan körüljártatja szemét meglepően bozontos szemöldöke alól. Sóvárgó tekintetek, rángó arcizmok, vonagló ajkak merednek rá. Meszanipadda leteszi a kanalát, hátradől a gyékényen, úgy nézi a kormányost.

- Pompás - dünnyögi komoran. - De ha ki nem mégy...

A gyermekek visítva henteregnek jókedvükben.

Így folyik az élet. Ki-kirobbanó gyűlölködések, lappangva sistergő bosszúvágy, szorgosan végzett, minden pillanatban újrakezdődő munka, kábult, rövid álom, nyögés, panaszok, sírva mesélt emlékek, a jövendőről szövögetett álmok, kötekedés, nevetés, zengő ének, alázatos imádság között. Néha összebújnak, mint riadt nyáj. Megtalálják egymást. Hideg tőrként járja át szívüket az érzés, hogy valamennyien együtt pusztulnak. Ilyenkor nem tudják, vízen vannak-e, vagy a levegőben lengenek. Mintha megfordult volna velük a tér. Feneketlen mélység tátong feléjük alul-felül. Elcsüggednek, csöndesen sírdogálnak, magukhoz ölelik megszeppent gyermekeiket. A férfiak is komorak, hallgatagok. Nem mosolyog Si-lu-dárat sem. A lárma őrjítő. Máskor meg eltelnek reménységgel, tervezgetik, mihez fognak legelébb. Kiszámítják, hogy bizonyos idő elteltével mennyi megművelt földjük, mennyi beültetett szőlőjük, hány lovuk, tehenük, disznajuk, baromfijuk, galambjuk lesz. És énekelnek.

Utnapistim alig mutatkozik közöttük. Olykor tapogatózva végigmegy a közös termen, mindnyájan az arcvonásait lesik. Olvasni szeretnének róluk. De az időtlen férfiú arca mindig ugyanaz: komoly, magába merült, nyugodt. Szeme üresen néz maga elé. Mozgása lassú, kimért. Letelepszik. Anu aranykorongja alá, jobb felől Lugalbanda, bal felől Ninszun szobra áll. Mindnyájan elcsöndesednek. Risat-Ninlil nesztelenül elősiet, egy-egy tömjénrudacskát gyújt az ősök előtt, leborul, imádkozik. Majd karját lengetve lassú, keringő táncot lejt, mint a táncoló daru. Utnapistim évezredek távolságából zengő hangon megszólal:

- Feleségem, testvérem, barátom, gyermekeim, üres dióhéjban szorongunk az istenek haragjának közepette. Emeljük szívünket Anuhoz. Ne féljetek. Nincs a világmindenségben talpalatnyi hely, amit ne Anu jóságos keze takarna. Bízzatok. Énekeljünk.

Zengő bikahangon rákezdi a zsoltárt. A nők hangja belevegyül, mint a hárfahúré, a gyermekek sípokként énekelnek. Mélyen brummog a férfiak hangja. Szur-Szunabu vezényléshez szokott torka rekedten harsog. Namzi zsoltára zeng a viharban bukdácsoló kicsiny dióhéj belsejében.

Ezután hangosan imádkoznak. Utána úgy érzik, mintha megfürödtek volna É-kur szent medencéjében.

Utnapistim ott ül, és őrködik közöttük, fölöttük, ha nem is látják. Szobájából lenyűgöző erő áramlik. Bár vak, tudják, mindent lát, ami égen-földön történik. Ha nem szól is, tudják, számon tartja gondolataikat, érzéseiket, s érintkezik, beszélget olyanokkal, akik isten tudja, hol vannak, talán nem is élnek. Mit magyaráz neki Szur-Szunabu? Mit parancsol Utnapistim? Mit kérdez?

Dünnyögésük hosszasan kihallatszik Utnapistim szobájából. Lassan ejtegetik a szavakat, soká hallgatnak. De mikor a kormányos komoly képpel, összevont szemöldökét hegyesen előrebökve, mintha szarvai volnának, kilép az ajtón, hiába faggatják. Csak nevet. Vagy effélét ordít:

- Hé! Rakjátok át a só felét a bal oldali rekeszbe! Seggel a hajó!

Nincs ellenvetés, nincs vita. Mindenki rohan, hogy átrakják a kősó felét a bal oldali rekeszbe. Mert ott, megfogyatkozván a zsákokban álló liszt, megbomlott a hajó egyensúlya.

Majd meg a vetőmagot hordatja előrébb, mert, mint mondja, a hajó „totyog". Munka végeztével fölemeli ujját, összevonja bozontos szemöldökét, figyel. Elégedetten dörmögi: „Pompás!" És dolgára megy.

De csak nem ilyesmiről tárgyalgat Utnapistimmal?

Bár a férfiak mind megállják a helyüket, mégis Utnapistim az, akinek legyőzhetetlen hatalma átjárja szívüket, a hajó minden zugát, még az állatokat is.

A nők élén Szabitum áll. A szelíd, hallgatag, mindig mosolygó s mégis örökké komoly, gyengéd, kemény Szabitum. Mindent észrevesz, semmit el nem ítél. Csak a szemével int, csak megtörli ujjaival az ajkát, csak kér valamit, csak figyelmeztet. Sohasem aggódik. Sohasem fáradt. Sohasem álmatlan. Tengeribetegség nem gyötri. Harag, gyűlölet nem zavarja. Sohasem kiabál, sohasem remeg. Szabitum mindent tudomásul vesz, úgy, ahogy van. Nem félti az élelmet, de számon tartja. Nem lesi, ki mit hozott, s mennyi fogyott belőle. Nem csúfolja Meszanipadda feleségét, ha rémüldözik, nem korholja Ga'urét, mert sértő célzásokat tesz másokra, nem szidalmazza Meszkemgaserét, mert örökké nyög, panaszkodik, keneti, nyomkodtatja magát, nem nézi le Risat-Ninlilt, mert papnő, nem vet görbe tekintetet Nurmára, amikor eltűnt holmiját keresi az egész hajón azzal a sanda gyanúval, hogy ellopták. Még a gyermekekre sem förmed rá, ha eltörnek valamit, lezuhannak a lépcsőn, az ólakhoz bújnak, s kieresztik a baromfit, egymásra döntik az ételt, verekednek, rohangálnak, ordítoznak. A legnagyobb zűrzavarban is csak a fejét csóválja.

Gilgamesünk akkor van a helyén, amikor a vak rémület gonosz szelleme szállja meg a nőket. Meszanipadda felesége rákezdi: „Sohasem kerülünk ki innét. Jobb lett volna a Világtoronyba menni. Itt veszünk valamennyien a tenger fenekén. Miért is nem hallgattam Samas-Lamasszira?!"

És elsápad, alacsony homlokán hideg verejték gyöngyözik. A többi megtetézi rémüldözését. Baljós jeleket sorolnak föl. Az egyik egy pókot látott, amint eszeveszetten futkosott a hálójában. (Ez még nagyobb vihart, földrengést, elemi háborút jelent.) A másik a macskát figyelte meg, amikor ok nélkül futkosott, bukfencezett. A harmadik látta, hogy a holló fölborzolja tollát, mérgesen rikácsol ketrecében. (Márpedig a holló Enki, a vizek istenének madara.) Van, akinek viszketett a jobb szeme, van, akinek a szempillája röpdösött. Ismét akad olyan is, aki megbotlott a küszöbön, amikor lisztért ment. Sokan rossz álmot láttak, a maguk esze szerint magyarázzák, ahelyett, hogy megkérdeznék Risat-Ninlilt, az álomfejtőt. (Csakhogy „restellnek" hozzáfordulni, hiszen papnő...) Mind felsorolja, mit látott, hallott, érzett, álmodott. A vészjelek szaporodnak, áradattá nőnek. Félelmük az istenhit nyomait is kimossa belőlük. Hullámain szemét, üledék, kavics kavarog: vádaskodások, szemrehányások, rágalmak, gyanúsítások összevissza. Sírnak, sikoltoznak, kiabálnak. Hadonásznak, edényt törnek, megbotlanak és elesnek, elverik a gyermeket. Szabitum is hiába lép közéjük, hiába tekint rájuk komoly nehezteléssel, mint valamennyiük fenséges, rendíthetetlen, bölcs anyja. De Gilgames, hallván a kitört téboly vérforraló hangjait, közéjük ront, s ijesztő hangon ordít.

Elkussadnak, nyakukat behúzzák, sértődötten sírnak, kampós pillantásokat vetnek egymásra, számba veszik a sértéseket, s a többihez sorolják, bosszút fogadnak, vagy egyszerűen „lemondanak mindenről.” Gilgames villogó tekintetét körülhordozza rajtuk, mint a korbácsot, sarkon fordul, kimegy. Dühösen veti magát hanyatt a födélzeten. Sokat nem ért az életben, de ezt különösen nem tudja fölérni ésszel. Mi lakik bennük? Mi fűti őket? Néhány béruval ezelőtt még énekeltek, nevetgéltek, játszottak. Zsoltárt zengtek, áhítatosan leborulva imádkoztak. Föloldódtak Anuban. Hát mégsem oldódtak volna föl? A nő csakugyan képtelen megismerni Anut? Igaza volna a kormányosnak, a nő sohasem tud igazán hivő lenni, legfeljebb megalázkodó, rettegő szolga vagy képmutató? Valóban ez magyarázza, hogy ahol a nők uralkodnak, Istár, Inninni, Eshara áll az istenek élén? Az ő templomai a legmagasabbak, az ő körmenetei a legnépesebbek, az ő áldozatai a leggazdagabbak? Lám, az okos Lugal Szurippakban szentélyt építtetett Anunak, s elrendelte megünneplését. De milyen oszlopok álltak Inninni szentélyében, milyen virágtömeg borította lábait, milyen lazúrkő díszek villogtak a mennyezet elefántcsont faragásai között! S milyen tömeg szorongott benne ünnepnapokon. Hányan imádkoztak a képe előtt! Míg Anu arca előtt olykor senki sem térdepelt. Milyen zordak voltak Anu áldozatai, s milyen vigadozók, tivornyásak Inninnié. Hogy vedelték a sört-bort még a majmok is, hogy kéjelegtek a papnőkkel a férfiak, hogy ujjongott a koszorús szüzek ezre, amikor a részeg nép kiválogatta s megrohanta őket. A nő csakugyan nem ismeri Anut?

- Ez az igazság, ó, Gilgamesem - dörmögi Szur-Szunabu, amikor Gilgames szóvá teszi tapasztalatait. - Amikor Ofirban jártam, lehet úgy hozzávetőleg ötvenezer esztendeje, ismertem egy nőt. Pompás nő volt s olyan, mint a kezes bárány. Mint a szopós bárány, mondhatom. Mosolyogva várt, megölelt, megcsókolt, nevetett, a legjobb falatokat, a legjobb italokat tette elém. Virág a gyékényen, virág az ágyon. Ha a fejem fájt, simogatta. Ha álmos voltam, elringatott. Ha nem tudtam aludni, mesélt. Pompás nő volt. És csudák csudája, a nap bizonyos órájában visszavonult, magába merült. Révületbe esett. Úgy beszélt Anuról, bár persze másként nevezte, mint aki minden nap színről színre látja. No, ezért a pompás kis nőért hajlandó volnék még itt is maradni, mondtam. De várj csak! - emeli föl fekete, bütykös ujját a kormányos, hogy vastag úszóhártyája szinte megreped. - Várj, mondom! Mert ez az édes, gyermeteg szopósbárány, ez a csicsergő madárka, ez a mosolygó, szelíd őzike, ez a virágokkal beszélgető imádságos lélek, amikor pengetni kezdtem, hogy közeleg a teknő indulásának ideje, s bizony, nehezemre esik a kormányhoz állnom, visszavonult szobájába, imádkozott, azután mérget öntött a boromba. Pompás, mi?

- Lehetetlen! - dadogja Gilgames elképedve.

- Micsoda? Lehetetlen? - vigyorog győztesen a kormányos viharvert arca. Hörpint egyet. - Ó, fiacskám, nem tudod te még, mi a lehetetlen. Mérget ám, majd meggebedtem tőle. Forgott velem a világ, fülemből-orromból vér folyt, okádtam, azt hittem, kettéhasad a fejem. Pompás, mi? Rögtön tudtam persze, hogy neki köszönhetem. Nem is tagadta. Ölébe vette a fejemet, simogatott, csókolgatott, csucsukált, könnyezett. Ártatlan szeme akkora volt, mint egy kanál. Arról gügyögött, hogy így szebb. Majd utánam meghal ő is. Hát Anu? Anu? Kérdeztem, hogyan állunk Anuval? No igen, hiszen éppen Anu, az ő jóságos Anuja súgta, hogy öljön meg inkább, semmint örökre elutazzam! Pompás, mi? Fölmásztam a hajóra, elindultam. De mondhatom, még most is csodálkozom rajta, hogy ott nem vesztem, a báránykámnál.

- Az a nő sohasem ismerte Anut igazán - következtet Gilgames.

- De vajon melyik ismeri igazán? Mi? A nő, fiacskám, az Anuval való egyesülést is úgy képzeli el, mint egy nászéjszakát. Anu menyasszonya, mondja a nő. Anu jegyese. Anunak adja magát, mint neked vagy nekem, vagy más férfiúnak. Inninni révülete, ó, Gis, nagyon veszélyes révület

ám. Hasonlít Anuéhoz. Mondtam már, hogy isteni révület ez is, az is. Hát ilyenek a nők, fiam. Pompás, mi?

- Ezek a szegény asszonyok az imént még zsoltárt énekeltek, sírtak, leborulva imádkoztak, nyomban utána meg úgy rémüldöztek, mint a tébolyodottak, tépték-marták egymást, mint a keselyűk. Hogyan lehetséges ez? - tűnődik Gilgames.

- Ó, fiacskám, Gis - fejezi be magyarázatait a kormányos, magasra tartván a borosedényt, s fél szemmel belehunyorítva, mint varjú a kútba. - Énekeltek, imádkoztak, mert minket utánoztak, férfiakat. A nő mindig olyan, amilyennek mi, férfiak, látni szeretnénk. Ezért, ha már mást nem tehetnek, még jók is tudnak lenni. Imádjuk Anut: ők is imádják. Zsoltárt énekelünk: ők is énekelnek. Megtisztul a szívünk: megtisztul az övék is. Pompás, mi? Ők mindezt igazinak érzik. Valamikor, ifjúkoromban, lehet úgy hozzávetőleg hatvanezer éve, szívesen olvastam szent költeményeket. Elmerültem bennük, szinte sírtam. Ismertem akkoriban egy nőt, pompás nő volt, mondhatom, karcsú, vékony derekú, nagy szemű, a haja vörösbe játszott, s olyan kondor volt, mint a tengeri csiga. Olvastam neki. Lábamhoz telepedett, nagy szeme rám tapadt, itta a szent szavakat... Mikor megkérdeztem, miért könnyezett, ezt mondta: „Olyan szép volt az arcod, amikor olvastál!" Hát tessék. Bennem merült el, nem az írásokban. Pompás, mi? De még nincs vége - dörmögi, fölhajtván a bort. - Mert akkoriban magam is költöttem néhány szép szerelmi dalt. Elénekeltem neki. Hát, fiacskám, egy nap szégyenkezve megvallja, hogy ő is költ. Lássuk! Pompás, mély zengő hangja volt. A dal is pompás. Gyöngéd, finom mint a szél rezzenése. De mikor vége lett a szerelemnek, s az üres poharat letettem, s a hajómra mentem, már egy gazdag kereskedő oldalán álldogált a kikötőben. Segített neki számlálni a bálákat. Pompás, mi? Ebből is okulhatsz, Gilgamesem.

Lecsapja a poharat, fölkel, széles lépésekkel elődöng a kormányosi rekeszbe.

Gilgames fölhúzza az ablakot. Si-lu-dárat ballag hozzá, hogy ő is kitekintsen.

- Mintha a süvöltözést, mennydörgést most nem lehetne annyira hallani - mondja. - Hadd pillantsak körül.

Kinéznek.

A szél nyomása most is szinte hanyatt vágja őket, de az égő tűzgömbök nem mutatkoznak a sötétségben. Az Anunnakik fáklyái hullanak ugyan, de nem olyan sűrűn. A millió szikrát szerteszóró robbanások elmúltak. Gilgames meg Si-lu-dárat hosszasan vizsgálja a külvilágot, majd lehúzzák az ablakot. Egymásra néznek.

- Csakugyan belefáradt volna Enlil a pusztításba? - kérdi óvatosan Gilgames.

- Vagy már nincs mit pusztítania - jegyzi meg az ifjú bölcs mosolyogva.

Emberen-állaton érthetetlen megkönnyebbülés lesz úrrá. A közös teremben énekelnek, kacagnak, játszanak a nők, sikonganak a gyermekek. Az istállókban röhögnek a csődörök, kezesebbek a kosok, vígabbak a szamarak. A ketrecekben kárálnak a tyúkok, harsányan kukorékolnak a kakasok. Tollait rendezgeti vastag csőrével a holló, forognak, turbékolnak a galambok, csicsereg a fecske.

Gilgames a közös terembe lép.

- Mondd, fiam, most már vége lesz? - kérdi boldogan lihegve az anyja.

- Ki mondta, ó, anyám?

- Szabitum mondta. Ő meg bizonyosan atyádtól tudja.

Gilgames a kormányoshoz siet.

- Csakugyan a vége felé közeledünk? - kérdi.

Szur-Szunabu a kormányrúdra támaszkodik, elmélázva nézeget egy patkányt, amely a rúd végén ül, macskamód mosakszik, apró fekete szemével olykor-olykor a kormányosra pillant.

- A teknő úszik, s ez a fő - dünnyögi. - De hogy hol a part? Ki tudhatná? Talán ez a patkány. Pompás, mi? - fordít valamicskét a rúdon, de a patkány rá sem hederít, tovább mosdik. - Szép akar lenni a gyalázatos - nevet Szur-Szunabu, viharvett vonásait láthatatlan kéz zagyválja össze. - A csődörök odalent röhögnek, a szamár úgy ordít, mintha esőt érezne, holott eső, az aztán van elég. A kecskék mekegnek, mintha legelőre indulnának. De hát egy kicsit azért még várjunk...

Meszkemgaser toppan a rekeszbe.

- Megbolondult az asszonynép - meséli. - Eddig egyebet sem hallott az ember, mint: így süllyedünk el, úgy halunk meg mindnyájan... most meg ujjonganak, hogy vége, nemsokára kisüt a Nap. Hallottatok ilyet?

- Meszanipadda felesége áldott állapotban van - kuncog a kormányos. - Eggyel több gyerek szaladgál majd a világban piszkosan. Ha ugyan igaz. Mert én még a másállapotuknak sem hiszek. Ismertem egy nőt, pompás nő volt. Az mindig másállapotban volt, ha el akartam utazni. Még a hasa is megnőtt. Mondanom sem kell, nem volt igaz. Pompás, mi?

- Éppen ő? Éppen ő? - harsogja Meszkemgaser. - Ő, aki reszket, ájuldozik a rémülettől?

- Anu nagy - dörmögi áhítatosan Szur-Szunabu. - Pompás, mi, ha igaz?

Az érthetetlen, oktalan öröm kisüt a hajón, mint a napfény. Honnan érkezett rejtelmes örömhír? Ki súgta meg a hajó összezsúfolt, rettegő, nyomorúságban, sötétségben, piszokban, küzdelemben vergődő népének, hogy már nem tart sokáig a megpróbáltatás? Milyen isteni, istennői kéz simogatta meg az állatokat? Milyen istári hang szólította Meszanipadda férfiúi magját felesége méhébe, hogy gyermeket foganjon, ámbár ő remegett leginkább a félelemtől, ő bízott legkevésbé az életben? Ki parancsolta a mocskos patkánynak, hogy a kormányrúdra ülvén, szinte hivalkodón mosakodjék, mintha nem fenyegetné veszély?

Nurma a ketrecek előtt kuporog, kiszedi a tyúkokat, ölébe veszi, simogatja őket, gügyög nekik. Arca szelíd, anyásan mosolygó, kék szemében öröm csillog. Gyermekei mellette állanak, becézik a tyúkokat ők is.

- Hát te? Te kajla taréjú? - mondja Nurma gyöngéden. - Te is tojsz? Énekelsz? Meg akarod enni a fogamat? - Kimutatja fogsorát, a tyúk énekel, ferde szemmel nézi, oda-odakap a csőrével. Majd Nurma fejére mászik, szelíd, mint egy testvérke. - Most meg a fejemre ülsz? Csak nem akarsz tán itt fészkelni a hajamban? Pipikém, pipikém, pityikém, pirikém...

- Ni, most meg az én vállamra ugrott! - sikong a kislány. - Pipikém! Pirikém!

A fiú óvatosan cipel egy másikat, Nurma ölébe teszi.

- Anyám, ez is tojik?

- Ez is, fiacskám.

Gilgames a hátuk mögött áll. Nurma, a szelíd, odaadó, csöndes, halk szavú Nurma kuporog előtte, ölében egy tyúk, vállán egy másik. Gügyög, beszélget hozzájuk. Nurma kuporog itt, a gyermek, aki az elsüllyedt kertben járkált, gyümölcsöt szedett, állatokkal beszélgetett. Nurma, akit annyiszor nézett Gilgamesünk, mikor ölébe vette gyermekét, megszoptatta. Nurma, akit még nem átkozott meg az anyja. A kék szemű, gyermeki ajkú, odaadó, csöndes Nurma.

- Mi az, te meg itt leskelődsz? - kérdi szégyenkezve, mosolyog. Gilgamesre az a kék szempár tekint most, amely az avatáson megpihent rajta.

Gilgamesünk áll, áll, vidáman nézi őket. Mind a hármukat. Még a káráló tyúkokat is. Vállán nehéz zsák, mert éppen a lovakhoz tartott. Elfeledkezik terhétől, nem teszi le, észre sem veszi, csak áll, nézi Nurmát, a gyermekeket, a tyúkokat, és mosolyog.

- Valamennyi tojik - újságolja Nurma.

- Atyám, atyám, én is akarok tojni! - rohan hozzá a leányka, s átkarolja apja térdét. - Készítsetek nekem is fészket, tojni akarok!

Az atya most mégis leteszi a zsákot, hogy hóna alá nyúlhasson a gyermeknek, magasra emelhesse. Vállára ülteti, lépeget vele. Egy dalt dünnyög: „Dombon épül a gálya, de nincs néki dagálya, bum-bum-bum!" A hajó bukdácsol, leng, a deszkák, gerendák, eresztékek csikorognak, odakint dörömböl, zúg a kavargó sötétség. Gilgames szétvetett lábbal áll, fordul, lépeget, vállán hintáztatja kacagó kislányát, dünnyög neki.

- No, most nem érek rá, éhesek a lovak! - kiáltja végül, s földre huppantja a kislányt.

- Még! Még! - követelőzik az.

- Igazi nő vagy - nevet hamiskásan Gilgames. - Megtanultad már, hogy még, még...

De az oktalan bizakodást minden eddiginél szörnyűbb órák csúfolják meg.

Gilgames Si-lu-dárattal az ablakban áll, erősen kapaszkodik a deszkába. Mellét fullasztó nyomás szorongatja. Az éjszaka sötét, mint mindig, sőt sötétebb, mert íme, most az Anunnakik izzó fáklyái sem cikáznak benne. Fekete vízoszlopokon áll a világ teteje. Harsog a víz, ordít a szél, süvölt a zuhogó kőzápor, tombol a tenger. Recseg a hajó, dübörögnek a deszkák. Semmi sem változott.

Ekkor vakító fény árasztja el a háborgó vizeket. Az esőoszlopok rézerdővé változnak. A tenger hullámai hengergő, vonagló, örvénylő rézsárkányokká.

- Most... most végünk... - nyögi Gilgames.

Si-lu-dárat nem szól, de sápadt, ajka vonaglik, térde megrezzen.

Óriási, egyre nagyobbodó, sebesen száguldó, izzó csillag közeledik a tenger felé. Zuhan, zuhan, hull, ég, szikrázik, mint a csóva. Már akkora, mint egy kerék. Majd, mint amilyen Nannar volt: szinte eltakarja az eget. Másvilági süvöltés, zúgás támad, harsogássá, sivítássá nő. Gilgames befogja a fülét, csak a szemét mereszti mozdulatlanul a vakító látományra.

A hajó hátuljáról rohanva közeledik Szur-Szunabu, a lomha Ga'ur meg a vékony termetű Meszanipadda. Ez néhány hatalmas ugrással megelőzi a másik kettőt, elsőnek érkezik az ablakhoz.

De máris ott szoronganak valamennyien. Halotti arcukat a szemkápráztató fénybe merítik.

- Megnyílt az Ég! - nyögi Meszanipadda.

- Szétrobban a világ! - ordítja bömbölő hangon Ga'ur,

- Pompás, mi? - röhög rekedten a kormányos, de arca, mint az összetört tükör, zavaros.

Egyetlen villámcsapás az egész égboltozat. Fényben ég a hajó, mintha tüzes vasba mártották volna. Az ablak izzik, mint egy kohó ajtaja.

Az éjszakában fülrepesztő süvöltés, zúgás közepette zuhan a kigyulladt csillag.

Mindnyájan a padlóra zuhannak. Karjukat a fejükre kulcsolják. Vonítanak, zihálnak, nyögnek. Sötét van megint, sötétebb, mint bármikor. Csend. A süvöltő zúgás már csak az agyukban hallatszik. Odakint semmi. A szél bezúg az ablakon, vödörszám zúdítja a vizet, úszik a padló, csuromvizesek valamennyien.

Föl sem pillantanak, moccanni sem mernek.

- Húzzátok le az ablakot - vezényel végül a kormányos rekedten. - Untig elég, ha odakinn van vizünk.

Gilgames meg Ga'ur föltápászkodnak, lehúzzák az ablakot.

Mi volt ez? Mi történt? Miért van most csend, csak az eső zuhog, a tenger morajlik, az is szelídebben? Miért könnyebb a lélegzet, lazább a levegő, miért dobog gyorsabban a szívük?

A hajó megtelik összevissza rohangáló, jajgató, sikítozó őrültek seregével. Mintha nem tizenhat felnőtt, egy falka gyermek laknék benne, hanem egy egész város. Egymást gázolják, tépik, taszigálják. Az egyik gyermeket kap a karjára, a másik elrúgja sivalkodó gyermekét s egy szakadt szoknyát szorongat, mintha ez volna legdrágább kincse, életének értelme. A harmadik körbe-körbe fut, majd lerohan a lépcsőn, visszadübörög, összerogy. A negyedik áll, mint egy szobor, minden tagja megdermedt, szeme, mint az őrülteké. Az ötödik a kezét tördeli, Inninni nevét sikoltozza, Gilgamest hívja, a hatodik az anyját...

- Csend! - ordít Gilgames. Fölemeli öklét, arca eltorzult a dühtől. - Él Anu! Hát disznók vagytok?

Ekkor a lépcső torkából fölemelkedik Utnapistim vállas fekete alakja. Lassan tapogatózik fölfelé, lába bizonytalanul keresi a fokokat. Arca nyugodt, fenséges a lépcsőt megvilágító vajmécses fényében.

Utnapistim szava harsog: „Adjatok hálát Anunak! Anu kegyelmes!"

Görcsös nevetésben, hahotázásban, zokogásban törnek ki valamennyien.

„Leesék az égről egy nagy csillag, mely ég vala, mint egy szövétnek, és esik a folyóvizeknek harmadfészekre és a vizeknek forrásaira" - írja az Apostol látomásaiban sok-sok ezer évvel később erről a pillanatról.

50

Gondoltatok már rá, milyen erők lakoznak a Napban? Hogy forrnak benne az elektronok, hogy játszanak mindenen áthatoló kemény sugarak regiszterén az erők? Hogy hullanak a földre, a kőzetekre, a növényekre, állatokra, a ti arcotokra szüntelenül meleg sugarai a vöröstől az ibolyáig és mind a kettőn túl és innen? A láthatatlan rezgések hogy tűznek keresztül a sejteken, a sejtek minden, mikroszkóppal, kémiával megközelíthetetlen elemén? Hogy ontja ez a pörgő, izzó, lobogó máglya az életet, a halált, a föltámadást?

Nem kell elolvasnotok Eddington mesteri tanulmányait, amelyeket a Nap szerkezetéről írt. Csak oda kell állnotok a nyitott ablak elé s hagynotok, hogy elöntse bizsergő testeteket, hunyt szemeteket, felé fordított arcotokat. S érzitek a csodát, ami teremtett és fenntart az idők kezdetétől az idők végezetéig mindnyájunkat. Elég, ha gyönyörködtök a fényében táncoló szúnyograjban, a pihenő méh, a heverő kutya, a felé nyújtózó fák, a bontakozó csírák repeső, csendes örömében. Elég, ha megcsodáljátok a virágok színét, a lepkék gazdag hímporát, a madarak tollait, télen a szikrázó jégkristályokat.

Álljatok sötétben eltöltött végtelen idő után a napfénybe, mint Utnapistim és maroknyi népe állott, amikor leszállt a csendesség és először nyitották meg az ablakot. S többé nem kavargó sötétség, nem az Anunnakik égő fáklyáinak félelmes villogása, nem zuhogó tüzes kövek fénye, nem a száguldozó Vörös Sárkány lángoló farka világított be rajta, hanem a Nap, maga Samas, a hős. Diadalmasan, izzón, melegen, mosolygón, simogatón, szerelmesen. És nézzetek végig a világon. Az ég tiszta, mindössze néhány apró fehér felhőcske száll rajta, mint a pitypang bóbitája. Kék az ég, amilyen még sohasem volt. Szellő bizseréli arcukat, tágítja mohó orrcimpájukat. Lengeti hajukat. Csókolgatja ajkukat. A tenger nyugodt és végtelen. Végtelen, de már különvált az égtől, tér és nem alaktalan gomolygás. Apró hullámain szikráznak Samas bőkezűségének aranyai.

Utnapistim az ablakban állott. Odatolongott a hajó apraja-nagyja, hogy rá is hulljon a Nap isteni sugaraiból valami. Utnapistim sírt. Arcán nagy cseppekben gördültek le a könnyek.

Szur-Szunabu dörmögő hangon szólalt meg mögötte:

- Sohasem hittem volna, hogy valaha partnak nézzem a fényt.

Földnek azonban nyoma sem látszott sehol. Egy halvány szürke vonal sem jelezte, hogy más is volna a világon, mint víz. A part csakugyan maga a Nap volt, efelé hajóztak, amikor elveszett minden cél, megszűnt az idő. Most, végre, elérték!

Gilgamesnek kedve lett volna fejszét ragadni s kibontani a hajó tetejét, csak mennél több napfény ömöljön a hajóba, rájuk, úgyszólván vakokra. Hunyorgó szemüket szomjasan tárták ki a fénynek, szerették volna odaadni egész testüket. Csakhogy még nem lehetett. Előbb meg kellett bizonyosodniok, hogy a végítélet csakugyan lecsillapodott.

Amikor sorra odaálltak, -ültek, -hevertek valamennyien a napfénybe, ittak belőle, szemüket megúsztatták az ég kékjében, a tenger sima csillogásában, bőrüket megfürdették a szellőben, tüdejüket megszívták könnyű friss levegővel, jobban megnézték egymást. Sápadtak, soványak, elnyűttek voltak. Szemük lázasan fénylett. Szánalom fogta el szívüket egymás láttára. De már teli voltak vidámsággal, jó reménységgel. A napfényben gongok ünnepi kondulását hallották, virágkoszorúk, zászlók lobogását látták - ezután már az élet ragyogott, nem a tengerré vált éjszaka, az éjszakává változott tenger ásított rájuk.

Gilgames fáradt volt, akárcsak valamennyien. Elterült az ablak mellett, szemét behunyta, úgy érezte, most évszázadokat fog átaludni moccanás nélkül. De nem aludt. Szeme előtt a lefolyt események zavaros képei forogtak. Arcok a vajmécses derengő világában, villogó tűzgolyók, vízoszlopokból álló fekete erdőség, száguldó kövek, lobogó csillagok. Megvadult lovak, tébolyodottan röpdöső tyúkok, szaladgáló asszonyok. Hajladozó kormányrúd, Ga'ur kidagadó izmai. Si-lu-dárat reszkető ajka, hűvös mosolya. Nem tudott szabadulni tőlük. Riadtan nyitotta ki a szemét. Csakugyan a nap süt rá? Vagy csakugyan azok a tántorgó alakok lépkednek, üldögélnek, henyélnek, tereferélnek körülötte, akiket az imént látott? Vége csakugyan?

Nem tudott aludni. Az ablakhoz furakodott, kibámult. Milyen csoda, hogy süt a Nap! Milyen csoda az a hattyúként úszó felhő a látóhatár szélén! Milyen csoda a tenger!

Újra meg újra megvizsgálta, milyen az ég kékje, a felhő fehére, a tenger ezüstje-aranya. Újra megfigyelte, milyen a hajófalon megtörő, halkan locsogó hullámok édes remegése.

Nurma búját mellé. Átölelte Gilgames vállát, fejét ráhajtotta, hallgatott. Nézte az eget, a tengert, a felhőket. Öregnek látszott Nurma, csak a szeme volt esdeklőn gyermeki, a szája gyámoltalan, mint régen. Két tág szem s két finom rajzú ajak maradt a régi Nurmából.

- Nézd, ó, Gis, mi az ott, a vízen?

Valamit ringatott a tenger. A hajó, bár úgy látszott, mintha állana a szélcsendben, egyre közeledett hozzá. Végül odaért a hajófarhoz, ott ringott, táncolt az apró hullámokon. Egy fából faragott játékbábu. Festékét lemarta a világokat pusztító égiháború. Sápadt volt, mint egy halott. Kétarasznyi kis halott. Élettelen baba.

Ez a játék, egy távoli, elsüllyedt világ emléke, megmaradt a végtelen tengeren. Ki játszott vele? Mely földről, melyik városból, melyik pálmakunyhóból sodorta el a szélvész, verte agyon a kőzápor, fojtotta meg a füst, a hamu, a vérpiros zápor? Hol hasadt meg alatta a föld? Ez a kétarasznyi kis halott azonban elrepült a viharban, nem temette el a föld, hogy agyaggá váljék, mint az emberiség s az állatvilág nagy része. Szelíden ringatta, csókolgatta, dédelgette a tenger, örök altatót suttogtak apró fülébe a hullámok.

Ezután még egyéb emlékeket is ringatott a tenger az áramában sikló hajóhoz. Az ablak alatt hosszú madártollak úsztak el. Olyanok, amilyeneket hajdan Gubbubu viselt. Majd egy kutya fölpuffadt dögteste. Tátott szájából kivicsorogtak a fogak. Pofáját a hajó felé fordította, farka hosszan elnyúlt, kiterpesztett lábai mintha futottak volna. Mintha a hajót ugatná.

Elringott ő is a távolba.

Most két kókusztál billegett a hullámokon, mint különös, bizonytalan asztalon.

Üresek voltak.

- Nézd, Gis, ezek talán a mi kunyhónkból valók - kiáltotta halkan a megrendült Nurma.

- Lehet... - tűnődött Gilgames szomorúan. - De az is lehet, hogy jó Mesterem, Samas-súm-iddin számára tettek bele datolyát a szegény vándorok.

Nézték az össze-összekoccanó, lassan ringó-pörgő csészéket, amíg el nem vesztek a messziben. Samas-súm-iddin után utaztak a másvilágra.

- Odanézz! Odanézz! - suttogta most Nurma izgatottan s megmarkolta Gilgames karját. - Ott... mintha emberi test volna...

- Hogy is lehetne emberi test! - ellenkezett Gilgames meggyőződés nélkül.

Csakugyan az volt. Egy nő mezítelen, puffadt, csapzott teste. Pikkelyes hasát kivetette a Napnak, arca a víz színe alól derengett, mint egy kísérteté. Fekete haja úgy lengett körülötte, mint a hínár. Gilgames hidegen nézte. Amikor a hajóhoz ringott, megismerte. „Ó, Gilgamesem! Olyan vagy, mint a cédrus... - suttogta a duzzadt, gyermekiesen parázna száj - Olyan zöld a szemed, mint a kerek erdei tó, amelyben páfrányok tükröződnek... Táncoljak? Tetszik neked? - lihegte a komoran égő, mámoros arc. - Jöjj most... hadd öleljelek...” Szája nyitva, mint egy odú. Sár, moszat tömte be. Egy foga fehéren kivillant. Szétfolyó arca torz vigyorral bámult az égre. Emlői sima halma zölden csüngött bomló bordáira. Hasa mintha állapotos volna, kidagadt. Gömbölyded combjai széttárva lebegtek a zöld vízben.

- Csakugyan, egy nő hullája... - dörmögte iszonyattal Gilgames. Elfordult. De egyre látta a szétterült arcot, a tátott, sárral tömött szájat, a zöld emlőket, a puffadt hasat, a szétvetett, lebegő combokat. „Gilgamesem, olyan vagy, mint a cédrus... Olyan a szemed, mint a kerek, zöld tó... Táncoljak neked? Tetszik? Tetszik?” - suttogta a sárral bevert száj, a szétomló arc. Gilgames szeme előtt hasztalan viaskodott a régi varázslat a valósággal. Látta a leboruló, karcsú alakot, ártatlan gyermekteste mindenre kész... és beleomlott a vízbe. Hullámok ringatták, csókolgatták, simogatták alattomos, pusztító szerelemmel.

- Gyerünk az ablakból - dünnyögte Gilgames csüggedten. - Túlságosan erős még nekünk a Nap.

- Nem, maradjunk! Olyan jó! Olyan érdekes! - tiltakozott Nurma.

Szur-Szunabu ődöngött feléjük kényelmes lépésekkel, ő mit sem változott. Nem volt soványabb, elnyűttebb, viharvertebb, mint egyébként.

- Sütkéreztek, ó, Nurma? - dörmögte barátságosan, ahogy gyermekkel szokás beszélni. Meglepően bozontos szemöldökének ősz szarvai alól vidám pillantást vetett a sápadt, sovány Nurmára.

- Olyan érdekes, olyan érdekes! - kiáltotta Nurma, mert a nők nagyon érdekesnek szokták tartani a halottakat. - Az előbb egy játékbabát sodort el a tenger mellettünk, azután olyan tollakat, amilyenek Gubbubué voltak meg kókusztálakat, amilyenekből a szigeten ettünk, kutyát, most meg egy nő mezítelen holttestét. Jöjj te is, ó, Szur-Szunabu, nézd. Hátha hoz még valami érdekeset.

A kormányos az ablakpárkányra könyökölt, hunyorgó szemmel sandított ki a tengerre.

- Játékbaba? Tollak? Meztelen nő? Pompás - dünnyögte. - Aha, látom a nőt. Ott ringatózik, mintha valaki ölelné. Egy kicsit csúnya bizony. A tenger sok mindent hoz, sok mindent visz, mi?

- Érzem, árt az erős napfény - dünnyögte ismét Gilgames.

- Nem is jó sokáig nézni - helyeselt a kormányos. - Nagy fény, meleg... Bizony, a tenger egyformán ringat, hoz-visz babákat és meztelen asszonyokat. Játszik velük. Simogatja, csókolgatja őket. Mi? Egyik is játék, másik is játék. Játék a kókusztál, a kutya, a tollak, játék az asszony... Pompás, mi? Sok teknőn megfordultam, sokat hajókáztam, sokféle játékot sodort el mellettem a tenger. Babát, tollakat, tálakat, kutyát meg meztelen asszonyt is. Ne nézzétek. A tengert nézzétek, ne azt, amit sodor.

- Azt nézzük, de idehozza a hajóhoz - magyarázta Nurma.

- Haj, ti nők, ti nők! Nem kell olyan közel tekinteni. Ti azonban csak az orrotok elé néztek. Távol nézz, távol. Ott csak a tengert látod, a hatalmas, nyugodt, dagadó tengert. A fényt meg a felhőket, amik jönnek, szállnak eltűnnek, semmivé lesznek. A tengert nézzétek, a tengert! Ismertem egy nőt Umtaliban, lehet úgy hozzávetőleg... Mindegy. Pompás nő volt. Egyszer azt mondta: „Gyújts lámpát, nem látom a csillagokat!” Pompás, mi? Hát ilyenek vagytok, ti nők.

S gyönyörködve bámult ki bozontos szemöldökének szarvai alól a messzibe.

Gilgamesünk azonban ezen az éjszakán sem aludt. Mellére vonta Nurma börtönélettől, munkától, napfénytől, széltől fáradt fejét, hallgatta lassú lélegzését. Figyelte a szobában alvók hortyogását, sóhajtásait, álmukban mondott töredékes szavait. Végül is óvatosan letette Nurma fejét a melléről, kiosont a födélzetre. Mint mikor itt volt az őrhelye, s a kavargó vihart meg a gyűrűjét nézte. Az ablakba könyökölt, kitekintett az éjszakába.

Csend volt, halkan csobogtak a hullámok. A hajó mintha egy helyben állott volna. Az égen Ninib serege csillogott. Gilgames kereste a csillagképeket. Megvolt valamennyi. A Sarkcsillag is ugyanott ragyogott, ahol ezelőtt. Csak Nannar félelmes, vonzó, vörhenyes korongja hiányzott az égről.

Gilgamesünk elmerült az örök égbolt mélységében. A csillagok halkan, de egyre erősebb zengéssel zenéltek. Ki vékonyan, ki vastagabban. Mint a húrok. Hatalmasan zengett, áramlott a menny mérhetetlen, mindent betöltő hárfazengése. Nannar mély, csábító-fenyegető búgása azonban hiányzott belőle. A hajófalat verdeső hullámok ütemesen csobogtak.

Mégy egy találkozást tartogatott Gilgamesnek a tenger. Derengő fényben remegő fodrai még egy halottat ringattak felé. Lassan közeledett a halott, szinte lappangva. Gilgames csak akkor pillantotta meg, amikor éppen alatta volt. Hanyatt feküdt, mint a legtöbb holttest, karja szét-

tárva lengett a mélyben, arca a víz alatt lebegett. Gilgames nézte, nézte, nem ismerte meg. Csak akkor kezdett sajogni a régen levágott s ellökött kéz, amikor a hulla nyitott, merev szemébe pillantott. Pedig nem volt mély ez a sötét szempár, mint a kút. Nem csillogott benne Nannar ragyogása. Hideg, kemény, üres, visszautasító volt. S Gilgames mégis egy távoli, ezüstösen szárnyaló éneket hallott, amikor belenézett. Sokáig nézte, sokáig lépegetett a hajdani lépcsőkön, folyosókon, templomudvarokon, a verssorokként pengő fekete oszlopcsarnokok árnyékában, sokáig csodálta Inninni hatalmas mezítelen szobrát. Aztán megrázkódott, visszalépett a hajóra. A hulla lassan, csalogatón, de közönyösen úszott tovább.

Ugyanekkor a kormányos a nyitott hátsó ablaknál állott, tájolójával az eget vizsgálta. Ezt az ablakot mindeddig nem lehetett kinyitni, mert széllel szemközt nyílott. De Szur-Szunabu végre kinyithatta, s odaállhatott, hogy megállapítsa a hajó helyzetét. Minden csillagkép a megszokott módon és helyen ragyogott. Szextánsát nekiszögezte a Sarkcsillagnak, figyelt, számolt. A vajmécses világánál jeleket rótt egy fatáblára. Körülbelül tudta, merre sodorta őket a szél, a tenger, a csillagok vonzása, a Vörös Sárkány dühe. Azt is tudta, melyik kettősórában vannak. Csak egyet nem tudott: mennyi idő telt el azóta, hogy elsötétült a világ s ég és föld egybeszakadt.

Ezt azonban mi sem tudhatjuk. Más és más források más és más időt említenek. A Genezis például negyven napot mond, Hénoch apokrif iratai, amelyeket Eusebius kivonatolt, szintén. A Gilgames-eposz Asszur-bán-apli könyvtárában fennmaradt töredékei, Utnapistim szavait idézvén, mindössze hét napról s hét éjszakáról tudnak. Más időtartamról tesznek említést az azték, a tolték, a perui iratok. A vogul hagyomány hatnapos áradásról tud. Mi azonban úgy véljük, az Apostolnak van igaza, amikor látomásaiban megállapítja, hogy „idő többé nem vala”.

Nyilván ebben a tudatban cselekedett Enugduanna is, amikor hajnalban megpillantotta Samas vörösen izzó hatalmas arcát a tenger szélén, s a közös szobába sietve, gyengéd mozdulattal megfordította a homokórát. A szürke szemecskék peregni kezdtek, az idő ismét megindult. Ettől fogva gondosan ügyelt, hogy minden kettősórában megfordíttassék. A béruk számát följegyezte. Így egy nap eltelte után meg tudta állapítani, hogy a napok ismét rövidebbek lettek mintegy három kettősórával, tehát olyan hosszúak, amilyenek Nannar pusztítása előtt voltak. A világ forgása megint az ősi ritmusba zökkent. A Szent Számok törvénye helyreállt. Ettől kezdve volt ismét idő. Kezdődött az új Világteremtés.

Tizenkét napig nem láttak mást, csak eget meg vizet. A tizenkettedik napon halványszürke csík jelezte a kormányos tengerészszemének, hogy szárazföldhöz közelednek. Sziget volt. Hajójuk csendesen rácsúszott, megfeneklett rajta.

Ha szegény Simetán, a csillagász köztük lett volna, nyilván el tudta volna mondani, mi történt. Leírta volna Nannar csavaros útjának halálfordulóit, megmondta volna az egyenletesen gyorsuló száguldás együtthatóját, elsorolta volna távolságának adatait, megmagyarázta volna, mint zúdított iszonyú tömeg jeget a világra, hogy vízzé válva, az óceánok tömegét szaporítsa, földrészeket borítson el, hegyláncokat változtasson szigetekké. Mint omlott belőle kőzápor, mint zuhant végül izzón-lángolón, szerterobbanva a világra, fúródott a föld mélyébe, támasztott új hegyóriásokat. Azt is elmondta volna a beteg tudós, hogy Nannar elképzelhetetlen erejű sugárzása mint kavarta föl az Alvilág lekötött erőit, mint fakasztott lávát, szakított föl rég kihűlt hegyeket, hasogatott meg sziklákat. S hogy végül, elvégezvén a bosszú iszonyatos művét, teljessé téve a pusztítást, mint tűnt el örökre - vagy nem is örökre? - s a vonzása által tojássá szívott föld vize, levegőtengere mint omlott vissza ismét a Világ Gátjai mögé. De hát Simetán nem volt többé, s nem volt Gondvana, nem volt Szurippak, a tengeren trónoló „parázna asszony”. Nem volt Csillagtorony sem. Így Szur-Szunabu meg a többi csak annyit tudott, értett, amennyit tapasztalt, meg amennyit a szíve mélyén lakozó mindentudó örök Anu súgott. Leghelyesebb, ha elővesszük platón már említett töredékét, a Timaiost, ugyanazt, mely

egy egyiptomi főpap elbeszélése alapján fenntartotta Gubbubunak Atlantiszról írt, ma már forrásértékű művét egyes, ügyetlenül megváltoztatott részleteiben. A főpap ezt mondotta Szolónnak, a neves görög bölcsnek: „Gyakran és sokféle módon pusztultak el már az emberek, a leggyakrabban tűz és víz által, de ezerféle más okból is. Mert az, amit nálatok Phaetonról, Héliosz fiáról beszélnek: mint szállt fel atyja kocsijára, s mivel nem tudta atyja, a Nap útját megtartani, minden elégett a földön, s őt magát villám ölte meg - ez persze, úgy hangzik, mint egy mese, de igaz magva az, hogy a Föld körül keringő égitestek mozgása megváltozott, s hogy időnként nagy tűz pusztított el minden földi lényt... Ti csak egy vízözönről tudtok, holott oly sok előzte már meg..."

A Nannar olvadt jegétől megduzzadt, vonzásától fölszívott tengerek azonban visszaáramlottak, s itt is, ott is rohamosan kerültek felszínre szárazföldek. Utnapistim hajója szilárdan feküdt a hegyen. Utnapistim a Világtorony emlékezetére meg azért is, mert ezen maradt meg az isteni tudományok gyűjteménye, az ősi kinyilatkoztatás az utókor számára - amit Lugal a maga módján iparkodott elérni -, Niszirnek, azaz Világhegynek nevezte el. Ugyanekkor valahol Északon egy másik hajó is megfeneklett, egy másik hegycsúcson; szakállas, szíjjal övezett homlokú, magas termetű, méltóságos viselkedésű férfiú nézte hajójából a süllyedő tengert s az égbolt csillagait. De szerte a világon más hajósok is. Szintén a rájuk bízott isteni tudományt mentették az utókornak.

A mi hajónk népe eközben bizonytalan tervezgetések között élte megszokott életét. A hajóban lakott, raktáraiból táplálkozott, de már szabadon átadhatta magát a Nap éltető sugarainak, a könnyű, laza, illatos levegő simogatásának. Mezítelenül hevertek a homokon, gyermekeik homokvárakat építettek, kutat ástak, kagylókkal játszottak. A férfiak ki-kibocsátották állataikat, járják meg magukat egy kissé. Óvatosan, nem mindet engedték ki egyszerre. A lovak kivicsorították sárga fogukat, farkukat fölcsapták, vágtattak, nyerítettek, röhögtek örömükben. A szamarak hálaimát ordítottak az égre. A kakasok végtelen kukorékolásba fogtak, mint a kagylókürtök valaha É-kur bástyáin, szárnyukkal söpörték a földet, körüludvarolták káráló tyúkjaikat. A kecskék, juhok, zebuk ugrándoztak, mekegtek, bégettek örömükben. A bikák bömbölve néztek a távolba, a tehenek egymásra szökdöstek, mint iskolaudvaron a pajkos gyerekek. Utnapistim népe vidáman nézte őket.

De legelő nem volt. Az iszapos, fövenyes szárazföld is csak lassan-lassan bontakozott ki a tenger hullámaiból, mint lepleiből a hajnalban ébredő leány. Hol lesz ezután a hazájuk? Hol vetik földbe a hajón őrzött ekéiket, hol szórják el a gabonát? Hová szúrják le szőlővesszeiket, ültetik el datolyamagvaikat s a kókuszdiót? Milyen lesz végül ez a föld, ahol élniök-halniok kell? Hol lesznek száraz földrészek, s hol tengerek? Mi maradt meg a régi világból s a régi óceánokból? Honnét ereszkednek le majd a hegyormokon megmenekült népek, kik lesznek, hogyan élnek, mily isteneket imádnak? Minderről semmit sem tudtak. Gyarmatosok voltak, hajójuk ott meredezett a hegyen, őrizte maradék élelmüket, megmentett állataikat, megőrzött szerszámaikat és ruhájukat, a szent kinyilatkoztatásokat tartalmazó cédrusládákat - de anyaország, haza, amelyhez köldökzsinór kötné őket, ahova vissza-visszahajózhatnának, nem volt.

Ezen gyakran sírdogáltak is. Különösen a nők emlegették elhagyott otthonukat, rokonaikat, ismerőseiket. Még gyűlölt ellenségeik is megszépültek, megtisztultak emlékeikben. Görcsösen iparkodtak összekötni a jelent a múlttal, a jövőt a jelennel, de a múlt álom volt, bennük lakott, élt tovább, akárcsak a jövő.

Hogy megtudja, milyen állapotban van már a föld, Utnapistim galambot bocsátott ki a hajóból. Csattogó-zengő szárnnyal szállt el a galamb, s eltűnt a messzeségben. De csakhamar visszatért, megült a hajó ablakán, mert pihenőt sehol sem talált. Később a hírhozóul tartogatott fecskét bocsátotta szárnyára dédelgető kézzel az időtlen férfiú. A fecske nyílsebesen elrepült, vidáman

csivogott. De visszatért megint, akárcsak a galamb. Néhány nap elteltével a hollót küldte világgá. Elrepült a nagy fekete madár, látta a víz apadását, s nem tért vissza. Evett, vájt, kapart, és nem tért vissza.

A hálaadó áldozat napja volt ez.

Nem akarjuk aprózni a szót, nem mondjuk el, mint fürödtek, fésülködtek, öltöztek ünneplőbe, mint szedték rendbe maszatos gyermekeiket a nők, mint borotválták egymást a férfiak, vették föl rég félretett hibátlan szoknyájukat, terítették magukra vállkendőjüket. Azt sem, milyen megrendült, hálatelt s mégis nehéz szívvel gyülekeztek a hajó elé a hajnali napfényben. Arról is hallgatunk, ki zokogott keservesen, kinek ragyogott örömtől a szeme. Ott állt a kicsiny nép apraja-nagyja a kopár fövenyen, fölöttük rózsaszínű ég, körülöttük bíborló tenger, előttük a Világ Gátjait diadalmasan átlépő, vörös palástú, aranykoronás Samas, a hős. Utnapistim üres tekintetét a Nap felé fordította, komoly, időtlen fekete arcát megmerítette a meleg ragyogásban. Könnyei csillogva gördültek ajkai mellett, s hulltak széles, pikkelyes mellére. Szóróáldozatot, illatáldozatott mutatott be Anunak. Méltóságosan mozgott, minden mozdulatának szent értelme volt. Hét edényt állított föl, hét edényben égette Risat-Ninlil segítségével a tömjént, a cédruságat, a mirtuszgallyat. Hét ősi kőedényből kanyargott kék füst az Égre, s töltötte be illatával a hegyet és az Eget. „Az istenek szagolták az illatot - mondja Gilgames-eposz időtlen szövege -, az istenek, mint a legyek, odagyűltek az áldozat köré. Istár, az istenek úrnője is odament. Fölemelte a lápiszlazuli ékszereket, amelyeket Anutól kapott, és így szólt: Ti, istenek, olyan bizonyosan, mint ahogy e lápiszlazuli nyakék a nyakamon van, nem tudom elfelejteni többé ezeket a napokat. Örök időkig nem is akarom elfelejteni! Jöjjenek az istenek a szóróáldozathoz, Enlil azonban ne jöjjön ide. Mert meggondolatlanul támasztotta a vihart, s pusztította el népemet!" Továbbá ezt mondja az ősi ékírásos töredék ez ünnepi pillanatról: „És Istár kinyitotta száját, és szólt Enlilnek, a hősnek, a szárazföldek urának: Akinek vétke van, ródd ki rá a vétkét! Aki gonosz, ródd rá a gonoszságát. De légy kegyelmes, légy türelmes, hogy ne pusztuljon el az emberiség. Ahelyett, hogy vihart támasztottál, támadhatott volna oroszlán, s megtizedelhette volna a népeket. Támadhatott volna farkas, megfogyatkozott volna a nép. Támadhatott volna éhínség, s megritkulhatott volna az ország. Fölindulhatott volna Nergál, s lesújthatta volna a birodalmat." Látjuk, mint bánta meg Istár, hogy oly vészes tanácsot adott az isteneknek, s keserűségében mint okolta fiai pusztulásáért Enlilt, a szentháromság harmadik személyét, a férfiút.

Utnapistim pedig áldozott, sírt, leborulva imádkozott, majd énekelt. Valamennyien sírtak, leborultak, énekeltek. Ismét Namzi egyik zsoltárát zengték.

Isten, ki az éjszakát földeríted fényeddel,
Isten, ki a vakoknak tört szemeit fölnyitod!
Anu, a Te fényedet várják a nagy istenek,
Te az elnyomottakat bátorítod kegyesen,
Segíted, kik nyomorúan sírnak Hozzád gyermekül.
Te szólasz a nyelveken, népeidnek nyelvein,
Mikor Samas fölmerül, s megfürészti arcukat,
Ha Te köztünk megjelensz, fényben úsznak mindenek,
Örvendezik a szívünk, ajkunk ujjong, énekel!
Te ragyogsz a tengeren és az Égnek Gátjain,
Néped célja csak Te vagy, mert színünkben Te lakol...

Utnapistim hangja úgy tört ki a szabadban, mint az égi bikáé. A nők ajakán hárfahúrok zengtek, a gyermekek mintha sípokat fújtak volna. Vastagon brummogtak, zúgtak a férfiak, Szur-Szunabu vezényléshez szokott torka rekedten kiáltott a széles mindenségbe.

Ezután Utnapistim megtörölte arcát fekete, bütykös keze fejével, torkát megköszörülte, s így szólt a maroknyi néphez:

- Gyermekeim! Anu kegyelmes volt, megtartott bennünket és az ősi kinyilatkoztatásokat. Hajónk partot ért. Itt állunk a Világhegyen. Előttünk az élet, mögöttünk a halál. Anyátokkal meg barátommal és testvéremmel, Szur-Szunabuval hamarosan eltávozom közületek. Én már nem látom a világot, csak Anut látom mindörökké. Mielőtt visszatérek hozzá, kérlek benneteket, ne feledjétek, amit láttatok. Adjátok tovább gyermekeiteknek, unokáitoknak az idők végezetéig. Majd a szelek bevetik a földeket, amiket a tenger meghagyott. Niszaba istenasszony mint egy földműves jár-kel a világon, s elszórja magvait. Istár mosolyog, gyermekeket, csikókat, borjakat, bárányokat és gödölyéket ad nektek. Megtölti Szummukán legelőit és erdeit állatokkal. Ismét madarak csicseregnek fölöttetek. A megmenekült népek levonulnak hegyeikről, kilépnek barlangjaikból, szétnéznek, kunyhókat építenek, gyalogutakat taposnak egymáshoz. Építsétek föl a városokat újra. Épüljön fel Szurippak és Erech, Eridu és Szippara, minden város, minden falu, amely valaha állott hazátokban. Széledjetek el, dolgozzatok, imádkozzatok, énekeljetek, de az idők végezetéig tartsatok böjtöt és bűnbánatot a föld pusztulásának emlékezetére.

Megfordult, Szabitum kezét fogva fölballagott a hajóra. Többé le sem jött. Elhagyta kicsiny népét, amely megrendülten nézett hatalmas alakja után.

De fiait még magához rendelte.

A kicsiny, sötét szobában ültek le valamennyien. Komorak voltak, hallgattak. Utnapistim némi ideig magába merült, szemét behunyta. Majd fölpillantott, de üres tekintete nem látta fiai meg a kormányos megilletődött arcát. Ezt mondta:

- Enki kihozott bennünket Enlil földjéről. Kívánságom, hogy álljatok az új nép élére. Te, Ga'ur, uralkodj az új Kisben. Te, fiam Meszkemgaser, az új Eriduban, te, Meszanipadda, Szurippakban. És te, Enugduanna, Lagesban. Eridu tartozzék Szurippakhoz. Fiam, te legkisebb és legbölcsebb, figyelj. Halljátok, és valamennyien vigyázzatok. - Megállt, hosszasan maga elé nézett, de üres volt a szeme. Majd szinte erővel kényszerítette vissza magát abba a szűk kis világba, amelyben ült. Halkan folytatta: - Si-lu-dárat, te ne ülj trónra. Hiába is biztatnálak, nem tennéd. Őrizd és vidd magaddal a szent iratok elejét, közepét és végét, amelyek agyagba égetve e nagy cédrusládákban fekszenek. Írd hozzá, amik történtek, hogy az emberek az idők végezetéig tudják, s el ne feledjék. Ha az új Szippara fölépül, vidd oda, gondosan ásd el, és jelöld meg a helyet feliratos kővel. - Si-lu-dárat elszántan nézett időtlen atyjára, ajkát szilárdan összeszorította. Utnapistim némi hallgatás utam folytatta: - Te, Gilgames fiam, egyelőre ne uralkodj. Korai lenne. Te más vagy, mint mi. Nannar gyermeke vagy: kétharmad részben isten, egyharmad részben ember. Mi régi, elavult emberek örökre elmegyünk. Új népek jönnek, szőrösek, kemények, mint Szummukán, a pásztoristen. Ami eddig alul volt, felülkerül. És ami eddig felül volt, alul fog kerülni. Várd meg idődet, s akkor uralkodj Erechben. Most pedig távozzatok.

Kezét fölemelte, megáldotta őket.

Sorra elébe járultak, megcsókolták a lábát. Lehajtott fővel kimentek. Csak Gilgames nézte egy pillanatig égő szemmel a mozdulatlan, időtlen férfiút. Nemcsak a szeme: a szíve is égett. Hát őt, éppen őt tiltotta ki örökségéből? De nem szólt, arcát, tekintetét pedig úgysem látta Utnapistim.

Szótlanul lépkedtek le a hajóról. Ga'ur nyájas gőggel, Meszkemgaser komoran, Meszanipadda óvatosan, Enugduanna kissé hetykén. Mind emelt fővel. Csak Si-lu-dárat lépkedett alázatosan, mintha roppant súlyok alatt görnyedne. Gilgames vállára tette a kezét. Ez jólesett Gilgamesnek, de fájó, megalázó sérelmét nem enyhítette.

Utnapistim pedig, maga maradván, feleségét, Szabitumot hívta.

- Ülj velem szemközt, ó, feleségem, Szabitum - suttogta gyöngéden. - És add a kezed.

Szabitum megsimogatta, szolgálatkészen lótuszülésbe telepedett Utnapistimmal szemközt. Megfogták egymás kezét. Testük elernyedt, arcuk időtlen, nyájas nyugalomba merült, szemük összekapcsolódott. Bár Utnapistim tekintete üres volt, mégis látta felesége mély tűzben izzó, révült, mozdulatlan szemét. Így ültek mozdulatlanul, egymás kezét fogva, egymás vérkeringését, egymás szívének egyforma dobogását hallgatva. Lélegzetüket elcsendesítették. Ez nem Istár révülete volt, mint hajdan, ifjúságuk idején annyiszor! Megszűnt a tér és az idő, az ajtón nesztelenül belépett Enki.

- Most elragadom hajótokat - suttogta ismeretlen nyelven, szavak nélkül. - Kézen foglak benneteket, s országomba vezetlek. Térdeljetek le.

Mind a ketten letérdeltek. Enki megérintette homlokukat testetlen ujjaival, megáldotta őket.

- Ezelőtt Zi-u-szudra csak ember volt - suttogta -, most ő is, felesége is legyenek hasonlók hozzánk. Lakjék Zi-u-szudra a messzeségben, az időtlenségben, az áradatok torkolatánál!

A hajó ekkor lassan remegni, ringani kezdett. Szur-Szunabu megragadta a kormányrudat, rádőlt. Viharvert arca komoly volt és merev, mint egy bálványé. De áttetszett rajta a falon függő tájoló, mintha a fejében hordta volna. Bozontos szemöldöke fölmeredt, mint a szarv, éles, mozdulatlan szeme a távolba nyilallt. „Indulunk... pompás..." - dünnyögte, mint egy ember alakú másvilági lény.

Elindultak a messzeségbe, hogy letelepedjenek az „áradatok torkolatánál."

Gilgames anyjával, Nurmával és gyermekeikkel a hajótól távol üldögélt. Kis csoportjuk elkülönült azoktól, akikkel együtt szorongtak, szenvedtek, ettek-ittak, imádkoztak a hajón.

- Ó, Nurma - sóhajtotta Gilgames csüggedten -, hát miért? Mert kétharmad részben isten vagyok?

- Ne bánkódj, ó, Gis - vigasztalta Nurma szelíden. - Hiszen még mocsár borít mindent... Miért uralkodnál? Atyád tudta, miért tiltott el téged egyelőre...

A hajó, amelyben ég és föld között lebegtek, elindult. Utasai azonban, akik itt maradtak a Niszir-hegy körül, még sokáig látták széltépte roncsait, az égre hőkölő roppant bordáit, mint valamely halott őslény korhadó csontvázát. Maguk körül pedig „új eget és új földet" láttak, mert „az első ég és az első föld elmúlt vala, és tenger többé nem vala". A hajóroncs egyre magasabbra emelkedett a szárazföld fölé tornyosuló hegytetőn. Nem lakott benne senki. Nem volt benne semmi. Deszkáiból, gerendáiból kunyhót tákoltak a férfiak.

Gilgames fölkerekedett anyjával, családjával, s elindult az új folyó torkolata felé.

*

Megismétlődik-e valaha, ami történt? Támad-e még egyszer ilyen ítélet? Fordul-e még egyszer a világ ilyen szörnyű Vízöntőbe? Némelyek szerint: nem. Az Apostol azonban, akinek irataira több ízben támaszkodtunk, egyetértőleg Platón egyiptomi főpapjával és számos nép hagyományával, ezt mondja úgyszólván tegnap, mindössze kétezer esztendővel ezelőtt: „És megfogá a Sárkányt... És megköté azt ezer esztendeig. És veté őt a mélységbe, és bérekeszté őt, s felül megpecsétlé, hogy többé el ne hitesse a népeket, míg bételnek az ezer esztendők, mert azután el kell néki oldoztatni egy kevés időre."

Így tudja János apostol, azazhogy így mondja azt, amit az ember az idők kezdetétől fogva mindig és minden korban a szíve mélyén tudott, s ma is tud.

(1946. szept. Akarattya.)

Itt a Vége,
ne fuss véle,
mert, ha tudom:
folytatom.